ק׳ לויאס/דקדוק הארמית הגלילית

דקדוק
הארמית הגלילית
לשפת
התלמוד הירושלמי והמדרשים

ק׳ לויאס

הוסיף מבוא

מיכאל סוקולוף

בית המדרש לרבנים באמריקה

ניו־יורק תשמ״ו

Printed in Israel

ISBN: 0—87334—030—2

תכן המאמרים

מבוא

תורת הכתב

תורת ההברון

תורת חבור קולות הדבור
חבור הקולות

שינויי האותיות

שינויי התנועות

תורת התבנית
הכנויים

בנין השם

פרשת המשקלים השלשיים

שם המספר

מלות הטעם

מלות הקשור

בנין הפעל

תורת הסדרון

מאמר ההגדה
המאמר השמי

מָבוֹא

הָאֲרָמִית הַגְּלִילִית

א. הארמית הנמצאת בתלמוד הירושלמי ובמדרשים היא שפת הגליל התחתון והיא מתיחסת על משפחת הארמית המערבית. אחיותיה הן הסורית הפלשתינית והסורית שעודנה מדוברת בשלשת הכפרים מעלולא, בכעא וגובעדן, בקרבת דמשק, והשומרונית. גם התרגומים הירושלמיים נכתבו ברובם בארמית הגלילית, אבל שפתם בלולה בארמית היהודית ובארמית הבבלית, ועל כן לא הכנסתיה לספרי זה.

לְשׁוֹן הַתַּלְמוּד הַיְרוּשַׁלְמִי

ב. א) ענין ידוע הוא שלומדינו לא התעסקו בלמוד התלמוד הירושלמי כי אם על המעט מן המעט. ואם כי מצד אחד יש להצטער על זה, כי מחסרון המפרשים, המגיהים והמנסחים לא הוסרו שבושי המעתיקים ולא נתברר תכנו ההלכותי כל צרכו, מן הצד השני עלינו להחזיק טובה להשגחה העליונה שנשארה לנו הלשון כמו שיצאה מידי המסדרים, ואפשר לנו להשיג מושג נכון משפתם של חכמי ארץ ישראל בשלש מאות השנים שאחרי חרבן הבית. שבושי המעתיקים לא יכלו להעביר את הצורה הדקדוקית של הלשון.

הערה: על דבר טיב ההגהות של הרב שלמה יוסף סירליאו עיין דברי הרב ראטנער בספרו אהבת ציון וירושלים.

ב) רבותינו בעלי התלמודים לא דברו טוב על בני הגליל. רבי יוחנן בן זכאי מעיד עליהם שהם היו שונאי תורה (ירוש׳ שבת ט״ז ח׳). וחכמי בבל מעידים שלא היו מדקדקים בלשונם, והם לועגים לעלגותם (בבלי ערוב׳ נ״ג:, ועוד). כנראה מהמשלים שהביאו שם עלגותם לא היתה רק בחתוך הלשון, בסבת דלדול האותיות הגרוניות, כי אם גם מצד ההגיון. כי החליפו את מלות הטעם אשה ברעותה, זלזלו במשקלי השמות ובבניני הפעלים, וכדומה. ומתלמודנו נראה שגם סדור המאמר היה

לקוי. מצב לשון כזה מעיד כמאה עדים על חסרון מחשבה הגיונית והעדר כל הרגשה רגשונית בבעליה.

ג) אין להאשים את חכמי ארץ ישראל על אשר דברו בלשון נלעגת כזאת, כי היא היתה שפת המדינה, ולא יכלו עשות אחרת. כנראה משפת התלמוד החכמים השתדלו לדקדק בלשונם יותר מעם הארץ, אבל לא הצליחו להמלט מרוב שבושיה וטעיותיה. ומצב כזה איננו בנותן שבח לתורתם. ברבות הימים לשון הכותים נשחתה עד מאד, יותר מהארמית התלמודית, אבל האמת נתנה להאמר, שבדורות בעלי התלמוד כתבי חכמי השומרונים נכתבו בשפה יותר צחה ומדויקת משפת חכמי ישראל שכניהם.

ד) התלמוד הירושלמי ברובו נכתב בשפת עברית המדוברת שעל טיבה בדעתי לדבר במקום אחר. חלק קטן ממנו נכתב בארמית הגלילית המעורבת לפעמים במלות עבריות. חוץ מזה נמצא חומר בבלי מעט הכמות, וגם ארמית יהודית במגלת תענית, בשפת השטרות ובאגרות הנשיא על דבר העבור. וכן נמצאת שפעת מלות יוניות, על הרוב משובשות. לדעתי לא מעט מהשבושים במלות הזרות יש לזקוף על חשבון התלמודיים עצמם, ולא על חשבון המעתיקים.

ה) השתדלתי לתת להמעיין מושג נכון מהארמית הגלילית בטהרתה, ר״ל בצורתה האמתית כמו שהיא מונחת לפנינו; ולא שמתי לב לחומר היהודי והבבלי כשהוא נמצא בפסקות ומאמרים שלמים. אבל ציינתיו אם רק מלה או בטוי זר מעורב במאמר גלילי, בהערות. את החומר העברי לא ראיתי על הרוב לנחוץ לציין, כי הוא ידוע לבר בי רב. רק במלות ארמיות השאולות משפת המשנה, שיש מקום לטעות בהן, ציינתי גם את ״העברית״. ההבחנה בין הלשונות הארמיות כדי להחליט מה ששייך להאחת ומה להאחרת, כשמשקל הדקדוקי אינו מכריע, קשה עד מאד. על הרוב ההכרעה תלויה בסברת הלב הנוסדה על הרושם הכולל שקלט המחבר במשך התעסקותו בחומר הנדון. ויתכן שהבאים אחריו ישפטו אחרת. וגם זאת לדעת שההבחנה עוסקת על הרוב בחומר הדקדוקי ולא באוצר המלים הכללי.

שְׂפַת הַמִּדְרָשִׁים

ג. א) בשפת המדרשים אנו מוצאים יותר טוב טעם בצורת הלשון ובסדור המאמר. הכתב יותר קורותי ופחות הברוני. ובמדה הזאת שכרה יוצא בהפסדה אצל המדקדק — כי הכתב מסתיר תחת לגלות. חוץ מזה נמצא החומר הבבלי במדרשים במדה יותר גדולה משהוא בתלמוד הירושלמי. וקשה להכריע אם צורת הכתיבה המיופה היא תולדת טוב טעם מסדרי המדרשים, או שמקורות המדרשים יותר עתיקים מחומר התלמוד.

ב) לא נמנעתי מהביא חומר מהמדרשים בשורה אחת עם החומר התלמודי במקום שאין הבדל ביניהם. אבל במקום שמשקלי המדרש שונים מאלו שבתלמוד הבאתים בהערות. ונהגתי בהם כמנהגי בספרות הגאונים בספרי דקדוק הארמית הבבלית. וזאת לדעת כי גם אוצר המלים במדרשים שונה מעט או הרבה משפת התלמוד.

הַנִּקּוּד

ד. א) בתלמוד הבבלי אנו מוצאים אמות הקריאה במדה מספקת ובסדר נכון, וגם יש לנו בו מבטא מקובל. כל זה חסר בתלמוד הירושלמי ואין איש יודע איך לבטא את המלות כראוי. על המדקדק להניח הנחות ולשער השערות למלא את החסרון. השערותיו בענין הנקוד אינן שונות מהשערותיו בשאר חלקי הדקדוק, ומדרגת המדעיות שבנקוד היא היא מדרגתה בשאר עבודתו. על כן לא נמנעתי מלדבר על תכונת התנועות, חלופיהן ושנוייהן, ולנקד את התבות שהבאתי. עזר מעט לידיעת הנקוד נמצא בספר שרידי הירושלמי שכמה תבות מנוקדות בו. אם כי ערך הנקוד לא גדול הוא, כי הוא נעשה על ידי לומדים שידיעת הדקדוק היתה זרה להם, אף על פי כן אפשר ללמוד ממנו בכמה דברים.

ב) בנין הפעל דומה למה שהוא בארמית המקרא ולא למה שהוא בתרגום אונקלוס. על כן אני מקרב את הנקוד לנקוד הארמית המקראית ולא לנקוד התרגום.

הַמְּקוֹרוֹת

ה. המקורות שמהם שאבתי את החומר לעבודתי הם התלמוד הירושלמי דפוס ווילנא תרפ״ו; מדרשי הרבות דפוס ווילנא תרמ״ה; מדרש איכה רבה דפוס ווילנא תרנ״ט; מדרש תהלים דפוס ווילנא תרנ״א; פסיקתא רבתי דפוס ווינא תר״מ; פסיקתא דרב כהנא דפוס ליק תרכ״ח; אהבת ציון וירושלים מאת בער ראטנער; גנזי שכטר כרך א׳ ושרידי הירושלמי, שניהם הוצאת לוי גינצבורג; החומר הנשאב מדפוסים ראשונים בספרי שליזינגר[1] ודלמן[2] את ידיעותי בשפת השומרונים שאבתי מדקדוק השומרונים לפטרמן והמבוא למחזור השומרונים לקאולי. ידיעותי בסורית הפלשתינית נשאבו מספרי שולטהיס.

דַּרְכִּי בַּעֲבוֹדָתִי

ו. א) היסוד שהנחתי לחקירותי בספרי זה הוא שהשפה שאנו עוסקים בה היא איננה שפה ספרותית, כי אם שפה המונית פרועה. היוצא לנו מהנחה כזאת הוא שאין ראוי למדקדק לשבש את הנוסחאות, או לעבור בשתיקה על כל מה שאינו נוהג מנהג הלשון המופתית; כי אם לבאר כל חזיונות השפה כמו שהם לפנינו. באופן אחר הציור שהיה יוצא לנו משפת התלמוד היה דמיון הציור שהיה נותן לנו מי שהיה כותב דקדוק הלשון העברית שבספר הנכבד ״מגלה טמירין״ ועבר על כל החזיונות העושים את לשון הספר הזה לחטיבה מיוחדת.

ב) מצד חקירת הלשון אין כל שבושים בשפה. כי ה״שבושים״ לא נפלו מן השמים, כי אם התפתחו מהשפה ממנה ובה על ידי ההקשה הלשונית. ההבדל שבין שפה ספרותית לבין שפה המונית מצד הדקדוק

1 M. Schlesinger, Das aramäische Verbum im jerusalemischen Talmud. Berlin 1889.

2 Gustaf Dalman, Grammatik des jüdisch-palästinischen Aramäisch, Leipzig 1905.

הוא שבראשונה דרכי ההקשה מוגבלות על ידי מסורת אבות, ובשניה הן בנות חורים ללכת לכל צד שרוח המדברים נוטה אליו.

ג) מבחינה ידועה החקירה בשבושים מסייעת להבנת חקי הלשון הספרותית, כשם שחוקרי הנפש עומדים על תכונתה מתוך חקירת השגעון ומשאר חזיונותיה הזרים כך עומדים חוקרי הלשון על תכונת השפה הספרותית מתוך השבושים של השפה ההמונית. כי האחרונים הם רק תולדות מחקי לשון הנהוגים בראשונה. ומי שמבטל בלבו את השבושים גודר בעד עצמו את הדרך ולא יגיע גם להשגת חקי הלשון הספרותית.

ד) והנה השבושים שלשה מינים: טעיות בשמוש המלות, שלא כפי הוראתן העקרית, או הוצאתן מידי פשוטן. שבושים ממין הזה רובם פרי הדמיון הוא ואין לבאור הגיוני מבוא בהם. והמין השני הוא בבנין המלות ובהברתן. המין הזה סובל באור הגיוני. המין השלישי הוא בסדור המאמר, בהשמטות מלות, הכפלתן וסרוסן. ולמין הזה שתי סבות — השפעה משפה זרה ועצלנות המחשבה.

ה) בשמוש המקורות אין אני מבכר את האחד על השני. לדעתי ערכם של כל המקורות שוה הוא. בהביאי גרסאות מן התלמוד שאינן בדפוס ווילנא חשבתי למותר לציין את המקור. כשאני מביא דוגמאות מספר אהבת ציון וירושלים אני מציינן בסימן "א"צ". הדוגמאות משרידי ירושלמי, מגנזי שכטר, מהפסיקתות ומאיכה רבה הוצאת באבער מצוינים על פי דף הספר. בשאר המקורות אני מציין את הפרק וההלכה או הסעיף והפסוק.

ו) בנקוד התבות אני משאיר את התנועות הגדולות העקריות על מקומן גם אם הן באות בהברה מורכבת אם גם בלתי מוטעמת. ד"מ אני מנקד יְחִידַי, תַּקָּנְתָא, עָלְמָא. אף על פי שיתכן שבדבור החי כבר נתקצרו.

ז) הארמית הגלילית לעתים קרובות אינה מבחנת בין זכר לנקבה, בין יחיד לרבים, בין גוף אחד לרעהו ובין בנין אחד לזולתו. על כן אין הכרעת הצורה הדקדוקית של מלה תלויה אצלי בשמושה. כשבעל הלשון אומר הָדֵן פְּסוּקַיָּא, הפסוק הזה; הָנֵין יַרְדְּנָא, הירדן הזה; או

כשהוא מתחיל את ספורו בסָבָא, זקן, ומסיים בסָבְתָא, זקנה; או כשמשמש בבנין הקל במובן האפעל או באתפעל במובן הקל, וכדומה, באור כל השמושים האלה מקומו בחלק הסדרון ולא בחלק התבנית.

ח) מאחר שהאפלת התנועות נפרצת בשפה לא חשבתי לנחוץ להעיר על זה בכל מלה ומלה שהיא מצויה בה. בכל מקום שהמעיין ימצא את אם הקריאה ו״ו במקום פתח, קמץ, חרק, סגול, צרי, או שוא, יעיין בסימן כ״ז ג׳. ושם ימצא את באורו.

ט) לא מצאתי לנחוץ לעסוק בשמות הזרים השאולים מיונית ורומית. הדורש ימצא את מבוקשו בספריהם של שמואל קרויס[1] ודלמן.

י) ראיתי לנחוץ להעתיק כמה מלות ובטויים ללעז, כי קרבת הארמית והעברית אינה מכשרת לפעמים לתרגם בדיוק את האחת לחברתה.

יא) לא נקדתי ולא תרגמתי את רוב המאמרים שהבאתי בחלק הסדרון, שלא להרבות בהוצאות הדפוס. אבל ספחתי לספרי לקוטי קריאה מהתלמוד ומהמדרשים מנוקדים בדיוק רב. אצל המלות הצריכות באור דקדוקי מצוינים סימני הדקדוק ששם הן מבוארות. ובסוף הספר הוספתי מלון מכל המלות הנמצאות בספר בתרגום עברי ואנגלי.

יב) בנקודם של שמות עצם פרטיים המסיימים בסיום החבה ־ַי או ־ָי לא השויתי את מדותי. את השמות יוֹחָי, יְהוּדִינָי נקדתי בקמץ, אבל חַגַּי, יַנַּי, אני מנקד בפתח. כי חַגַּי נקוד כך במקרא ויַנַּי הוא המבטא המקובל. ועיין דברי למטה (סימן צ״א, בהערה).

תּוֹרַת הַכְּתָב

אִמּוֹת הַקְּרִיאָה

ז. א) השמוש באמות הקריאה בארמית הגלילית ממוצע בין שמושן בעברית המקראית ובין שמושן בתלמוד הבבלי. לא רק התנועות הקטנות

1 Griechische u. latein. Lehnwörter im Talmud, Midrasch u. Targum. Berlin 1898 — 1899.

כי אם גם הגדולות חסרות לפעמים בכתב; וקשה להכריע ממקום אחד על אמתת המשקל או הבנין.

ב) אות אל״ף בסוף התבה מציין על הרוב את הקמץ, ועל המעט גם את הצרי. זהו ביחוד בהסיום ־ָיֵא. בתוך התבה האלף מציין גם את הפתח: מַאן, עַאל, מְסַאנָא, סל; וגם את הקמץ: בְּנָאתָן, אַטְמָאתָא.

ג) הה״א בסוף התבה מציין על הרוב את הקמץ. במלות מנחי לו״י הוא מסמן לפעמים גם את הצרי: מַקְשֵׁה; תַּעֲנֵה; תענית. בתבות מעטות נמצא הה״א בתור אם הקריאה גם בתוך המלה, על דמיון השומרונית: עיתהלו=עַיְתָלוּ, שם עיר; שוייהנא=שָׁוְיָנָא (סנה׳ א׳ ב׳); להן=לָן (תרומ׳ ח׳ ג׳); כהן=כָּן (יבמ׳ י׳ א׳); אבהטס=אֶבָּטֵס (דמאי ח׳ ג׳); עמהם=עֲמָם (איכה ר׳ א׳ י״ב).

הערה: בספרי הדפוס הקמץ בסוף המלה מצוין על ידי אל״ף או ה״א בערבוביא ובלי כל סדר. בס׳ שרידי הירושלמי אם הקריאה היא על הרוב ה״א, עד שגם המלה לָא נכתבה פעם אחת ״לה״. עיין גם הה=הא (איכה ר׳ ס׳.); וה=והא (שרידי ע״ו). הפעל הֲוָה נכתב לעולם בה״א בסוף, שלא להחליפו בהוא.

ד) הו״ו מציין את הקבוץ, השרק, החלם, הקמץ חטוף וחטף קמץ. כשהוא נע בתוך המלה, ולפעמים גם בראשה, אז הוא נכתב על הרוב בכפל.

הערה: הכתיבה החסרה עלולה להטעות את הקורא, ביחוד בכנוים: הויתן=הויתון (ברכ׳ ב׳ ח׳, ועוד); לן=לון (שבת ב׳ ה׳); תרתיהן=תרתיהון (בב״ר כ״ו ד׳); אגריכן=אגריכון (ב״מ ו׳ א׳); אגרן=אגרון (שם, שם); מעבדינן=מעבדינון (מ״ק ב׳ ב׳); דעתן=דעתון (תרומ׳ ב׳ ג׳); אינן=אינון (מגלה ד׳ ה׳); אנן=אינון (סנה׳ א׳ א׳); אמדרומה=או מדרומה (הור׳ ג׳ ה׳). וכדומה.

ה) היו״ד משמש לציין את החרק, הצרי, הסגול ואת חטפיהם. כשהוא נע או נח נראה אז הוא על הרוב כפול. כשו״ו ויוד נעים באים סמוכים בתבה אחת, אז נכפל על הרוב רק אחד משניהם; ד״מ הויין=הָוְיָן.

כְּתִיבַת הַתֵּבוֹת

ח. א) הכתב שבתלמוד הוא הברוני, ר״ל כותבים כמו שמבטאים, ולא על פי מסורת אבות. כן, דרך משל, כותבים: יֵיבַהּ כָּיי דָמַר, במקום

יְהֵא בַהּ כְּהָהִיא דְאָמַר (ע״ז א׳ ה׳); לָא בָדָא, לא בזה אמרו, במקום לָא בְהָדָא. כינן (=כְּנַן), במקום כֵּן אֲנַן; לינא (=לְנָא), במקום לית אנא; דִלְכֵן, במקום דְאִן לָא כֵן. וְהָכְתָּמַר, במקום וְהָכָא אַתְּ אָמַר (שרידי קכ״א); כְּמָּדַתְּמַר, במקום כמה דאת אמר (שם, ה׳); הָדַתְּמַר, במקום הא דאת אמר (שם, פ״ח); יוֹמָדֵן, במקום יומא דין (שם, קצ״ט)[1]. בכתיבה כזאת יש לפעמים מקום לטעות כשהתבות נכתבות נפרדות. ד״מ: והוון סבין מיניה=וַהֲווֹנָסְבִין מִנֵּיהּ (מעש׳ ד׳ ג׳); מה אתון מרין=מה אַתּוּנָמְרִין (תרומ׳ ח׳ ד׳); דת מר=דַתְּמַר; אשכח תימר=אַשְׁכַּחְתְּ תֵּימַר (שבוע׳ ז׳ ז׳); דל נא=דלנא=דְלָא אֲנָא; וכדומה. והקושי מתרבה אם נוסף לזה גם הכתיבה החסרה: לית נן=לְתְנוּן=לית אנון; די לן=דִּלֵין=דְאִן אִלֵּין[2].

ב) ויש להודות שגם כשהתבות נכתבות משולבות הקורא הבלתי בקיא עלול לטעות. ד״מ: נימלכין=נימא לכין (תרומ׳ ח׳ א׳); איכפלין=אָכפה לֵין (יבמ׳ ג׳ ג׳); מכפלה=מה אָכפה לה (ערוב׳ ג׳ ח׳); מהניא=מה הָנְיָא (ברכ׳ ב׳ א׳); מהנא=מה אנא (שם, ט׳ ה׳); מיתיקומיה=מיתי קומיה (ביצה ג׳ ב׳); לילא=ליה לא (דמאי ב׳ א׳); לכולה מניא=לא כולה מיניה (שרידי קל״ח); ולא=ואי לא (סנה׳ ב׳ א׳); דלא=דאי לא (שבת ז׳ ב׳); עוקל<נוּ קַל (יבמ׳ י׳ ו׳); חסדיגרון<חַס דְּיַגְרוֹן (כלא׳ א׳ ב׳; עיין סימן כ״ז ג׳ ה׳).

ג) למעלה ראינו שכמה תבות נכתבות לפעמים משולבות לתבה אחת. והנה נמצא גם ההפוך מזה: תבה מורכבת מכמה תבות מתחלקת בכתב להברותיה: היי די נו=הַיְדֵנוּ, איזהו; לי נן=לֵנַן, איננו; כי נן=כְּנַן, כן אנחנו; בי רבי=בֵּרַבִּי=בֵּר רַבִּי=בַּר רַבִּי=בִּירַבִּי=בְּדְרַבִּי, וכדומה.

ד) אודות כתיבת הסיום —יו במקום —וי עיין סימן ל״ד ד׳ א׳ בהערה.

1 יוצא מזה הכלל כתיבת השי״ן (עיין סימן י׳ ב׳) וכתיבת אלף שרשית בכמה מקומות: רֵאשׁ, קָרַאיי, תֵּאסוֹר, יֵאמַר, וכדומה. וכן: כי אנן קיימין יש לבטא: כְּנַן קיימין, בנחות האל״ף במבטא (תרומ׳ ג׳ ב׳).

2 גם דלמן טעה בזה בקראו דִּלָן, שלנו.

טָעֻיוֹת סוֹפְרִים

ט. א) דרכי כתיבה כאלה שתארנון למעלה עלולות להטעות לא רק את הקורא כי אם להיות סבה מספקת להביא את המעתיקים לידי טעיות ושבושים. טעיות כאלה באמת נמצאות למרבה, אבל אם גם אומר לכתוב את כולן, אין בידי לתקנן כולן. ואזכיר רק מעטים לדוגמא: מי חמי<מיחמי (סנה׳ ו׳ י׳); דא תקדש<דאתקדש (ר״ה ג׳ א׳); ומתפגע<ומית פגע (ברכ׳ ב׳ ח׳); אתפליג<את פליג (שם, ב׳ א׳); אית פליגו, אית פלגון=אתפליגו, אתפלגון (ב״מ ה׳ ו׳); ההן נוקל<ההן נו קל (יבמ׳ י׳ ו׳); תקן הוינק למחביטי יתא<תקן חַרְצָךְ לְמַחְבְּטְיָתָא (איכה ר׳ כ״ז.), הכן חלציך למכות; את חמי<אתחמי (בכור׳ א׳ ה׳).

ב) ישנם כמה שבושים באותיות יחידות: א הנו״ן הסופי והצד״י הסופי מתחלפים לפעמים בכתב: קרן<קרץ; פחליץ<פחלין; רחוץ<רהון. ב נו״ן ות״ו מתחלפים: בין דין<בית דין (שרידי קמ״ב); הווינן<הויתן (שם, ז׳); אתחתנות<אתחתנון (שבת י״ב ג׳); הוון<הוות (מ״ק א׳ א׳); הוינן<הויתן (ויק״ר ל״ד י״ב); אגיבונך<אגיבתך (קדוש׳ ג׳ י״ב); עקלקלון<עקלקלות (איכה ר׳ ל״ד:); ואולי גם מסבות<מסבון (שבוע׳ ז׳ ה׳). אודות המלה האחרונה עיין פירוש אחר (בסימן ל״ד ח׳). ג) סמ״ך ופ״א מתחלפים: תחלופין<תחלוסין; נפחה<נסחה (איכה ר׳ ל״ט.). ובעברית: ספוניות<סתווניות, החלוף גם בין ת׳ ופ׳. ד) ה״א או אל״ף סופי מתחלף ביו״ד ה״א: דקמתיה (שבת ו׳ ד׳); דחוטריה (שם, ה׳ ד׳); מחלפיה (דמאי ה׳ ח׳); מנשיאותיה (כלא׳ ט׳ ג׳); ספסיליה (סוטה א׳ ד׳); בחייליה (סנה׳ ו׳ ה׳); בייתיה (יבמ׳ ט׳ ה׳), וכן במדרשים.

הערה: על דבר ״מחלפי״ במקום מחלפא, וכדומה, עיין סימן רנ״ה ט׳.

ה) מ״ם מתחלף באל״ף: איעבד (תרומ׳ ח׳ ג׳)<מיעבד; אימר (פסח׳ א׳ א׳)<מימר; אייכול<מייכול (תרומ׳ ח׳ ג׳).

תּוֹרַת הַהִבָּרוֹן

הָאוֹתִיּוֹת

י. א) בעלי התלמוד מעידים שאנשי בית שאן, טבעון וחיפה לא היו מבחינים בין אל״ף לעי״ן ובין ה״א לחי״ת. מזה אנו למדים שבגליל התחתון בכלל היו מבחינים בין הגרוניות כראוי, וכתיבתם, שהיא איננה קשורה בחבלי המסורת, מאמתת את ההנחה הזאת. וגם אם נמצא פה ושם דוגמה אחת של דלדול הגרוניות, אין זה ראיה לסתור. רוב האותיות נהברו כנראה כמו בעברית. יוצאים מזה בי״ת, שי״ן ימנית ות״ו רפויה.

ב) הבית נהברה כנראה קרוב להברת הו״ו, כי שניהם משמשים בערבוביא. כתיבות כעין מסתי, במקום משתי (שרידי קצ״ו), משייעה, במקום מסייעא (שם, רכ״ג); כניסתא, במקום כנישתא (הור׳ ב׳ ה׳) מורות שהברת השי״ן הימנית היתה כעין סמ״ך, כמו הברת אנשי אפרים. גם הברת הת״ו הרפויה היתה כנראה דומה לסמ״ך (עיין סימן י״ח).

הַתְּנוּעוֹת

יא. א) הפתח נהבר בהברה ממוצעת בין פתח טברני ובין סגול, כמו בנקוד הבבלי שבמקרא, והוא כמו תנועת a במלה האנגלית man. על כן אנו מוצאים לפעמים שהוא מסומן על ידי יו״ד: כמין=כְּמַן (פאה ג׳ א׳); כמין=כַּמַּן (סימן קט״ז ב׳); עבידיתהון=עֲבִידַתְהוֹן (ב״ר ע״ז ב׳); וכן בעברית: הערמית רבית (ב״מ ה׳ א׳). עיין גם דברי בסימן מ״ג א׳ ג׳ הערה ג׳, והנקוד מַן במקום מִן (שרידי ק״ס). ויתכן לפרש כן גם הסיום הנקבי —ית במקום ־ַ ת (עיין סימן קל״ו ב׳) בפעלים. עיין גם הנקוד אֶבה<אַבָּא (שרידי ע״ח). והשוה הברתנו בהשם רֶבִּי.

ב) הקמץ נהבר כמו פתח גדול, ולא כקמץ טברני, כמו שמשער דלמן. ויש שלש ראיות להנחה הזאת: העתקת דברי ישו בברית החדשה: λαμα או λεμα =לְמָה; μαρανασα =מָרָן אֲתָא, או מָרָנָא תָא. הנקוד בשרידי הירושלמי שבו באים קמץ ופתח בערבוביא, זה במקום זה. ועוד ראיה מספור הבבלי בענין ״אמר״ (בבלי ערוב׳ נ״ג:) שלא נודע אם הוא אִמַּר, עֲמַר, או חֲמַר.

ג) החרק הקטן נהבר לפעמים כמו בנקוד הטברני ולפעמים כמו סגול, דמיון הסורית. השוה הנקוד בשרידי הירושלמי: מִשְׁמַע (ק״ד); תִתְבון (ק״ע); מִיטְעֵן (קס״ט); אבל מֶיתֵן (ע״ו); מֶיסחי (שם, שם); מֶפרוש (ע״ד); מֶסתמָיָה, יֶסתמֶי (רע״ג). ועיין גם סימן מ״ג א׳ ג׳ הערה ג׳.

ד) החרק הגדול נהבר לפעמים כצרי. וכן הוא בשפת מעלולא ובשומרונית[1]. אי אפשר לנו עתה לדעת עד כמה נתפשטה ההברה הזאת; אבל נראה שהוא שלט בתנועה מוטעמת, וביחוד בסימן הרבוי — ין. וכן הוא גם בשומרונית ובמעלולא. השוה הנקוד רַצֵים<רָצִים (שרידי רנ״ה); מֵן הַדֵין<מִן הַדִּין (שם, ס״ה). עיין גם מבואי לאוצר חכמת הלשון סימן כ״ד ודקדוק הארמית הבבלית סימן ד׳, כ׳. ומאחר שאין אנו יודעים באיזו מלה החרק נהבר כסגול או כצרי על כן אני מנקד תמיד חרק במקום הראוי.

ה) הצרי והסגול מְשמשים זה לזה בנקוד שרידי הירושלמי. השוה: פָּלֶיג, עָבֵיד, לֶיה (שם, ו׳); גרמֶיה, יְלֶיף (שם, ע״ו); יֶיבָה (שם, שם); דְאֵיתְמָר (שם, ע״ח), והדוגמאות שהובאו למעלה. כל זה מורה על הקירוב והדמיון במבטא שבין שניהם.

ו) השוא הנע נהבר כמו אצלינו רק לעתים רחוקות. השוה שְׁרֵי (שרידי ק״ז). על הרוב הברתו היתה כתנועה בלתי מוטעמת או כחטף טברני: דַנַן (<דְנַן) (שם, קנ״ט); לַעָזָר (<לְעָזָר) (שם, צ״ה); חֶמָרָא (<חֲמָרָא) (שם, פ״ב). ומכיון שהוא כן, המנקד, לחסרון ידיעתו בדקדוק משמש לפעמים בשוא במקום תנועה גמורה: אִתְמְרָת (=אִתַּמְרַת) (שם, ע׳); דְטְלְיָה (=דְטַלְיָה) (שם, פ״ב); בְעִי (=בָעֵי) (שם, ק״ב); אְבָיֵי (<אַבָיֵי) (שם, קס״ג); אְלָה (<אֶלָא) (שם, רע״ח); בָעְי (<בָעֵי) (שם, רע״א). קודם יו״ד נעה השוא נהבר כחרק: שִׁיָן (שם, ע״ו); דָמִיָיה (שם, רע״ג); עִיָימָה (שם, שם).

ז) הכליא — י נהבר כנראה כמו äi: עַיְנייה (שרידי ו׳); וַיידא (שם, ס״ה); מֵיישא (שם, קי״א); מֵיְישא (שם, קי״א).

1 וכן הוא בהשם פְלֵיטָה במקרא.

תּוֹרַת חִבּוּר קוֹלוֹת הַדִּבּוּר

חִבּוּר הַקּוֹלוֹת

הַפְּרִיסָה הַחֲזָקָה וְהַנְּשִׁימִית

יב. א) האל״ף בראש המלה נהבר לפעמים בפריסה קלושה. וכן הדין כשבא ו בראש המלה. מהכתיבה יינון במקום אינון, דייתם במקום דיתם, של יתום, נוכל לשער שגם יִ בראש המלה נהבר כאלו נכתב באל״ף.

ב) בכנויים ובמלות הטעם נמצא לפעמים פריסה נשימית במקום אל״ף: הִנּוּן, הֵין, הָן, הֵי, הֵיךְ, הֵיכָן, הֵיכֵן, במקום אנון, אין, וכו׳. וזה בהקשה על הכנויים הרומזים. פעם אחת מצאנו הזקיא במקום עִזְקַיָּא, טבעות (שבת ו׳ ד׳) בהחלשת העי״ן.

ג) ולהפך נמצא אל״ף במקום ה״א: אִי, אוּ, אָהָן, אָהֵן אָדָא, במקום הִיא, הוּא, הָהָן, הָהֵן, הָדָא.

עֲקִירַת הַקּוֹלוֹת

יג. א) כשהתנועה מסיימת בעקירה חזקה, אז האל״ף נח והתנועה, אם היא קצרה, מתארכת לתשלום: *קְרַאְ, *חֲטַא, *עַאְן, *מַאן, מִאְמַר, נִאְכּוֹל, סַגִּיאְ, נהיו לקְרָא, חֲטָא, עָאן, מָאן, מֵימַר, נֵיכוֹל, סַגִּיא או סַגִּי.

ב) העקירה הנשימית נוהגת לפעמים מנהג העקירה החזקה: לֵהּ>לֵי, בֵּהּ>בֵּי, אִיתַהּ>אִיתָא; תְּהְוִין>תֵּיוִין (עיין סימן ר״ט). לפעמים אל״ף מורה על החלשת ההא: פִּרְקֵיא (ברכ׳ ג׳ ד׳); טוּבֵיא (ערוב׳ ה׳ א׳); קָלֵיא (ויק״ר ט׳ ט׳). ובהכלאת הצרי: חַבְרַיְיא, נִכְסַיְיא, רִגְסַיְיא (עיין סימן כ״ד. א׳).

מַגַּע הַתְּנוּעוֹת בָּאוֹתִיּוֹת

יד. א) כשהאל״ף או הה״א בראש המלה, בכנויים או במלות הטעם, נפגשת בנח נראה שבסוף המלה הקודמת לה והרהוטה אליה, אז היא

נדחקת: אַף — אִלּוּ>אֲפִילּוּ; כֵּן — הִיא>כֵּנִי; הֵידֵן — הוּא>הֵידֵנוּ; יָכֵל — הוּא>יָכֵלוּ (ב״מ ח׳ א׳); קָטֵל — אַתְּ>קָטְלַתְּ. ובהקשה על הדוגמה האחרונה: קָטֵל אֲנָא>קָטֵלְנָא; קָטְלִין — אֲנַן>קָטְלִינַן; קָטְלִין — אַתּוּן>קָטְלִיתּוּן; כֵּן אֲנַן>כְּנַן.

ב) אבל יש שהאל״ף נבלע באות הקודמת: מִן — אָן>מִנָּן>מְנָן (עיין סימן ל״ד י׳); רַב — אַמֵּי>רַבַּמֵּי; רַב — אַסֵּי>רַבַּסֵּי; לֵית — אִנּוּן>לְתִנּוּן; לֵית — אַתְּ>*לְתַּתְּ (עיין סימן ל״ה). והוא הדין בבניני אתפעֵל ואתפעַל של פעלי פ״א, כשהאל״ף אינו מתקיים: אִתְאֲמַר>אִתְּמַר; אִתְאֲכַל>אִתְּכַל; ובכל בנין האִתַּפְעַל בכל הגזרות. בשתי המלות אתאפק ואתאפקד האל״ף הוא רק אם הקריאה. וכן נבלע ההא במַן — הִיא>מַנִּי; עַד הִיא>עַדִּי.

ג) בתוך המלה האל״ף נדחק רק בשמות העתיקים שְׁמָאלָא ומְסָאנָא, מְסָנָא. אבל לא במִשְׁאוֹל וכדומה.

מַגַּע הַתְּנוּעוֹת זוֹ בָזוֹ

טו. א) אחרי שוא נא בפ״א הפעל אל״ף וה״א לפעמים נדחקים: בְּאִישׁ>בִּישׁ; תְּאֵנָה>תֵּינָה; יְהַב>יַב; יְהִיבָה>יִיבָה; יְהוּדָי>יוּדָי; יְהֵא>יֵא; תְּהֵא>תֵּי; שְׁיתָא>שְׁהִיתָא (מ״ש ד׳ א׳).

ב) האל״ף נדחק בהפעל אֲלַף בבנין הפעֵל אחרי מ״ם השמוש: מְאַלְּפִין>מַלְּפִין; מְאַלָּפָה>מַלָּפָה.

ג) אל״ף וה״א נדחקים בכנויים ובאותיות הטעם אחרי אות הצרוף, אות החבור ואותיות היחס; דְּאִי>דִּי; דְּהִיא>דִּי; דְּהוּא>דּוּ; דְּאִנּוּן>דִּנּוּן; וְאִנּוּן>וִנּוּן; וְאִלֵּין>וִלֵּין; וְהָהּ>וָהּ (שרידי ע״ו); וְהוּא>וּו (סנה׳ י׳ ב׳); וְהַיְדָא> וַיְדָא; וְהַלְּנֵי>וַלְּנֵי (ברכ׳ ח׳ ב׳); וְהָדָא>וָדָא; וְהָכָא>וָכָא; בְּהָהוּא>בָּהוּ; בְּהָהָן, בְּהָהֵן>בָּהָן, בָּהֵן; בְּהוֹן>בּוֹן; בְּהַיְדָא>בָּיְדָא; לְהוֹן>לוֹן; לְהַיְדָא>לַיְדָא; לְאָחֳרֵי>לָחֳרֵי; לְאָחֳרָן>לַחֲרָן; כְּאִלֵּין>כִּלֵּין. וכן נדחק הה״א בכנויים — הוֹן — הֵן, בתוך המלה: חַבְרוֹן<חַבְרְהוֹן; שְׁטַתֵן<שְׁטַתְהֵן. וכן כָּי, לָי, וָי<כְּהָי, לְהָי, וְהָי (עיין מ׳ א׳, הערה א׳).

ד) בשאר הפעלים והשמות, חוץ מהנזכרים למעלה, רק האל״ף נדחק אחרי אותיות הצרוף, הקשור והיחס: דְּאָמַר>דָּמַר; וְאָמַר>וָמַר; וְאָתְיָא>וָתְיָא; וֶאֱמַר>וֵמַר (שרידי קמ״א); בְּאַפּוּקֵי>בַּפּוּקֵי.

ה) בהכנס אות השמוש על אל״ף המנוקד חטף פתח, אז האל״ף נדחק ותנועת אות השמוש מתדלדלת לשוא נע: לַאֲרַע>לְרַע; דַּאֲנָא>דְּנָא; דַּאֲנַן>דְּנַן; וַאֲנָא>וְנָא; וַאֲנַן>וְנַן; וַאֲגַר>וְגַר; וַאֲכַל>וְכַל; וַאֲתוֹן>וְתוֹן, וכדומה.

ו) האל״ף בין שתי תנועות נעשה ליו״ד בבינוני הפועל של עו״י וע״ע: קָיֵם, עָיֵל; ובאתפעל של ״שׂאר״ ובפעל של ״שאר ושאל״. וכן נמצא לפעמים גַּמְלִיֵּל במקום גַּמְלִיאֵל.

ז) בשאר המלות האל״ף וההה״א לפעמים נדחקות וגורל התנועות תלוי באיכותן:

א בְּנֵי — אֱנָשָׁא>בְּנֵי — נָשָׁא; מָה — אַתּוּן>מָה — תּוּן (סנה׳ ו׳ ז׳); מָה — אֲנַן>מָנַן (קדוש׳ ג׳ ד׳; ב״מ ד׳ ז׳); וְהָא — אֲנַן>וָנַן (עז׳ ב׳ ב׳); רַבִּי — אַבָּא>רַבִּי — בָא; רַבִּי אִלָּא>רַבִּי־לָא; רַבִּי אֲחִיָּה>רַבִּי — חִיָּא; רַבִּי אֶלְעָזָר>רַבִּי — לְעָזָר; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר>רַבִּי — לִיעֶזֶר; אִי אִלֵּין>אִילֵין; הָדֵי אִלֵּין>הָדֵילֵין; דְּאִי אִלֵּין>דֵּי לֵן; וְאִי אִלֵּין>וִילֵין (נדר׳ א׳ א׳); דָּא אֶלָּא>דָלָא.

הערה: המלה דָּלָא אין להחליף בדְלָא<דְּאִי לָא, או דֶּלָא<דְּאֶלָּא.

ב הֵידָא אִנּוּן>הֵידְנּוּן; הֵידָא אִנִּין>הֵידְנִּין; תַּבְשִׁילֵי אִנּוּן>תַּבְשִׁילְנּוּן (קה״ר א׳ ג׳).

ג הָא אִלֵּין, בקדמוני עתים>הָלֵין, באחרית הימים>הָיְלֵין; הָא אִנּוּן>הָיְנוּן; הָא אֲדַיִן>הָיְדֵין; מָה הִיא>מַיי>מַי; הָהִיא>הָיִי, הָי; אֲחוּהִי>אֲחוּיי>אֲחוּי; אַפּוּהִי>אַפּוּיי>אַפּוּי; לָא — אִית>לֵית; לָא — אִית — דָא>לַיְדָא; לָא — הוּא>לָהוּ; דָּא הִיא>דָי (פסח׳ ה׳ ו׳); לָא אִסְגֵי>לֵיסְגֵי (ב״ר כ״ו ו׳).

ד כִּי הָא>כִּיָּא (ערוב׳ א׳ ט׳).

ה יָהֵב>יָב (נדר׳ י״א ב׳); ומזה: יָבִין (סנה׳ י״א ה׳).

ו מֵאָן>מָן; מֵהָא<מָה (מגלה ג׳ ג׳); מָדָמַר<מהא דאמר (ב״ב י׳ א׳).

הערה: מאחר שהרגילו בתמונות מקוצרות אחרי מלות המסיימות בתנועה התחילו לשמש בהן גם במקומות אחרים: בַּר נָשׁ; כַּד מַר (ב״ק ב׳ ו׳); לֵית נַן; חד דינר נָא בעי (שבוע׳ ב׳ ח׳); כַּד נָא צָפַר (סנה׳ ו׳ ו׳); רַב בָּא. וכן בעברית בֶּן לְעָזָר (שבת ו׳ א׳). השוה את השם בלועזית: Lazarus. ועל זה נוכל לקרוא: כיון שנתנה רשות למשחית שוב אינו חוזר מלהשחית.

הַכְּלִיאִים

טז. א) הכליא היורד בהברה סגורה על הרוב מתאחד על ידי הזדוגות התנועות: בֵּית, זֵית, עֵין, תּוֹר; וכן בסמיכות. היוצאים מהכלל הזה הם השמות שַׁיִשׁ ולַיִשׁ (סימן מ״ו ט׳). בהברה פתוחה הוא פעם מתקיים ופעם מתאחד: גַּו, אבל בסמיכות גּוֹ; בֵּיתָא ובַיְתָא; עֵינָא ועַיְנָא, וכדומה. וביחוד הוא מתקיים ברבוי: עַיְנִין, זַיְתִין, כי השוא פה עומד במקום תנועה.

ב) הכליא ־ַיִן ברבוי הזכר בבינוני הפועל של פעלי לו״י לעולם מתקיים. בסיום הזוגי הוא לרוב מתאחד לצרי: תְּרֵין, תַּרְתֵּין; ולקמץ בְּמָאתָן.

ג) הכליא ־ָי, כשהוא בא לפני סיום הנקבה — תָא לפעמים מתפשט ל־ַי ומתאחד לצרי: תְּנֵייתָא.

ד) הו״ו בתור פ״א הפעל נהפך ליו״ד, כבשאר השפות האחיות. מלות המקיימות את הו״ו מעטות מאד: וַדַּי, וַעֲדָא, וֶשְׁטָא, הפעל וַתַּר, אִתְוַדַּע, והמלה הזרה וַרְדָּא.

ה) בהכליא העולה — וֹו נדחק לפעמים הו״ו בעתיד של הֲוָה: תְּהוֹן, יְהוֹן. ובהקשה על זה גם ביחיד תְּהֵא, יְהֵא, במקום תִּהְוֵי, יִהְוֵי.

ו) הכליא ָי או ַי לפעמים נדחק או נבלע אחרי שוא או אחרי תנועה:

א תְּנַיָן>תְּנָן (תרומ׳ ח׳ ג׳); תְּנִינָנְיָה>תְּנַנָּיָה (גטין ט׳ ג׳); חִוְיָן>חִוָּן (תענ׳ י״א ב׳); אַרְיָוָתָה>אֲרָוָתָה (נקוד, שרידי ס״ח); שַׁרְיָא>שָׁרָא (שביע׳ ד׳ ב׳); תְּמָנָתֵי>*תְּמָנְיָתֵי (סימן ק״ט ד׳).

ב בָּעֲיָה>בָּעָה (קדוש׳ א׳ ז׳); בָּעֲיָה>בָּעָה (ב״ר ל״ג; איכה ר׳ א׳

י״ח); בָּרְיֵה>בָּרֵה (שרידי ט״ז); כָּהֲיָן>כָּהָן (כתוב׳ י״ב ג׳); בָּעֲיָן>בָּעָן (הור׳ ג׳ ה׳; ע״ז א׳ א׳); בָּכְיָן>בָּכָן (ע״ז ג׳ א׳); שָׁתְיָן>שָׁתָן (שם, ד׳ י״א); חָמְיָא>חָמָא (ויק״ר ל״ד י״ד); אָתְיָן>אָתָאן (שם, י״ח א׳); חָמְיָן>חָמָן (איכה ר׳ א׳ נ״ג); מַתְנְיָנַיָּא>מַתְנָנַיָּא (שם, ל״ב:); מִתְבַּזְיָן>מִתְבַּזָן (ב״ר י״ז ג׳). וכן דְיֵי>דֵי (קדוש׳ ב׳ ב׳).

ג רְבִיעָיְתָא>רְבִיעָתָא (ברכ׳ א׳ א׳); מְטַפָּיָא>מְטַפָּא (סימן ר״ו); מְטַפָּיָתַהּ>מְטַפָּתַהּ (סימן רנ״ו); יַוְנָיָא>יַוְנָא; עַנְתוֹנָיָא>עָנְתוֹנָא; מְטָא יָתֵהּ>מְטָתֵהּ; חֲמִי יָתֵהּ>חֲמִיתֵהּ; מִרְמֵי יָתֵהּ>מִרְמֵיתֵהּ; אֵינָשֵׁי יָהֲבִין>אֱנָשֵׁי הֲבִין (ברכ׳ א׳ א׳); הִיא יַבִּישְׁתָא>הִיא בִישְׁתָא (אסת״ר ב׳ ג׳); לֵהּ יַהֲבֵתֵן>לֵהּ הֲבֵתֵן (איכה ר׳ כ״ה).

ז) בסיום היחסי היוד לפעמים משתנה לאל״ף: כּוּתָאֵי, יוּדָאֵי, אַרְמָאָה.

שִׁנּוּי הַקּוֹלוֹת וְחִלּוּפָם

שִׁנּוּיֵי הָאוֹתִיּוֹת

יז. הַגְּרוֹנִיּוֹת — א) בדרך כלל יש לאמור שהגרוניות לעולם בחזקתן עומדות ואינן נחלשות, חוץ מאל״ף וה״א בראש המלה (עיין סימן י״ב — ט״ו). והמלות המעטות היוצאות מן הכלל הזה, קצתן מלות בבליות וקצתן שמות העצם הפרטי המתדלדלים בהברתם בכל הלשונות.

ב) החי״ת משתנה לה״א בהוֹהֲרָא, אָהִינֵי, הוּנָא; לאל״ף באִלְפָּי, אוֹנְיָא, אַבְקְתָא; לעי״ן בעֲבִי. נדחק בתוֹתֵי<תְּחוֹתֵי; ונבלע בתַתָּה, שַׁתִּיתָא.

ג) חי״ת במקום כ״ף: מְסַּתְחוֹן, דייכם (ברכ׳ ח׳ ב׳). ולהפך כ״ף במקום חי״ת: מְכָתִיךְ (ב״ר מ״א ט׳ וס״ט ה׳) ומְכוּתַיָּה (רות ר׳ ג׳ י״ט).

ד) העי״ן משתנה לאל״ף באוֹר<עוֹר; לה״א בהִזְקַיָּא; נדחק בשם הפרטי אִלָּא<אִלְעָא; ונאלם במִצָּא<מִצַּע.

יח. הַלְּשׁוֹנִיּוֹת וְהַשְּׁרִיקִיּוֹת א) בתוך המלה הדל״ת נדחקת בהָדָא>הָא, הָדֵין>הָן; ואחרי אותיות השמוש בכל״ם: בִּדְ —, כִּדְ —, לְדְ —, מִדְ —

>בִּי, כִּי, לִי, מִי, בהארכת החרק לתשלום: בִּי רַבִּי; לִיקֳמָּךְ; כִּי אָסַר; מִינָּסְבִין.

הערה: בִּי נקוד בתרגומים בֵּי (עיין סימן י"א ד').

ב) טית ות"ו — א משמשות זו לזו: עִתּוּר<עִטּוּר (ע"ז א' ב'); נִפְתָּאֵי<נִוְטָאֵי (סנה' י' א'); קִלְתָּא<קִלְטָא (פסדר"כ ל"ו.); מתא<מְטָא (איכה ר' כ"ד.); ייטי<יֵיתֵי (קה"ר ג' ט'); קְטָא, סגל, אצר = قثا בסורית קַטִי.

ב משתנים לדל"ת: דחומין<תְּחוּמִין (פאה א' א'); ברתא<בָּרְדָא (שם, ח' ד'); חייד<חָיֵט (ע"ז א' ז'). השוה העברית עֲדִיד<עָתִיד (שרידי קע"ה). במדרש: חבוטא, חובטא= حفث , בני מעים.

ג משתנות לסמ"ך: מטין>מסין (ערלה ב' ו'); מטפטף>מספסף (ב"ק ו' ה'); טייסן>סייסן; עתיקתא>עסיקתא (פסח' י' א'). ולהפך נתבין<נסבין (ברכ' ו' ד'); אנטונינות>אנטונינוס (סנה' א' ד'); פילגות<פילגוס.

ד סמ"ך משתנה לזי"ן בזֳהָרָה, סהר, לבנה; ובהפעל דְּהַר= سهر [1].

ה צד"י משתנה 1) לזי"ן באַרְזַפְתָּא, פטיש. השוה רְצַף, הכה[2]. 2) לטי"ת בטְלַל= ضَلَّ , נסרח, נתקלקל (חגיגה ב' ב').

הערה: 1. ענין הזהירות הוא עירות ועוררות. 2. באכדית "רסב ורצפ", הכה, נקב. מזה גם השם מַרְזֵב.

יט. הַחִכִּיּוֹת — א) כ"ף משתנה לגמ"ל בגֵיף, במדרשים כֵּיף.

ב) קו"ף משתנה לכ"ף בכֵיסִין<קֵיסִין, עצים, אִתְכַּלְעַס= قَلَسَ .

ג) غ (ض) משתנה לגמ"ל בגְחַךְ, צחק, במדרשים דְּחַךְ.

ד) יו"ד משתנה ללמ"ד: תְּלָתְלָתֵי<תְּלָתְיָתֵי (סימן ק"ט, ד'). השוה לוליאנוס=Lulianos (קרויז א' ק"ד).

ה) ג' וז' מתחלפים גֵּדֶל>זֵדֶל; גבונתא (תרומ' י' ה') ‖ זבונתא (ע"ז ב' ט').

ו) כ' וח' מתחלפים (עיין סימן י"ז ג').

כ. הַשִּׂפְתִיּוֹת — א) בי"ת משתנה לו"ו: וָא<בָּא; צְבַת>צְוַת, ושניהם מן צמת; נִבְטָאֵי>נִוְטָאֵי; מַרְבִּיתָא>מַרְוִיתָא.

ב) ו״ו משתנה לבי״ת בנְבַל<נְוַל. בשרידי הירושלמי כל ו״ו יכול להכתב בי״ת: הלבי=הלואי (שם, קל״ט); הבה=הוה (קצ״ו); מעלבי=מעילוי (קצ״ט); גביל=גויל (ר״ב); בחיבון=וחייבון (שם, י״ד); מבתר=מותר (רי״א); בותרן=וותרן (שם, שם); טביסת=טַוֶּסֶת (רמ״ב); באנון=ואנון (ר״ן); הבון=הוון (ע״ז ב׳ א׳).

ג) בי״ת משתנה לפ״א: יפצרון<יבצרון (ב״ר ס״ד ט׳); נִפְתָּאֵי.

ד) פ״א נשתנה לבי״ת באסקובתא (שרידי קל״ח); מַבְקְרִין (שביע׳ ט׳ ד׳).

ה) בי״ת משתנה למ״ם: עכשמוניתא; מוכנה (שרידי קס״ט).

ו) מ״ם משתנה לבי״ת: בכושא (מגלה ג׳ א׳); שָׁבְרָה (חגיגה ב׳ ב׳)[1].

הערה: 1. מהשרש הזה בא שַׁבְרִירִים, רוחות חושך ועורון. השוה הסורית שְׁמַרְמָרָא, בעל ראות כהה. המפרשים שברירים במובן שלשולים טועים. הכתוב שמות כ׳ ד׳ נדרש בשתי המכילתות על אפנים שונים. במכילתא דרשב״י יש דרוש על המלות ״מתחת לארץ״, והדרשן מוצא בזה רמז לשלשולים, והם תולעים החיים בעבי האדמה. בעלי התלמוד נשתמשו בדרש הזה, ובכל מקום שהם דורשים את הכתוב הזה הם מביאים את ״השלשול״. אבל במכילתא דר״י נמצא הדרש על המלה ״במים״ מתחת לארץ, והדורש מוצא בזה את השברירים, והם רוחות עורון השוכנות בתהום. ולגרסא אחרת סורזירים, במקום שברירים (תוס׳ ליומא נ״ד:), והם רוחות המים water-sprights סורזירים בא על ידי בריחת הזווג מן זרזירים=زار. הדורות האחרונים, שהמקור של רשב״י נעלם מהם, הרכיבו את דרושי שתי המכילתות וטעו.

כא. הַנּוֹזְלִים — א) מ״ם סופי נשתנה לפעמים לנו״ן: חַמִּין (ברכ׳ ד׳ א׳; שבת א׳ י׳); כְּלוּן (ב״ק ד׳ א׳); עֲקִין (שם, י׳ ג׳); בְּסִין (מ״ש ד׳ ו׳); עֲלֵין (קה״ר ג׳ ב׳); תִּתְפַּרְסֵן (איכה ר׳ ב׳ ד׳).

ב) למ״ד משתנה לנו״ן: טַבְלוּן (ברכ׳ ט׳ ב׳); מְזַבְּנִין (ע״ז א׳ ז׳).

ג) נו״ן משתנה ללמ״ד: צֻלָּמָא (כלא׳ ז׳ א׳); מַתַּלְיָא (שם, ג׳ א׳). השוה גם מתלנה=מתנונה (שרידי ק״ז).

ד) רי״ש משתנה ללמ״ד: גְּלוּסָא (מעש׳ א׳ ד׳); אִיקָלִין (ע״ז ב׳ ג׳); קולא (ויק״ר ט״ו ח׳=ט״ז ז׳).

שִׁנּוּיֵי הַתְּנוּעוֹת

הַתְּנוּעוֹת הַגְּדוֹלוֹת

כב. כאמור למעלה (י״א ד׳) החרק הגדול לפעמים מתבטא כצרי.

הַתְּנוּעוֹת הַקְּטַנּוֹת

כג. א) החרק־הקטן נתבטא לפעמים כסגול (י״א ג׳).

ב) חרק קטן לפני אות שנפלה או נדחקה משתלם לחרק גדול: אִי<אִן; בִּי<בִּדְ׳; כִּי<כִּדְ׳; לִי<לִדְ׳; מִי<מִדְ׳.

ג) במלות אֵין, הן, וכְלוּם, מאומה, התנועות הקטנות נתארכו על ידי טעם הפסק המאמר.

ד) הפתח בהברה סגורה בלתי מוטעמת על הרוב משתנה לחרק: שִׁתָּה<שַׁתָּה (שרידי קמ״ד); חִסְדָּא, מִטְרָא, פִּסְחָא, וכדומה. וכן לפעמים בבנין אפעל: מִשְׁגַּא, נִשְׁכַּח, נִגְלֵינוּן, מִפָּקָא, וכדומה.

הַהַכְלָאָה

כד. א) הכלאת הצרי, והחרק שנשתנה לצרי, נמצאת — א בכנוי הנסתר: לֵַי (מגלה ג׳ ז׳); יוֹמֵַי (תענ׳ ד׳ ב׳ וה׳); קֳמֵַי (שם, ג׳ ד׳); צָרְכֵַי (שבת א׳ ב׳); כְּלָלֵַי (חגיגה א׳ א׳); חַבְרֵַייא (ערוב׳ ז׳ י׳ וי׳ ב׳), ועוד תדיר.

ב ברבוי הידיעה —ֵַי: מְנֵַי (ברכ׳ ב׳ ח׳); לֶסְטֵַי (דמאי א׳ ג׳); דימוסיי (שביע׳ ח׳ ח׳); פִּצּוּלֵַי (מעש׳ א׳ ה׳); עֲלֵַי (שביע׳ ה׳ א׳); כָּסֵַי (שבת ח׳ א׳); נְשֵַׁי (פסח׳ ד׳ א׳); כַּפְרֵַי (תענ׳ ד׳ ג׳); פָּעֲלֵַי (שם, ג׳ ט׳); טְבֵַי (מגלה ד׳ א׳); טָבֵַי (מ״ק ג׳ ח׳); שׁוּקֵַי (נדר׳ ד׳ ט׳).

ג דֵַּין (שבת א׳ ד׳; ב״ב ב׳ י״א); בַּיְשַׁיָּא (ביצה א׳ ז׳); תְּלַיְתָיְתֵי (עיין סימן קי״ג ד׳); דֵַּי<דְּאִי (פסח׳ ה׳ ו׳); כֵַּי<כִּי (סנה׳ ז׳ י״ג); מֵַי<מִי

(שבת א׳ ד׳); דַּיְנוּן<דְּאִי אִנּוּן (מגלה א׳ י״ב); אַיְכוֹל<מֵיכֹל (תרומ׳ ח׳ ג׳; עיין סימן ט׳ ב׳ ה׳).

ד בתנועות טפלות: אַיְזֵל<אֵזֵל (קה״ר ה׳ ח׳).

ה בהתחדשות של כליאים עתיקים: תְּרַיִן, תַּרְתַּיִן, תְּמָנַיִן; בַּיְשָׁנְאֵי (מגלה ג׳ א׳). אודות פעלי לו״י עיין סימן קצ״ו.

ב) החלם והשרק לפעמים מתכלאים: אַפּוֹרְיי<אַפּוּיי (שבת ו׳ ט׳); אֲרִסְטְווֹן (איכה ר׳ א׳ ד׳); טַקְסִיווֹט<טַקְסִיּוֹט (ערוב׳ ג׳ ה׳); אַלְווּנְתִּית<אֲלוּנְתִּית; זַכְוּוֹן<זִכְוֹן (ויק״ר ל״ב ז׳); קַנְדִּלְווֹי<קַנְדֵּלוֹי (איכה ר׳ ס״ג:). השוה העברית שנינווחו<שֶׁנִּנּוֹחוּ (שרידי קצ״ב). אפשר לכלול פה גם התמונה קַשְׁיֵיתַהּ<קַשִׁיתַהּ, אבל עיין סימן קצ״ו.

הערה: א) כפל היו״ד בדייתם (שבת א׳ ד׳) ודיידא (פסח׳ ד׳ ד׳) אינו מורה על ההכלאה. יש לבטאם: דִּיתַם דִּידָא. המלה האחרונה נכתבת גם כן דִּי יְדָא.

ב) על דבר זַיְנַת במקום זַנִית (איכה ר׳ כ״ד:) ועָיְנִין במקום עֲנַיִן (אבא גוריון ג׳ א׳), עיין דקדוק הארמית הבבלית סימן ל״ח ד׳.

הִזְדַּוְּגוּת הָאוֹתִיּוֹת

כה. א) הדל״ת נבלע באות שאחריה בקַמֵּי<קַדְמֵי, קַמָּי<קַדְמָי.

הנו״ן נבלע באֶלָּא<אִן לָא; אִלּוּ<אִן לוּ; אַתְּ<אַנְתְּ; אַתּוּן<אַנְתּוּן; אִתָּא<אִנְתָּא; גַּבֵּי<*גַּנְבֵי; כְּסִתָּא<*כְּסִנְתָּא, בסורית כֶּסְנָא.

ב) התי״ו נבלע לפעמים בבנין אתפעל אִיַּקַּד<אִתְיַקַּד; ובהקשה על זה באִעֲנִי, אִעֲבַד, וכדומה. בלִנָּא<*לֵיתְנָא<לֵית אֲנָא; לְנַן<לֵיתְנַן<לֵית אֲנַן; לֵכָא<לֵית כָּא; אִכָּא<אִית כָּא.

ג) הבלעת הדומות: בָּרֶבָּה<בַּר רְבָּה, האיש הגדול; בַּר רַבִּי>בֵּרַבִּי (עיין סימן רצ״ט ה׳); כֵּן אֲנַן>כְּנַן (עיין סימן ח׳ א׳); רִשַּׁתָּה<רֵישׁ שַׁתָּה (שרידי קל״ב); חָשִׁין, לָתִּין, עָלִּין (עיין סימן קצ״ג ג׳); גּוּילָּא<גּוּיֵל לַהּ (מגלה ד׳ ה׳; עיין סימן כ״ז ג׳ ג׳).

ד) בבטויים אַמְרוּן לְ׳, אָמְרִין לְ׳, נבלע לפעמים הנו״ן בלמד: אַמְרוּ לְ׳, אָמְרִי לְ׳ (דמאי א׳ ג׳, ועוד). וכן לפעמים בפעלים אחרים.

הִזְדַּוְּגוּת הַתְּנוּעוֹת

כו. א) ו״ו החבור נעשה וּ לפני שוא ולפני האותיות השפתיות. יוצא מהכלל הזה כשאות אל״ף נדחקת אחריו: וְמַר<וַאֲמַר; וֶמוֹר<וְאֶמוֹר (סימן ט״ו ד׳).

ב) יְ, בראש המלה נהיה לפעמים לאִ:יִיתַם, ברבוי יַתְמִין ואִתְמִין (שרידי ק״ל); אִימָּמָא; אִיקָּרָא.

הַשְׁפָּעַת הָאוֹתִיּוֹת עַל הַתְּנוּעוֹת

כז. א) השפעת האותיות על התנועות יתכן לחלק לשני שערים, לנטיה והאפלה. הנטיה היא שנוי הפתח והקמץ גדול לחרק, סגול או צרי. ההאפלה היא שנוי כל התנועות לחלם, שרק או קבוץ. ויש להזכיר גם שנוי החרק קטן לסגל תחת השפעת הלמ״ד: אֶלְמָא, אֶלָּא, לֶכָּא.

ב) הַנְּטִיָּה. — הנטיה מושפעת על ידי הגרוניות, החכיות והנוזלים, ר״ל לנ״ר: טיחניא<טָחֲנַיָּא (פאה א׳ א׳); ציעורי<צַעוּרֵי; שיעלון<שַׁעֲלוֹן (מ״ש ג׳ ו׳); שיעריה<שַׁעֲרַיָּה (תענ׳ א׳ ז׳); ריחמיה<רַחֲמֵהּ (איכה ר׳ כ״ג:); חֵרוּבָא<חָרוּבָא (ויק״ר י״ג ד׳); בירבי<*בָּרַבִּי<בַּר רַבִּי; שֵׁרוּתָא, סעודה<*שָׁרוּתָא; מִלּוֹלֵי<מַלּוֹלֵי; גֵּזְלֵן<גַּזְלָן; מְנוּנֵה<מַנּוּנֵהּ (סנה׳ א׳ ב׳); עֲבָדֵן<עובדָן (כתוב׳ ו׳ ז׳); כְּוָתֵן<כְּוָתָן (שביע׳ ו׳ ד׳) מַתְנִיתֵן; מַגֵּן<מַגָּן, חנם; הֲוֵינֶן<הֲוֵינַן (מעש׳ ב׳ א׳); דְּכֵינֶן<דְּכֵינַן (פאה ח׳ ח׳); מְשִׁזְגָה<מְשַׁזְגָה.

ג) הַהַאְפָּלָה: — ההאפלה מושפעת על ידי הגרוניות והשפתיות, וביחוד על ידי אות נו״ן, ומהן נתפשטה על כל הלשון.

א פתח: אֻלְפָּן, למדנו (פאה ח׳ ח׳); פְּרֻטְרוּט; אֻף; קֻמֵּי; רֻבָּה; סֻגִּין, סֻגִּי; אֻחְוָנָה (שרידי כ״ו); מְחֻתָּנְתֵהּ (ע״ז א׳ ג׳); בְּקֻרְתָּא (סנה׳ ז׳ ג׳); חֻמָּרַיָּא (ברכ׳ ד׳ א׳); מֻיְתִין (שם, ב׳ ג׳); גֻּבְרָא; דֻּבְשָׁא; בֻּצְלָא; רֻמְשָׁא; מֻקְדְּשָׁא, מֻשְׁכּוֹנָא; שֻׁבְתָּא; מְשֻׁלְשֵׁל (סוכה ה׳ ד׳); מְטֻגַּן; מְכֻסֵּי; עֻתִּיק (נדה ב׳ ז׳); תֻּחְתֵּי (שבת ד׳ ב׳); מְשֻׁמְשָׁנוּהִי (קה״ר א׳ ג׳). ביחוד נפרצה

ההאפלה בכנוי —נַן: הוינון (ביצה א׳ א׳); יומינון (שקל׳ ה׳ ד׳); אידמינון (שם, ה׳ א׳); אשכחנון (ברכ׳ ו׳ א׳); יהבינון (פאה ז׳ ג׳); שְׁאַלְנַן (מגלה ד׳ ה׳); אגיבתינון (תענ׳ א׳ ד׳); וכדומה. וכן במדרשים. גֻּזְלָן; צִיְקָן; פֵּיְטָן; מִתֹּן (פס״ר קכ״ג:).

ב חרק קטן: יֵצְרָן (דמאי ב׳ ג׳); שֶׁמְשָׁא (תענ׳ ד׳ א׳); קֶרְיָתָא (ברכ׳ ט׳ ב׳); מֶתְדִין (סוטה ה׳ ה׳); סֶמּוֹקָן (ר״ה ב׳ ה׳); מֶדְעֵי (ברכ׳ ד׳ א׳); חֶשְׁבְּנָא; מִשְׁאֲלֶנְכוֹן (תענ׳ ב׳ י״ב); בָּעֵיַן (ברכ׳ ה׳ א׳); תָּלֵיַן (מ״ש א׳ ב׳); מְבַדְקֶנֵּהּ, ועוד.

ג קמץ גדול: אוּמַר (דמאי ב׳ א׳); גווילָא<גָיֵל לַהּ (מגלה ו׳ ג׳); עוּבְדִין (ברכ׳ ח׳ א׳); צוּנֵן (שבת א׳ י׳); צוּנֶנָה (שבת ד׳ א׳); צוּרְכָה; צוּרְכָתְ (כתוב׳ ט׳ ה׳); אִצוּרְכַת (מגלה ב׳ ב׳); שׁוּרַיָּת (דמאי א׳ ג׳); תְּנְיוּנוֹת (שרידי כ״ד); מְצַלּוּיָה (ברכ׳ ב׳ ט׳); לוֹן<לָךְ (בכור׳ ג׳ ג׳; מ״ש ה׳ ב׳; ב״ק ו׳ ז׳, ועוד); סָבוֹן (תרומ׳ ח׳ ד׳); חִלּוֹנַיָּא (מ״ש ה׳ ג׳); מְקַלְּיוֹן (נדר׳ ו׳ י׳); אָתְיוֹן, בָּעֵיוֹן (כתוב׳ ד׳ י״ב); אורְחִין; נוּ (קי״ז א׳); צוּרְכוֹה (<צָרְכָה) (ברכ׳ ב׳ ד׳).

ד צרי: אִלּוֹךְ (שרידי ר״י); אִלּוֹן (ב״מ ב׳ א׳; סנה׳ ט׳ ד׳, ועוד); הָלוֹן (קה״ר י׳ ח׳; ויק״ר כ״ו ב׳); סְנוֹת (ב״ב ח׳ ח׳); מְתַקּוֹן (סוטה ח׳ א׳); מְעֻנוֹ (שבת א׳ ז׳); מִסְחוֹ (רות ר׳ ה׳ י״ט); נַפְקוֹת (חלה ב׳ א׳); פַּלְגוֹת (איכה ר׳ א׳ ד׳); תּוֹ (סוטה ז׳ ו׳); פּוּרִין (ב״מ ב׳ י״א); הַיְדוֹן, הַיְדוֹנוּ; מִמְחוֹנֵהּ; הָדוֹן, ועוד.

ה חרק גדול: רַבְרְבוֹן (שרידי רצ״ד); תְּאֶנוֹן (שבת א׳ ז׳); קָלוֹן (ע״ז ג׳ א׳); סָבוֹן (סוכה ב׳ ח׳); מִלּוֹן (שבוע׳ ז׳ ב׳); מָאנוֹן (מ״ק ג׳ ז׳); אֶתְרְגוֹן (ויק״ר כ״ה ה׳); דִּכּוֹתָא (פסדר״כ צ׳.); יַגְרוֹן (כלא׳ א׳ ב׳).

ו שוא: סְבָרָה (ע״ז א׳ ז׳); עֲבָדָא; תְּמָנֵין; כְּרָעָתָא; תְּפָיָא; הוֹרָיְתֵהּ (גטין ג׳ א׳); מַלְכְּתָא (תרומ׳ ח׳ ד׳); מְיַבְּלִין (סוטה ז׳ ו׳); קַיְמוּנֵהּ (ברכ׳ ח׳ ו׳); אֲמְרִין (כלא׳ ט׳ ג׳); אִמַּלְכִין (מ״ק ג׳ ה׳); מִקְטְלַנֵּהּ (שרידי י״ז); עֲלֶתָךְ (קה״ר ט׳ ר׳). הקבוץ בזה הוא חטף קבוץ.

צְמִיחַת תְּנוּעוֹת טְפֵלוֹת

כח. א) צמיחת תנועות טפלות היא על כמה פנים: — א תוספת תנועה חדשה בראש המלה, עם אל״ף נושא התנועה: אֶדְרָעָא, זרוע; אֶצְבַּע; אִדְמָא, דם; אֲדֵרָא, זֵר; אֲגִסָא, גיס; אֲשִׁתָּא, אֶשְׁתָּא, ששה; אֲשִׁתִּין, אֶשְׁתִּין, ששים. ובפעלים: אִדְמַךְ וכדומה (עיין סימן קמ״א ב׳).

ב בתוך המלה במקום שוא נח: סְדָרָה (=סִדְרָה) (שרידי פ״ב); מְדִנְחָא; פְּרִזְלָא (ויק״ר כ״ד ג׳). וכן אֲלְפָנָא<אֲלְפָּנָא. יתכן שבפעלי העבר כמו יתיבית, סליקית, וכדומה, נמצאת תנועה טפלה, אבל אין להכריע בדוגמאות כאלה.

ג בראש המלה בשמות ובצווי הקל מגזרת פ״א אל״ף נמצאת על הרוב תנועה טפלה במקום חטף: אֱנָשׁ, אֱזוֹרָא, אֱכוֹל, אֱזֵל, אֱתָא, וכדומה. לפעמים נמצא כזה גם בשורש ״עבד״: עֲבִיד (שבוע׳ ג׳ ח׳); עֲבִידָא.

ד באותיות השמוש אמ״ן: אֱכַסֵּי; נֱצַלֵּי; מֱצַלְּיָא. (עיין גם סימן כ״ז. ג׳ ו׳).

ה בבינוני הפועל מבנין הקל: אָזֵילָא (דמאי ג׳ ב׳, ועוד); נפיקא (נזיר ג׳ ה׳); נחיתא, סליקא (כתוב׳ א׳ ה׳); נסיבת (ע״ז ב׳ ח׳); נפילת (שבת ט״ז ז׳); תפיסין (סנה׳ ה׳ א׳); יתיבין (תענ׳ א׳ ג׳); כנישין (שביע׳ ט׳ ה׳); אסיפין (שם, ב׳ ה׳); כריכין (תענ׳ א׳ ד׳); סמיכין (שביע׳ ו׳ ג׳); דמיכין (מעש׳ ב׳ ב׳); ערירין (כתוב׳ ו׳ ד׳), ועוד רבים כאלה. על המעט נמצאת תנועה טפלה גם בפעל הדגוש: מתנינין<מְתַנְּנָן (שביע׳ ב׳ ב׳); מתקינין<מְתַקְּנִין (דמאי ד׳ א׳). החזיון הזה יכול להתבאר גם על ידי התקיימות תנועת היחיד.

צְמִיחַת אוֹתִיּוֹת טְפֵלוֹת

כט. בדבור ההמוני לפעמים נוספת אות בתוך המלה: חַמְנוֹנֵהּ<חֲמוֹנֵהּ (שביע׳ ד׳ ב׳); קַשְׁוֹנָתַהּ<קַשְׁיָתַהּ (נדר׳ ח׳ ב׳); שְׁלַחְנוּן<שַׁלְחוּן (פאה ג׳ ז׳); תְּנֵינָתַהּ<תְּנֵיתַהּ (ברכ׳ ב׳ א׳; כתוב׳ ח׳ ו׳);

אֲגֵבוּנָתָה<אֲגֵבוּנַּה (קדוש׳ א׳ ז׳); תְּנְנְיָנֵי<תִּנְיָנֵי (ע״ז ב׳ ח׳); אִשְׁתְּכַחְנוּן<אִשְׁתַּכְחוּן (אסת״ר ב׳ ד׳); אִסְתְּנַפְנוֹי<אִסְתַּנְפוֹי (קה״ר י״א ט׳); מְרַקְדְּקִין<מְרַקְּדִין (חגיגה ב׳ א׳).

בְּרִיחַת הַזִּווּג

ל. א) בָּאוֹתִיּוֹת: — מ>נ: נַחְשָׁלָא; נֶבְרַשְׁתָּא.

נ>ר: תְּרֵין, תַּרְתֵּין.

ע>א: ארע; אָע, עץ; אֻרְדְּעָנָּה, צפרדע.

ר>ל: תּוֹרְבָּלָא, שור הבר.

ת>ל: תַּלְתוּלִין, במקום תַּלְתוּתִין.

השמטת הנו״ן במְנָא<מְנָן.

ב) בַּתְּנוּעוֹת: — חִלּוֹנָא<*חֶלּוֹנָא; נֶנָה<אֲנָנָה; הָהֵן<הָהָן.

חִלּוּף הַדְּגוּשׁוֹת

לא. א) האותיות הדגושות נופלות לפעמים תחת החלוף לבריחת הזווג, והאות הראשונה מהכפל מתחלפת בנו״ן או ברי״ש, בתנועה גדולה או בכליא.

ב) הנו״ן נמצא רק במלות שהיה נבלע בהן בראשונה: אַנְתְּ, אַנְתּוּן, אִנְתָּא, אִנְתּוּ.

ג) הרי״ש נמצא בכֻרְסְיָא, כסא; עֻרְזִילָא, דישון; עַרְטְלָי, עירום; אֻרְדְּעָנָּה, צפרדע; אַרְמְלָה, אלמנה[1].

ד) תנועה גדולה נמצאת בכֵיָן<כַּוָּן.

ה) כליא נמצא בקַיְמָיָה (פאה ה׳ ב׳; גטין ט׳ ג׳); שַׁיְתִיתָא (שרידי כ״ו); סַיְגִין (ע״ז ה׳ ד׳).

1 אודות גזרת השם עיין מאמרי לשון הנגב, בערכו.

חִלּוּף הַמְרֻבָּעִים

לב. גם במרובעים נמצא החלוף על אפנים: בחלוף לתנועה, בהשמטת אות, או בדגשות:

א) קִיקְנָא; קִיקְלָא; שׁוֹשְׁפָא; כּוֹכְבָא; שׁוֹשְׁבְתָּא; שׁוֹשְׁבִינָא; לוֹלַבָּא;

ב) מַמַּשׁ (<*מַשְׁמַשׁ); בידיעה מַמְּשָׁה (שרידי).

ג) מְפַסְּפִין (שבת ב׳ ה׳); שַׁבְשְׁתֵּהּ (ב״ר נ״ט ד׳); מְנַעֲנָה<מנענעה (שם, ע״ה א׳).

הַסֵּרוּס בַּמִּלָּה

לג. א) באותיות: — מטמועיתה<מַטְעוֹמִיתָה (ב״ב ו׳ א׳); מטעמי<מַטְמְעֵי (ב״ר ס״ג ח׳); מזרחייא<מַרְזְחַיָּא (ברכ׳ ג׳ א׳); משגז<מְשְׁזַג או מְשַׁזֵּג (פאה א׳ א׳; עיין סימן רפ״א ז׳ ג׳); אסחין<אַחְסֵן (סנה׳ י׳ ב׳); חטוניא<טָחוֹנַיָּא (מ״ש ד׳ א׳); מטייעא<מַטְעֲיָא (פאה ז׳ ג׳); טלייתא<טַיָּלָתָא (נדר׳ ב׳ ב׳); קמטא<קְטְמָא (ב״ר מ״ט א׳); אפכן<אָכְפָן (שרידי קנ״ט); מפכליה<מָכְפָּלֵהּ (ב״ב ו׳ ב׳); ופטרוי<וְטַרְפוּי (גטין א׳ ה׳); חלקא<חַקְלָא (ב״מ ב׳ ה׳); בְּטָל<*טְבָל (סנה׳ ב׳ א׳); חֲסַפְתָּה<*סְחַפְתָּה (ב״מ ב׳ ה׳).

ב) בתנועות: — קיימנוה<קיימונה (כלא׳ ג׳ א׳, ועוד); תותבה<תתובה; מיכלה<מכילה; שפופינא<שפיפונא; גודלתיך<גַּדְּלוּתִיךְ (קדוש׳ ב׳ ב׳); זיו<זוי (איכה ר׳ מ״א:); שמעותא<שמועתא (ב״ק ה׳ א׳); גולתא<גלותא (סנה׳ א׳ ב׳); תיניו<תְּנוּיָה (שם, י׳ ב׳); מסיבנא<מְסַּבְנָא (גטין ה׳ ז׳); ועוד.

הערה: אודות סִפְחִין, נִשְׂיָא, וכדומה, עיין סימן מ״ו בהערה.

הַהַשְׁמָטוֹת בַּמִּלָּה

לד. בָּאוֹתִיּוֹת — א) בראש המלה: — מ״ם הבינוני לפעמים נשמט: בָּרְכִין (ברכ׳ ז׳ ד׳); זַבֵּן (שם, ב׳ ד׳); זַבְּנוּן (ב״ב ט׳ א׳); חַמֵּי (פאה ז׳

ג׳); סַמַּם (שקל׳ ה׳ א׳); שַׁלֵּם (ע״ז ה׳ ח׳, ועוד); הֵימַן (ב״ק ד׳ ד׳); הֵימְנִין (שביע׳ ט׳ א׳); הֵימֶנָךְ (חגיגה ב׳ ב׳; סימן כ״ח ד׳); תַּרְגְּמִין (שרידי כ׳); שַׁבְּחָן (איכה ר׳ ג׳ ג׳).

ב) אח״ע נשמטים מן נֶנָה<אננא (עיין סימן קי״ז א׳); חָתֵה<אחתיה (שרידי קצ״ט); טֵמַיָּא<עטמיא (סנה׳ ז׳ ז׳; סימן כ״ח); פִּיפָה<חפיפה[1]; מֵסָן<חַמְסָן[2].

ג) בתוך המלה: — אַבָּא־יוּדָן>אַבְדָּן.

ד) בסוף המלה: — א היו״ד הסופי בכליא יורד לפעמים נשמט: אֲבוּ (שרידי קס״ו), קֻמוֹ (שם, ד׳); אֲחוּ<אחוי (נדר׳ ב׳ ג׳); חַיוֹ (פאה ח׳ ח׳; תענ׳ ג׳ ד׳); קַדְמָא (שביע׳ ט׳ א׳).

הערה: לציין את השמטת היו״ד הסופי מסרסים לפעמים את הכתיבה: קבסיו<קבסוי (פסח׳ ו׳ א׳); אביו<אבוי (פאה ח׳ ח׳); בשיניו<בשינוי (כתוב׳ י״ב ג׳); ביציו (תרומ׳ ח׳ ג׳) ‖ ביצויי (פסדר״כ ע״ט:); אבוי ובניו<ובנוי (ויק״ר ל״ז ב׳); חזריו=חזרוי=חזרון (יבמ׳ י״ג ו׳). וזה לדעתי טעם הכתיבה השומרונית של בריו, וכדומה במקום בָּרוֹי, וכדומה. ויש לקרות: בָּרוֹ.

ב הנו״ן הסופי נשמט לרוב בהסיום ־ַיְן > ־ַיי, מאחר שהוא בא אחר הטעם: בָּעַיִי, קָרַיִי, מוֹדַיִי, תְּרַיִי, תַּרְתַּיִי, וכדומה.

ג למ״ד ונו״ן נשמטים במלות מעטות: עֲלָה<עֲלַל (ברכ׳ ח׳ ה׳); דָּעֲלֵי<דָא עָלֵל (שקל׳ ב׳ ד׳); קַלֵּי<קליל (ב״ר נ״ד); בְּגֵי<בגין (תענ׳ ג׳ א׳); גְּבֵי<גבין (נדר׳ י׳ ח׳).

הערה: א) השמטת הבי״ת בתוּ (ויק״ר כ״ז א׳) היא בבלית. אבל השמטת הבית בהפעל נְסַב, גם בתוך המלה, נפרזה כל כך שאין לבאר את החזיון הזה על ידי שאלה מהבבלית. יתכן שיש לנו פה שני שרשים: נסב ונשא.

ב) מהבבלית הן השמטת הרי״ש בהפעל אמר, השמטת הת״ו בעבר למ״ב, והשמטת הנו״ן בהסיומים ־ִין, —וּן.

ד מדה אופיית לארמית הגלילית להשמיט סוף המלה: את<אָתֵי (פסח׳ א׳ ח׳); אַת<אֲתָת (ר״ה י׳ ד׳); הָן<הָנֵי (ב״מ ב׳ ה׳); יֵיס<יֵיסֵי (ברכ׳ ו׳ ו׳); מִתְ<מִתַּן (כלא׳ ט׳ א׳); מֵנַס<מִנְסָא<מִנְסַב (מ״ש ד׳ ג׳);

1 השוה: חפיפות (שיר ר׳ ג׳ ח׳).
2 עיין עמנואל לעף אצל דלמן ערך מיסן.

קַשׁ<קַשִּׁי (שבת ד׳ א׳); סָח<סָחֵי (אסת״ר י׳ ד׳); חֵו<חִוֵּי (שבת א׳ ג׳); מִתְבָּע<מִתְבְּעֵי (שם, א׳ ב׳); אַחֲרָא<אַחֲרָאֵי (ביצה א׳ ג׳).

ה בשם המרכב אֶשְׁתְּקַד (<אֶשְׁתָּא־קַדְמָיְתָא), השנה שעברה.

ה) בתנועות: — התנועות הסופיות בכנויי הגוף הנפרדים לעולם נשמטות: אַתְּ<*אַתָּ; אַתְּ<*אַתִּי. אבל בסיומי הפעלים — תָּה, — תִּי עוד נכתבות על המעט.

ו) כמה תנועות עם הדגש שלאחריהן נשמטות: מְנָן<מִנָּן; אֶשְׁתָּא<אֲשְׁתָּא; אֶשְׁתִּין<אֲשְׁתִּין; אֶשְׁתְּדָא<*אֲשַׁתָּא דָא; אֶשְׁתְּקַד<*אֲשַׁתָּא קַדְמָיְתָא.

ז) כנויי הפעול אחרי אות החבור לפעמים נשמטים: אִיתְבוּן<אִיתְבוּנִי (כתוב׳ ו׳ ז׳), ועיין רט״ז ד׳, הערה. אֶרְעֵן<אֶרְעִנֵּה (דמאי א׳ א׳); הֵימְנֵן<הֵימְנִנֵּה (שביע׳ ט׳ א׳); אַמְרֵן<אַמְרִנֵּה (שבת י״ד ד׳); אַשְׁכְּחֵן<אַשְׁכְּחִנֵּה (חגיגה ב׳ א׳); סְנַת<סְנָתֵהּ; סְנוֹת<סְנוֹתֵהּ (ב״ב ח׳ ח׳); בַּלְעַת<בַּלְעָתֵהּ (דמאי א׳ ג׳); מְסַבּוּת<מְסַבּוּתֵהּ (שבוע׳ ז׳ ה׳)[1].

פְּשׁוּט הַדִּבּוּר

לה. כששתי הברות דומות נפגשות במלה אחת, או בחבור מלות ששמושן בשפה מתמיד וקיים, אז הברה אחת לפעמים נשמטת להקל על המבטא: *אֲנַחְנַן מתפשט אל אֲנַן או חֲנַן; *בֵּישָׁנָנִין, אנשי בית שאן, מתפשט אל בֵּישָׁנִין ואל בֵּישִׁין (שרידי ל״א); *טִבְעוֹנָנִין, אל טִבְעוֹנִין; חֵיפָנִין, אל חֵיפִין (שרידי ל״א); מַרְפֵּינָא אִנּוּן, אל מַרְפֵּינוּן (ע״ז א׳ א׳); *לְתַתְּ (עיין סימן י״ד ב׳), אל לֵת (סימן קי״ט ב׳); אָחֳרָנִין, אל אָחֳרִין (ב״ר ע׳ י״ט); רַבָּנִינַן (שרידי ק״ו), אל רַבָּנַן וְרַבָּנִין; כַּד דְּאִנּוּן, אל כַּדּוּן[2]; כַּד דְּאִנִּין, אל כַּדִּין; רַבִּי אֲבוּן, אל רַבּוּן (נדה ג׳ ד׳); הָא עַד דְּאַתְּ, אל הָא דְאַתְּ (שבת ב׳ ו׳); אַסְבּוּנוּן>אַסְבּוּן (יבמ׳ י׳ ו׳); נסבה הוא מיניא>נְסַבָה הָהוּא מִינָיָא (סנה׳ ז׳ י״ג).

1 כדומה לזה נמצא גם בעברית: רוֹדְפָת<רוֹדְפָתָה<רוֹדְפָה (פסח׳ ח׳ א׳); פּוֹסְלָת<פּוֹסְלָתָה<פּוֹסְלָה (יבמ׳ ח׳ ב׳).

2 השוה: מן כדון (=כד אנון) שמעון קליה (תענ׳ ג׳ א׳); כדין (=כד אנין) אילין יהודאי סלקין לירושלם (פאה ג׳ ז׳).

תּוֹרַת הַתַּבְנִית

הַכִּנּוּיִים

כִּנּוּיֵי הַגּוּף הַנִּפְרָדִים

לו. התמונות הנהוגות הן: —

אֲנָא, אני	אֲנַן, אנחנו
אַתְּ, אתה, את	אַתּוּן, אתם
הוּא	אִנּוּן, הם
הִיא	אִנִּין, הן

הערה: א) במקום אֲנָא נמצא על המעט מן המעט גם אֲנִי (ב״ק ד׳ ה׳, ועוד במדרשים), וכן גם בשומרונית.

ב) במקום אַתְּ נמצא לפעמים אַנְתְּ (שבוע׳ ו׳ ח׳; כתוב׳ י״ד ד׳; וכן במדרשים). פעם אחת לנקבה אַנְתִּי (במ״ר ט׳ כ׳, בדפוס קונסטנטינה). פעם אחת לזכר אַתָּה (ויק״ר ל״ד י״ד).

ג) במקום הוּא נמצא אוּ (ברכ׳ ב׳ ו׳).

ד) במקום הִיא נמצא הִי (מ״ק א׳ ה׳); אִי (ערוב׳ ג׳ ח׳, תענ׳ א׳ ג׳).

ה) במקום אֲנַן נמצא גם חֲנַן (פאה א׳ א׳); הֲנַן (גנזי שכטר א׳ ת״מ); אֲנַחְנָא (איכה ר׳ כ״ד:).

ו) אִנּוּן ואִנִּין נתהוו מכנויי הפעולים (עיין בויער־ליאנדר בספרם בדקדוק הארמית המקראית דף קכ״ד). על המעט נמצאו גם הִנּוּן, הִנִּין (ר״ה ב׳ ד׳; ב״מ ה׳ ו׳, ו׳ א׳; ע״ז א׳ א׳; שקל׳ ז׳ ג׳; תענ׳ ד׳ א׳; איכה ר׳ י״א א׳; שיר ר׳ ז׳ י״ד; עיין סימן י״ב ב׳). על המעט מן המעט נמצאת גם הכתיבה יינון (פאה ז׳ ג׳, ח׳ ד׳; שרידי מ״א). וכן נמצא הֵן (תרומ׳ א׳ ג׳; כתוב׳ י״ב ג׳; ב״ר ע״ח א׳; איכה ר׳ א׳ ט״ו; אסת״ר ג׳ ז׳); אֵן (כתוב׳ י״ב ג׳); הֵם (איכה ר׳ כ״ד.). השוה הֵם בארמית המצרית (קולי, דף רפ״ד).

ז) על דבר התמונות אֲנָנָא, נֵנָה, אַתְּנוּ, עיין סימן קי״ז א׳. על דבר התמונות נָא, נַן, תּוּן, סימן ט״ו ז׳, הערה.

ח) דּוּ (<דְּהוּא) ודִי (<דְּהִיא) נמצאים במובן הוּא: דּוּא (ע״ז א׳ א׳ וד׳); דּוּ (הור׳ ג׳ ב׳); דּוּ קָטֵל לֵהּ, הוא יהרגנו (מגלה א׳ י״ב) הוא דאמר... דִּי אָמַר, הוא שאמר... הוא אומר (בכור׳ ג׳ ד׳); לָא דּוּ אָמַר (סוטה ה׳ ב׳). ועיין סימן ל״ט ב׳.

ט) על דבר הכתיבה החסרה בהִנֵּן (ביצה ה׳ ב׳), אִנֵּן, אינן (דמאי א׳ ג׳, ה׳ ה׳; ב״מ ג׳ ו׳; שבת א׳ ב׳; מגלה ד׳ ה׳; נדר׳ ו׳ ח׳) עיין סימן ז׳ ד׳, הערה.

י) כנויים בבליים: איהו (ב״ר מ״ט א׳; פס״ר פ״ח.); ניהו (דמאי א׳ ג׳); נינהו (שקל׳ ג׳ א׳; איכה ר׳ ל״ו:; פסדר״כ קנ״ח:).

יא) אודות שמוש כנויי הגוף לרמוז עיין סימן מ׳ א׳ ג׳.

כִּנּוּיֵי הַשֵּׁם הַמְחֻבָּרִים

לז. עם היחיד: / עם הרבים:

ליחיד:

	עם היחיד:	עם הרבים:
1.	— י	—ַ י
2.	—ָ ךְ	—ָ יךְ, —ָ ךְ
2.	—ִ יךְ	—ַ יִךְ, —ֵ יךְ
3.	—ֵ הּ	— וֹהִי, — וֹיִי, — וֹי
3.	—ַ הּ	—ַ יהּ, —ַ הּ

לרבים:

	עם היחיד:	עם הרבים:
1.	—ָ ן	—ֵ ינַן
2.	—ְ כֹן	—ֵ יכֹן
2.	—ְ כֵן	—ֵ יכֵן
3.	—ְ הֹן, — ֹן	—ֵ יהֹן
3.	—ְ הֵן, —ֵ ן	—ֵ יהֵן

הערה: א) —ֵ הּ נכתב חסר על המעט מן המעט. הנהוג הוא — יה. על המעט: —ֵ יא, — י; ובהכלאה: — ייה, — ייא, — יי; בהאפלת התנועה: — ו.

ב) —ַ הּ בנחות הה״א נכתב —ָ א.

ג) הכנוי לרבים מ״ב אני מנקד —ָ ן, במקרא —ָ נָא.

ד) על דבר הכתיבה החסרה — כן, — הן, עיין סימן ז׳ ד׳, הערה.

ה) —ַ י נכתב על הרוב — יי, וְעל המעט — אי.

ו) במקום —ַ יִךְ נמצא גם — יְכִי (ויק״ר ה׳ ח׳).

ז) במקום — וֹיִי נמצא גם — ווֹיִי. עיין סימן כ״ד ב׳.

ח) על דבר השמטת היו״ד מן — וי עיין סימן ל״ד ד׳.

ט) בגנזי שכטר (א׳ תל״ז) נמצא פעם אחת הנקוד מַלֵּיךְ, ר״ל מַלֵּיךְ. אם הנקוד הזה נכון הוא, אז הוא מכוון בודאי על כנוי הרבות.

י) פעם אחת מצאנו כֻּלְּהוֹם, במקום כֻּלְּהוֹן (פסח׳ ז׳ ד׳).

יא) על המעט מן המעט נמצא —ָ נָא במקום —ָ ן עם כנויים ומלות הטעם; והתמונה הזאת היא יהודית.

יב) על דבר —ֵ ן במקום —ָ ן, — נֵן ונֵן במקום — נַן עיין סימן כ״ז.

יג) כשנכנסים הכנויים —ֹן, —ֵן, על מלה, האות האחרונה שלה רפה לדעתי, ואני מנקד שְׁטְתֵן, שְׁטְתֹן, ולא שְׁטַתֵּן, שְׁטַתֹּן (<שְׁטַתְהֵן), דמיון נקודם של הכנויים העבריים —ָם, —ָן.

כִּנּוּיֵי הַפָּעוּל

לח. עם העבר והצווי: עם העתיד והמקור:

ליחיד:

	עם העבר והצווי	עם העתיד והמקור
1.	—ִי	—ַנִי, —ֵ*נִי
2.	—ָךְ	—ִנָּךְ, *נָּךְ
2.	—ִיךְ	—ִנִּיךְ
3.	—ֵהּ	—ִנֵּהּ, (—ַנֵּהּ), *נֵּהּ
3.	—ַהּ	—ַנַּהּ, (—ַנַּהּ)

לרבים:

	עם העבר והצווי	עם העתיד והמקור
1.	—ַן	—ִנַּן
2.	—כֹן	—ִנְכֹן
3.	—הֹן, —ֹן	—ִנּוּן
3.	—ֵן	—ִנִּין

הערה: א) התמונות המכוכבות באות אחרי תנועה.

ב) במקום אות החבור נו״ן באה לפעמים, ביחוד בפעלי לו״י, אות החבור ת״ו (עיין על זה סימן רי״ד ב׳).

כִּנּוּיֵי הָרִמּוּז

לט. א. הָרוֹמְזִים לַקָּרוֹב:

א) דֵּן, זה — אִלֵּין, אלה

דָּא, זו, זאת

הערה: א) מהיהודית: דְּנָא (שקל׳ ז׳ ב׳; אסת״ר ז׳ י״ג); דְּנָן (ויק״ר כ״ב ר׳).

ב) לפעמים נמצא ״הני״ במובן ״אלה״ ובמובן ״זה״. פעם אחת גם במובן ״זה הוא״ (פסדר״כ קס״ו:). וקשה להכריע אם הוא כנוי אחד או שנים. ״אלה״ יוכל להיות הָנֵי הנמצא לא רק בבבלית כי אם גם בסורית פלשתינית. ״זה״ יכול להיות הָנִי (<הָן הִא), כי הגלילית אינה מבחנת בין זכר לנקבה. ויתכן שהוא אחד משנים אלו ומשמש גם ליחיד וגם לרבים (ברכ׳ ה׳ א׳; שקל׳ ג׳ א׳; יבמ׳ ד׳ ב׳; כתוב׳ ז׳ ב׳).

ג) מהעברית: אֵלּוּ (ב״ב ב׳ י״א).
ד) על דבר אִלּוֹן עיין כ״ז ג׳ ד׳).

ב) דּוּ, זה — דִּי, זו, זאת

הערה: א) השוה: לא דו מודו לדו ולא דו מודו לדו, (נזיר ד׳ ו׳); דו חשש לדו ולדין, ר״ל כי הוא חושש לזה ולזה (מ״ש ג׳ ג׳); עיין גם אֵי דו (סימן מ״ג ב׳).

ב) אף על פי שאין לבקש טעם וסבה בזרגון הגלילי להוצאת מלות מפשוטן, עם כל זה יש כמדומני בענין שלפנינו לאל ידנו לברר את הסבה לשמוש זר כזה. הנה לפנינו שני מאמרים שוים: אמרה ליה, ייא ההוא גברא מחרם (מ״ק ג׳ א׳) ‖ אמרון ליה, ייא דהוא גוברא מחרם (שם, שם). במאמר השני נמצא אות ד׳ נכנסת על הפעול של ״אמר״, וזה מנהג רווח בשפה הזאת. וד׳ זאת לפעמים לא באה בראש המאמר הפעול, כי אם בתוכו, כנראה מהדוגמה הזאת. בעקב התמזגות של דְּהוּא לדוּ נחלש כח הד׳ ובא דוּ למשמעותו של הוא או הַהוּא. ושמוש זה נמצא פעם אחת גם בספרות הגאונים. עיין ספרי דקדוק הארמית הבבלית סימן ע׳ א׳, בהערה ו׳.

ג) בתוספת הָ בראש לחזוק:

הָדֵן, הָן, זה — הָאִלֵּין, אלה
הָדָא, הָא, זאת

הערה: א) על דבר התמונות הָן, הָא, עיין סימן י״ח א׳. על דבר ״הני״ עיין ל״ט א׳, הערה ב׳. הָדוֹן (בכור׳ ג׳ ג׳).

ב) הָן נמצא רק על המעט (כלא׳ ט׳ ג׳; ב״ק ט׳ א׳, ועוד). על הרוב נכפל הָ: הָהָן (עיין ק״י ד׳) ובחלוף ה״א לאל״ף: אָהָן (ערוב׳ ח׳ ב׳). על המעט נמצא גם הָהֵן (סימן ל׳ ב׳) (קדוש׳ א׳ ד׳; יבמ׳ י״ב ו׳, ועוד); אָהֵן (ע״ז ד׳ ד׳); הָאֵן (שם, שם); אָיֵן (שרידי קע״ה); כָּעֵן (<כְּהָהֵן) (ברכ׳ ב׳ ד׳, א״צ).

ג) הָהָן והָהֵן מתמזגים עם הכנויים הוא והיא להָהָנוּ (גטין א׳ ה׳); אָהָנוּ (כתוב׳ י״ב ג׳); אָהֵנוּ (כלא׳ ט׳ ג׳); הָהָנִי (פסח׳ ב׳ א׳). על דבר הָהָן נוּ עיין קי״ז א׳.

ד) הה״א הראשון של הָהָן, הָהֵן, נבלע אחרי אותיות דבוכ״ל (ט״ו ג׳).
ה) הלשון מבכרת את הכנויים המחוזקים לפשוטים. המשקלים דֵּן, דָּא, הָן, מעטי השמוש.

ו) במקום הָדָא נמצא גם אָדָא (ברכ׳ ג׳ א׳; ערוב׳ ד׳ י׳) ואידא (ערוב׳ ג׳ ה׳; סנה׳ ח׳ ג׳) ‖ בָּהוּ (ב״ק) ה׳ ו׳; ע״ז ג׳ י״א). הָהִיא עם אותיות ב׳) קרי: אדחי.

ז) הָאִלֵּן מתמזג אל הָיְלֵין (ויק״ר כ״ה ה׳).
ח) מהבבלית: הַיְנוּ (שקל׳ ה׳ א׳; נדר׳ ה׳ ה׳; קדוש׳ א׳ א׳; איכה ר׳ ב׳ ד׳).

ט) כנויי השאלה הַיְדֵן, הַיְדוּ, הַיְדָא, הַיְדִי, בצרוף כנויי הגוף ובלתם, משמשים גם במובן כנויי הרמוז: הרי, הנה: הידנו אמצעי (ערוב׳ ה׳ ב׳);

היידי הוא (כתוב׳ י״ב ג׳); היידא מחלוקת, היידו מחלוקת (דמאי א׳ ג׳); היידי הוא גברא (קה״ר י״א א׳); דֵי דָא משיחכון (<דהידא) (כתוב׳ י״ב ג׳); הֵידִינוּן, הָדֵינוּן, הֵידִינֵי, הרי הם (סנה׳ ג׳ ה׳) ‖ הֵידִינִין (שם, קרבן העדה); ובתוספת למ״ד הפעול: אֵידֵי לִיקֲמָיךְ, הנה הוא לפניך (ב״ק ה׳ א׳) ‖ אֵיְדֵי לִדְקַמָּךְ (ב״ר פ״ז ה׳); הֵידֵי ליה אב (סנה׳ ח׳ א׳); היי דא לה (שם, ט׳ ו׳); הַיְדֵי לֵהּ אֲתָא, הנה הוא בא (ב״ר פ״ד י״ד); הַיְדָא לוֹן, הַיְדִילוֹן, הנה הם (סנה׳ א׳ ד׳ ושרידי רנ״ו).

י) גם תארי הפעל משמשים לפעמים בתור כנויי הרמוז: כֵּן, זה (כלא׳ א׳ ז׳) ‖ כְּדֵן (פסדר״כ צ״ג.) ‖ כְּדוֹן (סנה׳ ה׳ א׳; עיין סימן כ״ז ג׳) ‖ הָכְדֵן (פסדר״כ כ״ג:) ‖ הָכֵן (שבוע׳ א׳ ה׳); הָכֵן, אלה (סוטה ב׳ ג׳).

ב. הָרוֹמְזִים לָרָחוֹק:

מ. א) בתוספת הָ בראשם:

הָהוּא, ההוא — הָלֵין, הללו

הָהִיא, ההיא

הערה: א) במקום הָהוּא נמצא גם אָהוּ (ע״ז ה׳ ט׳). עם אותיות השמוש: הָהוּא (ב״ב ב׳ י״א; שבוע׳ ז׳ ה׳); כָּאוּ (ב״ב ג׳ י׳; ע״ז ד׳ ג׳) ‖ כָּהוּא (ב״ק ה׳ ו׳; שבוע׳ ג׳ ה׳; סנה׳ ח׳ ג׳) ‖ כָּהוּ (ב״ק ה׳ ו׳; ע״ז ג׳ י״א). הָהִיא עם אותיות השמוש: כָּהִיא (ב״ק ה׳ ד׳); דָּהִיא (תענ׳ א׳ ד׳); כָּהִיא (יומא ו׳ א׳; ר״ה א׳ א׳; סוכה ד׳ א׳); כָּהִי (ר״ה ג׳ י׳). על הרוב הָהִיא מתמזגת לְהָי, ועם אותיות השמוש: וָי (נדר׳ י׳ ה׳); כָּי (כלא׳ א׳ ז׳, ועוד תדיר); לָי (גטין ט׳ ט׳).

ב) על דבר הָלוֹן עיין כ״ז ג׳.

ג) כנויי הגוף משמשים לפעמים בתור כנויי הרמוז: היא איתא (שבוע׳ ו׳ ה׳); הוא בריה (איכה ר׳ א׳ מ״ה); אינון פריטייא (קדוש׳ א׳ ו׳); הינין פלוגוותא (שקל׳ ז׳ ג׳, ועוד).

ד) על המעט נמצא הַלָּה (ב״מ ט׳ י״ב; שבוע׳ ד׳ ו׳). הַלָּה, במקום *הָלֵה, דמיון הַנֵּי במקום הָנֵי. הכנוי הזה נראה היותו עקרי.

ה) גם יָת עם כנויים משמש לפעמים בתור כנוי הרמוז (בכור׳ ג׳ ג׳; שביע׳ ה׳ ג׳; ב״ר ג׳ ז׳, נ״ו ה׳). השוה העברית: אותו האיש=האיש ההוא.

ב) בתוספת — ךְ בסופם:

הָךְ, ההוא, ההיא — אִלּוֹךְ, הללו

הערה: א) הָךְ (<הָדָךְ) (כתוב׳ ד׳ י״א וי״ב; הור׳ א׳ א׳, ועוד). הָדָךְ (ב״ר ה׳ ג׳; שו״ט צ״ג ה׳). על דבר אִלּוֹךְ במקום אִלֵּיךְ עיין כ״ז ג׳.

ב) מהבללית: אִידָךְ (שקל׳ ו׳ ד׳); הָנָךְ (איכה ר׳ ב׳ ד׳).

כִּנּוּיֵי הַצֵּרוּף

מא. א) כנוי הצרוף הנהוג הוא דְ׳, ועל המעט נמצא גם דִי (סוכה א׳

א׳; כתוב׳ י״ב ג׳; סוטה א׳ ח׳; גטין א׳ ו׳; קדוש׳ ב׳ ב׳, ועוד). וקשה לפעמים להכריע בין דִי=דְ׳ לבין דִי=דְּהִיא.

ב) וכן נמצא דָא בכח כנוי הצרוף: מה דא פשיטא (סוטה א׳ א׳); וכן דוּ: דו כתובה (כתוב׳ ד׳ ג׳). בדוגמא האחרונה יתכן לפרש דוּ במובן דִי, היא, ותהיה היא כנוי מוקדם לשם (עיין ל״א א׳).

כִּנּוּיֵי הַקִּנְיָן הַנִּפְרָדִים

מב. א) כנויי הקנין נבנים ממלת הצרוף דִי עם למ״ד הקנין ועם כנוי השם; או ממלת הצרוף דְ׳ עם השם יַד עם כנויי השם.

ב) התמונה דִיל׳ נמצאת רק על המעט: דִילִי (תענ׳ ג׳ א׳; ויק״ר ט״ז א׳); דִילָךְ (תרומ׳ ז׳ ג׳; נדר׳ א׳ ד׳); דִילֵהּ (סוטה ט׳ י״א; ויק״ר ט״ז א׳); דִילָנָא (איכה ר׳ ה׳ ז׳) ‖ דִילָךְ (אסת״ר פת׳ י״א); דִילְהוֹן (ויק״ר ט״ז א׳) ‖ דִילוֹן (תענ׳ ד׳ א׳).

ג) על הרוב נמצא דִיד׳: דִידִי (מגלה א׳ י״א); דִידָךְ (שם, שם; איכה ר׳ א׳ ל״א); דִידִיךְ (ב״ב ב׳ י״א); דִידֵהּ (שיר ר׳ ז׳ י״ד); דִידַהּ (כתוב׳ ט׳ ג׳); דִידָן (שבת ח׳ א׳; ב״ק י׳ י׳); דִידְכוֹן (גטין ח׳ ה׳; סנה׳ ב׳ א׳, ו׳ ו׳); דִידְכֵן (חגיגה ב׳ ב׳); דִידְהוֹן (תרומ׳ ח׳ ג׳) ‖ דִידוֹן (חגיגה ב׳ א׳). הבבלית דִידְהוּ (תרומ׳ ה׳ א׳).

כִּנּוּיֵי הַשְּׁאֵלָה

מג. א) מַן, מי מָה, מה

הערה: א) מַן, כתיבתו על הרוב מאן, ועל המעט מן, ולעתים רחוקות מין (סימן י״א א׳), או מִי (איכה ר׳ ע״ג.). הכתיבה מַן, יתכן שהיא מכוונת אל מִן (עיין אות ג׳ למטה).

ב) מאן שואל לבעלי חיים; מה, לבלתי בעלי חיים. זאת היא הנחתם העקרית. אבל בארמית הגלילית שניהם משמשים זה לזה:—

1) מַן=מָה: מן דאתי קומיך הורי (נדה ב׳ ז׳); מאן דמקדר (בכור׳ א׳ ח׳); מאן לחשתה ליה? (שבת י״ד ד׳); כל מאן דאנא שאיל ליה (סנה׳ ב׳ ו׳); מאן מקיים (ברכ׳ ח׳ ו׳); מאן דאשכחן (שבת ז׳ א׳); מן לכון מימרכן? (שביע׳ ד׳ ו׳); מאן אנן אמרין (ע״ז ב׳ ד׳); מן גבר מן גוברין? (ב״ר י״א ה׳); מאן היא דאורייתא (שם, ז׳ ב׳); מאן דאית קמך (איכה ר׳ א׳ ו׳); כל

מאן דהוה הדין שני (ויק״ר כ״ב ג׳); מאן דעבר עבר (קה״ר י׳ י״ג); מאן את מזבין? מאן גמלך טעינין? (איכה ר׳ כ״ב:); מאן דבעית מעבד לי (שם, כ״ה.); לא ימטי לכון מן דמטא יתי — לא ייתי עליכון מן דאייתי עלי (שם, ל״א.); על כל מאן דאמרת לי שריא (שם, ל״ח.); מאן סִבְרָא דתשיש (פסדר״כ ק״ל:).

2) מָה=מַן: מה דמר — ומה דמר (שבת ב׳ א׳) ‖ מאי דמר — מה דמר (מכות ב׳ א׳); מה דאמר (חלה ב׳ א׳); מה מודע לי (סנה׳ א׳ ב׳); מה שרא לכון (ע״ז ד׳ א׳); מה דבעי (שבת י״א ה׳); מן מה שמעית (יבמ׳ ד׳ י״ג, ח׳ ב׳); מן מה שמועה זו (שם, י״א א׳); כמה דו (כתוב׳ ד׳ ח׳); מה דאית ליה עבידא (ברכ׳ ג׳ ד׳); מה בעי לכאן (כתוב׳ י״ב ג׳); כל מה דמישתאל (איכה ר׳ כ״ד:); מן מה אנא מוקיר לך (קה״ר ז׳ י״א); מה הוא דין דעמך? (פסדר״כ פ״ח.).

ג) הברתו של מאן כמֶן (män) והברתו של מִן כמֶן (men) (סימן י״א א׳ וה׳) הולידו בלבול של שני המלים. ומאחר שמַן ומָה משמשים זה לזה כאחד לשאלה, נולד שמושם כאחד גם במובן מִן (עיין סימן קכ״ד).

ד) מָה מתרכבת לפעמים עם המלה שהיא רהוטה אליה: מָנַן<מה אנן; מפליגין<מה פליגין (שרידי מ״ט); מכפליה<מה אכפה ליה (ב״ב ד׳ ו׳); מָהוּ, ובנטית התנועה מֶהוּ (ברכ׳ ב׳ א׳).

ה) מָה הִיא (>*מַהִי) מתמזגות למַי. ויש להבחין בין מַי זו למָי (<מָדֵן). האחרונה היא בבלית ונמצאת רק על המעט: מאי שנא (ב״ר י״א ה׳); ממאי (נדר׳ ה׳ ד׳); אמאי (איכה ר׳ פת׳ כ״ד), ועוד.

ו) מַן־הִיא מתמזגות למַנִי: מַנִי רַבֵּהּ? (תענ׳ א׳ ג׳). מַנוּ לא נמצא.

ז) על דבר המרכבים עם מה: בְּמָה, כְּמָה, כַּמָּה, לְמָה, כַּמַּן, ועל שמושה של מָה בתור תאר הפעל עיין קכ״ז. על דבר שמושה במקום במה, למה, עיין סימן שי״ט ד׳. על דבר שמושם של מאן ומה בתור כנוי סתמי עיין סימן רע״ד י״ב. על דבר שמושם במאמרים יחסיים עיין סימן של״ט. י״ב וי״ג. מָה בתור מלת הקריאה (קל״ד א׳).

ח) מן מָה דִילֵהּ, קנינו, רכושו, נעשה מַדְלֵהּ, ומזה השם מֶדֶל, מַדְלָא (מִדְלָא, מֶדְלָא), קנין, רכוש.

ב) אֵי, אַי, הֵי, הַי, משמשים לשאלה על מי או מה משנים או יותר משנים, והם באים לעולם רק בצרוף הכנויים הרומזים הֵן, דָא, דוּ דִי, אִלֵּין, אִנוּן; ונכתבים נפרדים או במלה אחת עם הכנויים: אֵידֵן (קה״ר ז׳ ז׳); היי דין (שבת י״ט ו׳); היידין (ברכ׳ ב׳ ד׳); היידון (שרידי ר״א; עיין סימן כ״ז ג׳); האי דין (שקל׳ ה׳ א׳); אי דו (שביע׳ ד׳ ח׳); איידי (סוטה ה׳ ה׳); אי דא (איכה ר׳ א׳ ט׳); הי דא (ברכ׳ ט׳ ה׳); היידא (פסח׳ ב׳ ד׳); היידן (תרומ׳ א׳ א׳); הי אינון (ברכ׳ ח׳ ח׳); אַיְילֵן (<איי אילין)

(שם, ב׳ ז׳); אֵילֵין (<אי אילין) (ערוב׳ ג׳ א׳); היילין (<היי אילין) (מגלה א׳ ט׳); היי לון (כתוב׳ ט׳ א׳).

הערה: א) היהודית אֵידְנָא (איכה ר׳ ג׳ ג׳).

ב) הֵידֵן עם הוּא, הִיא, מתמזגות להֵידֵנוּ, הַיְדֵנוּ, הַיְדֵנוּ, הַיְדוֹנוּ, הֵידֵנִי (יבמ׳ ד׳ י״א; פסח׳ ה׳ ד׳, א׳ ד׳; ערוב׳ ח׳ ב׳, ה׳ ב׳).

ג) לפני אנון ואִנִּין, המלות הידן, הידא, הידי, משמשים במובן הפשוט של הֵי: היי דן אינון (נזיר א׳ ב׳).

ד) על דבר הבלעת הא׳ וההׁ אחרי אותיות השמוש עיין סימן ט״ו ג׳. על שמושם של כנויי השאלה לרמוז עיין ל״ט ג׳ הערה ט׳. על דבר שמושם בתור תאר הפעל עיין סימן קכ״ז ב׳. על דבר אַיְנוּי עיין קכ״ז א׳.

ג) הכנויים הרומזים הָדֵן והָדָא משמשים לפעמים גם בתור כנויי השאלה: לְהָדָא מִלָּה? (כתוב׳ ד׳ ז׳); הדא איתתא? (קה״ר י״א ט׳); הדא זיו רבא (איכה ר׳ ל״ה.); בהדין יומא? (רות ר׳ א׳ י״ז).

ד) גם תאר הפעל הֵיכָן משמש לפעמים בתור כנוי השאלה: מהיכן אתר את? (ב״ר ל״ד ט״ו); מהיכן ארעא דידך? (שם, ל״ח י״א).

הַכִּנּוּי הַסְּתָמִי

מד. הכנוי הסתמי הוא פְּלָן, פלוני, בידיעה פְּלָנְיָא (תענ׳ ד׳ ה׳). לנקבה פְּלָנִית (קדוש׳ ג׳ ג׳), בידיעה פְּלָנִיתָא (ב״ר ה׳ ג׳).

בִּנְיַן הַשֵּׁם

שֵׁמוֹת שְׁנָיִים קַדְמוֹנִים[1]

מה. א) השמות השניים הקדמונים הם: אַב; אַח, לנקבה אֲחָת; חַם; בַּר, לנקבה בְּרַת; אַמְּתָא; דַּם; יַד; מְאָה; סְאָה; מוֹי; נְשִׁין; פֻּם; שֵׁם; שְׁמָה; תְּרֵין; תַּרְתֵּין.

ב) חוץ מאלו שנמנו למעלה ישנם כמה שמות משרשים שבעקרם היו שניים ונתעלו למדרגת השלשיים על ידי אמצעים שונים. והם: —

1 חשבתי ליתר לציין את ההבדל בין מצב הכריתה למצב ההודעה, כי זה ענין ידוע לבר בי רב.

א) על משקל פַּל, פֹּל, פֶּל, המדגישים את למד״ם בהתרבותם — עַמָּא, אִמָּא, אֻמְּתָא. — ב) ועל משקל פָּל, פִּיל, פּוּל, המאריכים את תנועתם — קָל, כִּיס, טוּר. — ג) משרשים שהם עתה בעלי פו״י או לו״י נמצא מספר שמות הנבנים על דרך השניים — דֵּעָה—דַּעְתָּא; עֵצָה, ברבוי עֵצַיָּה; שִׁנְתָּא; קַרְתָּא; שֵׁיתָא (משורש שהה); רְשׁוּתָא; רְבוּתָא, וכדומה.

פָּרָשַׁת הַמִּשְׁקָלִים הַשְּׁלָשִׁיִּים[1]

בַּעֲלֵי תְנוּעָה אַחַת קְצָרָה

מו. פַּעְל. – א) כְּסַף, כַּסְפָּא; כְּלַב, כַּלְבָּא; נְפַשׁ, נַפְשָׁא; שְׁמַשׁ, שִׁמְשָׁא ושֶׁמְשָׁא, רַמְשָׁא ורֶמְשָׁא; גְּפַן, גֻּפְנָא; מֶלֶךְ, מְלֵךְ, מַלְכָּא; לנקבה: מַלְכְּתָא.

ב) אֲגַר, אַגְרָא; אֲרַע, אַרְעָא; חֲמַר, חַמְרָא; עֲמַר, עַמְרָא ועִמְרָא; חֲסַד, חַסְדָּא וחִסְדָּא; אֻמְנָא, בסורית אַמְנָא.

ג) טעם, טַעֲמָא; צַעֲרָא; פִּרְקָא; לנקבה: דַּחְלְתָא.

ד) גְּבַר, גַּבְרָא וגֻבְרָא; צִמְחָא; לנקבה: גֻּמְרָה, גֻּמַרְתָּא.

ה) עָנָא; רֵישָׁא; רֵיוָא, מראה.

ו) לנקבה: אִתָּא, אִתְּתָא, אִנְתְּתָא. ברבוי אַפִּין, אַנְפִּין.

ז) גִּטָּא; פִּסָּא; לנקבה אַמְּתָא; גִּנְּתָא.

ח) חוֹבָה; תּוֹרָא; מוֹתָא; סוֹפָא וסֵיפָא; רַוְחָא; לנקבה: חוֹבְתָא; תּוֹרְתָא.

ט) לַיִשׁ; שַׁיִשׁ; עֵין, עֵינָא ועַיְנָא; בֵּית, בֵּיתָא ובַיְתָא; זֵית, זֵיתָא, ברבוי זַיְתִין; חַיְלָא; קַיְטָא; תַּיְשָׁא. לנקבה: אֵימְתָא; בֵּיעֲתָא.

י) גְּדֵי, גַּדְיָא; כְּרֵי, כַּרְיָה, גַּמְיָא; לנקבה: חֵיוְתָא; רַעֲוָא, רְעוּתָא; שַׁלְוְתָא.

מז. פִּעְל. — א) דְּבַשׁ, דֻּבְשָׁא; לנקבה פִּסְקָה, פִּסְקְתָא ופִסְקְתָּא;

1 הלשון לפעמים משמשת במשקלים מתחלפים בשם אחד. המשקלים פְּעָל ופְעִיל מתחלפים בצְרָר, צְרִיר; כְּתָב, כְּתִיב; תְּלָתְיָתֵי ותְלִיתְיָתֵי; סִיעֲתָא וסְיָעֲתָא. פְּעִיל ופְעָל מתחלפים בסְחִיפִין, סְחָפִין; נְשִׂיאָה, נִשְׂיָא. מזה נְשִׂיתָא=נְשִׂיוּתָא=נְשִׂיאוּתָא, ורבוי הגדולה נִשְׂוָתָא.

ב) עִשְׂבָא; עִסְקָא; חֲלַם, חֶלְמָא; אֶדְנָא וּאֶדְנָא; עֵגֶל, עִגְלָא; לנקבה: עֲגַלְתָּא.

ג) זְהֲרָא; טֶהֳרָה.

ד) סֵפֶר, סִפְרָא; סְבַר, סִבְרָא וסְבָרָא; מְשַׁח, מִשְׁחָא.

ה) בֵּירָא; לנקבה: תְּאֶנְתָא; תֵּינְתָא, תּוּנְתָא.

ו) טַל, טְלָא; קַן; שִׁנָּא; נִסָּא; לנקבה: מִלְּתָא; צִנְּתָה.

ז) דִּין, דַּיִן; לנקבה: סִיעֲתָא.

ח) חֵו, חִוֵּי, חִוְיָא; ברבוי פֵּרִין, פּוּרִין; אִלְיָא; לנקבה: שִׁבְיָה; בִּרְיָה, בִּרְיְתָא; קִרְיָא, קִרְיְתָא, ברבוי קִרְיָתָא; טְבִיתָא.

ט) חֲדוּ, חֶדְוְתָא; דְּמוּ, דְּמוּתָא; כְּסוּ, כְּסוּתָא; רְבוּ, רְבוּתָא; ברבוי רִבְוָתָא.

מח. פֻּעְל. — א) צוֹרֶךְ, צְרֹךְ, צָרְכָּא; סוֹלֶת, סְלֶת, סֻלְתָּא; רְגֵז, רֻגְזָא; בֻּטְנָא; פֻּתְלָא; קֻדְשָׁא; קֻשְׁטָא; ברבוי דֻּפְנָתָא. לנקבה: תְּמַנְתָּא ותְמֻנְתָּא.

ב) עֲרוֹבָה, עֲרֻבְתָּא; חֻרְבְּתָא; חָכְמָה, חָכְמְתָא וחֻכְמְתָא.

ג) טֻעֲנָא וטְעוֹנָא.

ד) גְּזוֹרָה, גְּזֻרְתָּא.

ה) כֹּף, כסוי; גֻּבָּא; חֻלָּא; קוֹרָא; לנקבה: גֻּלְּתָא.

ו) נוּר; טוּר; שׁוּר, רוּם; לנקבה: שׁוּרְתָא.

ז) פֻּתְיָה; עֻבְיָא.

בַּעֲלֵי שְׁתֵּי תְּנוּעוֹת קְטַנּוֹת

מט. פַּעַל. — א) גַּמְלָא; כַּדְבָא; בְּצַל, בְּצֵל, בֻּצְלָא. לנקבה: נִדְבָא, נְדַבְתָּא; הִלְכְּתָא.

ב) חֲלַב, חַלְבָא; חַתְנָא; עַפְרָא; לנקבה: עֲצַרְתָּא; חֲדַתָּא (<*חֲדַתְתָּא).

ג) בַּרְקָא; נְהַר, נַהֲרָא.

ד) דְּכַר, דִּכְרָא; מִטְרָא; הַדְרָא. לנקבה: תְּמַרְתָּא ותְמַרְתָּא.

ה) תְּנַן, עשן, תַּנֲנָא.

ו) צַוְחָה.

ז) טְלֵי, טַלְיָא; קַנְיָא; ברבוי שְׁמַיָּא; לנקבה: טְלִיתָא; מְחָתָא.

נ. פַּעַל. — א) כַּבְדָא; כַּתְפָא וכִתְפָא; לנקבה: שַׁלְמָא, שְׁלִמְתָּא; תֶּכְלָא, תְּכַלְתָּא; נֻקְבָה, נְקוּבָה, נֻקְבְּתָא. ברבוי לִבְנִין.

ב) חַבְרָא, ברבוי חַבְרִין וחֲבֵרִין. לנקבה: חֲבַרְתָּא.

ג) כַּרְסָא וכְרֵסָא.

ד) לנקבה: שְׁאֵלָה, שְׁאִלְתָּא.

ה) יִיתַם, ברבוי יַתְמִין ואִיתְמִין. לנקבה: יִתְמְתָּא.

ו) דְּלֵקָה, דְּלֵקְתָּא; גְּזֵרָה, גְּזֵרְתָא; דְּבֵלְתָא; עֲבֵרָה; כְּנֵשָׁה, כְּנִשְׁתָּא. כולן כנעניות הן.

ז) רִתְכָּא[1]; לנקבה: אֲמִטְתָא; שְׁמִטְּתָא. ברבוי תְּפִלִּין.

ח) רַב, רַבָּה ורְבָה; ברבוי רַבְרְבִין. לנקבה רַבָּה ורְבָה, רַבְּתָא.

ט) חַי, חַיָּא, ברבוי חַיִּין; לנקבה חַיְּתָא.

י) סָב; לנקבה סָבְתָא.

יא) קְשֵׁי, קַשְׁיָא, ברבוי קְשַׁיָּא. סַמְיָא; ברבוי נְקַיִּין. לנקבה: קַשְׁיְתָא.

נא. פַּעֶל. — א) נְהוֹרָא, חֲשׁוֹכָא; תְּחוֹת.

ב) לנקבה: חֲנֻכְּתָא; יְרֶתְּתָא; כְּהֻנְּתָא; סְעֻדְּתָא; ובתנועה טפלה בראש: אַרְכֻּבָּה. ברבוי חֲנֻפִּין.

נב. פִּעַל. — א) שִׁכְרָא; ברבוי עִנְבִין.

ב) רִחְיָא ברבוי מְעִין.

בַּעֲלֵי תְנוּעָה אַחַת גְדוֹלָה וְאַחַת קְטַנָּה

נג. פָּעַל. — עָלַם, עָלְמָא.

נד. פָּעֹל. — זה משקל הבינוני בבנין הקל; ונמצאים תארי השם מעט במספר.

א) סָפַר, סָפְרָא; כָּהֵן, כָּהֲנָא; רָחֵם, רָחֲמָא; שָׂנְאָה; סָהֵד; פָּעֲלָה; יָנְקָא. לנקבה: כָּהַנְתָּא; יָלֶדְתָּא.

ב) אָסֵי, אָסְיָא; יָאֵי, יָאֲיָא; בָּרְיָה; מָרָא (<מָרְאָה); רָעֲיָא, ברבוי

1 משפת סנסקריט. עיין מאמרי לשון הנגב.

רָעַיָּא; זָוֵי, זָוַי, זָוְיָה; לנקבה זָוִי, זָוִיתָא; זָוְיָא, זָנִיתָא; שָׂרִיתָא; מָרְתָא.

ג) בהארכת התנועה השנית: נָחִיתָה, יורד; חָזִירָא, רועה חזירים; חָלִיטָה, אופה חליטות; ברבוי אָחִינֵי (ב״ק ו׳ ב׳); חָתִימַיָּא. לנקבה ברבוי מָרִידָתָא.

נה. פָּעֻל. — בָּעוּ; חָנוּ, חָנוּתָא; זָכוּ, זָכוּתָא; טָעוּתָא; גָּלוּתָא.

נו. פּוּעַל. — גּוּזָלָא. שם שאול מהכנענית.

נז. פְּעָל. — התנועה הראשונה לא נודעה עתה בדיוק.

א) שְׁלָם, קְדָל; קְרָב; שְׁטָר; כְּתָב; יְקָר, אִיקָר; כְּרָעָא; אֱלָהָא; אֱנָשׁ; קֳדָם; עֲבָרָא; עֲבָדָא, עֲבָדָא, עֲבָדָא; לנקבה: עֲבָדְתָא; חֲמָרְתָא. בדגשות טפלה: לִשָּׁן.

ב) שְׁאָר.

ג) נְיָח; קְיָמָא; סְיָג; לְוָט; עֲוָקָא; עֲיָמָא. לנקבה: שְׁיָרְתָא; סְיָעֲתָא.

ד) עֲנָנָא; בְּרָרָא; צְרָרָא; כְּלָלָא; שְׁקָקָא. לנקבה: עֲלָלְתָא.

ה) תְּנָי. לנקבה: הֲנָיָה; לְוָיְתָא.

נח. פַּעָל. — המשקל הזה נגזר על הרוב מפעלים יוצאים ומציין פועל פעולה מתמדת ונהוגה. ובזה הוא נרדף עם המשקל הדגוש פַּעָּל. ועל המעט הוא נגזר מפעלי המצב ומורה על תכונה מתמדת. בארמית הגלילית, כמו בשומרונית, הוא משמש גם בתור בינוני פועל בבנין הקל, במקום המשקל פָּעֵל הנהוג. על דבר נקודו עיין ספרי דקדוק הארמית הבבלית סימן ה׳.

א) חָכוֹר; אָמוֹרָא; סָבוֹרָא; זָבוֹנָה; קָטוֹלָה; חָרוֹבָא; כָּתוֹבָא; נָטוֹרָא; טָחוֹנָא; יָנוֹקָא; שָׁמוֹעָא.

ב) תָּנוֹי; זָכוֹי.

ג) אָכוֹם; סָמוֹקָא; זָמוֹרָא, כחול; נָבוֹלָא, נבל; דָּרוֹמָא.

ד) בתור בינוני פועל בבנין הקל: אָזוֹל (דמאי א׳ ג׳); אָכוֹל (שבת א׳ ז׳; יומא ה׳ ד׳; סנה׳ ג׳ ה׳); וָמוֹר (<ואמור) (ברכ׳ ב׳ ו׳); ברבוי אָסוֹרִין (מ״ק ג׳ ה׳); גָּזוֹר (ב״ר פ״ד ג׳); גָּחוֹן (ויק״ר כ״ו א׳); גָּרוֹף (שבת ג׳ א׳); דָּמוֹךְ (איכה ר׳ כ״ד.); הָלוֹךְ (סנה׳ ז׳ י״ג); חָזוֹר (ב״מ ד׳ א׳); חָרוֹק

(כתוב׳ י״ב ג׳); חָשׁוֹד (דמאי ד׳ א׳); טָרוֹף (סנה׳ י׳ ב׳); יָכוֹל (ערוב׳ ג׳ ט׳; רות ר׳ ג׳ א׳); לנקבה יָכוֹלָה (קדש׳ ב׳ ב׳); יָחוֹפָה (איכה ר׳ א׳ ל״ד); כָּתוֹב (תענ׳ ד׳ ה׳; סוטה א׳ ח׳); מָחוֹי (ב״מ ב׳ ג׳); מָלוֹי (מ״ש ד׳ ו׳); נָחוֹת (נדר׳ ג׳ א׳); סָבוֹר (כתוב׳ ב׳ י׳); סָכוֹם (ב״ר פ״ד ג׳); בכנוי סָעוֹדְנְכוֹן (תענ׳ ד׳ ה׳); עָבוֹר (ברכ׳ ו׳ ב׳); עָלוֹל (סנה׳ י״א ד׳); עָרוֹק (איכה ר׳ א׳ מ״ה); עָסוֹק (ב״מ ה׳ ו׳); פָּרוֹשׁ (מ״ק ב׳ ג׳); קָרוֹי (ברכ׳ א׳ ה׳); ברבוי קָרוֹיִין (ב״מ ג׳ ה׳); שָׁאוֹל (יבמ׳ ז׳ ה׳; י׳ ז; סנה׳ ב׳ ו׳; איכה ר׳ א׳ י״א); שָׁמוֹט (ב״ר כ״ב ו׳); שָׁתוֹי (שקל׳ ג׳ ב׳); תָּפוֹשׂ (ויק״ר י׳ א׳).

נט. פְּעִיל. — המשקל הזה נהוג בבינוני פעול הקל. רוב השמות בזה המשקל הם שמות התאר ועל המעט שמות הפעולה.

א) זְרִיז; עֲוִיר; חֲזִיר; עֲלִיב; שְׁלִיחַ; צְלִיבָא; מְשִׁיחָא; צְנִיעַ.

ב) עֲבִידָא; חֲזִירְתָא; קְרִיצְתָא; מְשִׁיחֲתָא; פְּתִילְתָא.

ג) בְּאִישׁ, בִּישׁ.

ד) סִיב; מִית.

ה) לנקבה: תְּמִימְתָא; צְנִינְתָא.

ו) נְשִׂיאָה; נְבִיָּא; שאולים מהעברית.

הערה: ״נביא״ יתכן לנקד גם נְבִיָא (עיין מ״ו, הערה).

ס. פְּעוּל. — לְבוּשׁ; תְּחוּם; עֵבוּר; חֲלוּקָא. לנקבה: חֲבוּרְתָא; קְבוּרְתָא; שְׁבוּעֲתָא; שְׁמוּעֲתָא; שְׁכוּנְתָא.

הערה: כל השמות ממשקל זה נראה היותם מהעברית.

סא. פְּעֵיל. — המשקל הזה משמש להקטנה: זְעֵיר; קְבֵיל; עֲלֵים; עֲזֵילָא; לנקבה עֲזֵילְתָא; עֲלֵימְתָא; זְעֵירְתָא.

הַמִּשְׁקָלִים הַדְּגוּשִׁים בְּלִי תּוֹסֶפֶת אוֹת

סב. פַּעָּל. — אַיְלָא; שַׁבְּתָא וּשְׁבְּתָא. לנקבה אַיַּלְתָּא.

הערה: לפי נקוד התרגומים הקמץ במשקל הזה נתפשט לפתח (עיין ספרי דקדוק הארמית הבבלית סימן ט״ז ד׳); סַכַּנְתָּא, תַּקַּנְתָּא. ועל דרך החזרון נבנו המשקלים סַכְּנָא, תַּקְּנָה. נקודה של סכָנָה (שרידי רע״ג) מראה שהקמץ נתקיים בגלילית. דלמן טעה בכללו את השמות האלה תחת משקל קַטָּל.

סג. פְּעָל: — אִמַּר, אִמְּרָא; לנקבה אִמַּרְתָּא; אִגַּרְתָּא.

סד. פְּעֶל. — אִלֵּם (שקל׳ ה׳ א׳); חֵרֵשׁ (סוטה ה׳ ה׳); עִוֵּר (איכה ר׳ כ״ה). כולם שמות עבריים.

סה. פֻּעָל. — צִפַּר, צִפְּרָא, ברבוי צִפְּרִין; שְׁבַלְתָּא, שבולת נהר; ברבוי שֻׁבְּלַיָּא, שבלים.

סו. פַּעָּל. — המשקל הזה משמש לציין פועל מתמיד או תכונה קיימת בשמות הנגזרים מהקל. ושם הפעולה בשמות הנגזרים מפעל הדגוש.

א) נַגָּר; חַמָּר, חַמָּרָא וחֲמָּרָא; גַּמָּלָא; כַּתָּפָא; טַבָּחָא; חָרָשָׁא; לנקבה: חָרָשְׁתָּא; גַּנָּבְתָּא.

ב) זַגָּגָא; גַּנָּנָה.

ג) צַיָּד; דַּיָּן; חַיָּב; קַיָּם.

ד) זַכָּי; רַמָּי; תַּנָּי; וַדָּי. לנקבה: רַמָּיְתָא.

ה) כַּוָּנָא, כוון; סַכָּנָה; תַּקָּנָה, תַּקָּנְתָּא.

סז. פִּעָּל. — כִּוָּן; כִּתָּן; אִגָּרָא; גִּבָּרָא.

סח. פֻּעָּל. א) חִוָּר; אֻכָּם; סֻמָּק; אֻמָּן; לנקבה: סֻמָּקְתָּה.

ב) סֻגָּי, רוב; שׁוֹרָי, התר.

סט. פַּעִּיל. — א) עַתִּיק ועֲתִּיק; צַדִּיק; רַשִּׁיעַ; חַסִּיד; יַתִּיר; רַחִיק; קָרִיב; חַכִּים. לנקבה: קַדִּישְׁתָּא; עַתִּיקְתָּא; רַשִּׁיעֲתָּא.

ב) קַלִּיל; דַּקִּיק; חַמִּים; קָרִיר.

ג) סַגִּיא וסֻגִּי. ברבוי סַגִּיאִין, סַגִּין, סֻגִּין וסַיְגִין.

ע. פַּעּוּל. — עַמּוּדָא; טִבּוּרָא; חָרוּבָא. לנקבה: פָּרוּכְתָּא.

הערה: המשקל הזה נראה היותו עברי.

עא. פֻּעּוּל>פִּעּוּל. — א) עִבּוּר; חִלּוּף; חִדּוּת; צִבּוּר; שִׁעוּר; עִגּוּל; אִכּוּם, שחרות.

ב) קִיּוּם; פִּיּוּס.

ג) פְּתוּתָא.

ד) תְּנוּיָה.

ה) סְמוֹק; גִּיוֹר. (יתכן שהשמות האלה כנעניים הם במקום סְמֶק, גִּיָּר).

שֵׁמוֹת בְּתוֹסֶפֶת אוֹת בְּרֹאשָׁם

א.

עב. אוֹצַר ואֵיצַר; אַבְדָּלְתָא; אַדְכָּרְתָא; אַזְהָרְתָא; אַכְרָעֲתָא; אַגָּדְתָא; אַפָּקֵי אַפּוֹקֵי, מוצאי; אֲגַנְתָא, הגנה; אוֹרָיָא; אַלְוָיְתָא; אִבְרָיְתָא, הבראה.

הערה: שמות בתוספת ה"א בראשם כולם עבריים הם: הֶקֵּף; הֶסְפֶּדָא; הֶקְדֵּשָׁא; הוֹרָיָה.

י.

עג. יַבְרוּחָא, דודאים; יַרְבּוּזָה, מין צמח; יַתּוּשָׁה.

מ.

עד. מַפְעַל. — א) מַקְדְּשָׁא ומֶקְדְּשָׁא; מַגְדְּלָא ומֶגְדְּלָא; מַשְׁכְּנָא; מַדְנְחָא ומִדְנְחָא; מַלְאַךְ, מַלְאֲכָה; לנקבה: מַחֲשַׁבְתָּא; מַעְבַּרְתָּא.

ב) מִפְקָה; לנקבה: מַתְּנָה, מַתַּנְתָּא.

ג) מֵיכְלָא; לנקבה: מֵיסַרְתָּא.

ד) מוֹתְבָא; מוֹתְרָא.

ה) מַחַטָא; מַטְלַלְתָּא ומְטַלְתָּא; מְסַנְתא; מְעָרְתָא; ברבוי מֶעָלֵי.

ו) מְצָדְתָא; מְקָמְתָא.

ז) מוֹמֵי, שבועה; מָאן, כלי; לנקבה: מַתְנֵי (נקוד, שרידי ס"ה), מַתְנִיתָא.

עה. מַפְעִל. — א) מַפְתֵּחַ, מַפְתְּחָא; מַסְמֵר, מִסְמְרָא; מַעֲשֵׂר; מַמְזֵר; לנקבה: מַמְזַרְתָּא; מַחֲצַלְתָּא.

ב) מַיְנֵק; מוֹעֲדָא; מוֹבְלָה; מוֹקְדָא.
ג) מְגִירָא. לנקבה: מְכִילְתָא; מְדִינְתָא; מְגִירְתָא.
עו. מַפְעֵל. — מַחֲזוֹרָה; מַשְׁתּוֹקָא; מַטְמוֹעָא; ברבוי מַטְמְעֵי.
עז. מַפְעָל. — מִנְהָגָא; מַתְקָלָא; מִדְרָשָׁא; מְסָאנָא; מוֹדָעָא.
מהכנענית: מְזוֹנָא.
עח. מַפְעוּל. — מַטּוּל; מַבּוּעָא.

נ.

עט. נַחְשָׁלָא; נֶבְרַשְׁתָּא[1].

ת.

פ. תַּפְעַל. — תַּשְׁלַמְתָּה ותֶשְׁלַמְתָּא; תּוֹלַעְתָּא; תּוֹכַחְתָּא.
תַּפְעֹל. — תַּפְקֻדָה; לנקבה: תּוֹסֶפְתָּא; תַּעֲנֶה; תַּעֲנֵי; תַּעֲנִיתָא.
תַּפְעֵל. — תַּפְלֻגְתָּא.
תַּפְעָל. — תּוֹתָבָה.
תַּפְעִיל. — תַּלְמִידָא; תַּבְשִׁילָא; תַּפְשִׁיטָא; ברבוי תַּכְרִיכִין.
תַּפְעוּל. — תַּפְנוּקָא; תַּשְׁלוּמָא; ברבוי תַּחֲנוּנַיָּא. לנקבה: תְּתוּבָה.

שֵׁמוֹת בְּתוֹסֶפֶת אוֹת בְּסוֹפָם

־ַן, ־ִן.

פא. אֻרְדְעָנָה; גַּרְעִנִין, גַּלְעִנָן.

־ָן.

פב. א) גַּזְלָן, גְּזְלָן, גֻּזְלֵן (כ״ז ב׳); צֵיְקָן; לַיְצָן; רֵיקָן; רַבָּן; עִנְוָן; חַזָּנָא. — אֵימְתָן; גֵּיוְתָן.

1 השוה הסורית אברשתא, succensis. השרש ברש הוא אחי הערבית واث = ارث = ارش, הדליק, השיק.

ב) אַחְוָנָא ואֲחְוָנָא; מוֹתָנָא.

ג) מִנְיָן, עִדָּן; אִילָן.

ד) אֲלְפָּן; גֲּדְלָנָה; סֲרְחָנָא; חֲשְׁבָּנָא.

ה) טוּבָן; תּוּבָן; תַּמָּן.

ו) דָּרוֹמָנָה, דרומי; צִפֳּרָנִין, אנשי צפורין; חֵיפָנִין, אנשי חיפה.

ז) להוראת החבה: יוּדָן; אַשְׁיָן.

— וֹן.

פג. א) רִבּוֹן; חִלּוֹנָא.

ב) בִּזְיוֹן; פִּקְדּוֹנָא; עִרְבוֹנָא; נִסְיוֹנָא.

ג) לחבה והקטנה: גּוּרְיוֹן; נְחוּנְיוֹן; תְּלַמְיוֹן; בְּרוֹנָא; סִכְיוֹנָא; סִבְרוֹנָא.

־ִ ין, ־ֵ ין.

פד. בּוֹצִינָא; סַכִּינָא; שׁוֹשְׁבִינָא; אָחֳרֵינָא. ברבוי גַּמְזוּזִינַיָּה.

־ַ ם, ־ָ ם.

פה. סֲלְמָא. — קֵיסָם; יְמָמָה.

ל.

פו. עַרְדְּלָא; פֲּרְקְדָל.

— וֹס.

פז. להקטנה: תַּחְלוֹסִין.

־ָ ר.

פח. הסיום הזה הוא רומי: חֲלִיטָר; נַחְתּוֹמָר.

שֵׁמוֹת בְּתוֹסֶפֶת תְּנוּעָה בְּסוֹפָם

—וּ, —ִי.

פט. השמות המסיימים בתנועות —וּ או —ִי לוקחים ת״ו בהתחבותם. הת״ו הזה הוא סימן הנקבה בשמות וסימן תאר הפעל במלות הטעם.

א) יָאוּת ויָאִית; טָבוּת וטָבִית; טָבָיוּת[1] וטָבָאוּת; רֶמְשׁוּת ורֶמְשִׁית; תִּנְיָנוּ ותִנְיָנוּת.

ב) פַּלְגוּת; תַּלְתוּת; מַלְכוּתָא; טַרְחוּתָא; דַּמְכוּתָא; טַלְיוּתָא; צַחְיוּתָא; קַשְׁיוּתָא; טֵיבוּ.

ג) בִּישׁוּת; שְׁלִיחוּתָא; נִשְׁיוּתָא; בְּטֵלוּ; סָהֲדוּ; דַּבְּרִי; אֲמָנוּתָא; זַרְעִיתָא; חָרוּבִיתָא; צְלוֹחִיתָא; מַחוֹתִיתָא; מַסּוֹקִיתָא.

1 המשקל הזה נגזר מתמונת הרבוי *טָבָיָתָא.

—ָי.

צ. פְּלָנְיָא, לנקבה פְּלָנִיתָא; עִרְבּוּבְיָא; שַׁבְּלוּלְיָה. ובסיום כפול: סַדְיָן; חִוְּרְיָן. לנקבה: אִשָּׁא, אֶשָּׁתָא; מִסְתְּיָא.

הערה: הסיום היחסי —ָי מקיים את הקמץ גם בארמית המקראית; השוה הנקוד כַּשְׂדָּי (דניאל ב׳ י׳). אבל בשמות עצם פרטיים הנקוד הוא —ַי. השוה שִׁמְשַׁי, בּוֹזְנַי, תַּתְּנַי. לדעתי סיום החבה בשמות העצם הפרטיים הוא בעקרו סיום היחס —ָי, וסבת הנקוד המקראי בפתח היא שהשמות האלה כולם אינם מבני שם. ועיין דברי במבוא סימן ו׳ י״ב.

הערה: מְפָרַכְיָא (שבת ז׳ ב׳) ושָׁגְשְׁיָא (ב״ר פ״ז א׳) הם תמונות חזרוניות מהרבוי בסימן —ָן. אִצְטָרְכְיָא (קה״ר י״א א׳) אין לו דומה בלשון.

—ָי.

צא. הסיום הזה מכוון אל הסיום היחסי —ִי בעברית.

א) כּוּתָי; מִצְרָי; יְהוּדָי. ברבוי גְּלִילָאֵי; יוּדָיֵי; שָׁמְרָיֵא. לנקבה: אַרְמָיְתָא. לרבות יְהוּדָיָתָא.

ב) גָּלְוָי; מִינָי; יְחִידָי, יְחִידָיָא, יְחִידָאָה; ברבוי יְחִידָיִין, יְחִידָאִין; עִלָּיָא ועִלָּאָה; בָּרָיָא; גַּוָּיָא; תִּנְיָיא; מְצִיעָיָא. לנקבה: בָּרָיְתָא; אַרְעָיְתָא; תִּנְיֵיתָא; מְצִיעָתָא.

ג) לחבה והקטנה: יוֹחָי; שַׁמְלָי. ובסיום כפול: יְהוּדִינָי (=יְהוּדִית); לָיָא (=הִלָּא).

— וֹי, — וֹיֵי.

צב. עיין מה שכתבתי על הסיום הזה במבואי לאוצר חכמת הלשון סימן ס״ה ובספרי דקדוק הארמית הבבלית סימן קכ״ב. הסיום הזה משמש במקום הסיום ָ—י ובמקום סיום הרבוי בשמות ובפעלים:

א) פַּרְסוֹי (ברכ׳ ו׳ ב׳); קַדְמוֹי (מ״ש ה׳ א׳; ב״ר י״ז ג׳, ועוד); מִינוֹי (פסדר״כ קל״ו:); תְּלִיתוֹי (קה״ר ז׳ ז׳); קָרִיבוֹי (שיר ר׳ ד׳ ד׳); פַּיְטוֹי (שם, שם); קִבְלוֹי, חשוך (ויק״ר כ״ה ה׳).

ב) לחבה והקטנה: שַׁמְלוֹי (שרידי ס״ז); דַּלְגּוֹי (סוכה ה׳ ג׳); קַבְסוֹי (דמאי ג׳ ד׳); תַּפְדּוֹיֵי (ב״ר י״ד ב׳); קורשוי (ויק״ר ג׳ א׳).

ג) לסימן הרבוי בשמות: כָּסוֹי (שבת ח׳ א׳); שִׁנְצוֹי (יבמ׳ י״ב א׳); מְנוֹי (ב״ק ט׳ ה׳); מוֹי, מוֹיֵי (עיין סימן ק״ג); קָלוֹי (כתוב׳ י״א ג׳); קְשׁוֹיֵי (ערוב׳ ה׳ ו׳); מַשְׁקוֹיֵי (קה״ר ג׳ ט׳); מָנוֹיְהוֹן, כליהם (איכה ר׳ כ״ד:); פַּלְטוֹי=פלטין (פס״ר ס״ה.). בשם האחרון נתחלף להם הסיום —ין (iov> וכדומה) בסיום הרבוי.

ד) בבינוני: מָחוֹי, מוחים (ב״ב ב׳ ג׳); מוֹדוֹי, מוֹדוֹיֵי (שבת י״א א׳, ט״ז ג׳; גטין ב׳ ב׳, ועוד); מְצַלּוֹי (שרידי ע״ד); קָרוֹי (ברכ׳ א׳ ה׳; יומא ח׳ ד׳; מגלה ד׳ א׳); מַשְׁקוֹי (ראה א׳ א׳), ועוד.

ה) בפעל המחלט: נַפְקוֹי (תענ׳ ב׳ א׳); צַלּוֹי (שקל׳ ה׳ ד׳); אַרְפּוֹי (פסדר״כ צ״ד:); אִסְתְּנַפְנוֹי (קה״ר י״א ט׳).

הערה: הָשם חֶלְבּוֹ יתכן לפרש היותו מקוצר מן *חֶלְבּוֹי (עיין סימן ל״ד ד׳).

ָ—ה, ָ—א.

צג. הסיום הזה משמש בשמות עצם פרטי לחבה והקטנה: מַיְישָׁא; עֲקִיבָה; חַנָּא; יוֹחָנָא. ובסיום כפול: לָיָא; יוּדָנָה; יוֹסֵינָה.

הַשֵּׁמוֹת מְרֻבֵּי הָאוֹתִיּוֹת

צד. מְכֻפָּלִים. — על ידי כפילת שרשים שניים נבנו השמות האלה: —

א) גִּלְגְּלָא; גֻּלְגְּלָא; קַנְקַנָּא, קִנְקַנָּא, קֻנְקְנָא, קִיקְנָא; ברבוי רַבְרְבִין. לנקבה: קֻזְקַזְתָּה; קִלְקִלְתָּא, קִיקְלָא.

ב) מַמַּשׁ, מַמְּשָׁה; כּוֹכְבָא; לוֹלַבָּא; שׁוֹשְׁפָּא; לנקבה: כּוֹכַבְתָּא; קוֹקְנִיתָה; שׁוֹשְׁבִתָּא.

ג) לְפְלוּפָא; סִרְסוּרָא; עַלְעוּלָא; לנקבה: לְחְלוּחֲתָא.

ד) על ידי כפילת למ״ד השורש: מַרְטוּט; שְׁחְרוּר; שַׁבְּלוּל; שַׁלְקוּקָא; פַּקְסוּסָא; עִרְבּוּבְיָא; קַרְפֵּפָא. ברבוי גַּבְשׁוּשִׁין; גַּמְזוּזִינַיָּה; לנקבה: שַׁרְקוֹקִיתָא.

ה) על ידי כפילת עי״ן ולמד: חֲבַרְבְּרָא; פְּרַטְרוּט; ברבוי צְמַרְמוּרִין; לנקבה: שְׁרַבְרוֹבִיתָא.

צה. מְרֻבָּעִים. — א) עַכְבַּר; עַקְרַב; עַכְשְׁמוֹנִיתָא.

ב) פַּרְנָסָא; תַּרְגּוּמָא; קֻרְסָם; פַּרְזְלָא ופרזלא; כֻּרְסְיָא; עֻרְזִילָא; טְלוּפְחִין; אַרְמַלְתָּא; עַרְטְלַי; עֻרְדְעָנָה; שְׂמָאלָא; והאכדית נַחְתּוֹמָא.

צו. מְחֻמָּשִׁים. — פֻּרְקְדָל; והאכדית תַּרְנְגוֹלָא.

צז. מֻרְכָּבִים. — בַּרְבַּיי (=בַּר בַּיְתָא); בְּרֶבִּי (=בַּר רַבִּי); צִיבְחַד; תּוֹרְבָּלָא; אֶשְׁתְּדָא; אֶשְׁתְּקַד.

הִתְרַבּוֹת הַמֻּרְכָּבִים

צח. המרכבים בהתרבותם מכניסים את השמושים בסוף השם השני: גּוּשׁ חַלְבָאֵי (פסדר״כ ל״ד.); בַּיְשָׁנָאֵי.

נְטִיּוֹת זָרוֹת

צט. אַב (עיין סימן ק״ג) — אֲחָת (עיין ק״ג)

אִגְּרָה — אִגְּרָן, אִגְּרִין — אַמְתָא (עיין ק״ג)

אַמָּה — אַמִּין
אֻמָּה — אֻמִּין
אִתְּא — נְשִׁין
אַרְיָא — אַרְיָוָן, אֲרָוָן
בֵּיעָה — בֵּיעִין
בַּר (עיין ק״ג)
בְּרַת (עיין ק״ג)
בִּרְיָה — בִּרְיָתָא, בִּרְיָתֵי
גֻּלָּה — גֻּלִּין
גֻּמְרָה — גֻּמְרִין
גִּנָּה — גַּנְּיָן, גִּנִּין
דֵּעָה — דַּעֲוָן, דַּעֲיָוָן
דָּרָה — דָּרִין
חִטָּה — חִטִּין
חֲקַל — חַקְלָוָן
טַלְיָה — טַלְיָן, טַלְיָוָן
כְּרֵי — כַּרְוָן
כְּרָע — כְּרָעִין, כְּרָעָן
לֵב — לִבְבִין
[לבנה] — לִבְנִין
לֵילְיָא, לֵילָא — לֵילָוָן
מְאָה — מָאוָן, מָאוִין, מְאִין
מַהוּלְתָא — מַהוּלָן, מַהוּלִין
מַיִּין (עיין ק״ג)
מִלָּה — מִלִּין
מָרֵא — מָרְוָן, בכנויים מָרַי
סְאָה — סְאִין
סוּסְיָא — סוּסְיָן, סוּסְוָן
סִכָּה — סִכִּין
עִזְקָה — עִזְקִין
עֲלֵימָה — עֲלֵימָן, עֲלֵימְיָן
עַם — עַמְמִין
עָנָה — עָנְיָן
עָקָה — עָקִין
עֲרַס — עַרְסָן, עַרְסָיָן, עַרְסָוָן
פְּלֻגָּה — פְּלֻגָּן, פְּלֻגְוָן, פְּלֻגְיָוָן
פְּסַג — פַּסְגָן
אֶצְבַּע — אֶצְבְּעָן, אֶצְבְּעִין
צַד — צִדְדִין
קוֹמָה — קוֹמִין
קֻפָּה — קֻפִּין
קִרְיָה (עיין ק״ג)
קְשׁוֹט — קֻשְׁטִין, קֻשְׁטָן
רַב — רַבְרְבִין
רַב — רַבִּין
רוּחַ — רוּחִין, רוּחָן
שְׂעָרָה — שְׂעָרִין
[שבלה] — שֻׁבְּלִין
שׁוּרָה — שׁוּרִין
שִׁטָּה — שִׁטִּין, שִׁטָּן, שִׁטְּוָן
שְׁכוּנָה — שְׁכוּנִין
שֵׁם (עיין ק״ג)
שְׁנָה (עיין ק״ג)
שָׁעָה — שָׁעִין
תְּאֵנָה — תְּאֵנִין, תְּאֵנָן
תִּכָּה — תִּכִּין
תַּלְתוּת — תַּלְתוּתִין
תַּמְרָה — תַּמְרִין

חִבּוּר הַשֵּׁמוֹת עִם הַכִּנּוּיִים

ק. חבור השמות עם הכנויים נוהג על הרוב על מנהג הלשון. אולם ישנם יוצאים מהכלל: — כמה שמות ביחיד לוקחים כנויי הרבים; ולהפך, שמות ברבוי לוקחים כנויי היחיד. ישנם גם שמות, אם גם מעט מספרם, הלוקחים כנויי הפעול: גַּרְעִנִינַן, גרעיניהם (תרומ׳ ב׳ א׳); אוֹרְחָתְהוֹן (<אָרְחֲהוֹן) (ברכ׳ א׳ א׳); בַּרְיָתְכוֹן (<בָּרְיְכוֹן) (סנה׳ ב׳ א׳); כַּתְפָּתֵהּ (<כַּתְפֵּהּ) (שבת א׳ א׳); קִבְרָתֵהּ (<קִבְרֵהּ) (יומא ח׳ ז׳); קַרְתָּתֵהּ (<קַרְתֵּהּ) (דמאי א׳ ג׳); אֶצְבְּעָתָךְ, אֶצְבְּעָתֵהּ (<אצבעך, אצבעה) (כלא׳ ט׳ ג׳); סָעוֹדְנְכוֹן (תענ׳ ד׳ ה׳).

חִבּוּר הַכִּנּוּיִים עִם שֵׁמוֹת הַמְסַיְּמִים בְּאוֹת

קא. מ״ב: — סָבִי (ברכ׳ ח׳ ב׳); אִתְּתִי (תרומ׳ ח׳ ג׳); אוֹרָיְתִי (ברכ׳ ז׳ ב׳); חֶלְמִי (כלא׳ ט׳ ג׳). — חֶלְמַי (מ״ש ד׳ ו׳); בְּעִירַי (סנה׳ ב׳ ג׳); מְדִינְתַי (תענ׳ ד׳ ה׳).

נכח: — חֲלוּקָךְ (סנה׳ ב׳ ו׳); אִיקָרָךְ (כתוב׳ י״א ג׳); דַּעְתָּךְ (ברכ׳ ז׳ ג׳); חוֹבְתָךְ (שם, שם); קַשְׁיוּתָךְ (שם, ז׳ ב׳); מִסְתָּךְ (שם, ח׳ ה׳); רַבָּךְ (כלא׳ ט׳ ג׳).

נכחת: — דַּעְתִּיךְ, חוֹבְתִיךְ (ברכ׳ ז׳ ב׳); רִגְלִיךְ (יבמ׳ ד׳ ט״ו); בֵּיתִיךְ (שבוע׳ ו׳ ה׳); עָנְיָתִיךְ (סוטה א׳ ד׳); בַּעֲלִיךְ (ויק״ר ה׳ ח׳).

נסתר: — חַתְנֵהּ (סנה׳ א׳ ב׳); בֵּיתֵהּ (שבת כ״ב ה׳); בַּיְתֵהּ (תרומ׳ י״א ה׳); בָּרְיֵהּ (שבת ו׳ ט׳); טַבַּיְיהֵ׳ (תרומ׳ י״א ה׳); קָלַיְיה (שרידי פ״ב); טִבּוּרַיְיהֵ׳ (כלא׳ ח׳ ד׳); פּרקיא (ברכ׳ ג׳ ד׳); טוביא (שקל׳ ה׳ ב׳); קָלֵיא (ויק״ר ט׳ ט׳); רִגְלַיְיא (כלא׳ ט׳ ו׳); חַבְרַיְיא (ערוב׳ ז׳ י׳); בְּנָתֵי (פאה א׳ א׳); רִגְלַי (כלא׳ ט׳ ג׳); רִגְלוֹהִי (פאה א׳ א׳); עַמּוֹי (אסת״ר ט׳ ב׳).

נסתרת: — סוֹפַהּ (ברכ׳ ו׳ ד׳); שׁוּעֲתַהּ (תענ׳ ג׳ ד׳); עֲבִיַהּ (שביע׳ א׳ ה׳).

מ״ב: — עֲבוּרָן (דמאי א׳ ג׳); מַבּוּעָן (שם, שם); שַׁתָּן (שקל׳ ה׳ ד׳)

‖ שֶׁתָּן (פאה ח׳ ח׳); מַתְנִיתָן (סוכה א׳ א׳); עֲבָדֵן (כתוב׳ ו׳ ז׳); עֲבִידְתֵן (פאה ז׳ ג׳); מַתְנִיתֵן (שרידי קצ״ד); מַתְנִיתוֹן (שם, ר״ב). רֵישֵׁינַן (פס״ר ס״ז.); לִבֵּינַן (תענ׳ ב׳ י״ב); עֲבָדֵינַן (חג׳ ג׳ א׳).

נכחים: — רַבְּכוֹן (סנה׳ א׳ א׳); בָּרְיְכוֹן (תרומ׳ ח׳ ד׳); לִבְּכוֹן (שם, ח׳ ב׳); מַחֲשַׁבְתְּכוֹן (ב״ב ז׳ א׳); שְׁלָמְכוֹן (ברכ׳ ה׳ א׳); חַסִּידְכוֹן (דמאי א׳ ג׳); מְשִׁיחֲכוֹן (כלא׳ ט׳ ג׳); אוֹרָיַתְכוֹן (אסת״ר ב׳ ד׳); גַּרְמֵיכוֹן (סוטה ג׳ ד׳); רֵישֵׁיכוֹן (שבת ד׳ ד׳); אַגְרֵיכֹן (ב״מ ו׳ א׳).

נסתרים: — כֻּלְּהוֹן (תרומ׳ א׳ ג׳) ‖ כֻּלְּהוֹם (פסח׳ ז׳ ד׳) ‖ כֻּלְּהֹן (שבת א׳ ב׳); טְעַמְהוֹן (ברכ׳ ח׳ א׳); אֱלָהֲהוֹן (פאה ג׳ ז׳); שְׁטַתְהוֹן (ברכ׳ ח׳ ג׳); אוֹרָיַתְהוֹן (ויק״ר כ״ו ב׳); דְּמוּתְהוֹן (שרידי י״ז); בָּרְיְהוֹן (פסדר״כ קי״ג.); קָלוֹן (כתוב׳ י״א ג׳); דַּעְתּוֹן (ברכ׳ ז׳ א׳); אַגְרֹן (ב״מ ו׳ א׳); אֱלָהוֹן (שם, ב׳ ה׳); טַעֲמֵיהוֹן (דמאי ד׳ ה׳); דַּעְתֵּיהוֹן (מ״ש ה׳ ג׳); בּוֹצִינֵיהוֹן (שבת ו׳ ט׳).

נסתרות: — שִׁטְּתֵן (שבת ו׳ ג׳); בֵּיתֵן (דמאי ג׳ א׳); נַפְשֵׁן (שם, ז׳ א׳); חַבְרֵן (מ״ק א׳ ו׳); כֻּלְּהֵי (סנה׳ ו׳ ו׳).

חִבּוּר הַכִּנּוּיִים עִם שְׁמוֹת הַמְסֻיָּמִים בִּתְנוּעָה

קב. מ״ב: — מָרַי (ברכ׳ ד׳ א׳); יוֹמַי (שם, ב׳ ד׳); חַיַּי (שם, ט׳ ב׳); רִגְלַי (כלא׳ ט׳ ג׳).

נכח: — בְּנָיךְ (כתוב׳ ד׳ ח׳); עֵינָיךְ (מ״ש ד׳ ו׳); חַיָּיךְ (ברכ׳ ט׳ ב׳); מָאנָךְ (פאה ח׳ ז׳); תַּלְמִידָךְ (כלא׳ ט׳ ג׳).

נכחת: — שְׁנַיִךְ (כלא׳ ט׳ ג׳); עֲבָדֵיךְ (איכה ר׳ פת׳ ט״ז); בְּנַיְכִי (ויק״ר ה׳ ד׳).

נסתר: — בְּנוֹהִי (שביע׳ ו׳ א׳); יוֹמוֹהִי (נדר׳ א׳ ג׳); אַפּוֹיי (חגיגה ב׳ א׳); אַפּוֹי (דמאי א׳ א׳); יוֹמוֹי (שם, שם); נִכְסוֹי (כתוב׳ י״א ג׳); בְּרוֹיי (כלא׳ ט׳ ג׳); חֲמָרֵיהּ (ברכ׳ ח׳ ב׳); עַיְנַייה׳ (שרידי ו׳); נִכְסַי (ב״ב ח׳ ו׳).

נסתרת: — נִכְסַהּ (ב״ב ח׳ ז׳); פִּרְחַיהּ (ע״ז ג׳ ב׳).

מ״ב: — יוֹמֵינַן (שקל׳ ה׳ ד׳); יוֹמֵינוּ (פאה ח׳ ח׳); אַפַּין (מגלה א׳ ה׳); מַכְתְּבֵינַן (איכה ר׳ נ״ב.).

נכחים: — חַיֵּיכוֹן (שביע׳ ד׳ ב׳); שְׁעָרֵיכוֹן (דמאי א׳ ג׳).

נכחות: — קִרְוֵיכֵן (כתוב׳ ט׳ ד׳, י״ג ד׳); מַרְטוּטֵיכֵן (מ״ש א׳ ב׳).

נסתרים: — בָּתֵּיהוֹן (מעש׳ ב׳ א׳); דִּרָשֵׁיהוֹן (יבמ׳ א׳ ו׳); חֲבֵרֵיהוֹן (ב״מ ג׳ ה׳); אַפֵּיהוֹן (ברכ׳ ה׳ א׳); שְׁעָרֵיהוֹן (דמאי א׳ ג׳).

חִבּוּר הַשְּׁנָיִים עִם כִּנּוּיִים

קג. [אב], בידיעה אַבָּא[1], אֶבָּה (שרידי ע״ח); ברבוי אֲבָהָן, אֲבָהָתָא. עם כנויים: אֲבוּךְ (ברכ׳ א׳ ו׳) || אֲבִיךְ (דמאי ה׳ ח׳; תענ׳ א׳ ד׳); אֲבוּהִי (ברכ׳ ב׳ ח׳) || אֲבוּי (שם, שם; שבת ד׳ א׳) || אֲבוּ (שרידי קס״ו) || אֲבוּיֵה (שם, קל״ב) || אֲבוּהַּ (פאה א׳ א׳) || אֲבַי (תענ׳ ד׳ ה׳); אֲבִיהַּ, אֲבוּהַּ (ביצה ד׳ ה׳); אֲבוּנַן (ב״ב ב׳ ג׳); אֲבוּכוֹן (שם, ח׳ ו׳); אֲבוּהוֹן (שבת ז׳ ב׳); אֲבָהָתִי (פאה א׳ א׳); אֲבָהָתָךְ (סוטה א׳ ז׳); אֲבָהָתֵהּ (תענ׳ ב׳ ו׳); אֲבָהָתְהוֹן (יומא ז׳ א׳).

הערה: אֲבוּהוּ (ב״ר י״א ו׳); אֲבוּהָא (פס״ר קכ״ג:); אֲבוּנָא (ב״ר ע״ו ח׳); אֲבָהָתַי (שו״ט ג׳ ו׳).

אַח (איכה ר׳ א׳ מ״ו); בסמיכות אֲחִי (ב״ב ב׳ ג׳); בידיעה אֲחָא (קה״ר י״ב ז׳); ברבוי אַחִין (יבמ׳ ד׳ י״ב); בידיעה אַחַיָּה (כתוב׳ ט׳ א׳). עם כנויים: אֲחוּךְ (קדוש׳ ג׳ ח׳); אֲחוּהִי (פסדר״כ כ״ד.) || אֲחוּי (ב״ב ב׳ ג׳) || אֲחוּ (נדר׳ ד׳ ג׳) || אֲחוּהַּ (סוטה ט׳ י״ג; פאה ג׳ ז׳); אֲחוּנַן (תענ׳ ד׳ ג׳); אֲחוּכוֹן (קה״ר י״א א׳); אַחֵינַן (תענ׳ ב׳ א׳); אַחֵיכוֹן (פסדר״כ כ״ז.).

[אֲחַת, בידיעה אֲחָתָא]; עם כנויים אֲחָתִי (ב״ר נ״ט י״א); אֲחָתֵהּ (ברכ׳ ג׳ א׳) || חָתֵהּ (שרידי קצ״ט). ברבוי אַחֲוָן (יבמ׳ א׳ א׳).

אַמְתָא (קדוש׳ א׳ ג׳; ויק״ר י״ט ד׳) || אַמְהָא (מ״ק ג׳ א׳); עם כנויים אַמְתֵּהּ (גטין ד׳ ו׳; סנה׳ י׳ ב׳); ברבוי אַמְהָתָא (כתוב׳ ט׳ ג׳).

[1] השמות אַבָּא, אִמָּא, אֲחָא, אינם מתחברים לעולם לכנוי המדבר בעדו. באנגלית משמשים שמות הקורבה בכדומה לזה.

בַּר, בידיעה בְּרָא; ברבוי בְּנִין (כתוב׳ ג׳ ה׳); בידיעה בְּנַיָּא (ב״ר ס״ג ז׳); עם כנויים בְּרִי (ברכ׳ ט׳ ב׳); בְּרָךְ (גטין א׳ ה׳); בְּרִיךְ (ב״ר כ״ו ד׳); בְּרֵהּ (פאה א׳ א׳); בְּרַהּ (ערוב׳ ד׳ ט׳; ויק״ר ו׳ ב׳); בְּנַי (סנה׳ א׳ ג׳); בְּנָיךְ (כתוב׳ ד׳ ח׳) ‖ בְּנָךְ (איכה ר׳ א׳ ד׳); בְּנַיְכִי (ויק״ר ה׳ ח׳); בְּנוֹהִי (שביע׳ ו׳ א׳) ‖ בְּנוֹיִי (מ״ק ג׳ א׳) ‖ בְּנוֹי (חגיגה ג׳ ה׳) ‖ בְּרוֹיִי (כלא׳ ט׳ ג׳); בְּנַיהּ (יבמ׳ ו׳ ו׳); בְּנֵינַן (חלה א׳ א׳; מגלה ד׳ ה׳) ‖ בְּנָן (איכה ר׳ פת׳ כ״ד); בְּנֵיהוֹן (פסח׳ ה׳ ב׳).

הערה: בְּנִיו (ויק״ר ל״ח ב׳); בֵּר (פסדר״כ ע״ה.).

בְּרַת, וכן בסמיכות. בידיעה בְּרַתָּא; ברבוי בְּנָן (כתוב׳ ג׳ ה׳; איכה ר׳ פת׳ כ״ד) ‖ בְּנָתָן (שם, א׳ ד׳) ‖ בְּנָוָתָן (שם, כ״ד.). בסמיכות הרבוי בְּרָת (ב״ב ב׳ י״א); עם כנויים בְּרַתִּי (ב״ק ט׳ ז׳); בְּרַתִּיךְ (נדר׳ ט׳ ז׳); בְּרַתֵּהּ (נזיר ו׳ א׳); בְּרַתְהוֹן (איכה ר׳ פת׳ א׳) ‖ בְּרַתֵּיהוֹן (שם, א׳); בְּנָתָךְ (סנה׳ י׳ י״ב; איכה ר׳ א׳ ד׳); בְּנָתַי (פאה א׳ א׳) ‖ בְּנָתֵהּ (איכה ר׳ א׳ ד׳); בְּנָתְהוֹן (שם, מ״ה.) ‖ בְּנָתֵן (שם, שם).

[חַם], בידיעה חֲמָא; עם כנויים חֲמוּי (ברכ׳ א׳ א׳, ב״ב י׳ ט׳) ‖ חֲמוּהַּ (בכור׳ ג׳ ג׳).

יַד, בידיעה יְדָא (ביצה ג׳ ח׳); בידיעת הרבוי יְדַיָּה (שקל׳ ה׳ ד׳). עם כנויים יְדִי (כתוב׳ י״ב ג׳); יְדָךְ (סנה׳ ו׳ ו׳); יְדִיךְ (ברכ׳ ח׳ ה׳); יְדֵהּ (שקל׳ ה׳ א׳); יַדְכוֹן (שביע׳ א׳ ה׳); יְדוֹן (שבת ג׳ ז׳); יְדַי (ברכ׳ ב׳ ד׳); יְדוֹי (שם, ח׳ ב׳; סוטה א׳ ח׳); יְדֵינַן (תענ׳ ב׳ י״ב); יְדֵיכוֹן (ברכ׳ ח׳ ב׳); יְדֵיהוֹן (ביצה א׳ ג׳).

מַיִין (תרומ׳ ח׳ ג׳) ‖ מוֹי (שבת א׳ ה׳) ‖ מוֹיֵי (ערוב׳ י׳ א׳); בידיעה מַיָּא (ברכ׳ ח׳ ב׳; פסח׳ ג׳ ב׳) ‖ מַיֵּי (שרידי ק״ז). בסמיכות מֵי (שבת י״ב ד׳) ‖ מֵימֵי (תענ׳ ב׳ י״ב); עם כנויים מֵיהוֹן (גטין א׳ ב׳) ‖ מֵיהֹן (פאה א׳ א׳; שביע׳ ה׳ ג׳) ‖ מֵהֹן (קדוש׳ א׳ ז׳).

נְשִׁין (כתוב׳ י׳ ה׳) ‖ נְשַׁיִן (חגיגה ב׳ ב׳); בידיעה נְשַׁיָּא (ברכ׳ ב׳ ד׳) ‖ נְשַׁי (פסח׳ ד׳ א׳); בסמיכות נְשַׁי (ע״ז א׳ ב׳); בכנויים: נְשֵׁיכוֹן (מעש׳ ד׳ ד׳); נְשֵׁיהוֹן (תענ׳ ד׳ ה׳).

פֻּם, וכן בסמיכות. בידיעה פֻּמָּא (תרומ׳ ח׳ ג׳); עם כנויים פֻּמִּי

(ברכ׳ ד׳ א׳; סנה׳ ו׳ ו׳); פֻּמָּךְ (מ״ש ד׳ ו׳; פסח׳ ה׳ ה׳); פֻּמֵּהּ (נדה ב׳ ז׳); פֻּמְּהוֹן (יומא ד׳ ו׳). ברבוי פֻּמִּין (ברכ׳ א׳ ב׳); עם כנויים פֻּמֵּיהוֹן (איכה ר׳ פת׳ כ״ד).

קִרְיָה (ברכ׳ ב׳ ד׳) || קִרְוָא (תענ׳ ד׳ ה׳); בידיעה קַרְתָּא (ברכ׳ ב׳ ד׳) || קִרְיְתָא (שיר ר׳ ה׳ י״ד). בידיעת הרבוי קִרְיָתָא וְקִרְיָתָא (ברכ׳ ט׳ א׳; חגיגה א׳ ז׳). עם כנויים קַרְתִּי, קַרְתֵּי, קַרְתָּתֵהּ (דמאי א׳ ג׳); קִרְוֵיכֵן (יומא ט׳ ד׳).

שֵׁם (נדר׳ ט׳ ז׳); בסמיכות שֵׁם וּשֵׁם (כלא׳ ב׳ ג׳; נדר׳ ט׳ ז׳). עם כנויים שְׁמִי (ב״ב ג׳ ח׳); שְׁמָךְ (דמאי א׳ א׳); שְׁמֵהּ (ברכ׳ ב׳ ד׳; שבת ב׳ ה׳). שְׁמָהָתְהוֹן (גטין ד׳ ב׳).

הערה: א) שומא (איכה ר׳ א׳ מ״ו). עם כנויים שְׁמְהוֹן (ב״ר צ״ד ח׳). ברבוי שְׁמָהָן (ויק״ר י״ב ד׳); עם כנויים שְׁמָתְהוֹן (ויק״ר י״ב ד׳).
ב) דַּם נמצא פעם אחת עם כנוי ותנועה טפלה: אִדְמֵהּ (ע״ז ב׳ ב׳).

מַשִּׂיגֵי הַשֵּׁם

קד. א) משיגי השם שלשה — המין, המספר והמצב. המין שנים — זכר ונקבה. המספר שלשה — אחדות, שניות ורבוי. המצב שלשה — כריתה, סמיכות וידיעה.

ב) הַמִּין. — שם הזכר היחיד אין לו סימן המין. הנקבה היחידה מסומנת על ידי הסימן הדקדוקי —ת.

ג) הַמִּסְפָּר. — מספר השניות נשאר רק בשם המספר: תְּרֵין, תַּרְתֵּין, מָאתָן.

ד) הַמַּצָּב. — א מצב הכריתה אין לו סימן ביחיד הזכר. ביחידה הנקבה הסיום העקרי —ת נשמט: מַלְכָּה; אִתָּא. ברבים זכרים סימן הכריתה הוא הסיום —ין; ולרבות, —ָן. במקום —ין נמצא על המעט גם —ים, כמו שהוא בשומרונית: גְּמָלִים (בכור׳ ג׳ ג׳); חָכְמִים (נדר׳ ה׳ ח׳); מָתִים (יבמ׳ ט״ו א׳); מַנְהֲרִים (ב״ר ל״ג ב׳); נְקַיִּים (תרומ׳ י״א ה׳); מַיִם (אסת״ר ג׳ ט׳); דְּמִים (ע״ז ב׳ י״ג), ועוד.

ב על המעט מן המעט נמצאת ההכלאה בשניות וגם ברבוי: תְּרַיִן,

תַּרְתַּיִן, יַתְמַיִן, יַשְׁרַיִן, עִנַיִן, שָׁקַיִן. הרבוי אָמוֹרָאִין הוא בבלי.

ה) מצב הסמיכות לזכר היחיד אין לו סימן דקדוקי. לנקבה יחידה הוא קיום הת"ו הסופי: מַלְכַּת, אִתַּת; מִלַּת. סימן הסמיכות ברבים הוא ־ֵי; ולרבות ־ָת.

ו) סימן הידיעה ליחיד וליחידה לרבים ולרבות הוא הסיום ־ָה או ־ָא. הסיום הזה נוסף ביחידה וברבות לסיום הסמיכות ־ַת, ־ָת: מַלְכְּתָא, מַלְכָתָא. וברבים, אל סיום הסמיכות ־ַי (<־ֵי): מַלְכַיָּא. הסיום ־ַיָּא מכווץ לפעמים אל ־ֵי, ובהכלאה ־ַי.

הערה: העתקת סיום הרבוי ־יָן, ־וָן, ־יָּן, מהשמות מגזרת לו"י אל שמות משאר הגזרות נמצאת בגלילית רק על המעט מן המעט. עיין רשימת המלות הזרות סימן צ"ט.

אוֹת הַיְּדִיעָה

קה. כנויי הרמוז משמשים לפעמים בכח ה"א הידיעה בעברית (עיין סימן רצ"ח ג'). מזה התחיל מתפתח בגלילית כנוי הרמוז הָא לאות הידיעה דמיון העברית הַ—. אבל שמושה היא רק על המעט מן המעט: הָנְכָיָא (ברכ' ט' ה'); הָהֶפְסֵדָה (שקל' ד' ב'); הָקַדְמָיְתָא (פאה ד' ו') || הָדָא קדמיתא (שם, ז' ב'); הָתַנָּיָא (שם, ה' ב'); הָאוֹפִיתָא (ב"ר י"ד ט'); הָכְרֵסָא (שם, ע' ח'); כָּל אִלֵּין הָתְּתְבָתָה, כל התשובות הללו (פאה ד' ב'). וכן נמצא בגלילית סימן כפול לידיעה, בראש המלה ובסופה.

הַכְפָּלַת הַשִּׁמּוּשִׁים

קו. א) כל כמה שהשפה מתדלדלת בקולותיה, ומשקלי המלות מתקצרים, וכח השמושים הולך ונחלש, המדברים מרגישים צורך להאריך את המלות על ידי הכפלת השמושים ותוספות שונות.

ב) כן אנו מוצאים הרחבות והכפלות בכנויי הגוף: אֲבוּיֵהּ (סימן ק"ג); אַפּוֹיָא (ויק"ר ה' ד'), במקום אֲבוּי, אַפּוֹי; לָנַנָן (פאה ג' ז') במקום לָנַן=לָא אֲנַן; לֹנַן (שרידי קי"א) במקום לוֹן=לְהוֹן; לְהִנּוּ (שרידי שכ"ד) במקום לְהֵן.

ג) בכנויי הרמוז ובתארי הפעל מוסיפים הָ: הָדֵן, הָדָא, הָכָא, הָכֵן; הָהָן, הזה; הָהָן. איה; וכן מוסיפים את הסיום ־ָן במלות הטעם: טוּבָן, תּוּבָן, תַּמָּן, הַלָּן. או כופלים את כ"ף הדמיון: כְּהֵיךְ (פסדר"כ קי"ד:); הֵיךְ כְּמָה ד' (ויק"ר י"ט ד').

ד) שמות העצם והתאר מורחבים על פנים שונים: מוסיפים הָ בתוך שמות קצרים: אֲבָהָן; אַמְהָן; או —ָן, —יָן, בתוך שמות אחרים דַּעֲנָן, דַּעְיָנָן, וכדומה (עיין צ"ט); או מוסיפים הסיום ־ָן לשמות התאר והבינוניים: חִוְּרָן; מוֹרְיָנָא; אָסְיָנָא; מַתְנְיָנָא; או מסנפים ־ָנ לפני סימן הרבוי: כֻּפְרָנִין; צַלְמָנִין; מִצְרָנִין; צַלְוָנָן (מן צְלוֹתָא); מֵעָנִין (=מְעִין). או כופלים את השמושים: תִּנְיָנָן; אָחֳרָנָן; פַּגִּינָן; בְּנָתָן; בְּנָנָתָן; שִׁטָּתַיָּה; בְּרִיָּתֵי; קְלִפְיָתַיָּה.

ה) וכן בפעלים: קַמְנוּ במקום קַמָן (סימן קפ"ג); תְּמְחֵית, במקום תִּמְחֵי (שרידי ש"ח); סְכִנְתָן במקום סְכִנָן (מגלה ג' א'); הָוְיָנָן, במקום הָוֵין (כתוב' ב' ו'); יָדְעִינָן, במקום יָדְעִין (ברכ' ד' א' א"צ); אָזְלִינָן, במקום אָזְלִין (שם, ו' ב'); בָּרֵכְנַנַן, במקום בָּרֵכְנַן (שרידי רצ"ו); נִשְׁתַּטְפִינָן=נִשְׁתַּתֵּף אֲנַן (קה"ר י"א א'); נֶהֱווֹן<נהוי (ויק"ר ל"ד ט"ז).

נְטִיַּת הַשֵּׁמוֹת

קז. א) נטית השמות המסיימים באות:

ליחיד וליחידה:

לזכר	סָב	בסמיכות	סָב	בידיעה	סָבָא
לנקבה	סָבָה	"	סָבַת	"	סָבְתָא
לזכר	דְּכַר	"	דְּכַר	"	דִּכְרָא
לנקבה	מַלְכָּה	"	מַלְכַּת	"	מַלְכְּתָא

לרבים ולרבות:

לזכר	סָבִין	"	סָבֵי	"	סָבַיָּא
לנקבה	סָבָן	"	סָבָת	"	סָבָתָא
לזכר	דִּכְרִין	"	דִּכְרֵי	"	דִּכְרַיָּא

לנקבה	מַלְכָן	״	מַלְכַת	״	מַלְכָתָא

הערה: השמות הסגוליים בונים את הרבוי שלהם ממשקל בן שתי תנועות, כמו בעברית, על כן למ״ד הפעל בהם רפה: מַלְכִין, מַלְכָן.

ב) נטית השמות המסיימים בתנועה:

ליחיד ויחידה:

לזכר	רָעֵי	בסמיכות	רָעֵי	בידיעה	רָעֲיָא
״	טְלֵי	״	טְלֵי	״	טַלְיָא
לנקבה	זָוִי	״	זָוִית	״	זָוִיתָא
״	זַרְעִי	״	זַרְעִית	״	זַרְעִיתָא
״	טַלְיָה	״	טַלְיַת	״	טְלִיתָא
״	רְבוּ	״	רְבוּת	״	רְבוּתָא
״	זָכוּ	״	זָכוּת	״	זָכוּתָא

לרבים ולרבות:

לזכר	[רָעַיִן]	״	[רָעֲיֵי]	״	רָעַיָּא
״	טְלַיִן	״	[טַלְיֵי]	״	טְלַיָּא
לנקבה	זָוְיָן	״	זָוְיָת	״	זָוְיָתָא
״	זַרְעֲיָן	״	זַרְעֲיָת	״	זַרְעֲיָתָא
״	טַלְיָן	״	טַלְיָת	״	טַלְיָתָא
״	רִבְוָן	״	רִבְוָת	״	רִבְוָתָא
״	זָכְוָן	״	זָכְוָת	״	זָכְוָתָא

הערה: א) במקום ־ַיִן נמצא גם —ין: טְבִין, צבאים; מְעִין, מעיים. במקום רָעֲיֵי, טַלְיֵי, נוהג גם רָעֵי, טְלֵי.

ב) אָסֵי בונה את רבויו לאָסְוָתָא; מָרֵא, מתקצר למָר, לנקבה מָרְתָא; הרבוי לזכר הוא מָרְוָתָא; אבל עם כנויים מָרַי.

שֵׁם הַמִּסְפָּר

הַמִּסְפָּר הַיְסוֹדִי

קח. א) האחדים:

עם שם זכר:	עם שם נקבה:
חַד (סנה׳ א׳ ד׳)	חֲדָא (סנה׳ ה׳ ב׳)
תְּרֵין (כלא׳ ב׳ ג׳)	תַּרְתֵּין (ע״ז א׳ ד׳)
תְּלָתָא (יבמ׳ ד׳ י״ב)	תְּלָת (סנה׳ ה׳ ב׳)
אַרְבְּעָה (תרומ׳ ד׳ ד׳)	אַרְבַּע (חלה ב׳ ג׳)
חַמְשָׁה (חלה ב׳ ג׳)	חֲמֵשׁ (דמאי ד׳ ב׳)
שִׁתָּא (יבמ׳ ג׳ י״ב)	שֵׁת (סנה׳ ז׳ ח׳)
שִׁבְעָה (תרומ׳ ח׳ ד׳)	שְׁבַע (ויק״ר ט׳ ט׳)
תְּמָנְיָא (תענ׳ ג׳ ג׳)	תְּמָנֵי (יבמ׳ ג׳ י״ב)
תִּשְׁעָה (דמאי ד׳ ה׳)	תְּשַׁע (סנה׳ ד׳ ז׳)
עַשְׂרָה (כתוב׳ ד׳ י״ג)	עֲשַׂר (ברכ׳ ט׳ ב׳)

הערה: א) כמה מהשמות הנזכרים למעלה מצויים גם בתמונות משונות מעט: אֲחַד (ברכ׳ ב׳ ח׳; כתוב׳ ב׳ ה׳); תְּרַיִן (שביע׳ ג׳ ב׳; סוטה ז׳ ה׳); תְּרֵי (שביע׳ ז׳ י״ב); תְּרַיי (יבמ׳ ד׳ י״ב); תְּנַיִן (קה״ר ז׳ ז׳); תַּרְתַּיִן (תענ׳ ג׳ י״א); תַּרְתֵּי (סנה׳ ה׳ ב׳); תַּרְתַּיי (ברכ׳ ב׳ א׳; יבמ׳ ג׳ י״ב); אֲשִׁתָּא ואֶשְׁתָּא (שקל׳ ו׳ א׳; סנה׳ א׳ ד׳; גטין ה׳ ג׳; סוטה ח׳ ג׳); שֶׁבְעָה (שבת א׳ ד׳); שֹׁבַע (כלא׳ ה׳ ד׳); תימניא, תומניא (דמאי ה׳ ד׳).

ב) על המעט מן המעט נמצא שם המספר גם בסמיכות: ארבעת מילין (חלה ב׳ ג׳); שבעת יומי משתיא (איכה ר׳ ל״ו.).

ג) עם כנויים: תְּרֵיכוֹן (נזיר ו׳ ט׳); תְּרֵיהוֹן (גטין ט׳ ג׳; סנה׳ ג׳ א׳) ‖ תַּרְוֵיהוֹן (ברכ׳ א׳ ה׳); תַּרְתֵּיהוֹן (חלה ב׳ ג׳; תענ׳ ד׳ ו׳); תַּרְתֵּיהֵן (גטין ה׳ ב׳; ב״ר כ״ו ד׳); תְּלָתֵיהוֹן, תְּלָתֵּיהוֹן (מ״ש ד׳ ו׳; ב״מ א׳ ד׳; סנה׳ ב׳ ו׳) ‖ תְּלִיתְהוֹן (ב״מ א׳ ו׳); תְּמָנוּתֵיהוֹן (יבמ׳ ד׳ י״ב; עיין כ״ז ג׳); תְּמָנְיַתְהוֹן (שיר ר׳ ב׳ ה׳).

ד) מהבבלית: תַּרְוַיְהוֹן (שבת י״ב ד׳; איכה ר׳ א׳ י״ג); תַּרְוֵיהוֹ (ערוב׳ י׳ ב׳); תַּרְוַיְהוֹ (שם, שם).

ב) המספרים מן אחד עשר עד תשעה עשר הם:

חַד עֲשַׂר (סנה׳ ד׳ ז׳)	—
תְּרֵין עֲשַׂר (יבמ׳ ד׳ י״ב)	תַּרְתֵּי עַשְׂרָה (שיר ר׳ ב׳ ה׳)

תְּלָת עֲשַׂר (שם, שם)	תְּלָת עַשְׂרָה (תענ׳ ב׳ א׳)
אַרְבַּע עֲשַׂר (ר״ה ב׳ ח׳)	אַרְבַּע עַשְׂרָה (ר״ה ב׳ ח׳)
חֲמֵשַׁת עֲשַׂר (תענ׳ ב׳ י״ג)	—
שֵׁת עֲשַׂר (יבמ׳ ד׳ י״ב)	שֵׁת עַשְׂרָה (תרומ׳ ה׳ א׳)
שִׁבְעָה עֲשַׂר (כתוב׳ י״ב ג׳)	שְׁבַע עַשְׂרָה (כלא׳ ט׳ ג׳)
תְּמָנֵי עֲשַׂר (קה״ר ט׳ י׳)	תְּמָנֵי עַשְׂרָה (כתוב׳ י״ב ג׳)
תִּשְׁעָה עֲשַׂר (ערוב׳ ב׳ ה׳)	תְּשַׁע עַשְׂרָה (ברכ׳ ד׳ ג׳)

הערה: א) תְּרֵי עֲשַׂר (ערוב׳ ח׳ ב׳, ועוד); אַרְבְּעַת עֲשַׂר (קה״ר י״א א׳); שִׁתָּא עֲשַׂר (שיר ר׳ ב׳ ה׳); שֻׁבְעַת עֲשַׂר (מגלה א׳ ד׳).
ב) מהבבלית: חַד סַר (ויק״ר כ׳ ב׳); תְּרֵיסְרֵי (ע״ז א׳ ב׳); אַרְבֵּיסַר (במ״ר י׳ א׳); אֲשִׁתְּסַר, אֲשִׁתְּתֵיסַר (סוטה ה׳ ג׳).

ג) העשיריות:

עֶשְׂרִין (ב״ק ט׳ כ׳)	שִׁתִּין (שביע׳ ה׳ א׳)
תְּלָתִין (ברכ׳ ט׳ ב׳)	שִׁבְעִין (ערוב׳ ב׳ ה׳)
אַרְבְּעִין (תרומ׳ ד׳ ד׳)	תְּמָנֵין (סנה׳ ו׳ ו׳)
חַמְשִׁין (ב״ק ד׳ א׳)	תִּשְׁעִין (תרומ׳ ה׳ א׳).

הערה: אֲשִׁתִּין (תענ׳ ד׳ ה׳) ‖ אֶשְׁתִּין (יבמ׳ ד׳ י״ב); שֻׁבְעִין (ערוב׳ ב׳ ה׳; תענ׳ ג׳ ט׳); תומנין (חגיגה ב׳ ב׳); תְּמָנָן, תְּמָנַיִן (איכה ר׳ ס״ה:); תְּמָנַיִ (כלא׳ ט׳ ג׳; כתוב׳ י״ב ג׳); תומניי (חגיגה ב׳ ב׳).

ד) המספרים מן מאה עד רבוא הם:

מְאָה, בסמיכות מְאַת, בשניות מָאתָן (פאה ח׳ ח׳; ב״ר י״ג ט״ז); ברבוי מָאוָן. פעם אחת מָאוִין (סנה׳ י׳ ב׳) ומְאִין (ויק״ר ל״ד י״ב).

אֲלַף, בסמיכות אֶלֶף; בידיעה אַלְפָּא; ברבוי אַלְפִין.

רִבּוֹא, ברבוי רִבְּוָן. פעם אחת רִבּוֹין (נדר׳ ג׳ א׳). ברבוי ההפלגה: רִבֵּי רִבְוָן (ברכ׳ ט׳ ב׳), על דרך שמוש העברית (עיין מבואי לאוצר חכמת הלשון סימן פ״א).

הַהוֹדָעָה בַּמִּסְפָּר הַיְּסוֹדִי

קט. א) המספר היסודי, דמיון שם העצם, לוקח את סימן הידיעה כשהשם הנספר נודע. אופן הוספת הידיעה הוא על פנים: המספר היחידי

המשמש לנקבה לוקח את סימן הידיעה ברבים, והמשמש לזכר יכול לקחת את סימן הידיעה ביחיד וגם ברבים:

ב) תְּרַיָּא (פסח׳ ד׳ א׳) אַרְבַּעְתָּא (נדה א׳ א׳; ב״ר י״א ח׳)
תְּלָתָּא (ב״ר י״א ח׳) חֲמִשְׁתָּא (פסח׳ ד׳ א׳)

הערה: א) תְּלָתָּא<*תְּלָתְתָא.
ב) המשקלים האלו משמשים רק לציין את יום השבוע, וכחם כח המספר הסדורי (עיין סימן ש״ח י״א).

ג) חֲדֵי, האחד (יבמ׳ ב׳ ד׳)	—
תְּלָתֵי, השלשה	תְּלָתֵי, תְּלָתַי, תְּלָתוֹיֵי
אַרְבְּעָתֵי, הארבעה	אַרְבְּעֵי
חַמְשָׁתֵי, החמשה	—
תְּמָנָתֵי, השמונה	—
עַשְׂרָתֵי, העשרה	—
תְּלָת עַשְׂרָתֵי, השלשה עשרה	תְּלָת עַשְׂרֵי
—	תְּמָנֵי עַשְׂרֵי

ד) מסורת: — תְּלָתָתֵי, תְּלָתְלָתֵי (שביע׳ ה׳ ג׳; עיין סימן י״ט ד׳) || תְּלָתְיָתֵי, תְּלִיתְיָתֵי, תְּלַיְתְיָתֵי (כתוב׳ י״ב ג׳; עיין סימן כ״ד א׳ ג׳) || תְּלָתָתוֹי (כלא׳ ט׳ ג׳; עיין סימן צ״ב ג׳); תְּלָתֵי (שביע׳ ה׳ ג׳; שיר ר׳ ד׳ י״ב) || תְּלָתַי (פסח׳ י׳ א׳) || תְּלָתוֹיֵי (כלא׳ ט׳ ג׳). אַרְבְּעָתֵי (מ״ש ד׳ ו׳; שבת ח׳ א׳) || אַרְבְּעָתַיָּה (במ״ר י׳ ד׳). אַרְבְּעֵי (סנה׳ ה׳ ב׳). חַמְשָׁתֵי (ברכ׳ ב׳ ד׳) || חֲמֵשָׁתֵי (תרומ׳ א׳ ב׳) || חֲמִשְׁיָתָה (ברכ׳ ב׳ ד׳; ב״ק ד׳ א׳). תְּמָנָתֵי, תומנתי (מגלה ג׳ ז׳). עַשְׂרָתֵי (דמאי ו׳ ב׳; חלה א׳ א׳); תְּלָת עַשְׂרָתֵי (כלא׳ ט׳ ג׳); תְּלָת עַשְׂרֵי (שם, שם). תְּמָנֵי עַשְׂרֵי (קה״ר ט׳ י׳).

הערה: על דבר השמוש בכמה מהמספרים על ידי הוצאה מפשוטם עיין סימן רנ״ה י׳.

הַמִּסְפָּר הַסִּדּוּרִי

קי. א) קַדְמָי, ראשון (שבת י״ב ג׳) || קַדְמוֹי (שם, ב׳ ג׳) || קַמָּי (מגלה

ב׳ ב׳). בידיעה: קַדְמָיָא (ברכ׳ א׳ א׳) ‖ קַדְמָאָה (נדר׳ ב׳ ה׳) ‖ קַיְמָיָה (גטין ט׳ ג׳). ברבוי קַדְמָיִין (תרומ׳ ח׳ ג׳). בידיעה: קַדְמָיֵי (פסח׳ ד׳ ט׳) ‖ קַדְמָאֵי (שבת א׳ ד׳) ‖ קַמָּאֵי (אסת״ר ז׳ י״ג) ‖ קַיְמָיֵא (פאה ה׳ ב׳) ‖ קֵמָּיֵא (ע״ז ב׳ ח׳). לנקבה: קַדְמָיְתָא (תענ׳ א׳ ב׳) ‖ קַדְמֵיתָא (נזיר ז׳ ב׳) ‖ קַמָּיְתָא (ויק״ר ט׳ ט׳). ברבות: קַדְמָיָתָא (מגלה ב׳ ה׳).

ב) תִּנְיָן, שני (תענ׳ ד׳ ה׳) ‖ תִּנָּן (תרומ׳ ח׳ ג׳) ‖ תִּנְיָנָן (פאה ח׳ ו׳; חגיגה ב׳ ב׳). בידיעה תִּנְיָנָא (כתוב׳ ב׳ ו׳) ‖ תִּנָּנָיָה (גטין ט׳ ג׳); ברבוי תִּנְיָנִין (תענ׳ ד׳ ה׳). ובידיעה: תִּנְיָנֵי (ע״ז ב׳ ח׳) ‖ תִּנְיְנֵי (שם, שם). ומשקל אחר: תִּנְיָיָא (סנה׳ א׳ ד׳; איכה ר׳ כ״ב:). לנקבה: תִּנְיֵיתָא (תענ׳ א׳ ב׳) ‖ תִּנְיָתָא (מ״ש ד׳ ו׳). ברבוי תִּנְיָנָתָא (ברכ׳ א׳ א׳).

ג) תְּלִיתָי, שלישי (תענ׳ ד׳ ה׳) ‖ תְּלִיתוֹי (קה״ר ז׳ ז׳). בידיעה: תְּלִיתָיָא (ב״ק א׳ א׳) ‖ תְּלִיתָאָה (ויק״ר ו׳ ג׳) ‖ תְּלִיתָא (סנה׳ א׳ ב׳; ויק״ר, שם). לנקבה: תְּלִיתֵיתָא (איכה ר׳ א׳ י״ח). ברבוי תְּלִיתְיָתָא (ברכ׳ א׳ א׳).

[רְבִיעָי], רביעי. בידיעה: רְבִיעָיָא (יבמ׳ ו׳ ו׳). לנקבה: רְבִיעֵיתָא (ברכ׳ א׳ א׳). ברבוי רְבִיעָתָא (שם, שם).

[שְׁתִיתָי], ששי. בידיעה: שְׁתִיתָאָה (שרידי רכ״א).

[שְׁבִיעָי], שביעי. בידיעה: שְׁבִיעָיָא (ע״ז ד׳ א׳).

הערה: קַמָּא (פסדר״כ פ״ח.); תִּנְיֵיתָי (איכה ר׳ א׳ ב׳), משקל מורכב מזכר ונקבה; אַרְבְּעָיָא (פס״ר ק״כ.); חַמְשֵׁיתָא (שם, שם).

קיא. מלבד המספר הסדורי נמצאים גם התארים המספריים אָחֳרָן, אָחֳרֵין, אַחֲרָי, אֲחוֹרָי ובָתְרָי.

א) אָחֳרָן (ב״ר י״ט א׳; איכה ר׳ א׳ א׳ וב׳) ‖ אָחֳרָנָן (שם, כ״ו: ועוד) ‖ חֳרָן (ברכ׳ ב׳ ח׳) ‖ חורן (תרומ׳ א׳ ג׳, י״א ב׳; נדר׳ ב׳ ה׳). בידיעה: חֳרָנָה (תרומ׳ א׳ א׳; מ״ש ג׳ ב׳; גטין א׳ א׳) ‖ חורנה (ברכ׳ ז׳ ג׳; סוכה א׳ א׳). ברבוי חֳרָנִין (ברכ׳ ב׳ ט׳) ‖ אָחֳרִין (ב״ר ל״ג א׳). בידיעה: אָחֳרוֹנָיָה (גטין ה׳ ג׳) ‖ אָחֳרָנֵי (ב״ר ע׳ י״ט) ‖ חֳרָנַיָּא (פסדר״כ י״ז:) ברבוי הנקבה: חֳרָנְיָן (שבת י׳ ו׳). בידיעה: אָחֳרָנְיָתָא (ברכ׳ ב׳ ד׳; סנה׳ ד׳ ז׳).

ב) חֲרֵין (גטין א׳ א׳). בידיעה: חֲרֵינָא (ר״ה א׳ א׳; כתוב׳ י״ג ג׳; גטין א׳ א׳) || אָחֳרֵינָא (ויק״ר ל״ד ו׳). לנקבה אָחֳרִי (ברכ׳ ט׳ א׳; ע״ז א׳ ג׳) || חֲרִי (ברכ׳ ב׳ ג׳; שקל׳ ז׳ ב׳). בידיעה: חֲרֵיתָא (ברכ׳ ח׳ ה׳) || חֲרַיְתָא (סוכה ה׳ א׳).

ג) [אַחֲרָן]. בידיעה: אַחֲרָנָא (מגלה א׳ א׳). ברבוי אַחֲרָנִין (תרומ׳ ח׳ ג׳). בידיעה אַחֲרָנֵיא (מגלה ג׳ ז׳) || אַחֲרָנֵי (שבת א׳ ד׳) || אַחֲרָא (ביצה א׳ ג׳). לנקבה: אַחֲרָא, אחרת (ב״ר י״ג ז׳). ברבוי אַחֲרָיָתָא (תרומ׳ ו׳ ב׳; מגלה ב׳ ה׳).

ד) אֲחוֹרָי (יבמ׳ ח׳ ג׳). בידיעה: אֲחוֹרָיָא (סנה׳ א׳ ד׳).

ה) בָּתְרָי (ויק״ר י״ב א׳). בידיעה: בָּתְרָיָא (תענ׳ א׳ א׳).

הערה: הבבלית אַחֲרִינָא (איכה ר׳ א׳ א׳); אַחֲרִיתִי (פסדר״כ ע״ד:).

הַמִּסְפָּר הַחֶלְקִי

קיב. א) פְּלַג, חצי (סוטה ח׳ ג׳) || פְּלֶג (חלה ב׳ ג׳) || פְּלוֹג (שבת ד׳ ב׳) || פַּלְגוּ (מגלה ב׳ ז׳). בידיעה פַּלְגָּא (נזיר ה׳ ג׳). הרבוי מן פַּלְגוּ הוא פַּלְגָוָן (מגלה ב׳ ז׳). בסמיכות פַּלְגוּת (סוטה ח׳ ג׳; שבת ו׳ ט׳; פסח׳ ה׳ ה׳).

ב) תַּלְתָּא (איכה ר׳ א׳ י׳) || תֻּלְתָּא (שם, כ״ה.), שליש. בכנוי: תַּלְתֵּיהוֹן (ערלה א׳ ה׳). משקל אחר הוא תַּלְתוּת; ברבוי: תַּלְתוּתִין (ערוב׳ ב׳ ה׳) || תַּלְתוּלִין (שם, שם; עיין סימן ל׳ א׳).

ג) רֹבַע, רביעית (סוטה א׳ ז׳). ברבוי רֶבְעִין (כלא׳ ב׳ א׳). בידיעה: רֶבְעַיָּא (חלה ב׳ ג׳).

ד) שְׁתוֹת, ששית (תרומ׳ ה׳ א׳).

ה) תּוֹמַן, שמינית, שם למדה (סוטה א׳ ז׳). לנקבה תּוֹמַנְתָּא (תרומ׳ ח׳ ג׳) ותְמֶנְתָּא (שקל׳ ג׳ ב׳).

הערה: מהבבלית: רְבִיעַ (סוטה א׳ ז׳); רְבִיעָא (שקל׳ ג׳ ב׳).

מִלּוֹת הַטַּעַם

תֹּאַר הַפֹּעַל

קיג. א) תאר הפעל נבנה על דרכים שונים: משרשים רומזים, ד״מ כָּה, אָן, כֵּן. משמות התאר, ד״מ סַגִּי, יַתִּיר, קַלִּיל. ומשמות העצם, ד״מ מַגָּן, אֶפְשָׁר, מַמַּשׁ. ומצווי הפעל, ד״מ תּוּב. או מהעתיד, ד״מ יְקִים.

ב) השמוש בשם עירום אינו נפרץ. על הרוב הלשון מוסיף עליו תוספת; אם סימן הרבוי, ד״מ סַגִּין, יוֹמִין, זִמְנִין; או מלת היחס, ד״מ לְבַר, לְגוֹא, כָּל קֳבֵיל (<כְּלָקֳבֵיל), מִן רַחִיק, בְּקֻשְׁטָא; או הסיומים התאריים ־ָן, ־ַת, ־ִית, — וּת, ד״מ רֵיקָן, טוּבָן, יָאִית, רֲמְשִׁית, טָבָת, יָאוּת, רֲמְשׁוּת, תִּנְיָנוּת. או סימן היחס התארי ־ָא, ד״מ עֵלָּא, כַּדָּא.

ג) השמוש בשם עם מלת היחס איננו מוגבל. המדבר יכול להפוך על ידי אמצעי זה כל שם עצם לתאר הפעל. שאר הדרכים מוגבלים, ואינם משמשים כפי רצון המדבר, אלא הוא לוקח מן המוכן לבד.

קיד. תְּאָרֵי הַמָּקוֹם: א) אֵין (כתוב׳ י״ב ג׳) ‖ אָן, איה, איפוא? (כלא׳ ט׳ ג׳; שבת ב׳ א׳; פסח׳ ג׳ ז׳); לְאָן (ב״ר ע״ו ח׳); מֵאָן (ע״ז ב׳ ב׳) ‖ מִן אָן (ב״ר ע״ח א׳) ‖ מִנְאָן (שם, י״א ה׳) ‖ מִנָּן (תרומ׳ ח׳ א׳; הור׳ א׳ א׳) ‖ מְנָן (ערלה ג׳ ב׳; כתוב׳ ד׳ ח׳) ‖ מְנָא (כתוב׳ ד׳ י״ד). מסורס: אָן מִן (יומא ח׳ א׳).

הָן, מעין הקודם (ברכ׳ א׳ א׳; שבת א׳ ז׳); לְהָן (ברכ׳ ב׳ ח׳); מִן הָן (חגיגה ב׳ א׳) ‖ מֵהָן (שביע׳ ד׳ ד׳).

הָן, שם (ברכ׳ ד׳ א׳) ‖ לְהָן (סנה׳ א׳ ב׳) ‖ לְהָל (ר״ה ב׳ ה׳).

הֵין (<*אֵין), איה, איפוא (שרידי ק״ח); מִן הֵין, מִנְהֵין (שו״ט ז׳ י״א; איכה ר׳ א׳ י״ד; שם, ל״ז.) ‖ מְנֵין (ב״ר ו׳ ז׳).

הערה: א) במקום הָן, איה? נמצא גם הָהָן (שבת ז׳ ב׳; ב״ב י׳ א׳) ואָהָן (ברכ׳ ט׳ א׳), בהקשה על הכנוי הרומז.

ב) הָן, אָן, עם כנויי הגוף: אָנוּ, הָנוּ (סנה׳ ב׳ א׳; הור׳ ג׳ א׳); הָנִי (סנה׳, שם).

ג) מֵאָן (>*מְאָן) מתכווץ לְמָן (ב״ר ז׳ ב׳; פס״ר קכ״ג.).

ד) מהעברית הֵיכָן (ב״ר ל״ב י׳; רות ר׳ ג׳ א׳); מהבבלית הֵיכָא (מגלה ד׳ י״ב; אסת״ר ג׳ א׳).

הֵיכַן, איה, איפוא: עד היכין (תרומ׳ ח׳ ו׳; שקל׳ ה׳ א׳) ‖ עַד אֵיכוֹן (פאה ח׳ ב׳).

כָּה, כָּא, פה, כאן (מעש׳ ה׳ א׳; כתוב׳ א׳ ב׳; סוטה א׳ ב׳); עַד כָּה (שביע׳ ד׳ ז׳); דְּכָא (סנה׳ א׳ ב׳); וְכָא (ב״ב ח׳ ה׳); לְכָא וּלְכָא, כה וכה, הנה והנה (ביצה ה׳ ב׳); מִכָּא וּמִכָּא, מזה ומזה (פאה ח׳ ב׳); לָא מִכָּא וְלָא מִכָּא (קדוש׳ ג׳ ג׳); מכא ולהלן (ב״מ ט׳ ה׳).

הָכָא, מעין הקודם (מעש׳ ה׳ א׳; ויק״ר כ״ה ה׳); לְהָכָא (ב״מ ב׳ ה׳); מֵהָכָא (יבמ׳ ח׳ ב׳) ‖ מִן הָכָא (תרומ׳ א׳ א׳).

הָכֵן, כאן, פה (מ״ק ג׳ ז׳).

תַּמָּן, שם (מעש׳ ה׳ א׳); לְתַמָּן (ביצה ג׳ ב׳); מִן תַּמָּן (שם, שם) ‖ מִן לְתַמָּן (קה״ר ז׳ ב׳).

הערה: א) מִן כַּדּוּ, מכאן (ב״ר מ״ד כ״א); לְהַלָּן, שם (שם, נ׳ ז׳); מהיהודית: תַּמָּה, שם (סוטה א׳ ד׳).

ב) הָתָם (ברכ׳ ז׳ א׳ וב׳). מהעברית כָּאן, כָּן, מִכָּן (תרומ׳ א׳ א׳, ועוד).

ב) לְרַע, למטה (סנה׳ ה׳ י׳); מִלְּרַע (ב״ב ו׳ ד׳) ‖ מִן לְרַע (ב״ק ה׳ ו׳); לרע עֵלָּא, למעלה (ברכ׳ ט׳ ב׳; פאה ח׳ ח׳) ‖ לְעֵל (שביע׳ ו׳ א׳; סנה׳ ג׳ ט׳); מֵעֵל (ע״ז ה׳ י׳) ‖ מִן עֵל (ב״ק ה׳ ו׳) ‖ מִדִּלְעֵל (ב״ב ו׳ א׳ ד׳) ‖ מִלְעֵלָּא (איכה ר׳ א׳ י״ז) ‖ מִלְּעֵל (ר״ה ב׳ ד׳).

לְרוּמָא, למעלה (סנה׳ ז׳ י״ג, י׳ ב׳).

חְזוּר חְזוּר לְ׳, סביב ל׳ (בכור׳ א׳ ח׳).

בָּרָא, החוצה (ערוב׳ ה׳ א׳) ‖ לְבָרָא, לחוץ (ברכ׳ ה׳ ד׳; מ״ק ג׳ א׳) ‖ לְבַר (כלא׳ ט׳ ג׳; ביצה ג׳ ה׳); מִלְּבַר (גטין ג׳ ח׳; ב״ב י׳ א׳) ‖ מִן לְבַר (מ״ק ג׳ ב׳).

לְגוֹא, לפנים (שקל׳ ז׳ ב׳); מִן גָּו, מבפנים (כלא׳ ט׳ ד׳) ‖ מִן לְגָיו, מלפנים (מ״ק ג׳ ב׳) ‖ מִלְּגָיו (גטין ג׳ ח׳) ‖ מִלְּגָאו (ויק״ר י״ב א׳).

בֵּינָי, באמצע (ב״מ א׳ א׳) ‖ בֵּינָיָה (ב״ב י׳ א׳).

כָּל קֳבֵיל, לנגד, לעומת (כתוב׳ ט׳ ה׳).

מִן חוֹרֵי, מאחור (סנה׳ א׳ ב׳).

מִן קָרִיב, מקרוב (קה״ר י״ב ה׳).

מִן רַחִיק, מרחוק (תרומ׳ ח׳ ג׳; קה״ר י״ב ה׳) ‖ מֵרַחִיק (איכה ר׳ א׳ י״ב).

הערה: מהבבלית: לְתַתָּא, מִתַּתָּה (איכה ר׳ א׳ י״ז); מהעברית: לְמַעְלָן (סנה׳ ה׳ א׳: ע״ז ה׳ י״א).

קטו. תָּאֳרֵי הַזְּמָן: — א) אִמַּת, מתי (מ״ש ה׳ י״א) ‖ אִמַּתִּי (ברכ׳ ט׳ א׳; רות ר׳ א׳ י״ז; שיר ר׳ ז׳ ב׳); כָּל אִמַּת, בכל עת, בכל שעה (תענ׳ א׳ א׳); מִן אִמַּת (סנה׳ י׳ ב׳); עַד אִמַּת (ב״מ ד׳ ב׳; סנה׳ ו׳ ו׳) ‖ עַד אִמַּתִּי (ברכ׳ ט׳ א׳).

כְּבָר, כמו בעברית (תענ׳ א׳ ד׳; פסח׳ ד׳ ט׳); מִן כְּבָר, למפרע (ב״מ ה׳ ו׳) ‖ מִכְּבָר (שם, שם; שבוע׳ ז׳ ה׳).

כַּדּוּ, עתה, עכשיו (ב״ק ז׳ א׳) ‖ כַּדּוּן (תרומ׳ א׳ ג׳; כלא׳ ט׳ ג׳) ‖ כַּדִּין (פאה ג׳ ז׳; ברכ׳ ו׳ ב׳; ב״ק ז׳ א׳; ב״מ ה׳ ו׳; סנה׳ י׳ ב׳; ב״ר ע׳ י״ד; ויק״ר כ״ז ה׳; שיר ר׳ א׳ ט״ז); מָה כדון? (יבמ׳ א׳ א׳) ‖ מַהוּ כדון? (תרומ׳ א׳ א׳) ‖ מַי כדון? (ברכ׳ ג׳ ג׳; כתוב׳ א׳ ח׳); מִן כדון (דמאי א׳ ג׳) ‖ מִן דְּכַדּוּן (ב״ר כ״ב א׳); עַד כַּדּוּן — א עד עתה (מ״ש ד׳ א׳) — ב עד כאן (ברכ׳ ו׳ ג׳; כתוב׳ ט׳ י׳, י׳ ד׳; ב״ק א׳ א׳, ד׳ ב׳) — ג עדיין (ברכ׳ ג׳ ח׳, ד׳ א׳, ז׳ ב׳; תענ׳ ג׳ ד׳). במובן זה יש להבטוי לפעמים כחו של הָנִיחָא בבבלי (כתוב׳ ט׳ י׳, י׳ ד׳; גטין ד׳ ו׳) — ד ? (שבת ב׳ ז׳).

הָיְדֵין, עתה: והיידין עָבֵד ליה נשיא, ועתה עשוהו נשיא (סנה׳ ו׳ ו׳).

הערה: כַּדּוּ, עתה (ב״ר מ״ה ה׳; פסדר״כ קי״ג.). מהיהודית: כְּעַן (שיר ר׳ א׳ א׳); מהבבלית: הָאִדָּנָא (איכה ר׳ א׳ ד׳; קה״ר ט׳ ט׳); הַשְׁתָּא (מ״ק ג׳ א׳; אסת״ר ד׳ י״ג; רות ר׳ א׳ י״ז; פסדר״כ ע״ז.).

ב) אַף, אֶף, עוד: אוף חד זמן (תענ׳ ד׳ ה׳); אוף ציבחר (כתוב׳ ו׳ ו׳); אנשית אף מאה (ב״ר ע״ח ז׳); אף שיתא דינרין (ויק״ר ל״ד י״ב).

עוֹד, מעין הקודם; וְעוֹד, and moreover (ברכ׳ ח׳ ה׳, ועוד); לָא־עוֹד, כמו בעברית (מ״ק א׳ ב׳).

תּוּב, שוב, עוד (חלה א׳ ג׳; איכה ר׳ פת׳ כ״ד, ד׳ ג׳; פסדר״כ ע״ד:) ‖ תּוּבָן (תענ׳ ג׳ ד׳; ב״מ ב׳ ה׳); לָא־תּוּבָן, לא־עוד (תענ׳, שם).

הערה: א) תּוּ (ויק״ר כ״ז א׳).

ב) תּוּב משמש לעולם בראש המאמר ועונה על מה שלפניו; תּוּבָן

משמש לעולם בסוף המאמר ועונה על מה שלאחריו.

ג) תארי המקום משמשים לפעמים גם במובן זמני: מכאן ועד (ב״מ ה׳ ו׳); מכא ולהלן (שם, ט׳ ה׳; פס״ר קפ״ג.); מתמן ולהלן (ב״מ ה׳ ו׳); להל (שבת א׳ ז׳); מן הכא (ויק״ר ל׳ ז׳), ועוד.

ג) עַל אֲתַר, תכף ומיד (ברכ׳ א׳ ה׳; תרומ׳ א׳ ב׳).

מִיַּד, מעין הקודם (תענ׳ ג׳ ד׳; ב״מ ד׳ ב׳) || מִן יַד (נדר׳ ט׳ ד׳).

בִּפְרִיעַ, במהרה (קדוש׳ א׳ א׳).

הערה: לְאַלְתַּר (איכה ר׳ א׳ ב׳) מהבבלית.

ד) מִקַּמָּתֵי, מתחלה (ב״מ ד׳ ג׳).

מִקַּמָּא, לפנים, מקדם (כתוב׳ א׳ ו׳) || מִן קַדְמֵיתָא (קדוש׳ א׳ ב׳).

בְּקַדְמֵיתָא, קודם לכן (ביצה א׳ י׳; נדר׳ ב׳ ה׳).

קַדְמָי, קַדְמוֹי, ראשון, תחלה (שבת י״ב ג׳; הור׳ ג׳ ה׳).

סוֹף (איכה ר׳ א׳ ל״א) || לְסוֹף (שביע׳ ט׳ א׳) || בְּסוֹפָא (שבת ז׳ ב׳).

בָּתַר כֵּן, אחרי כן (מגלה ב׳ א׳) || מִן בָּתַר כֵּן (פאה ח׳ ח׳); בָּתַר זְמַן (סוטה ה׳ ג׳) || בָּתַר שָׁעָה (שבת ו׳ ט׳) || בָּתַר יוֹמִין, מקץ ימים (פאה ז׳ ג׳) || לְבָתַר יוֹמִין (ויק״ר כ״ג ד׳).

לְאַחֲרָיָא, בסוף, באחרונה (קדוש׳ א׳ ז׳).

הערה: קַמֵּי מִן כֵּן, קודם לכן (ויק״ר ל׳ ז׳).

ה) חַד זְמַן, פעם אחת (שבת א׳ ב׳); זְמְנִין סַגִּין, פעמים רבות (שם, ג׳ א׳); כַּמָּה זִמְנִין, כמה פעמים (ברכ׳ ז׳ ב׳); זִמְנִין — זִמְנִין, פעמים ... פעמים (שם, א׳ א׳; ב״ק ג׳ ד׳).

לְקִצִּין, לזמנים, לפרקים (ברכ׳ א׳ ב׳).

יוֹמִין, זמן מה: ועבד תמן יומין (תענ׳) || אזל ואיטפל בון זְמַן תמן (כלא׳ ט׳ ג׳).

כָּל יוֹם, עם כנויים, כמו בעברית: כָּל יוֹמַי (ברכ׳ ט׳ ה׳); מִן יוֹמַי לָא (שם, ב׳ ב׳) || לָא — מִן יוֹמַי (חגיגה ב׳ ב׳) || לָא־לְעָלַם, never (תענ׳ א׳ י״ג).

הערה: א) לָא מִן יוֹמַי עונה לשעבר, לָא־לְעָלַם עונה לעתיד.

ב) הבבלית זִמְנָא חֲדָא (ברכ׳ ט׳ א׳); מֵרֵישׁ (אסת״ר ב׳ ג׳).

ו) יוֹמָא דֵן, היום (פאה א׳ א׳; יומא ג׳ ו׳) || יוֹמָדֵן (שרידי קמ״ט) || יוֹם דֵּן (נדר׳ ח׳ א׳); הָדֵן יוֹמָא, היום הזה (שבת ו׳ ט׳).

מְחַר, מחר (גטין ד׳ ה׳); לְמְחַר (ברכ׳ ב׳ ג׳; דמאי א׳ ג׳); מַחֲרָא דִמְחַר, מחרתים (גטין ב׳ ב׳).

אִתְמָל (ביצה א׳ ט׳, ב׳ א׳) || אִתְמוֹל (ברכ׳ ג׳ א׳; פסח׳ ד׳ ט׳).

רַמְשִׁית, אמש (נדר׳ ח׳ א׳) || רֶמְשִׁית (סנה׳ ח׳ ב׳) || רֶמְשׁוּת (מ״ק ב׳ ג׳).

ז) בְּקְרִיצְתָא, בבוקר השכם (ברכ׳ ג׳ ד׳).

בְּצַפְרָא, בבוקר (נדר׳ ח׳ א׳).

בְּטִהֲרָא, בצהרים (ע״ז ג׳ א׳; ויק״ר כ״ד ג׳).

בְּפִתֵי רַמְשָׁא, לפנות ערב (ע״ז א׳ א׳) || בְּאַפְתֵי רַמְשָׁא (ב״ב ב׳ י״א).

בְּרַמְשָׁא, בערב (ברכ׳ ב׳ ג׳) || בְּרֶמְשָׁא (שם, ב׳ ח׳).

בְּלֵילְיָא, בלילה (ברכ׳ ג׳ ד׳; דמאי א׳ ג׳).

עַד דְּהוּא אִימָמָא, מבעוד יום (ברכ׳ א׳ א׳) || עַד דּוּ אִימָמָא (ר״ה ג׳ ז׳) || עַד יוֹמָא קָאֵם (ברכ׳ ד׳ א׳) || עַד דְּיוֹמָא קָיֵם (תענ׳ ד׳ א׳).

עִם מַטְמְעֵי שִׁמְשָׁא, כבוא השמש (תרומ׳ ח׳ ד׳) || עִם מֵעָלֵי שִׁמְשָׁא (ב״מ ט׳ י״ב).

עִם כּוֹכְבַיָּא, עת צאת הכוכבים (ברכ׳ א׳ א׳).

הערה: עִם מַצְמְהֵם דְּיוֹמָא, בעלות הבוקר; לְעִדָּן עַמְיָא (רות ר׳ ג׳ א׳) || כְּמִפְנֵי רַמְשָׁא, לפנות ערב (ב״ר ל״ח ח׳); בְּפַנְיָא דְצוֹמָא רַבָּה, ביום הכפורים לפנות ערב (פסדר״כ צ״ד.). מהבבלית: כְּלֵי יוֹמָא (ב״ר ע׳ י״ט).

ח) אֶשְׁתְּדָא, בשנה הזאת; אֶשְׁתְּקַד, בשנה שעברה (תרומ׳ ד׳ ט׳; מ״ש ד׳ ו׳).

הערה: לְדַעֲבַר, לשעבר; לְדְאָתֵי, להבא (פסדר״כ קס״ז:).

קטז. תְּאָרֵי הָאֵיכוּת וְהַכַּמּוּת: — א) אֵיךְ (פאה א׳ א׳; כלא׳ ט׳ ג׳; קה״ר ה׳ י׳) || הֵיךְ (ברכ׳ א׳ ד׳; שבת ג׳ א׳) || הֵיכֵן (תרומ׳ ח׳ ו׳; אסת״ר ב׳ א׳).

הערה: מהעברית הֵיאַךְ (כלא׳ ב׳ ו׳, ועוד תדיר); מהבבלית אֵיכִי (ב״ב י׳ א׳) || הֵיכִי (ב״מ א׳ ד׳, ועוד); הֵיכִי דָמֵי (ב״ק ה׳ ו׳, ז׳ ג׳, ח׳ א׳).

ב) כַּמָּה (סנה׳ ג׳ י׳) ‖ כַּמַּן (ברכ׳ א׳ ב׳; יבמ׳ ט״ו ד׳; ע״ז ב׳ ב׳) ‖ כַּמֶּן (רות ר׳ ה׳ י״ב) how much, how many? (סנהדרין, שם); eversomuch : דבעי מיתן כמה (ב״ק ד׳ ד׳); much, many (מגלה ג׳ ב׳); כמה עלל (מ״ש ד׳ א׳); כמה וכמה נפשתא (אסת״ר ט׳ ב׳); בקריאת תמיהה: כמה ביש גדא דהוא גברא! (אסת״ר י׳ ד׳)

מַהוּ, some : מהו דינרין (ב״מ ה׳ ו׳).

ג) טָב, טוב, מוטב, יפה: טב לי אנא ולא את (פאה א׳ א׳); לא הורית טב (ב״ר ז׳ ב׳); טב, נעול! (ויק״ר ה׳ ח׳).

לָא טָב דְּ׳, לא די ש׳ (סנה׳ ב׳ ו׳).

טָבָת (שקל׳ ד׳ א׳; נזיר א׳ ה׳; גטין א׳ ה׳) ‖ טָבְיָת (גטין ה׳ ז׳) ‖ טָבִית (פס״ר ע״ה.) ‖ טָבָאִית (ויק״ר ל״ב ד׳) ‖ טָבוּ (שקל׳ ד׳ א׳) ‖ טָבוּת (כתוב׳ ט׳ ח׳; גטין ה׳ ד׳) ‖ טָבָיוּת (קדוש׳ ג׳ ד׳) ‖ טָבָאוּת (שם, שם; שבת ט׳ ג׳; חגיגה ב׳ ב׳; כתוב׳ ח׳ ח׳) ‖ טָבְוָאוּת (שיר ר׳ א׳ א׳), היטב, יפה.

יָאוּת (שבת ד׳ א׳; ביצה א׳ י׳, ועוד) ‖ יָאִית (ר״ה ד׳ י׳), היטב, יפה, כראוי, כהוגן; עַל יָאוּת (ע״ז ב׳ ג׳).

נִיחַ, נִיחָא, נוח: ניח הוה ליה אילו הוה מיית (שבת י״ד ד׳) ‖ מה הוי ליה אילו מית ולא שמע הדא מילתא (ע״ז ב׳ ב׳); ניח לי סגין מינך (קה״ר ו׳ ה׳); ניחא ליה דאיתרים רישיה ולא עביד כן (איכה ר׳ ה׳ ט״ז).

נְיָח, מעין הקודם: נייח הוה ד׳ (סוטה ט׳ ט״ו; קה״ר י׳ ה׳).

נִיחָא, מתקבל על הלב (שבת ב׳ ה׳, ח׳ ה׳).

הערה: יָאֵי (ויק״ר ה׳ ח׳).

ד) סַגִּיא, סַגִּי, סֲגִי (ב״מ ב׳ ה׳) ‖ סַגִּין, סֲגִין (ב״ב ח׳ ב׳) ‖ סַיְגִין (ע״ז ה׳ ד׳), רב, הרבה, מאוד. סַגִּין סַגִּין, הרבה בכל פעם (תענ׳ ג׳ ב׳).

צִיבְחַד, מעט (ברכ׳ א׳ ב׳); צִיבְחַד צִיבְחַד, מעט מעט (תענ׳ ג׳ ב׳).

טוּבָא, יותר (פאה א׳ א׳) ‖ טוּבָן (שם, שם; כתוב׳ א׳ ז׳; קדוש׳ א׳ ז׳).

יַתִּיר, יותר, ביותר (פאה ח׳ ח׳; ב״ב ח׳ ז׳); יתיר מן (ב״ר כ׳ י״ב); יתיר מן כן (חגיגה ב׳ ב׳) ‖ יָתֵר (פס״ר קכ״ג.); יתר מן (כלא׳ ה׳ א׳).

פְּחוּת (נדר׳ ו׳ ג׳; סנה׳ ז׳ ב׳) ‖ פְּחִית (שרידי רנ״ח).

מִסְּתָא, מִסְתְּיָא, די; עם כנויים מִסְתָךְ, מִסְתְּיָךְ (ברכ׳ ח׳ ה׳); מִסְתְּיַהּ (כתוב׳ ב׳ ה׳).

תִּנְיָנוּת, שנית (סנה׳ ו׳ ו׳) ‖ תִּנְיָנוּ (שם, שם).

בְּכִפְלָא, כפליים (פסח׳ ד׳ ג׳) ‖ בְּדִפְלָא, διπλᾶ (ע״ז א׳ ו׳).

הערה: חָסֵר (ויק״ר ל״ד י״ב); יַתִּיר חֲדָא כְּסוּ, עוד כסות אחת (שם, ט״ז ח׳); זְעֵיר, מעט: זעיר כסות (קה״ר י״א א׳); קְלִיל, קַלִּי, מעט (ב״ר נ׳ ד׳) ‖ קליל זעיר (ויק״ר ל״ד ח׳); מסתיא (איכה ר׳ פת׳ י״ב); מִסַּת (ויק״ר ג׳ א׳). מהבבלית: טְפֵי, יותר (איכה ר׳ א׳ י״ב).

ה) כְּדַי, כמו בעברית: כדיי את (תענ׳ א׳ ד׳); לית אנן כדיי (שם, שם; אין הוון כדיי (שם, ד׳ ב׳); לית הוא כדאי (ב״ר ל״ה ב׳).

לְגְנָי (בכור׳ ג׳ ג׳).

לִשְׁבַח (בכור׳ ג׳ ג׳).

ו) כַּחְדָא, יחדיו, כאחד (תענ׳ ד׳ ח׳; סנה׳ ו׳ ו׳; ב״ר י״א ב׳).

קֳבֵל גַּרְמֵהּ, בפני עצמו, בינו לבין עצמו (במ״ר) קֳמֵי נַפְשֵׁהּ (סנה׳ ו׳ י׳) ‖ קֳמֵי גַרְמֵהּ (קדוש׳ ד׳ א׳).

לְגַרְמֵהּ, לבדו (סנה׳ א׳ א׳) ‖ לְחוּדֵהּ (שם, ח׳ ה׳).

מִגַּרְמֵהּ, מאליו (ברכ׳ ב׳ ד׳); מִן גַּרְמַהּ, מאליה (שביע׳ ז׳ א׳).

קְטָא לֶפְטָא, κατὰ λεπτά , לאחדים (איכה ר׳ א׳ ב׳).

ז) מַגָּן, חנם (בכור׳ ג׳ ג׳; ויק״ר ל״ד ט״ו); עַל מַגָּן, לחנם (סנה׳ ו׳ ב׳; שיר ר׳ ב׳ ב׳) ‖ עַל מַגֵּן (איכה ר׳ כ״ד:).

רֵיקָן, ריקם, חנם (מ״ש ד׳ ו׳; שביע׳ ו׳ א׳).

ח) סְתָם (תענ׳ ב׳ י״ב) ‖ בִּסְתָם (גטין ה׳ א׳).

בְּפֵרוּשׁ (ברכ׳ ב׳ א׳; שבוע׳ ה׳ ה׳) ‖ בְּפֵרוּשָׁא (גטין ה׳ א׳).

מִמִּלְּתֵהּ, מכלל דבריו (שבוע׳ ה׳ ה׳).

הערה: בְּעָלְמָא (פס״ר ס״א:).

ט) וַדַּי (ב״ק ב׳ ב׳; ויק״ר י״ב א׳).

מַמַּשׁ (דמאי ז׳ א׳).

אֶפְשָׁר (דמאי א׳ ג׳; סנה׳ ב׳ ו׳); לית אפשר (שבת ו׳ ט׳; סנה׳ ב׳ ג׳); מָה אפשר? היתכן? (דמאי א׳ ג׳).

דִּלְמָא, שמא.

כְּבָר, אמנם: כבר אתינן (פסח׳ ד׳ ט׳); כבר מילא קושטן (ויק״ר כ״ו ב׳).

בְּקֻשְׁטָא, באמת (ביצה ג׳ ח׳) || מִן קֻשְׁטָא (ויק״ר כ״ב ד׳).

י) הֲפִיךְ, אחורנית (ר״ה ב׳ ד׳) || הָפֵךְ (פס״ר ג׳.).

חֲלִיף, להפך, בהפך (קדוש׳ א׳ ב׳) || חֲלָף (ערוב׳ ב׳ א׳; תענ׳ ג׳ י״א) || חִלּוּפִין (ב״ב ט׳ ו׳) || לְחִלּוּפִין (במ״ר ט׳ כ״ד).

שְׁוֵי, שוה, בשוה (ר״ה ב׳ ד׳).

יא) בְּפַרְהֶסְיָא (סנה׳ י׳ ב׳; קה״ר ה׳ י׳).

בְּקָלָא (ברכ׳ ד׳ א׳).

בִּלְחִישָׁה (ברכ׳ ד׳ א׳).

הערה: בַּחְשַׁי (קה״ר ה׳ י׳).

קיז. תָּאֳרֵי הַיַּחַס וְהָעֵרֶךְ: — א) נָא, נוּ, אפוא (עיין סימן כ״ז ג׳): אֲנָנָא (=אֲנָא נָא) (תענ׳ ד׳ ה׳) || נֵנָה (שרידי קנ״ז; עיין סימן ל׳ ב׳); אַתְּנוּ (יבמ׳ ט״ו ד׳); הָהָן נוּ (כלא׳ ט׳ ו׳; יבמ׳ י׳ ו׳; עיין סימן ח׳ ב׳); הֲוָת רַחֲמָנָא (תרומ׳ ח׳ ג׳); מִשְׁמַעְנָא (ברכ׳ א׳ א׳; ויק״ר ו׳ ב׳); מְעַדְּרָנָה (ויק״ר כ״ה ה׳); יָהֶבְנָא לִי, יתן נא לי (פס״ר קי״ט.); אַיְנוּ? איה הוא? (שיר ר׳ ה׳ ט״ז)[1].

האסטו, האיסטו, אמנם (כלא׳ ט׳ ג׳).

הערה: מהבבלית: כִּי, אפוא (כתוב׳ ט׳ י׳); קָא: דקא מטרחא לי (ברכ׳ ט׳ א׳); קאתינא (סנה׳ א׳ ב׳); אֵיכָן, אמנם (אסת״ר ב׳ א׳).

ב) מָה, בקריאת תמיהה: מה ביש מנהגא דהכא! (ברכ׳ ב׳ ח׳); מה דְחִיל הדין שליטא! (ויק״ר ט׳ ח׳); מה ביש חמרא דאריס! (פסדר״כ קכ״ג:).

מָה, מַהוּ, מַהִיא, how about: מה אנא משפרה עיבידתה? (ב״מ ב׳ ז׳); מהו מישבעוניה? (נדר׳ ט׳ ה׳); מהו תודוס? (פסח׳ ז׳ א׳); מהיא כדון? (שבת).

1 אַיְנוּ=הסורית אַיְנָא.

מַהוּ כֵן? (ברכ׳ ג׳ א׳) what means this || מהו הָכֵן? (תענ׳ א׳ ד׳ וז׳); מהו הכן? (תרומ׳ ח׳ ד׳) what is the matter; מַהוּ אַתְּ כֵּן? מה לך? (שם, שם); מהו כן? (דמאי ז׳ ג׳).

כְּלוּם, כְּלוּן (עיין סימן כ״א א׳) || כֶּלֶם (מעש׳ ג׳ ד׳; שרידי, נקוד, ע״ה) || כֶּלוּם (נקוד, גנזי שכטר א׳ מ״א), — א) מאומה, דבר: וחכמים אינון כלום? (ברכ׳ א׳ ג׳) — ב) בשאלת תמיהה (עיין סימן ר״צ ה׳) — ג) לחזוק האיון (עיין סימן שכ״ד ג׳) || כָּל עִקָּר (בכור׳ ג׳ ג׳).

הערה: כְּלָל, לחזוק האיון (עיין סימן שכ״ד ג׳); מִי, לשאלה (ברכ׳ א׳ א׳, ועוד); מִדֵּי (שו״ט ז׳ י״א); לָא־מִדֵּי (ערוב׳ ג׳ א׳; סנה׳ ו׳ ו׳; ב״ר ס׳ ח׳); לָא־שֵׁם (ב״ר צ״ב ו׳; ויק״ר א׳ א׳).

ד) כֵּן, כך: כן אנן קיימין (שבוע׳ ז׳ ד׳) || כְּנַן קיימין (תרומ׳ ז׳ ג׳; נדר׳ ט׳ א׳); כי נן (כלא׳ ב׳ ח׳); כֵּנִי (<כן היא): כני מתניתא (ב״ק ב׳ ד׳); לא כיני אורחא? (ב״ב א׳ ד׳); לְכֵן (ברכ׳ ג׳ א׳); לָכֵן (<לא כן) (שבת ז׳ ב׳).

אָכֵן, מעין הקודם (קדוש׳ א׳ ד׳); אכן אנן קיימין (נדר׳ ג׳ א׳); אכן ואכן (ב״מ ב׳ ה׳).

הָכֵן, מעין הקודם (שבת ו׳ א׳; ביצה ה׳ ב׳); דלא הכין ודלא הכין (שבת ז׳ ב׳); ובין הכין ובין הכין (ביצה ה׳ ב׳); הכין וָכֵן (סוכה ה׳ א׳); מן אילין דהכין הכין (סוטה ט׳ ב׳) || מן אילין דהכין אכין (שם, ט׳ ה׳); כל הכין (ברכ׳ ב׳ ח׳) || כל הדין (איכה ר׳ א׳ י״ג); הָכֵנִי (<הכן היא) (דמאי ו׳ א׳; יומא ב׳ א׳).

כְּדֵן, מעין הקודם (סנה׳ ו׳ ו׳; שו״ט ז׳ י״א).

הָכְדֵן, מעין הקודם (שקל׳ ב׳ ה׳; גנזי שכטר א׳ שצ״ג; איכה ר׳ א׳ ד׳ ול״א; פס״ר פ״ח.; פסדר״כ קל״ז.).

כַּדּוּן, מעין הקודם (פסח׳ ד׳ ט׳; סנה׳ י׳ ה׳; פס״ר קכ״ג.) || כַּדּוּ (ויק״ר ט״ז ח׳; איכה ר׳ ג׳ ג׳).

הֵיךְ, מעין הקודם: היך אמרין (ב״ב ב׳ א׳).

אַיְדָה, מעין הקודם (שבת ד׳ א׳).

הערה: מהעברית: כָּךְ (תרומ׳ ח׳ וה׳, ועוד). מהבבלית: הָכִי (ערוב׳ ט׳ ב׳; איכה ר׳ פת׳ כ״ד); כָּל הָכִי (ב״מ ב׳ ה׳).

ה) לְאָן, למה: לאן ליך? (יבמ׳ י״ב ו׳) ‖ לְהָן לִי? (ב״מ ב׳ ה׳). לְמָה, מדוע (ב״מ ב׳ ה׳, ועוד תדיר); למה דא כן? (חגיגה ב׳ ב׳).

עַל דָּא, הלכך (ב״מ ח׳ ד׳) ‖ עַל יְדֵי כֵן (תרומ׳ י״א ה׳).

בְּגִין דָּא, בשביל זה (כתוב׳ י״א ז׳) ‖ מן בגין דא (ב״ר צ״ב ה׳) ‖ בגין כן (ב״מ ז׳ א׳; סנה׳ י׳ ב׳) ‖ מן בגין כן (נדה ב׳ ה׳).

לְפֶם כֵּן, לפיכך (מ״ש ד׳ ג׳; ערוב׳ ד׳ א׳; מכות א׳ ב׳) ‖ לְפֶם כָּךְ (ב״ר נ׳ י״א).

הָוֵי, הוה אומר, נמצא ש׳ (ברכ׳ ב׳ ד׳, ועוד תדיר).

אִיתָא εἶτα, אז, הרי (סנה׳ א׳ ב׳).

אֲפִלּוּ כֵן (תרומ׳ ב׳ ד׳; שבת ו׳ ב׳, ועוד) ‖ אַף עַל גַּב כֵּן (סנה׳ ב׳ ב׳) ‖ אַף עַל גַּב (שם, י׳ ב׳).

כָּל דְּכֵן, כל שכן (נדה ג׳ ב׳).

הערה: עַל מָה, מדוע? (קה״ר ח׳ א׳; פס״ר ס״ג.) ‖ בְּגִין מָה? (ויק״ר כ״ח ג׳) ‖ מן בגין מה (קה״ר ז׳ ז׳; איכה ר׳ ל״ד.); לְדָא, לזאת (אסת״ר פתיחה); מן כָּל אֲתַר, מכל מקום (ב״ר מ״א ד׳); מהבבלית: אדרבה (כתוב׳ ט׳ י״א); מהעברית: אף על פי כך (פסח׳ ב׳ ט׳) ‖ אף על פי כן (סנה׳ ו׳ ו׳).

ו) כָּל גַּרְמֵהּ, כל עצמו, בגרמנית: überhaupt, באנגלית: altogether. בִּלְחוֹד, בלבד (שבת ג׳ ד׳) ‖ לְחוֹד (ערוב׳ ח׳ ב׳).

קיח. הַקִּיּוּם וְהָאִיּוּן: — אֵין, אֶן (שרידי ו׳, נקוד), הֵן.

לָא, לָכֵן=לא כן; דְּלָ נָא=דלנא=דלא אנא (נדר׳ א׳ ד׳); לָיְדָא=לָא אִי דָא=לא אית דא (ב״ק ג׳ ד׳); לֵית=לָא אִית.

הערה: מהעברית: הֵן (ברכ׳ ט׳ ב׳; ב״ר ע״ט ו׳, ועוד); לָאו (נדר׳ ז׳ א׳, ועוד), לַו.

קיט. תוספת: — אִית ולֵית: — א) אִית משמיט לפעמים את הת״ו: אִי (שבת ו׳ ט׳; סנה׳ ו׳ ו׳). האלף נדחק בדִית<דְּאִית (סוטה ה׳ ה׳). לָא אִית (ערלה א׳ ב׳; שקל׳ ה׳ ד׳). על הרוב נעשה לֵית. עם כָּא נמצא אִית רק על המעט מן המעט, וכחה של כָּא מתקים בה: אִכָּא (פאה ח׳ ו׳; כלא׳ ט׳ ג׳; ב״ק ג׳ ג׳); לֵכָּא (פאה ח׳ ו׳; שבת י״ח ג׳). ואולי הוא שאול מהבבלית.

ב) אית ולית מתחברות רק אל כנויי הגוף הנפרדים: —

לֵית אֲנָא (יבמ׳ ד׳ י״א; תענ׳ ד׳ ב׳) ‖ לִנָא (ב״מ ד׳ א׳) ‖ לִנָּה (נסה׳ י׳ ב׳) ‖ לי נא (סנה׳ ז׳ ג׳).

לֵית אַתְּ (שבוע׳ א׳ ב׳) ‖ לֵת: לית שמע מינה כלום (יבמ׳ א׳ ב׳); לית יכיל (שבוע׳ ג׳ ה׳); לית משכח ליה (סנה׳ ז׳ א׳); לית עביד (יבמ׳ י׳ ז׳); לית צריך (שם, י״א ז׳); לית חמי ליה (ב״ב ט׳ ג׳)[1].

1 עיין סימן י״ד ב׳. השוה השומרונית: ואלת, ואלתי=ואין לית אן.

לֵית הוּא (יבמ׳ י״ב ו׳).

לֵית הִיא (ע״ז ה׳ ד׳).

לֵית אֲנַן (פאה י״א א׳) ‖ לֵיתְנַן (שם, ג׳ ד׳) ‖ לית נן (ב״ק י׳ א׳) ‖ לִנַּן (גטין ב׳ ג׳) ‖ לי נן (שבת א׳ ב׳).

אִית אִנֻּן (ב״מ ג׳ ו׳); לֵית אִנּוּן (ב״ב ט׳ ה׳) ‖ לִתְּנוּן (ב״ק ט׳ ה׳) ‖ לִנֻּן (שבוע׳ ג׳ ה׳).

הערה: מסגנון השטרות: לָא אִיתַי (שביע׳ י׳ א׳; מכות א׳ ב׳); ליתי (ב״ב ח׳ א׳) יתכן להיות לֵיתַי וגם לֵיתֵי (=לֵיתֵהּ). עם כנויים לֵיתַנִי (יבמ׳ י״ג ו׳); לֵיתַנָּךְ (פסדר״כ צ״ג.). מהבבלית אִיתַהּ, לֵיתַהּ (גטין ה׳ ו׳); אִיתָא (ע״ז א׳ ב׳); לֵיתָא (ב״ר י״ז ג׳); לֵיתֵהּ (מעש׳ ג׳ ג׳); לֵיתָךְ (איכה ר׳ ל״ד.).

מִלּוֹת הַיַּחַס

קכ. בְּ׳, עם כנויים: בִּי, בָּךְ, בֵּהּ, בַּהּ, בָּן, בְּכוֹן, בְּהוֹן>בּוֹן, בְּהֵן. הבבלית בְּהוֹ.

הערה: על דבר בִּי<בְּדְ׳ עיין סימן י״ח א׳: בִּידוּ, בשהוא (חלה א׳ ו׳); בִּי רַבִּי, בשל רבי (ערוב׳ א׳ ז׳, ח׳ ח׳; יומא ג׳ ו׳; מגלה א׳ ט׳; תענ׳ ג׳ ד׳; ע״ז ג׳ ב׳; הור׳ ג׳ ד׳).

לְ׳. עם כנויים: לִי, לָךְ, לִיךְ, לֵהּ ‖ לֵי ‖ לַי, לַהּ, לָן, לְכוֹן, לְהוֹן ‖ לוֹן, לְהֵן ‖ לֵן.

הערה: א) על דבר לִי<לְדְ׳ עיין סימן י״ח א׳: לִיהוֹן (שרידי ס׳); לִיקֳמָּיךְ (ב״ק ה׳ א׳).

ב) מהיהודית: לָנָא (ע״ז ב׳ ט׳; הור׳ א׳ א׳); מהבבלית: לְהוֹ (ברכ׳ ב׳ ד׳). על דבר לון ולין=לָן (עיין סימן כ״ז). על דבר לן=לֵן ולוֹן (עיין סימן ז׳ ד׳ בהערה).

ג) מהבבלית לְוָתָךְ (איכה ר׳ ל״ו:); לְוָתֵהּ (ויק״ר כ״ה ה׳).

אֲחוֹרֵי, כמו בעברית (ברכ׳ ה׳ ה׳) ‖ חוֹרֵי (סנה׳ א׳ ב׳). ועם כנויים: לְחוֹרוֹיִ (ברכ׳ ב׳ ה׳) ‖ לַאֲחוֹרַהּ (ב״ר י״ז ג׳); מִן אֲחוֹרוֹי (ביצה ה׳ ב׳) ‖ מִן אֲחוֹרַי (ר״ה ב׳ ה׳); לַאֲחוֹרֵיכוֹן (איכה ר׳ פת׳ כ״ד).

[אָחֳרֵי], מעין הקודם: לָחֳרֵי (ב״ב ב׳ א׳) ‖ לָחֳרוֹי (שרידי י׳).

הערה: על הערבוב בין אָחֳרֵי ואֲחוֹרֵי עיין גם במספר הסדורי (סימן קי״א ג׳ וד׳). מהבבלית: מֵאַחֲרֵיהּ (שבת ו׳ ט׳). בְּאַפֵּי, בפני; על אפי (ויק״ר כ״ד ג׳) ‖ כְּלַפֵּי, על פני (שם, שם).

לְאַפִּנְטִי, לַפַּנְטִי, ἀπαντίον, לקראת, לנגד (ע״ז ב׳ ד׳).

בָּתַר (<בַּאֲתַר), אחרי: בתר חגא (ב״ב ו׳ א׳). עם כנויים: בָּתְרַי (תענ׳ ג׳ א׳); בָּתְרָךְ (ב״ר ע״ט ו׳); בָּתְרֵהּ (ברכ׳ ב׳ ד׳) ‖ בָּתְרוֹי (פסדר״כ פ״ד.); בָּתְרַהּ (כלא׳ ז׳ א׳); בָּתְרָן (קה״ר א׳ ח׳); בָּתְרֵיהוֹן (מ״ק ג׳ א׳) ‖ בָּתְרְהוֹן (איכה ר׳ מ״ו.).

בֵּין, בֵּינֵי (כתוב׳ י״ב ג׳). עם כנויים: בֵּינִי (פסח׳ ד׳ ט׳); בֵּינָן (איכה ר׳ א׳ ה׳) ‖ בֵּינֵינַן (שם, א׳ י״א; קה״ר א׳ ח׳) ‖ בֵּינֵינָן (פס״ר פ״ח.); בֵּינֵיכוֹן (כתוב׳ ו׳ ד׳); בֵּינְכֵי (תענ׳ ג׳ ד׳); בֵּינְהוֹן, בֵּינֵיהוֹן (סוכה ג׳ ב׳). מהבבלית: בֵּינֵיהוֹ (גטין ט׳ ד׳).

מִבַּלְעֲדֵי, זולת (שביע׳ ט׳ א׳; ב״ר ע״ט ו׳).

בַּר מִן, חוץ מן (ברכ׳ ט׳ ב׳; סנה׳ ב׳ ג׳) ‖ לְבַר מִן (ע״ז ב׳ ב׳).

הערה: לְבַר מִן, בלי (פס״ר קס״ה.).

גַּב, אצל (מ״ק ג׳ ה׳; שבוע׳ ו׳ ה׳) ‖ גַּבֵּי (תרומ׳ ח׳ ב׳) ‖ לְגַבֵּי (שביע׳ ח׳ ה׳) ‖ לְגַבַּת (יבמ׳ ד׳ י״ב). עם כנויים: גַּבִּי (איכה ר׳ א׳ נ״ו) ‖ גַּבַּי (סנה׳ א׳ ז׳); עַד גַּבַּי, אצלי, אלי (ברכ׳ ט׳ ב׳); גַּבָּךְ (יבמ׳ א׳ ב׳) ‖ גַּבָּיךְ (שביע׳ ט׳ ד׳); גַּבֵּה (ברכ׳ ט׳ ב׳); גַּבַּהּ (ע״ז ב׳ ב׳); גַּבָּן (שקל׳ ה׳ ה׳) ‖ גַּבַּין (שרידי כ״ח); גַּבְּכוֹן (ב״מ ב׳ ה׳) ‖ גַּבֵּיכוֹן (שם, שם); גַּבְּהוֹן (תרומ׳ ח׳ ד׳) ‖ גַּבּוֹן, גַּבֵּיהוֹן (סנה׳ ז׳ י״ג) ‖ גְּבֵיהוֹן (כתוב׳ י״ב ג׳); גַּבֵּן (פסח׳ ד׳ ט׳). מהבבלית גַּבַּיְהוֹ (ברכ׳ ז׳ ג׳).

גַּבֵּי, על ידי (ערוב׳ ג׳ ב׳; סנה׳ א׳ ב׳).

עַל גַּב, כמו בעברית (שבת ב׳ א׳) ‖ עַל גַּבֵּי (שם, ג׳ א׳).

גּוֹ, תוך (ב״ב ב׳ י״א) ‖ גּוֹא (כתוב׳ י״ב ג׳) ‖ גַּוָּא (שיר ר׳ ד׳ א׳) ‖

גַּוֵּי (יבמ׳ ט״ו ד׳); בְּגוֹ (כתוב׳ י״א ג׳); לְגוֹ מִן (ע״ז ב׳ ב׳) ‖ לְגוֹא מִן (איכה ר׳ א׳ ד׳) ‖ לְגָיו מִן (שם, שם, א׳ ל״ד); מִן גּוֹא (שבת ז׳ ב׳) ‖ מִגּוֹ (ב״ר ל״ח ח׳; איכה ר׳ ד׳ ג׳) ‖ מִגַּוָּא (שיר ר׳ ד׳ א׳); עם כנויים: בְּגַוָּךְ (קה״ר ה׳ י״ד); לְגַוִּיךְ (שם, שם); גַּוֵּהּ (תרומ׳ ח׳ ג׳); בְּגַוַּהּ (בכור׳ ג׳ ג׳); מִן גַּוֵּיהוֹן (שמ״ר י״ב ד׳).

גּוֹ, על: גּוֹ לִבֵּהּ (סנה׳ ז׳ ח׳); גּוֹ רֵישֵׁהּ (תענ׳ ב׳ א׳).

בְּגִין, בְּגֵין, בְּגוֹן (שרידי ו׳), בשביל, בעד, כדי (ברכ׳ ט׳ ב׳; כלא׳ ט׳ ג׳; בכור ג׳ ג׳) ‖ מִן בְּגִין (קה״ר ז׳ ז׳; איכה ר׳ א׳ ל״א); בְּגִי (תענ׳ ג׳ א׳; עיין סימן ל״ד ה׳). עם כנויים: בְּגִינִי (ב״ב ב׳ י״א); בְּגִינָךְ (איכה ר׳ א׳ י״ג); בְּגִינֵהּ (יומא ו׳ ד׳); בְּגִינַהּ (קה״ר ג׳ ט׳).

בִּגְלַל, כמו בעברית: בגלל מקיימא (ב״מ ט׳ י׳); בגלל ל׳ (ויק״ר ל׳ א׳); מן בגלל (קה״ר ז׳ ד׳).

הערה: מהיהודית: בְּדִיל (ויק״ר כ״ח ז׳). מהבבלית: חֲלַף, תחת (קה״ר ט׳ א׳) ‖ חְלוּפִין (שם, י׳ ז׳; איכה ר׳ ד׳ ג׳).

בְּיַד, כמו בעברית (ערוב׳ ד׳ ט׳; איכה ר׳ א׳ ל״א).

לְיַד, כמו בעברית: לִידִי (ב״ר כ״ח ג׳); לִידֵי (סוטה א׳ ח׳; ויק״ר ו׳ ג׳).

עַל יְדֵי — א)=בְּיַד (ברכ׳ ז׳ ג׳; דמאי ו׳ ד׳) ‖ עַל יַד (סנה׳ י׳ ב׳) — ב) בעד (דמאי ו׳ א׳) — ג) מפני, בשביל (ע״ז א׳ ט׳).

יָת, את (סנה׳ ב׳ א׳; הור׳ ג׳ א׳; ב״ר ע׳ ח׳, צ״ח ה׳; ויק״ר ל״ז ב׳; איכה ר׳ ב׳ ב׳; קה״ר ב׳ ט״ז, י״א א׳; שיר ר׳ ז׳ ט׳; אגדת אסתר ג׳ ח׳). עם כנויים: יָתִי (ע״ז א׳ א׳; נזיר ז׳ א׳; ויק״ר ל״ד י״ב); יָתָךְ (ב״ר ל״ו א׳); יָתִיךְ (שם, שם); יָתֵהּ (ב״ר ע״ח י״ב); יָתַהּ (שביע׳ י׳ ב׳); יָתְכוֹן (סנה׳ ב׳ ו׳); יָתְהוֹן (ב״ר ג׳ ז׳); יָתֵן (שביע׳ ה׳ ג׳).

הערה: אָת (=יָת) (ב״ר נ״ט ד׳).

כְּוָת (<כְּ־וָת=יָת), כמו, משמשת רק עם כנויים: כְּוָתִי, כְּוָתָךְ, כְּוָתֵהּ, כְּוָתַהּ, כְּוָתֵן, כְּוָתְכוֹן, כְּוָתְהוֹן. מהבבלית: כְּוָתַיְהוֹן (שיר ר׳ א׳ ז׳).

[עַל כֹּרַח], כמו בעברית. משמש רק עם כנויים: עַל כָּרְחָךְ (תרומ׳ א׳

א׳); עַל כָּרְחֵיךְ (ברכ׳ ב׳ ד׳); עַל כָּרְחֵהּ (שקל׳ ז׳ ב׳); בְּעַל כָּרְחֵיהוֹן (איכה ר׳ ה׳ ה׳).

מָה, מן (עיין סימן מ״ג א׳ ג׳): מה אילין דריש לקיש (תרומ׳ ח׳ ג׳); מה דטלא (פסח׳ ג׳ א׳); מה הָן (ע״ז ג׳ ו׳; ב״ר ל״ד ט״ו; פס״ר ס״א:; פסדר״כ ל״ה: ול״ו:); מה הדין (קה״ר ט׳ י״ח); מה מצלי (פס״ר צ״ג.).

מִי (<מִדְ׳; עיין סימן י״ח א׳); מִי חַיָּיָא, מִי דָּמְכַיָּא (ברכ׳ ב׳ ד׳).

כְּמִין, כמו בעברית (יומא ג׳ ב׳).

מִן. עם כנויים: מִנִּי או מִנַּי, מִנָּךְ, מִנֵּהּ, מִנַּהּ, מִנָּן; מִנְּכוֹן, מִנְּהוֹן או מִנּוֹן, מִנְּהֶן או מִנֵּן (סוכה ב׳ ח׳).

הערה: מִנֵּיהוֹן (קה״ר ו׳ י״א); מִנַּיְהוֹ (ב״ק ב׳ ה׳).

מַן (=מִן; עיין סימן מ״ג א׳ ג׳); מַן הן (נקוד, שרידי ק״ס); מאן דית לי (סוטה ה׳ ה׳); מאן אינון חמיין (שבוע׳ ח׳ ד׳).

עַד, כמו בעברית: מִן—וְעַד (שבת ב׳ ג׳) ‖ מִן־עַד (איכה ר׳ א׳ כ״ט); עֲדִי (=עַד הִיא) (שבת ב׳ ג׳).

כְּעֵין, כמו בעברית (פאה א׳ א׳).

עַל, כמו בעברית: מֵעַל (ביצה ה׳ ב׳). עם כנויים: עֲלַי, עֲלָךְ, עֲלֵיךְ, עֲלַיִךְ, עֲלֵיהּ ועֲלוֹי ועֲלוֹהִי, עֲלַהּ ועֲלַיהּ, עֲלַן ועֲלֵינַן, עֲלֵיכוֹן, עֲלֵיהוֹן, עֲלֵיהֶן.

הערה: א) מהבבלית: עֲלַיְהוֹן (שקל׳ ה׳ א׳). מהיהודית: עֲלַהָא (עין יעקב, כלא׳ ב׳ ה׳); עֲלֵינָא (קה״ר י״א א׳) ‖ עֲלֵינוּ (ב״ר ס׳ ח׳).

ב) הבבלית אַ׳ במקום עַל: אארעא (איכה ר׳ א׳ ד׳); אגב (שם, שם; ב״ר צ״ד); אדאורייתא (קה״ר י״א א׳); אדעתיה (כלא׳ ד׳ א׳); אהא (ב״ר מ״ט י״א); אליבא (שקל׳ ב׳ ד׳); אמאי (איכה ר׳ פתִ׳ כ״ד); אנפשיה (ב״ק ח׳ ד׳); אתרי (קדוש׳ א׳ ה׳).

עִלָּוֵי, על; מֵעִלָּוֵי (יבמ׳ י״ב ו׳). עם כנויים: עִלָּווֹי (שם, ה׳ ו׳); על הרוב בכתיבה חסרה: עִלָּוֹי. לא נמצא עם שאר הכנויים.

לְעֵל מִן, למעלה מן (ברכ׳ ט׳ ב׳; דמאי ט׳ ג׳).

עִם, כמו בעברית. עם כנויים: עִמִּי, עִמָּךְ, עִמֵּהּ, עִמַּהּ, עִמָּן, עִמְּכוֹן, עִמְּהוֹן או עִמּוֹן, עִמְּהֶן.

עַל עֵסֶק, בדבר, אודות (סנה׳ ג׳ י״ב).

פּוּ, فِد , ב׳: פּוּנַהֲרָה, בנהר (שרידי קל״ח).

לְפֵם, לפי (ב״ר י״ט א׳, כ׳ י״ב) ‖ עַל פֵּם (יומא ב׳ א׳).

פְּרָא, παρά, חוץ, חסר: כולהון פרא חד (ע״ז ד׳ ד׳); חמשה פרא ציבחר (מ״ש ב׳ ג׳); שנה פרא שנה, אחת לשתי שנים (שביע׳ א׳ ג׳); חד פרא חד, every other man (מגלה ב׳ א׳).

קְבַל, נגד. נמצא רק עם כנויים: קִבְלֵהּ (כתוב׳ י״ב ג׳); לְקִבְלֵהּ (שקל׳ ה׳ ד׳; ע״ז ב׳ ג׳); לְקֳבְלֵהּ (פאה ח׳ ז׳); כָּל קִבְלֵהּ (ברכ׳ ב׳ ח׳).

קֳבֵיל, קֳבֵל (עיין סימן ס״א). נמצא רק בלי כנויים (קדוש׳ ג׳ ב׳); לָקֳבֵיל (תרומ׳ ב׳ ב׳; דמאי ג׳ ד׳; גטין ג׳ א׳); כָּל קֳבֵיל (כלא׳ ט׳ ג׳; תרומ׳ ב׳ א׳; כתוב׳ ט׳ ה׳).

קֳדָם, לפני (ויק״ר כ״ה ה׳); מִן קדם (ברכ׳ א׳ א׳). עם כנויים: קֳדָמִי (ב״ר ס״ג ח׳); לָקֳדָמָךְ (סנה׳ ב׳ א׳; הור׳ א׳ ג׳); קֳדָמֵהּ (שם, שם) ‖ קֳדָמוֹהִי (ב״ר ל״ג ג׳) ‖ קֳדָמוֹי (שם, ע׳ ט״ז; ברכ׳ ב׳ א׳); קֳדָמֵיכוֹן (כתוב׳ י׳ ה׳); קֳדָמֵיהוֹן (תרומ׳ ח׳ ד׳; ב״ר ס״ג); לָקֳדָמוֹן (סנה׳ א׳ ב׳; הור׳ א׳ ג׳).

הערה: מהיהודית: לְקַדָּמוּתִי (ויק״ר ל״ז ב׳); לְקַדָּמוּתֵהּ (שם, שם; ב״ר ע״ח ה׳).

קַדְמָי מִן, קודם ל׳ (ר״ה ב׳ ה׳) ‖ קַדְמוֹי מִן (מ״ש ה׳ א׳).

קַמֵּי, מעין הקודם: קמיה (סנה׳ א׳ ב׳) ‖ קמי מן (ויק״ר ל״א ז׳).

קֳמֵי, מפני, משום (ביצה א׳ א׳) ‖ מִן קֳמוֹי (שביע׳ ט׳ א׳).

קַמֵּי (תמונת הסמיכות מן קַדְמִין) לפני. עם כנויים: קַמַּי, קַמָּיךְ, קַמָּךְ, קַמֵּיהּ ‖ קַמּוֹהִי ‖ קַמּוֹי, קַמַּן או קַמֵּינַן. ועל הרוב בהאפלת התנועה: קֳמֵי, קֳמַי, קֳמָּךְ או קֳמָיךְ, קֳמֵיהּ או קֳמוֹי, קֳמַהּ, קֳמַין או קֳמֵינַן, קֳמֵיכוֹן, קֳמֵיהוֹן.

הערה: מִקַּמָּתֵהּ (ב״ר ק׳ ב׳).

בְּרִגְלֵהּ, לרגלו (ברכ׳ ב׳ ד׳) ‖ עַל רִגְלוֹי (איכה ר׳ א׳ נ״א).

מֵרוּם, מעל ל, על גב: יהב גולתיה מרום מובליה (תענ׳ א׳ ד׳).

תְּחוֹת, תחת (תרומ׳ ח׳ ג׳) ‖ תְּחוֹתֵי (יומא ג׳ ז׳) ‖ תּוֹתֵי (ע״ז ב׳ ג׳).

עם כנויים: תְּחוֹתִי (סנה׳ א׳ א׳); תחותוהי (ב״ב ב׳ ג׳) || תחותוי (ע״ז ד׳ י״א) || תותיה (שם, שם) || תחותיה (ב״ב ג׳ ה׳).

[תַּחַת], מעין הקודם. עם כנויים: תַּחְתַּי (פאה א׳ א׳) || תְּחָתַי (שבת ד׳ ב׳); תחתוי (ברכ׳ ח׳ ה׳; שקל׳ ז׳ ב׳); תחתיהן (איכה ר׳ ד׳ ג׳) || תוחתיהן (פסח׳ א׳ ד׳, ב׳ ז׳).

הערה: מהבבלית: כְּגוֹן (שביע׳ ז׳ א׳; כתוב׳ ז׳ ז׳; סוטה ח׳ י׳); בהדי, להדי (קה״ר א׳ ח׳; איכה ר׳ א׳ ב׳); בהדא (ב״ר י״ח); ניהליה (קה״ר ט׳ י״ח).

מִלּוֹת הַקִּשּׁוּר

קכא. מִלּוֹת הַזְּמָן: — אִמַּת דְ׳, כל זמן ש׳, whenever (תענ׳ א׳ א׳; ב״ק ג׳ ד׳; ב״מ ד׳ ב׳).

הָן דְ׳, כל עוד (קדוש׳ ג׳ י״ב).

בָּתַר דְ׳, אחרי ש׳ (פסדר״כ צ״ג.).

כַּד, כִּי, כַּי (סנה׳ ז׳ י״ג), כְּדִי (מגלה ג׳ ז׳), כש׳.

כַּדּוּ (>כד הוא), כַּדִּי (>כד היא), כַּדּוּן (>כד דאִנּוּן); כַּדִּין (>כד דאינין), עיין סימן שמ״ב ז׳ א׳.

כְּוָן דְ׳, כש׳, as soon as (סנה׳ א׳ א׳) || מִכְּוָן דְ׳ (קה״ר א׳ ז׳).

כָּל מַן דְ׳, כל זמן ש׳ (ברכ׳ ד׳ א׳) || כל זמן ד׳ (שם, שם).

כְּמָה דְ׳, כש׳, as, when (איכה ר׳ א׳ ד׳ וי״ג).

כֵּן, מעין הקודם: כן מימסמס ביה מית (יבמ׳ ח׳ א׳); וכן הוא מדמיך (פסדר״כ צ״ג:).

מִן, מִן דְ׳, מִדְ׳, מִי, מש׳ (עיין סימן שמ״ו ז׳) || מַן דְ׳ (מעש׳ א׳ ד׳).

עַד דְ׳, עד ש׳ (עיין סימן שמ״ב ז׳).

קכב. מִלּוֹת הַמָּקוֹם: — אָן דְ׳, מקום ש׳ (מגלה א׳ ד׳; ויק״ר כ״ז) || הָן דְ׳ (סנה׳ א׳ ב׳); כָּל הָן דְ׳, כל מקום ש׳ (כלא׳ ט׳ ג׳; סנה׳ ז׳ ט׳) || כָּל הָהָן דְ׳ (שבת ז׳ ב׳); לְהָן דְ׳, למקום ש׳ (ברכ׳ ב׳ ח׳) || לְהוֹן דְ׳ (כתוב׳ י״ב ג׳); מִן הָן דְ׳, ממקום ש׳ (ברכ׳ ב׳ ח׳; ב״ר ע״ח א׳).

הערה: מהבבלית: כל היכא ד׳ (גטין ו׳ א׳).

קכג. מִלּוֹת הַטַּעַם וְהַסִּבָּה: — מִן גַּב דְּ׳ (שבת א׳ ב׳) || מִן גּוֹ דְ׳ (ברכ׳ א׳ ב׳; שביע׳ ו׳ ב׳) || מִן גּוֹא דְ׳ (תענ׳ ב׳ א׳) || מִגּוֹ דְ׳ (שביע׳ ח׳ ז׳), מתוך ש׳.

בְּגִין דְ׳, בשביל ש׳ (שבת ב׳ א׳; ב״מ ב׳ ג׳) || מן בְּגִין דְ׳ (נדה ב׳ ז׳) || מַן בְּגִין דְ׳ (איכה ר׳ א׳ ל״א).

מִן דְ׳, מִדְ׳, מִי, מש׳ (עיין סימן שמ״ב ז׳) || מָה (סנה׳ ב׳ א׳).

מִכְּוָן דְ׳, משום ש׳ (ברכ׳ ג׳ ה׳, ז׳ ג׳; תרומ׳ ד׳ א׳) || כְּוָן (ברכ׳ ג׳ ד׳).

מִן קֳמֵי, מפני (שביע׳ ט׳ א׳; ביצה א׳ א׳).

לְפֻם דְ׳, לפי ש׳ (סנה׳ ב׳ ו׳; ב״ר ל״ט י״א).

עַל יְדֵי דְ׳, משום ש׳ (ברכ׳ ד׳ א׳; תרומ׳ י״א ה׳).

הָכֵן, משום כן (ברכ׳ ו׳ א׳).

הערה: מהיהודית: עַל דְּ׳ (ויק״ר ל׳ א׳; קה״ר ז׳ ז׳); בְּדִיל דְּ׳ (תענ׳ ד׳ ה׳). מהעברית: מאחר ד׳ (שבוע׳ ז׳ א׳); משום ד׳ (ברכ׳ ג׳ א׳; שבוע׳ ב׳ א׳; ב״ב ב׳ א׳); על שום ד׳ (ויק״ר ט״ז ג׳).

קכד. מִלּוֹת הַתַּכְלִית: — בְּגִין, כדי, למען (מ״ש א׳ א׳); עם המקור (ברכ׳ ב׳ ג׳, ג׳ א׳; שיר ר׳ ח׳ ז׳) || בְּגִין דְ׳ (גטין ג׳ א׳).

הערה: מהעברית: בשביל ל׳ (שקל׳ ו׳ ב׳); מהבבלית: כי היכי ד׳ (שם, ד׳ א׳).

קכה. מִלּוֹת הַתְּנַי וְהַהַגְבָּלָה: — אִן, אִי, אם; אִן — אִן, אם — או.

אֶלָּא (<אִן לָא), רק: לא, אלא חשיכה (שבת א׳ ב׳); הדא מילתא אלא על הדא (דמאי ב׳ ד׳); אֶלָּא דְ׳, אלא אם כן (יבמ׳ ח׳ א׳); אֶלָּא אִן (פסח׳ ג׳ ב׳); אֶלָּא, אם לא: מאן יעביד דא אלא אבוך (דמאי ה׳ ח׳).

אִלּוּ (<אִן לא): אִלּוּ לָא (איכה ר׳ א׳ נ״ו) || אִלּוּלָא (שבת ו׳ ה׳; גטין ד׳ ג׳) || אִלּוּלֵי, לולא, לולי (תענ׳ ד׳ ה׳; פאה ח׳ ח׳).

אַף; גם, even: אף חדא מצוה (ברכ׳ ב׳ ח׳).

אֲפִלּוּ (<אַף אִן לוּ), גם אם (ערוב׳ ב׳ א׳; שבוע׳ ח׳ ד׳).

דִּלְמָא, שמא (יבמ׳ י״ב ו׳; מעש׳ ה׳ ג׳).

בִּלְחוֹד דְ׳, בלבד ש׳ (ברכ׳ א׳ א׳; פאה ח׳ ה׳) || לְחוֹד (ערוב׳ ח׳ ב׳).

דִּלָּא (<דְּאִן לָא), שאם לא (שבת ב׳ א׳, ז׳ ב׳); דִּלָּכֵן, שאם לא כן (שבוע׳ ז׳ ז׳, ועוד).

בְּמְנָת דְּ׳ (ב״מ ד׳ ב׳) || במנת ל׳ (שם, ט׳ א׳) || על מנת ל׳ (ב״ר ז׳ ב׳); על מנת (פאה ח׳ ו׳).

הערה: מהעברית: אִלְמָלֵא (ב״ר ל״ו א׳).

קכו. מִלּוֹת הַוִּתּוּר: — אֲפִלּוּ, although. אַף עַל גַּב (חלה ב׳ א׳; סנה׳ י׳ א׳).

קכז. מִלּוֹת הַשְּׁאֵלָה: — אִן, האם: אין כתיב בהן מחשבה? (תרומ׳ א׳ א׳); אין אית בר נשי (ב״ק ט׳ ג׳); ואין לא לתמוה? (שבת ז׳ א׳). עיין גם בתשובות הבלתי ישרות (סימן שמ״ט).

הערה: מהעברית: וְכִי (ב״ר ל״ב ח׳). מהיהודית: הֲלָא (שיר ר׳ ז׳ ד׳).

קכח. מִלּוֹת הַבֵּאוּר: — דְּ׳, כי. נכנס על המאמר הפעול אחרי "אמר". מֵימַר (ברכ׳ ג׳ א׳) || כְּמֵימַר (ב״ר ל״ג ג׳).

קכט. מִלּוֹת הַהֶמְשֵׁךְ: — הָא, הרי, הנה: הא טבאות (חגיגה ב׳ ב׳; כתוב׳ ט׳ ח׳) || הא טב (ב״ר ע״ה ז׳).

הָוֵי, נמצאת אומר.

קל. מִלּוֹת הַחִבּוּר: — וְ׳, וּ׳, כמו בעברית.

אַף, אֶף, כמו בעברית.

עוֹד, אף, גם: עוד אנא (תענ׳ א׳ ב׳); עוד הוא (ב״ק ג׳ א׳, ד׳ ב׳ וה׳); עוד היא (שבת ו׳ ה׳; ב״מ א׳ ד׳); עוד מן אתרא לית היא חסרה (ב״ר ע׳ ב׳).

הערה: מהבבלית: נַמִּי (פאה ו׳ ג׳; כלא׳ א׳ ג׳; חלה ג׳ ד׳).

קלא. מִלּוֹת הַחִלּוּק: — אוֹ, אִי; אוֹ — אוֹ, אִי — אִי; לָא — וְלָא; בֵּין — בֵּין.

קלב. מִלּוֹת הַנִּגּוּד: — אָכֵן, אולם, אבל (שבת ד׳ א׳).

בְּרַם, אבל.

הָא, בגרמנית doch; הא רבנין אמרין (דמאי ו׳ א׳); והכתיב (ברכ׳ ה׳ א׳); והתנינן (שם, ב׳ ו׳).

הָא, בגרמנית jedoch, באנגלית however: הא בדיני תורה, לא (סנה׳

ג׳ ב׳); הא לשעבר, לית (שבוע׳ ג׳ ה׳); הא מנחה, לא (שבת א׳ ב׳).

אֶלָּא, אבל: אלא דרומאיי ליבהון רכיך (תענ׳ ג׳ ד׳).

הערה: שמושיה של המלה אלא בארמית הגלילית שונים הם כל כך עד שהיא צריכה להתרגם בעברית על ידי מלות שונות: על ידי כִּי: ולמה לא אמר עישרתן? אלא כל מה דהוה אכיל משוקא הוה אכיל (שבת ב׳ ז׳); על ידי וְעַתָּה: אלא אנו מפתחה? (סנה׳ ב׳ א׳); אלא בדידך? (מגלה א׳ י״א); על ידי עַל כֵּן: בגין ד׳ — אלא בחייך! דאת ... (ע״ז ד׳ א׳); על ידי אוֹ: אמר ליה בחדא ידא טפחין? אלא אמר ליה, לא! (סנה׳ ב׳ א׳). עיין גם סימן רצ״ג ה׳.

קלג. מִלּוֹת הַדִּמְיוֹן: — כְּ׳, כמו בעברית. כְּ׳ — כֵּן (סנה׳ ב׳ ד׳); כֵּן — כְּ׳ (יבמ׳ ט״ז ט׳). אֵיךְ (כלא׳ ט׳ ג׳) ‖ הֵיךְ (ב״מ ו׳ א׳; מכות ב׳ ו׳) ‖ הֵיךְ דְּ׳ (שבת ו׳ ט׳) ‖ הֵיךְ מָה דְּ׳ (סוטה ב׳ ג׳) ‖ הֵיכְמָה דְּ׳ (ערוב׳ א׳ ז׳). הֵיךְ מָה דְּלָא, איך שלא, no matter how (איכה ר׳ ג׳ נ״ח); היך מה ד׳ — כך (קה״ר ג׳ ב׳).

כְּמָה דְּ׳ (חלה ד׳ ב׳); הָכֵן — כמה ד׳ (שבת ו׳ א׳). (ועיין גם סימן שמ״ב ט׳).

הערה: מהבבלית: כְּגוֹן דְּ׳ (כלא׳ ט׳ ד׳ ועוד); כִּי: כי הדא מילתא (ערוב׳ ב׳ א׳).

מִלּוֹת הַקְּרִיאָה

קלד. א) מלות הקריאה שני מינים: קולות טבעיים להביע רגשות המדבר, והם שרשים רומזים בעקרם; ד״מ אוי, הא, וכדומה. ושמות ופעלים ששמושם בקריאת הרגש היה מתמיד ונהוג.

ב) אוֹיָם, קריאת התעוררות (סנה׳ ו׳ ו׳=חגיגה ב׳ ב׳).

אִית, הנה: אית אילין דינרין, אינון יהון מתמשכנין לך (קה״ר י״א ג׳); אלא אית הוא משתחוי להו (ויק״ר ל״ד י״ב); דאיכא רבי יוחנן מימר לך, ר״ל כי הנה ר׳ יוחנן יאמר לך (ב״ק ג׳ ג׳).

הָא, הנה: הא רבך לבר! (חגיגה ב׳ א׳); הא אילפא, אייתי נהרא! (גטין ז׳ ו׳); הא ליך! (תענ׳ א׳ ד׳); הא סקא והא סלעא והא סאה! (רות ר׳ פת׳).

הָכֵן, הנה: הכן כל עמא ... (שבת ו׳ ט׳).

הֵי, מעין הקודם: הֵילָךְ (נדר׳ ג׳ ז׳). כנראה הוא עברית.

הֲבָא, הבה! הובא לכון מיניה! ר״ל צאו לכם ממנו (ר״ה ג׳ ט׳).

הַלְוַי, לו (פאה א׳ א׳; קדוש׳ א׳ ז׳).

וָי, אוי, אבוי (ב״ר כ״ו ד׳); וָי דְ׳ (נדר׳ ט׳ א׳); וָי לְ׳־דְ׳ (פסדר״כ צ״ג:); וָי כִי (איכה ר׳ פת׳ כ״ד).

מָה, well, now: מה, יהושע בן חנניה, חמי מה דאת עביד! (סנה׳ ז׳ ג׳); מה, רמייתא בת רמאי? (ב״ר ע׳ י״ט); מה! סליקית מזכי, ואנא אחטי? (ברכ׳ ב׳ ח׳).

ג) אֲבַסְקַנְטָה, אֲבַסְקָטָה, ʼαβάσκαντα, אל תשלוט עין הרע ב׳ (ע״ז א׳ ט׳).

חָס! (סנה׳ ו׳ ו׳); חָס לְ׳ (חגיגה ב׳ ב׳).

טוּבֵיא, אשריו, אשרי (שקל׳ ה׳ ב׳) || טוּבוֹי דְ׳ (פס״ר קמ״ח.; פסדר״כ צ״ג.).

טֵיבוּי, מעין הקודם: טיבוי ד׳ (יומא ד׳ ד׳); טיבוי ל׳ (פס״ר צ״ח.).

יֵיס (<יֵיסֵי), לרפואה! ינעם לך! (ברכ׳ ו׳ ו׳).

אֵישַׁר, אַיְשַׁר, יֵישַׁר, חזק! (שביע׳ ד׳ ג׳; תענ׳ א׳ ד׳; גטין ה׳ י׳; ע״ז ד׳ י׳); יישר כחך (גטין ה׳ י׳); יישר חילך (איכה ר׳ א׳ ו׳; אסת״ר ב׳ ז׳).

הערה: טָבָא לְ׳, אשרי (איכה ר׳ א׳ נ״א); אִי (עיין סימן רס״א, הערה). קריאת שמחה: וָה (קה״ר ז׳ י״א; איכה ר׳ א׳ ל״א; פס״ר צ״ח.); הָא לְיָא (ב״ר ע׳ י״ט). קריאת צער: יָה (ב״ר צ״ב א׳); אֲהָה (איכה ר׳ א׳ י״א); אוֹי (ב״ר י״ב י׳; ויק״ר י״ב ה׳); חֲבָל עַל (איכה ר׳ א׳ ה׳); חֲבָל לְ׳ (שמו״ר כ״ו ב׳); יְצַף לְ׳ (ב״ר נ״ו ד׳); בִּיָּה, βία, חמס ושוד! (ויק״ר י״ז; איכה ר׳ פת׳ כ״ב).

בִּנְיַן הַפֹּעַל

קלה. א) המשקלים פְּעַל ופְעֶל בעבר והמשקל יִפְעֶל בעתיד נמצאים רק מעט מזער. המשקל יִפְעֶל נמצא גם בפעלי המצב. במשקלי העבר קשה להכריע אם בנין כמו יתיבית נגזר ממשקל פְּעַל או הוּא בעקרו יתבית עם תנועה טפלה (עיין סימן קל״ט ג׳ למטה).

ב) הבנינים הנהוגים הם חמשה: קַל, פַּעֵל, אַפְעֵל, אִתְפְּעֵל ואִתְפַּעַל. על המעט נמצאים שרידים מבנינים אחרים: פּוֹעֵל בהפעלים סובר,

ורוקן. פּוֹלֵל בהפעלים בון, עור, קור, רום. הַפְעֵל בהֵימֵן ולפעמים בהודי, הורי, התיב, או הותיב, והודע. שַׁפְעֵל בשֵׁיזֵב ושַׁעְבֵּד. אִתַּפְעַל בתוב, נפק, עקב. על דבר המוכפלים והמרובעים עיין סימן קמ״ז וקמ״ח.

ג) סיומי הפעל המוחלט והבינוני לפעמים משמשים אלו לאלו. ת״ו הנקבה לפעמים נופלת בעבר ומתקיימת בבינוני; סימן הרבוי ־ִין לפעמים נמצא בפעל המוחלט וסימן הרבוי —וּן, בבינוני, וכדומה.

הֶעָבָר

קלו. א) מהדוגמאות המנוקדות בשרידי ירושלמי אנו למדים שבנין העבר הוא דומה לזה שבארמית המקראית: בַּרְקַת (שרידי קמ״ח); נַפְלַת (שם, קס״ט); אמְרִת (שם, ע״ו). תנועת החרק בזה לאו דוקא. ואני מנקד צרי.

ב) הסיום לנסתרת נכתב לפעמים —ית במקום —ת (עיין סימן י״א א׳).

ג) סיום הנכח הוא על הרוב —ת, ועל המעט —תָה, —תא.

ד) סיום הנכחת והמדבר בעדו הוא על הרוב —ית, ועל המעט, בלי העתקת התנועה הסופית לתוך המלה, —ת. השמטת הת״ו מהסיום —ית כנראה בבלית היא.

ה) סימן הנסתרים הוא —וּן, וסימן הנסתרות, ־ָן. לנכחים —תּוּן; לנכחות —תִּין; למדברים בעדם: —נַן, ועל המעט, —ן. השמטת הנו״ן מהסיום —וּן כנראה בבלית היא.

הֶעָתִיד

קלז. אותיות שמוש הנוספות בראש העתיד הן א׳ למדבר בעדו; נ׳ למדברים בעדם; ת׳ לנסתרת ולנכח ונכחת, לנכחים ולנכחות; י׳ לנסתר ולנסתרים ולנסתרות. ל׳ או נ׳ במקום יו״ד הנסתר מהבבלית מוצאן. השמושים הבאים בסוף הם ־ִן או ־ִי לנכחת; —וּן לרבים; ־ָן לרבות.

הערה: במדרש נמצא פעם אחת סימן הזרוז ־ָא (עיין סימן קצ״ח בהערה, ועיין גם הסימן הבא למטה).

הַצִּווּי

קלח. א) סיום היחידה הוא ־ִין, ולפעמים ־ִי. הסיום לרבים הוא —וּן. משקל הרבות לא נמצא.

ב) במשקלי היחידה והרבים פ״א הפעל בקל על הרוב נוטה לחרק או קבוץ.

ג) סיום הזרוז נמצא בהָבָא, ואפשר גם בזַבְּנָה (ב״מ ה׳ ו׳).

הַבֵּינוֹנִי

קלט. א) סיום הנקבה ־ַת נופלת, כמו שהוא בשמות ותארים.

ב) הבינוני המשמש בתור שם נקוד לפעמים בחרק גדול במקום צרי בעי״ן הפעל (עיין סימן נ״ד ג׳).

ג) הבינוני הפועל בהתרבותו לוקח לפעמים תנועה טפלה: אָזילה, סליקין, יתיבין, וכדומה (עיין סימן כ״ח ה׳) ויתכן לפרש את החזיון הזה גם בההשערה שתנועת היחיד מתקיימת ומתמדת בהתרבות.

ד) בבנינים הנגזרים מ״ם השמוש לפעמים נשמט (עיין סימן ל״ד א׳).

ה) המשקל פָּעוֹל משמש לפעמים חליפות עם פָּעֵל בתור בינוני. וכן המנהג גם בשומרונית (עיין סימן נ״ח ד׳).

ו) בבינוני הפעול נמצא גם המשקל פְּעוֹל.

ז) על דבר שמוש הבינוני בתור מקור עיין סימן רפ״א ז׳ ג׳ והערה לשם.

הַמָּקוֹר

קמ. א) המקורות בכל הבנינים ובכל הגזרות נבנים באות מ״ם בראשם. חוץ ממספר מעט בלי מ״ם. והם: לְפַיֵּס (סנה׳ ב׳ ו׳); לְדוּכְנָּהּ (מ״ק א׳ ח׳); לְכוּפַנֵּהּ (קדוש׳ א׳ ז׳); לְאַפֵּק (ביצה ג׳ ה׳); לְעַיֵּל (ויק״ר כ״א ח׳; פסדר״כ קע״ו:); לִידַּע (איכה ר׳ כ״ד.); לַחֲנוֹקְנִי (שם, ג׳ ח׳); לְכְפּוֹר (ב״ר י״א ד׳); קפוז קפז (שם, פ״ו ד׳); לִגְזוֹר (רות ר׳ ג׳ א׳); לְמְלוֹךְ (פסדר״כ י״ג.); אִם דְּכֵית אֱכוֹל מִנְּהוֹן (ויק״ר כ״ה ה׳); אָסְרָתָךְ אֱכוֹל מִן אִלֵּין אֶתְרוֹגִין (שם, ל״ז ב׳); צריכין שְׁמוֹעַ להון (קה״ר ז׳ ז׳); ויהב ליה אֱכוֹל וּשְׁתֵה (פסדר״כ צ״ג.).

ב) משקלי המקור בבנין הקל הם על הרוב מִקְטוֹל, על המעט מִקְטַל, ועל המעט המאודי, מִקְטֵל. לפעמים נוסף עליהם סימן הידיעה: מִקְטְלָא. המשקל מִקְטוֹל השפע כנראה מהמקור בעברית.

ג) בבנינים הנגזרים עין הפעל לעולם נקוד קמץ, וסימן הידיעה מחויב בהם.

הערה: במקום סימן הידיעה נמצא על המעט גם הסיום —ֵי. בפעלי לו״י נמצאים לפעמים מקורות בלי קמץ ובלי סימן הידיעה גם בבנינים הנגזרים. והם בעקרם בינוניים (עיין סימן רפ״א ז׳ ג׳).

ד) בחבור המקורות מהבנינים הנגזרים עם כנויים מתמצע ת״ו החבור בין השורש להכנוי (עיין סימן רל״ה ב׳) ומזה נתהוה תמונה חזרונית עם ת״ו גם לפני סימן הידיעה (עיין סימן קמ״ו).

ה) מאחר שהמקור משמש גם במקום הבינוני והפעל המוחלט (עיין סימן רפ״ד ה׳) על כן הוא לוקח לפעמים גם סימן הרבוי —ן או —וֹן: אנא ואת מִבְחֲרִין וּמִסְּבִין, אני ואתה בוחרים ולוקחים (סנה׳ ג׳ א׳); מֵיכְלוֹן, אוכלים (יבמ׳ ז׳ ג׳); עַלּוֹן מִסְחִין, נכנסו לרחוץ (פאה ח׳ ח׳); מִרְמִין (שבת ג׳ א׳); מסבות, קרי מִסְּבוֹן, לוקחים (שבוע׳ ז׳ ה׳; עיין סימן ט׳ ב׳); לְמֵיתִין, להביא (פסדר״כ צ״ד.).

מָסֹרֶת הַפְּעָלִים הַשְּׁלֵמִים

הֶעָבָר

קמא. נסתר: — קל: — א) דְּחַף (ברכ׳ ג׳ ג׳); עֲרַק, דחל, כעס (שם, ז׳ א׳); רמז (שבת א׳ ב׳); שדך (יומא ח׳ ד׳).

ב) אידמך (כלא׳ ט׳ ג׳); איזמר (שביע׳ ד׳ א׳); איסלק (תרומ׳ ח׳ ג׳); איעבר (יבמ׳ י״ג א׳; סנה׳ ג׳ ה׳).

ג) חריב (ברכ׳ ב׳ ד׳); נפיל (שרידי ע״ו).

ד) אידמיך (כתוב׳ י״ב ג׳); איטחין (פאה א׳ א׳); איסליק (ע״ז ב׳ ג׳).

ה) אחרוב (ברכ׳ ב׳ ד׳); איחרוך (כלא׳ ט׳ ג׳).

פעל: — בטל (מעש׳ ג׳ ב׳); הלך (כתוב׳ ט׳ ז׳); צמת (סוטה א׳ ח׳); ספר (ברכ׳ ב׳ ח׳); זמין (תרומ׳ ח׳ ג׳); שמיש (שרידי ע״ו); פקיד (סוטה ט׳ ט״ז).

אפעל: — א) אקדם (גטין ז׳ ו׳); אחשד (ברכ׳ ב׳ א׳); אשהד (ר״ה ג׳ א׳); אספק (ע״ז ב׳ ג׳); אשכח (פאה ז׳ ג׳); אכשר (סוכה א׳ א׳); אדכר (שבוע׳ א׳ ד).

ב) אפריש (פאה ז׳ ג׳); אסהיד (סנה׳ א׳ א׳).

ג) איפטר (ברכ׳ ב׳ ח׳); אינהר (תרומ׳ ח׳ ג׳); איספק (שם, שם); אישתון (איכה ר׳ א׳ י״ב).

אתפעֵל: — א) איפסיק (שבת א׳ י״ג); איתעביד (ברכ׳ ב׳ ד׳; מ״ש ה׳ א׳).

ב) איקפד (ברכ׳ ב׳ ו׳); אידכר (שם, ה׳ ב׳); איתבר (תענ׳ ד׳ ה׳); איגחך (ב״מ ד׳ ג׳); אנחת (פאה ז׳ ג׳); איתעבד (תרומ׳ ח׳ ד׳); אשתכח (מ״ש ה׳ ב׳); אתרחץ (שבת ו׳ ט׳); איתענש (חלה ב׳ ג׳); איתגמל (מגלה ב׳ ב׳); איתנחת (תענ׳ ג׳ ד׳); איתפחת (מ״ק א׳ ב׳); איתכנע (כתוב׳ י״ב ג׳); אתקלף (סנה׳ ד׳ ג׳).

אתפעַל: — איעתּר (שבת א׳ י״ז); איקפח (תרומ׳ ח׳ ד׳); איקבל (שבת ט״ז ט׳); איתקדש (ר״ה א׳ ד׳); אשתתק (ברכ׳ ה׳ ג׳; שבוע׳ ו׳ ד׳).

אתַּפעל: — אתפקד (שקל׳ ד׳ ב׳; גטין ה׳ ג׳); אתאפקד (שרידי קל״א).

אשתפעל: — אישתיזב (יומא ח׳ ה׳; קה״ר ז׳ כ״ו); אישתיזיב (שבת ו׳ ט׳).

נסתרת

קל: — א) דַמְכַת (ברכ׳ ג׳ א׳); זערת (שבת ח׳ א׳); נפקת, נחתת (פאה א׳ א׳); חמרת (שבת י״ב ג׳); חומרת (סנה׳ ב׳ א׳); סלקת (כתוב׳ י׳ ד׳).

ב) קטלית (ברכ׳ ט׳ א׳); שמעית (פסדר״כ צ״ד:); ילדית (אסת״ר ז׳ י״ג); רבעית (איכה ר׳ א׳ י״ב).

ג) טעימת (דמאי א׳ ג׳); זעירת (פסח׳ י׳ א׳); קריבת (ב״ב ט׳ א׳); בטילת (סנה׳ ו׳ ו׳); נסיבת (ע״ז ב׳ ח׳); שקיעת ושקועת (סנה׳ י׳ ב׳).

פעל: — א) אָרְעַת (קה״ר י״א א׳).

ב) עברית (פאה א׳ א׳).

אפעל: — א) הצלחת (תענ׳ ג׳ ד׳); אשגרת (שבת ז׳ ב׳); אקפדת (ב״ר פ׳); ארגשת (תרומ׳ ח׳ ג׳); אשכחה (ביצה ד׳ ה׳).

ב) ארגישת (ע״ז ב׳ ג׳); אמתינת (ויק״ר ט׳ ט׳); אפסיקת (ב״ר נ״ט ד׳).

אתפעֶל: — א) אינשמת (כלא׳ ט׳ ג׳); אפסקת (מגלה א׳ ט׳); אצרכת (ברכ׳ ז׳ א׳); איצורכת (מגלה ב׳ ב׳); אפרשת (כתוב׳ ד׳ ח׳); איתבזעת (ע״ז ב׳ ד׳); איתעקרת (שם, ג׳ א׳); איתפתחת (שם, ה׳ ד׳); אשתכחת (שם, שם); איצטרכא (ערוב׳ א׳ א׳).

ב) ויפסלית (<ואיפסלית) (כלא׳ ז׳ ג׳); איתנסבית (ב״ר י״ז ג׳).

ג) איתעבידת (פאה א׳ א׳); איצטריכת (שבוע׳ ח׳ ג׳); אינסיבת

(ב"מ ו׳ ג׳); אתנשימת (ב"ר ל"ג ג׳); אזעירא (שקל׳ ג׳ א׳ וב׳).

אתפעַל: — איסתכלת (קה"ר א׳ ח׳).

אשתפעל: — אישתיזבת (שביע׳ ט׳ א׳).

נכח

קל: — א) עבדת (ברכ׳ ו׳ א׳); שמעת (שם, ד׳ א׳); ערקת (שם, ז׳ א׳).

ב) לחשתה (שבת י"ד ד׳); שמעתה (שם, ח׳ א׳; ר"ה ג׳ א׳).

פעל: — א) זבינת (ע"ז ב׳ ג׳); חריבת (פס"ר ע"ד:).

ב) זבינתה (ע"ז ב׳ ג׳).

אפעל: — אשכחת (מעש׳ ה׳ ג׳); אטרחת (שבוע׳ א׳ ו׳); אדכרת (תענ׳ ב׳ ו׳).

אתפעֶל: — א) איגרבת (ב"מ ד׳ ג׳); אינשמת (קדוש׳ א׳ ב׳); אידכרת (חלה א׳ א׳); איתברת (שבת ז׳ ב׳); אישתבעת (נדר׳ ה׳ ד׳); איתכנעת (ב"ר ל"ג ג׳).

ב) אבאשתא (קדוש׳ א׳ ב׳).

אתפעַל: — איסתכלת (חגיגה ב׳ ב׳).

נכחת

קל: — אזלית (מעש׳ ג׳ ד׳); שלחית (פאה א׳ א׳); גרמית (קדוש׳ ו׳ ה׳); אמרית (שרידי ס׳); שמעית (שם, נ"ו); שבקית (ב"ר י"ז ג׳); ידעית (קה"ר ט׳ י"ח); עבדית (פסדר"כ קל"א.); פלגות (איכה ר׳ א׳ ד׳).

פעל: — כוונית (מגלה ב׳ א׳); יבילית (גטין ד׳ א׳).

אפעל: — אשכחית (פסח׳ ד׳ ה׳).

אתפעֶל: — אתעבדית (ב"ר י"א ה׳).

מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ

קל: — א) תכפית (ברכ׳ א׳ א׳); כעסית (שם, ב׳ ח׳); סלקית, שמעית (שם, ד׳ ג׳); נפקות (חלה ב׳ א׳).

ב) שלחי (פאה א׳ א׳); אמרי (נזיר ו׳ א׳); יהבי (ב״מ ד׳ ג׳).

ג) סברת (ברכ׳ ב׳ ח׳); אמרת (תענ׳ א׳ ד׳); סלקת (פאה ז׳ ג׳).

ד) סליקית (ברכ׳ ב׳ ח).

ה) סליקת (ערוב׳ א׳ א׳); נסיבת (פאה ז׳ ג׳); קריצת, חשיכת (ויק״ר כ״ה ה׳).

פעל: — א) כוונית (ברכ׳ ד׳ ו׳); שערית (מ״ש ד׳ ג׳); זבנית (תענ׳ א׳ ד׳); חרמית (מ״ק ג׳ א׳); שמשית (נדר׳ ב׳ ג׳; שבוע׳ ג׳ ז׳); שכנית (ע״ז א׳ ד׳).

ב) זבנת (תענ׳ א׳ ד׳); קריבת (ב״ר ל״ח י״ג).

אפעל: — אפלגית (סוטה ה׳ ה׳); אשגרית (כלא׳ ט׳ ג׳); אשכחית (שבת ט״ז א׳); אפרחי (סוטה ג׳ א׳).

אתפעֵל: — א) איצרכית (יומא ג׳ ה׳); אישתלחית (כלא׳ ט׳ ג׳).

ב) אדבקת (שבת ו׳ ט׳).

אתפעַל: — א) איסתכלית (שבת ט״ז א׳; מגלה ג׳ ב׳; סנה׳ ז׳ י׳).

ב) איקפחת (תרומ׳ ח׳ ד׳).

נסתרים

קל: — צרכון (ברכ׳ ה׳ ב׳); חזרון (פאה ח׳ ח׳); גחכון (קדוש׳ ג׳ ה׳); שמעון (פאה ח׳ ו׳); סלקון (כתוב׳ ב׳ ו׳); פתרון (פסח׳ ו׳ ו׳).

פעל: — קבלון (ר״ה ג׳ א׳); שקרון (כתוב׳ ב׳ ו׳); קלסון (חגיגה ג׳ א׳); נסכין (ע״ז ה׳ ד׳); אלפין (שם, ב׳ א׳); כוונין (שרידי קכ״ו).

אפעל: — א) אפקדון (דמאי א׳ ג׳); אכשרון (גטין א׳ א׳); אפסקון (מ״ק ג׳ ה׳); אקדמון (ר״ה ב׳ ה׳); אכחשין (מ״ק א׳ א׳); אשכחין (שקל׳ ה׳ ד׳); ארטבין (כלא׳ ב׳ ב׳); אדברין (יבמ׳ י׳ א׳).

ב) ארכינון (ר״ה ג׳ א׳).

אתפעֵל: — איטרפון (תענ׳ א׳ ד׳); איזדרעון (חלה ב׳ ג׳); אישתכחון (תענ׳ ג׳ ח׳); איתעבדון (סנה׳ א׳ א׳); איתענשון (ע״ז א׳ א׳); אימלכון (שקל׳ ה׳ א׳); איתפלגין (ברכ׳ ו׳ א׳); איזדרעין (פאה ז׳ ג׳;

ב״ב ט׳ ה׳); איתעקרין (ע״ז ג׳ א׳); איערכו (שבוע׳ ו׳ ה׳); איתפלגי (גטין ג׳ א׳).

אתפַעַל: — איתקבלון (כלא׳ ו׳ ד׳); אישתטחון (שביע׳ ד׳ ב׳); אישתתקון (ר״ה ג׳ א׳); איתחתנון (שבת י״ב ג׳; הור׳ ג׳ ב׳); איתכנשין (קה״ר ז׳ י״א).

נסתרות

קל: — רגזן (כלא׳ ט׳ ג׳); רהטן, פשטן (שקל׳ ה׳ ד).

פעל: — כוונן (שקל׳ ב׳ ה׳).

אתפעֵל: — איתמלכן (דמאי א׳ ג׳); אינפחן (מ״ש ד׳ ו׳); איתחרשן (ב״ר א׳ ה׳).

אתפַעַל: — אישתתקן (ב״ר א׳ ה׳).

נכחים

קל: — א) עבדתון (ברכ׳ ט׳ א׳); אמרתון (תענ׳ ד׳ ה׳); נסבתון (שבוע׳ ז׳ ב׳).

ב) סליקתון (ברכ׳ ד׳ א׳).

פעל: — זבנתון (כתוב׳ י׳ ה׳; ב״ר צ״א ז׳).

אפעל: — ארגישתון (יבמ׳ י׳ א׳; פס״ר קל״ח:).

אתפעֵל: — אדחקתון (סוכה ד׳ א׳).

נכחות

קל: — שמעתין (ר״ה ג׳ א׳); ידעתין (פסח׳ ד׳ ט׳); עבדתין (סנה׳ ז׳ י״ג).

מדברים בעדם

קל: — שמענן (תענ׳ ג׳ ט׳); סברנן (ערלה ב׳ ד׳); סברנה (שרידי ק״צ).

הערה: גנבנון (רות ר׳ פת׳ ג׳); קטלנון (שם, שם); נחתינון (ב״ר צ״א ז׳); נסיבינון (פסדר״כ קל״ח:).

פעל: — ברכנן (שרידי כ״ח); ברכננן (שם, רצ״ו); פרשינן (דמאי ב׳ א׳); זבנן (ב״ר צ״א ז׳).

אפעל: — אשכחנן (פסח׳ ו׳ ה׳; יומא א׳ א׳); אשכחן (ברכ׳ ז׳ ד׳; שבת י״ז ד׳; פסח׳ א׳ ח׳); אשכחינה (ויק״ר ל״ד י״ד).

הֶעָתִיד

קמב. נסתר: קל: — א) יכעוס (ברכ׳ ה׳ ג׳); יגמול (פאה ח׳ ח׳); ילקוט (פסח׳ ג׳ א׳); יסבור (נזיר ו׳ א׳); יתכול (כתוב׳ ו׳ ה׳); ניפרוש (שבת ט׳ ז׳).

ב) ישמע (נדר׳ ה׳ ח׳); יטמע (ר״ה ב׳ ח׳).

ג) יעביד (דמאי ה׳ ח׳).

פעל: — יקבל (פאה ח׳ ח׳); יזבן (מ״ק ב׳ ב׳); יתקן (תענ׳ ב׳ י״ב); יבריך (קה״ר ז׳ י״א); ליברך (ברכ׳ ז׳ ב׳).

אפעל: — יחזר (ע״ז א׳ ו׳); ייחזר (פסח׳ ד׳ ג׳); ישהד (ר״ה ג׳ א׳); ישכח (ע״ז ב׳ ח׳).

אתפעֵל: — א) יתעבד (שבת א׳ ב׳); לישתבע (ברכ׳ א׳ ה׳).

ב) יתעבוד (תרומ׳ ח׳ ד׳); ישתבוק (כתוב׳ ו׳ ד׳; עיין סימן כ״ז ג׳).

נסתרת

קל: — א) תיקבור (שבוע׳ ו׳ ה׳); תחזור (נדר׳ ט׳ ד׳); תיעבור (ע״ז ב׳ ב׳).

ב) תדנח (ב״מ ט׳ י״ב); תטמע (שם, שם).

אתפעֵל: — תקטע (שבת ט״ז א׳); תשתמע (סנה׳ י׳ ב׳); תתבטל (קה״ר י״א א׳).

נכח

קל: — א) תסעוד, תכסוף (תענ׳ ד׳ ה׳); תהדור (כתוב׳ א׳ ג׳); תהלוך (ב״ב ב׳ ח׳).

ב) תיפתר (פסח׳ ו׳ ה׳); תשמע (ב״ק ט׳ ה׳; מגלה ד׳ ה׳); תפגע (קדוש׳ ג׳ י״ב).

ג) תיסליק (מ״ק ג׳ ה׳); תיעבד (נדר׳ י׳ ח׳); תעביד (ויק״ר כ״ב ד׳).

פעל: — תזבין (מ״ק ב׳ ג׳); תרחם (קה״ר י״א א׳); תסכן (ברכ׳ ג׳ ד׳).

אפעל: — תבהית (ר״ה ב׳ ד׳).

אתפעֵל: — תתרחץ (שבת ב׳ ו׳); תצטרך (תענ׳ ג׳ ו׳); תישתבע (שבוע׳ ו׳ ד׳).

אתפעל: — תיסתכל (קה״ר ג׳ ב׳); תתרחם (שם, י״א א׳).

נכחת

קל: — תילחושי (סוטה א׳ ד׳); תטמעי (ב״מ ט׳ י״ב); תעבדי (שם, ז׳ א׳).

מדבר בעדו

קל: — א) אפרוק (מ״ש ד׳ ג׳); אשבוק (ב״ר י״ז ג׳).

ב) אשמע (איכה ר׳ א׳ ד׳).

פעל: — איבריך (קה״ר י׳ י״ט); אזמֹר (שם, שם).

אתפעֵל: — איתעביד (סנה׳ ו׳ ו׳).

נסתרים

קל: — יחכמון (שקל׳ ז׳ ב׳); יתקעון (ר״ה ג׳ ד׳); יעבדון, יספדון, יקברון.

פעל: — יהלכון (כלא׳ ט׳ ג׳); ינסכון (ע״ז ה׳ ד׳).

אפעל: — ישהדון (שבוע׳ ו׳ ו׳).

אתפעֵל: — יתקטעון (פאה ח׳ ח׳; שקל׳ ה׳ ד׳); יתחכמון (שקל׳ ז׳ ב׳).

נסתרות

קל: — א) יחמען (פסח׳ ג׳ א׳); ירתחן (שם, שם); יפקען (מ״ק א׳ א׳).

אתפעֵל — יתקטען (שקל׳ ה׳ ד׳); יתחרשן, יתפרכן (חג׳ ב׳ א׳).

אתפעַל: — יתברן (פאה ח׳ ח׳); ישתתקן (חגיגה ב׳ א׳).

נכחים

קל: — תחכרון (מ״ש ב׳ ג׳); תעבדון, תעבדין (סוכה ד׳ א׳).

פעל: — תקבלון (ברכ׳ ג׳ א׳); תזחלון (ע״ז ד׳ ח׳).

אתפעֵל: — תתפרקון (תענ׳ א׳ א׳).

מדברים בעדם

קל: — א) נפלוג (ב״ק ו׳ ז׳); נחלוק (שבוע׳ ז׳ ב׳); נעסוק (חגיגה ב׳ א׳).

ב) נשבע (דמאי א׳ ג׳).

ג) ניזבין (פסח׳ ד׳ ט׳); נעביד (ברכ׳ ט׳ ב׳; בכור׳ ג׳ ג׳).

פעל: — נברך (ברכ׳ ו׳ א׳); ניבריך (נזיר ה׳ ג׳); נסדר (ע״ז ה׳ ד׳).

אפעל: — נפסיד (יבמ׳ ח׳ ג׳); נשכח (שקל׳ ז׳ ב׳); נישכח (שבת א׳ ד׳); ניחסל (נדר׳ ח׳ א׳).

אתפעֵל: — ניטפל (פאה ח׳ א׳); נבהית (כתוב׳ י״ב ג׳).

הַצִּווּי

קמג. ליחיד: — קל: — א) כנוש (ברכ׳ ט׳ ה׳); גרוף (שבת ג׳ א׳); זבון (נדר׳ ו׳ ג׳); ספוד, קבור (כתוב׳ ז׳ ה׳); דמוך (סוכה ב׳ ה׳).

ב) דמך (סוכה ב׳ ה׳); עבד (פסח׳ ד׳ ד׳); פתח (נזיר ט׳ א׳); צעק (פאה א׳ א׳).

ג) עביד (ברכ׳ ב׳ ח׳; ט׳ ב׳); סליק (ויק״ר כ״א ב׳).

פעל: — בריך (ברכ׳ ו׳ א׳); קבל (יבמ׳ ח׳ ו׳); בדר (ברכ׳ ט׳ ה׳); חזר (ב״מ ב׳ ה׳); זבון (ויק״ר ט״ז ב׳).

אפעל: — אכריז (ברכ׳ ד׳ א׳); אתקין (שם, ט׳ ב׳); אפרש (חלה ד׳ ג׳); אישלם (מ״ש ד׳ א׳).

אתפעֵל: — איטפל (כתוב׳ ב׳ ו׳); אימליך (ב״מ ד׳ ב׳); אשתמן (ב״ר כ״ח ו׳); אזדהר (שם, ל״ו ג׳); אשתבע (איכה ר׳ ב׳ י״ד).

אתפעַל: — אתהלך (בכור׳ ג׳ ג׳); אסתכל (ויק״ר ל״ד ז׳).

פועל: — סובר (נדר׳ ח׳ א׳).

ליחידה

קל: — חוזרין (מ״ק ג׳ א׳); זובנין (ברכ׳ ב׳ ד׳); כבשין, גרפין (ביצה ד׳ ה׳); זיבנין, זיבני (שרידי ט׳).

הערה: מהיהודית ומהבבלית: עיבידי (שבת י״ח ג׳); שקילי. (ב״מ ד׳ א׳); קריבי (ויק״ר ל״ד ח׳); כחולי (איכה ר׳ ב׳ ט״ו); עבדי (סוטה א׳ ד׳); שלחי (ב״ר צ״א ג׳).

פעל: — קבלין (מ״ק ב׳ ג׳); פושרין (כתוב׳ י׳ ו׳).

הערה: מהיהודית: גליגי (קה״ר ב׳ כ׳).

אתפְעֵל: — איתעוקרין (מ״ק ג׳ א׳).

לרבים

קל: — לבשון (סנה׳ ו׳ ו׳); עיבדון (סוטה ג׳ ד׳); פותחון (דמאי א׳ ג׳); עובדין (ברכ׳ א׳ א׳); קורבין (דמאי א׳ ג׳; תענ׳ ג׳ א׳).

הערה: מהיהודית ומהבבלית: עבידו (איכה ר׳ ג׳ ו׳); טרודו (שם, א׳ נ״ג).

פעל: — פקדון (קדוש׳ א׳ ז׳); חשבון (שבת ד׳ ב׳); עתדין (שביע׳ ד׳ ב׳).

הערה: מהיהודית ומהבבלית: בריכו (ב״ר נ״ד ה׳); פגארו (פסדר״כ קל״ה.).

אפעל: — אדלקין (תרומ׳ ח׳ ג׳).

הַבֵּינוֹנִי הַפּוֹעֵל

קמד. ליחיד: — קל: — א) רחים, קטיל (ברכ׳ א׳ ה׳); עביר (נזיר ז׳ א׳); גביר (דמאי א׳ ג׳); אסיר (שביע׳ ט׳ א׳); תמיה (סוכה א׳ א׳).
ב) קטר (ברכ׳ ג׳ ד׳); נצח (שם, ה׳ א׳); פטר (שם, ו׳ ב׳); קבר (מ״ש ד׳ ו׳); כנש (שם, שם).

פעל: — מזמן, מתקן (ברכ׳ ז׳ ה׳); מסליק (סוכה ה׳ ד׳); משקר (ברכ׳ א׳ ה׳); מברך (כלא׳ ט׳ א׳); מתקון (סוטה ח׳ א׳).

אפעל: — מפסק (ברכ׳ ב׳ א׳); מחמיר (שם, א׳ ו׳); משכח (ב״מ ז׳ א׳); מסמך (חלה ג׳ ה׳); משבע (נדר׳ ח׳ ט׳); מקפד (יבמ׳ א׳ א׳); מישגח (דמאי א׳ ג׳); מיפסע (ברכ׳ ג׳ א׳); מישתין (איכה ר׳ א׳ י״ב).

ליחידה

קל: — א) תבעה (סוטה ג׳ ד׳); זבנה (ברכ׳ ב׳ ד׳); חזרה (שם, ה׳ א׳); שרעה (שם, שם); עבדא (ערוב׳ א׳ א׳); אזלה (קדוש׳ ג׳ י״ב).

ב) יכילה (קדוש׳ ב׳ ב׳); אזילה (דמאי ג׳ ב׳; שבת ו׳ ב׳; יבמ׳ ד׳ י״ב; סנה׳ י׳ א׳).

ג) אמרת (שרידי ק״נ); תבעת (ב״ב א׳ ט׳); אמרית (שרידי ס׳).

פעל: — א) מבסרא (ברכ׳ ב׳ ח׳); מתברא (שבת ז׳ ב׳); מאחרה (ברכ׳ א׳ א׳); משזגה (סנה׳ י׳ ב).

ב) מנהקת (שקל׳ ה׳ א׳); מנחמת (ויק״ר ו׳ ג׳); מזבנת (איכה ר׳ א׳ י״ג).

אפעל: — מקדמה (ברכ׳ א׳ א׳); מדלקה (ב״מ ב׳ ב׳); מכעסה (סנה׳ י׳ ב׳).

לרבים

קל: — א) ערקין (פסח׳ א׳ א׳); פתרין, סברין (שם, ו׳ ו׳); בהתון (סוטה ט׳ ט״ז); יהבון (מעש׳ ג׳ א׳); בוּדְקִין (פאה ח׳ ח׳).

ב) סליקין (קדוש׳ א׳ ו׳); כריכין (תענ׳ א׳ ד׳). (ועיין סימן כ״ח ה׳).

פעל: — משערין (ברכ׳ א׳ א׳); מברכין (פסח׳ ב׳ ה׳); משלחין (ברכ׳ ו׳ ה׳); מהלכין (שם, א׳ א׳); מרחמין (תענ׳ ב׳ א׳); מחרכין, מחרכון (שבת ב׳ ה׳).

אפְעֵל: — מסמכין (ברכ׳ ב׳ ג׳); מזרעין (כלא׳ א׳ ו׳); מחרבין (תרומ׳ ח׳ ד׳); מכרזין (חלה א׳ ד׳); מבקרין (שביע׳ ט׳ ד׳); מפקידין (ב״מ ב׳ ז׳); מדכרין (ר״ה ד׳ ד׳).

לרבות

קל: — זבנן (ברכ׳ ב׳ ד׳); סכנן (ע״ז ג׳ א׳); תברן (תענ׳ ב׳ י״ב); שטחן (שבת ג׳ ב׳); פָּרַחְיָן (קה״ר ד׳ ו׳).

פעל: — מתלשן (קדוש׳ א׳ ז׳); מחבלן (חגיגה ב׳ ב׳); משדכן (ב״ר ע״ט ו׳).

הַבֵּינוֹנִי הַפָּעוּל

קמה. ליחיד: — קל: — חשיב (ברכ׳ א׳ א׳); שמיע (שם, א׳ ה׳); זריז (שם, ב׳ ד׳); רביע (שם, ה׳ ה׳); קטיר (שבוע׳ ו׳ ה׳); רגיל (יומא ג׳ ז׳); שכיח (פסח׳ י׳ א׳); עיביד (שבוע׳ ג׳ ח׳); טעון (דמאי ג׳ ב׳).

פעל: — מעתד (כלא׳ ט׳ ג׳); מחרם (מ״ק ג׳ א׳); מבשל (תרומ׳ ב׳ ב׳); מְטֻגַּן (נדר׳ ו׳ י׳).

אתפעֵל: — מיתעביד (חלה ד׳ ה׳); מתקטיל (ברכ׳ א׳ ה׳); מיתפיס (סנה׳ ו׳ ג׳); משתבע (ברכ׳ א׳ ה׳); משתכח (ב״ב ח׳ ד׳); מתחשב (ברכ׳ א׳ א׳); מינכס (כלא׳ ט׳ ג׳); מיסמך (דמאי ג׳ ב׳); מיחתם (ברכ׳ ב׳ ח׳).

אתפעַל: — מצטער (תענ׳ ב׳ י״ג); מסתכל (ברכ׳ ו׳ א׳); מצטרף (ר״ה ג׳ ג׳).

ליחידה

קל: — נהירא (ברכ׳ ה׳ א׳); עבידא (שבת ט׳ ב׳); טמירא (שקל׳ ה׳ א׳); אמירה (ברכ׳ ח׳ ח׳); פשיטא (פאה א׳ א׳); קביעת (סנה׳ ו׳ ו׳); טמורה (דמאי א׳ ג).

פעל: — מעברה (נדה א׳ ג׳); מספקא (ברכ׳ ד׳ ג׳); מזבנה (מעש׳ ד׳ ב׳); מתקנא (דמאי א׳ ג׳); מחלפא (תרומ׳ י״א א׳); מבזעה (קדוש׳ א׳ ד׳); מחלפת (ברכ׳ ח׳ ג׳); מרחקת (ב״ב ב׳ ג׳).

אתפעֵל: — מיבזעא (ע״ז ה׳ י׳); מיתחשבא (ברכ׳ א׳ א׳); מזדהרא (שם, ה׳ א׳); מתעבדא (מ״ק א׳ ב׳).

אתפעַל: — מיתברא (מ״ש ד׳ ו׳); מסתברא (תרומ׳ ד׳ ז׳).

לרבים

קל: — פחיזין, כניעין (תרומ׳ י״א ה׳); טעינין (ברכ׳ ב׳ ח׳); רביעין (שם, ד׳ א׳); פליגין (שם, ד׳ ה׳); נהירין (שם, ז׳ א׳); עשוקין (תרומ׳ ח׳ ד׳); נהיגון (ברכ׳ ז׳ ג׳); פליגון (שם, ד׳ ו׳; שבת ג׳ ז׳).

פעל: — מחרמין (מ״ק ג׳ א׳); מבזעין (כתוב׳ י״ב ג׳); מטלקין (סנה׳ ז׳ י״ג).

אפעל: — משכחין (חגיגה ב׳ א׳); מפקדין (תענ׳ א׳ ד׳); מחרבין (תרומ׳ ח׳ ד׳).

אתפעֵל: — מתחכמין (יבמ׳ ט״ז ג׳); מתחמדין (שבת ו׳ ט׳); מיטפלון (ברכ׳ ח׳ ח׳).

אתפעַל: — מזדבנין (שביע׳ ח׳ ג׳); מתקבלין (חגיגה ב׳ א׳); מסתלקין (תענ׳ ד׳ ב׳); משתתקין (שם, ד׳ ה׳).

לרבות

קל: — פשיטן, צריכן (ביצה א׳ ג׳); טחינן (נדר׳ ו׳ י׳).

פעל: — מתקנן (דמאי א׳ ג׳); מגבלן (נדר׳ ו׳ י׳); מבדרן (מ״ק ג׳ א׳); מפלגן (שבוע׳ ז׳ ב׳).

אתפעֵל: — מיטענן (ביצה ד׳ א׳); משתרפן (שם, שם).

אתפעַל: — מתברן (ב״מ א׳ ד׳); מתכתשן (איכה ר׳ א׳ ל״ט).

הַמָּקוֹר

קמו. קל: — א) מיעבור (ברכ׳ ב׳ א׳; ע״ז ד׳ א׳); מיסבור (יומא ה׳ ד׳); מיחזור (שקל׳ ה׳ ד׳); מיזבון (ב״מ ד׳ א׳); מיגבול (חגיגה ב׳ ב׳); מישמוע (נדה ב׳ א׳); מיפרוק (סנה׳ ב׳ א׳); מיערוך (שבוע׳ ו׳ ה׳).

ב) משגז (פאה א׳ א׳); מטעם (ברכ׳ ג׳ ד׳); מיטען (כתוב׳ י״ג ד׳); מיתפש (הור׳ ב׳ א׳); מישמע (סנה׳ י׳ ב׳); מעבד (פאה ז׳ ג׳); מחצד (דמאי ג׳ ב׳); איעבד (קרי: מיעבד) (תרומ׳ ח׳ ג׳).

ג) מחכים (ברכ׳ א׳ א׳); מזבין (שם, ט׳ א׳); מסביר (יבמ׳ א׳ ו׳; כתוב׳ י״ג א׳); מחניק (שרידי ט׳); מדמיך (קה״ר י״א ב׳; פסדר״כ צ״ג:); מצליב (אסת״ר י׳ ד׳).

ד) מגבלא (מ״ש ה׳ ה׳); מישמעא (סוטה א׳ ג׳); מיקטלה (ברכ׳ ב׳ ח׳); מחסדה (ויק״ר ה׳ ו׳); מגזרה (ב״ר ז׳ ב׳); מגנזא (ויק״ר כ״ב ד׳).

ה) עיין סימן ק״מ א׳.

פעל: — א) מברכה (ברכ׳ ו׳ ה׳); מקטעא (סנה׳ ט׳ ג׳); מקבלה (שם, ב׳ ו׳); מתקנה (דמאי ד׳ א׳); מבקרא (ברכ׳ ב׳ א׳); מבטלה (בכור׳ ג׳ ג׳); מיברכה (ברכ׳ א׳ ה׳, ו׳ א׳); מיקרבה (שם, ט׳ ב׳); משיזגה (שקל׳ ז׳ ב׳).

ב) מסמקי (חגיגה ב׳ א׳); מקרבי (ב״ר ל״ה ב׳); מבקרי (שם, י״ג ט״ו).

ג) מתקנתא (תרומ׳ ב׳ ב׳); מְזַבְּנָתָא (ב״ק ד׳ א׳); מערבתה (כלא׳ ט׳ א׳); מקטעתה (שביע׳ ח׳ ג׳).

ד) בַּטֵּל (יבמ׳ ח׳ א׳); הלך (קה״ר י״ב ה׳); עשר (דמאי ו׳ א׳); קבל (איכה ר׳ כ״ד:).

הערה: מהבבלית: ציעורי (סנה׳ א׳ ב׳); זרוזי (שיר ר׳ ב׳ י׳); קטולי (איכה ר׳ פת׳ כ״ד). מהיהודית: שמשה (ויק״ר כ״ו ב׳); קפחא (קה״ר י״ב ד׳); גַּדְּפָה (ב״מ ד׳ א׳).

אפעל: — מַדְכָּרָא (ברכ׳ ז׳ ד׳); מחמרא (דמאי ב׳ א׳); מסכמה (שם, א׳ ג׳); מרכיבה (אסת״ר ז׳ כ״ד).

הערה: מהיהודית: אעברא (ויק״ר ה׳ ו׳); אַשְׁלָמָה (איכה ר׳ ב׳ ד׳).

אתפעֵל: — מִתְעֲסָקָה (ברכ׳ א׳ א׳); מתפלגא (תענ׳ ד׳ א׳); מתבהלה (כתוב׳ א׳ א׳); מתחנקה (סנה׳ י׳ ב׳); מפלגא (ברכ׳ ד׳ א׳); מיקטלא (מכות א׳ ז׳).

הערה: מהיהודית: איתקטלא (ב״ר צ״א ז׳); איעבדה (איכה ר׳ ב׳ ד׳).

אתפעַל: — מִסְתַּכָּלָה (כלא׳ ט׳ ג׳); מיספרה (ע״ז ב׳ ב׳).

הַמְּכֻפָּלִים וְהַמְּרֻבָּעִים

פוּעֲלִים

קמז. א) העבר: — הרהר (שבת ו׳ ט׳). — תרגם (יומא ג׳ ח׳); פרסים (קה״ר ב׳ ט״ז). הרהרית (ברכ׳ ב׳ ד׳); פשפשון (שבת ו׳ ט׳).

ב) העתיד: — יגלגל (נדר׳ ג׳ ד׳); תדקדק (תרומ׳ ח׳ ג׳).

ג) הצווי: — גלגל (כתוב׳ י״ג ד׳); אשמיל (קה״ר י׳ ב׳).

ד) בינוני: — ליחיד: — מתרתר (תרומ׳ ח׳ ג׳); מקלקל (מעש׳ ב׳ ג׳); מסרסר (פסח׳ ד׳ ג׳); מגלגל (ב״מ ט׳ ה׳); מפרפר (שבוע׳ ג׳ ה׳); מרערע (סנה׳ י׳ א׳); מדקדק (ברכ׳ כ׳ א׳); מצלצל (תרומ׳ ח׳ ד׳); משולשל (סוכה ה׳ ד׳); מקנתר (מעש׳ ג׳ ד׳); מתרגם (מגלה ד׳ א׳); מפרסם (שבוע׳ ז׳ ב׳); משמאיל (קה״ר י׳ ב׳); מְעַיְּנֵי (מ״ק ג׳ א׳). — ליחידה: — מבזבזה (ב״ב י׳ ט׳); מקלקלא (יבמ׳ ט״ז ב׳); מטרפסא (קדוש׳ ב׳ ב׳); מפעפעת (תרומ׳ ח׳ ג׳). — לרבים: — מזלזלין (מ״ש ד׳ א׳); מפשפשין (כלא׳ ט׳ א׳); מסרגלין (שבת ז׳ ב׳); מתרגמין (מגלה ד׳ א׳); מפרסמין (פאה א׳ א׳); משרטטין (שבת ז׳ ב׳). — לרבות: — מְצוֹצְיָן (קה״ר י״ב ד׳).

ה) מקור: — מְגַלְגָּלָה (כתוב׳ י״ג ד׳); מקנטרה (יוֹמא א׳ א׳); מְטַלְטָלָתָא (מ״ק ב׳ ג׳ וד׳); מקלקלתא (שם, ב׳ ב׳).

פְּעוּלִים

קמח. א) העבר: — איתחלחל (תרומ׳ ח׳ ג׳; ע״ז ב׳ ג׳); אינמנם (מגלה ב׳ ב׳); איפרסן (קדוש׳ ג׳ ד׳); איתכלעס (תרומ׳ ח׳ ג׳);

איתקלקלת (ע״ז ב׳ ט׳); אִצְטַמְצַמְתּוּן (איכה ר׳ א׳ א׳); אִצְטַמְצְמֵינַן (שם, שם).

ב) בינוני: — מְלַכְלֵךְ (ע״ז ה׳ י׳); מסרבלא (מ״ש ד׳ ו׳); ממשכנה (ב״מ ח׳ ט׳); מצפצפין (סוכה ג׳ י״א); מגעגעין (קה״ר י״א א׳); מְעַרְבְּבָן (כלא׳ ד׳ ו׳). — מימסמס (שבת י״ט ב׳); מתנמנם (תרומ׳ ח׳ ג׳; ע״ז ב׳ ג׳); מתפרנס (ב״ב א׳ ד׳); מיערבב (סנה׳ ג׳ ח׳). — מתנמנמין (יבמ׳ א׳ ו׳); מתערבבין (כתוב׳ א׳ ה); מתמשכנין (קה״ר י״א א׳).

ג) מקור: — מְפַרְנָסָא (כתוב׳ ו׳ ו׳).

הַבֵּינוֹנִי עִם כִּנּוּיִים מֻקָּפִים

קמט. ליחיד מ״ב: — א) חָכֵמְנָא (שקל׳ ג׳ ב׳); קטילנא (שביע׳ ד׳ ב׳); עבידנא (גטין ה׳ ד׳); יכילנא (פאה א׳ א׳); זָיֵנְנָא (יבמ׳ ד׳ י״ב); אָמַרְנָא (חלה ג׳ ה׳); קאימנא (איכה ר׳ ב׳ ד׳).

ב) מְגַזֵּרְנָא (נזיר א׳ א׳); מפחזנא (שם, שם); מנדרנא (שם, שם); מְזַבֵּנָּא (קדוש׳ א׳ ז׳); מפייסנא (איכה ר׳ פת׳ כ״ג).

ג) מוֹדַעְנָא (סוכה א׳ ב׳).

ד) מִסְתַּכַּלְנָא (תענ׳ ד׳ א׳).

הערה: עם סיום פעלי לו״י: דָּיְנֵת (ב״ר ל״ג א׳); מוֹכְדֵת (שם, נ״ג ג׳); מִתְבְּעֵת (שם, ק׳ א׳).

ליחידה מ״ב: — מְחַשְׁבָנָא (פסח׳ ד׳ ט׳); מְזַיְנָנָא (יבמ׳ ד׳ י״ב).

לנכח: — צָרְכַתְּ (שבת י״ד ד׳); שָׁמְעַתְּ (ב״ק ז׳ ג׳); ערקת (מעש׳ ג׳ ד׳). — מְפַקְּדַתְּ (פסדר״כ קי״ח:); מְזַבְּנַתְּ (איכה ר׳ א׳ י״ג). — מַטְרְחַתְּ

(פאה א׳ א׳); מַשְׁכְּחַתְּ, מְהֵימְנַתְּ (ויק״ר כ״ו ב׳). — נְהִירַתְּ (ע״ז ה׳ א׳).

הערה: עם סיום לו״י: מָיְתֵית (פס״ר ק״כ.).

נכחת: — יָדְעָת (נדר׳ ט׳ ז׳); מוֹבְלָת (ב״ר י״ז ג׳); אָזְלָת, רוּקָת (ויק״ר ט׳ ט׳).

לרבים מ״ב: — סָבְרִינַּן (שבת ט״ז ו׳); סלקינן (ר״ה ב׳ ב׳); פגעינן (ברכ׳ ט׳ א׳); שמעינן (שם, ו׳ ב׳); ידעינן (מ״ש ב׳ א׳); יהבינון (פאה ג׳ ז׳); רָבְבִינַּן (מ״ק ג׳ ז׳); זְקִיקִינַּן (ברכ׳ א׳ ה׳); צריכינן (פסח׳ א׳ ו׳); עסוקינן (ברכ׳ ה׳ א׳). — מְבַדְּקִינַּן (תענ׳ ד׳ ה׳); מְבָרְכְאנַן (שרידי כ״ח). — מַשְׁכַּחְנַן (איכה ר׳ ה׳ ה׳); מַחְלְטִינַּן (שבוע׳ ז׳ ז׳). — קָיְמִינַּן (דמאי ז׳ ז׳); קָאֶמְנַן (קה״ר י׳ ד׳).

נכחים: — עָבְדִיתוּן (ברכ׳ ט׳ א׳; פאה ח׳ ו׳) שבקיתון (פאה ג׳ ז׳); יהביתון (מעש׳ ג׳ א׳); ידעיתון (קה״ר י״א א׳).

פָּעֳלֵי פֵּ״א נוּ״ן

קנ. א) בבנין הקל העתיד והצווי והמקור מבליעים או משמיטים לפעמים את הנו״ן. שאר חלקי הבנין נבנים על דרך השלמים. וכן בניני פעל ואתפעֵל ואתפעַל נבנים על דרך השלמים. בכל בנין האפעל והאִתַּפעל הנו״ן על הרוב נבלע.

ב) השורש ״סלק״ הולך לפעמים על דרך פ״נ, ולפעמים נוהג מנהג השלמים.

הערה: א) על דבר סְבִין עיין סימן ח׳ א׳.
ב) פעם אחת מצאנו במדרש וּסְבֵיתְנוּן (ויק״ר ל״ד י״ב) בהעתקת ״נסב״ ל״סבא״.

מָסֹרֶת פְּעָלֵי פ״נ

בִּנְיַן הַקַּל

קנא. העתיד: — נסתר: — א) יִפּוֹק (שבת ז׳ א׳); יִסּוֹק (שם, ז׳ ב׳); יֵחוֹת (תענ׳ א׳ ב׳; שבת ז׳ ב׳).

ב) יִגַּב (גטין ז׳ ב׳); יִסַּב (יומא א׳ ב׳); נִסַּב (גטין ז׳ ו׳); יִסַּק (ב״ר פ׳ א׳).

ג) יִתֵּן (שבת ו׳ ב׳; תענ׳ א׳ ד׳); יִסֵּב (ב״ק י׳ ו׳).

נסתרת: — א) תִּפּוֹק (סנה׳ ב׳ ג׳).

ב) תִּסַּב (כתוב׳ ז׳ ו׳); תִּפַּח (פסח׳ י׳ א׳)[1].

ג) תִּתֵּן (יבמ׳ ד׳ י״ב; גטין ד׳ ב׳).

נכח: — א) תֵּחוֹת (תענ׳ ד׳ א׳); תִּסּוֹק (חלה א׳ ד׳).

ב) תִּסַּב (ב״ר ע״ח י״ב; איכה ר׳ א׳ ז׳).

ג) תִּתֵּן (קדוש׳ ג׳ ד׳; ב״ר ס״ג ח׳).

נכחת: — א) תִּנְתְּנִין, תִּתְּנִין (ויק״ר ה׳ ה׳); תִּתְּנוֹן (שם, שם).

ב) תִּסְּבִי (כתוב׳ ז׳ ו׳).

מ״ב: — א) אֶפּוֹק (נדר׳ י׳ ח׳); אֶחוֹת (פס״ר קי״ג.).

ב) דינסב (<דאֶנְסַב) (כלא׳ ט׳ ג׳).

ג) אֶתֵּן (שיר ר׳ ו׳ י״ב); אֶפֵּק (סנה׳ ו׳ ו׳).

נסתרים: — יִסְּקוּן (סוטה א׳ ג׳; כתוב׳ ב׳ ט׳); יסבון (סנה׳ ג׳ ב׳); יתנון (יומא א׳ ב׳); יפקון (איכה ר׳ א׳ ד׳); יסבין (יומא א׳ ב׳; ב״ב ח׳ ט׳); נִסקון (כתוב׳ ב׳ ו׳); ינבלון (כלא׳ ט׳ ב׳); ינסבון (ויק״ר כ״ז א׳).

נכחים: — תִּסְּקוּן (ברכ׳ ד׳ א׳).

מ״ב: — א) נִפּוֹק (שבת ו׳ ט׳); נִסּוֹק (תענ׳ א׳ ד׳); נֵחוֹת (ברכ׳ ב׳ ח׳).

ב) נִתֵּן (תענ׳ א׳ ד׳); נִסֵּב (איכה ר׳ א׳ ז׳); נִפֵּק (הור׳ ג׳ א׳).

1 ויתכן שהוא נגזר מן פוח.

קנב. הצווי: — ליחיד: — א) חוֹת (ב״ב ח׳ ה׳); פּוֹק (שם, ב׳ י״א); פּוֹל (ע״ז א׳ ב׳); סוֹק (איכה ר׳ א׳ י״ז). — נְחוֹת (קדוש׳ ד׳ ד׳).

ב) סַב (ברכ׳ ב׳ ח׳). — נְצַר (ויק״ר ל״ג ז׳).

ג) סֵב (איכה ר׳ כ״ג:). — נְכֵת (פאה א׳ א׳).

לרבים: — א) פֻּקוּן (מ״ש ב׳ א׳); פֻּקוּ (ב״ר צ״ב ו׳). — נסרון (סנה׳ י׳ ב׳) יתכן להיות גם מבנין הפַּעל.

ב) סַבּוּן (דמאי א׳ ג׳); סַבּוּ (קדוש׳ ד׳ א׳; סנה׳ ו׳ ז׳); סַבִּין (ר״ה ד׳ ד׳).

קנג. המקור: — א) מיסוק (תענ׳ ד׳ ז׳); מיפוק (מ״ש ד׳ ו׳); מיכוס (שם, ה׳ ה׳); מיחות (ברכ׳ ג׳ ד׳). — מינפוח (ביצה ג׳ ו׳); מינסוב (קדוש׳ ג׳ י״ב); מינהוג (תענ׳ ד׳ ו׳).

ב) מיכס (דמאי ו׳ ה׳); מיצע (תרומ׳ ח׳ ג׳); מיתן (שבת ג׳ א׳); מיסב (ערוב׳ א׳ ט׳); מיסק (ב״מ י׳ ב׳). — מינגע (סוכה ה׳ ד׳); מינסב (מ״ש ד׳ ו׳); מינזף (תרומ׳ ח׳ ד׳); מנצב (ויק״ר כ״ה ה׳).

ג) מיפיק (שבת ו׳ ט׳).

אַפְעֵל

קנד. העבר: — נסתר: — א) אַפֵּק (ברכ׳ ו׳ ב׳); אקיז (שם, ב׳ ח׳).

ב) אַתַּר (ע״ז ב׳ ח׳); אנהר (יומא ג׳ א׳); אנצח (תרומ׳ ח׳ ד׳).

נסתרת: — אַפְּקַת (ב״מ ב׳ ה׳); אקפת (תענ׳ ג׳ א׳); אנהרת (שם, ג׳ ט׳).

מ״ב: — אַפֵּקְתְּ (כתוב׳ ו׳ ז׳) || אפיקית (ב״ר ע״ט ו׳).

נסתרים: — אַפְּקוּן (שבת ז׳ ב׳); אקפון (דמאי א׳ ג׳); אסבון (יבמ׳ י׳ ו׳); אקפין (תענ׳ ג׳ א׳); אפקין (קדוש׳ ג׳ ד׳).

נכחים: — אפקתון (ויק״ר ל״ד י״ב); אפיקתון (ב״ר ס׳ ח׳).

מ״ב: — אַפְּקִינַן (יבמ׳ ב׳ ג׳).

קנה. העתיד: — יַתֵּיר (מ״ש ה׳ א׳); יַסְּבוּן (שקל׳ ה׳ ד׳; ר״ה ב׳ א׳); יַפְּקוּן (ויק״ר כ״ד ג׳); תַּפְּקוּן (סנה׳ א׳ ב׳).

קנו. הצווי: — אקיף (ברכ׳ ט׳ ה׳); אסיב (ב״ר ל״ג א׳). — אַפְּקִין (שביע׳ ט׳ ו׳). — אסבון (ב״מ ב׳ ה׳); אסקין (סנה׳ ו׳ ב׳).

קנז. בינוני פועל. ליחיד: — א) מסיק (כתוב׳ י״א ג׳); מקיף (נדר׳ י״א ב׳); מגיע (ברכ׳ ד׳ א׳); מחית (תענ׳ ג׳ ד׳); מנחית (פס״ר צ״א.); מסב (ביצה ה׳ ב׳).

ב) מסע (מגלה ב׳ ח׳).

ג) ליחידה: — מנהרא (יומא ג׳ א׳); מסבה (ר״ה ב׳ א׳); מקזה (חגיגה ב׳).

ד) לרבים: — מנהרין (ברכ׳ א׳ א׳); מסבין (ר״ה ב׳ א׳); מסקין (ברכ׳ ג׳ א׳); מפקין (גטין א׳ ה׳); מקשין (שם, ג׳ ח׳); מסקון (כתוב׳ י״ב ג׳); מפקון (שביע׳ ט׳ ד׳).

ה) לרבות: — מַתְּרָן (כלא׳ ז׳ ב׳).

קנח. בינוני פעול: — ליחידה: — מסעה (תענ׳ א׳ ד׳ וד׳ א׳).

קנט. המקור: — מַפָּקָא (סנה׳ ג׳ ה׳); מִפָּקָא (גטין א׳ ה׳; קדוש׳ ג׳ ד׳); מַפָּקֵי (ברכ׳ ז׳ ג׳, א״צ); מקפא (סוטה א׳ ח׳); מקשה (ביצה ה׳ ב׳).

הערה: מהבבלית: אפוקי (איכה ר׳ א׳ ל״א). מהיהודית: אַפָּקָא (קה״ר י׳ ה׳).

אִתַּפְעַל

קס. העבר: — אתאפק (גטין ו׳ ה׳).

פְּעָלֵי פֵ״א אָלֶ״ף

קסא. א) האלף נח בעתיד הקל ותנועת אית״ן מתארכת לתשלום. בבנין פַּעל האל״ף של השרשים אלף ואדש נבלע באות השמוש הקודמת. באפעל, שרשי פ״א נעתקים על הרוב לגזרת פ״ו או פ״י. באתפעֵל, האל״ף לפעמים רחוקות נבלע בת״ו הבנין. ואולי זה מהבבלית.

ב) הפעלים אבד ואלף, בהקשה על בנין אפעל, נעתקים לגזרת פ״י גם בקל. וכן הפעל אלל נעתק לפ״י בפַּעל.

ג) על דבר מַר, מְרִין, עיין סימן ח׳ א׳.

מָסֹרֶת פָּעֳלֵי פ״א אָלֶף

הֶעָבָר

קסב. נסתר: — אפעל: — אייכיל (תרומ׳ י׳ ב׳); אובד (מ״ק ג׳ ד׳).

הערה: אכיל (תרומ׳ ח׳ ב׳) הוא קל במקום אפעל (עיין סימן רפ״ח א׳ ב׳).

אתפעֵל: — אתאמר (קדוש׳ ג׳ ד׳); איניס, איינוס (דמאי ז׳ ג׳).

הערה: מהבבלית: אִתְּמַר (ברכ׳ ב׳ ד׳; מ״ש ד׳ ב׳).

נסתרת: — אפעל: — אובדת (ב״מ ב׳ ה׳).

אתפעֵל: — אתאמרת (מעש׳ א׳ ב׳); איתאמרא (שם, שם).

הערה: מהבבלית: איתמרת (ערוב׳ א׳ א׳); איתכלת (דמאי א׳ ג׳).

נכח: — אפעל: — אובדת (ב״ק ט׳ ה׳); אוכלת (קה״ר י״א א׳); אובדתא (קדוש׳ ג׳ י״ב).

נכחת: — אפעל: — אובדית (ב״ר נ״ג ג׳).

מ״ב: — אפעל: — אוגרת (תענ׳ א׳ ד׳); הימנית (ברכ׳ ב׳ ב׳).

נסתרים: — אתפעֵל: — אתאמרין (ויק״ר ל״ד י״ב).

הערה: מהבבלית: היתגרון (גטין ו׳ ה׳).

נכחים: — אפעל: — אובדתון (ב״ר פ״ט ח׳).

הֶעָתִיד

קסג. נסתר: — קל: — א) ייכול, יכול (תענ׳ ב׳ ו׳; נדר׳ ח׳ ט׳; ע״ז א׳ ט׳); ליכול (ברכ׳ ז׳ ב׳); ימור (פאה ח׳ ו׳); ייזול (ברכ׳ ג׳ ד׳).

ב) יימר (פסח׳ ו׳ א׳); יאמר (מגלה ד׳ א׳); ייסר (ערוב׳ ו׳ ז׳).

ג) ייזיל (יומא ו׳ ד׳; ע״ז ב׳ ג׳).

הערה: מהבבלית: יֵימָא (ב״מ ד׳ ז׳).

נסתרת: — קל: — א) תיכול (שקל׳ ה׳ א׳).

ב) תילף (כתוב׳ ט׳ ה׳); תיכל (דמאי א׳ ג׳).

ג) תיזיל (תענ׳ ד׳ ה׳).

נכח: — א) תיסור (שבת ו׳ א׳); תאסור (ביצה ה׳ ב׳); תיכול (איכה ר׳ א׳ ז׳).

ב) תימר (ברכ׳ א׳ ב׳). מהבבלית: תימא (שבת א׳ ב׳).

ג) תיזיל (סנה׳ י׳ ב׳; איכה ר׳ א׳ ל״א).

נכחת: — תאכלי (ב״מ ז׳ א׳); תימרין (ויק״ר כ״ו ב׳).

מ״ב: — א) איזול (מ״ש ד׳ ו׳); איכול (ב״ר ל״ח י״ג).

ב) אימר (איכה ר׳ א׳ נ״א). מהבבלית: אימא (ב״ר ע״ה ז׳).

ג) איזיל (סוכה ב׳ ה׳).

אפעל: — אובד (ב״ק ט׳ ה׳).

נסתרים: — קל: — יימרון (ברכ׳ ב׳ א׳); ייזלון (שם, ג׳ ד׳); ילפון (שם, ד׳ א׳); יזלון (קה״ר י״א ב׳).

נסתרות: — ייבדן (מ״ק א׳ א׳).

נכחים: — תילפון (ר״ה ג׳ ד׳); תימרון (ב״מ ב׳ ה׳).

מ״ב: — א) נימור (נזיר ב׳ ג׳); ניכול (ב״ר ס״ג י״ד).

ב) נימר (גטין א׳ ב׳). מהבבלית: נימא (קדוש׳ ג׳ ה׳).

ג) ניזיל (ברכ׳ ב׳ ח׳).

אפעל: — נובד (תענ׳ ד׳ ה׳; קה״ר ג׳ ט״ז).

הַצִּווּי

קסד. ליחיד: — קל: — א) אכול (פאה א׳ א׳); אמור (חגיגה ב׳ ב׳); איזול (מ״ש ד׳ ו׳); אזול (שבת א׳ ג׳).

ב) איזל (ב״מ ב׳ ה׳); אזל (פסח׳ ז׳ ג׳; יומא ג׳ ז׳); אומר (דמאי ב׳ א׳). מהבבלית: אימא (איכה ר׳ א׳ ב׳).

ג) איזיל (פאה א׳ א׳; מ״ק ג׳ ד׳); אזיל (ברכ׳ ט׳ ב׳; קה״ר י״א א׳); אייזיל (קה״ר ז׳ כ״ו); מהבבלית: זיל (מ״ק ג׳ ד׳; פאה ח׳ ח׳; שבוע׳ ו׳ ח׳).

אפעל: — אוריך (תענ׳ ג׳ י״א).

ליחידה: — קל: — אימרין (מגלה א׳ ד׳); איזלין (ביצה ד׳ ה׳); מהבבלית: איזילי (שבת י״ח ג׳; קה״ר ב׳ כ׳); זילי (שבת, שם); אמרי (ויק״ר ט׳ ט׳).

אפעל: — אורכין (יומא ו׳ ד׳).

לרבים: — קל: — איזלון (יבמ׳ א׳ ב׳); אזלון (ב״ב ב׳ י״א); אכלון (תענ׳ ד׳ ו׳); אימרון (שם, ב׳ י״ב; נדר׳ ח׳ א׳); אימורין (כלא׳ ט׳ ג׳; עיין סימן כ״ז ג׳). מהבבלית: זילו (איכה ר׳ ג׳ ו׳).

בֵינוֹנִי פוֹעֵל

קסה. ליחיד: — קל: — יליף (שבת א׳ א׳); אכיל (ברכ׳ א׳ ג׳); ייליף (איכה ר׳ א׳ י״ב).

פעל: — מליף (ויק״ר ל׳ ו׳).

אפעל: — מאריך (ברכ׳ ב׳ א׳); מייכיל (פאה א׳ א׳); מייכל (מגלה א׳ י״א); מפיך (דמאי ד׳ ג׳); מיגר (ב״מ ז׳ א׳); מוגר (תענ׳ ד׳ א׳); מובד (כתוב׳ י״ב ג׳); מוליף (ויק״ר ל׳ ו׳).

ליחידה: — קל: — ילפא (פסח׳ א׳ ג׳); יבדא (שביע׳ ט׳ א׳).

פעל: — מאחרה (ברכ׳ א׳ א׳).

אפעל: — מובדה (סוטה ג׳ ד׳); מורכה (ר״ה א׳ ג׳; מ״ק ב׳ ג׳).

לרבים: — קל: — אמרין (ברכ׳ א׳ ה׳); ילפין (שבת א׳ א׳).

פעל: — מדשין (קדוש׳ א׳ ז׳); מלפין (ב״ב ב׳ ג׳); מיללין (תענ׳ ד׳ ה׳).

אפעל: — מוגרין (ע״ז א׳ ט׳); מורכין (ר״ה א׳ ג׳).

בֵינוֹנִי פָעוּל

קסו. ליחיד: — קל: — יליף (תענ׳ ד׳ ו׳).

אפעל: — מְהֵימַן (גטין ה׳ ד׳) ‖ מֵימַן (בכור׳ א׳ ג׳).

אתפעֵל: — מהבבלית: מיתמר (מ״ש ד׳ ו׳); מתגר (יבמ׳ ט״ו ט׳).
ליחידה: — קל: — יליפה (סוטה א׳ ד׳); אסירה (ע״ז ב׳ ט׳).
לרבים: — אפעל: — מובדין (חגיגה ב׳ א׳); מהימנין (ויק״ר ל״ד י״ב).

הַמָּקוֹר

קסז. קל: — א) מימור (תענ׳ א׳ ד׳, ב׳ א׳); מיכול (שם, א׳ ד׳; סנה׳ ג׳ ה׳); מיסור (שקל׳ ז׳ ב׳).

ב) מימר (תרומ׳ ג׳ ה׳); מיסר (שקל׳ ז׳ ב׳); מילף (כלא׳ ט׳ ג׳); מיכל (ברכ׳ ג׳ ד׳); מיזל (שם, ב׳ ח׳); מיגר (ב״מ ז׳ א׳).

ג) מימיר (פסח׳ ו׳ ה׳); מיכיל (ברכ׳ ו׳ א׳; ביצה א׳ י׳); מיזיל (שבת כ׳ א׳).

פעל: — מיללא (ב״ר פ״ט ח׳); מילפה (חגיגה ב׳ ב׳); מלפה (פאה א׳ א׳).

אפעל: — מארכה (כלא׳ ט׳ ג׳; תענ׳ ד׳ ב׳); מולפא (ב״ר נ׳ ד׳); מֵיכָלְתֵי (סנה׳ י׳ ד׳).

אתפעל: — מהבבלית: מִתְּגָרָה (ב״ב י״א).

הערה: מהיהודית: אַלָּפָא (קה״ר ט׳ י׳).

פָּעֲלֵי עַיִ״ן אָלֶ״ף

קסח. בשרשים שאל ושאר האל״ף משתנה ליו״ד בבנין פעל. וכן משתנה לפעמים האל״ף ליו״ד בבינוני הפועל של קל מהשורש שאל. בשאר הבנינים וחלקיהם האל״ף מתקיים.

מָסֹרֶת פָּעֳלֵי עַיִן אָלֶ״ף

הֶעָבָר

קסט. נסתר: — קל: — א) באש (ברכ׳ ג׳ א׳); שאל (דמאי ב׳ א׳).

ב) באיש (שבת א׳ א׳); בייש (ברכ׳ ג׳ א׳); שאיל (שרידי ע״ו).

פעל: — סאב (סנה׳ א׳ א׳); שייר (ב״ב ב׳ ג׳).

אתפְעֶל: — איבאש (ע״ז ב׳ ג׳; מ״ק ג׳ ה׳); אישאיל (ע״ז ב׳ ג׳).

אתפַעַל: — אתייאש (גטין ד׳ ד׳).

נסתרת: — קל: — שאלת (ביצה ד׳ ה׳).

אתפְעֶל: — אישתאלת (סנה׳ ט׳ ו׳); איתשלת (שבת ו׳ ב׳).

נכח: — קל: — שאלת (קדוש׳ ג׳ י״ב); שאילת (איכה ר׳ א׳ ל״א).

אתפְעֶל: — אבאשתא (קדוש׳ א׳ ב׳).

מ״ב: — קל: — שאילית (ברכ׳ ב׳ ו׳).

אתפְעֶל: — אשתאלית (שביע׳ ט׳ ב׳); אשתאלת (שבת ט׳ ב׳, י״ד ג׳); אשתאילת (כלא׳ ג׳ א׳).

נסתרים: — קל: — שאלון (מ״ש ה׳ א׳).

פעל: — שיילון (ברכ׳ ה׳ ג׳).

אפעל: — אשאלון (גטין ג׳ ז׳).

נכחים: — קל: — שאלתון, שאילתון (נזיר ז׳ א׳; מ״ש ד׳ ו׳; ברכ׳ ג׳ א׳).

מ״ב: — קל: — שאלנן (תענ׳ א׳ ב׳; שאלנון (מגלה ג׳ ז׳).

הֶעָתִיד

קע. נכחים: — אתפַעַל: — תסתאבון (דמאי ג׳ ד׳).

מ״ב: — קל: — נישאול (ר״ה ד׳ א׳); נשאל (שביע׳ ט׳ א׳).

הַצִּוּוּי

קעא. ליחיד: — קל: — שאל (דמאי ב׳ א׳; מעש׳ ג׳ ד׳).
אפעל: — אשאיל (ב״ר ע״ט ז׳).
ליחידה: — קל: — שאילי (ב״ר ע״ט ז׳) מהבבלית.
לרבים: — קל: — שאלון (מ״ש ה׳ א׳).

בֵּינוֹנִי פּוֹעֵל

קעב. ליחיד: — קל: — שאיל (ב״מ א׳ ד׳; תרומ׳ ח׳ ד׳).
לרבים: — קל: — שאלין (ערלה ג׳ ו׳); שאלון (גטין א׳ ב׳); שאילין (איכה ר׳ א׳ ל״א); כייבין (קה״ר ט׳ י״ג).

בֵּינוֹנִי פָּעוּל

קעג. ליחיד: — אתפעֵל: — מיבאש (ב״ק ח׳ א׳); מישתאיל (מ״ק ג׳ ה׳).
ליחידה: — קל: — שאילה, שאולה (תענ׳ א׳ ד׳).

הַמָּקוֹר

קעד. קל: — מישאול (תענ׳ ד׳ ב׳); מישאל, משאיל (נזיר ז׳ ב׳).
פעל: — משאלה (כתוב׳ י״ג ד׳); מבארה (מ״ק ג׳ ז׳).

פָּעֳלֵי פֵּא וָ״ו אוֹ יוֹ״ד

קעה. א) נקוד האית״ן בעתיד הקל לא נודע. באפעל בשרשים ינק, יקר, נראה לפעמים יו״ד ולפעמים ו״ו. ״יקר״ עם יו״ד נמצא עם כנויים.

ב) בפעל ״יהב״ נשמט לפעמים הה״א. בצוויו נופל על הרוב היו״ד. באתפעַל של ״ידע״ נמצא ו״ו וגם יו״ד.

מָסֹרֶת פָּעֳלֵי פֵ״א וָ״ו אוֹ יוֹ״ד

הֶעָבָר

קעו. נסתר: — קל: — ינק (נדר׳ א׳ ג׳); יתב (שקל׳ ה׳ ד׳); יהב (סוכה ג׳ י׳; נזיר ד׳ ג׳); יליף (שרידי ע״ו).

אפעל: — א) איניק (כלא׳ א׳ ז׳); איינך (שם, שם); אייתיב (תרומ׳ ח׳ ג׳); אייתוב (סנה׳ א׳ א׳).

ב) אוקיר (ע״ז א׳ א׳); אוביל (איכה ר׳ א׳ ד׳); אוניק (פס״ר כ״ג:); אושיט (ע״ז ד׳ ח׳); אוקר (ב״ב ט׳ ה׳).

אתפעֶל: — איתיהב (כתוב׳ י״א ג׳); איתיליד (ברכ׳ ב׳ ד׳); איתליד (שרידי ט׳); אייקד (חגיגה ב׳ א׳).

אתפעַל: — אתייאש (גטין ד׳ ד׳); אתייסר (שיר ר׳ ב׳ ט״ז).

נסתרת: — קל: — ייבשת (תענ׳ ג׳ ח׳); ילדת (שביע׳ ט׳ ו׳); יקדת (יבמ׳ ט״ו ד׳); יהבת (תרומ׳ ח׳ ג׳); יקרת (שביע׳ י׳ ד׳); ילידת (יבמ׳ ד׳ ט״ו; ב״ר צ״ב ה׳); יהיבת (ויק״ר ל״ז ב׳); ילדית (אסת״ר ז׳ י״ג).

אפעל: — אוזפת (ב״מ ד׳ א׳); אוקרית (ב״ב ב׳ ג׳).

אתפעֶל: — איתיהיבת (ברכ׳ א׳ ב׳; ע״ז ה׳ י״ב).

נכח: — קל: — יתבת (נזיר ה׳ ג׳); יהבת (גטין ד׳ א׳); יקדת (שיר ר׳ ג׳ ד׳); יכלת (איכה ר׳ א׳ י״א).

אפעל: — אוקדת (איכה ר׳ א׳ ל״א); אוסיפתא (ב״ר ע׳ ז׳).

נכחת: — קל: — ילידית (איכה ר׳ א׳ ט״ז).

פעל: — יבילית (גטין ד׳ א׳).

אפעל: — אובדית (ב״ר נ״ג ג׳).

מ״ב: — קל: — א) ידעית (כלא׳ ט׳ ג׳); יתבית (יבמ׳ ד׳ ז׳); יהבית (פאה ז׳ ג׳) || יבית (תענ׳ א׳ ד׳); והבבלית: יהבי (ב״מ ד׳ ג׳).

ב) יכילית (פאה א׳ א׳); יתיבית (שבת ג׳ א׳).

פעל: — הבבלית: יבילי (גטין ד׳ א׳).

אפעל: — אוגרת (תענ׳ א׳ ד׳).

נסתרים: — קל: — א) יתבון (ברכ׳ ה׳ ג׳); יהבון (נדר׳ ג׳ ב׳) ‖ יבון (נזיר ה׳ ג׳) ‖ הבבלית: יהבו (ברכ׳ ז׳ א׳).

ב) יתיבון (שביע׳ ו׳ א׳).

אפעל: — אוספון (ברכ׳ ד׳ א׳); אולידון (יבמ׳ י׳ ו׳); אובילין (ויק״ר כ״ו ב׳).

אתפעַל: — איתודעין (כתוב׳ ב׳ ו׳); איתידעין (שם, י״א ב׳); אייתרון (פאה ז׳ ג׳).

נכחים: — קל: — יהבתון (פאה ח׳ ז׳).

נכחות: — קל: — ידעתין (פסח׳ ד׳ א׳).

הֶעָתִיד

קעז. נסתר: — קל: — יתיִב (סנה׳); יהיב (ב״ר מ״ט י״א).

פעל: — ייתב (יבמ׳ י׳ ד׳).

אתפעל: — יתיהב (קה״ר י״א א׳).

נסתרת: — אתפעֵל: — תתייהב (ויק״ר י״ט ד׳).

נכח: — קל: — תיהב (ברכ׳ ד׳ א׳; איכה ר׳ א׳ ב׳); תהיב (איכה ר׳ א׳ ד׳); תִּידע (שם, כ״ח:).

אפעל: — תותיר (איכה ר׳ א׳ ז׳) ‖ תותר (שם, כ״ה:).

אתפעַל: — תייתר (ב״מ א׳ ד׳).

מ״ב: — קל: — אירת (קדוש׳ א׳ ז׳).

נסתרים: — קל: — יתבון (מ״ק ג׳ ב׳); יבון (כתוב׳ ד׳ י״ג).

אפעל: — יוספון (ב״ר ס״ד ט׳).

אתפעֵל: — יתיהבון (שבוע׳ ז׳ ב׳) ‖ יתייהבון (ב״ק ו׳ ז׳).

אתפעַל: — יתוותרון (שקל׳ ה׳ א׳).

נכחים: — קל: — תיתבון (ביצה א׳ ז׳).

מ״ב: — קל: נירת (פאה א׳ א׳); נדע (פס״ר ע׳.).

אפעל: — נותיר (איכה ר׳ א׳ ז׳) || נותר (שם, כ״ה:); נודע (ויק״ר כ״ה ה׳).

פעל: — נייבל (ע״ז ג׳ ה׳).

הַצִּווּי

קעח. ליחיד: — קל: — א) יהב (ברכ׳ ז׳ א׳) || ייב (ביצה א׳ ט׳) || יִב (שרידי קע״ב) || הב (יבמ׳ ט״ו ד׳) || הַבָא (שרידי ע״ו).

ב) תיב (נדר׳ י׳ ח׳) || תוב (ויק״ר ט״ו ג׳).

פעל: — ייבם (יבמ׳ ד׳ י״ב).

אפעל: — אוקיר (תענ׳ ג׳ ו׳); אוביל (איכה ר׳ כ״ה:); אוסיף (ב״ר ע׳ ז׳; רות ר׳ ג׳ א׳); אודע (שם, שם).

ליחידה: — קל: — הבי (שבוע׳ ו׳ ה׳).

לרבים: — קל: — יהבון (כלא׳ ט׳ ג׳) || יבון (תענ׳ ג׳ ד׳) || ייבון (נזיר ה׳ ג׳) || הבון (כתוב׳ י״ב ג׳) || הבין (שבת ז׳ ב׳).

הערה: מהבבלית: יהבו (שקל׳ ה׳ א׳) || הבו (ברכ׳ ז׳ א׳; שבוע׳ ז׳ ב׳) || יהיבו (כלא׳ ט׳ ב׳).

בֵּינוֹנִי פּוֹעֵל

קעט. ליחיד: — קל: — יתיב (תענ׳ א׳ ד׳); יזיף (כתוב׳ ט׳ י׳); יהיב (נזיר ה׳ ג׳) || יָב (נדר׳ י״א ב׳); יכיל (ב״מ ב׳ א׳); ידע (שבת ו׳ ה׳).

פעל: — מיתב (תענ׳ ג׳ י״א); מייבל (יומא ז׳ א׳); מוותר (פס״ר קל״ט.).

אפעל: — א) מייתיב (ע״ז א׳ א׳) || מייתב (כלא׳ ט׳ א׳).

ב) מודע (קדוש׳ ד׳ ה׳); מולד, מוליד (מ״ש ד׳ ו׳); מוסיף (שבת א׳ ו׳); מוקיר (קה״ר ז׳ י״א); מושט (מגלה ד׳ א׳).

ליחידה: — קל: — יכלה (ביצה ד׳ ה׳); ידעה (שבוע׳ ו׳ ה׳); יבשה (שביע׳ ז׳ א׳); יתיבא (ויק״ר ט׳ ט׳).

אפעל: — מוֹקְרָא (ברכ׳ ב׳ ח׳).

לרבים: — קל: — ידעין (פאה ג׳ ג׳); יהבין (מעש׳ ג׳ א׳); יהבון (תרומ׳ ח׳ ד׳); יתיבין (פאה א׳ א׳) || יתיבון (שבת ו׳ א׳; ר״ה ד׳ א׳) || יתבון (פאה א׳ א׳); יָבִין (ב״ק ו׳ ז׳; סנה׳ י״א ה׳).

פעל: — מיללין (תענ׳ ד׳ ה׳); מייבלין (יומא ז׳ א׳); מייקרין (מכות ב׳ ו׳); מייחדין (מגלה א׳ י׳).

אפעל: — מותבין (איכה ר׳ פת׳ כ״ד); מובלין (כתוב׳ י״ב ג׳).

לרבות: — קל: — ילדן (תענ׳ ד׳ ה׳).

בֵּינוֹנִי פָּעוּל

קפ. ליחיד: — קל: — יליד (ברכ׳ ב׳ ד׳); יְהִיב (מ״ש ה׳ ב׳).

אפעל: — מודע (שביע׳ ד׳ ב׳; ויק״ר כ״ה ה׳).

ליחידה: — קל: — יהיבה (ברכ׳ ט׳ ב׳) || יִיבָה (שם, שם).

לרבים: — קל: — יהיבין (שרידי כ״א).

לרבות: — קל: — יקידן (שבת י״ד ד׳).

הַמָּקוֹר

קפא. קל: — מיהב (כלא׳ ט׳ ג׳); מידע (תענ׳ ד׳ א׳); מיתב (כלא׳

ט׳ ג׳) || מתיב (שם, שם; כתוב׳ י״א ג׳); מילד (נדה א׳ א׳); מינק (איכה ר׳ ב׳ ט״ז); מילדה (שם, נ״ד.).

פעל: — מייבלא (שביע׳ ט׳ ו׳); מיילדה (ב״ר י״א ד׳).

אפעל: — מובלא, מובילא (ברכ׳ א׳ א׳); מודעא (שם, ב׳ ח׳); מוספה (מגלה א׳ ה׳; סנה׳ א׳ ב׳).

אתפעַל: — מתייבמה (יבמ׳ ד׳ י״ב).

הערה: מהבבלית: יקורי (ב״ר י״א ד׳).

פָּעֳלֵי עַיִ״ן וָ״ו אוֹ יוֹ״ד

קפב. א) בעתיד הקל אית״ן על הרוב בשוא. באפעל אות הבנין על הרוב שוא, ועל המעט המשקלים נעתקים לשרשי פ״ו. באתפעל נמצאים קמץ וגם חרק בתנועת השורש. במקור הקל תנועת השרק גובר על משקלי הקמץ.

ב) בבינוני הפועל הקל נמצאים לפעמים משקלים עבריים; ד״מ צָר, דָּן, וכדומה.

ג) המשקלים ״תיקום״ וכדומה, לדעתי בבליים הם.

מָסֹרֶת פָּעֳלֵי עַיִ״ן וָ״ו אוֹ יוֹ״ד
הֶעָבָר

קפג. נסתר: — קל: — א) צָם (מגלה א׳ ד׳); חב (שם, א׳ ט׳); קם (נדר׳ ה׳ ח׳); נם (תרומ׳ ח׳ ג׳; תענ׳ ג׳ ט׳); סב (ויק״ר י״ח א׳).

ב) מִית (פאה א׳ א׳); סיב (קה״ר י״ב ה׳).

פעל: — גייר (סנה׳ י׳ ה׳).

אפעל: — א) התיב (פסח׳ י׳ ה׳) || אתיב (שבוע׳ א׳ ג׳; איכה ר׳ כ״ה.); ארים (ב״מ ו׳ ו׳); אדיק (כלא׳ ט׳ ג׳; כתוב׳ י״ב ג׳); אגיב (ברכ׳ א׳ ב׳); אעיק (שביע׳ ט׳ ב׳); אקים (שרידי קס״ז); אניף (ב״ר י״ט נ״א); אשע (ויק״ר י״ט א׳).

ב) אודיק (ביצה ה׳ ב׳); אותיב (שבוע׳ א׳ ג׳) || הותיב (כלא׳ ב׳ ג׳).

אתפעֶל: — א) איתער (תענ׳ ג׳ ט׳); איתצד (תרומ׳ ח׳ ד׳).

ב) איתעיר (קדוש׳ א׳ ז׳); איתרים (ב״מ ב׳ ה׳).

אתפעַל: — אתגייר (מגלה א׳ י״א); אתחייב (ויק״ר כ״ו ב׳); אצתייד (שם, ל׳ ו׳) || איתצייד (קה״ר ז׳ ג׳).

אתפולל: — אתבונן (ויק״ר י״ט ט׳).

נסתרת: — קל: — א) קמת (פאה א׳ א׳; דמאי א׳ ג׳); תבת (ע״ז ב׳ ג׳).

ב) מיתת (פאה א׳ א׳; קדוש׳ א׳ ז׳; כתוב׳ ב׳ ו׳) || מֵתַת (יומא ו׳ ד׳).

פעל: — חייכת (קה״ר י״א ב׳).

אתפעַל: — איתגיירת (ע״ז ב׳ ב׳); איתחייבת (ויק״ר כ״ו ב׳).

אִתַּפְעַל: — איתתבת (ברכ׳ ד׳ א׳).

נכח: — קל: — א) קמת (תרומ׳ א׳ א׳) || קמתה (שבת ו׳ ב׳); חסת (אסת״ר פת׳ ז׳).

ב) מיתת (ב״ר י״א ה׳).

פעל: — פייסת (פאה ח׳ ח׳) || פייסתה (שקל׳ ה׳ ד׳).

אפעל: — אקימת (שיר ר׳ ג׳ ד׳); אתיבת (איכה ר׳ כ״ה:).

מ״ב: — קל: — קמית (כתוב׳ י״ב ג׳); דנית (ב״מ ב׳ ה׳) || דנתי (ויק״ר כ״ז א׳).

פעל: — קיימית (נזיר ה׳ ג׳).

אתפעֵל: — איתצדית (ברכ׳ א׳ א׳).

נסתרים: — קל: — א) קמון (תענ׳ א׳ א׳; ע״ז ב׳ א׳) || קמין (קדוש׳ א׳ ז׳; ע״ז ב׳ ד׳) || מהבבלית: קמו (בכור׳ ג׳ ג׳); דנון (מגלה ג׳ ב׳); צדון (קה״ר י״א ט׳).

ב) מיתון (תרומ׳ ח׳ ג׳) || מהבבלית: מיתו (ע״ז ב׳ ח׳).

פעל: — סיימון (שבת ו׳ ט׳).

אפעל: — א) התיבון (ברכ׳ א׳ ה׳; פסח׳ ב׳ ד׳) || התיבין (שביע׳ ב׳ ה׳); ארימון (דמאי א׳ ג׳; שקל׳ ה׳ א׳); אציתון (כתוב׳ י״א ג׳); אגיבון (נדר׳ י״א ג׳); הותיבון (ברכ׳ ז׳ ג׳).

ב) איתיבון (ב״ר ח׳ א׳) || איתיבין (ויק״ר י״ד א׳); אודקין (שם, ט״ז ב׳).

אתפעֵל: — איתצידון (סוטה ט׳ ג׳; קה״ר י״א א׳).

אתפעַל: — אידיינין (סנה׳ ג׳ י״ב).

אתפולל: — אתבוננון (תרומ׳ ח׳ ג׳) || מהבבלית: אתבוננו (איכה ר׳ א׳ מ״ה).

נסתרות: — קל: — קמן (סנה׳ ב׳ ב׳) || קמנו (יבמ׳ ד׳ י״ב; עיין סימן ק״ו ה׳).

נכחים: — פעל: — קיימתון (שבת ו׳ ט׳).

אפעל: — ארימתון (שקל׳ ה׳ א׳) || ארימיתון (דמאי א׳ ג׳); אזיפתון (איכה ר׳ ל׳:).

מ״ב: — קל: — קמינן (איכה ר׳ פת׳ כ״ג).

הֶעָתִיד

קפד. נסתר: — קל: — ימות (שבת י״ד ד׳) || ימית (שם, שם); יתוב (קדוש׳ א׳ ט׳); יחוט (כלא׳ ט׳ ד׳); יקום (בכר׳ ג׳ ג׳) || ליקום

(תרומ׳ ח׳ ג׳) מהבבלית.

אפעל: — ירים (מעש׳ א׳ ד׳); יתיב (פאה א׳ א׳).

אתפעֶל: — יתצד (איכה ר׳ א׳ מ״ה); יתרים (ב״מ ב׳ ה׳).

נסתרת: — קל: — תיקום (שקל׳ ה׳ א׳) מהבבלית || תקום (רות ר׳ א׳ א׳).

אתפעַל: — תתקיים (שבת ו׳ ט׳).

נכח: — קל: — תצוק (שבת א׳ ג׳); מהבבלית: תיקום (שם, ד׳ ב׳).

מ״ב: — קל: — א) אקום (גטין ה׳ ג׳) || איקים (קה״ר י׳ ט׳).

ב) אֲבָא (דמאי א׳ ג׳).

נסתרים: — קל: — יקומון (בכור׳ ג׳ ג׳; ב״ר ס״ג ז׳).

נכחים: — תקימין (ויק״ר כ״ה ה׳).

מ״ב: — קל: — נבון (ע״ז ג׳ ה׳); מהבבלית: ניקום (בכור׳ ג׳ ג׳; פס״ר פ״ח.); נֵיחוּךְ (ב״ר ס״ג י״ד).

הַצִּוּוּי

קפה. ליחיד: — קל: — קום (תענ׳ ג׳ י״א; ע״ז א׳ א׳); דון (שבוע׳ ו׳ ח׳); זון (כתוב׳ ד׳ ח׳); כול (סנה׳ י׳ א׳); צור (קדוש׳ א׳ ז׳); בא (איכה ר׳ ד׳ כ״ד).

פעל: — פייס (קדוש׳ א׳ ז׳).

אפעל: — אכיל (שרידי ר״ס); אקים (סנה׳ י׳ ב׳).

אתפעֶל: — איתעיר (ברכ׳ א׳ א׳).

ליחידה: — קל: — קומי (כתוב׳ י׳ ו׳; שיר ר׳ א׳ ג׳).

לרבים: — קל: — קומו (ב״ר צ״ב ו׳); מהבבלית.

אפעל: — ארימין (קה״ר ב׳ ט״ז).

בֵּינוֹנִי פּוֹעֵל

קפו. ליחיד: — קל: — א) קאים (סנה׳ י׳ ב׳); דאיר (ב״מ ה׳ ב׳); דאין (שם, ב׳ ה׳); ציים (תענ׳ ב׳ י״ב); קיים (ברכ׳ ט׳ ה׳); מיית (קדוש׳

א׳ ז׳); צייר (ברכ׳ ד׳ א׳); חייס (פאה ח׳ ח׳); לייט (סנה׳ י׳ ב׳); דיע (קה״ר ג׳ ב׳) || דייע (ויק״ר י׳ ג׳); קוּיֵם (איכה ר׳ מ״א:). מהבבלית קָאֵי (ויק״ר ה׳ ב׳).

ב) צָר (ע״ז ג׳ ג׳); מוֹת (איכה ר׳ א׳ ל״א); דר (פסח׳ ה׳ ג׳).

פעל: — מפייס (בכור׳ א׳ ה׳); מצייר (ברכ׳ ד׳ א׳); מסייע (חלה א׳ א׳); מקיים (סנה׳ א׳ ב׳); מתייב (שבת ב׳ ה׳); מחייט (שביע׳ ד׳ ב׳).

אפעל: — א) מתיב (נזיר ה׳ ב׳); מגיב (ברכ׳ ג׳ א׳); מקים (מ״ק ג׳ א׳); משים (יבמ׳ ח׳ ב׳); מרים (קה״ר י״א ב׳; ויק״ר כ״ב ד׳).

ב) מוקים (ברכ׳ ז׳ ה׳) || מיקים (סנה׳ י׳ ב׳); מירים (איכה ר׳ ב׳ ה׳); מותיב (שבת ה׳ א׳).

פולל: — מעורר (ברכ׳ א׳ א׳); מקורר (שקל׳ ה׳ א׳).

ליחידה: — קל: — ציימה (חגיגה ב׳ ב׳); ציירה (ע״ז ג׳ ג׳); טייסה (יבמ׳ ט״ז ג׳); קימה (שרידי רע״ג) || קמה (ב״ר נ״ט ד׳).

פעל: — מסייעא (ברכ׳ ב׳ ג׳).

אפעל: — מקימה (שבת ז׳ ב׳); מעיקה (כתוב׳ י״א ג׳); מכילה (ביצה ג׳ ח׳).

לְרבים: — קל: — א) קיימין (פאה ד׳ ב׳); דיינין (ב״מ ב׳ ה׳); מייתין (ע״ז ב׳ ח׳) || מייתון (שבת א׳ ד׳). מהבבלית: מייתי (יבמ׳ ט״ו א׳); קיימי (קדוש׳ ד׳ ו׳).

ב) דנין (ב״מ ב׳ ה׳); זנין (דמאי א׳ ג׳); זעין (ברכ׳ ב׳ ג׳); מתין (יבמ׳ ד׳ י״ב); קומין (פאה א׳ ג׳); טושין (ב״ר ל״ד ט״ו); צדין (איכה ר׳ א׳ מ״ה).

פעל: — מקיימין (ברכ׳ א׳ ג׳); מסייעין (יבמ׳ א׳ א׳); מטיילין (ברכ׳ ג׳ א׳) || מטלין (שרידי י״ז) || מטיילו (פאה ח׳ ח׳).

אפעל: — א) מגיבין (סוטה ט׳ ה׳); מתיבין (מ״ק ג׳ ז׳); מריחין (תענ׳ ב׳ א׳); מרימין (מעש׳ ד׳ ד׳); מעיקין (ברכ׳ ב׳ ג׳); מכילין (שבת ח׳ א׳); מתיבון (ברכ׳ ט׳ ב׳; ערוב׳ ג׳ ז׳). מהבבלית: מתיבי (מ״ק ג׳ ד׳).

ב) מותבין (מ״ק ג׳ ד׳).

לרבות: — קל: — קיימן (תענ׳ ג׳ א׳; מגלה ג׳ ז׳).
פעל: — מסייען (תענ׳ ב׳ י״ב; מגלה א׳ ד׳).
אפעל: — מעיקן (ברכ׳ ב׳ ג׳).

בֵּינוֹנִי פָּעוּל

קפז. ליחיד: — קל: — לִיט (כלא׳ א׳ ז׳); קִים (ב״מ ה׳ א׳).
אתפעֵל: — מִתְּעָר (ברכ׳ ה׳ ג׳); מִתְּדוֹן (שם, ט׳ ה׳) || מְתְּדִין (סוטה ה׳ ה׳).
אתפעַל: — מתפייס (שבת ו׳ ט׳).

הערה: מהיהודית: מְתּוֹרָם (אסת״ר ז׳ ו׳).

ליחידה: — קל: — ניחא (שבת ח׳ ה׳).
פעל: — מפייסא (ע״ז).
אתפעֵל: — מיתצדא (ב״ר ע״ט ו׳).
לרבים: — קל: — עירין (ברכ׳ א׳ א׳); ליטין (פס״ר כ״ג:).
פעל: — מציירין (שבת ו׳ ד׳).
אתפעַל: — מתקיימין (תענ׳ ב׳ י״ב).

הַמָּקוֹר

קפח. קל: — א) מידון (שבוע׳ ז׳ ד׳); מיקום (נדר׳ י״א א׳); מיחוט (כלא׳ ט׳ ד׳); מישוע (ב״ר ל״ח ח׳) || מישְוֵיע? (שם, שם).

ב) ממות (ר״ה א׳ ג׳); מצוד (קה״ר י׳ ח׳); מטול (ר״ה ד׳ ד׳).

ג) ממת (ע״ז ב׳ ב׳).

ד) מיסב (ר״ה ב׳ ה׳; סנה׳ א׳ ז׳); מיחל (נדר׳ ב׳ ג׳); מיקם (בכור׳ ג׳ ג׳); מידן (שבוע׳ ז׳ ח׳).

ה) מקים (סנה׳ ט׳ ב׳); ממית (ר״ה א׳ ג׳; שרידי קמ״ד); מיליף (ביצה ד׳ ד׳).

פעל: — מקיימה (ברכ׳ ז׳ ב׳); מפייסה (שרידי ס״ז). מהיהודית: טיילא (איכה ר׳ כ״ב:).

אפעל: — מוקמה (כלא׳ ט׳ א׳); מיקמה (סנה׳ י׳ ב׳); מעקא (ב״ר י״ד ז׳).

אתפעל: — מיתדנא (קה״ר י״א א׳); מִתְּעָרָתָא (ביצה ה׳ ב׳). מהיהודית: איתדנא (קה״ר י״א א׳).

פולל: — מְעוֹרָרָה (ב״ר ע״ט ז׳).

אתפולל: — מתרוממא (מ״ש ד׳ ו׳); מתפוגגה (במ״ר י׳ א׳). ומהיהודית: אתפיגגא, אתפגגא (ויק״ר כ״ז ה׳).

פְּעָלֵי עַ״ן עַ״ן

קפט. פעלי ע״ע נבנים לפעמים על דרך השלמים ופעמים על דרך פעלי עו״י. בבינוני הקל נמצאים שלשה משקלים עָלֵלִין, עָיְלִין ועָלִין. אות הבנין באפעל נקודה פתח ודגש בפ״א הפעל.

מָסֹרֶת פָּעֳלֵי ע״ע

הֶעָבָר

קצ. נסתר: — קל: — א) עַל (סנה׳ א׳ ב׳) ‖ עאל (נזיר ז׳ א׳); חש (ר״ה א׳ ד׳); גם (כלא׳ ב׳ ב׳).

ב) רְקַק (ברכ׳ ג׳ ה׳); עֲלַל (תרומ׳ ח׳ ד׳) ‖ עֲלָה (ברכ׳ ח׳ ה׳; עיין סימן ל״ד ו׳).

פעל: — קליל (קדוש׳ ב׳ ה׳).

אפעל: — אעיל (תרומ׳ ח׳ ד׳); אקיל (דמאי א׳ ג׳); אעול (ב״ב ח׳ ח׳).

אתפעֵל: — איעלל (שבת ו׳ ט׳); איתשיש (קה״ר י״א ב׳).

נסתרת: — קל: — א) רבת (שבת ח׳ א׳); עלת (ב״מ ב׳ ה׳); רקת (יבמ׳ י״ב ו׳); קלת (שבת י״ב ג׳); רוקה (במ״ר ט׳ כ׳).

ב) עללת (קה״ר י״א ב׳); רקקת (סוטה א׳ ד׳).

אפעל: — אמכת (ב״ר י״ז ג׳).

נכח: — קל: — א) קלת (פסח׳ ח׳ ח׳; נזיר ב׳ ו׳); קולת (סנה׳ ב׳ א׳); עלת (ב״ר ל״ו ג׳); פלתה (שביע׳ ח׳ ה׳).

עללתא (קה״ר ו׳ ה׳).

פעל: — עיילת (ב״ר ו׳ ה׳).

אתפעַל: — איעיילת (ב״ר ט׳ ט׳).

מ״ב: — קל: — א) עלית (ברכ׳ ה׳ ג׳); קצת (פאה ז׳ ג׳); רקית (ויק״ר ט׳ ט׳).

ב) עללית (קה״ר ו׳ ה׳).

אפעל: — אעילית (איכה ר׳ א׳ כ״ב).

נסתרים: — קל: — א) עלון (ברכ׳ ה׳ א׳; גטין א׳ א׳); חשון (מ״ק ג׳ א׳); קצון (שבוע׳ ר׳ ה׳); ערון (כתוב׳ ו׳ ו׳) ‖ עירון (שם, שם; עיין סימן כ״ז ב׳).

ב) עללון (תרומ׳ ח׳ ד׳); ערוון (גטין ה׳ ג׳).

אפעל: — אעלון (נדר׳ ה׳ ה׳; כתוב׳ א׳ ה׳).

מ״ב: — פעל: — חללינן (כלא׳ ט׳ ג׳).

אפעל: — אקילינן (ב״ר ס״ג ח׳).

הֶעָתִיד

קצא. נסתר: — קל: — ייעול (ברכ׳ א׳ א׳) ‖ יעול (ב״ר ס״ד י׳); יגוף (חגיגה ב׳ ב׳).

אפעל: — יקיל (כלא׳ ג׳ ג׳); ייעיל (ברכ׳ א׳ א׳, א״צ).

נסתרת: — קל: — תיעול (ב״ר נ״ו ד׳); תצנן (יבמ׳ ד׳ י״א).

אתפעַל: — תצטנן (נדה א׳ ג׳).

נכח: — קל: — תיעול (ביצה א׳ ז׳).

נכחת: — קל: — תִיעלין (סוטה א׳ ד׳); תיעולין (במ״ר ט׳ כ׳).

אתפעַל: — תתמככין (תרומ׳ ח׳ ד׳).

מ״ב: — קל: — איעיל (איכה ר׳ א׳ ל״א).

אתפעֵל: — איעלל (ב״ר מ׳ ה׳).

נסתרים: — קל: — ייעלון (מ״ק ג׳ ב׳); ייעלין (תענ׳ ג׳ ח׳); יִטְלִין, יִטְלוֹי, יִטְלַיי (חגיגה ב׳ ב׳).

אפעל: — יקילון (כלא׳ ג׳ ג׳); יעלין (קה״ר ב׳ כ׳).

אתפעַל — יתכללון (ב״ר ל״ד א׳).

מ״ב: — קל: — ניעול (חלה א׳ א׳).

אפעל: — נחיל (ויק״ר ל׳ ז׳).

הַצִּוּוּי

קצב. ליחיד: — קל: — קוץ (ב״ב ב׳ י״א); עול (סוכה ה׳ א׳).

פעל: — קליל (פסדר״כ צ״ג:).

אפעל: — אמיך (כתוב׳ י״ב ג׳); אעל (שביע׳ ח׳ ב׳).

ליחידה: — קל: — רוקקין (סוטה א׳ ד׳) ‖ רוקי (ויק״ר ט׳ ט׳).

לרבים: — קל: — עולון (סנה׳ ו׳ ו׳) ‖ עולו (שם, שם) ‖ עולין (חגיגה ב׳ ב׳) ‖ עלון (סנה׳ ב׳ ג׳).

בֵּינוֹנִי פּוֹעֵל

קצג. ליחיד: — קל: — א) עייל (ברכ׳ ב׳ ד׳); גייל (יומא ז׳ א׳).

ב) עליל (ברכ׳ א׳ א׳); חשש (סנה׳ י׳ ב׳); כתת (ביצה א׳ ו׳); צוּנֵין (שבת א׳ י׳).

פעל: — א) מעייל (שבת ג׳ א׳).

ב) מקלל (יומא ג׳ ז׳); מכתת (שבת ז׳ ב׳); מקזז (סוטה ה׳ ה׳); מעליל (שרידי ט׳).

אפעל: — מעיל (תענ׳ א׳ ד׳); מיקל (ברכ׳ ה׳ ב׳); מאמיך (פס״ר צ״ד.) ‖ מימיך (ויק״ר כ״ה ה׳).

אתפעֵל: — מִתְקֳל (פאה ח׳ ו׳).

ליחידה: — קל: — עללה (סוטה א׳ ד׳; נדר׳ י״א א׳); רקקה (סוטה א׳ ד׳); חששה (ב״ב ט׳ ד׳); צוּנְנָה (שבת ד׳ א׳); ציירת (ב״ר י״ז ג׳).

פעל: — מקצצא (ב״ר ו׳ ז׳).

אפעל: — מעלה (שבת ד׳ א׳); מיזלא (מ״ק ב׳ ג׳).

לרבים: — א) עיילין (ערוב׳ ו׳ ב׳); חיישון (מכות א׳ ז׳).

ב) עללין (דמאי א׳ ג׳); חששין (ע״ז ב׳ ג׳); עררין (גטין ה׳ ג׳) ‖ ערירין (כתוב׳ ו׳ ד׳).

ג) עָלִין (פסח׳ ב׳ ה׳) ‖ עָלוֹן (סנה׳ ו׳ ב׳); קצין (שבת ו׳ ט׳); לתין (גטין א׳ ב׳); חשין (ר״ה א׳ ד׳).

פעל: — א) מעיילין (איכה ר׳ ב׳ ד׳).

ב) מקללין (ע״ז ב׳ ח׳); מרננין (שם, ג׳ א׳); מכללין (ב״ר ע׳ י״ט); מגפפין (איכה ר׳ א׳ מ״ו).

אפעל: — מקילין (כלא׳ ג׳ ג׳).

לרבות: — קל: — עָלָן (תענ׳ ד׳ ג׳).

בֵּינוֹנִי פָּעוּל

קצד. ליחיד: — קל: — דקיק (ב״מ י׳ א׳) ‖ דקוק (ב״ב ח׳ ח׳).

פעל: — מקצץ (ויק״ר ה׳ ח׳); סמם (שקל׳ ה׳ א׳; עיין סימן ל״ד א׳).

לרבים: — קל: — דלילין (ב״מ ט׳ ב׳); צנינין (ביצה א׳ ז׳); זקוקין (ב״מ י׳ ב׳).

פעל: — מצדדין (ברכ׳ ב׳ ג׳).

אתפעַל: — מתמללין (שקל׳ ו׳ ב׳).

לרבות: — קל: — צנינן (שרידי ק״ע).

פעל: — מתנינן (שביע׳ ב׳ ב׳; עיין סימן כ״ח ד׳).

הַמָּקוֹר

קצה. קל: — א) מיעור (ב״ב ח׳ ו׳); מיעול (מ״ק ב׳ ג׳); מיחוש (ביצה ב׳ א׳).

ב) מיעל (כלא׳ ט׳ ג׳; איכה ר׳ ב׳ ד׳); מיצן (שבת ד׳ א׳).

ג) מיכלל (קדוש׳ ג׳ ו׳); מעלל (ב״ב ו׳ ג׳).

אפעל: — מַעֲלָתָא (ב״ר ע׳ י״ט).

אתפעַל: — מתגררה (קדוש׳ א׳ ה׳); מתבזזה (אסת״ר א׳ ט׳).

הערה: מהבבלית: מלוּלי (ע״ז ב׳ ג׳); אזדקוקי (כתוב׳ ב׳ ה׳). מהיהודית: מללא (אסת״ר ז׳ י״ג).

פָּעֳלֵי לָמֶ״ד וָ״ו אוֹ יוֹ״ד

קצו. א) פעלי למ״ד אל״ף על הרוב נבלעו בפעלי ל״י. לפעמים האל״ף עוד נמצא בכתב, אם גם לא נקרא (עיין סימן ח׳ א׳ בהערה).

ב) המשקל פְּעִל נמצא בנסתר רק פעם אחת: אֶשְׁתִּי, שתה. אבל רשומו נשאר בנסתרת: חֲמֵת, ראתה. והתפתחות התמונה הזאת לדעתי היא מן *חֲמִיַת ל*חַמְאַת>*חֲמִית, בהבלעת הפתח>חֲמֵת, בהארכת התנועה תחת הטעם. הקריאה ביו״ד נע שמשער דלמן איננה מתקבלת על הלב, כי היו״ד לעולם נכתב פשוט ולא כפול. ואפשר שיש לפרשה: חֲמֶת<חֲמַת.

ג) תמונת הנסתרת בעבר הקל: חֲמָת, בהקשה על הנסתר חֲמָא.

ד) תמונת הכנויים —תָה י—תִי יותר נפרצות בפעלי לו״י משהן בשלמים.

ה) בכל הבנינים ובכל הזמנים נעלם יו״ד למ״ד הפעל לפני סימן הרבים —וֹן ומתקיים בסימן הרבות —יָן.

ו) יו״ד למ״ד הפעל נכפל לפעמים לפני הסיום הכנויִי: חמיית, ראיתי; קשיית, הקשיתי; אפליית, לעגתי; קשיינן, הקשינו, וכדומה לזה. לכאורה יש פה לפנינו הכלאת התנועה וצריך לקרות חֲמַיִת, קַשַּׁיִת, אַפְלַיִת, קַשַּׁיְנַן, וכדומה. אבל הנקוד קַשְׁיֵיתַה (שרידי ע״ו), ר״ל (קַשְׁיִיתַהּ, והמשקל איתנייה, ר״ל אִתְנְיֵה=אַתְנֵית (שו״ט ז׳ י״א) והווייא

(איכה ר׳ ל״ד:), ר״ל הַוְיָא=הֲוֵית, הייתי, מוכיחים שיש לקרותן חַמְיֵת, קַשְׁיֵת, אַפְלְיֵת, קַשְׁיֵינַן, בנַעות היו״ד על דרך השלמים. ובהקשה על המשקלים האלה נמצא גם צַלְיֵיתִי, התפללתי.

ז) ביחיד העתיד והצווי נמצאים משקלים המסיימים בה״א במקום יו״ד. כנראה הם נבנים בהקשה על פעלי ל״א.

ח) שרידי הירושלמי מנקד את הבינוני הפועל ליחיד — שָׁרֵי (קנ״ז); תַּנֵי (ק״ד); בָּעֵי (רע״א); בְּעִי (ק״ב). אם נזכור שהמנקד אינו מבחין בין קמץ לפתח ובין שוא לתנועה, ומבטא את החרק כצרי, אז נראה שכל הנקודים שוים. הנקוד ליחידה הוא סָמְיָה (רע״ג) ודָמְיָה (שם, שם). כל זה על פי הקשת הלשון הוא. אבל ברבים הנקוד על שני פנים: חַמְיִין (ק״ד) וקָרַיִן (רס״ב). וכן בהשמטת הנו״ן הסופי: בַּעְיֵי (ק״ו); בעָיי (ע״ח). סיריליאו מנקד בַּעַיִי (ברכ׳ ב׳ ח׳). לפי זה יתכן שהשתמשו בשני משקלים יחד: חַמְיִין, על דרך השלמים, וחָמַיִן על דרך לו״י. אבל יותר נראה שהיה רק משקל אחד והוא חָמַיִן, ובהשמטת הנו״ן: חָמַיִי. החרק נשאר קצר, אף כי הכתיבה מלאה.

ט) היו״ד הנע ביחידה וברבות של הבינוני נדחק לפעמים: בָּעָה<בעיה; בָּעָן<בעין (עיין סימן ט״ז ו׳).

י) במקור הקל המשקל הנפרץ הוא מִשְׁתֵּי, ובהודעה מִשְׁתְּיָא. לפעמים נדחק היו״ד: מִשְׁתָּה (עיין ט״ז ו׳). וכן גם בבנינים הנגזרים נמצאים משקלים כמִתְחֲמָא, מְטַפָּא, במקום מִתְחֲמָיָא, מְטַפָּיָא (ט״ז ו׳).

יא) על דבר משקלי המקור על דמיון מַתְנֵי, מְצַלֵּי, וכדומה, עיין דברי בסימן רפ״א ז׳ ג׳ למטה. הנקוד מֵיתָי (שרידי ק״ע) קשה, כי מעולם לא נכתב יו״ד כפול במשקלים כאלה.

מָסֹרֶת פָּעֳלֵי לו״י

הֶעָבָר

קצז. נסתר: — קל: — א) מְלָא (תענ׳ ד׳ ה׳); חֲמָא (שם, ג׳ ד׳); בעא (פסח׳ ה׳ ב׳); ברא (ברכ׳ ו׳ ב׳); געה (כלא׳ ט׳ ג׳); זכה (ר״ה ב׳ ה׳).

ב) איחטא (תענ׳ א׳ א׳); אישתה (ע״ז ב׳ ב׳); איבעה (ב״ב ב׳ ב׳).

ג) אישתי (ע״ז ב׳ ב׳).

פעל: — תַּנִּי (ברכ׳ ז׳ א׳); חַוִּי (כלא׳ ז׳ ג׳); זכי (דמאי ז׳ א׳); שרי (יבמ׳ א׳ ו׳) || שׁוּרִי (חגיגה ב׳ ב׳).

אפעל: — אַקְשִׁי (ברכ׳ ד׳ א׳); אַשְׁוִי (קדוש׳ ג׳ ד׳); הוֹרִי (ברכ׳ ב׳ ז׳); אוֹדִי (קדוש׳ ג׳ ד׳) || הוֹדִי (שם, שם).

אתפעֵל: — אתברי (שבת א׳ ב׳); אִתְבְּנִי (תענ׳ ג׳ ט׳); אתחמי (סנה׳ י׳ ב׳); איתגלי (תרומ׳ ח׳ ג׳); איסתמי (ע״ז ב׳ ב׳); אינשי (חלה ד׳ ג׳); איקרי (ברכ׳ ט׳ א׳); אִצְּדִי (תענ׳ ד׳ ה׳); איטפי (שבת ט״ז ט׳).

אתפעַל: — אִשְׁתַּנִי (מ״ק ג׳ ה׳); איתמני (בכור׳ ג׳ ג׳); אִשְׁתַּעִי (סוֹטה ב׳ א׳); אתקשי (ב״ב ט׳ ה׳).

הערה: מהבבלית: חֲמַאי (ויק״ר ל״ד ט״ז); אַסְחַיי (פס״ר צ״ג.); אִשְׁתְּבַאי (שבת ז׳ א׳; כתוב׳ ב׳ ט׳).

נסתרת: — קל: — א) זְכָת (שקל׳ ה׳ ב׳); קְשָׁת (ביצה א׳ ג׳); גְּעָת (ברכ׳ ב׳ ד׳); מְטָת (פאה א׳ א׳).

ב) חמית (יבמ׳ ט״ז ג׳); בעית (דמאי א׳ ג׳); בכית (קה״ר י״א ב׳). עיין קצ״ו ב׳.

פעל: — תַּנִּיַּת (פאה א׳ א׳; קדוש׳ א׳ ז׳); קניית (שבת ו׳ א׳); שריית (שקל׳ ה׳ א׳) || שוריית (דמאי א׳ ג׳) || שָׁרִיאַת (איכה ר׳ כ״ח.); קניאת (סוטה ט׳ ט״ו).

אפעל: — אנשיית (דמאי ז׳ א׳).

אתפעֵל: — א) אִתְגְּלְיַת (שבת א׳ ד׳; ע״ז ב׳ ח׳) ‖ איתגליאת (קה״ר י״א ב׳); איתעריית (שקל׳ ה׳ א׳); איטפיית (חגיגה ב׳ א׳).

ב) אִתְעֲרִית (דמאי א׳ ג׳); איסתמית (ויק״ר כ״ב ד׳). עיין קצ״ו ב׳.

ג) אִתְבְּעָת (ערוב׳ א׳ ו׳), בהקשה על הקל.

אתפעַל: — א) אִשְׁתַּעְיַת (ב״ק א׳ א׳) ‖ אשתעייא (ברכ׳ ב׳ ד׳).

ב) אִשְׁתַּעִית (סוטה ב׳ א׳).

ג) אִשְׁתַּוָּת (סנה׳ ו׳ ו׳).

נכח: — קל: — א) חֲמֵית (יומא ב׳ א׳); שרית (שם, ו׳ ד׳); סנאית (איכה ר׳ א׳ ל״א).

ב) חַמְיֵת (פסח׳ ה׳ א׳).

ג) בְּעֵיתָה (שביע׳ ט׳ ו׳); זכיתה (ע״ז ג׳ ה׳); קריתה (תענ׳ ד׳ ב׳).

ד) אישתית (ויק״ר י״ב א׳).

פעל: — א) דַּכִּית (שביע׳ ט׳ א׳); חַמִּית (ב״ר מ׳ ה׳).

ב) מַנִּיתָא (סנה׳ י׳ ב׳); שָׁרִיתָה (שם, ו׳ ג׳); דַּכִּיתָא (ב״ר ע״ט ד׳) ‖ דַּכּוֹתָא (פסדר״כ צ׳).

אפעל: — א) אקשית (איכה ר׳ ג׳ א׳); אודית (קדוש׳ ג׳ ד׳).

ב) אַפְלְיֵת (ברכ׳ ז׳ ב׳; ב״ר צ״א).

ג) אַפְלִיתָה (נזיר ה׳ ג׳).

ד) אַשְׁקָת (קה״ר י״א א׳).

אתפעַל: — א) אִתְכַּדַּת (יבמ׳ ח׳ ג׳).

ב) אִשְׁתַּעִית (ויק״ר ל״ד י״ד).

מ״ב: — קל: — א) בְּעֵית (ב״מ ו׳ ג׳; ברכ׳ ז׳ ב׳); זכית (תענ׳ ד׳ ב׳); שרית (ברכ׳ ג׳ ד׳); חמית (פסחים ה׳ ב׳); קרת (נדר׳ ה׳ ה׳); חמת (סנה׳ י׳ ט׳) בכתיבה חסרה.

ב) בְּעֵיתִי (ברכ׳ ב׳ ד׳); קריתי (שם, ט׳ ה׳); זכיתי (ויק״ר כ״ה ה׳); מניתי (ברכ׳ ב׳ ד׳).

ג) עֲנְיֵת (כלא׳ ט׳ ג׳); תניית (תרומ׳ א׳ ג׳); בעיית (ב״ב ג׳ י׳).

הערה: מהבבלית: בעאי, בעיי (ברכ׳ ז׳ ב׳; שבת ב׳ א׳); חמיי (יבמ׳ י״ב א׳).

פעל: — א) צַלִּית (ברכ׳ ד׳ ו׳); גַּלִּית (כתוב׳ ט׳ ט׳).

ב) צַלִּיתִי (שבת ב׳ ו׳).

ג) צַלְּיֵית (ברכ׳ ד׳ ו׳); גַּלְּיֵית (מעש׳ ה׳ ג׳).

ד) צַלְּיֵיתִי (ברכ׳ ד׳ ו׳; שבת ב׳ ו׳).

אפעל: — א) הוֹרִית (פס״ר ל״ה:); אנשית (ב״ר ע״ח ז׳).

ב) אַפְלִיתִי (נזיר ה׳ ג׳).

ג) אַפְלְיֵית (ברכ׳ ז׳ ב׳); אנשיית (ב״ר ע״ח ז׳).

אתפעֵל: — אתבעית (ב״ר ק׳ ב׳).

אתפעַל: — איתקשיית (סוטה ח׳ ג׳).

נסתרים: — קל: — בְּעוֹן (ערוב׳ ז׳ א׳); ענון (פסח׳ ג׳ ז׳); שרון (מ״ק ג׳ א׳); מטון (תענ׳ ג׳ א׳); שתון (פאה ח׳ ו׳) || אישתון (ברכ׳ ג׳ א׳).

פעל: — צלון, צלו (ברכ׳ ד׳ ו׳); שרון (יומא ב׳ א׳); נַדּוֹן (מ״ק ג׳ א׳); חפון (ע״ז ג׳ א׳); מלון (סוטה ג׳ ד׳); צַלִּין (תענ׳ א׳ ד׳); שוּרִין (שביע׳ ט׳ ב׳); מחו (ברכ׳ ב׳ ח׳).

הערה: מהיהודית: שָׁרְיוּ (איכה ר׳ א׳ ד׳).

אפעל: — אנשון (שבת י״ט א׳) || אנשין (תרומ׳ ב׳ ב׳); הורון (ע״ז א׳ ט׳) || הורין (דמאי ו׳ א׳) || אורין (ערלה ב׳ ו׳); אחמין (איכה ר׳ א׳ ב׳); אַשְׁוַיֵי (גטין ג׳ א׳).

אתפעֵל: — איתבעון (תענ׳ ג׳ ח׳); איתכפון (ע״ז ג׳ א׳); אִנְּכוֹן (דמאי א׳ ג׳); אינשון (שבת י״ט א׳); איקרון (נדר׳ ו׳ ח׳); אידרון (שבת ג׳ א׳); אתמלאון (קה״ר א׳ ח׳).

אתפעַל: — איתמנון (בכור׳ ג׳ ג׳); אישתטון (ב״ר נ׳ ד׳).

נסתרות: — אתפעֵל: — אִתְגַּלְיָן (ע״ז ב׳ ג׳ וח׳); אישתביין (כתוב׳ ב׳ ו׳); איתקריין (דמאי ד׳ א׳); אתבעין (פאה ז׳ ג׳).

נכחים: — קל: — בְּעֵיתוּן (גטין ו׳ ה׳); חמיתון (תענ׳ ד׳ ה׳); עניתון (ברכ׳ ה׳ ג׳).

אפעל: — אנשיתון (שבת י״ט א׳); אתניתון (כתוב׳ ו׳ ד׳); אקשיתון (איכה ר׳ א׳ נ״ו).

אתפעֵל: — אינשיתון (שבת י״ט א׳); אשתריתון (ויק״ר י״ג א׳).

נכחות: — קל: — קְהֵיתִין (ויק״ר י״ט ט׳).

מ״ב: — קל: — חֲמֵינַן (ר״ה ב׳ ב׳; תענ׳ ד׳ ה׳); זכינן (דמאי א׳ ג׳) || זכינין (פאה ח׳ ח׳); תנינין (שרידי ס׳) || תוננן (שם, י״ב) || תנינן (תרומ׳ א׳ א׳).

פעל: — א) צלינן (ברכ׳ ד׳ ו׳; ר״ה ד׳ י׳); פנינן (ברכ׳ ט׳ א׳).

ב) קשיינן (ערוב׳ א׳ א׳, ו׳ ב׳).

אפעל: — אנשינן (ברכ׳ ז׳ ב׳) || אנשנן (שרידי כ״ח).

אתפעֵל: — אידמינן (דמאי א׳ ג׳) || אידמינון (שקל׳ ה׳ א׳).

הֶעָתִיד

קצה. נסתר: — קל: — א) יִסְחֵי (ברכ׳ ג׳ ד׳); ישתי (שבת י״ד ד׳).

ב) ימטא (תרומ׳ ח׳ ד׳); ישתה (תענ׳ ד׳ ו׳); יתנה (ברכ׳ ב׳ א׳); ימלא (ב״מ ח׳ ט׳).

פעל: — יְצַלֵּי (ברכ׳ ד׳ א׳); יחמי (דמאי ב׳ א׳); מהבבלית ליצלי (ברכ׳ שם).

אפעל: — יוֹדֵי (כתוב׳ ט׳ י׳).

אתפעֵל: — יִתְבְּרֵי (ברכ׳ א׳ ב׳); יטפי (שבת א׳ ג׳); יתבני (ב״ר י״ג א׳).

אתפעַל: — יִתְפַּנֵּי, יִפַּנֵּי (פסח׳ ד׳ א׳).

נסתרת: — קל: — תיסרי (דמאי א׳ ג׳); תיצבי (כתוב׳ ז׳ ו׳); תזכי (ויק״ר ה׳ ח׳); תירפי (איכה ר׳ א׳ ל״א).

נכח: — קל: — תיחמי (ברכ׳ ד׳ א׳); תישרי (שבת ו׳ א׳); תיבזי (חגיגה ב׳ ב׳).

פעל: — תצלי (תענ׳ א׳ ד׳); תמני (שם, ד׳ ב׳); תרבי (ויק״ר י״ט ו׳).

אתפעֵל: — תיתחמי (ר״ה ב׳ ד׳).

נכחת: — קל: — תֶּחְטַיִי (תענ׳ א׳ ד׳).

אפעל: — תַּנְשַׁיִי (ויק״ר ד׳ י״ז).

מ״ב: — קל: — א) אחטי (ברכ׳ ב׳ ח׳); איקני (ב״מ א׳ ו׳); אבעי (ב״ב ב׳ ג׳).

ב) אקנה (יבמ׳ ט״ו ג׳).

פעל: — איכסי (קה״ר י״א א׳).

נסתרים: — קל: — יתנון (מ״ק ג׳ ה׳); ילעון (פאה ח׳ ח׳); ייחמון (תרומ׳ ח׳ ד׳); ייבנין (כתוב׳ ד׳ י״ג).

פעל: — ילוון (כתוב׳ ז׳ ה׳); יצלון (איכה ר׳ ה׳ ה׳); ישנון (ב״ר ס״ד י׳).

אתפעֵל: — יתחמון (ברכ׳ א׳ א׳).

נסתרות: — קל: — ישתיין (מ״ק א׳ א׳, ב׳ ג׳); ייחמיין (סנה׳ י׳ ב׳).

אתפעֵל: — יסתמיין (פאה ח׳ ח׳; שקל׳ ה׳ ד׳).

נכחים: — קל: — תחמון (שבת י״ט א׳); תיחמון (שביע׳ ט׳ ד׳).

פעל: — תחמון (קה״ר א׳ ז׳); תפנון (ויק״ר כ״ה ה׳); תמלון (שם, שם).

אתפעַל: — מהבבלית: תתפנו (קה״ר ב׳ כ׳).

מ״ב: — קל: — ניזכי (דמאי א׳ ג׳); ניתני (תענ׳ א׳ ו׳); נימטי (שם, ב׳ י״ד); ניחמי (שביע׳ ט׳ א׳); נעני (מגלה א׳ ט׳); נישתי (תענ׳ ג׳ י״א).

פעל: — נידכי (שביע׳ ט׳ א׳); נחוי (חגיגה ג׳ א׳); נצלי (תענ׳ א׳ ד׳) || נוצלי (שם, ד׳ א׳).

אפעל: — נהני (קה״ר י׳ ח׳; אסת״ר ג׳ ב׳).

הערה: נשתעייא (פסדר״כ קי״ט.; עיין סימן קל״ז בהערה).

הַצִּוּוּי

קצט. ליחיד: — קל: — א) חמי (תענ׳ ג׳ ה׳); שרי (שביע׳ ד׳ ב׳); רמי (שבת ג׳ א׳); חשי (ע״ז א׳ א׳); תהי, לעי (תענ׳ א׳ א׳).

ב) זכה (תענ׳ א׳ ד׳); שתה (יומא ו׳ ד׳).

פעל: — חמי (כלא׳ ט׳ ג׳); סמי (ברכ׳ ב׳ א׳); קשי (ערוב׳ א׳ ט׳); צלי (איכה ר׳ פת׳ י׳) || צילי (נדר׳ ט׳ ד׳); לווי (כתוב׳ ז׳ ה׳).

אפעל: — אשוי (כתוב׳ א׳ ב׳); אסמי (מ״ק ג׳ ז׳); ארפי (תרומ׳ ח׳ ד׳); הורי (מ״ק ג׳ ה׳).

אתפעֵל: — אשתרי (דמאי ב׳ א׳).

אתפעַל: — אשתוי (שבת א׳ ג׳).

ליחידה: — קל: — שְׁרַיִי (סנה׳ ז׳ י״ג) || שְׁרוֹי (שם, שם).

פעל: — פניי (תענ׳ א׳ ד׳); מלוֹי (ויק״ר כ״א ח׳); גלוי (איכה ר׳ מ״א:).

לרבים: — קל: — ענון (פסח׳ ה׳ ז׳); זכון (קדוש׳ ג׳ י״ב); סחון (תרומ׳ ח׳ ד׳); שרון (מ״ק ג׳ א׳); חמון שקל׳ ה׳ י״ב); אישתון (קה״ר ג׳ ב׳).

פעל: — צלון (סנה׳ ז׳ י״ג).

אפעל: — איקשון (תרומ׳ ה׳ א׳); ארפון (ויק״ר ה׳ ו׳).

אתפעֵל: — אתחמון (ב״ב ט׳ א׳).

בֵּינוֹנִי פּוֹעֵל

ר. ליחיד: — קל: — בָּעֵי (ברכ׳ ב׳ ח׳); שתי (שם, ב׳ א׳); חדי (שם, ה׳ א׳); גבי (שקל׳ ה׳ א׳); רוּעֵי (איכה ר׳ ס״ד.). שתי הדוגמאות הבאות לדעתי הן ברבוי אף כי משמשות הן ליחיד: שתיי (פסח׳ י׳ א׳); גביי (ב״ב י׳ י׳).

פעל: — מבזי (ברכ׳ ב׳ ב׳); מתני (שם, ב׳ ז׳); מדמי (שם, ב׳ א׳); מצלי (יומא א׳ ו׳); מקשי (נדר׳ ד׳ י׳) || מְקַשֵּׁה (שבת ב׳ ח׳).

אפעל: — מפלי (מ״ש ד׳ ו׳); מסרי (ב״ב ב׳ ג׳); משקי (תרומ׳ ח׳ ג׳); מודי (דמאי ב׳ ג׳) || מוֹדֶה (גטין ט׳ ו׳); מהיהודית: מְהַשְׁנֵי (שרידי ק״ח).

ליחידה: — קל: — בעייא (תענ׳ א׳ ד׳); מחייה (ברכ׳ ה׳ א׳); דמיא (ערוב׳ א׳ א׳); כהייא (נדר׳ ט׳ א׳); בכייה (תענ׳ א׳ ב׳); צחייא

(יומא ו׳ ד׳); בזיית (ב״ר י״ז ג׳); בָּעָה (קדוש׳ א׳ ז׳) || בעא (ב״ר ל״ג ג׳; איכה ר׳ א׳ י״ח).

פעל: — מנפייא (שבת ז׳ ב׳); משתייה (שם, שם); מספייא (שם, שם).

אפעל: — מחלית (שיר ר׳ ג׳ ד׳).

לרבים: — קל: — א) לעיין (פאה ח׳ ח׳); בכיין (יומא ב׳ א׳); רמיין (שביע׳ ד׳ ב׳); שריין (מ״ק ג׳ ה׳); בעיון (ברכ׳ ה׳ א׳); תליון (מ״ש א׳ ב׳).

ב) חמין (ברכ׳ ה׳ א׳); בעין (ע״ז ב׳ א׳); שתין (סנה׳ ו׳ ו׳); בעוֹן (פאה ז׳ ג׳).

הערה: הדוגמה האחרונה היא בסיום העבר. הדוגמאות בסיום —ין הן בסיום השלמים: חָמִין.

ג) בָּעַיִי (ברכ׳ ב׳ ח׳); חָמַיִי (ערוב׳ ג׳ ח׳); קָרַאיִי (ר״ה ד׳ ח׳); פריי (ב״מ ב׳ י״א); געיי (תענ׳ ב׳ א׳); חדיי (חגיגה ב׳ ב׳).

פעל: — א) מְרַצַּיִן (סוטה א׳ ד׳); מקשיין (שביעי ז׳ א׳); מצליין (ר״ה ד׳ ח׳).

ב) מחדיי (חגיגה ב׳ ב׳); מדמיי (שביע׳ ט׳ א׳); מצליי (ר״ה ד׳ ח׳); ממחיי (ב״ב ב׳ ג׳); מקשיי (ר״ה ד׳ א׳).

ג) מפנין (תענ׳ ג׳ י״א); מצלון (ברכ׳ ד׳ א׳ וו׳); מזכון (ערוב׳ ח׳ א׳); מקשוֹי (פאה א׳ א׳); מדמו (כתוב׳ ד׳ ג׳).

אפעל: — מלקין (סוטה א׳ ד׳); מודיין (תרומ׳ י״א ד׳) || מודיי (מעש׳ א׳ ה׳) || מודויי (שבת י״א א׳) || מודו (ברכ׳ ד׳ א׳); מהנון (שם, ט׳ א׳); מהיהודית: מְהַשְׁנַיִי (ערוב׳ א׳ י׳).

לרבות: — קל: — בָּעֲיוֹן (כתוב׳ ד׳ י״ב); חמיאן (קה״ר י״ב ה׳); כהיין (שם, י״א ט׳); בָּעָן (ע״ז א׳ א׳); שתן (שם, ד׳ י״א); תנן (שם, א׳ ה׳); שרן (קה״ר י״א ב׳).

פעל: — מְדַכָּן (ב״ר ע״ט ו׳).

בֵינוֹנִי פָעוּל

רא. ליחיד: — קל: — צְדֵי (ברכ׳ א׳ א׳); תני (שם, שם); דכי (נדר׳ א׳ ג׳); חמי (חלה א׳ א׳); אשתי (ע״ז א׳ א׳).

פעל: — מגלי (מ״ק ג׳ ה׳); מכסי (ב״מ ב׳ ד׳).

אתפעֵל: — א) מתבעי (ע״ז א׳ א׳) || מבעי (ב״ב י׳ א׳); מיעני (גטין ג׳ ז׳); מתחמי (שקל׳ ה׳ ד׳); מתכפי (פאה ח׳ ח׳).

ב) מִנְּבָה (דמאי א׳ ג׳); מתחמא (ב״ר ס״ג ח׳).

אתפעַל: — משתעי (ברכ׳ ב׳ א׳); מתמני (בכור׳ ג׳ ג׳); מתעני (מ״ש ה׳ ה׳ וו׳).

ליחידה: — קל: — תלייא (סנה׳ ו׳ ו׳); שרייה (יבמ׳ ח׳ ב׳) || שָׁרָא (שביע׳ ח׳ ג׳).

פעל: — מדמיא (ברכ׳ א׳ א׳).

אפעל: — מפנייא (יומא ו׳ א׳).

לרבים: — פעל: — משניין (מ״ש ד׳ ו׳); מכוסיי (כתוב׳ י״ב ג׳).

אתפעֵל: — מתבעיין (סוטה ט׳ ג׳) || מתבעין (יבמ׳ ט״ז ג׳); מתבניי (ברכ׳ ב׳ ד׳); מתקריין (ויק״ר י״ב ד׳); מתחמאין (איכה ר׳ פת׳ כ״ג); מִתְבְּרִיאוּ (שם, ג׳ ח׳).

אתפעַל: — מתרביין (שבת ו׳ א׳) || מרביין (תענ׳ ד׳ ה׳); מתקשיין (ב״ר ס״ב ה׳); מתמניי (בכור׳ ג׳ ג׳); מתפניי (תענ׳ ד׳ ג׳); מתגנו (ע״ז ג׳ א׳).

לרבות: — פעל: — מקליון (נדר׳ ו׳ י׳); מיגליין, מיכסיין (ב״ב ב׳ י״א). הדוגמות האחרונות תתכנו היותן מבניני האתפעל.

הַמָּקוֹר

רב. קל: — א) מסחי (ברכ׳ ג׳ ד׳); מירדי (שביע׳ ד׳ ב׳); משתי (ברכ׳ ז׳ ג׳); מילקי (פאה א׳ א׳); מיחמי (שקל׳ ה׳ ב׳); מענו (שבת א׳ ז׳); מסחו (רות ר׳ ה׳ י״ט). מִשְׁרַיִי (יבמ׳ י׳ ו׳) הוא תמונת הרבוי (עיין סימן ק״מ ה׳).

ב) מישתייה (פסח׳ ד׳ א׳); מתניא (כלא׳ ו׳ ד׳) || מתנייא (גטין ח׳ י׳); מיגבייא (שו״ט כ״ו ה׳); מיחמיה (קה״ר ג׳ ז׳).

ג) מסחא (ברכ׳ ב׳ ח׳); מיתנא (ערוב׳ א׳ א׳); מיזכה (סנה׳ ג׳ י׳); משתה (ברכ׳ ג׳ ד׳); מיגבא (פסדר״כ צ״ד:).

פעל: — א) מְצַלָּיָא (תענ׳ א׳ ד׳) || מְצַלּוּיָא (ברכ׳ ב׳ ט׳; עיין סימן כ״ז ג׳) || מיצליא (שבת א׳ ב׳; עיין סימן כ״ח ד׳); מקשייא (ערוב׳ א׳ ט׳); מיחמייא (מ״ש ה׳ א׳); מיטפייה (נדר׳ ד׳ ט׳); מילוויה (שבת ו׳ ט׳); מיזכיא (דמאי ז׳ א׳).

ב) מְצַלֵּי (ברכ׳ ב׳ ט׳, א״צ; ב״ר ל״ב י׳; פס״ר צ״ג.); מְרַבֵּי (פס״ר ס״ב.). עיין סימן קצ״ו א׳.

ג) ממלא (שבת ג׳ א׳); מטפא (סנה׳ י׳ ב׳).

הערה: מהיהודית: תנייה (נזיר ח׳ א׳); מנייה (סנה׳ א׳ א׳); דכיה (ב״ר ע״ט ד׳); צלאה (שם, כ״א ג׳); זַכּוּיָה (ב״מ ו׳ ג׳); תנויה (ב״ק א׳ א׳); בזוייה (ויק״ר כ״ח ה׳). מהבבלית: מחויי (ברכ׳ א׳ ה׳); דמויי (מ״ש ג׳ ב׳); צלויי (איכה ר׳ פת׳ י׳); בזוי (שקל׳ ה׳ ד׳).

אפעל: — א) מוֹרָיָיה (סנה׳ ג׳ י״ב).

ב) מתני (ברכ׳ ח׳ ב׳); מפלי (מ״ש ד׳ ו׳). וכן לפעמים בשומרונית. עיין סימן ק״מ ב׳ בהערה.

אתפעֵל: — א) מִתְחֲמָיָא (א׳ א׳); משתרייא (מ״ק ג׳ א׳); מיקרייה (גטין ה׳ ד׳).

ב) מימנא (ר״ה ב׳ ד׳) || מימנה (סוכה ב׳ ה׳); מתחמוֹ (ברכ׳ א׳ א׳, א״צ).

אתפעַל: — מִבַּזָּיָא (פאה ח׳ ו׳); מתמנייא (תענ׳ ד׳ ב׳); מתגרייא (כתוב׳ י׳ ה׳); מתעניא (תענ׳ א׳ ד׳); מסתמיא (ע״ז ב׳ ב׳); מִדַּדָּיָה (קדוש׳ ג׳ ד׳).

הערה: מהיהודית: איתגרייא (שבת ו׳ ט׳); איתרציא (איכה ר׳ ה׳ כ״ב). מהבבלית: ליבזוי (‹לאבזוי) (שקל׳ ה׳ ד׳).

אזא. אסא, אפא, אתא

הֶעָבָר

רג. נסתר: — קל: — אתא (ערוב׳ ז׳ י׳).

אפעל: — אייתי (דמאי ב׳ א׳).

אִתַּפְעַל: — אִתַּסִּי (ויק״ר כ״ב ד׳).

נסתרת: — קל: — אֲתָת (תענ׳ ב׳ י״ב); אתיית? (ויק״ר כ״ב ד׳).

אפעל: — אייתת (מגלה ב׳ ב׳) ‖ אייתיית (איכה ר׳ א׳ מ״ו) ‖ איתת (נדר׳ ח׳ א׳).

נכח: — אתית (נדר׳ ב׳ ה׳); אתת (ב״ב ב׳ ג׳); אתיתא (מ״ש ה׳ ב׳); אתיית (ב״ר ל״ג א׳).

אפעל: — אייתיתא (איכה ר׳ א׳ נ״ז); אייתית (שם, א׳ ד׳); איתית (ב״ר י״א ד׳).

מ״ב: — קל: — אתית (דמאי א׳ ג׳; ב״ר ל״ג א׳); אתיתי (ויק״ר כ״ח ב׳).

אפעל: — אייתיתי (איכה ר׳ א׳ ד׳).

נסתרים: — קל: — אתון (ברכ׳ ה׳ ג׳; פסח׳ ג׳ ז׳); אתן (דמאי ו׳ א׳); מהבבלית: אתו (ברכ׳ א׳ ה׳).

אפעל: — אייתון (ע״ז ב׳ ב׳) ‖ אייתין (שם, שם).

הערה: מהיהודית: אייתיו (איכה ר׳ ס״ה:).

אתפעֵל: — אתזון (ב״ר ס״ג ח׳).

אתפעַל: — איתסון (קה״ר י׳ ח׳).

נכחים: — קל: — אתיתון (פסח׳ ד׳ ט׳).

אפעל: — אַיְתֵיתון (נקוד, שרידי קנ״ז).

מ״ב: — קל: — אתינן (שבת א׳ א׳).

הֶעָתִיד

רד. נסתר: — קל: — ייתי (ב"ק ג' א').

נסתרת: — תיתי (סוטה א' ד').

נכח: — אפעל: — תיתי (חלה ד' ה'; דמאי ג' ב') || תייתי (איכה ר' א' י"ג).

מ"ב: — אפעל: — אייתי (איכה ר' א' י"ג).

נסתרים: — קל: — ייתון (ב"ק ג' א') || יֵאתְיָן (ב"ר ס"ג ח').

אתפעֵל: — יתזון (ב"ר ס"ג ח').

מ"ב: — קל: — ניתי (ברכ' ו' ה'; אסת"ר ב' א').

אפעל: — ניתי (תענ' ד' ה'); נייתא (ב"ר י"א ד').

אתפעַל: — ניתסי (פסדר"כ פ"ט.). מהבבלית: ניתסאי (קה"ר י' ח').

הַצִּוּוּי

רה. ליחיד: — קל: — אתא (שרידי א') || איתא (יומא ג' ז'; ב"ב ח' א'; סנה' א' א'). מהבבלית: תא (ע"ז ג' ה').

אפעל: — אייתי (ברכ' ט' ב').

ליחידה: — קל: — איתיי (ברכ' ב' ד'; ב"מ ו' א') || אתיי (שם, שם) || איתי (שם, שם).

לרבים: — קל: — אתון (תענ' ד' א') || איתון (שם, א' ד', ג' ד'; מגלה א' ט') || איתין (פסדר"כ ס"ה.) || תון (כלא' ח' ג') || מהבבלית: תו (איכה ר' א' ד').

בֵּינוֹנִי פּוֹעֵל

רו. ליחיד: — קל: — אתי (ברכ' ה' ג').

אפעל: — אייתי (יומא א' א'); מייתא? (יבמ' ז' א').

אפעַל: — מיתסי (ע״ז ב׳ ב׳).

ליחידה: — קל: — אתיא, אתיית (פסח׳ ו׳ א׳; בכור׳ א׳ ט׳) ‖

אתיית (ב״מ א׳ א׳) ‖ אתאי (פאה ג׳ ז׳; תרומ׳ א׳ א׳; פסח׳ ד׳ ט׳; הור׳ ג׳ ב׳), בסרוס אותיות; אָפָּה (ויק״ר ו׳ ג׳).

אפעל: — אייתיא (חגיגה ב׳ ב׳) ‖ מייתא (סנה׳ ו׳ ו׳).

לרבים: — קל: — אתיין (ב״מ ב׳ א׳); אזיין (קה״ר ב׳ י״ח).

אפעל: — מייתין (ב״ר ס״ג ו׳) ‖ מייתון (פאה א׳ א׳); מתין

(פסדר״כ צ״ד.). מהבבלית: מייתי (קדוש׳ א׳ ז׳) ‖ מייתו (סוטה ט׳ ה׳; סנה׳ ז׳ י״ג).

לרבות: — קל: — אתיין (שרידי כ״ג; תענ׳ ד׳ א׳) ‖ אָתְיָן (כתוב׳ ד׳ י״ב).

אפעל: — מייתן (ברכ׳ ב׳ ג׳).

הַמָּקוֹר

רז. קל: — מיתי (נדה ט׳ ד׳) ‖ מאתי (שרידי ק״ח); מפי (סנה׳ ג׳ ה׳) ‖ מיפה (ביצה ד׳ ה׳); מיתיה (שבת ב׳ א׳).

אפעל: — מייתי (שבת י״ט א׳) ‖ מֵיתָי (נקוד, שרידי ק״ע) ‖ מייתה (ב״מ ה׳ ג׳) ‖ מיתא (שם, ו׳ א׳) ‖ מיתיה (מ״ש ד׳ א׳).

אתפעַל: — מִתְּאַסָּיָא (קה״ר א׳ ח׳) ‖ מתסיא (פסדר״כ ק״ל:).

הוה, חיא

הֶעָבָר

רח. נסתר: — קל: — הוה (ברכ׳ ו׳ ה׳); חיה (ויק״ר כ״ב ד׳); הווה (שרידי ו׳).

נסתרת: — קל: — הות (מ״ש א׳ א׳) || הוות (פאה א׳ א׳; שבת ו׳ ב׳) || הוית (שם, ו׳ א׳); מהבבלית: הוויי (ע״ז ב׳ ב׳).

אפעל: — אחיית (ויק״ר כ״ב ד׳).

נכח: — קל: — הוויתה (שקל׳ ז׳ ב׳; שביע׳ ו׳ ד׳) || הויתא (כלא׳ ט׳ ג׳) || הוייתה (סוטה א׳ ד׳) || הוית, הווית (שבת ו׳ א׳; נדר׳ ט׳ ז׳) || הוות (שבת ו׳ ח׳).

נכחת: — קל: — הויית (שבת י׳ א׳).

מ״ב: — קל: — הויתי (קדוש׳ ג׳ ב׳) || הוות (פאה א׳ א׳) || הויית (תענ׳ ד׳ י׳).

נסתרים: — קל: — הוון (תרומ׳ א׳ א׳; ביצהִ ה׳ ב׳) || מהבבלית: הוו (פאה ח׳ ח׳).

נסתרות: — קל: — הוויין (כלא׳ ד׳ ו׳; ברכ׳ ב׳ ד׳).

נכחים: — קל: — הויתון (פסח׳ ג׳ ז׳; סוכה ה׳ א׳); הויתן (ע״ז ה׳ י״א) || הויתם (פאה ג׳ ז׳).

מ״ב: — קל: — הוינן (נזיר ה׳ ג׳; קדוש׳ א׳ ד׳) || הוינין (מעש׳ ב׳ א׳) || הוינון (ביצה א׳ י׳) || הוונן (סנה׳ י׳ א׳).

הֶעָתִיד

רט. נסתר: — קל: — יהוי (ב״מ ב׳ ה׳) || יהא (ע״ז ה׳ ח׳) || ייאִ (מ״ק ג׳ א׳) || ייה (כתוב׳ י״א ג׳) || יהי (איכה ר׳ כ״ג:) || יי (שרידי קע״ב); ייחי (שבת י״ד ד׳).

נסתרת: — קל: — תהוי (כתוב׳ ז׳ ו׳) ‖ תהא (נדר׳ י״א ב׳).

נכח: — קל: — תיהוי (ב״מ י׳ ב׳) ‖ תהוי (מגלה ד׳ ה׳) ‖ תהא (מ״ק ג׳ ה׳) ‖ תי (יומא ז׳ א׳; מגלה ד׳ ה׳) ‖ תו (סוטה ז׳ ו׳) ‖ תהוה (ויק״ר כ״ה ה׳) ‖ תהי (שבת ג׳ א׳).

נכחת: — קל: — תהויין (יבמ׳ י״ג ב׳).

מ״ב: — אפעל: — אחייה (ויק״ר כ״ד ד׳).

נסתרים: — קל: — יהוון (ערוב׳ א׳ ד׳; סוטה ט׳ ט״ז) ‖ ייאון (חלה א׳ ד׳) ‖ יהון (ב״מ ד׳ ג׳) ‖ ייהוון (ב״ק י׳ י׳); ייחון (תענ׳ א׳ א׳). מהבבלית: יהוו (שרידי ז׳; קה״ר ג׳ ט׳ ‖ ליהוון (מ״ק ג׳ א׳; איכה ר׳ א׳ כ״ט).

נסתרות: — קל: — יהיויין (קדוש׳ ג׳ ד׳) ‖ מהבבלית: ליהויין (שם, א׳ ז׳).

נכחים: — קל: — תיהוון (תרומ׳ ח׳ ד׳) ‖ תהון (ברכ׳ ח׳ ה׳) ‖ תיהוין (שביע׳ ט׳ ד׳) ‖ תיהווין (מ״ש ה׳ ג׳) ‖ תיוין (מעש׳ ד׳ ד׳).

מ״ב: — קל: — נהוי (איכה ר׳ ב׳ ג׳) ‖ נהוון (ויק״ר ל״ד ט״ז; עיין סימן ק״ו ה׳).

הַצִּוּוּי

רי. ליחיד: — קל: — הוי (מ״ק ג׳ ה׳; יבמ׳ ח׳ ב׳).

לרבים: — הוון (נדר׳ ה׳ ח׳). מהבבלית: הוו (נזיר ו׳ א׳).

הַבֵּינוֹנִי

ריא. ליחיד: — קל: — הוי, הווי (שבת ד׳ א׳; יבמ׳ ג׳ א׳); חיי (כלא׳ ח׳ ד׳; קה״ר ג׳ ב׳).

אפעל: — מחיה (ויק״ר י׳).

ליחידה: — קל: — הויא, הויה, הוויא (ב״ר כ״ו ד׳; ויק״ר ט׳).

לרבים: — קל: — הויין (ברכ׳ ב׳ א׳; שבת ו׳ א׳) ‖ הוין (שבת א׳ א׳, ו׳ ט׳) ‖ הוויי (שבת ז׳ ב׳; יבמ׳ ב׳ ב׳).

לרבות: — הויין (יבמ׳ ט״ו א׳) ‖ הוויין (תענ׳ ג׳ י״א) ‖ הוינן (כתוב׳ ב׳ ו׳; עיין סימן ק״ו ה׳).

הַמָּקוֹר

ריב. קל: — מהוי (שבת ו׳ ב׳); מיחי (תענ׳ ג׳ ד׳).

אפעל: — מחיי (קה״ר ה׳ י׳).

הַבֵּינוֹנִי עִם כִּנּוּיִים מֻקָּפִים

ריג. לזכר למ״ב: — א) צָחֵינָא (יומא ו׳ ד׳); בעינא (ברכ׳ ג׳ ד׳); הוינא (שם, ה׳ ג׳) — מְצַלֵּינָא (ר״ה ד׳ ב׳) — מַיְתֵינָא (איכה ר׳ א׳ ב׳); מוֹדֵינוּ (פס״ר קכ״ג.).

ב) עם כנויי הפעל המחלט: — מֵתֵת?, אני מביא (כתוב׳ ד׳ ח׳) — מִתְבְּעֵת, אני מתבקש (ב״ר ק׳ א׳).

לנכח: — אָתֵית (קה״ר ג׳ ט׳); הָוֵית (איכה ר׳).

לנקבה מ״ב: — רָעֲיָנָא, צָבְיָנָא (מ״ק ג׳ ג׳); שוייהנא (סנה׳ א׳ ב׳; עיין סימן ז׳ ג׳) ‖ שָׁוְיָנָא (מ״ק ג׳ ג׳).

לנכחת: — שַׁרְיָת, את מותרת (יבמ׳ ח׳ ב׳).

לרבים מ״ב: — שָׁתֵינַן (ע״ז ב׳ ג׳); — מְדַמֵּינַן (שרידי שכ״ג); מְעַלֵּינַן (אסת״ר ז׳ י״ג) — מַתְנֵינַן (גטין ח׳ ט׳).

חִבּוּר הַפְּעָלִים בִּלְתִּי לו״י עִם הַכִּנּוּיִים

ריד. הֶעָבָר: — א) תמונת העבר הקל לפני כנויי הפעול היא: כְּתַבְתּ׳ למ״ב לנכח ונכחת ולנסתרת. ביחיד ולמ״ב ונכחים ונכחות ברבוי, וכַתְב׳ לנסתר ולנסתרים ולנסתרות. על המעט מן המעט משמשת התמונה החדשה למ״ב, ר״ל (כַּתְבֵת במקום כְּתַבְתִּי, גם לפני הכנוי, בקיום הצרי: אַמְרֵתַהּ במקום אֲמַרְתַּהּ. כנויי הפעול בעבר ובצווי הם הם כנויי הגוף בשמות.

ב) על המעט מתחברים הכנויים לעבר על ידי אותיות החבור נו״ן או ת״ו. הנו״ן שאול מהעתיד והת״ו מהמקור (עיין סימן ק״מ ד׳). נקוד הת״ו הוא ־ָת—, ובהקשה על משקלי לו״י, ־ֵית—, או ־ִית—. נקוד הנו״ן הוא ־ַנּ— או ־ִנּ—. על המעט המאודי נמצאות שתי אותיות החבור יחד: —נָת— (עיין סימן כ״ט).

ג) דמיון הארמית הבבלית, או בשאלה מהבבלית, נשמט לפעמים סימן הרבים לפני הכנויים בעבר כמו בעתיד.

רטו. העתיד: — הכנויים מתחברים אל העתיד על ידי אות החבור נו״ן. נו״ן המשקל, בעקרו גם כן נו״ן חבור, נראה רק על המעט המאודי. על הרוב הנו״ן הראשון נבלע בדגשות הנו״ן השני.

בבינוני, כנויי העבר מעורבבים עם כנויי העתיד. על דבר כנויי המקור עיין סימן רל״ה.

מָסֹרֶת הַפְּעָלִים הַמְכֻנִּים בִּלְתִּי לו״י

הֶעָבָר

נִסְתָּר

רטז. א) מ״ב: — נַשְׁקִי (ברכ׳ ו׳ א׳); — קַנְטְרִי (מ״ש א׳ ג׳); קַדְּמִי (פסדר״כ קפ״ב:); קַפְּחִי (שו״ט כ״ו ה׳). — אַסְבְּרִי (ערוב׳ ה׳ ח׳); אַרְכְּבִי (ב״ר ס״ז כ״ב); אַעֲלִי (סנה׳ א׳ א׳); אֲנִיפִי (ב״ר נ״ט י״א).

הערה: מהיהודית: נַסְבְּנִי (ב״ר ס״ז ו׳); אַפְּקָנִי (שם, מ״ה ה׳); אַעֲלַנִי (שם, ס״ז ו׳); עָרְעַנִי (קה״ר י״א א׳); עַרְעֲרַן (שם, שם); קַטְלֵיתִי (איכה ר׳ ל״ד:).

ב) נכח: — שַׁלְחָךְ (נדר׳ ב׳ ה׳) — אַלְפָּךְ (ברכ׳ ב׳ ז׳) — אַרְכְּבָךְ (ב״ר ס״ה כ״ב); אַפְּקָךְ (שם, מ״ה ה׳); אַעֲלָךְ (שם, צ״ד ז׳); הֵימְנָךְ (חגיגה ב׳ ב׳), עם תנועה טפלה.

ג) נכחת: — מַתְלִיךְ (דמאי א׳ א׳).

ד) נסתר: — א אַמְרֵהּ (שקל׳ ב׳ ה׳); נסביה (ברכ׳ ב׳ ח׳); דָּנֵהּ (שם, שם); קַטְלֵי (תענ׳ ד׳ ה׳); צַדְיֵיה (כלא׳ א׳ ו׳); נַצְחֵיה (כתוב׳ ג׳ ט׳); קַטְלוֹ (דמאי ב׳ א׳; עיין סימן כ״ז ג׳) — חַזְרֵהּ (ב״מ ב׳ ה׳); סאביה (ברכ׳ ג׳ א׳) — אַשְׁכְּחֵהּ (ברכ׳ ד׳ א׳); אטמריה (שביע׳ ט׳ א׳); אוקריה (ביצה ה׳ ח׳); אייכליה (ב״ב ב׳ י״א); אַכְשְׁרוֹ (יבמ׳ ד׳ י״א).

ב קַיְּמָתֵהּ (הור׳ א׳ א׳); יַהֲבָתֵהּ (ויק״ר י״ב א׳); אוֹקֻמָתֵהּ (שם, ל׳ ו׳).

ג אוֹתְבִנֵּהּ (תענ׳ ב׳ ד׳).

הערה: אַמְרֵן (שבת י״ד ד׳); אָרְעֵן (דמאי א׳ א׳); אַשְׁכְּחֵן (חגיגה ב׳ א׳). התמונות האלה נוכל לפרש על אחד משני פנים: אם שהן מקוצרות מן אַמְרִנֵּהּ, וכו׳, בהשמטת הכנוי (עיין סימן ל״ד י״א), או הן רבים במקום יחיד (עיין סימן רנ״ה).

ה) נסתרת: — א חַנְקַהּ (מ״ק ג׳ ז׳) — קַיְּמַהּ (כלא׳ ג׳ א׳) ‖ קיימא (ברכ׳ ב׳ ג׳) — אוקרה (ב״ב ב׳ י״א); אדלקה (שבת ט״ז ט׳); אַפְּלַהּ (ערוב׳ א׳ ד׳).

ב שַׁמְעָתַהּ (שבת ח׳ א׳); גַּנָבָתַהּ (שקל׳ ה׳ א׳); גַּדְרָתָא (שבת ט״ו ג׳); בַּלְעָת (דמאי א׳ ג׳); בהשמטת הכנוי — קַיְמָתַהּ (הור׳ א׳ א׳); פַּרְשָׁתַנַּהּ (כלא׳ א׳ ו׳); חַשְׁבֵיתַהּ (ע״ז א׳ א׳).

ג קַיְמִנַּהּ (ע״ז ב׳ א׳).

ו) מ״ב: — אַלְפַן (ברכ׳ ב׳ א׳) ‖ אִלְפָן (דמאי א׳ ג׳) ‖ אֱלְפָן (פאה ח׳ ח׳; שביע׳ ד׳ ג׳; פסח׳ ה׳ ג׳) ‖ אַלְפוֹן (שקל׳ ה׳ א׳) ‖ אַלְפֶן (ב״ר ס׳ ח׳; ויק״ר כ׳ ז׳); אַפְקֶן (ב״ר ל״ד ט״ו).

ז) נסתרים: — א (כלא׳ ט׳ ג׳); חַנְקוֹן (חגיגה ד׳ א׳); יַהֲבוֹן (ברכ׳ ב׳ ה׳) — קַבְּלוֹן (כתוב׳ ב׳ ט׳); פַּיְסוֹן (תרומ׳ ח׳ ד׳) — אַרְבְּעוֹן (חגיגה ב׳ א׳); אקדמון (סוכה ב׳ ח׳); אייכלון (ברכ׳ ג׳ א׳); אֲקִימוֹן (חגיגה ב׳ א׳); אֲגֵיבוֹן (קדוש׳ ב׳ ט׳); אוֹקְרוֹן (סנה׳ א׳ ב׳); אַסֵּקוֹן (שיר ר׳ ה׳ י״ד).

ב אַשְׁכְּחַנּוּן (ברכ׳ ז׳ ד׳); אַטְעוֹנְנוּן (חגיגה ב׳ א׳).

ג נַסְבָתוֹן (כתוב׳ י״ב ג׳); תַּפְשֵׂיתוֹן (סנה׳ ז׳ י״ג); אַנְקְפָתְהוֹן (ויק״ר ל״ז ב׳).

הערה: תבריהון (ב״ר ל״ח י״ג); נסביהון (שם, י״ז ג׳); נסיביהון (ויק״ר ל״ד י׳); קָרֵבְהוֹן (איכה ר׳ ד׳ ג׳); חייבהון (קה״ר ג׳ ו׳); אקימהון (ב״ר ס״ג); ארבעינון (שם, נ״ט); אשכחינון (איכה ר׳ א׳ מ״ה); אפקינון (ויק״ר ל״ד י״ב); חַבְשָׁתִנּוּן (שם, שם); אַנְסִנֵּן (שם, שם); אַקְמִנֵּן (שם, שם).

ח) נסתרות: — א שַׁבְקֵן (פאה ג׳ ז׳); קטלין (סנה׳ ו׳ ו׳); תברין (ב״מ ו׳ ו׳); בזעין (מ״ק ג׳ ח׳); שַׁפְכֵן (ע״ז ד׳ י״א) — קַבְּלֵן (קדוש׳ א׳ ז׳).

ב יַהֲבַנִּין (חגיגה ב׳ ב׳).

נִסְתֶּרֶת

ריז. א) נסתר: — קְבַרְתֵּהּ (שבוע׳ ו׳ ה׳); ילדתיה (פאה א׳ א׳) ‖ ילידתיה (קדוש׳ א׳ ז׳); חטפתיה, טלקתיה (שקל׳ ז׳ ב׳); חטפתיא (ע״ז ב׳ ח׳); נשקתיה, גפפתיה (ערוב׳ ג׳ ב׳); מָרְתֵּי (פאה ח׳ ח׳); אסיקתיה (ב״ר נ״ו ח׳); אמשחתיה (שו״ט ב׳ ח׳).

ב) נסתרת: — כְּתַבְתַּהּ (שבת ט״ז א׳); עקרתא (יבמ׳ ו׳ ו׳).

ג) מ״ב: — קַבֵּלְתָּן (חגיגה ב׳ ב׳); עַרְעַרְתָּן (קה״ר י״א א׳).

ד) נסתרים: — חֲלַטְתּוֹן (שביע׳ ו׳ א׳); שאלתון (נדה ב׳ ז׳); נסבתון (ויק״ר ו׳ ג׳); טְעֵמְתּוֹן (ב״ר ס׳ ח׳); אַשְׁכַּחֲתּוֹן (שבוע׳ ו׳ ה׳); חַיְּטַתְּהוֹן (ב״ר ס״ה י״ז).

נֹכַח

ריח. א) מ״ב: — חֲשַׁדְתַּנִי (חגיגה ב׳ ב׳); עבדתני (סנה׳ א׳ ב׳); שאלתני (קדוש׳ ג׳ ד׳); שלחתני (ויק״ר ל׳ ו׳) — קַפַּחְתַּנִי (שם, שם) — אסמיכתני (ב״מ ד׳ א׳); אייכלתני (מגלה א׳ י״א) || אוכלתני (ב״ב ב׳ י״א).

ב) נסתר: — חֲזַרְתְּנֵהּ (ב״מ ב׳ ה׳) || חֲזַרְתֵּנֵהּ (שם, שם); שמעתוניה (שם, א׳ א׳); אשכחתיניה (שם, ב׳ ב׳); יהבתיניה (גטין ה׳ ג׳); טַלְטֵלְתַּנֵּהּ (חגיגה ב׳ ב׳).

ג) נסתרת: — א זְרַעְתַּהּ (ב״מ ט׳ ה׳); שַׁמְעֵתַהּ? (תרומ׳ ד׳ ג׳).
ב שְׁמַעְתַּנַּהּ (ערלה א׳ ג׳).

ד) מ״ב: — אוֹקַרְתַּנֶן (סנה׳ א׳ ב׳) || אֵיקַרְתַּנֶן (נדר׳ ה׳ ח׳).

ה) נסתרים: — א חֲנַקְתּוֹן (חגיגה ב׳ א׳).
ב פְּרַשְׁתַּנּוּן (דמאי ב׳ א׳) — בָּרֶכְתַּנּוּן (סנה׳ י׳ ה׳).

ו) נסתרות: — זְרַעְתֵּן (קה״ר ה׳ י׳).

נֹכַחַת

ריט. א) מדברים בעדם: — אֲגֵבְתִּינֶן (תענ׳ א׳ ד׳).

ב) נסתרים: — תבעתינון (ב״ב ח׳ ז׳); אגיבתינון (יבמ׳ י״ב ו׳); אעילתינון (ב״ב ב׳ י״ב).

מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ

רכ. א) נכח: — חֲשַׁדְתָּךְ (דמאי ד׳ א׳); שְׁאַלְתָּךְ (ב״ר צ״א ג׳) — אֲגֵבְתָּךְ (שרידי רל״ב).

ב) נכחת: — שְׁלַחְתִּיךְ (נדר׳ ב׳ ה׳); כְּנַסְתִּיךְ (גטין ז׳ ו׳); חֲשַׁדְתִּיךְ (דמאי ד׳ א׳).

ג) נסתר: — שְׁאַלְתֵּהּ (ברכ׳ ז׳ ב׳); קטלתיה (תענ׳ ד׳ ה׳); סבירתיה (ברכ׳ ג׳ ד׳); קיימתיה (שם, ב׳ ה׳); אפיקתיה (ב״ב ג׳ ד׳).

ד) נסתרת: — א בְּדַקְתַּהּ (ברכ׳ ד׳ ב׳); ילפתה (ע״ז ב׳ ח׳).

ב סַבְרֵתַהּ (ברכ׳ ג׳ ד׳); בדיקתא (תענ׳ ב׳ ב׳) || בדקיתה (שרידי קע״ד); אמריתה (ברכ׳ א׳ ה׳); שמעיתה (נדה א׳ א׳).

ה) נכחים: — צָרֶפְתְּכוֹן (נדה ב׳ ד׳).

ו) נסתרים: — א חֲסַרְתַּנּוּן (חגיגה ב׳ א׳).

ב קַיְמֵתוֹן (שרידי ס׳).

הערה: מהבבלית: שאלתינהו (ברכ׳ ד׳ א׳).

ז) נסתרות: — א תַּקְנְתֵּן (דמאי ד׳ א׳).

ב הֲבֵתֵן (אסת״ר ב׳ א׳; עיין סימן ט״ז ו׳ ג׳).

נִסְתָּרִים

רכא. א) מ״ב: — אַמְלֵכוּנִי (איכה ר׳ א׳ ל״א); אַפְּקוּנִי (שם, שם).

ב) נכח: — א נַצְחוּךְ (ויק״ר כ״ז א׳) — סַיְעוּךְ (קה״ר א׳ ח׳).

ב שַׁאֲלוּנָךְ (איכה ר׳ כ״ה:) — אַקְלוּנָךְ (פאה ח׳ ו׳).

ג) נסתר: — א קַבְרוּנֵהּ (חגיגה ב׳ א׳); עבדוניה (שבת ז׳ ב׳); אכלוניה (חגיגה ב׳ ב׳); כַּפְּתוּן (קדוש׳ ג׳ ד׳), בהשמטת הכנוי. — קַבְּלוּנֵהּ (ע״ז ה׳ ד׳). — אַשְׁכְּחוּנֵהּ (ברכ׳ ג׳ א׳); אלבשוניה (שביע׳ ו׳ ד׳); אייתיבוניה (תענ׳ ד׳ ב׳); אחתוניה (כלא׳ ט׳ ג׳); אעלוניה (סוטה ג׳ ד׳); אסקוניה (פאה א׳ א׳); אגיבוניה (שם, שם).

ב שַׁבְקְנֵהּ (תענ׳ ג׳ א׳); חַסְּרְנֵהּ (סוטה ג׳ ד׳); אַסְקְנֵהּ (קדוש׳ א׳ ז׳).

ג פַּטְרוּי (<פטרוהי) (גטין א׳ ה׳), בכנוי השם. מהבבלית: שַׁבְקוּהַּ (ברכ׳ ה׳ א׳).

ד) נסתרת: — א גַּנְבוּנַהּ (דמאי א׳ ג׳); קיימונה (תרומ׳ א׳ א׳) || קיימנוה (כלא׳ ג׳ א׳; עיין סימן ל״ג ב׳); אפקונה (שקל׳ ה׳ א׳); שערונא (פאה ז׳ ג׳); אגיבונה (קדוש׳ א׳ ז׳).

ב יהבינה (שבת ו׳ ט׳); קיימינה (יומא ג׳ ו׳; ע״ז ב׳ א׳); אפלגינה (סנה׳ א׳ א׳).

ג שערותא (ויק״ר כ״ב ד׳). ובכפל אות החבור: אגיבונתה (קדוש׳ א׳ ז׳).

ד מהבבלית: עבדוה (תענ׳ ב׳ א׳); עַבְּרוּהַּ (סנה׳ א׳ א׳) — אעלוה (ויק״ר ל״ז א׳).

ה) נסתרים: — א טַעֲנוּנוּן, צלבונון (חגיגה ב׳ ב׳); נסבונון (איכה ר׳ א׳ מ״ו) || נסבון (יבמ׳ י׳ ו׳; עיין סימן ל״ה).

ב אַשְׁכְּחֻנּוּן (תענ׳ ד׳ ה׳; כתוב׳ ו׳ ד׳); אקריבינון (קה״ר ז׳ י״א).

הערה: נסבוהון (ב״ר ס״ג ח׳).

ו) נסתרות: — יָבוּנִּין (חגיגה ב׳ ב׳).

ז) מ״ב: — שַׁבְקִנָּן (איכה ר׳ ל״ד:).

נִכָחִים

רכב. א) נסתר: — שְׁמַעְתּוּנֵּהּ (ב״מ א׳ א׳); שבקתוניה (איכה ר׳ א׳ ל״ז); אשמעתוניה (שיר ר׳ ה׳ י״ד); אדכרתוניה (קה״ר ט׳ ה׳).

ב) נסתרת: — מנעתונה (ברכ׳ ב׳ ח׳).

הערה: תַּקֶּנְתִּיהוּ (ב״ר ס׳ ח׳), בשנוי התנועה לבריחת הזווג.

מְדַבְּרִים בַּעֲדָם

רכג. א) נכח: — פַּיֶּסְנָתָךְ (יבמ׳ י״ב ו׳).

ב) נסתרת: — קַיֶּמְנָתַהּ (כלא׳ ד׳ ו׳); פָּרֶשְׁנָתַהּ (שם, א׳ ו׳).

הֶעָתִיד

נִסְתָּר

רכד. א) מ״ב: — יְסַיְּעַנִי (ב״ר נ״ט י״א); יַסְּבֵנִי (קדוש׳ א׳ ז׳; עיין סימן כ״ז ב׳).

הערה: מהיהודית: תְּבַיְּשֵׁנַנִי (איכה ר׳ ע״א:).

ב) נכח: — יִפְסְלִנָּךְ (קדוש׳ ג׳ י״ב); יַקְדְּמִנָּךְ (ב״ר ע״ה א׳); יְשֵׁיזְבִנָּךְ (סנה׳ י׳ ה׳).

ג) נסתר: — א יַעַבְדִנֵּהּ (מגלה א׳ י״א); יְזוּנְנֵהּ (פאה א׳ א׳) ‖ יְזוּנְנֵהּ (קדוש׳ א׳ ז׳); יתבריניה (שבת ז׳ א׳); יתיביניה (שם, שם); יטלטליניה (חגיגה ב׳ ב׳); ישמעיניה (מגלה א׳ י״ב); יִפְרְקִנֵּהּ (מ״ש ד׳ א׳).

ב יְסָאֲבָתֵהּ (ערוב׳ י׳ י״ד).

ג על דרך העבר: יַעַבְדֵהּ (גטין ד׳ ה׳).

ד) נסתרת: — א יסבינה (ב״ב י׳ ט׳); יתברינה (נזיר ו׳ א׳); יתיבינה (כלא׳ ב׳ ג׳); יטלטלינה (סנה׳ ו׳ ו׳).

ב על דרך העבר: יִסְּבַהּ (קדוש׳ א׳ ד׳).

ה) נכחים: — יִסְעֲדִנְּכוֹן (תענ׳ ד׳ ה׳).

ו) נסתרים: — יעבדינון (ב״ב י׳ ט׳); יקבלינון (ר״ה ב׳ א׳) ‖ יְקַבְּלִנּוּן (שרידי קמ״ח).

ז) נכחות: — יְקַבְּלִנִּין (שרידי קמ״ח).

נֹכַח

רכה. א) מ״ב: — תְּקְטְלַנִי (ב״ר צ״א ג׳); תְּתִיבֵנִי (כלא׳ ד׳ ב׳).

הערה: מהיהודית: תקטלינני (קה״ר ז׳ י״א) ‖ תקטלנני (שם, ה׳ י׳; ב״ר צ״א ג׳).

ב) נסתר: — תיפתריניה (פסח׳ ב׳ ג׳); תעבדיניה (כלא׳ ה׳ א׳) — תיקריניה (ויק״ר כ״ה ה׳).

ג) נסתרת: — תעבדינא (ברכ׳ ב׳ א׳); תיפתרינה (מ״ש ד׳ ג׳).

ד) נסתרים: — תעבדינון (פסח׳ ו׳ ה׳); תשבקינן (איכה ר׳ ה׳ ה׳).

מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ

רכו. נסתרים: — איקרינון, איקרינהון (פאה א׳ א׳); אוקרינון (קדוש׳ א׳ ז׳); הסיום — נהון הוא בבלי.

נסתרות: — איקרינין (פאה א׳ א׳); אשביקין (קה״ר י״א א׳).

נִסְתָּרִים

רכז. א) מ״ב: — א יַעַרְבוּנִי (שיר ר׳ ב׳ ט״ז).

ב יִקְטְלוּנַּנִי (ע״ז א׳ א׳), מהיהודית.

ב) נכח: — יְחַסְדוּנָּךְ (יבמ׳ א׳ ו׳).

ג) נסתר: — ייכלוניה (חגיגה ב׳ ב׳) || יכלוניה (ב״ר ל״ד ט״ו).

ד) נסתרים: — יתיבונון (נזיר ה׳ ב׳); יקבלינון (ר״ה ב׳ א׳).

נְכָחִים

רכח. א) מ״ב: — תקטלונני (ויק״ר כ״ו ז׳), מהיהודית.

ב) נסתרים: — תקימינון (גטין א׳ ה׳) || תקמינון (קדוש׳ ג׳ ד׳).

מְדַבְּרִים בַּעֲדָם

רכט. א) נסתר: — א ניקטליניה (סנה׳ ו׳ ג׳); נעבדיניה (ב״ר ע״ו ו׳); ניכליניה (שם, ס״ה ג׳); נשאלוניה (שם, ס״ב ה׳).

ב ניהביה (כתוב׳ י״ב ג׳); נישייליה (ב״ר ל״ה ב׳).

ב) נסתרת: — א נישמעינה (כלא׳ ג׳ א׳); נישלחינה (דמאי א׳ ג׳); ניתנינה (יבמ׳ א׳ א׳); נֶלְפְּנַהּ (ברכ׳ א׳ א׳); נפתרינה (שיר ר׳ ב׳ י״ד).

ב נמסרה (ב״ר ס׳ ח׳).

ג) נסתרים: — נוקרינון (פאה א׳ א׳); נִסְּבִנּוּן (סוטה א׳ ה׳); נעבדינן (דמאי ג׳ ב׳).

הַצִּוּוּי

לַיָּחִיד

רל. א) מ״ב: — שבקי (ב״ר צ״ח י״א); שֵׁיזְבִי (כלא׳ ט׳ ג׳) — שֶׁתְּפִי (ב״ר ל״ו ג׳).

הערה: מהיהודית: אַלֵּפְנִי (קה״ר ז׳ ח׳); שֵׁיזֵבְנִי (ב״ר ל״ג ג׳).

ב) נסתר: — שיבקיה (ב"מ ח' ט'); הביה (תרומ' ח' ג') — חזריה (ב"מ ב' ד'); פייסיה (ברכ' ט' ב'); — אודעיה (נדר' ב' ה').

הערה: קְפְחַנֵּהּ (ב"ר פ"ז ג'); אַחֲתִנֵּהּ (שם, נ"ו ח').

ג) נסתרת: — שיבקה (כתוב' י"א ג'); שׁוֹלקה (פסח' ז' ג'); חַזְּרַהּ (חגיגה ב' ב'); אַפְּקַהּ (שם, שם); אַפְקְרַהּ (שביע' ט' ד').

הערה: שבוקא (ב"ר י"ז ג'); פתחונה (ב"ר מ' ה'); קפחינה (שם, פ"ז ג').

ד) מ"ב: — אַלְּפַן (פסח' ה' ג'); עֲרְבָן (דמאי א' ג').

ה) נסתרים: — שַׁלְּחוֹן (שביע' ט' ב'); פייסון (סוטה ה' ה'); אֲקִימוֹן (חגיגה ב' א').

ו) נסתרות: — שֶׁבְקֶן (ברכ' ו' ה'); אֱכְלֶן (ביצה ה' ח') — קַבְּלֶן (קדוש' א' ז').

לַיְּחִידָה

רלא. א) נסתר: — שׁובְקָתֵיהּ, שַׁבְקוֹתֵיהּ (נדה ב' ז').

ב) נסתרים: — אַפְּקִינוּן (ב"ב ב' י"א).

לָרַבִּים

רלב. א) מ"ב: — זרקוני (קדוש' א' א'); יהבוני (כלא' ט' ג'); אלבשוני (שם, שם); אייתיבוני (קדוש' א' א'). ובהשמטת הכנוי: אייתיבון (כתוב' ו' ז'); עַלּוֹן (=אעלוני) (ויק"ר כ"ה ב').

ב) נסתר: — א שבקוניה (איכה א' ל"ז); אעלוניה (קה"ר י"א א'); שבקותיה (ב"ר נ"ט ד'). ובהשמטת הכנוי: ארימון (תרומ' ח' ג').

ב ארבעיניה (קה"ר ז' כ"ג).

הערה: מהבבלית: אפקיהו (ב"ר מ"ה ה').

ג) נסתרת: — אפקונה (שקל' ה' א').

ד) נסתרים: — אטעוננון, אטעונינון, אטעונונון (חגיגה ב' א').

הַבֵּינוֹנִי עִם כִּנּוּיֵי הַפָּעוּל

רלג. ליחיד: — מ״ב: — משמשיני, משמשוֹני (סנה׳ ב׳ ו׳).

נכח: — מיקרך (ב״ר י״ז ג׳); משמשך (סנה׳ ב׳ ו׳); קָטְלֵיתָךְ (ב״ר ל״ו א׳).

נכחת: — מְהֵימְנָתִיךְ (סנה׳ ו׳ ו׳); משמשיך (שם, ב׳ ו׳).

נסתר: — קָטְלֵי (תענ׳ ד׳ ה׳); מְסָאֲבֵהּ (נזיר ז׳ א׳); הֵימְנֵן (>מהימניניה) (שביע׳ ט׳ א׳).

נסתרת: — מקבלה (פאה א׳ א׳); מקללה (כתוב׳ א׳ א׳); מותבה (יבמ׳ ד׳ י״א); מעיקתה (ב״ב ח׳ ז׳); מחזרנה (שם, ג׳ ד׳).

נסתרים: — מייכלוֹן (מעש׳ ב׳ ד׳); מוכלינון (ב״מ ב׳ ח׳); אכילהון (ב״ר ס׳ ח׳); נָצַעֲהוֹן (איכה ר׳ ב׳ ד׳).

נסתרות: — קָטְלֵן (סנה׳ ו׳ ו׳).

ליחידה: — נסתר: — עָרְבָתֵהּ (כלא׳ ט׳ ג׳).

לרבים: — מ״ב: — מלבשוני (כלא׳ ט׳ ג׳).

נכח: — מחשדונך (דמאי ז׳ א׳).

נסתרים: — אכליהון (נדר׳ ז׳ א׳); קטרינון (גטין ד׳ ו׳).

נסתרות: — מרכיבין (ב״ב ח׳ ד׳).

מדברים בעדם: — עָבְדִינַן, עושים אותנו (איכה ר׳ כ״ד:).

הַבֵּינוֹנִי עִם כִּנּוּיִים מֻקָּפִים וְעִם כִּנּוּיֵי הַפָּעוּל

רלד. מַיְכְלַתִּי, אתה מאכילני (מגלה א׳ י״א); מֵיכְלַתֵּי, אתה מאכילהו (סנה׳ י׳ ה׳); נָצְחִינָךְ, אנחנו נוצחים אותך (ויק״ר כ״ז א׳); קָטְלִינֵהּ, אנחנו הורגים אותו (איכה ר׳ פת׳ כ״ג); שָׁבְקִינֵהּ, אנחנו מניחים אותו (שם, ל״ז.).

חִבּוּר הַמָּקוֹר עִם כִּנּוּיִים

רלה. א) על המקור בבנין הקל נכנסים על הרוב כנויי הפעול של העתיד עם אות החבור נו״ן, ועל המעט גם בלתה.

ב) המקורות בבנינים הנגזרים לוקחים את הכנויים של העבר עם אות החבור ת״ו. המצוע הזה מכוון לסיום הארמית המקראית — וּת בסמיכות, ושניהם מגזרה אחת הן — מכנוי הרומז אָת=וָת=יָת. על דבר נקודו של המצוע השוה מדמיָיתה (שרידי ס״ה).

מָסֹרֶת הַקַּל

רלו. א) מ״ב: — מטעינני (ב״מ י׳ א׳); מחנקני (ב״ר ע״ח א׳).

ב) נכח: — מישאלינך (איכה ר׳ א׳ י״ח) ‖ משאליתך (ב״ר פ״ט ח׳); מיבדקינך (נדר׳ ח׳ ז׳).

ג) נכחת: — מכנסיניך (קדוש׳ ג׳ ב׳).

ד) נסתר: — א מזקפניה (ברכ׳ ג׳ א׳); מיגמליניה (סנה׳ ו׳ ו׳); מיעבדיניה (מ״ק ב׳ ב׳); משמעיניה (ברכ׳ ד׳ ד׳); מקטוליניה (שרידי י״ז); מכבשינוה (איכה ר׳ ל״ד:); מקטלוניה (ברכ׳ ה׳ א׳); מיחשדוניה (ב״ק ג׳ א׳); מישבעוניה (שבוע׳ ח׳ ג׳); מישאלוניה (ע״ז ב׳ ג׳).

ב מִתְּנֵיתֵהּ (שבת ו׳ ב׳).

ג מפרקיה (הור׳ ג׳ א׳); מישפכיה (ע״ז ב׳ ג׳); מיקבריא (שבוע׳ ו׳ ה׳); מישטפיה (איכה ר׳ א׳ מ״ט); מקטליה (פסדר״כ צ״ד:); מֵיכְלֵי (בכור׳ ג׳ ג׳); מודעי (<מִדְּעֵהּ) (ברכ׳ ד׳ א׳).

ה) נסתרת: — א מעבדינה (מ״ק ב׳ ב׳); מישמעינה (ב״מ ב׳ י״א); מיפתרינה (שם, ב׳ ב׳); מיתנינה (תרומ׳ ה׳ ב׳); מימרינה (הור׳ ג׳ ה׳); מישבעונה (נדר׳ ט׳ ה׳); מבדקונה (סוטה ה׳ א׳).

ב מִנְסְבָא (גטין ה׳ ז׳).

ו) נכחים: — מישאלינכון (נדר׳ ח׳ א׳).

ז) נסתרים: — מיעבדינון (יבמ׳ א׳ ו׳); מיקטרינון (כלא׳ ט׳ ד׳); מיחצדינון (מ״ק א׳ א׳); מיסבינון (ע״ז ד׳ א׳).

הערה: מפרקהון (איכה ר׳ כ״ג:).

ח) נסתרות: — מיעיבדינין (מ״ק ב׳ ב׳); מיסבינין (כלא׳ ט׳ ג׳) ‖ מינסבינין (כתוב׳ י״ב ג׳); מיתנינן (שבת ד׳ ב׳).

מָסֹרֶת הַבִּנְיָנִים הַנִּגְזָרִים

רלז. א) נכחת: — מְקַדָּשְׁתִיךְ (קדוש׳ ג׳ ה׳); שָׁמָּשׁוּתִיךְ (שם, ב׳ ב׳), מהיהודית.

ב) נסתר: — מְחַזַּרְתֵּהּ (שבת ו׳ ה׳); מְזַבְּנָתֵהּ (מ״ק ב׳ ג׳); מְבַקְּרָתֵהּ (תרומ׳ ח׳ ג׳); מְחַתְּנָתֵהּ (ע״ז ג׳ א׳); מְפַיְּסָתֵהּ (דמאי א׳ ג׳). — מְפָּקְתֵהּ (שבת י״ד ד׳) ‖ מַפֶּקְתֵהּ (שביע׳ ו׳ א׳); מֵיקָמְתֵהּ (כלא׳ ט׳ ג׳); מַדְלָקְתֵהּ (שבת ט״ז ט׳); מוֹקְרֵיתֵהּ (ב״מ ב׳ י״א).

הערה: מוֹבְלֵיא (ברכ׳ א׳ א׳); מְפַיְּסֵהּ (שבת א׳ ד׳); מְבַקְּרֵהּ (רות ר׳ ג׳ א׳). עיין סימן רפ״א ז׳ ג׳.

ג) נסתרת: — מְחַזָּרְתַהּ (דמאי א׳ ג׳); מְנַחָמְתָא (שבוע׳ ו׳ ה׳) — מַרְבָּעְתָהּ (נדה א׳ א׳); מֵיקָמְתַהּ (סנה׳ י׳ ב׳); מֶעָלְתָא (ב״ר ע׳ י״ט).

ד) נכחים: — מְשַׁמָּדְתְכוֹן (שביע׳ ד׳ ב׳).

ה) נסתרים: — מְבַסָּרְתְהוֹן (סנה׳ א׳ ב׳) ‖ מְבַסָּרְתוֹן (נדר׳ ו׳ ח׳); מְשָׁמָּדְתְהוֹן (סנה׳ ג׳ ה׳) ‖ מְשַׁמָּדְתוֹן (שביע׳ ד׳ ב׳); מְעַכָּבְתוֹן (סוטה ז׳ א׳); מְזַבְּנָתוֹן (מ״ק ב׳ ג׳); מְקַבָּלְתוֹן (ב״ר נ׳ ד׳); מְטַלְטָלְתוֹן (שבת ד׳ ב׳).

ו) נסתרות: — מְזַבָּנְתֵן (מ״ק ב׳ ג׳); מְטַלְטָלְתֵן (שבת ד׳ ב׳); מוֹדָעְתֵן (ברכ׳ ד׳ א׳).

חִבּוּר הַכִּנּוּיִים עִם פָּעֳלֵי לו״י

רלח. א) העבר: — א בגוף הנסתר, המסיים בתנועה, מתמצע ת״ו החבור בין הפעל לכנוי; במשקל פְּעַל: חֲמָתִי, ראני; חֲמָתֵהּ, ראהו; חֲמָתְהוֹן או חֲמָתוֹן, ראם. במשקל פְּעֵל: חֲמִיתֵהּ, חֲמִיתוֹן. על המעט אות

החבור חסרה ויו״ד למ״ד הפעל על הרוב מונע בתנועת הכנוי: חֲמָהוֹן, ראם; אבל: אַזְיֵהּ, רַבְּיֵהּ, אַשְׁקְיוֹן.

ב בגוף הנכח, המסיים בתנועה לפני הכנויים, אות החבור היא נו״ן: חֲמֵיתָנֵהּ, חֲמֵיתִנּוּן. לפעמים חסרה אות החבור: חֲמֵיתֵהּ.

ג בשאר הגופים אות החבור חסרה. ואין צורך לומר שישנם גם יוצאים מהכללים שהוזכרו למעלה. כנויי הצווי הם הם כנויי העבר.

רלט. העתיד: — בחבור הכנויים עם העתיד לעולם מתמצע נו״ן החבור, ונו״ן המשקל נבלע בו בדגשותו. על המעט חסרה אות החבור ויו״ד למ״ד הפעל מונע בתנועה.

רמ. המקור: — בבנין הקל אות החבור היא נו״ן או ת״ו. בבנינים הנגזרים היא לעולם ת״ו.

מָסֹרֶת כִּנּוּיֵי פָּעֳלֵי לו״י

הֶעָבָר

נִסְתָּר

רמא. א) מ״ב: — קל: — חֲמָתִי (כתוב׳ י״ב ג׳).

ב) נסתר: — קל: — חֲמָתֵהּ (ברכ׳ ב׳ ח׳); בנתיה (ב״ב א׳ ג׳); מטתיה (ברכ׳ ג׳ א׳); חֲמִיתֵהּ (ב״ב ב׳ י״א); חזיתיה (שבת ט״ז ט׳); אַזְיֵהּ (תרומ׳ ח׳ ד׳).

הערה: חֲמִינֵהּ (קה״ר י״א א׳); חמנוניה (שביע׳ ד׳ ב׳; עיין סימן כ״ז ג׳ וסימן כ״ט).

פעל: — מַנִּיתֵהּ (תרומ׳ י״א ב׳; תענ׳ ד׳ ב׳); רַבְּיֵהּ (תענ׳ ג׳ ה׳); מַנְיֵהּ (קה״ר ז׳ ז׳).

אפעל: — אַיְתִיתֵהּ (יבמ׳ י״ב ו׳) ‖ אייתותיה (פאה א׳ א׳) ‖ אַיְתִיהוּ (הור׳ ג׳ ב׳); אשרוניה (ב״מ ה׳ א); אחייה (ויק״ר כ״ב ד׳); אשקיה (קה״ר י״א א׳).

ג) נסתרת: — קל: — לְעִיתַהּ (ערוב׳ א׳ א׳) ‖ לְעָתַהּ (שם, שם); חמתה (ע״ז ב׳ ב׳); תניתה (ברכ׳ ב׳ ד׳); תּנייתא (דמאי ב׳ א׳); תנינתה (שם, שם; כתוב׳ ח׳ ט׳; עיין סימן כ״ט); קרייה (ב״ר ע״ה ה׳).

פעל: — קַשִּׁיתַהּ (קדוש׳ ג׳ ט׳) ‖ קַשְּׁיֵיתַהּ (הור׳ א׳ א׳) ‖ קשונתה (עיין סימן כ״ט); גַּלִּיתַהּ (ב״ר י״ז ג׳).

אפעל: — אייתיתה (קדוש׳ א׳ ז׳); אנשיתה (ע״ז ב׳ ח׳).

אתפעל: — אינשתה (שקל׳ ז׳ ב׳).

ד) נסתרים: — קל: — חֲמָתְהוֹן (ברכ׳ ו׳ ג׳; שרידי רע״ג) ‖ חֲמָתוֹן (ברכ׳ ה׳ א׳; סוכה ב׳ ח׳) ‖ חֲמִיתוֹן (ברכ׳ א׳ ו׳) ‖ חֲמָהוֹן (שרידי ל׳; ב״ר י״ז ג׳) ‖ חֲמָתוֹי (שביע׳ ט׳ א׳; עיין סימן צ״ב).

פעל: — כַּסִּיתוֹן (מ״ק ג׳ א׳).

אפעל: — אַשְׁקִיתוֹן (ברכ׳ ג׳ א׳) ‖ אַשְׁקְיוֹן (ברכ׳ ג׳ א׳); אייתינון (קה״ר ג׳ ו׳; ב״ר ל״ג ג׳).

ה) נסתרות: — קל: — חֲמָתֵן (שבת ו׳ א׳).

נִסְתֶּרֶת

רמב. א) מ״ב: — אפעל: — אַיְתֶתְנִי (איכה ר׳ א׳ מ״ה; אסת״ר פת׳ ג׳).

ב) נסתר: — קל: — חֲמְתֵהּ (שקל׳ ג׳ ב׳; קה״ר י״ב ג׳) ‖ חֲמָתֵהּ (שבת ו׳ א׳); מטתיה (שקל׳ ה׳ ד׳).

פעל: — נַסֵּתֵהּ (שבת א׳ ג׳).

אפעל: — אַיְתֵתֵהּ (איכה ר׳ א׳ מ״ה).

נֹכַח

רמג. א) מ״ב: — קל: — חֲמֵיתָנִי (ברכ׳ ב׳ ד׳).

אפעל: — אַתְנִיתָנִי (ב״מ ב׳ א׳).

ב) נסתר: — קל: — תְּנֵיתֵהּ (ערוב׳ א׳ א׳); חמיתיה (איכה ר׳ א׳ מ״ו); חֲמֵיתָנֵהּ (שרידי ט׳).

אפעל: — אנשיתיה (דמאי ד׳ א׳).

ג) נסתרת: — קל: — קריתה (תענ׳ ד׳ ב׳).

אפעל: — אנשיתה (דמאי ד׳ א׳).

ד) נסתרים: — קל: — חֲמֵיתִנּוּן (שבת ב׳ ו׳).
פעל: — כַּסִּיתִנּוּן (מ״ק ג׳ א׳).
אפעל: — אגיבתינון (יבמ׳ י״ב ו׳).

ה) נסתרות: — קל: — חמיתינין (שרידי ע״ד).

נֹכַחַת

רמד. נסתר: — קל: — כְּפֵיתִינֵהּ (פאה א׳ א׳).

מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ

רמה. א) נכח: — קל: — חֲמֵיתָךְ (נדר׳ ב׳ ה׳).
פעל: — מַנְיֵיתָךְ (תענ׳ ד׳ ב׳).

ב) נסתר: — קל: — חֲמִתֵי (ב״ר ס״ג ח׳).
פעל: — מַנִיתֵהּ (מגלה ד׳ ה׳).
אפעל: — איתיתיה (חלה ב׳ ב׳; ב״ק ה׳ ח׳).

ג) נסתרת: — קל: — בעיתה (חלה א׳ א׳).
פעל: — קַשְׁיֵיתַה (נקוד, שרידי ע״ו) || קושייתה (פסח׳ ג׳ א׳).
אפעל: — אייתיתה (תרומ׳ א׳ ה׳) || אייתייתה (שרידי רמ״ב).
ד) נסתרים: — קל: — חֲמֵיתוֹן (דמאי ב׳ א׳); סביתינון (ויק״ר ל״ד י״ב).

נִסְתָּרִים

רמו. א) מ״ב: — פעל: — מַנּוֹנִי (ר״ה ב׳ ה׳).

ב) נכח: — קל: — חמונך (פאה ח׳ ח׳) || חמינך (שקל׳ ה׳ ד׳, ז׳ ב׳) || חמוך (שרידי קל״ב).

ג) נסתר: — קל: — כפוניה (גטין א׳ א׳); מחוניה (תרומ׳ ח׳ ד׳); שרוניה (סנה׳ ו׳ ה׳); חמוניה (פסח׳ י׳ א׳) || חמותיה (פס״ר ס״ג.); שריתיה (ערוב׳ א׳ ד׳).

פעל: — מנוניה (בכור׳ ג׳ ג׳) || מינוניה (סנה׳ א׳ ב׳) || מניניה (תרומ׳ י״א ב׳) || מניני (פסח׳ ו׳ א׳).

אפעל: — אייתוניה (שקל׳ ה׳ א׳); אישרוניה (כתוב׳ י״ב ג׳).

ד) נסתרת: — מַלְאוּהַ (ויק״ר ל״ז ב׳); אַיְתוֹהַּ (קה״ר ז׳ י״א), מהבבלית.

ה) נסתרים: — קל: — כְּפוֹנוּן או כְּפוֹנוֹן (חג׳ ב׳ א׳).

מְדַבְּרִים בַּעֲדָם

רמז. א) נסתרת: — קל: — תְּנֵינָתַהּ (קדוש׳ א׳ א׳) ‖ תְּנֵינַהּ (יבמ׳ ו׳ ה׳); מְטֵינָתַהּ (כתוב׳ ד׳ א׳).

ב) נסתר: — פעל: — פַּנְּיֵהּ (פאה א׳ א׳).

ג) נסתרים: — קל: — תְּנֵנָתוֹן (פסח׳).

הֶעָתִיד

נִסְתָּר

רמח. א) נסתר: — פעל: — יְמַנֵּינֵהּ (חגיגה א׳ ח׳); ימליניה (סוטה ה׳ ג׳).

ב) נסתרת: — פעל: — יקשינה (ב״ק ד׳ ה׳).

ג) נסתרים: — קל: — יִקְרוֹנּוּן (מגלה ד׳ ה׳) ‖ יקרינון (שם, ג׳ ז׳); יחמינון (ע״ז ג׳ א׳).

נֹכַח

רמט. א) נסתר: — קל: — תיחמיניה (ברכ׳ ב׳ א׳).

מְדַבֵּר בַּעֲדוֹ

רנ. א) נסתר: — אפעל: — אלקוניה (ברכ׳ ג׳ א׳).
ב) נסתרת: — אפעל: — אייתינה (יבמ׳ ח׳ ג׳).

מְדַבְּרִים בַּעֲדָם

רנא. א) נסתר: — קל: — נישתייה (תרומ׳ ח׳ ג׳).
אפעל: — נייתיניה (כלא׳ ט׳ ג׳).

ב) נסתרת: — קל: — ניתנינה (יבמ׳ א׳ א׳) || ניתנייה (ערוב׳ א׳ א׳).

ג) נסתרים: — ניגלינון (כלא׳ ט׳ ג׳); ניתנין (שבת י״א א׳).

הַצִּווּי

רנב. ליחיד: — א) נסתר: — פעל: — בַּזִּיתֵהּ (פאה א׳ א׳); קַשְׁתֵּהּ ? (ברכ׳ א׳ א׳).

אפעל: — אייתיתיה (ברכ׳ א׳ ד׳) || אייתיה, איתיה (תרומ׳ ח׳ ג׳) || אייתייה (איכה ר׳ א׳ ל״א).

ב) נסתרת: — פעל: — קשתה? (ברכ׳ א׳ א׳) || קשיתה (יבמ׳ ג׳ ג׳; נדר׳ ד׳ י׳) || קשייתה (שבת ו׳ ח׳; מ״ש ה׳ א׳).

ליחידה: — נסתר: — אפעל: — אייתיתיה (ב״ר צ״א ג׳) || איתיתיה (שם, כ״ג ח׳).

לרבים: — נסתר: — קל: — שרוניה (סנה׳ ו׳ ה׳).
אפעל: — ארפוניה (ברכ׳ ה׳ א׳).

ג) נסתרים: — אפעל: — ארפונון (כלא׳ ט׳ ג׳); אייתינון (שבת י״ט א׳).

הַבֵּינוֹנִי

רנג. אָתֵינַן, בא לנו (שביע׳ ב׳ א׳); מַזְנֵיהּ (<*מְאַזֵינֵהּ) (ויק״ר כ״ח ה׳); זָכֵנוֹן, זכינו אותם (קדוש׳ ג׳ ד׳); מַרְפֵּינוֹן (<מרפי אנא אינון) (ע״ז א׳ א׳); אָסֵינֵהּ, ארפאהו (ויק״ר ט״ז ט׳).

הַמָּקוֹר

רנד. קל: — א) נסתר: — מיחמיניה (שביע׳ ט׳ ו׳) || מחמוניה (ברכ׳ ג׳ א׳); מימחוניה (שם, ה׳ א׳); מירמיתיה (סנה׳ י׳ ב׳); מִשְׁרָתֵהּ (ב״ב ב׳ ג׳); מִתְנְיֵהּ (כתוב׳ ו׳ ז׳).

פעל: — מְמַנָּיָתֵהּ (חגיגה א׳ ח׳); מְטַפָּיָתֵהּ (שבת ט״ז ז׳).

הערה: מְמַנֵּיתֵהּ (בכור׳ ג׳ ג׳; תענ׳ ד׳ ב׳); מְפַנֵּינֵהּ (תענ׳ א׳ ד׳). באפעל: — מייתיתיה (ברכ׳ ב׳ ח׳); מייתותיה (פאה א׳ א׳); מייתוניה (קה״ר י״ב ב׳). עיין סימן רפ״א ז׳ ג׳. מהיהודית: לְאַיְתָיֵהּ (קה״ר י״א ב׳).

ב) נסתרת: — פעל: — מדמייתה (שבת א׳ א׳); מְטַפָּתַהּ (יומא ח׳ ה׳); משאת׳ (=*מַשְׁהָתַהּ) (שביע׳ ה׳ ג׳); מייתֵיתא (קדוש׳ א׳ ז׳); עיין סימן רפ״א ז׳ ג׳.

ג) נסתרים: — פעל: — מְפַנָּתוֹן (דמאי ה׳ ה׳).

ד) נסתרות: — פעל: — מְפַנָּתֵן (שם, שם).

ה) נכחים: — אפעל: — מַשְׁקָתְכוֹן (ע״ז ב׳ ג׳).

תּוֹרַת הַסִּדָּרוֹן
דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי בְּגֶדֶר הַלָּשׁוֹן

רנה. א) ענין ידוע הוא שהקדמונים ראו במלה לא סימן המונח למושג ידוע, אלא דבר ממשי, מהותו הרוחנית של העצם המסומן או של המושג המצוין. ועל כן העמיסו עליה כל האמונות הטפלות שהעמיסו על דברים ממשיים. המלה היתה אמצעי לקסם ולכשוף. על ידי מלות הבריחו את מלאך המות, עצרו בעין הרע, נמנעו מלפתוח פה לשטן, וכדומה. רשומים מהאמונות הטפלות האלה נמצאים גם במקרא וגם בתלמוד הבבלי (עיין ספרי דקדוק ארמית בבלית סימן תס״ט); אבל התלמוד הירושלמי והמדרשים, שמקור רובם הוא הגליל, מלאים מהן מפה אל פה. ומכיון שהשמושים האלה מבטלים בכמה פנים את הכללים הסדרוניים של הלשון, הוכרחתי לדבר על הענין הזה טרם בואי אל הצעת תורת הסדרון.

ב) השמושים הטפלים שאנו עוסקים בהם נמצאים כנראה רק בספרות היהודים, ולא אצל שאר עמי בני שם. אני אומר ״כנראה״. אין רגלים להאמין שבני ישראל היו משמרי הבלי שוא יותר מאחיהם בני שם האחרים. ולכן אני משער שהאמונות הטפלות הללו הן ירושה להם מעם האמורי שהיה מפורסם בענין הזה (עיין מאמרי לשון הנגב, רשמות כרך ה׳ ועוד). והגליל הושפע מהאמורי יותר מיהודה ובבל. והנה אפרט את השמושים הטפלים למיניהם:

ג) חלוף שם בשם אחר: — רבי יוסף בן חַלְפָּתָא אומר (רות ר׳ ב׳ ז׳): ״מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולביתי ביתי, אלא לאשתי ביתי ולביתי אשתי. ולא קריתי לשורי שורי ולשדי שדי, אלא לשורי שדי ולשדי שורי״. מזה אנו רואים שגם דברים בלתי בעלי חיים היו צריכים שמירה מפני המזיקים. וכן נמצא בספרות התלמוד את הכנוי דָּא דְבַיְתֵהּ או בְּנֵי בַיְתֵהּ לאשתו של איש. פה כנראה אנו עוסקים בעין הרע.

ד) כשהחלוף הוא שלא לפתוח פה לשטן, אז תולים את הדבור על השונאים: מי! דילמא לית לשונאי ישראל כלום? (סנה׳ ו׳ ו׳); בעייא אנא מיחנקוניה סנאיהון דישראל, ר״ל את בני (ברכ׳ ב׳ ד׳).

ה) שלא להוציא דבר מגונה מכנים את הסומא בסגיא נהור או מְפַתְּחָה, הפקח.

ו) מחליפים את הזכר בנקבה ולהפך; בעל התלמוד פותח את ספורו בסָבָא ומסיים בסָבְתָא (מ״ש ג׳ ג׳); פותח בתוֹרְתָא ומסיים בתוֹרָא (ברכ׳ ב׳ ד׳).

ז) מחליפים את הכנוי הרומז מזכר לנקבה ולהפך, מיחיד לרבים ולהפך: הא בבלאה (שקל׳ ב׳ ה׳); הדא מלכא (קה״ר ב׳ כ׳); הדא יומא (נדר׳ י׳ א׳); הדא דבי גמליאל (שם, ב׳ ה׳); ההיא צפרא (ברכ׳ ג׳ ד׳); ההוא עונקתא (שם, ב׳ ח׳); ההוא מילתא (שם, שם); בהו תבניתא (ע״ז ג׳ י״א); הדין אורייתא (קדוש׳ ג׳ י״ב); לא כדין דאמרין ולא עבדין (ב״ר נ״ג א׳); הלין קְרָיָה (קה״ר ה׳ י״א); הָלוֹן מילה (ויק״ר כ״ו ב׳); אילין רכיכה (שבת ט״ז ח׳); הינין ירדנא (איכה ר׳ ג׳ ח׳), וכדומה.

ח) מחליפים את שם היחיד ברבים ולהפך: הדין חברבריא (ברכ׳ ה׳ א׳); הדין סביא (קה״ר י״ב ד׳); ציבורייא, הצבור (פאה ח׳ ז׳; גטין ג׳ ז׳); הדין פסוקייא (ויק״ר כ״ו ז׳); הדין קְרָיִין (ברכ׳ ה׳ א׳); חד כַּרְמִין (כלא׳ ד׳ א׳); ככר מְלָא קֻשְׁטָן (ויק״ר כ״ו ב׳); קושטין אתון אמרין (חגיגה ב׳ א׳); רגלוהי דאבוי הוות פשיטא (פאה א׳ א׳); אֲבוּכוֹן, אבותיכם (מ״ש ג׳ ג׳); אֲחוּנַן, אחֵינו (תענ׳ ד׳ ג׳).

ט) מחליפים את שם התאר או את הבינוני מיחיד ויחידה לרבים: הוינא ידעין (ויק״ר ל״ד י״ב); אנא גבלין (ב״ר ל״ד ט״ו); יהבי ליה אינתתיה (ויק״ר ל״ז ב׳); חכימי הדין טלייא (ברכ׳ א׳ ה׳); בזווי רחיקי (שבוע׳ ז׳ ז׳); בעיין אנא מחניק (שרידי ט׳); וכדומה.

י) וכן בשם המספר: חֲמִשְׁיָתָה, החמשה, משמש גם במשמעות של החמשים (ב״ק ד׳ א׳); תְּלָתְיָתֵי, השלשה, משמש במובן של השלשים (עיין סימן ק״ט ד׳). תְּלָתִין, שלשים, ואֶשְׁתִּין, ששים; משמשים גם להורות על שלשה וששה (ברכ׳ ט׳ ב׳; יבמ׳ ד׳ י״ב).

יא) בין הפעל שְׁמַע ופעולו מתמצע לפעמים קרובות השם קָל: שמע קלן דנשייא אמרין (ברכ׳ ב׳ ד׳); עולון ושמעון קליה דרבי לוי דרש (ר״ה ד׳ א׳); שמעית קל רבי יהודה שאיל (שקל׳ ב׳ ד׳); משמעא קליה דדרושה (סוטה א׳ ד׳); שמע קלין קריין (יבמ׳ ח׳ ג׳); שמע קלהון קראיי (ביצה ב׳ ד׳); קליה שמע אָמַר (תענ׳ א׳ ג׳); וגם בלי הפעל ״שמע״: קלון מתבזיי בשוקא (כתוב׳ י״א ג׳) ‖ והות קלהון מתבזיין (ויק״ר ל״ד י״ד). בדוגמא האחרונה גם הפעל הֲוָה נתחלף בהֲוָת. בדוגמא הבאה, קָל הוא פעול להפעל ״אשכחון״: אשכחון קל טלייא קיימין מדחכין קומי חדא דרתא (קה״ר א׳ ז׳).

יב) בפעלים ובכנויי הגוף נמצאים חלופים בגוף במין ובמספר. לפעמים החלוף נופל על כל המאמר, ר״ל כשהכנוי לנכח, ד״מ, נחלף לנסתר, אז גם הפעל מתאים עמו: וההוא גברא לית הוא מיחי=ואתה לא תחיה (תענ׳ ג׳ ד׳); ייחות ההוא גברא ולא יסוק=אתה תרד ולא תעלה (ברכ׳ ג׳ ד׳). אבל על הרוב החלוף נופל רק על מלה אחת, ונמצא בלבול וחסרון ההתאמה במאמר. ד״מ: ההוא מיכל בעינא=אני רוצה לאכול (ברכ׳ ג׳ ד׳); בדידי לא אסתכלית מיומוי=בשלי לא נסתכלתי מימי (סנה׳ י׳ ה׳); חמית ההיא איתתא בחלמאי=ראיתי בחלומי (מ״ש ד׳ ו׳); ההוא שעתא הות אחרוק בשינוי וכדון את גחיך=אז היית חורק בשניך ועתה אתה צוחק (כתוב׳ י״ב ג׳). בדוגמא האחרונה כמה חלופים: הֲוָת במקום הֲוֵית; אחרוק במקום חָרֵק; שִׁנּוֹי במקום שִׁנָּךְ. וכן: אלא סופך דאָמַר, במקום אָמְרַתְּ (ע״ז ב׳ ה׳). וחלוף כזה נמצא גם בשמוש עם ״רבי״: חכים רבי לבר פדיה דאת אמר שמועתא משמיה?=היודע רבי את בר פדיה שאומר שמועות משמו? (שבת א׳ ב׳). ובפרטות החלופים הם:

יג) היחיד למדבר בעדו מתחלף לרבים מדברים בעדם או ליחיד נסתר. כשהחלוף נופל על הכנוי הנפרד, אז משמשים אָהָן גֻּבְרָא (ב״ב ח׳ א׳), או הָדֵן בַּר נָשָׁא (שבת א׳ ב׳), ועל הרוב הָהוּא גַבְרָא, הָהִיא אִתְּתָא, במקום הכנויים אֲנָא, אַתְּ, הוּא, או הִיא. עיין הדוגמאות למעלה: ניזיל

וניחות לי מן הן דסליקית (ברכ׳ ב׳ ח׳); תיהב לי גולתי דנצלי (שם, ד׳ א׳); בעיא הוינן (קדוש׳ ב׳ ב׳); הביה לי נשתייה (תרומ׳ ח׳ ג׳); אמר לון, ומה נעביד לכון? (סוטה ג׳ ד׳); נימור לכון מילא טבא דחמית לרב עביד (ברכ׳ ו׳ א׳); ניפוק לפרנסתי (מ״ק ג׳ א׳); סבר אפוי=סבר פני (דמאי א׳ ג׳); עובדין עובדא כוותיה=עשו מעשה לפי דעתי (ברכ׳ א׳ א׳); דקליל לי דלא באפוי=שקללני שלא בפני (סנה׳ ב׳ ו׳); מלא ידוי=מלא ידי (סוטה א׳ ח׳); יבון משיחא בריגלוי=תנו משיחה ברגלי (כתוב׳ י״ב ג׳); ליתנן אמר (פאה ב׳ ז׳); מי חזר=כשאשוב (שם, ח׳ ח׳); ואנא הוה אמר לה (פסח׳ ב׳ ד׳). לפעמים נמצא הנסתר גם במקום המדברים בעדם: מי חזרון=כשנשוב (פאה ח׳ ח׳); אמרין ליה, בעא תתן לן (יבמ׳ י״ב ו׳).

הערה: בקראנו שרבי יהודה הנשיא היה אומר: אנן עליבייא מקשייא על דרבי יוסי (גטין ו׳ ז׳) ההשערה עולה על דעתנו כי שמוש הרבוי במקום היחיד מורה על הענוה והצניעות. אבל כשאנו מוצאים שנערו של בן מביא יין שואל: מה ניזבון לך יומא דין? (פסח׳ ד׳ ט׳) נוכח בבטול השערתנו.

יד) היחיד הנכח מתחלף ביחיד נסתר והנכחים בנסתרים (עיין למעלה): חמריה דההוא גברא=יינך (מ״ש ד׳ ו׳); דילמא דאחשד לן=שמא חשדתנו (ברכ׳ ב׳ ח׳); הא ענתך דיפרקיניה (מ״ש ד׳ א׳); תיפח רוחיה דההוא גברא (ברכ׳ ט׳ ה׳); זילון וינסבון דין לדין (ויק״ר כ״ז א׳).

טו) חלוף הנכחת לפעמים שוה לחלוף הנכח: אמרין לה דאת מוליד בר דכר ובעלה דההיא איתתא מיית (מ״ש ד׳ ו׳). אבל לפעמים משמשות במקומה הנכחות: שריי מה דַעֲבַדְתִּין, התירי מה שעשית (סנה׳ ז׳ י״ג); קְהֵיתִין? נלאית? (ויק״ר י״ט ט׳).

הערה: פעל הנכחת בעבר משמש עתה רק לזכר נכח. וכן הנכחת בעתיד משמשת על הרוב לנסתרת: תילחושי (סוטה א׳ ד׳); תטמעי (ב״מ ט׳ י״ב); תיסבי (כתוב׳ ז׳ ו׳). אינני ברור לי אם השמוש הזה מיוסד על אמונה טפלה או לא.

טז) במה שנוגע לנסתר ולנסתרים, שבהם מתבטלים כללי הדקדוק בכמה פנים, גם כן לא נתברר לי אם הבטולים מיוסדים על אמונות טפלות או על רשלנות בעלי הלשון: — א חסרון ההתאמה במספר:

הוון בעי (ערוב׳ ז׳ ח׳); הוי בעיי (יבמ׳ ג׳ א׳); דהוון זריעה סערין (מ״ק א׳ א׳); עלון ויתיב להו קומוי (יבמ׳ א׳ ו׳); הוון־יימר (שבוע׳ ז׳ ה׳); מנוי טביא־ובזעיה (סנה׳ ב׳ א׳); עכבריא אכל (דמאי א׳ ג׳); אמר לון= אמרו להם (שם, שם); שבקוניה וְאָזוֹל לוֹן (שם, שם); נהגין הוינא־וכד מחסרין מייתי (שביע׳ ט׳ ה׳); אית בר נש דחכמין (גטין ד׳ א׳); אתר־בעא (ברכ׳ א׳ ה׳); ומגבלן ומטוגן (נדר׳ ו׳ י׳); אתגליין קולתא (תרומ׳ ח׳ ג׳); אִמֵּן, אמו (שביע׳ ו׳ א׳); אורחֵן, דרכו (נדר׳ ג׳ ב׳); גַּבֵּין, אצלו (דמאי א׳ ג׳); גזר דין נפקו (סנה׳ א׳ א׳); אכיל ומית=אכלו ומתו (תרומ׳ ח׳ ג׳), ועוד רבים כמוהם.

ב חסרון ההתאמה במין: דעתין דרבנן (מ״ש ד׳ א׳); חברין דרבנן (מכות א׳ ז׳); שיטתין דרבנן (ברכ׳ ו׳ ג׳); עלה דרבי יונה (דמאי ב׳ ג׳); הֲוָת נכית=היה נושך (ברכ׳ ה׳ א׳); הות משמש קומי אבוי=היתה משמשת לפני אביה (שבת ד׳ א׳); ערקתא יקד (יבמ׳ ט״ו ד׳); רבי יוחנן ענתנייתא (ברכ׳ ה׳ א׳); ויהב לה על רישיה (שבת ד׳ ג׳); ודא מתניתא עבד לון (נדר׳ ו׳ ד׳); ולההיא אינתתא דאמר לשון הרע (ויק״ר כ״ו ב׳); כדון ילדך אמך (שיר ר׳ ז׳ י״ד); ותלת לון יומא (כתוב׳ י״ב ג׳); דאילו הות לי משח (מ״ש א׳ א׳), וכדומה.

ג חסרון ההתאמה במצב: — הסמיכות במקום הכריתה: מאת על מאת (סוטה ה׳ ג׳); חדא למאת (מ״ש ד׳ ה׳); כל מילת דלא מחוורא (ברכ׳ ב׳ ג׳); אִתַּת דרבי בא (ב״ק ט׳ ז׳); בקעת דבית נטופא (ב״ר ע״ט ו׳); לא ידעין מְגִירְיָת (שבת ג׳ ב׳); מכוח קִרְיָת אינון רכינין (ב״ב ב׳ ג׳). שמוש המצב הנודע במקום הבלתי נודע רב מספור.

הַמַּאֲמָר הַפָּשׁוּט הָעֵירֹם

מַאַמְרֵי הָרֶגֶשׁ

קְרִיאַת הָרֶגֶשׁ

רנו. א) תמונת הקריאה היותר עתיקה היא תמונת הקריאה לבדה: וָי! דילמא לית לשונאי ישראל כלום? (סנה׳ ו׳ ו׳). ובכפל הקריאה: וָי, וָי! (שם, י׳ ג׳); אוֹיָם, אוֹיָם! (שם, ו׳ ו׳). ברבות הימים הקריאה מתחלת להיות מוגבלת על ידי תאר ונקשרת אליו על ידי אות הצרוף או אות היחס: וָי דְיֵכוֹל, וָי דְלָא יֵכוֹל! (נדר׳ ט׳ א׳); וָי לִי! (פסדר״כ צ״ג:); וָי עַל! (ויק״ר כ׳ ב׳).

ב) הקריאה תוכל להעשות גם בשם, בשם ותאר, וגם במאמר פעלי: רִבּוֹנֵהּ דְּעָלְמָא! (תענ׳ ד׳ ה׳); אַתְּ אָמַר! וְלָא מַתְנִיתָא הִיא? (מעש׳ ג׳ ה׳); רַבְרְבַיָּא קֵמוֹי, וְהוּא שְׁאַל לִזְעֵירַיָּא! (ברכ׳ ב׳ ז׳). ובכפל השם: סָבָא, סָבָא! (פאה א׳ א׳); אֲדֹנִי, אֲדֹנִי! (קה״ר ז׳ ח׳); כַּרְמָא, כַּרְמָא, מָה טָב אַתְּ! (שם, ה׳ י״ד).

ג) ההשתוממות לובשת על הרוב לבוש השאלה: מה ביש מנהגא דהכא! (ברכ׳ ב׳ ח׳); מה נְטִיל אוירא דהן סבא! (ר״ה ב׳ ד׳); מה, סליקית מזכי ואנא אחטי!? (ברכ׳ ב׳ ח׳); כמה ביש גדא דההוא גברא! (אסת״ר י׳ ה׳); ואית לאמיה בר?! (ע״ז ד׳ א׳).

ד) משער הקריאה הוא גם המאמר המתחיל במלת הָא או הַבָה: הא אילפא, אייתי נהרא! (גטין ז׳ ו׳); הא שקא והא סלעא והא סאתא, קוּם כּוּל! (סנה׳ ב׳ א׳); הֶבָא לְכוֹן מִנֵּהּ! צאו לכם ממנו! (ר״ה ג׳ ט׳).

ה) גם השבועה נכללת בקריאת הרגש: חייך! (ברכ׳ ט׳ ב׳); בחייכון! (שביע׳ ד׳ י״ב); איפופי ישראל! (נדר׳ י״א א׳); משה! דאנא אמר טעמא (דמאי ד׳ א׳).

מַאֲמַר הַמִּצְוָה וְהַפְּקֻדָּה

רנז. א) הפקודה מובעת — א על ידי הצווי: הב לי אינון פריטייא (קדוש׳ א׳ ו׳); זיל חות לנכסך (ב״ב ח׳ ה׳); איזיל דמוך (סוכה ב׳ ה׳); הֱוֵי שליף סנדלך (מ״ק ג׳ ה׳).

ב על ידי הצווי והבינוני: איזיל לייט (סנה׳ י׳ ב׳); עולון וְשָׁמְעִין (ר״ה ד׳ א׳); איזיל שָׁיְמַה ליה (ב״ק ו׳ ב׳); אייתון ניצרין וזלפין מתותי ידיה (ע״ז ד׳ ח׳).

ג על ידי הבינוני לבדו: נסבין ידיכון (ברכ׳ ח׳ ד׳); את אזלת ורוקת ותשרי לבעלך (ויק״ר ט׳ ט׳). ואפילו על ידי הבינוני הפעול: רביע ואנא מודע לך (ב״ר ז׳ ב׳); רביע ואת שמע (פס״ר ס״א:); שמיע מנאי תלת מילין (קה״ר י׳ ז׳).

ד על ידי העתיד: תהוון גבי במפקי שובתא מיד (תרומ׳ ח׳ ד׳); תיהב לי גולתי (ברכ׳ ד׳ א׳); תיפתר באילין דהוון סברין ... (שם, ג׳ ב׳); תסתכל לאורייתיה (רות ר׳ ג׳ י״ג); נֵעוֹל! נכנס! (ויק״ר ה׳ ח׳).

ה על ידי הצווי והעתיד: תקום אכול (רות ר׳ פת׳ ב׳); זיל תחזור (שם, ג׳ א׳).

ו על ידי המקור: זרוזי גרמיך (שיר ר׳ ב׳ י׳).

ב) הפקודה לגוף הנסתר מובעת על הרוב — א על ידי העתיד: ימות, ולא כן (ע״ז ב׳ ב׳); כל דמטי יחכום זוגיה (חגיגה ב׳ ב׳); כל מטי יעביד מה דהוא חכם (שם, שם); אמרין וייחות רבי אלעזר (ברכ׳ ב׳ ד׳).

ב על ידי הבינוני: שַׁבְּיִין עָלִין! יעלו השובים (כתוב׳ ב׳ ג׳).

ג על ידי העבר: עַלַּת לַהּ! תעלה (שקל׳ ה׳ א׳); צַלִּי, יתפלל (ברכ׳ ד׳ א׳).

ג) גם מאמר הקריאה יתכן להיות כחה כח הצווי: הא ליך! (תענ׳ א׳ ד׳); הובא לכון מיניה! (ר״ה ג׳ ט׳).

ד) מאמר הפקודה יכול לשמש גם בתור מאמר תנאי: זרוק חוטרא לאוירא ועל עיקריה הוא קאים (ב״ר נ״ג ט״ו); סַב מִן אִבַּהּ וְהַב לְפִלוּפַּהּ,

אם תקח מהאֵב שלה, אז תתן לחלוחיתה (תרומ׳ י׳ ו׳). הצווי השני נגרר אחר הראשון.

ה) הצווי משמש גם — א לשאלה ובקשה: אשגח, מרן (סנה׳ ו׳ י׳); אתון כריכין (תענ׳ א׳ ג׳); פסוק לי פסוקיך (אסת״ר ז׳ י״ג); צלון על ברי (סנה׳ ג׳ י״ג); אזלון ואתון בצפרא (ע״ז א׳ א׳).

ב ולעצה: איזיל צעק (פאה א׳ א׳); זבין (מ״ק ב׳ ג׳); נחות דרג וסב איתא (קדוש׳ ד׳ ד׳); אזיל גלוג לאימך (ויק״ר כ״ה ה׳).

ג ולזרוז: פוק חמי (כלא׳ ט׳ ג׳); פוק חצוד — פוק סמך (שם, ב׳ ב׳); לקט, לקט (ויק״ר ו׳ ג׳).

ד ולהרשאה: אין את יכיל מיכול ... אכול (שבת א׳ ג׳).

הָאִסּוּר וְהָאַזְהָרָה

רנח. א) במאמר האסור והאזהרה משמש לעולם העתיד: לשבועה לא תיעול (שבוע׳ ו׳ ה׳); לא תחברון אלא מן דְּחִלּוֹנָיָא (מ״ש ה׳ ג׳); לא תילפון מיני (ר״ה ג׳ ד׳).

ב) גם מאמר האזהרה יכול לשמש בכח מאמר תנאי: לא תסב מן בר אנש כלום, ולית את יהיב כלום=אם לא תקח מאיש מאומה לא תצטרך לתת לו מאומה (ב״ר ע״ח י״ב).

מַאֲמַר הַזֵּרוּז

רנט. לכוונת הזרוז משמש על הרוב — א) העתיד: אנא איזול ומשיזיב ליה בחיילא (תרומ׳ ח׳ ד׳); נעביד נפשין תָּנַיִי ולא ניקום לון מקמוי (בכור׳ ג׳ ג׳); נשבוק אולפנה וניתי לן למתניתה (ברכ׳ ו׳ ה׳).

ב) או הצווי והעתיד: אתון, נחוי עובדינן (חגיגה ג׳ א׳).

ג) לפעמים משמש כן גם העבר: אנא אַמְרֵת טעמא (ברכ׳ א׳ ה׳); אֲתֵינַן, נבוא (ויק״ר ט׳ ט׳). ועיין ש״ל י״ב.

מַאֲמַר הָאִווּי

רס. א) במאמר האווי נכללת גם הקללה. על הרוב משמש במאמר האווי העתיד: יהא שלמא ל׳ ... (נדה ב׳ ז׳); יהא רעוא ... (קה״ר ג׳ ב׳); תיפח רוחיה דההוא גברא (ברכ׳ ט׳ ה׳); ייתי עלי דלא ידעית (גטין א׳ ב׳); ייחות ההוא גברא ולא יסוק (ברכ׳ ג׳ ד׳); מה דהוה בלבכון איעבד (קרי: מיעבד) ליה יתעבוד לכון, ימטא לההוא עמא (תרומ׳ ח׳ ד׳). ובצרוף מלת האווי: הלואי כד נשכח, נשכח ... (שקל׳ ז׳ ב׳).

ב) לפעמים משמש העבר: נפל ביתיה (שבת כ״ב ה׳); הלואי הוה לי חד חמר (אסת״ר י״ז ג׳); הלואי איתבר ריגליה דההוא גברא (תענ׳ ד׳ ה׳).

ג) בקללות משמש גם הבינוני הפעול: שְׁחוק טימייה דפלן (סנה׳ ז׳ ז׳); ליט ביזא דכן איינק (כלא׳ א׳ ז׳).

ד) לפעמים בא האווי בצורת השאלה: מאן יהיב לי אילין ד׳ ... (כלא׳ ט׳ ג׳).

ה) או בצורת מאמר תנאי: מה הוי ליה? אילו מית ולא שמע הדא מילתא (ע״ז ב׳ ב׳).

ו) ועם המקור: הלואי מיסב ומיתן עם מרה (ב״ר מ״ה ל״ד).

ז) האווי יכול לבוא גם בצורת מאמר שמי: שלמכון, רבייא! (ברכ׳ ה׳ א׳).

הערה: האווי אֵישַׁר או אַיְשַׁר, אפעל מן אשר<שרר, יכול להיות צווי או עבר, וקשה להכריע.

קְרִיאַת הַדִּבּוּר

רסא. אין מלה מיוחדת לקריאת הדבור בתלמוד. המדבר קורא את השם או את הקריאה בלי לוית מלת הקריאה: אימא, שובתא היא (שבת ט״ו ג׳); רבי, את הוא רבהון דיהודאי? (סנה׳ ב׳ ו׳); מריי, מן כולכון שמעית (תענ׳ ד׳ א׳); אחינן! מאן דאית ליה מייניק ייזיל בגיניה (יומא ו׳ ד׳); בבלייא! מן דגליית ... (מעש׳ ה׳ ג׳). ובכפל הקריאה: אימיה דמנחם, אימיה דמנחם! איתיי זובנין לברך (ברכ׳ ב׳ ח׳); סבא, סבא! חדא מן תלת מילין אית בך (פסח׳ י׳ א׳).

הערה: במדרש נמצאת מלת הקריאה אִי: אי רבי! (אסת״ר ב׳ ד׳); אי פלן! (איכה ר׳ א׳ ב׳); אי בחייכון! (שם, פת׳ כ״ד). על דבר מצב השם בקריאה עיין סימן ר״ע א׳.

מַאֲמַר הַהַגָּדָה

הַמַּאֲמָר הַשֵּׁמִי

בַּעַל אֵבֶר אֶחָד

רסב. א) מאמר המציאות: — דִּלְמָא, מעשה שהיה (ברכ׳ א׳ א׳); משה! יאות (נזיר ה׳ א׳); מִרְתַּח, רָתְחָה; מִצַּן, צוּנְנָה, כשהיא רותחת, היא הולכת ורותחת; כשהיא צוננת, צנתה מתקיימת (שבת ב׳ א׳); או יהודאי, יהודאי; או ארמאי, ארמאי (שביע׳ ד׳ ב׳).

ב) המאמר המוגבל: — אַבָּא יְהוּדָה דְתוֹרַי, אבא יהודה דְגַמְלוֹי, אבא יהודה דַחֲמָרוֹי, אבא יהודה בעל שוורים הוא, בעל גמלים הוא, בעל חמורים הוא (הור׳ ג׳ ד׳).

הערה: קשה להכריע אם הסומך ברבוי או עם כנוי הנסתר; והאחרון נראה.

בַּעַל שְׁנֵי אֵיבָרִים

רסג. סַמָּא דְכֹלָּא מַשְׁתּוּקָא, השתיקה היא רפואה לכל (ברכ׳ ט׳ א׳); בִּישׁ גַּדָּא דְהָהוּא גַבְרָא, מזלו של אותו האיש רע הוא (שם, ב׳ ח׳); תרין תַּנָּיִין אינון (שביע׳ ז׳ ב׳); אֵינָשָׁא סָבוֹרָא הוּא (קדוש׳ ג׳ ב׳); תַּמָּן שֶׁבְעָא (כלא׳ ט׳ ג׳); חַמָּר אֲנָא (תענ׳ א׳ ד׳). דאינון לשיזבא ואת לצליבא (אסת״ר ז׳ י׳); שַׁקְרִין אנן (סנה׳ ו׳ ג׳); אִילֵּין אִנּוּן? (ערוב׳ ג׳ א׳); מחלפא שיטתיה דרב (ברכ׳ ד׳ א׳); אית דין ואית דיין (סנה׳ י׳ ב׳); אַפֵּיהּ טָבִין (ויק״ר ה׳ ח׳); הָא צְלוֹ (שם, ט״ז ח׳); תְּמַהּ אנא (ב״מ ה׳ ו׳); סְגָיָא שָׁמְרַיִּין (ע״ז א׳ ב׳); בר נש ביש הוא (ר״ה ג׳ ט׳); צומא רבא הוא (יומא ח׳ ד׳); ערבא דנפשך אנא (ע״ז ב׳ ג׳); עד אימת היא כן? (חגיגה ב׳ ב׳).

בַּעַל שְׁלֹשָׁה אֵיבָרִים

רסד. א) בהכנס על המאמר בעל שני אברים מלת קשר המאמר, אז הוא נעשה לבעל שלשה אברים. מלת הקשר יכולה להיות הֲוָה, אִית או לֵית; או כנוי הגוף: ניסא הוה רב (פסח׳ ה׳ ח׳); אית מתניתא אמרה (שם, ט׳ א׳); לית חרשין מצליחין בלילה (שיר ר׳ ג׳ ה׳); קרביא לאו בשר ואכליהון לאו אינש (נדר׳ ז׳ א׳); רבי גברא רבא הוא (סנה׳ ב׳ ו׳);

חילופין היא מתניתא (ב״ב ט׳ ו׳); עליכון אינון מזונוי (שיר ר׳ ד׳ י״ד); אינין אינין עיקר נגיסתי (ברכ׳ ו׳ ה׳); ושמשא בריש דקלא תמן אימּמא הוא בכא (שם, ד׳ א׳).

הערה: הפעל עֲבַד משמש לפעמים במובן הֲוָה (עיין סימן רפ״ו).

ב) כשנושא המאמר הוא כנוי הגוף למדבר בעדו או לנכח, אז יתכן שהכנוי יכפל, ואז הוא משמש בתור קשר המאמר: אנא לא אנא חכים לאבא (תרומ׳ י״א ה׳).

ג) כשהנושא בינוני בכח פעל, אז כנוי הקשר יכול להמצא בתור כנוי מוקף: לא הוינא אנא (כתוב׳ י״ב ג׳); הוינא עבידנא (גטין ה׳ ד׳); אנא לא הוינא (כלא׳ ט׳ ג׳).

ד) לפעמים ממש הפעל הֲוָה לציין את זמן המאמר השמי: אית הֲוָת יאות (ערלה ג׳ ב׳); אית הוה סבין ביומינן (ביצה ב׳ ב׳); והוה אית בון (ב״ב ט׳ ה׳). עיין גם סימן רפ״ז ג׳.

הַהַתְאָמָה בַּמַּאֲמָר הַשֵּׁמִי

רסה. א) התאמת הנשוא עם הנושא במאמר השמי תתכן רק כשהראשון בינוני או שם תאר או כנוי. באופן כזה הנשוא מסכים על הרוב עם הנושא במין ובמספר. ואם הנשוא בינוני או שם תאר, אז הוא על הרוב במצב הבלתי נודע: לית אנא יָדַע (ברכ׳ ו׳ א׳); כָּהָן עֵינוֹי (כתוב׳ י״ב ג׳); יאות הוא מקשי (דמאי א׳ א׳); לבהון רכיך (תענ׳ ג׳ ד׳); רגלי קטינא (מ״ש ד׳ ו׳).

ב) אבל רבו גם היוצאים מהכלל: — א חסרון ההתאמה במין: קשי לן הדא מילתא (הור׳ א׳ א׳); מתניתא מסייע לדין (ערלה ג׳ א׳); הוות משמש (שבת ד׳ א׳); מילתיה דשמואל אמר (ערוב׳ ו׳ ח׳); הדא הוא

דכתיב (שם, ה׳ א׳); מתניתא אמר (חלה א׳ ה׳); מיחלף שיטת ... (ערוב׳ ח׳ ו׳); ההנו כולה (גטין א׳ ה׳).

ב חסרון ההתאמה במספר: רבי אבין בעין (יבמ׳ ב׳ ב׳); הוינא קטלין לך (סנה׳ ג׳ ה׳); מאן דזרע — לא מצלחין (ע״ז א׳ ב׳); אתייא אילין פלוגתא כאילין פלוגתא (ערוב׳ י׳ ד׳); בעיין אנא מחניק (שרידי ט׳); אית בר נש דחכמין לחבריהון באפין (גטין ד׳ ב׳); כיון דאנן חמי לי (סנה׳ א׳ א׳); בעי אתון מידע (ברכ׳ ב׳ ז׳); וליתנן אמר (פאה ג׳ ז׳); ואילין תחנוניא צריכה (ברכ׳ ה׳ ג׳); דחגיי אינשי סבורה הוא (קדוש׳ ג׳ ב׳) וכדומה.

ג) הנשוא לפעמים קרובות במצב הידיעה, ביחוד כשהוא בינוני: אַתּוּן קָרַיָּה שמע (ברכ׳ א׳ א׳); רְחִיצַיָּא אנן (שם, ב׳ ד׳); דְּאַפּוֹי נְהִירַיָּא (פס״ר ס״ג.); ועיין גם: טעיא (ברכ׳ א׳ א׳); אתיא (שם, ב׳ ח׳); נפקא (שם, ב׳ ד׳); מורייא (שם, ב׳ ו׳); סָבְרַיָּא (שם, ג׳ ב׳); מָטַיָּא (שביע׳ ו׳ א׳); שתיא (ביצא א׳ ט׳); מצייא (מ״ש ד׳ ה׳); מתקרייא (ויק״ר י״ב ד׳); עבדא (ב״ר צ״ב ו׳); חפיה (שם, ק׳ ז׳); בעיא (שם, ל״ג א׳), ועוד.

הערה: לפעמים אי אפשר להכריע אם הנשוא הוא בינוני במצב ההודעה או מקור בכח הבינוני: ובדידך אנא מסתכלא? (סנה׳ י׳ ה׳); אנן עליבייא מקשייא על דרבי יוסי (גטין ו׳ ז׳), ועוד כהנה.

ד) פעם אחת נמצא שם עצם המשמש בכח שם תאר מתאים במספר להנושא השמי: שְׁקְרִין אֲנַן (סנה׳ ו׳ ג׳).

הַשְׁמָטוֹת בַּמַּאֲמָר הַשֵּׁמִי

רסו. א) כשהנושא כנוי הגוף הוא, אז הוא לפעמים קרובות נשמט; ביחוד אם הנשוא הוא בינוני: (הוא) קטוע מטורא דסיני הוה (סנה׳ ד׳ א׳); ואילו (אנא) אמר לכון (ויק״ר ל״ד י״ב); נהיר (את) דהויתון אמרין (כתוב׳ ה׳ ה׳); אית (אנא) בְּתַעֲנֶה, בתענית אני (תענ׳ ב׳ י״ד); גזירה (היא) דהוא רבע ואת קאים ומשמש תחתוי (ברכ׳ ח׳ ה׳); וכן (אנן) חמיי מתנייא נסבין אגריהון (נדה ד׳ ג׳); חמיתי בחלמאי (אנא) בלע חד כוכב (מ״ש ד׳ ו׳); אמרין ליה (אנן) בעיי תצלי (תענ׳ א׳ ד׳); הוינא בעיית

(דאת) לעי (ב״ב ג׳ י׳); חמית בחילמאי (אנא) לבוש חד כליל דזית (מ״ש ד׳ ו׳); במאי עסקין (אתון) (ברכ׳ ג׳ א׳); בגין (אנא) חשוד ליך (דמאי ד׳ א׳); חד זמן (אנא) בעי מכוונה (ברכ׳ ב׳ ד׳); ואמרין (אנן) מאן יהיב לי ... (כתוב׳ י״ב ג׳); אמרון ליה, (אנן) אמרין דילמא אחשד לן (ברכ׳ ב׳ ח׳).

ב) וכן נשמטות לפעמים מלות אחרות, נושא, נשוא או פעול: למיחבוט (מהו)? (ביצה ג׳ ו׳); (מתלא) למרגלית דלית לה טימי (ברכ׳ ט׳ א׳); מאן אית (ליה) כל המיוחד לאיסור אסור? (שבת ג׳ ז׳); לית (הדא) בדעתי (ב״מ ה׳ ו׳); לית (הדא) כן (ערוב׳ א׳ א׳); אילין תענייתא דאנן עבדין לית אילין (תעניין) (תענ׳ ב׳ א׳); חד זמן חמי (יתיה) גו בני (כלא׳ ט׳ ג׳); אמרי (קומי) שמואל (והוא) אכל (ע״ז ב׳ ח׳); לא מתמנעין רבנן (דרשין) בין ה״א לחי״ת (פאה ז׳ ה׳). ועוד.

סֵדֶר הַמִּלּוֹת בַּמַּאֲמָר הַשֵּׁמִי

רסז. א) הסדר הנהוג הוא נושא ונשוא, ואם יש פעול במאמר הוא בא באחרונה: כל כדבייא בישין (ברכ׳ ט׳ ה׳); תלתיהון טבין אינון (מ״ש ד׳ ו׳); אולפני שכיח לי (פסח׳ י׳ א׳); בעלה דהיא איתתא חביש (תענ׳ א׳ ד׳); קדמיא לא מתחשב (ברכ׳ א׳ א׳); תפלוגתא דרבי יהודה ורבנן (מ״ק א׳ ו׳); כבר מילתך אמירה (שם, ח׳ ח׳); ולית הלכה כרבי אליעזר (שם, ג׳ א׳).

ב) אבל כשהנשוא תאר השם, או תאר הפעל, או מלת היחס עם התלוי בה, אז הוא על הרוב קודם לנושא: שכיחא הא מילתא (קדוש׳ ד׳ ד׳); חכימה היא מילתא (ר״ה ב׳ א׳); כן אורחיה דבר נשא (נדר׳ ו׳ י״א); בגדך מדלי (יומא ח׳ ה׳); מן דמאן את? (ברכ׳ ט׳ א׳); מה עֲבִיד רבי? (כלא׳ ט׳ ג׳); אבל: מה מרי עביד? (שם, שם). עיין סימן רפ״ו, הערה בשולי הגליון.

ג) וכן כשהמדבר רוצה להדגיש חלק מהמאמר הוא מניחו בראש: כולה אנא נסיב (תרומ׳ ח׳ ג׳).

ד) מלות השאלה והאיון לעולם מקומן בראש המאמר; אבל, אם לצורך הדגשה, המדבר מניח גם חלק אחר בראש: קדמיא לא מתחשב (ברכ׳ א׳ א׳); יתהון לא הניין לי (ב״ר ג׳ ז׳); את מה עביד הכא? (ברכ׳ ט׳ ב׳).

לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן בַּמַּאֲמָר הַשֵּׁמִי

רסח. לשון הנושא לפעמים נופל על לשון הנשוא. בגלילית נמצא רק מין אחד מזה, בנשוא המאוין. מובנו הוא שאין לנושא התכונות הכלולות בו כל עיקר: הדא אמרה דלית כללין דרבי כללין (תרומ׳ א׳ א׳); הורייתא דריש לקיש לא הורייה (גטין ג׳ א׳); אילין תענייתא דאנן עבדין לית אינון תעניין (תענ׳ ב׳ א׳).

הַמִּין בַּמֻּשָּׂגִים הַסְּתָמִיִּים

רסט. א) לציונו של הרעיון המופשט, או של המאמר כולו, הלשון משמשת פעם בזכר ופעם בנקבה.

ב) בזכר באים לעולם הבטויים בעתיד: ייתי עלי דלא ידעית (גטין א׳ ב׳); ייעול עלי דאין סחית לא ידעית (כלא׳ ט׳ ג׳); ייבה כיי דמר (ע״ז א׳ ה׳).

ג) הבינוני: כְּתִיב. לפעמים: לא צריך (מ״ק ג׳ ה׳); לפום כן צריך מימר (מעש׳ א׳ ה׳).

ד) בנקבה באים כל שאר הבינוניים: ולא דמייא (יומא ד׳ א׳; הור׳ א׳ ג׳); מה אכפה ליה? (סוטה ה׳ ב׳); שנייא היא (ברכ׳ א׳ ה׳); אתייא כרבנן דתמן (סוטה א׳ ב׳); הָוֵי צוּרְכָה להיא דאמר (יומא א׳ א׳); צריכה מתנייא הכא וצורכה מתנייא תמן (גטין ח׳ י׳); צָרְכָה (כלא׳ א׳ ו׳); ואין הוות צורכה (סנה׳ ג׳ ב׳); היך עבידה? (יומא א׳ ב׳); לא מסתברא ד׳ (שבוע׳ א׳ ו׳).

ה) וכן בעבר השמוש על הרוב הוא בנקבה: סלקת במחשבתכון

(ב״מ ז׳ א׳); וכן הוות ליה (ברכ׳ ג׳ ד׳). אבל: לא סלק על בר נש מיכול (דמאי ד׳ ג׳).

ו) שם המספר לעולם משמש בנקבה: חדא צורכה וחדא לא צורכה (מ״ש ג׳ ד׳); ואינון פליגין חדא על חדא (חלה א׳ ג׳); אמר רבי אבא מרי תרתיי (בכור׳ א׳ ה׳).

ז) כנויי הגוף וכנויי הרמוז משמשים בנקבה (עיין למעלה). וכן: לָא בָדָה, לָא בָדָא, לא בזה אמרו או תיקנו (ברכ׳ א׳ א׳); הדא אמרה (תרומ׳ א׳ א׳); ולהדא צורכת (סנה׳ ז׳ י׳); דא מתיבין הונא (ב״מ ה׳ ג׳); מפלגא על הדא (ברכ׳ ד׳ א׳); נשמעינה מן הדא (תרומ׳ ב׳ א׳); תיפתרינה (מ״ש ד׳ ג׳).

ח) כשמביאים בטויים עבריים אז משמשים בזכר כשהבטוי מלה אחת, ובנקבה ליותר מאחת: הדין נקודים והדא חציי סאין (תרומ׳ ה׳ א׳); מהו אהן פטור דתנינן הכא? (מעש׳ ג׳ א׳).

מַצְּבֵי הַשֵּׁם

רע. א) המצב הבלתי נודע עוד משתמר על הרוב בארמית הגלילית והוא משמש כשהשם אינו ידוע, או בשם תאר המשמש בתור נשוא או בתור פעול: חֲמָתֵהּ חַד חַיָּט (שבת ו׳ ט׳); מִלָּה דאנא מנטר לה (פאה א׳ א׳); אונסה שכיח (יבמ׳ ט״ו ב׳); מיעבד דפנתא קְלִילָן (סוכה א׳ א׳).

ב) על המעט נמצא המצב הבלתי נודע במקום הנודע: מילא דאורייה (סנה׳ ב׳ א׳, ועוד); אתת מיפה גו תנור (ביצה ד׳ ה׳).

ג) אבל במקומות רבים בא הנודע במקום הבלתי נודע. אם המנהג הזה הוא תולדת השפעה בבלית או לא, קשה להכריע: גברא חסידה (סנה׳ ו׳ ג׳); ובחדא ידא טפחין? (שם, ב׳ א׳); ביומא טבא (ביצה ב׳ ה׳); חמרא טבא לחיי רבנן (ברכ׳ ו׳ ח׳); יהא שלמא לגברא (נדה ב׳ ז׳); תמן שובעא, תמן זולא (כלא׳ ט׳ ג׳); אינשא סבורא הוא (קדוש׳ ג׳ ב׳); רבי גברא רבא הוא (סנה׳ ב׳ ו׳); ועוד רבות כהנא. על דבר הבינוני בידיעה עיין סימן רס״ה ג׳.

ד) השם במאמר הקריאה לעולם במצב הידיעה הוא (עיין סימן רנ״ו). אבל: בַּר יוּדָי! (ברכ׳ ב׳ ד׳); בַּר כּוּתָי! (סנה׳ ז׳ ח׳); בַּר קִבְלָי! איש חשוך (קה״ר ב׳ ח׳).

הערה: על דבר בַּר=איש, עיין סימן רצ״ט, הערה בשולי הגליון.

ה) על המעט נמצא גם מצב הסמיכות במקום מצב הכריתה (עיין סימן רנ״ה ט״ז ג׳).

כִּנּוּיֵי הַגּוּף הַנִּפְרָדִים

רעא. א) כנויי הגוף הנפרדים משמשים לעולם ביחס הישר, בתור נושא המאמר. ויש רק מעטים היוצאים מהכלל: כגון אנא (סנה׳ ה׳ ג׳); תְּנָא אף הוא עמהון (יבמ׳ י׳ ז׳).

ב) להוראת העצמיות, הוא ולא אחר, הלשון משמשת בשם גרם עם כנויים: בשם גרמיה (תענ׳ א׳ ב׳); פרקי גרמיה (מגלה א׳ ו׳).

ג) לפעמים כח העצמיות שורה על כנוי הגוף לבדו: ולא עבד עובדא כוותיה=ולא עשה מעשה לפי דעתו הוא (ברכ׳ א׳ א׳); קביל עליה ממניתיה=קבל על עצמו להיות ממנים אותו (בכור׳ ג׳ ג׳); ארפי מינך (ב״מ ב׳ ה׳).

ד) להוראת הַכֹּל משמש הבטוי כָּל עַמָּא: כל עמא מודיי (חלה ג׳ ד׳). על המעט נמצא הבבלית כָּל עָלְמָא (ברכ׳ ב׳ א׳; שבת ז׳ ב׳).

ה) להוראת המושג הוא הוא כופלים את שם הגוף: היא דא היא דא (יבמ׳ ג׳ א׳); טבין הוין מאינין אינון (דמאי ה׳ ה׳); אינון שריין ואינון אסרין (ברכ׳ ב׳ ז׳). ויתכן לבטא את המושג הזה גם באופן אחר: חושבניה דהדין כחושבניה דהדין (ברכ׳ ב׳ ד׳).

ו) על דבר השמטת הכנוי עם הבינוני עיין סימן רס״ו א׳. וביחוד נשמט הכנוי במאמר המורכב כשהוא נזכר עם הבינוני הראשון; ד״מ: מצלינא וחזר ומצלי (ר״ה ד׳ ב׳); או עם הפעל המוחלט: חמית בחלמאי (אנא) בלע חד כוכב (מ״ש ד׳ ו׳).

הערה: על דבר שמוש כנוי הגוף בתור כנוי הרמוז עיין סימן מ׳ א׳ הערה ג׳; על דבר הכנוי בסכימות עיין סימן רצ״ט א׳, ש׳ א׳, ש״א. על דבר הכנוי המדגיש עיין סימן ש׳.

כִּנּוּיֵי הָרִמּוּז בְּתוֹר שֵׁמוֹת

רעב. א) הכנויים הרומזים יכולים לשמש בתור תארי השם והפעל (עיין סימן רצ״ח) וגם בתור שמות. ד״מ: אי מן הדין נסב אי מן הדין (ב״ק ד׳ א׳); הדא אמרה (ברכ׳ א׳ ה׳); דין הוא חסידכון? (דמאי א׳ ג׳); דין כדעתיה ודין כדעתיה (ברכ׳ א׳ ב׳); אהן מה חשוב עלי? (ב״מ ב׳ ה׳); דא מתיבין הונה (שם, ה׳ ג׳); על אילין ועל אילין (ברכ׳ ז׳ ה׳); ואילין ואילין (שם, ח׳ ו׳); אמר ליה, ההוא מיכל בעינא (שם, ג׳ ד׳).

ב) לית אילין (תענ׳ ב׳ א׳) משמש במקום לית אינון.

ג) על הכנויים הרומזים נכנסות גם מלות היחס: בדא, כהדא, כההוא, להן, מן אינון, וכדומה.

ד) הכנוי הרומז לוקח לפעמים פעול, דמיון העברית הִנֵּה: היידי ליה אתא=הננו בא (עיין ל״ט א׳ ט׳).

כִּנּוּיֵי הַשְּׁאֵלָה

רעג. א) עקר השמוש של כנויי השאלה הוא מַן לשאלה על בעלי חיים, ומָה לבלתי בעלי חיים. אבל בגלילית שניהם משמשים זה לזה (עיין סימן מ״ג א׳) וכן הם משמשים שניהם במובן מלת היחס מִן (שם, שם).

ב) תכונת הכנויים היא תכונת השם, וחבורם עם הנשאל הוא על דרך הסכימות: מה שמיה? (ברכ׳ ב׳ ד׳).

ג) הואיל וכח השם כחם יכולים גם מלות היחס להכנס עליהם: מן דמאן את? (ברכ׳ ט׳ א׳); כמאן דאמר (נדר׳ א׳ א׳).

ד) על המעט מלות השאלה משמשות גם בתור תאר השם: מה אורייתא חדתא שמעת? (פסח׳ י׳ א׳); מה טיבו הוא שלים לך מיומוי? (פאה א׳ א׳).

ה) וכן הן משמשות בתור תאר הפעל: מהַ את בכי? (ויק״ר ל׳ א׳), ר״ל מדוע; מאן מקיים שמואל טעמא דרב? (ברכ׳ ח׳ ו׳), ר״ל במה או איך; מה אנן קיימין (שם, א׳ א׳), ר״ל במה, באיזה ענין, אנו עומדים? מָה מיפחות? ר״ל מהו לפחות; מה אנא משפרה עבידתיה?=רשאי אני ליפות מעשהו? (ב״מ ד׳ ז׳); מָנַן (<מה אנן) באילין לסוטיא? (שם, שם); מה פליגין? ר״ל במה הם חלוקים? (ב״ב ז׳ א׳).

ו) כְּמַן דְּ׳ ענינו כאילו: כמאן דאמר (נדר׳ א׳ א׳); כמה דוֹ (=כמאן דהוא) (כתוב׳ ד׳ ח׳); כמאן דאינון תרין, כאילו הם שנים (שבת ט״ו ג׳).

הערה: אודות שמושם של כנויי השאלה בתור מצטרפים עיין סימן רע״ה ב׳.

הַכִּנּוּי הַסְּתָמִי וְחִלּוּפָיו

רעד. א) הכנוי הסתמי פְּלָן משמש לבעלי חיים ולבלתי בעלי חיים, וכחו לעולם כח השם הוא, והרכבתו על פנים: — א ההן פלן (ברכ׳ ט׳ א׳); אוף פלן הוה תמן (סנה׳ ג׳ י׳); לא אספיק פלן למישתי (סוטה ג׳ ב׳); ייעול פלן קדמא (שביע׳ ט׳ א׳).

ב על דרך הסמיכות: פלן בר פלן (קדוש׳ ג׳ ג׳); מילת פלן (ע״ז ב׳ ב׳); מילת פלן ופלן (שבוע׳ ז׳ ח׳); מְקָמַת פלן (מ״ש ה׳ ג׳).

ג על דרך הסכימות: יום פלן (קדוש׳ ג׳ ב׳); מילה פלן (ב״ק ט׳ ג׳); פלן טַבָּחָא (ברכ׳ ב׳ ח׳); פלן חַמָּרָא (תענ׳ א׳ ד׳); פלן כהנא (גטין א׳ ב׳).

ד פעם אחת נמצא פְּלָן במובן בַּר נָשׁ: אשכח פלן דקא מטרחא לי! הנמצא איש שמטריח עלי כזה!? (ברכ׳ ט׳ א׳). כל שאר הכנויים הסתמיים משמשים על ידי חלופים:

ב) על ידי אינש או בר נש: כאינש דשמיע מילה ומקשי עלה (יבמ׳ א׳ ה׳); כאינש דאית ביה תרין טעמין והוא מתיב חד מנהון (כלא׳ ב׳ ג׳);

כאינש דאמר (נזיר ו׳ א׳); ולא אשכח בר נש (כלא׳ ט׳ ג׳); לא אקים לבר נש אלא לי (שבת ו׳ ט׳); אית בני אינשי הבין פשיטין מחכים פלטין (ברכ׳ א׳ א׳).

ג) על ידי בְּרִיָּה: לא הוות ידעת ברייה (איכה ר׳ א׳ ל״א); דעד כדון ברייתא עירין (ברכ׳ א׳ א׳); ברייתא ערקין מן קומי (מ״ש ד׳ ו׳); דלא יהוון ברייתא אמרין (ב״ק י׳ י׳).

ד) על ידי עַמָּא: אילין עמא (מ״ק ג׳ א׳; שביע׳ ט׳ ד׳); ההוא עמא (תרומ׳ ח׳ ג׳); לית כל עמא תמן=לא היה שם איש (ר״ה ד׳ ח׳). על דבר כָּל עַמָּא עיין סימן רע״א ד׳.

ה) על ידי מִלָּה: כאינש דשמיע מילה ומקשי עלה (יבמ׳ א׳ ה׳); נימא לכון מילתא טבא דחמית לרב עביד (ברכ׳ א׳ ה׳).

ו) על ידי פְּלַג, מחצה, מקצת: פלגון יומא דין ופלגון למחר (מ״ק ג׳ א׳).

ז) על ידי כֹּל: כל דמפרסים אנא קטיל ליה (ע״ז א׳ א׳).

ח) על ידי כְּלוּם: וחכמין אינון כלום? (ברכ׳ ב׳ ג׳); כלום חסרתנון? (חגיגה א׳ ח׳); לא תימר ליה כלום (ברכ׳ ג׳ א׳); זבין לבניך כלום (ויק״ר ל״ז ב׳); דהיא טבא מן כולם (מעש׳ ג׳ ד׳).

ט) על ידי שם המספר חַד: אטרח על חד דייעול (ברכ׳ ה׳ ג׳); חמתיה חד (תרומ׳ ח׳ ג׳); בחד דהוה אזיל ... (קה״ר ג׳ ו׳); חד ערביי (ברכ׳ ב׳ ד׳); חד רבי טובי (נדה א׳ א׳); בר נש חד (ב״מ ב׳ ה׳); חד דסגיא נהורא (פאה ח׳ ח׳); חדא עריבת שובא (ע״ז ה׳ ד׳); איתא חדא (ע״ז ב׳ ג׳); חד איתתא (תרומ׳ ח׳ ג׳).

י) על ידי אִית ד: אית דאמרין (ברכ׳ א׳ ה׳); אית דבעי מימר (שם, א׳ א׳).

יא) על ידי הכנויים הרומזים המצטרפים: כהדין דשתי חמר בתר בלני (ברכ׳ ו׳ ה׳); הדין דאכל סולת (שם, ו׳ א׳); כההוא דאזיל ליה לאכסניא (שם, א׳ ב׳).

יב) על ידי כנויי השאלה: מאן דהוא (סנה׳ ג׳ ט׳) ‖ מה דו (כתוב׳ ד׳ ב׳); מאן יליף ליה מן ... ומאן יליף ליה מן ... (תענ׳ ד׳ א׳); מאן דמצלי יצלי ... (ברכ׳ ד׳ א׳); אילו מאן דנסב מרטוט (שבת ד׳ ג׳); אמרה מה דאמרה (סנה׳ ו׳ ו׳); ונסב מה דנסב (שם, שם); ולא אגיבו מה (תרומ׳ ח׳ א׳); מהו דינרין (ב״מ ה׳ ו׳); דבעי מיתן כמה (ב״ק ד׳ ד׳); כמה וכמה נפשתא (אסת״ר ט׳ ב׳); כמה יומין (איכה ר׳ כ״ג:). מאן ד׳, whoever (ברכ׳ ד׳ א׳).

יג) על ידי תארי הפעל כֵּן, הָכֵן: כן והכן (סנה׳ י׳ ב׳); על מנת דתעבדי כן וכן (ב״מ ז׳ א׳); כן וכן אנא מפקד (ב״ר ג׳ ו׳); יסב אכן ואכן (ב״מ ב׳ ה׳).

יד) על ידי מלת היחס מִן: מן דידכון אנא (סנה׳ ו׳ ו׳); מיניה טבתא ומיניה בישתא (ויק״ר ל״ג א׳); מינהון בישין (ב״ר ע״ג ט׳).

טו) על ידי כנוי הפעול: חֲמָתוֹן מקילין, ראה אנשים מקילים (שקל׳ ז׳ ב׳); חמתוֹן מזלפין (שביע׳ ח׳ ח׳).

טז) על ידי כנוי הקנין: אתחמי ליה (סנה׳ ז׳ י״ג), it appeared to one.

הערה: מהבבלית: מְדֵי (סנה׳ ו׳ ו׳); מהעברית כך וכך (סוטה א׳ ד׳; דב״ר ט׳ א׳).

כִּנּוּי הַצֵּרוּף

רעה. א) כנוי הצרוף כולל לפעמים גם את השם המצטרף: דלא יהב לא יהב (גטין ד׳ ד׳); דזכה זכה (קדוש׳ ג׳ ד׳); דשתק מתגר (יבמ׳ ט״ו ט׳).

ב) אבל על הרוב מקדים לכנוי הצרוף כנוי השאלה או כנוי הרמוז, או כנוי סתמי, בתור מצטרף: מאן דאית ליה מייניק (יומא ו׳ ד׳); ההוא

דאזיל ליה בקפונדרא (ברכ׳ א׳ א׳); אהן דגחיך (שם, ב׳ ח׳); מה ד׳ (ב״ק א׳ א׳).

ג) לפעמים עומד גם ״כָּל״ לפני הכנוי המצטרף: כל מה דאת יכיל מגלגלה (כתוב׳ י״ג ד׳); מכל מה דאתי (ברכ׳ ט׳ ב׳).

ד) השמטת אוֹת הצרוף חזיון נפרץ הוא: תחות רבי אילפיי (ב״מ ב׳ ד׳); עד מית שנא (מ״ק ג׳ ז׳); מה שלחת לי בני נש בעו מילף (יבמ׳ א׳ ו׳); כל מטי יעביד (חגיגה ב׳ ב׳); ובלחוד לא ידעין מגיריית (שבת ג׳ ב׳), ועוד תדיר.

הַמַּאֲמָר הַפָּעֳלִי

רעו. א) המאמר הפעלי מתאר את הנושא בתור פועל פעולה מה, ואלו המאמר השמי מציין רק תאר ידוע שיש לנושא.

ב) בחזיונות בטבע הלשון לפעמים מתאר את החזיון כאלו היה זה פעולתו של הנושא: וקרץ ונפק ליה=והשכים בבקר ויצא לו (ע״ז ה׳ ד׳); קריצת וחשיכת=השכמתי והערבתי (ויק״ר כ״ה ה׳); על ידי כן הוה שחר[1] ועל ידי כן הוה קרץ (תרומ׳ י״א ה׳).

ג) מושגים המובעים בלשונות אחרות על ידי תאר הפעל ומתבטאים בלשונות בני שם על ידי פעל מעטים מאד בארמית הגלילית: חזר ואמר (מעש׳ א׳ ב׳); קיימה וסיימה (ע״ז ב׳ ב׳).

הַנּוֹשֵׂא בַּמַּאֲמָר הַפָּעֳלִי

רעז. א) הנושא במאמר הפעלי, דמיון הנושא במאמר השמי, יכול להיות שם עצם, כנוי הגוף, הרמוז או השאלה, שם המספר בלי שם

1 שחר<שהר, היה ער בלילה, העריב.

הנספר, מלות היחס וחלקי הדבור התלוים בהן, המקור, שם התאר והבינוני שנתעצמו, ומאמר שלם חוץ מתאר הפעל.

ב) כשנושא המאמר הוא כנוי הגוף הנפרד, אז הוא הונח להדגשה או לנגוד: אוף אנן נמי תנינן (חלה ג׳ ד׳); אנא אפיקתיה מראובן, אנא מחזיר ליה לראובן (כתוב׳ ב׳ ד׳); אנא מן יומיי לא צלית דמוספא (ברכ׳ ד׳ ה׳); אנא דאייתיתה (ב״ק א׳ א׳).

הַנּוֹשֵׂא הַכְּלָלִי וְהַסְּתָמִי

רעח. א) אצל הנושא הכללי נמצא עוד השמוש במאמר שלם: כבר דעבדון שמייא ניסין (תענ׳ א׳ ד׳) ולא ידעתי לו חבר.

ב) על הרוב המאמר מחוסר הנושא והלשון משמשת — א בבינוני הפועל ביחיד או ברבים: והיידין עביד ליה נשיא=ועתה עשו אותו נשיא (סנה׳ ו׳ ו׳); ובחדא ידא טפחין? (שם, ב׳ א׳); ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא (ע״ז א׳ א׳); חָמַיִי בר נש ואמרין ליה ... ומה דו אמר יהבין ליה (ב״ק ח׳ א׳); ולא סמכין על ... (שביע׳ א׳ ג׳); הוה מנקרא בתאיניא (תרומ׳ ח׳ ג׳); לפום כן צריך מימר (מעש׳ א׳ ה׳).

הערה: לבינוני הסתמי יש לפעמים מובן ההרשאה: זפתין כוזתא (מ״ק ב׳ ב׳), ר״ל מותר לזפת.

ב על ידי הבינוני המוקף למדברים בעדם: ולא סמכינן עילוי (ברכ׳ ב׳ ג׳); ולא עבדינן כן (מ״ש ג׳ א׳).

ג על ידי העבר בנסתר ובנסתרים: אשכח תַּנָּיי וּפְלִיג (ברכ׳ ה׳ ג׳); אשכח תני (יומא א׳ ג׳); חמון לרבי חייא (ברכ׳ ג׳ א׳; נזיר ז׳ א׳); אוֹקֵימָתֵהּ, העמידוהו (ויק״ר ל׳ ו׳).

ד על ידי הפעלים הנפעלים: אשתכח דהדין דחמישיתה דלא מפסיד כלום (ב״ק ד׳ א׳).

הַנָּשׂוּא בַּמַּאֲמָר הַפָּעֳלִי

הֶעָבָר

רעט. א) העבר מציין פעולה שנגמרה בזמן שעבר, עבר מוחלט: אנא לא אמרית, את מנן לך? (שקל׳ ב׳ ה׳); אנא מן יומי לא כוונית (ברכ׳ ב׳ ד׳); ומה חמית מימר ... (שם, א׳ א׳); כד נחת לתמן (נדר׳ ג׳ א׳); ערקתא יקדת (יבמ׳ ט״ו ד׳); בגין דהרהר — בגין דאתרחץ על ברייה (שבת ו׳ ט׳).

ב) לציין את גבול זמן הפעולה בעבר: עד דהוא שקע מיניה גו שינתא (ברכ׳ א׳ א׳).

ג) לציין פעולה שעברה שנעשית בעת אחת עם הפעולה של המאמר הראשי: דביוֹמא דאיתיליד איחרוב בית מוקדשא (ברכ׳ ב׳ ד׳); עד דצווח ליה, עד דהוא נפק, עברת חרבא על קדליה וקטלית יתיה (ברכ׳ ט׳ א׳).

ד) לספור דברים שהיו, עבר הסטורי: רעייא חלבון חלב ואתא חיויא ואכל מיניה. והוה כלבא מסתכל ביה. כד אתון ייכלון מישרי נבח בהון (תרומ׳ ח׳ ג׳); חד אמר ... אגיב ליה חבריה ... (ברכ׳ ב׳ א׳); אייתי פירין ושייר גו שקא ותרם (תרומ׳ ג׳ ב׳); ושלח שאל לר׳ ... והורין ליה (ע״ז א׳ ט׳).

ה) לציין פעולה שעברה ועדיין מתמידה בהוה: כל עמא שתו (ע״ז א׳ א׳); כל שבט ושבטֹ איקרי קהל (ברכ׳ ט׳ א׳).

ו) לציין פעולה נהוגה וחוזרת בעבר כמו בהוה: אנא מנית אפרוחיא (ברכ׳ ב׳ ד׳); דאין סחית לא ידעית (תרומ׳ ט׳ ג׳); רב לא עבד עינא כחל לה, לוי עבד עינא כחל לה (ע״ז ב׳ ב׳).

ז) בתור עבר מוקדם: כד סלקת להכא נסיבת (פאה ז׳ ג׳); מטא ביתיה מטפי ליה (שבת ב׳ א׳); כד סליקית להכא שמעית (ערוב׳ א׳ א׳);

בתר דקמון אמר ליה (סנה׳ ג׳ ח׳); כד דמך עאל ואפטר עילוי — כד סלק להכא אזל אקיז דם (ברכ׳ ב׳ ח׳); אלא בגין דתנא דא תנא דא (שם, ג׳ א׳); עובדא הוה בחד בר נש דאפקיד גבי חבריה וכפר ביה (שם, ב׳ ג׳); חמית בחלמי דרקיע נפל (כתוב׳ י״ב ג׳). וכן במאמר התנאי: אילו ידע ר׳ יונה מנן הוה, לא אשתה (שבת י״ד ד׳).

ח) לציין פעולה שעברה בעתיד: אין אכיל הוא עבר על נידריה, ואין לא אכיל הוא חטא על נפשיה (ע״ז א׳ ט׳); כל זמן דלא מטא שַׁמָּשָׁא גביה (תענ׳ ב׳ א׳); ומן דקיקין רבון יסבון פלגא (ב״ק ז׳ ב׳); עד דשמינא עֲבִיד קטין, נפשיה דקטינא נפקת (איכה ר׳ ג׳ ז׳). ועל הרוב שמושו במאמר התנאי: אין אתא משיחא, אנא מעתד (כלא׳ ט׳ ג׳); אי יהבת לי לבך ועיניך, אנא ידע דאת לי (ברכ׳ א׳ ב׳).

ט) לציין את ההוה הכללי, ר״ל הפעולה העומדת וקיימת בכל זמן: מאן דעבד יאות עבד כרבי יוסי (מ״ש ד׳ ו׳); מה נפק מנהון? (כלא׳ א׳ ד׳). שמושו על הרוב במשלי עם: עלת כלתא נפקת טרחותא (מ״ק א׳ ז׳); כל דרקק לעיל על אפוי נפל (קה״ר ז׳ ט׳); יתיר חדא כסו וצינתא אזלת (ויק״ר ט״ז ח׳); טב לביש עבדת בישא עבדת (שם, כ״ב ד׳).

י) לציין את ההוה הפשוט: אפילו לחמרתיה דרבי פנחס בן יאיר לא אידמינן (דמאי א׳ ג׳); אין בעיתא מחמרא על נפשך אשתווי לחברך (שביע׳ ט׳ ו׳); ואתון שאלון לי (תרומ׳ ח׳ ג׳).

יא) לציין את העתיד: אנא אמרית טעמא (ברכ׳ א׳ ה׳); אין, דצלייתי עלך (שבת ב׳ ו׳); מִי חַזְרוּן, כשנשוב (פאה ח׳ ח׳); ובתר שלשים יומין איתרים רישיה (ב״מ ב׳ ה׳); בעלמא דאתא (דמאי א׳ ג׳); במטי חגא ולא הוה ליה לההוא גברא כלום (איכה ר׳ א׳ ט״ז). וכן משמש העבר באווי (סימן ר״ס ב׳) ובצווי (סימן רנ״ז ב׳ ג׳). לפעמים בא העבר חליפות עם העתיד: ייזול ועבד (ברכ׳ ג׳ ד׳).

יב) לציין את פעולת העתיד בעבר: מִי דַמְכוּן, כשהיו נוטים למות (ע״ז ג׳ א׳); הוה אידמך (כלא׳ ט׳ ג׳).

יג) וכן להוראת העתיד הצדדי: קטלין דין ודין וסימא עַלַּת למלכא (ב״מ ב׳ ה׳).

יד) במקום העתיד והמקור התכליתיים: מאן עליל יהב ליה תמן? (כתוב׳ י״ב ג׳); מאן גרם ליה דאישתיזב? (שבת ו׳ ט׳); וחד דעבד ליה כל צורכיה (ברכ׳ א׳ ב׳); וגזר על נפשיה דלא נפק (סנה׳ ז׳ י״ג); דלא בעי דחשדוניה (דמאי ז׳ א׳).

טו) על העבר נספח לפעמים פעל העוזר הֲוָה: והוון אידיינין (סנה׳ ג׳ י״ב); הוינא בעיית (ב״ב ג׳ י׳); ועוד. ואז כח העבר כח הבינוני עם הוה. לפעמים יש לתרגמו באנגלית על ידי did: הוינא שאילית (ברכ׳ ב׳ ו׳).

טז) העבר, ביחוד הספורי, בא עַל הרוב חליפות עם הבינוני (עיין סימן רפ״א י״א).

הֶעָתִיד

רפ. א) העתיד על המעט מציין עתיד פשוט: מאן ייעול (מ״ש ה׳ ג׳); א״ל ליזבון? היקנה איש? (מעש׳ ד׳ ב׳); לא ניעול בנינן=לא נכניס את בנינו (חלה א׳ א׳).

הערה: בתלמוד העתיד הפשוט לא נפרץ. מקומו לקח הבינוני. אבל במדרשים שמושו יותר רב: כדון תשתמע צלותך (ויק״ר ט״ז ח׳); מתי יתבני בית מקדשא? (ב״ר י״ג א׳); לא שבקית ולא אשבק (אסת״ר ז׳ י״ב).

ב) על הרוב בא העתיד המצווה (סימן רנ״ז ורנ״ח), המזרז (סימן רנ״ט) והמאוה (סימן ר״ס).

ג) והעתיד הצדדי, המביע רצון ויכולת, אפשרות ותכלית, וכדומה: ואפילו דיסבור (ערוב׳ ב׳ א׳); יהבת קומי בעלה דייכול (תרומ׳ ח׳ ג׳); כד אתון ייכלון (שם, שם); לא הוה אית בר נש דילעון באורייתא? (שקל׳ ה׳ ד׳); עד שעתה דייעול (ברכ׳ א׳ א׳); ובלחוד דיתחמון (שם, שם); כד תחמיניה יהיב ידיה על אפוהי (שם, ב׳ א׳); ורבי יוחנן בעי דיימרון שמועתא משמיה (שם, שם); דלא יסחי מיית הוא (שם, ב׳ ז׳); דלא יחמי סיעתא דסבין ועבר קומיהון בגין דיקומון לון (בכור׳ ג׳ ג׳); אייתוניה דילקי (יבמ׳ ב׳ ו׳); ומה צורכה תילף ההיא מן הדא? (כתוב׳ ט׳ ה׳); מאן יעביד דא אלא אבוך? (דמאי ה׳ ח׳); אין אתא מלאך המות דיסביניה (קה״ר י׳ ה׳).

ד) להורות על תוצאת הפעולה הקודמת: מהו תעביד קומוי וייחי? (שבת י״ד ד׳); מה דישמע קלה וייחי? (ע״ז ב׳ ב׳); מישחוק מישתי ולא יסכן (שם, שם).

ה) לזמן ההוה: ותימר הכין (ערוב׳ ו׳ ז׳); הדא דתימר (ברכ׳ א׳ א׳); אין תימר (שם, שם); לא יודי — לא יודון (מעש׳ ג׳ ג׳); אשכח תימר — ותימר אני קהלת?! (סנה׳ ב׳ ו׳); דיסבור כרבי יוסי (מעש׳ ג׳ א׳); אין יסבור רבי חזקיה כרבי יודא (חלה א׳ א׳); בגין ניתני דבתרה=בשביל ששונה בסיפא (מ״ש א׳ א׳).

ו) בתור תאר הפעל: זכיתה מימריניה יקים=זכיתה לאמרו מעומד (הור׳ ג׳ א׳).

ז) לזמן העבר הנשלם: דְיֵימְרוּן, כי אמרו (שקל׳ ה׳ ד׳); מה חדתין יימרון? (גטין ה׳ ה׳); מתניי׳ לא יְחַמֵי לי (דמאי ב׳ א׳); ולא ניתנייה כן? (ערוב׳ א׳ א׳); ויתיביניה (שבוע׳ ג׳ ה׳ וו׳); אזיל גלוג לאמך תהוון אינון תינין ולא הוון אתרגון=לך השתבח לפני אמך שהם היו תאנים ולא אתרוגים (ויק״ר כ״ה ה׳); לא יתטפי ולא מיטפי (שבת ו׳ ט׳).

ח) להורות על הפעולה הנהוגה ונשנית בכל עת: אתחמי לרבנן פלן חמרא יצלי ומיטרא נחית (תענ׳ א׳ ד׳); ותלמידייא יחמיין ליה ואמרין (סנה׳ י׳ ב׳); כד ימטי ביתיה הוה מטפי ליה (תרומ׳ י״א ה׳); דאכיל בהדי קורא ילקי בהדי קילא (ויק״ר ט״ז ז׳).

ט) לזמן העבר בעתיד: עד דילפון (ברכ׳ ד׳ א׳); עד דלא תסקון (שם, שם); מן דו ישפר אפוי דכריה (מעש׳ א׳ ד׳); מאן דו ירים פקסוסיה (שם, שם).

י) לפעמים העתיד בא חליפות עם העבר (סימן רע״ט י״א), או עם הבינוני: מאן ייזיל ומייתי ליה גבן? (איכה ר׳ א׳ י״ג); אנא איזול ומשיזיב ליה בחיילא (תרומ׳ ח׳ ג׳).

יא) פעם אחת נמצא העתיד עם פעל העוזר הוה: דאילו הוון קפילייא יימר (שבוע׳ ז׳ ה׳), וכח העתיד פה כח הבינוני.

הַבֵּינוֹנִי הַפּוֹעֵל

רפא. א) הבינוי הפועל מורה על זמן ההוה: מייתי לה מהדא קרא (יבמ׳ ט״ז ג׳); אוף אנא סבר כן (ברכ׳ א׳ א׳); נפיק אנא ידי חובתי? (שם, ב׳ א׳); אנא ידע דאת לי (שם, א׳ ה׳).

ב) הוה כללי: את שפיך גו דידך והוא נפיל גו דידי (ב״ב א׳ ה׳); את חייס על דידך ודייש על דידי (שם, ו׳ ג׳); כל שעה דנפיל בני לה (שם, א׳ ג׳).

ג) פעולה נהוגה ונשנית: דבי יסא מפקד לחברייא (ברכ׳ א׳ א׳); כד חמי הוה מיטמר מיניה (ויק״ר ט״ז ג׳); והוה יודאי אזל בעי מיספרה גביה קטיל ליה (ע״ז ב׳ ב׳).

ד) הזמן העבר: למחר אתיא מרי דתאינתא גבון (ברכ׳ ב׳ ח׳); כבר יהיב ליה (גטין ו׳ ה׳); ר׳ ... עני מיתיה קומיה רב (שבת ב׳ א׳); אנא, לא אנא חכים לאבא (תרומ׳ י״א ה׳); ומאן שבקיתון בגו ביתא? (פאה ג׳ ז׳); מי מהלכין חמי ליה חד בית המדרש (ברכ׳ ב׳ א׳); אנא מה דשמעית ואינון מה דשמעין (תרומ׳ י׳ ו׳); תינייתא דביתא מיתברא (מ״ש ד׳ ו׳); אזלה וילדה בר דכר (שם, שם).

ה) פעולה שנגמרה בעבר ועדיין מתמדת בהוה: עד כדון מתקרי כיפא מסמרא (חגיגה ג׳ א׳).

ו) לפעולה שהיא עברה בעתיד: אם עליל ונפק אנא אמר כבר יהיב ליה (גטין ו׳ ה׳); לא יחמון אפיי עד דאינון סחיין (תרומ׳ ח׳ ד׳); עד דאָזְלָת ורוקת (ויק״ר ט׳ ט׳).

ז) על הרוב הבינוני משמש לעתיד: — א לעתיד פשוט: מאן יהיב לי (כלא׳ ט׳ ג׳); מאן דאמר לי הדא מילתא אנא משקי קונדיטון (קדוש׳ א׳ ב׳); משה! דאנא אמר טעמא (דמאי ד׳ א׳); לא שַׁבְקֵן ולא שביק להון (פאה ג׳ ח׳); בתר יומין אנא אתי ונסיב (ברכ׳ ב׳ ד׳).

ב לעתיד צדדי: גיחזי לא עאל ואנן עָלִּין? (סנה׳ י׳ ב׳); קטלין דין ודין (ב״מ ב׳ ה׳). וכן לעתיד מצווה ולצווי (סימן רנ״ז א׳ ג׳ וב׳ ב׳) ולזרוז (סימן רנ״ט ג׳ בהערה).

ג במקום העתיד במאמרים התכליתיים ובמקום המקור התכליתי: שרא לכון רמיין (שביע׳ ד׳ ב׳); מה חמא רבי ... משגח על ... (נדה ב׳ ז׳); אתא בר נש חד דאין עם חבריה (ב״מ ב׳ ה׳); בגין מפקין עובדא מיניה (גטין ג׳ א׳); יאי לאל רב דשביק לחובין רברבין (ויק״ר ה׳ ח׳); כן ארחהון דבני דודייא עבדין? (תענ׳ ד׳ ה׳); שרא מצטער (כלא׳ ט׳ ג׳); אכלון ואתון שתיי (תענ׳ ד׳ ה׳); אינשון מייתי איזמל (שבת י״ט א׳); מִסיק מצלי (ב״ר פ״א ג׳); ולא טב לך מצלי ב׳ (שם, שם); נשכח אפין מפויסיה עלוי (שרידי קנ״א); איזיל מפלי (מ״ש ד׳ ו׳); נסבין ... ומַתני (ברכ׳ ח׳ ב׳); קביל עליה ממניתיה (בכור׳ ג׳ ג׳); מה מיעבד ומפניניה (תענ׳ א׳ ד׳).

הערה: כבר ראינו למעלה שהבינוני המשמש במקום המקור על הרוב ביחיד גם אם צריך להיות ברבוי, והוא לוקח גם מלות היחס לפניו כמו המקור עצמו. וכן על הרוב במדרשים: לְמְחַמֵּי ליה אפין (ב״ר י״ד ז׳); למיסק לְמְצַלֵּי (שם, ל״ב י׳); לא טב לך למצלי (שם, שם); לא חסילית מן מפייסיה (שם, פ״א א׳); גייסא אתי למגייס יתהון (שם, צ״ח ט״ו); כיון דחסל מן מצלי (ויק״ר כ״ח ו׳); לְמְרַבֵּי חזירים (פס״ר ס״ב.). ובא על המעט גם ברבוי: לְחָמַיִי (כתוב׳ י״ב ג׳); לְמֵתִין (פסדר״כ צ״ד.).

ח) לפעולה שהיא עתידה בעבר: חמא חד עיגל מתנכיס געה (כתוב׳ י״ב ג׳), ר״ל ראה עגל אחד ההולך להשחט געה.

ט) הבינוני עם הֲוָה מציין את זמן העבר הספורי, הרגיל, או המוקדם: הוון בעין מימר (ע״ז ב׳ א׳); הוה מריחין בעפרא (תענ׳ ב׳ א׳); הוינן נפקין (ברכ׳ א׳ ה׳). ולפעמים הוא מורה על אפניות הפעולה, וזה על הרוב במאמרים תנאיים.

י) עם העתיד או הצווי של הֲוָה הבינוני מורה על פעולה מתמדת ונשנית: לא תהוון מחשבין (שביע׳ ז׳ א׳); הוון ידעין (פאה ז׳ ג׳); הוי שלח סנדלך (מ״ק ג׳ ה׳).

הערה: שים לב אל הבינוני במקום העתיד של הוה: את הוי כתיב (איכה ר׳ כ״ו:).

יא) הבינוני בא חליפות עם העבר, העתיד והצווי, וכחו אז כח העבר, העתיד או הצווי.

הערה: על דבר הבינוני במצב ההודעה עיין סימן רס״ה ג׳. על דבר הבינוני הפועל במקום הפעול עיין סימן רפ״ב ז׳. על דבר הבינוני הנשואי עיין סימן שי״ז.

הַבֵּינוֹנִי הַפָּעוּל

רפב. א) הבינוני הפעול מורה על הרוב על זמן ההוה: לית הוא פליגא (מ״ש ה׳ א׳); רחיציא אנן (ברכ׳ ב׳ ד׳); צריכין לעשר אנן (דמאי ו׳ א׳); אסור מישאול ליה (נדר׳ ד׳ א׳); נהיגין כהנים מטיא עד תמן (שביע׳ ו׳ א׳).

ב) על המעט הוא מורה על זמן העִבר: דהא יליד מלכא משיחא (ברכ׳ ב׳ ד׳).

ג) פעם אחת נמצא הבינוני הפעול משמש לעתיד: וההוא גברא רביע בגויה (מ״ש ד׳ ו׳). על דבר שמושו בצווי ובאווי עיין סימן רנ״ז א׳ ג׳ וסימן ר״ס ג׳.

הערה: במדרש נמצא גם הבינוני מורה על העבר בעתיד: עד דשמינא עֲבִיד קטין (איכה ר׳ ג׳ ז׳).

ד) עם הֲוָה כח הבינוני הוא לפעמים עבר נשלם, או עבר מוקדם, או שהוא מורה על פעולה נשנית וחוזרת: הוה עסיק (שרידי ט״ז); והוה יליף אכול עימיה (שקל׳ ה׳ ד׳); ולא הוה צריך מפלגא על הדא (ברכ׳ ד׳ א׳); צריך הויתה עביד כוותין תמן (שביע׳ ו׳ ד׳); מה הויתון עסיקין? (סוכה ה׳ א׳).

ה) שמושו של הבינוני הפעול עם למ״ד הנושא חזון יקר הוא. בגלילית: שמיע ל׳ (קדוש׳ ב׳ ז׳); צדי ל׳ (ברכ׳ א׳ א׳); בדיק ל׳ (שם, ט׳ ה׳). הפעל שְׁמִיעַ משמש לעולם בלא למ״ד במובן העבר: ולא שמיעין ד׳ (חלה ג׳ ה׳); כל מה דהוה אבא שמיע את שמיע (מגלה א׳ א׳); אילו הוינא שמיע הדין אולפנא (סוטה א׳ ד׳). ונמצא גם עם כנוי הנושא: שְׁמִיעַן, שמענו (איכה ר׳ נ״ב.). כדומה לזה נמצא מְבִירְתֶּהּ (ברכ׳ ג׳ ד׳); סְבוּרַנֵּהּ (ויק״ר י״ב א׳).

ו) כמה פעלים משמשים בבינוני הפעול בכח הבינוני הפועל: לביש, טעין, שְׁלִיחַ, נפשט, ועוד.

ז) ולהפך אנו מוצאים כמה פעמים את שמוש הבינוני הפועל במובן הפעול: צָר, מצויר (ע״ז ד׳ ד׳); צָיְרָה, מצוירת (שם, ג׳ ג׳); ציירין

(ויק"ר ו' ג'); חשד (דמאי ד' א'); שלח (מ"ק ג' ה'); שחקה (שבת ו' ב'); שרעה (ברכ' ה' א'); הפכה (מעש' ה' ג'); תמהא (ב"ר צ"ד ז'); טמר (שביע' ח' ה'); קטלא (איכה ר' א' מ"ה); לייטין (ב"ר ה' ט'); טחנא (איכה ר' ל"ח:); הפך (פס"ר ג'.).

הערה: בדומה לזה נמצא גם בעברית: סגרת ומסגרת (יהושע ו' א'); והיא רובעת ממנו (ע"ז א' ו'); שהיה קושר למשה (יבמ' ד' י"א).

שִׁמּוּשׁ הַבֵּינוֹנִי בְּתוֹר שֵׁם

רפג. א) כמה בינוניים עוד משמשים בתור שם: אָסֵי, רופא; רָעֵי, רועה; רָחֵם, אוהב; עֲלִיב, עלוב; שְׁלִיחַ; חֲצוּפְתָא, ועוד. ונמצאים גם בסמיכות: גָּמֵל חִסְדָּא (ע"ז ג' א'); סָהֲדֵי שִׁקְרָא (אסת"ר א' ט'); טְמִיעַ מַזָּלָא (שם, ז' י'); ועוד.

ב) עם כנויי הקנין נמצאים רק רָחֵם ואָסֵי. אבל עם כנויי הפעול עוד באים הם על המעט (עיין סימנים רל"ג ורל"ד).

ג) בתור תאר מגביל שמושם על המעט מן המעט: חמרא מבשלא (ע"ז ב' ג'); ארעא מסאבתא (כלא' ט' ג'); מִלָּה מְסַלַּקְתָּה (שם, ט' ב'); מילה דלא מחוורא (ערוב' י' א').

הַמָּקוֹר

רפד. א) ראשית שמושו של המקור היא לציין את תכלית הפעולה. בשמוש הזה נכנס לפעמים למ"ד היחס בראש המקור; אבל על הרוב שמושו בלי למ"ד: לא בעית אלא מיבדקינך (נדר' ח' ז'); עם ההוא אנא בעי מיתי מידון!? (שם, ט' ד'); לא חשב למישתי — לא אספק מיטעם (ע"ז ב' ג'); בגין מימר (ברכ' ב' ג'); סליקין מישאול (קדוש' א' ו'); והוה רבי זעירא מיטמר ביני קופיא משמענא היך הוה קרי שמע (ברכ' א' א'); סליקית מזכי — סליקית למיקטלה (שם, ב' ח'); אין בעיתון מתעסקא באורייתא (שם, ז' ד').

ב) כשתכלית הפעולה מאוינת היא, אז נכנס אות הצרוף על מלת

האיון לָא: דלא מיסב רשותא (ברכ׳ ב׳ ח׳); דלא למיתן (תרומ׳ ח׳ ג׳); דלא מסמקי אפויי (חגיגה ב׳ א׳); דלא מרווחא (נדר׳ ה׳ ד׳); דלא מחמיניה (שביע׳ ט׳ ו׳).

ג) מקור אחד יכול להיות תלוי במקור אחר: מיתי מידון (נדר׳ ט׳ ד׳); מיעול מצמתא קהלא (סוכה ה׳ א׳); ואת בעי מיעול לך מיתב לתמן (כתוב׳ י״ב ג׳); ואנא בעייא מיחמי מה מיעבד (תענ׳ א׳ ד׳).

ד) עם סוֹף ועֲתִיד מובן המקור הוא עתיד ודאי: ולא סופך מיתנינה לכהן? (תרומ׳ ה׳ ב׳); יהי סופיה מתחנקא (סנה׳ י׳ ב׳); סופך מימר (ברכ׳ ב׳ ד׳); עתיד הוא מישבק ליך (קדוש׳ ג׳ ה׳); מה דאת עתיד מזבנתיה בפוריא (ב״מ ה׳ ו׳).

ה) המקור לבדו, או בחליפות עם הבינוני או עם הפעל המוחלט, יכול לשמש במובן הפעל המוחלט בעבר, בהוה או בעתיד, ומתחבר גם עם הפעל העוזר הֲוָה:

א בעבר — דאילו הות לי משח הוינא מיתן לך (מ״ש א׳ א׳); וכל מה דהוא מיעבד באיסור הוה מיעבד (שבת י״ד ד׳); מה הוינן מיתני? (נדר׳ א׳ א׳); שמע רבי מימר (=שמע רבי ואמר) (ערוב׳ ג׳ ט׳); רבי יוסי מישלח כתיב להון (=ר״י שלח להם מכתב) (שם, שם); רבי אבון משדי עלוי צררין ואמר (ר״ה ב׳ ד׳); לא הות משמע ליה (ע״ז ב׳ ב׳); מישאלוניה (שם, ב׳ ג׳); מה הוה, ייזל ליה (ברכ׳ ב׳ ח׳); מיכל הוה בהדא (סנה׳ ג׳ ה׳); מיזל הוה (שם, שם); מישרי מתרתר — מישרי נבח בהון (שביע׳ ד׳ ב׳); הוה מיסמך לרבי זעירא (דמאי ג׳ ב׳); אין לית קדמאה מישרי לך (נדר׳ ב׳ ה׳); אתו ציבורא ומקרי שמע (ברכ׳ א׳ ה׳); הוה יתיב מיתנא (ערוב׳ א׳ א׳); הוה אזל ומיעבד עבידתיה (שבת ב׳ א׳).

ב בהוה: מהן מידע לך? (שביע׳ ד׳ ב׳); לינא מידע לדין (שיר ר׳ ג׳ ה׳) כן אורחיה דבר נשא מי חמי (קרי: מיחמי) פיתא נקייה ומימר בריך דברא בדין חיטתא (נדר׳ ו׳ י״א).

ג בעתיד: כדון אינון מימר (ברכ׳ ב׳ ג׳); מה, רבי זעירא מיכול דלא מתקנא? (דמאי א׳ ג׳); אין חֲמֵי ליה מילף, מילף הוא (חלה א׳ א׳); דאתון מיכול קיסיא בסופא (שבת ז׳ ב׳); ומישמע ליה אינון? (סנה׳ י׳

ב׳); אנא מימר לך (פאה ב׳ א׳); לינה מיזל — דנא מיזל (סנה׳ י׳ ב׳); מה, את מקטול חברך? (איכה ר׳ ל״ב.); דאת מתרוממא (מ״ש ד׳ ו׳); אמר ליה מיחזור (=כשאחזור) (שקל׳ ה׳ ד׳); מה אנא מימר למרי חובא? (תענ׳ ג׳ ד׳); ואין מיערך? (=ואם אברח) (ויק״ר כ״ו ז׳); ליזיל ולמיתי (שיר ר׳ ז׳ ב׳); חמריה דההוא גברא מיפוק בסים ואת מינסב חסין... (מ״ש ד׳ ו׳); לית חובן מישרי לך (נדר׳ ב׳ ה׳); מישחוק תחלוסין בשובתא ומיתן גו חמרא עתיקא וישתי ולא יסכן (שבת י״ד ד׳); שמייא מיעבד ניסין ושתא מצלחא וההוא גברא לית הוא מיחי (תענ׳ ג׳ ד׳). ועם ד׳ העתיד: אית הכא בר נש דמימסור ליה (קה״ר ג׳ י״א).

ו) המקור יכול לשמש גם בתור תאר הפעל: מימר כמה דהוא מנהגא (ברכ׳ ג׳ א׳) תזכי מימריניה מיתב = תזכה לאמרו מיושב (הור׳ ג׳ א׳).

ז) אבל על הרוב המקור משמש בתור נושא המאמר, נשוא המאמר, או פעולו:

א בתור נושא: לא כולא מינך מיעל ויתיב עליה וחמי, מיעל ונפק גו ביתיה (ב״ב ב׳ ג׳) לא אורחתהון מתחמיא בימּמא (ברכ׳ א׳ א׳); לאו אורחיה הדבר נשא מיהו ליה תרין סנדלין (שבת ו׳ ב׳); הני לבר נש מישמוע טעמיה דרביה (נדה ב׳ א׳).

ב בתור נשוא: מה מיפחות? (כתוב׳ ה׳ ח׳); ולא עוד אטא למשה רבך לית מידמוך אלא תלתין: או מ׳ יומין (סנה׳ ו׳ ג׳). ועיין רוב הדוגמאות למעלה.

ג בתור פעול: — לא הוינן חסרין אתמול אלא מיקום ומירקוד (ברכ׳ ג׳ א׳); דאשכחן מדברא דשבתא (שם, ז׳ ד׳).

ח) המקור יכול לקחת לו נושא העומד ביחס הישר: דלא למיתן ברנש פריטין גו פומא (תרומ׳ ח׳ ג׳); מיטעון תרי חד מטול (חגיגה ב׳ א׳).

ט) יתכן למקור בבנין פועל להיות לו מובן פעול: מהו מיכחול מינהון? (ע״ז ב׳ ד׳); מהן מידע לך? (שביע׳ ד׳ ב׳).

י) המקור יכול לבוא גם בסמיכות: מדכרא דשבתא (ברכ׳ ז׳ ד׳); ענתא דמיכלא (שם, ג׳ א׳). מלות היחס יכולות להכנס עליו: לעינן מיסב

ומיתן (ערוב׳ א׳ ד׳); על מנת מיתן ליך (שם, ג׳ ה׳); ועל מיכלא (נזיר ז׳ א׳); גו מיכלא (ברכ׳ ו׳ ו׳), ועוד.

יא) המקור עם כנויי הדנין נמצא רק על המעט מן המעט: מיכליה, מקרביה (ב״ר י״ט ג׳). על דבר המקור בתור פעול פנימי עיין סימן שי״ג.

הֲוָה.

רפה. א) הפעל "הוה" מצוי עוד על המעט במובן המציאות והמחשבה, אבל לא במובן החדוש והשנוי: במה דבר נש הוי הוא חלים (מש׳ ד׳ ו׳); כד הוינא הוינא (קה״ר א׳ י״ב). על הרוב הוא מלת קשר המאמר או פעל עוזר לבינוני.

ב) על הרוב הֲוָה מתאים עם הפעל הראשי במין ובמספר: והוה עייל קרייה (ברכ׳ ב׳ ד׳); הוון ידעין (פאה ז׳ ג׳); הוו יתבין אמרין (ברכ׳ ב׳ א׳). אם הפעל מכוון לגוף ראשון או שני, אז הֲוָה מורה גם על הגוף: הוינן נפקין (ברכ׳ א׳ ה׳); הויתן נהיגין (שם, ב׳ ח); לא תהוון מחשבין (שביע׳ ז׳ א׳) ועל המעט חסרה ההתאמה: הוה מריחין (תענ׳ ב׳ א׳); הוה מייתן (ברכ׳ ב׳ ג׳); הוה סברינן (שבת ט״ז ו׳); הוי את — אנא הוי (תענ׳ א׳ ד׳).

ג) הֲוָה יכול להקדים את הפעל הראשי או לבוא אחריו: לית נהיגין הוון אבהתך עבדין, כן (סוטה א׳ ז׳); יכלין הוון מימר (נזיר ה׳ ג׳) נהירין הוינן (שם, שם): נדר הויתה (נדר׳ ט׳ א׳).

ד) וכן יתכן לחוקי המאמר להתמצע בין הֲוָה ובין הפעל הראשי: אוף אנא אמרית כן הוה (דמאי א׳ ג׳).

עֲבַד[1]

רפו. א) הפעל עֲבַד, עשה, כמובן עמידה בזמן, stay, abide, *משמש* לפעמים בתור פעל עוזר, דמיון הֲוָה: עביד טמיר (נדר׳ י״א א׳); עַבְדַת טמורה (דמאי א׳ ג׳); עַבְדַת טמיר (שביע׳ ח׳ ה׳); עֲבַד עָלוֹל (סנה׳ י״א

1 עֲבַד, בספרות התלמודית, עָשָׂה בעברית, הוא תירגום מהרומית agere מָה עֲבִיד? quod agitur, בעברית מֶה עָשׂוּי (מדרש תנאים).

ד׳); עבד דלא עליל (כלא׳ ט׳ ג׳); והוא עבד נהיג דכוותהון (ברכ׳ א׳ ו׳); עבד תלת עשרה שנין חשש בשינוי (כלא׳ ט׳ ג׳); ועבד שקיע בשינתיה (תענ׳ ג׳ ט׳); ועבד חשש בצמרמורייה (שיר ר׳ ב׳ ט״ו).

ב) פעם אחת נמצא עֲבַד וְהֲוָה ביחד: שמונה עשר שנין עָבֵד הָוֵי יְהִיב בהדא עֲרַב, שמונה עשר שנים היה נתון בערב (שבת ט״ז ד׳).

ג) פעם אחת נמצא שהפעול בא אחר עֲבַד ונכפל על ידי מלת היחס עם כנוי אחר הפעל הראשי: רב לא עבד עינא כחל לה, לוי עבד עינא כחל לה (ע״ז ב׳ ב׳)[1]

צ״ל: כחללה (=כחלל שלה!)

אִית

רפז. א) אית ולית מתחברים עם כנויי השם הנפרדים ביחס הישר (עיין סימן קכ״ו), ועם כנוי הקנין המחוברים באמצעות מלות היחס בי״ת ולמ״ד: אית לי, אית בי, לית לי, לית בי. על המעט נמצא השם אחרי לֵית ביחס הפעול: לית ליה לאילין קשייתא (מ״ש ה׳ א׳).

ב) אִית עם המקור חזון לא נפרץ הוא: אית לך מימר (ברכ׳ ג׳ ד׳). על הרוב בא אחרי אִית הבינוני: מה אית בך עביד = מה אתה יכול לעשות? (סנה׳ ו׳ ו׳); אית בך אמר (ויק״ר ט׳ ב׳); לית בחיילי טעין טרחותהון דתריי (כתוב׳ י״ג ח׳); ולית בחיילי עייל לה (שם, י״א ג׳); לית ליה משליט בי (קה״ר י״א ב׳).

ג) זמנו של אִית הוא על הרוב ההוה. לציין את העבר מוסיפים לו את הפעל הֲוָה: דהוה אית הכא חד גבר סב (ברכ׳ ז׳ ב׳); אית הוות יאות (ערלה ג׳ ב׳); אית הוה סבין ביומינן (ביצה ה׳ ב׳); אית הוה סבין בציפורין (תענ׳ ב׳ א׳); והוה אית בון (ב״ב ט׳ ה׳).

ד) יש כמה שמושים של אִית בגלילית שאינם מצויים בארמית הבבלית: אית לי טמיר במערתא תלתא יומין (נדר׳ י״א א׳). במאמר הזה כנראה יש סרוס, ושעורו: אית לי תלתא יומין טמיר במערתא. בהמאמר:

1 אבל יש כ״י הגורס: כחללה!

אה אית דלית את סבר (איכה ר׳ כ״ז:) נחסר השם ״טעמא״ לפני ״אית״. וְאִית שְׁרֵי מֵימַר כֵּן? והאם מותר לומר כך? (תענ׳ ג׳ ד׳).

חִלּוּף הַבִּנְיָנִים

רפח. א) כמו בכל שפה המונית בניני הפעלים מתחלפים לפעמים בפי בעלי הלשון גם בגלילית. השוה החלוף בין lay, lie, בפי ההמון המדבר אנגלית. החלוף הזה מצוי בגלילית ביחוד בפעלים אתא, עלל וקום:

קל במקום פעל: — סמייא (ע״ז ב׳ ד׳); חָשֵׁב (שם, א׳ א׳); חָמִי (פאה ד׳ ג׳); חֲמָא (ב״מ ב׳ ה׳); קְרֵב (ב״ר ל״ח י״ג).

ב) קל במקום אפעל: — אתא (ע״ז ד׳ י״א); תיתי (מ״ש ד׳ ה׳); עלון (ויק״ר כ״ה ה׳); ניעול (חלה א׳ א׳); איעיל (איכה ר׳ א׳ ל״א); פוק (פסדר״כ ס״ה.); יפול (נדר׳ ג׳ ד׳); דתיקום (ב״מ ד׳ ב׳); אקום (גטין ה׳ ג׳); אקומיה (שבת ו׳ ט׳), ועוד.

ג) קל במקום אתפעל: — מירים (איכה ר׳ ב׳ ה׳), דשלחית (כתוב׳ י״ב ג׳).

ד) פעל במקום קל: — מעליל (שרידי ט׳); לעייל (ויק״ר כ״א ח׳); מרחמין (תרומ׳ ח׳ ג׳).

ה) פעל במקום אתפעל: — ספר (ברכ׳ ב׳ ח׳); יסכן (שבת י״ד ד׳), ועוד.

ו) אפעל במקום קל: — מוליד (מ״ש ד׳ ו׳); יְתִיב (פאה א׳ א׳); אייתי (תענ׳ א׳ ד׳; דמאי ג׳ ד׳); איתת (נדר׳ ח׳ א׳); איתית (אסת״ר פת׳ ז׳); מייתי (שבת י״ט א׳; מ״ש ד׳ ו׳).

ז) אתפעל במקום קל: — מתעבד (מ״ש ד׳ ה׳); דיתעביד (שבת א׳ ב׳); יתחכמון (שקל׳ ז׳ ב׳); יזדבן (ב״ר י״א ד׳); אתאמרין (ויק״ר ל״ד י״ב).

ח) אתפעל במקום אפעל: — אַיְיתרון (פאה ז׳ ג׳); תַייתר (ב״מ א׳ ד׳)

הַתְאָמַת הַנּוֹשֵׂא וְהַנָּשׂוּא בַּמַּאֲמָר הַפָּעֳלִי

רפט. א) על הרוב הנשוא מתאים אל הנושא במין ובמספר; ד״מ: תרין חסידין הוון באשקלון; אכלין כחדא ושתין כחדא (חגיגה ב׳ ב׳); אית בר נש דנסב ליביה ויהיב גו ידיה? (תענ׳ ב׳ א׳). ונחת מיטרא (שם, ג׳ ד׳); ידעה הוות (ביצה ד׳ ה׳); רבי מנא, הוון בנויי דרבי חנינא, אחוי, מייתין (מ״ק ג׳ ה׳); רבי אבין ציים כל ערובת סוכות (נדר׳ ח׳ י״א); דמכת אחתיה (מ״ק ג׳ ה׳); ובטלת כל מדינתא (חגיגה ב׳ ב׳); עד זמן דהיא אזלה ורקקה (סוטה א׳ ד׳); בגין דהוה אינש מסכן (ב״מ ב׳ ג׳); כגון דהוון אילין כיסיא רברבין (ב״ק ג׳ ד׳); כָּהָן עינוי (כתוב׳ י״ב ג׳).

ב) כשהנשוא הפעלי מוקדם במאמר להנושא אז הוא בא לפעמים ביחיד גם אם הנושא ביחידה, ברבים או ברבות: איתעביד תלת מאה חתירין בתים (מ״ש ה׳ א׳); נפק בת קלא (כלא׳ ט׳ ג׳); קשי לן הדא מילתא (הור׳ א׳ א׳); פרח נשמתא (ויק״ר כ״ב ג׳); הוה תמן חדא איתתא יציבה (ויק״ר ט׳ ט׳); אתא חד סיעא (פאה ח׳ ו׳); אתא סיעת ליצנין (סנה׳ ו׳ ג׳); הוה תלת שעין קלין וברקין בעלמא (פאה א׳ א׳); דיתברי לבר נש תרין פומין (ברכ׳ א׳ א׳); והוה גבי ר׳ — פריטין (שם, ב׳ ה׳); מית אימיה (פאה א׳ א׳).

ג) במאמרים מקושרים שיש להם שני פעלים אחד מהם יכול לבוא ברבים והאחד ביחיד: עלון ויתיב להו (יבמ׳ א׳ ו׳); אזל בעו (ע״ז ד׳ א׳); אתא בעון (קדוש׳ ג׳ ד׳) ועיין סימן רנ״ה ט״ז.

ד) לפעמים התאמת הפעל היא אל משמעות השם ולא אל צורתו הדקדוקית: אמרה ליה בני ביתיה, ר״ל אשתו (שבת א׳ג׳); אתא חד סיעא ואכלון ושתון וצלו עלך (פאה ח׳ ו׳); מאן דזרע — לא מצלחין (ע״ז א׳ ב׳); ולא צלו ציבורא (ברכ׳ ד׳ ו׳); ואנן חמיין ציבורא דלא מפרשין (מ״ש ה׳ ב׳); כל עמא מודיי (חלה ג׳ ד׳); בית שמאי מסלקין לון (תרומ׳

ה׳ ב׳); ליהוון אילין עמא מחרמין (מ״ק ג׳ א׳). אבל: עד כל עמא גמל חסדא (כתוב׳ א׳ א׳).

ה) כשבאים שני נושאים מקושרים בוו החבור, אז הנשוא על הרוב ברבים: איתפלגון חזקיה וכהנא (ערלה א׳ ה׳). אבל אם הנושא האחד גובר בדעתו של המדבר, אז הפעל ביחיד, אם הוא מקדים לנושא: אשתבאי הוא ובניה ואיתתיה (דתוב׳ ב׳ ט׳); ויתב שלם הוא ושכונתיה (תענ׳ ג׳ ד׳). וכן בשם: על דעתיה דרבי זעירא וחבורתיה (ברכ׳ ז׳ א׳). אבל אם הפעל בא אחרי הנושאים, אז הוא לעולם ברבוי: אין אתי משה ושמואל לא שריי לה (יבמ׳ י״ב ו׳).

ו) כשהנושאים מחולקים, אז הנשוא ביחיד כשהוא מתאחר, וברבוי כשהוא מקדים: כל חד וחד נסיב (חגיגה ג׳ א׳); כל בר נש ובר נש זכותיה גו קופתיה (פאה א׳ א׳); ולא דמיין חד לחד (ערוב׳ ג׳ א׳).

ז) כשבאו שני נושאים, האחד מדבר בעדו והשני נכח או נסתר, המדבר בעדו גובר: אנא ואת ניסוק ונצלי (תענ׳ א׳ ד׳); למחר אנא ואת ניפוק לקדמיה (סנה׳ ד׳ א׳); אילו הוינן אנא ואת עלין (שבת י״ט ה׳). הנוכח גובר על הנסתר: נהיר דהויתון אמרין, את ורבי ירמיה (כתוב׳ ה׳ ה׳).

ח) הנשוא מתאים לפעמים אל השם האחרון: מילתיה דשמואל אמר (ערוב׳ ו׳ ח׳); קליה דנְשַׁיָּא אמרן (שרידי ט׳).

ט) כנויי השאלה יכולים להתאים לשני המינים ולשני המספרים גם יחד: מאן הַוְיָן (כתוב׳ ב׳ ו׳): מאן דעבד (תרומ׳ ח׳ ג׳).

י) הנשוא המתיחס אל שם מקום יכול לבוא ברבוי אם הוא מכוון אל בני המקום: הוה ברומי וַחֲמָתוֹן מפרקין (מ״ש ד׳ א׳); ר׳ — היה בבוצרה חמתון מזלפין (שביע׳ ח׳ ח׳); רב נחת לתמן חמתון, מקילין (שקל׳ ז׳ ב׳); כד סליק להכא חמתון גחנין ומלחשין (ברכ׳ א׳ ה׳).

מַאֲמַר הַשְּׁאֵלָה

שְׁאֵלַת הַסָּפֵק

רצ. א) נטית קול המדבר מספקת לציין את השאלה הפשוטה: ידעין הויתון? (תענ׳ ד׳ ה׳); דנחא עליכון שמשא? — נחית עליכון מטרא? (ב״מ ב׳ ה׳); קושטין אתון אמרין? (חגיגה ב׳ א׳); קציץ הוא ההין אסייך? (ב״ב ט׳ ד׳); רְבוּ היא? (ברכ׳ א׳ א׳); צריכין לעשר אנן על ידיהון? (דמאי ו׳ א׳); הא מאן דאת חכם? = זהו מה שאתה יודע? (סנה׳ ז׳ י״ג); דא היא מה את חמית מימר? (שבוע׳ א׳ ג׳); בני אינש עבדין כן? (ב״מ ה׳ ד׳).

ב) כשהשואל מחכה לתשובה מאוינת אז הוּא מקדים על הרוב מלת תאר הפעל: ואית שרי מימן כן? (תענ׳ ג׳ ד׳); אין כתיב בהן מחשבה? (תרומ׳ א׳ א׳); אין אית בר נש פליג על חילפיי ...? (ב״ק ט׳ ג׳); כלום אינון פליגין? (ערוב׳ ג׳ ד׳). כלום אידבקת בהדא אומתא קדישתא לא למיפרש מן אילין מילייא? (שבת ו׳ ט׳); איתחספין מתדבקין? (ב״ר י״ד ז׳); אית גבכון מטר נחית? אית גבכון שמשא דנח? (שם, ל״ג א׳).

ג) כשהשואל מחכה לתשובה חיובית, אז נכנסת בראש השאלה המלה דִילְמָא: דילמא לא כביש צינתה? (שבת ה׳ ג׳).

ד) מלת דילמא משמשת גם בשאלות המסופקות אצל השואל: דילמא מן רבנין דאגדתא הוא שמע לה? (מעש׳ א׳ ב׳); דילמא חמית לי הלין תלת דינרין? (ויק״ר ו׳ ג׳).

ה) כשהשאלה מתלוה ברגש ההשתוממות, אז מקדים לה על הרוב כנוי השאלה מָה: מה, סליקית מזכי ואנא אחטי?! (ברכ׳ ב׳ ח׳); מה,

הוינא מסעה דעתי מן פעולתי? (תענ׳ א׳ ד׳); מה, הוינא מימר לכון כַּחֲנֵפִּין? (שם, שם); מה, שמואל כדייני נהרדעא? (שבוע׳ ו׳ ח׳); מה, אנא מזבין לכון איקריה דאבהתי בפריטין? (פאה א׳ א׳).

הערה: א) בנין השאלה עם מָה בראשה הוא בעקרו בנין שאלה כפולה. ענין השאלה מבארת את הכנוי, ושתי השאלות הן ביחס הסכימות זו לזו.
ב) על המעט מן המעט נמצא גם תאר הפעל מִי, והוא בבלי: מי כתיב? (ברכ׳ א׳ א׳); מי בעיתה מבטלה דאורייתא? (בכור׳ ג׳ ג׳); מי שלח לי ... (שרידי שכ״ז).

ו) בשאלות המאוינות מלות האיון משמשות לפי דרכי שמושן במאמר ההגדה: ולא כן אילפן רבי? (דמאי א׳ ג׳); לא כבר איתתבת תמן? (ר״ה א׳ א׳); לא הוינא זהיר בך? (תרומ׳ ח׳ ג׳); לית אינון אסירין? (ב״ק ט׳ ה׳); וכא לית כתיב בה? (שבוע׳ ב׳ ה׳); לית את בריה דפלן כהנא? (גטין א׳ ב׳); ותורמסין לאו אינון מרין? (שביע׳ ז׳ א׳); לאו מגלי הוא? (תרומ׳ ח׳ ג׳). ועיין סימן שכ״ה ב׳.

ז) הצעת ההקש כוללת בעקרה שאלה: מה הדין ביזרא דחיל מן הדין פרזלא, אף הדין סערה דחיל מן הדין פרזלא (נזיר ט׳ ו׳).

הַשְּׁאֵלָה לָדַעַת

רצא. א) השאלה לדעת לעולם מסומנת על ידי מלות השאלה המיוחדות לענין ענין: מה קלא בשמיא? (ברכ׳ ב׳ ח׳); בכמה הדין ליטרתא? (שם, שם); הי אינון ראשי פרקים? (שם, ח׳ ח׳); מן דמאן את? (שם, ט׳ א׳); מאן הוון? (ע״ז ב׳ ב׳); ולמה לא כפיתיניה? (פאה א׳ א׳); היך הוה אבוך נהוג עביד? (מ״ש א׳ ו׳); במה אנן קיימין? (תרומ׳ ז׳ ג׳); אן הויתון? (פסח׳ ג׳ ז׳).

ב) מָה או מַהוּ, במובן איך הוא הדבר בנוגע ל׳? הרכבתה לכמה פנים:

א עם המקור: מהו מישבעוניה? (נדר׳ ט׳ ה׳); מהו מירמיתיה? (תרומ׳ ח׳ ג׳); מה מיפחות? (כתוב׳ ה׳ ח׳).

ב עם העתיד: מהו נישתי? (פסח׳ י׳ א׳); מהו תחזיר על רביעייא? (יבמ׳ ו׳ ו׳); אבל על הרוב נכנס אות הצרוף על הפעל: מהו דתיעביד קומוי וייחי? (שבת י״ד ד׳); מהו דיסחי? (ברכ׳ ב׳ ז׳); מהו דְיִתְּבוּן? (מ״ק ג׳ ב׳); מהו דנסב? (מ״ש ה׳ ג׳); מה דיחזרון? (יבמ׳ ו׳ ו׳).

ג עם מלת היחס: ומה בה? (ע״ז א׳ א׳).

ד עם כנוי הגוף: מה אנא משפרא עבידתא? (ב״מ ד׳ ז׳); מָנָן ב׳? (שם, שם).

ה ובסוף המאמר: וכרבי חנינה מה? (פסח׳ ה׳ ז׳); אהן צררה דעל גיף ימא מהו? (ברכ׳ ב׳ ג׳).

ג) כשבעל התלמוד מציע אפשרותו של פירוש אחר בצורת שאלה, אז דבור ההצעה הוא: או נימר: בעון קומוי, או נימר ... (תענ׳ א׳ ב׳); ומה חמית מימר פגום? או נימר ההן נו פגום? (ערוב׳ ה׳ א׳). עיין גם מעשר׳ ג׳ ד׳. ויתורגם: ? ... should not we rather say.

שְׁאֵלוֹת כְּפוּלוֹת

רצב. א) בנין השאלות הכפולות הוא על פנים: — א) השניה מבארת את הראשונה: מה את בעי? נובד כל אומתך עלך? (תענ׳ ד׳ ה׳).

ב) שתי השאלות מחולקות על ידי מלת הקשר אוֹ: בפירוש שמעתנה מרבי יוחנן או משיטתיה? (חלה א׳ ג׳); על כל פירקא איתמר או על הדא הילכתא איתמר? (גטין ה׳ י׳).

ג) להשאלה הכפולה מקדמת שאלה כללית: מה אמר לכון? גדיל או מחיק? (פסח׳ ד׳ ט׳); אֵילֵין רבנן? רבנן דהכא או רבנן דרומייא? (ברכ׳

ב׳ ז׳); למאן את בעי מבקרה? לאבוך או לרבך? (חגיגה ב׳ א׳); מה את בעי? ממון או קבורה? (ב״ר ק׳ ה׳).

ד) מעין הקודם, אבל בלי מלת החלוק: הן אשכחתיניה? בסימטא? בפלטיא? (ב״מ ב׳ ב׳).

ה) בשאלות מליציות השאלה השניה היא מאוינת: למאן שמעין? לא לבעלה? (ב״ב ט׳ ד׳).

הערה: במדרש נמצא אוֹ כפולה: מאן מאית קדמאי? או אנא או את? (קה״ר י׳ ה׳).

תְּשׁוּבַת הַשְּׁאֵלָה

רצג. א) בתשובות לשאלות הספק נמצאות לרוב השמטות. אֵין ולָא יכולים לעמוד במקום מאמר שלם: מתקנין אינון? אמרו ליה, אין (דמאי א׳ ג׳); ידעין אתון מה אינון אמרין? אמרו ליה, לא (שם, שם).

ב) לפעמים התשובה כוללת גם תוכן השאלה: חזר ומר, אין, דשמיע (יבמ׳ א׳ ה׳); אין, ברתי, דאת שרייה ליה (שם, ח׳ ב׳); לא, לעובדא (תרומ׳ ח׳ ג׳); ואמר, אין, דאמרה (יבמ׳ ד׳ י״א).

ג) התשובה יכולה לבוא גם אחרי מאמר הגדה שהשאלה מובנת ממנו: אמר ליה, בגדך מדלי. אמר ליה, אין (יומא ח׳ ה׳).

ד) מובן מאליו שבשאלה לדעת התשובה מעין השאלה היא: מן מאן שמעתה? א״ל, מפילפול חברייא שמעית (תרומ׳ ד׳ ג׳); אבל פעמים נמצא גם לָא לבדה: מהו מימר לחָלִיטָה, עבד לי חֲלִיטָה? אמר ליה, שְׁרֵי. עבד לי תּוּפִין? שרי. עבד לי פתילה? אמר ליה, לא (פסח׳ ד׳ ד׳).

ה) לפעמים נמצאת תשובה המתחלת במלת אֶלָּא, וקשה לפרשה: וכל דא מן הן אתת ליה? אלא פעם אחת ... (חגיגה ב׳ א׳); ומה בין חקירות לבדיקות? אלא שבחקירות ... (סנה׳ ה׳ ב׳).

ו) בתשובות לשאלות הלכיות נמצאות לפעמים הצעות הדבור שונות, כשהמשיב רוצה להביא ראיה לדעתו מהלכה אחרת, ממעשה שהיה, או ממאמר הנשנה במקום אחר: והן אשכחנן דרבי עקיבה פליג על רבנין ... ? כיי דתנינן תמן ... (ברכ׳ א׳ א׳); מהו שיהא חייב? איתא חמי ... (חגיגה א׳ א׳); מה אמרי בה רבנן? נשמעינה מן הדא ... (מ״ק א׳ א׳); עבר ומכר? ייבה כיי דמר רבי לעזר (ע״ז א׳ ה׳). אבל על הרוב דבור ההצעה הוא: מן מה ד׳ ... הדא אמרה ... (שבת ז׳ א׳, ט״ז ז׳; פסח׳ ז׳ י״ב). במקום ״הדא אמרה״ יכול לבוא גם הֲוֵי (שבת י״א ה׳, ו׳ ה׳, ועוד), או לְפֻם כֵן (גטין ג׳ א׳). הדא אמרה, הוי ולפום כן לפעמים נשמטות (ברכ׳ ו׳ ד׳; פסח׳ א׳ ח׳, ועוד).

הַהַשְׁמָטוֹת בְּמַאֲמַר הַשְּׁאֵלָה

רצד. א) בשאלות הכפולות, דמיון כל מאמרים כפולים, חלקי המאמר השוים נשמטים במאמר השני: מה אמר לכון? גדילת? או מחיקת? (פסח׳ ד׳ ט׳) וכדומה (עיין סימן רצ״ב).

ב) יש מין מאמר שהשאלה כולה נשמטת ממנו והיא נלמדת מתשובתה: אמר ליה בגין דילידתיה אימיה מן ארמאי ... ? אמר ליה, כשר (קדוש׳ ג׳ י״ב); בגין דאנא צבע פתילתא מן חולא ... ? אמר ליה, בטיל הוא על גב פתילות (שבת ב׳ א׳).

הַמַּאֲמָר הַמְעֻטָּף הַפָּשׁוּט

רצה. עד כאן היו דברינו על הנושא והנשוא הערומים. מעתה נדבר על מגביליהם. המגבילים שני מינים: רצופים או משועבדים.

מַשִׂיגֵי הַשֵּׁם הָרְצוּפִים
שֵׁם הַתֹּאַר הַמַּגְבִּיל

רצו. א) שם התאר בבחינת משיג לשם לעולם בא אחרי השם המתואר ומתאים אליו במין במספר ובמצב: חֲמַר עתיק (ברכ׳ ב׳ א׳); סְבָר קשי (שם, ג׳ ד׳); בר נש זעיר (כלא׳ ט׳ ג׳); גברא רבה (סנה׳ ז׳ ב׳); עֲבָדָא בישא (שם, ז׳ ז׳); יומא טבא (ביצה ד׳ א׳); בני נש רברבין (ברכ׳ ז׳ ב׳); מרגלי טבא (פאה א׳ א׳); מילתא טבתא (ברכ׳ ד׳ א׳); תמרתא עקימתא (ביצה ה׳ ב׳); תוספתא עתיקתא (פסח׳ י׳ א׳).

ב) כשהתאר הוא בינוני, אז נכנסת עליו לפעמים רחוקות אות הצרוף: עלמא דאתי (תענ׳ ג׳ א׳); בר נש דעֲקִין (ב״ק י׳ ג׳; עיין סימן כ״א א׳); לִשָּׁן דְּבִישׁ (קה״ר ז׳ י״א). אות הצרוף מוכרחת לבוא כשהתאר מאוין: מִלָּא דְלָא מְחַוְּרָא (ברכ׳ ב׳ ג׳). וכן נוהג גם תאר הדומה לבינוני בבנינו: ארעא דרחיקא (שביעי׳ ט׳ ב׳).

ג) לפעמים יש חסרון ההתאמה בין המתואר והתאר: תניי קדמייא (מגלה א׳ ג׳); תנייא קוּמָי (פאה ה׳ ב׳); רבי יוחנן ענתנייתא (ברכ׳ ה׳ א׳); כתפיא אומנא (שבת א׳ א׳); תוספתא עתיקא (יומא ג׳ ב׳); בר נש רבא (פאה ח׳ ח׳); רבנן אחרא (ביצה א׳ ג׳). ועיין סימן רנ״ה ט׳.

ד) השם המתואר, אם הוא ידוע, או נזכר מקודם, או מובן מהמשך הענין, יכול להשמט לפני התאר: זְעֵירְתָא, דבר קטן (כתוב׳ ה׳ א׳); בין רברביא לדקיקיא=בין האחים הגדולים להקטנים (ב״ק ו׳ ז׳); מאן דאית ליה טבא דכוותה?=מי יש לו אבן טובה כמוה? (פאה א׳ א׳); אילין תרין בָּרָיֵא (ערוב׳ א׳ א׳); רברביא קומוי והוא שאיל לזעירייא (מ״ק ג׳ ה׳); ועבד חדא רבא וטבא (ב״מ ב׳ ה׳); ההיא כשירא (תענ׳ ג׳ ד׳); דהוון יהבון ליה סימוק גו אכום (תרומ׳ א׳ א׳); דאת מישתי חרנה (ברכ׳ ז׳ ג׳).

ה) התאר שנשמט המתואר שלו יכול לשמש בתור שם גמור: חַמִּימִין, מים חמים (ע״ז ד׳ א׳).

מַדְרֵגַת הַדִּמְיוֹן בַּתֹּאַר

רצז. א) מדרגת היתרון שבתאר מתבטאת — א על ידי מלת היחס מִן: סָבוֹן מִנֵּן, זקנים מהם (סוכה ב׳ ח׳); דקיקין מיניה, צעירים ממנו (בכור׳ ג׳ ג׳); ומה טב את מרבך? (כלא׳ ט׳ ג׳); דזעיר מיניה (סנה׳ ג׳ ה׳); יתיר מן כן (חגיגה ב׳ ב׳); ובעזיבת התאר: מה גברא מן גברין? (פס״ר קי״ט:).

ב על ידי וְלָא: טב לי מלכא קטיל יתי ולא את (תענ׳ ד׳ ה׳); והא ניחא ליה דאיתרים רישיה ולא עביד כן (איכה ר׳ ה׳ ט״ז); ולא טב לך תיסוק ותצלי בהדין טורא בריכא ולא תצלי בההיא קיקלתא? (שיר ר׳ ד׳ ד׳).

ב) מושג ההפלגה מתבטא — א על ידי סמיכות התאר לעצמו: עֲתִּיק דְּעֲתִּיק (נדה ב׳ ז׳).

ב על ידי כפל התאר בהתמצעותו של בַּר: נַגָּר בַּר נַגָּרִין (קדוש׳ ד׳ ו׳); קַנָּי בַּר קַנָּי (ויק״ר ל״ג ד׳); גָּלְיָי בַּר גָּלְיָי (שם, ה׳ א׳); רמייתא בת רמאה (ב״ר ע׳ י״ט).

ג על ידי אות הצרוף: טבא דבהון, ישרא דבהון (תענ׳ ב׳ א׳). לבי אומר לי שהפן הזה הוא שאול מהתרגום.

ד על ידי כפל התאר: משלהי משלהי=עיף מאד (קה״ר ט׳ י״ג).

כִּנּוּיֵי הָרִמּוּז בְּתוֹר תְּאָרִים

רצח. א) כנוי הרמוז המשמש בתור תאר השם, מקומו לעולם לפני השם המתואר, והוא מתאים אליו במין ובמספר; והשם לעולם במצב ההודעה: דא מילתא (ברכ׳ ב׳ ג׳); הדא כוכבתא (שם, א׳ א׳); הדין דינאי (ב״מ ב׳ ה׳); הדין יומא (שבת ו׳ ט׳); הדין עלמא (ב״מ ב׳ ה׳); ההן זיקא (ברכ׳ ט׳ ב׳); ההן סבא (ביצה א׳ א׳); ההיא שעתא (שבת ו׳

ט׳); ההוא גברא; אילין פלוגתא (ערוב׳ י׳ ד׳); הלין תרתין מילייא (שקל׳ ב׳ ה׳); אינון פריטייא (קדוש׳ א׳ ו׳); יוצא מהכלל הזה הוא הבטוי הקיים יוֹמָא דֵין, היום.

הערה: במדרשים נמצאות דוגמאות מעטות בכנוי העומד אחרי השם: ברי הדין (פסדר״כ ע״ה.); תבשילינון (קה״ר א׳ ג׳). עיין סימן ט״ו ז׳ ב׳.

ב) לפעמים נמצא חסרון ההתאמה בין הכנוי ובין המתואר: הדין שַׁתָּא (סנה׳ א׳ ב׳); הדין ליטרתא (ברכ׳ ב׳ ח׳); הדין חיטתא (נדר׳ ו׳ י״א); הדין מילייא (איכה ר׳ א׳ י״א), ורבות כהנה (עיין סימן רנ״ה ז׳).

ג) הכנוי הרומז לקרוב משמש לעתים קרובות להורות על הודעה כללית, ר״ל להודעת הסוג, החומר והדברים הנמצאים רק פעם אחת. ולא יתכן לתרגם את הכנוי הזה בלעז כי אם על ידי: a, an, a certain, some. ולפעמים אי אפשר לתרגם את הכנוי בלעז כל עקר: תחות הדא תאינה (ברכ׳ ב׳ ח׳); הדא מורתא שחיקתא, ground myrrh (ברכ׳ ו׳ א׳).

ד) לפעמים הכנוי הרומז מכוון אל ה״א הידיעה בעברית: הדא תאינתא עבדה כל שנה (שביע׳ א׳ א׳); הדא מרביתא דתאינתא אתיא בפוריא (שם, א׳ ו׳); הדין חלטותא (שם, ז׳ א׳); אילין כותאי (פאה ח׳ ד׳); אילין נחתומיא (שם, ח׳ ה׳).

ה) הכנוי הרומז מתאר לפעמים גם שם עצם פרטי: הדא סוריא (ע״ז א׳ י׳); הדא בקעת גינוסר (בכור׳ א׳ ח׳); הדא אפרודיטי (שביע׳ ח׳ ח׳); הדא בקעת סימוניא (כלא׳ ב׳ ח׳); ההן יבלונה (שביע׳ ו׳ א׳). לדעת יש אומרים כח הכנוי בזה הוא: הידוע. ולא נראה לי.

הערה: וכן נמצא בעברית: הַסּוּרְיָא (שקל׳ ד׳ א׳).

ו) הכנוי לקרוב משמש גם בתור תאר הפעל לכנוי השאלה: אידין, אידא; למה דא כן? (חגיגה ב׳ ב׳); מהו דנן דכתיב? (ויק״ר כ״ב ו׳).

סְכִימוּת הַשֵּׁם לַשֵּׁם

רצט. א) הסכימות היא הרכבת שני שמות בלי קשור ביניהם המציינים דבר אחד: בר דכר, ברת נוקבה (ב״מ ב׳ ה׳); בנין דכרין, בנן

נוקבן (כתוב׳ ג׳ ה׳); עוקבא רשיעא (שם, ד׳ ח׳); לאבדן אמוריה (ברכ׳ ד׳ א׳); משה רבכון (סנה׳ ז׳ י״ג); ינאי מלכא (נזיר ה׳ ג׳); חד אבא גבר סב אית לי (סנה׳ ז׳ י״ג). הנסכם יכול להיות גם כנוי השם: אנא פלן בר פלן (קדוש׳ ג׳ ג׳); אנא דיקליטיאנוס מלכא (ע״ז א׳ ד׳).

ב) השם הנסכם לעולם עומד לפני הסוכם, חוץ מתארי הכבוד אבא, רב, רבי, רבן, מר. בהבטוי: מַלְכָּא מְשִׁיחָא עדיין נשאר במשיחא כח התאר המגביל. הבטוי מלכא אנטונינוס (ב״ר ע״ה ו׳) מהיהודית הוא.

ג) לפעמים מעמידים לפני התאר את השמות בר[1], ברת, אנש, אִתְּה, גבר, בתור נסכם: אינשא סבורא (קדוש׳ ג׳ ב׳); אינש מסכן (ב״מ ב׳ ג׳); בר יודאי=איש יהודי (ברכ׳ ב׳ ד׳); בר כותיי (סנה׳ ז׳ י״ח); בָּרַבָּה (<בַּר רַבָּה), הזקן (תרומ׳ ח׳ ד׳); גבר חסיד (חגיגה ב׳ ב׳); נְשַׁיִין חָרָשְׁיָן, מכשפות (שם, שם); בַּר קִבְלָי, איש חשוך (קה״ר ב׳ כ׳); גְּבַר נִשְׁיָא (חגיגה ב׳ ב׳).

ד) הסוכם יכול לעמוד לפני הנסכם אם מלת היחס מקדמת אותו, ואז מלת היחס נכפלת לפני הנסכם: מאבוך מן דרבי יוסי (שבת ז׳ א׳).

ה) לפעמים השם בַּר העומד בסמיכות לשם אחר כחו כח נסכם: בְּרֵה קָטוֹלָא, איש רצחן (סוטה ט׳ ח׳); בֵּרַבִּי=בְּרַבִּי, איש שהוא רבי, איש נכבד.

ו) הסכימות קרובה לפעמים אל צורת ההקבלה במאמר, ואז היא נקראת סכימות רפויה: תרין בנוי דרבי נפקין, חד רישיה מגלי ושלח סנדלוי וחד רישי מכסי ולביש סנדלוי (מ״ק ג׳ ה׳); נהיר את דהויתן מרין, את ורבי ירמיה ... (ע״ז ה׳ י״א); בעא תתן לן חד בר נש דריש דיין וחזן, ספר מתניין ועבד לן כל צורכינן (יבמ׳ י״ב ו׳); רבי אילא ורבי שמעון בן לקיש תריהון אמרין (שבת ז׳ א׳); תרין אמורין, רבי לוי ורבי שמעון, חד אמר ... וחד אמר ... (ברכ׳ א׳ א׳); דיתברי לבר נשא תרין פומין, חד ... וחד ... (ברכ׳ א׳ ב׳); וקלסון לאחרייא, מה אשכח אפוי

1 בַּר<בַּר נָשׁ. השוה: דכל בר דנפיק עד ארבעה שעין (איכה ר׳ א׳ ל״א).

בגוה=וקלסו להאחרון, מי שמצא פנים הרבה בתוכה (חגיגה ג׳ א׳); וכל דיפוק מינה, הלכה כולה, כרבי אליעזר (שבת ז׳ א׳).

סְכִימוּת הַכִּנּוּי לַשֵּׁם

ש. כנויי הגוף השלישי יכולים לשמש בתור סוכמים להדגשה וחזוק: — א) אחרי כנויי הגוף הנפרדים: אנא הוא דטעית (ב״ק ח׳ ו׳); אנא הוא בן עזאי דהכא (פאה ו׳ ג׳); את הוא רבהון דיהודאי? (סנה׳ ב׳ ו׳); לית את הוא כדיי (קה״ר ט׳ י׳); אנא היא (איכה ר׳ ס״א:). ובסרוס המאמר: יכול הוא אנא פתר לה כרבי עקיבה (יבמ׳ א׳ א׳); הוא דו אמר (שבת א׳ ז׳).

ב) אחר שם עצם, נושא או נשוא: אלא אבא הוא דלקה (יבמ׳ ט״ו ד׳); דהוא גברא הוא דחשב למיתי לעשרה יומין (סוכה ה׳ א׳); ריגלוי דבר נש אינון מובלין יתיה כל הן דמתבעי (כתוב׳ י״ב ג׳); כל גרמה היא אמרה (פאה ה׳ ב׳); חדא מצוה דהויתן נהיגין ועבדין עמי מְנַעְתּוּנַהּ מיני (ברכ׳ ב׳ ח׳); מילין דיצרן שמע לן נַעַבְדִינֵן (דמאי ג׳ ב׳).

ג) הכנוי הנפרד יכול לסכום גם לכנוי הנושא שבפעל המוחלט כשכנוי הנושא נקשר בו״ו החבור עם נושא שני: בחד דהוה פריש בימא, הוא ובניה (קה״ר ג׳ ו׳); אכלון אינון וחמריהון (פאה ז׳ ג׳). עיין גם סימן רפ״ט ה׳.

הַסְּכִימוּת לְכִנּוּי

שא. א) לפני הנושא נכנס לפעמים כנוי השם הנפרד בתור נסכם לשם: דעד הוא חילך עלך (ב״מ ד׳ א׳); דו רבי יהודה אמר (חלה ד׳ ד׳); דו רבי יוסי אומר (נדר׳ ד׳ ו׳); דו רבי יוחנן (יבמ׳ ז׳ א׳); דו נפשי תחזור (נדר׳ ט׳ ד׳); אין הוא אתי ברי (איכה ר׳ א׳ ד׳); מהו מיינוקא עֲבִיד? (ברכ׳ ב׳ ד׳); אָנוּ מפתחה? (סנה׳ ב׳ א׳); מה תקיפין אינון רחמיך! (שיר ר׳ א׳ ג׳).

ב) כשכנוי הקנין בא על הסמוך לשם הודעה, אז הסומך נעשה סוכם לכנוי (עיין סימן ש״ג ח׳).

ג) לפעמים נכנס על הפעל כנוי מוקדם לפעולו, ואז נעשה הפעול סוכם לכנוי המוקדם: בעי אנא מחנקוניה סנאיהון דישראל (ברכ׳ ב׳ ד׳); למפרקיה ישראל (הור׳ ג׳ א), וכדומה. עיין סימן שי״א ב׳ ב׳ 4 — 6.

ד) בהכנס כנוי מוקדם על מלת היחס: קומוי ר׳ יסא (ברכ׳ ג׳ ד׳); ובאות הצרוף: עלה דרבי יונה (דמאי ב׳ ג׳). עיין סימן שי״ט ב׳.

ה) בהכפל מלת היחס עם שם או כנוי: קבע ליה לאמוריה (ברכ׳ ד׳ ב׳); אית ליה לדמה בן נתינה (פאה א׳ א׳); ולית ליה לרשב״י (שבת א׳ ב׳); חמיתון ליה ליוסף? (ב״ר פ״ז א׳); בעו מיניה מרבי יוחנן (שביע׳ ח׳ ז׳); ביה לגרמיה (ר״ה ד׳ ז׳); בה בגווה (פסדר״כ צ״ח.); פגע ביה בכהנא (איכה ר׳ כ״ה.). לדעתי כל זה שאול מהבבלית.

כֹּל

שב. א) השם כֹּלָּא, במצב ההודעה, נמצא כמה פעמים (קדוש׳ ג׳ ד׳; ב״ב ט׳ ה׳; סנה׳ ב׳ ו׳).

ב) כֹּל בא בסמיכות לפני שם או מאמר יחסי: בכל יום (ברכ׳ ב׳ ח׳); וכל דא (חגיגה ב׳ א׳); כל סבר קשי (ברכ׳ ג׳ ד׳); וכל דיפוק מינה (שבת ז׳ א׳); כל דעבר בימא (שקל׳ א׳ ג׳).

ג) על הרוב כֹּל בא עם כנויים בהשמטת השם: כולהון תשע (קדוש׳ א׳ ב׳); כולהון דתנינן (שבת א׳ ב׳); מן כולכון שמעית (תענ׳ ד׳ א׳); עד דאזלון כולהון (תרומ׳ ח׳ ד׳).

ד) על המעט משמש כֹּל בסכימות להשם הקודם: רבנין אמרין כולהון (ברכ׳ א׳ ה׳); הלכה כולה (שבת ז׳ א׳); הן כולהון (תרומ׳ א׳ ג׳).

הערה: מהבבלית: כוליה צבור (גטין ג׳ ז׳); וכוליה ענינא (ב״ר מ׳ ב׳); כולי עלמא (ב״מ ב׳ י״א; קה״ר ה׳ י׳, ז׳ ח׳); כולי יומא (קה״ר ה׳ י׳).

ה) בהבטוי: כָּל סַמָּא דְמִלְּתָא יש סרוס. וצריך להיות: סַמָּא דְכָל מִלְּתָא.

מַשִּׂיגֵי הַשֵּׁם הַמְשֻׁעְבָּדִים

הַסְּמִיכוּת

שג. א) הסמיכות עוד נמצאת בבטויים קיימים ועומדים, או כששני השמות מהודקים זה לזה בקשר הגיוני: מלאך מותא (כלא׳ ט׳ ג׳); גיף ימא (כתוב׳ י״ג ג׳); מימי שתא (תענ׳ ב׳ א׳); תרע מערתא (ב״ר ע׳ ט׳); אגר כל הדין עלמא (ב״מ ב׳ ה׳).

ב) כשהסמוך בינוני פועל בכח שם: גמל חסדא (ע״ז ג׳ א׳); סהדי שיקרא (אסת״ר א׳ ט׳); נטורי קרתא, חרובי קרתא (חגיגה א׳ ז׳).

ג) כשהסמוך הוא בינוני פעול: שליח מנוי (שבת א׳ א׳); ביש גדא וטמיע מזלא (אסת״ר ז׳ י׳); עטיף גולתיה (קה״ר ד׳ א׳).

ד) כשהסמוך הוא שם תאר: סגיא נהורא (פסח׳ ה׳ ה׳).

ה) בסמיכות שם הסוג אל שם המין: בקעת ארבל (יומא ג׳ ב׳).

ו) עם בר ובעל: בר פחין (סנה׳ י״א ה׳); בר דעתיה (חלה א׳ א׳); בר אולפן, בר מצוותא (ויק״ר ג׳ א׳); ברת קלא (שביע׳ ט׳ א׳); ברת פחין (ויק״ר כ״ה ה׳); בעל דינא (סנה׳ ג׳ א׳).

ז) הסמוך לפעמים במצב הכריתה: חתירין בתים (מ״ש ה׳ א׳); ולפעמים במצב ההודעה: גברא שקר (שבת ו׳ ט׳); עמרא גופנא (קדוש׳ ג׳ י״ב); לילא שבת (דמאי א׳ ג׳); מרא עובדא (תרומ׳ ח׳ א׳); ברייא עלמא (אסת״ר א׳ ט׳).

ח) להבליט הודעת הסמוך מכניסים עליו את כנוי הקנין המוקדם העונה על הסומך: מריה שמועתא (תרומ׳ ח׳ ג׳); בריה קטולה (סוטה ט׳ ח׳); קליא דרושה (ויק״ר ט׳ ט׳); כורסיה אמהון (שם, כ״ז י״א); אפוי איקנתא (קה״ר ט׳ י׳); פלגיה עיגול (שבת ו׳ ט׳); רבהון רַמָּיָּא (הור׳ ג׳ ד׳); ביומוי רבי יהושע בן לוי (ברכ׳ ג׳ ד׳).

ט) פעם אחת נמצאת סכימות במקום סמיכות: ספר תילים אגדה (כלא׳ ט׳ ג׳), במקום אגדת ספר תילים.

הַתָּרַת הַסְּמִיכוּת

שד. א) על הרוב הלשון מתרת את חבור הסמיכות על ידי מלת הצרוף בין הסמוך והסומך, או על ידי התמצעות מלת היחס מִן ביניהם.

ב) מלת היחס משמשת כשסמוך בלתי נודע נסמך אל סומך נודע: חד תלמיד מן סימאי (שבת א׳ ז׳). וגם אם הסמוך נודע: מאניי מן קייטא=בגדי הקיץ שלי (קה״ר ב׳ ט״ו). השוה גם: זיקא מן חמר (איכה ר׳ כ״ה:) עם סומך בלתי נודע.

ג) על הרוב משמשת אות הצרוף: זרע דכיתון (סנה׳ ז׳ י״ג); משח דזית (שבת ב׳ א׳); מָאן דכסף (פאה ח׳ ו׳); כליל דזית (מ״ש ד׳ ו׳); מפתח דתיבותא (פאה א׳ א׳); פדעין דמגן (ויק״ר י״ב א׳); שמשמין דעיינין (ב״ר י״ב א׳); דקרנין דנהור (יומא ג׳ ב׳); מילין דקשוט (ברכ׳ א׳ ב׳).

ד) ובהודעת הסמוך: ירידה דצור (ע״ז א׳ ד׳); שיטתא דשמואל (כתוב׳ א׳ א׳); מלאכא דמותא (כלא׳ ט׳ ג׳); תרעא מציעייא דכנישתא עתיקתא (שם, שם); אודנא דרבי הושעיה רובה (יבמ׳ ח׳ ב׳); ריחיא דתמן (ב״ב ב׳ א׳); מיסרתא דאזובא (שיר ר׳ ב׳ ג׳); טורא דסיני (ברכ׳ א׳ ב׳); הדין דחמישיתה (ב״ק ד׳ א׳); אילין דרב נחמיה (גטין ג׳ ז׳).

ה) התרת הסמיכות משמשת גם לציון החומר, המדה והמדוד, המספר והנספר: ליטרא דדהב (ב״ק ח׳ ו׳); תרין סאין דשערין (דמאי א׳ א׳); תלת מאוון דצומין (מגלה א׳ ד׳).

ו) הסמוך לפעמים עומד במצב הסמיכות: איתת דרבי בא (ב״ק ט׳ ז׳); תרעת דמרה (דמאי א׳ ג׳).

ז) להבליט את ההודעה בסמוך מכניסים עליו כנוי הקנין העונה על הסומך: רֵישֵׁי דהן, עוקציה דהן (נזיר ט׳ ג׳); בעלה דהיא איתתא (תענ׳ א׳ ד׳); בשלמיה דרבי ... (קדוש׳ א׳ ו׳); יומיי דהוא בייתא (תענ׳ ד׳ ה׳); אלההון דיהודאי (ב״מ ב׳ ה׳); רבהון דרוחיא (פאה ח׳ ח׳); טרחותהון דתריי (כתוב׳ י״ג ח׳); קבריה דרבך (חגיגה ב׳ א׳); בנוהי דגבר חד (ב״ר צ״א ז׳); איתתיה דאבוהי (ברכ׳ ב׳ ח׳).

ח) התאר המופלג מסומן על ידי הכפלת הסמוך בסומך: עותיך דעותיך (נדה ב׳ ז׳).

ט) כנוי הקנין יכול להכנס על הסמוך: חלוקך דעמרא (סנה׳ ב׳ ו׳); מאנך דשובתא (פאה ח׳ ז׳).

י) יותר מסמוך אחד יכול לבוא לפני סומך אחד: חזנא דכנישתא דבבלאי (יומא ז׳ א׳); כנישתא דגופנא דציפורין (ברכ׳ ג׳ א׳); הילכתא דרישיה דפירקא אחרייא דנידה (שם, ב׳ ו׳); כורתא דחרוביתא דארעא דישראל (סוטה א׳ ח׳).

יא) הסמוך לפעמים נשמט כשהוא מובן מן הענין: וקשיא יוחנן על דרבי יוחנן (ברכ׳ ח׳ א׳); תחות ... רבי אילפיי (ב״מ ב׳ ב׳); גו ... דהוא רומאיי (ב״ב ב׳ י״א); לא ... רבי מאיר? (שבת ג׳ ז׳); ועוד.

יב) הסמוך לפעמים איננו נזכר כל עקר כשנקל על המעיין להשלימו: דבית רבי ינאי (שבת ח׳ א׳); דלא מן אולפן (מגלה א׳ ד׳); מדבית עלי (ר״ה ב׳ ה׳); דלית היא דאיקרך (כתוב׳ י״א ג׳), וכדומה.

כִּנּוּיֵי הַקִּנְיָן הַמְחֻבָּרִים

שה. א) כנויי הקנין המחוברים נוספים על השם במצב הסמיכות (סימן ק״א ועוד).

ב) כשם שהבינוני והמקור יכולים להסמך אל שם כן הם יכולים להסמך אל כנויי הקנין (סימן רפ״ד י״א ורפ״ג ב׳). על דבר הוספת הכנוי על חבור הסמיכות (עיין ש״ד ז׳ וט׳).

ג) אברי הגוף על הרוב צריכים לכנוי הקנין: וקבעין ליה גו אודניה (חגיגה ב׳ ב׳); על פומיה (מ״ש ד׳ א׳); וארכינון בראשיהון (ר״ה ג׳ א׳); וסמי עיניה (ברכ׳ ב׳ א׳); ויהב ליה על רישיה (שבת ד׳ ג׳).

ד) שם עם כנוי יכול להיות מוגבל על ידי שם המספר, שם התאר, או כנוי הרמוז: לשמך טבא (דמאי א׳ א׳); רבנן סבייא (ב״מ ב׳ ה׳); על עובדיכון טבייא (קה״ר ג׳ ב׳); ידך חוריתא (ברכ׳ ח׳ ה׳); בההוא קרתך (מגלה ד׳ ה׳); ההוא אבונן (ויק״ר י״ב א׳); חדא ידיה (הור׳ ג׳ א׳).

ה) ישנם כנויים שנעשו חלק מהשם ושהוראתם נקפאה ואינה מורגשת עוד למדבר: מרי, רבי, רבנן.

מציאות השמוש בכנוי החוזר ביחס הקנין מסופק הוא בגלילית: שור ציפא דשנצוי (יבמ׳ י״ב א׳). אבל עיין סימן רס״ב ב׳ והערה לשם.

ו) לפעמים כח העצמיות שורה על הכנוי לבד (עיין סימן רע״א ג׳).

ז) כנוי הקנין יכול להורות גם על הפעול: מאימתיה עליה (סוטה א׳ ד׳); בגין דחלתיה (ב״מ ב׳ ה׳); אסריה חמריה (ב״ב ב׳ ג׳); דחלתיך (ב״מ ב׳ ה׳).

ח) כנוי הקנין לפעמים נשמט: רבי יונה ורבי יוסי תרין אמרין (תרומ׳ ב׳ ב׳); סְלַק לְבֵיתָא, עלה אל ביתו (ביצה ה׳ ב׳); תַּלְיָא בְחִטֵּי בִזַּיָּא, תלויה בפטומות דדיה (סנה׳ ו׳ ב׳); טעין מצוותא על כיתפא (ברכ׳ ט׳ ד׳); תחות אגפיא (ויק״ר כ״ה ה׳); מאן דסליק בבייתא (אסת״ר ב׳ ד׳); לגבי אינתתא — לגבי דא דבייתא (שם, ב׳ ג׳); על חבריה וביתא (סוטה ה׳ ב׳); משאל בשלמא (יבמ׳ ב׳ י״ב); היה מוליך דורון לבית חֲמָא (פאה ח׳ ח׳); גו פומא (תרומ׳ ח׳ ג׳).

הערה: כנוי הקנין משמש פעם אחת בתור כנוי הרמוז: להון דהוו תמן (ב״ר צ״ב ו׳).

ט) זר הוא שמוש הכנוי בבטוי שְׁלָמְכֹן, רַבַּיָּא! שלום עליכם, רבותי! (ברכ׳ ה׳ א׳).

כִּנּוּיֵי הַקִּנְיָן הַנִּפְרָדִים

שו. א) כנויי הקנין הנפרדים הם דִּיל׳ ודִּיד׳. הראשון נמצא רק על המעט (סימן מ״ב א׳) והאחרון הוא הנהוג. שמושם הוא:

ב) אחרי שם, במקום כנוי הגוף: ריחיא דידן (ב״ב ב׳ א׳); חמרא מבשלא דידי (תרומ׳ ח׳ ג׳); בני עצתיא דיליה (אסת״ר א׳ כ׳); ובהשמטת השם: גו דידי, גו דידך (ב״ב א׳ ה׳); דילי ולך (<ודילך) (ב״מ ה׳ ג׳); אשתקד הוה דידך, אשתדא דידי (מ״ש ד׳ ו׳).

ג) אחרי מלות היחס במקום הכנוי המחובר: בדידי (ב״ק ד׳ א׳); מן דידכון אנא (סנה׳ ו׳ ו׳).

ד) בתור חזוק לכנוי: בְּנַי דִידִי (דמאי א׳ ג׳).

הַגְבָּלַת הַשֵּׁם עַל יְדֵי מִלּוֹת הַטַּעַם

שז. א) תאר הפעל יכול להגביל שם עצם או שם תאר, ואז הוא בצורת הסכימות: זמן תנינות (ברכ׳ ב׳ ח׳); פיתא ציבחר, פיתא סגין (ערוב׳ ח׳ ב׳); ציבחד בטל (דמאי א׳ ג׳); סגין דבש (פאה ז׳ ג׳); סגין מלין (ב״ק א׳ א׳); סגין טב, טבא סגין (שבת ו׳ ב׳).

ב) כששם עצם פרטי מוגבל על ידי מלת היחס, אז נכנס עליה לפעמים אות הצרוף: רבי אלעזר דמן רומא (גטין ו׳ ז׳); רבי אבודמא דמן חיפא (נדה ב׳ ז׳).

ג) מלת היחס יכולה להגביל גם תאר מגביל: עזיל כריך במקטורה (ב״מ ב׳ ב׳).

שֵׁם הַמִּסְפָּר

שח. א) המספר חַד עומד על הרוב לפני הנספר, ועל המעט גם אחריו. כל שאר המספרים מקומם לעולם לפני הנספר: חד קורסם (ברכ׳ ב׳ ח׳); חד רבן (ב״מ ב׳ י״א); חד זמן (כלא׳ ט׳ ג׳); חד חמר (ב״מ ב׳ ה׳); חד סהיד (סנה׳ ג׳ ח׳); חד סייג (חלה ד׳ ה׳); בר נש חד (ב״מ ב׳ ה׳); פורקדל חד (ברכ׳ ב׳ ח׳); איתא חדא (ע״ז ב׳ ג׳).

ב) השם הנספר עם חַד הוא במצב הבלתי נודע. אבל יש גם יוצאים מהכלל: גברא חד (אסת״ר ב׳ ג׳); חדא איתתא (ויק״ר ט׳ ט׳), ועוד רבים כאלה.

ג) חַד משמש גם בהוראת הכנוי הסתמי (עיין סימן רע״ד ט׳), ולפעמים כחו כח a באנגלית: חד אבא גבר סב אית לי (סנה׳ ז׳ י״ג).

ד) המספרים מן שלשה עד עשרה באים, דמיון השפות האחיות, בסימן הנקבה לפני שמות הזכר, ובלי סימן נקבה לפני שמות הנקבה.

ה) הרכבת היחידיות עם עשר ועשרה היא בלי קשר: חד עשר, תרתי עשרה, וכדומה. אבל כשמרכיבים את העשיריות עם היחידיות אז משמשים בו״ו החבור: עשרין וארבעה (תענ׳ ד׳ ה׳); תלתין ושיתא (יבמ׳ ד׳ י״ב); חמשין וארבעה (שם, שם); תשעין ושית (תרומ׳ ה׳ א׳).

ו) הרכבת המספרים עם מאה, אלף ורבוא היא: תרתין מָאוָן (יבמ׳ א׳ א׳); תלת מאוון (נדר׳ ח׳ א׳); ארבע מאוון וחמשין ותרתיי (כלא׳ ה׳ א׳); חמש מאוון (קה״ר י״א א׳); תשע מאוון (מגלה א׳ ד׳) || תשעת מאוון (נדר׳ ח׳ א׳); חמש עשר מאוין (סנה׳ י׳ ב׳); מאתן וחמשין ותשע (ב״ר פ״ד ה׳); על המעט נמצא גם היחיד: מאה, תלת מאה (ברכ׳ ז׳ ב׳); תשע מאה (שם, שם); שית מאה (ויק״ר ל״ד י״ב); ועם אלף: תרין אלפין (שביע׳ ו׳ א׳); תלתא אלפין, שבעה אלפין, חמשין אלפין (פסדר״כ י״ז:); שית מאה אלפין (אסת״ר ז׳ י״ג); תרין מאוון אלפין, תלת מאוון אלפין (שם, שם); ועם רבוא: תרין אלפין וחמשין רבוא (מ״ש ד׳ א׳); ק״כ רבוון (שבוע׳ ג׳ ט׳) || מאה כ׳ רבוין (נדר׳ ג׳ א׳); אלף אלפין ורבי רבוון (ברכ׳ ט׳ ב׳).

הערה: פעם אחת נמצא: תְּלָת מָאתָן (כתוב׳ י״ב ג׳).

ז) המספרים על הרוב במצב המוכרת. במספרים פחות מעשרים נמצא גם מצב ההודעה (עיין סימן ק״ט) ועל המעט המאודי גם מצב הסמיכות. אחרי המספרים הבלתי נודעים הנספר על הרוב ברבוי המוכרת. אחרי המספרים הנודעים המשמשים לזכר הנספר לעולם ברבוי ההודעה. המספרים הנודעים המשמשים לנקבה אבדו את כח ההודעה ומשמשים כאלו היו מוכרתים.

הערה: חֲדֵי נמצא רק פעם אחת עם נספר מוכרת: חדי בר נש (יבמ׳ ב׳ ד׳).

ח) אבל יש גם יוצאים מהכלל: תלת מילא (יומא ג׳ ב׳; שקל׳ ב׳ א׳); תרתין ליטרא (ע״ז א׳ ד׳); תרין בר נש (סנה׳ א׳ א׳); אילין תרין חורנא (גטין ב׳ א׳); שית מאה אלפין גברא (אסת״ר ז׳ י״ג); תרין כלבא (פסדר״כ פ״ו.); תרין דדא (איכה ר׳ א׳ י״א); תרין מיכלה (מכות ב׳ ו׳).

ט) הרכבת המספר עם הנספר היא על הרוב דרך הסכימות. אבל נמצאת גם הרכבה עם אות הצרוף קודמת לנספר: תלת מאוון דצומין (מגלה א׳ ד׳); אלף דגוברין (קה״ר ט׳ י״ז); תרין אלפין דשנין (שביע׳ ו׳ א׳). ובהקשה על זה גם עם המספר חַד: חד דסגיא נהורא (פאה ח׳ ח׳); חד דבית כרמא, חד דבית זיתא (ויק״ר ל׳ א׳).

י) השמטת הנספר חזיון נפרץ הוא: בתריין (סוטה ז׳ ה׳); אמה,

אשתה; פלגות אמה, תלתא (שם, ח׳ ג׳); טרחותהון דתריי (כתוב׳ י״ג ח׳); ההין תרתיי (יבמ׳ ג׳ י״ב); הא גבי חדא (ר״ה ד׳ א׳); ופליגא עלוי בחדא (מ״ש ה׳ ה׳).

יא) המספר היסודי משמש במקום הסדורי לציין את יום השבוע: חד בשובא (ע״ז א׳ א׳); תרייה (פסח׳ ד׳ א׳); תְּלָתָּא (שבת ז׳ ב׳; ב״ר י״א ח׳); ארבעתא (נדה א׳ א׳); חמשתה (פסח׳ ד׳ א׳).

הערה: במדרשים נמצא: חד שבא, תרייא, תלת, ארבעיא, חמשיתא, ערובא (פס״ר ק״כ.); חד בשבתא, תרי, תלתא, ארבעתא, חמישתא, ערובתא (שם, קט״ו.); חד בשבתא, תרי, תלתא, ארבעתא, חמשא, ערובתא, שבתא (ב״ר י״א ח׳).

יב) לציין את הערך הגבולי של המספר משמשים במספרים בלתי מחוברים: חדא תרתי, תלת ארבעי (סנה׳ ה׳ ב׳); תריי תלתא (פסח׳ ג׳ ב׳); תרי תלת מלין (מגלה ג׳ ב׳).

יג) לציין את המושג "אחד ... ואחד, האחד ... והשני, זה ... וזה", משמשים בבטויים האלה: חד ... וחד (ערוב׳ ב׳ א׳); חדא ... חדא (סוטה א׳ ח׳); חד ... וחרנה (גטין א׳ א׳).

יד) לציין את הבטוי "פעם אחת", כשהוא מורה על נקודה אחת במשך זמן מסוים, משמשים בחַד: חד לתלת שני (פאה ח׳ ז׳); חדא בשתא (קדוש׳ ד׳ י״ב); חדא גו שלשים יומין (שבוע׳ ד׳ ז׳); חדא לתלת שנין (סוטה ג׳ ד׳). אבל כשהזמן אינו מסוים משמשים בחַד זְמַן (ברכ׳ ב׳ ח׳).

טו) להוראת הכפל נמצא: חמשין זימנין מן מאה הא חמש אלפין (ערוב׳ ב׳ ה׳); שובעין זימנין מן תרין תלתותין דעבדין מאה וארבעים תלתותין (שם, שם); תלתא זימנין מן תשע, תשעה זימנין מן תלת, עשרין ושבע (שביע׳ ג׳ ה׳); שבעין מן שבעין הא חמשה אלפין פרא מאה (ערובין ב׳ ה׳).

טז) בחשבון הרבוע: עשרין על עשרין (סוטה ה׳ ג׳); ארבעין על ארבעין (שם, שם); מאת על מאת (שם, שם).

יז) בחשבון המעוקב: ארבע על ארבע על רום ארבע (ב״ב ד׳ א׳).

יח) בחלוקה: מן שבע שבע אפין (חגיגה א׳ א׳); כל חד וחד (ברכ׳

ג׳ א׳); חדא חדא, תרתי תרתי (ב״ק ט׳ ח׳); תרין תרין (סוטה א׳ ח׳).

יט) ויש לשים לב לדרכי החשבון האלה: חדא פרא ציבחד=אחת חסרה מעט (דמאי ה׳ ב׳); חמשה פרא ציבחר (חלה ב׳ ג׳); תרין חולקין פרא ציבחד (כתוב׳ ו׳ ו׳); חד חולק ועוד ציבחד (שם, שם); חדא ועוד ציבחד (דמאי ה׳ ב׳).

הערה: במדרש נמצא: — שית מאה דינרין חסר שית דינרין (ויק״ר ל״ד י״ב).

כ) בספירת דברים נמצא: חֲדָא — חֲדָא, ראשון — שנית (ברכ׳ ב׳ א׳).

כא) להוראת החזרה נמצא: חֲדָא זְמַן, הפעם הראשונה (חגיגה ב׳ ב׳); תנינו, תנינות (סנה׳ ו׳ ו׳) ‖ זמן תנינות (ברכ׳ ב׳ ח׳) ‖ זמן תנין (חגיגה ב׳ ב׳).

כב) המספר הסדורי, כשהוא משמש בתור תאר הפעל, אם הוא מגביל לשם אז הוא בתמונת הכריתה לזכר: קַדְמָי או קַדְמוֹי, לראשונה (עיין סימן קט״ו ד׳); תְּלִיתָי, שלישי (תענ׳ ד׳ ה׳); בָּתְרָי, אחרון, אחרונה (ויק״ר י״ב א׳); ואם הוא מגביל לפעל אז הוא בתמונת ההודעה לנקבה היחידה עם מלת היחס בְּ׳: בקדמיתא (סימן קט״ו ד׳).

כג) השברים יכולים להתבטא גם על הדרך הזו: חד מתלתא (קה״ר י״ב ז׳); חד מן ארבעה (תרומ׳ ג׳ ג׳); חד מן אישתא (סנה׳ א׳ ד׳); חד מן תומניא (תרומ׳ ג׳ ג׳); חד מן עשרתי (דמאי ו׳ ב׳); חד מן ארבעין, חד מן חמשין (תרומ׳ ד׳ ד׳).

כד) דומה לזה היא ההרכבה עם למ״ד: חד לתלתא (תרומ׳ ח׳ ג׳); חדא לעשר (דמאי ז׳ ו׳); חד לעשרה (שם, שם); חדא למאת (דמאי ד׳ ה׳); חד לאלף (תרומ׳ י׳ ה׳); חדא לאלף (דמאי ז׳ ו׳); חדא לעשרה אלפין (דמאי ז׳ ו׳).

הַגְבָּלוֹת הַפֹּעַל

שט. א) את הפעל נוכל להגביל — א על ידי שם או כנוי ביחס הפעול.

ב על ידי תאר הפעל — ג ועל ידי מלת היחס והשם התלוי בה.

ב) הפעול שני מינים — הפעול הסובל את הפעולה, או פעול מתפעל, והפעול המסובב והמחודש על ידי הפעולה. הפעול המתפעל הוא הדבר שהיה במציאות קודם הפעולה והוא מתפעל ומשתנה על ידה; ד״מ: קטל אינש=הרג איש. ואילו הפעל המסובב נתחדש ובא לידי מציאות רק על ידי הפעולה. ד״מ: אמר מלתא=אמר דבר. על ידי הפעול המסובב מתהוה דבר או ענין המתקיים בתור תולדה גם אחרי שהפעולה כבר חלפה ועברה; ד״מ: כתב איגרא=כתב אגרת; או גם שהפעולה תצויר היותה תולדת עצמה, על דמיון תולדתה הממשית; ד״מ: מסבר סבר. הפעול המסובב הוא על הרוב פעול מוחלט או פעול פנימי (עיין סימן שי״ג).

ג) כשהפעול הוא שם, אז הוא בא ביחס הפעול. היחס הזה שמש בעקרו להוראת התכלית, או גבול התנועה. על הרוב הועתק שמושו ליחסים אחרים. באבוד השפה את סימני יחסי השם הוצרכה להמציא כנויים ליחס הפעול. על הרוב הכנוי הזה הוא למ״ד. אך על המעט נמצא עוד כנוי אחר, והוא יָת (עיין סימן ק״כ). שמוש האחרון הוא על הרוב עם כנויי הגוף.

הַשֵּׁם בְּיַחַס הַפָּעוּל

שי. א) השם ביחס הפעול מורה על מקור התנועה ומוצאה: ונפקא קרייה (ברכ׳ ב׳ ד׳); נפיק אנא ידי חובתי? (שם, ב׳ א׳); מפקא יתיך ידי חובתיך (שם, ז׳ ג׳).

ב) על תכלית התנועה וכוון אל המטרה: והוה עייל קרייה (ברכ׳ ב׳ ד׳); אֲבָא לכון בייתא, אבוא אליכם הביתה (דמאי ב׳ ג׳); בעי ממטי מיא (חגיגה ב׳ ב׳).

ג) על המנוחה שהגיעו אליה מתוך התנועה: אישרוניה תמני עשרה כנישן=הניחוהו בשמנה עשר כנסיות (כתוב׳ י״ב ג׳); אתר דזרע רובע דחיטין (כלא׳ ב׳ א׳).

ד) על המרחק שהתנועה עוברת אותו: אזל קלא ... מהלך תלתא

מילין (כלא׳ ט׳ ג׳); נפקין וסחרין ארבע וחמש קוריין (תרומ׳ ב׳ ב׳).

ה) להגבלת החלק מהכל: ונגד מלא ידוי דובשא (פאה ז׳ ג׳); יהוי דין גברא בריך פומיה (איכה ר׳ א׳ ל״ו).

ו) לציין את המדה: הן דאתון משכחין מיסתחון מיא (ברכ׳ ח׳ ב׳).

ז) להורות על אופן הפעולה: כתוב לה סתם (סוטה א׳ ח׳); באילין דהוה עלין קיטעין קיטעין (ברכ׳ ח׳ ב׳); דאעבריה מזקר (סנה׳ ז׳ י׳); תיזכי מימריניה מיתיב (הור׳ ג׳ ה׳).

ח) להורות על בחינת הפעול או הנושא אצל הפעולה: דילמא אורייתא חדתא שַׁמְעָתַהּ, שמא שמע אותה בתור תורה חדשה (שבת ח׳ א׳); ואין מיקרי תניין (ע״ז א׳ א׳); מְשַׁתַּיי אָזְלִין וּמְשַׁתַּיי אָתַיִן (איכה ר׳ פת׳ כ״ד); אזלת זכאה ואיתית חייבא (אסת״ר פת׳ ז׳).

ט) להגבלת מקום הפעולה: מה קלא עלמא? (שביע׳ ט׳ א׳); ומר בי דינא (ב״ב ב׳ ג׳).

י) לציין את זמן הפעולה: אנא מן יומי לא כוונית אלא חד זמן (ברכ׳ ב׳ ח); הוה תלת שעין קלין וברקין בעלמא (פאה א׳ א׳); עבדת טמורה גבן תלתא יומין (דמאי א׳ ג׳); ואיטפל בון זמן תמן (כלא׳ ט׳ ג׳); והדא תאינתה עבדה כל שנה (שביע׳ א׳ א׳); שלח בתר חד בר נש תלתא זימני (מ״ק ג׳ א׳); שיתין יומין שיתא עֲלַיי (שביע׳ ה׳ א׳).

יא) לציין את פועל הפעולה בפעולה נפעלת: אקפח בעלי קנייה (תרומ׳ ח׳ ד׳).

יב) להורות על החומר: אהן עבד עיגולא תרין עשר ביעין (ערוב׳ ח׳ ב׳); ליטרא דהב (שבוע׳ ז׳ ב׳). וקרוב לזה הוא הפעול של רכיבה והלבשה: רכב סוסיא (נדר׳ ו׳ ח׳); לבוש חד כליל דזית (מ״ש ד׳ ו׳).

יג) לציין למה שהיה הנושא בעקב הפעולה: ואתעביד זבין לבדין למיינוקא (ברכ׳ ב׳ ד׳); אסקיה צום ההוא יומא (נדר׳ ח׳ א׳); מכא ציבחר ומיכא ציבחר כורה סליק (פאה ח׳ ב׳).

הערה: מובן מאליו שהשם בא ביחס הפעול כשהוא פעול ישר של הפעל (עיין סימן ש״ט ג׳).

חִבּוּר הַפֹּעַל עִם פְּעוּלוֹ

שיא. א) כשהפעול הוא כנוי הגוף אז הוא מתחבר אל הפעל — א בלי אמצעי: אייתוניהִ ואנא אלקוניה (ברכ׳ ג׳ א׳); כד תיחמיניה (שם, ב׳ א׳).

ב או מחברים את הכנוי אל יָת: טעין יתהון ואעיל יתהון (תרומ׳ ח׳ ד׳); ולא משכחין יתך (ב״ב ב׳ ג׳); יהבית יתה ליה (מ״ש ד׳ ג׳).

ג או אל אות היחס למ״ד: לא חכים ליה (ברכ׳ א׳ ב׳); ולא משכחין לך (ב״ב ב׳ ג׳); קריץ ולקיט לה (ברכ׳ ב׳ ח׳); עד דמחו ליה (שם, שם); מעיקין לן (שם, ב׳ ג׳); הוה מעורר לי (שם, א׳ א׳); דאחשד לן (שם, ב׳ ח׳). האופן הזה נוהג על הרוב אצל הבינוני.

ב) כשהפעול הוא שם, אז יתכן חבורו על פנים שונים: — א אם השם בלתי נודע במובנו הדקדוקי, אז אין צורך במלת היחס או בכנוי מוקדם להורות עליו: דאעבד מצוה כוותה (ברכ׳ ט׳ ד׳); מה את פליג ליה איקר? (שם, ב׳ א׳); אי מחדית מילה (שם, ב׳ ח׳); אקיז דם (שם, שם); חרמית בר נש (מ״ק ג׳ א׳); קטלתון נפש (מ״ש ד׳ ו׳); וצם כמה צומין (תרומ׳ ח׳ ד׳).

ב אם השם נודע במובנו הדקדוקי, אז — 1) הוא על הרוב נוהג מנהג השם הבלתי נודע: ערבונא יהיב לחבריה (קדוש׳ ב׳ א׳); מפיק לישניה (שם, ד׳ א׳); ככר יהבית פלגא (ב״ק ו׳ ז׳); וסמי עיניה (ברכ׳ ב׳ א׳); נסבין ידיכון (שם, ח׳ ב׳); שביק ביתיה (פאה ג׳ ז׳); דנירת גן עדן (שם, א׳ א׳); מושט תרגומא (מגלה ד׳ א׳); שמעון קליה (דמאי ח׳ ו׳); ידע פירקי גיטא (יבמ׳ ד׳ י״א); פרס גולתיה (שבת ט״ז ח׳); והפך שמואל אפוי (שם, ט״ז ט׳); דלא יחלטון בניהון (פסח׳ ד׳ ט׳); ולא עבד עובדא (ברכ׳ א׳ א׳); דמתלין מתלא (פסח׳ ז׳ י״ב); מאן דרחים מלכא (ברכ׳ א׳ ה׳); אנא מנית אפרוחייא (שם, ב׳ ח׳).

2) או משמשים במלת היחס למ״ד: ואשכחון לחזנא (ברכ׳ ט׳ א׳); הוינא מחרם להההוא גברא (מ״ק ג׳ א׳); משכח לדוד דמיך (ברכ׳ א׳ א׳); דחכמין לחבריהון (גטין ד׳ ב׳); לסמיא צווחין סגיא נהורא (פאה ה׳ ה׳).

3) או משמשים במלת היחס יָת, וזה על המעט מן המעט: למיפרוק ית ישראל (סנה׳ ב׳ א׳); למיתפש ית רשב״ל (הור׳ ג׳ א׳). ומצוי יותר מזה במדרשים (עיין ב״ר ע׳ ח׳, צ״ח ה׳; ויק״ר ל״ז ב׳; איכה ר׳ ב׳ ב׳; קה״ר ב׳ ט״ז, י״א א׳; שיר ר׳ ז׳ ט׳; אגדת אסתר ג׳ ח׳).

4) או בכנוי מוקדם, בלי מלת היחס: אסקיה צום ההוא יומא (מ״ק ג׳ ז׳); למפרקיה ישראל (הור׳ ג׳ א׳); בעיא אנא מיחנקוניה סנאיהון דישראל (ברכ׳ ב׳ ד׳).

5) בכנוי מוקדם ומלת היחס: אין חמיתינון לציבור מצליין (שבת ב׳ ו׳; חֲמָתֵי לרבי (ב״ר ס״ג ח׳).

6) בכפל מלת היחס: הוה קרי ליה לאחוה (סוטה ט׳ י״ג).

הערה: למטליה יתיה (פסדר״כ צ״ד:).

הַפָּעוּל הַמְסֻבָּב

שיב. א) לפעמים נמצאת הרכבת פעל עם שם מופשט בתור פעול מסובב: ולא עבד עובדא כוותיה (ברכ׳ א׳ א׳); וצם כמה צומין (תרומ׳ ח׳ ד׳); דמתלין מתלא (פסח׳ ז׳ י״ב); פסוק לי פסוקיך (אסת״ר ז׳ י״ג); תפור תפירך (איכה ר׳ א׳ ב׳); פוק ונהר נהוריך (שם, פת׳ כ״ד); לא תקטלון קְטוּלָא אכזראה (שם, שם); קטע קיטעך (שם, כ״ב:); צפר תרין צפרין (חגיגה ב׳ ב׳); כל מוקרא תיקרינה להדין סבא (קה״ר ב׳ כ׳); חבוט חבטך, דהוא טבא בקילטא (יבמ׳ ב׳ ו׳) || חבוט חבטך, רצוף רצפך, דהיא טבא לאולפנא (ב״ר ז׳ ב׳)[1].

ב) בכל כמו אלה הפעול נופל על לשון הפעל. אבל יתכן גם כן לשמש בשם נרדף לפעל: עד דמחו ליה חד קורסם (ברכ׳ ב׳ ח׳).

ג) הפעול המסובב יכול להשמט אם הוא מובן מהענין: ומלקין ליה ספסליה, ר״ל ומלקין אותו מלקות על הספסל (סוטה א׳ ד׳).

1 על דבר הפעל רְצַף, הכה, עיין סימן י״ח ה׳, בהערה. קִלְטָא מקביל לאולפנא וענינו: לקח, קבלה, או (לפי הסורית קְלַט, הוכיח) תוכחת מוסר.

הַפָּעוּל הַפְּנִימִי

שיג. א) שמוש המקור בתור פעול פנימי חזיון יקר הוא בארמית הגלילית. והנני מביא את כל הדוגמאות שמצאתי: מיסבר את סבר (סוכה ג׳ ד׳); מיסבר סבר (ערלה ג׳ א׳, ועוד); נימא לכון מימר (סוטה ג׳ ד׳); מי אזיל מיזיל ליה (שבת ב׳ א׳); וסלק מיסלק (שיר ר׳ ז׳ ט׳); נפק מנפק (שם, ג׳ י״ד); והבבלית: ולא דמויי הוה רבי מדמי לה? (מ״ש ג׳ ב׳).

ב) המקור יכול להיות פעול פנימי אל מקור אחר: מימסר ליה מימסר (קה״ר ג׳ י״א).

ג) פעם אחת נמצא המקור קשור בו״ו החבור אל הפעל: וּמְרַצֵּין וּמְרַצָּיָה לֵהּ לאיתתיה (סוטה א׳ ד׳).

ד) הפעל מונח בראש המאמר, דמיון נושא בודד, להדגשה: אכיל, רב לא קביל עליה מיכל (ע״ז ב׳ ח׳), והוא מסורס מן: רב לא קביל עליה אכיל מיכל.

הַפָּעוּל הַחוֹזֵר

שיד. א) הפעל החוזר מתבטא על ידי השם גְּרַם עם כנויי הקנין: עיבדון גרמיכון מזבנין (סוטה ג׳ ד׳); עבדי גרמיך (סוטה א׳ ד׳); ועבד גרמיה חשש בעייניה (שם, שם); דשרון גרמון (כתוב׳ י״ב ג׳); אַמְרַה על גרמיה (ברכ׳ א׳ ב׳).

ב) לפעמים לא רחוקות נמצא גם הבבלית נְפַשׁ: עבד נפשיה לחיש ליה (תענ׳ ד׳ א׳); ואין בעית מחמרא על נפשך (דמאי ב׳ א׳); נעביד נפשין תניי (בכור׳ ג׳ ג׳).

הערה: מהיהודית: גְּשֵׁם: לא יהיבין גשמיהון (איכה ר׳ א׳ ל״א); מהבבלית: בְּגוּפֵהּ, לעצמו (ויק״ר כ״ח ב׳).

הַהֲדָדִיּוּת

שטו. לציין מושג ההדדיות משמשים: — א) בשם המספר חַד: ולא דמיין חד לחד (ערוב׳ ג׳ א׳); ומקזז חדא עם חדא (סוטה ה׳ ג׳).

ב) בהשם פְּלַג, מחצה, מקצת: דילמא דאינון בהתין פלגון מן פלג (קדוש׳ ד׳ א׳).

ג) בכנוי הרמוז: דין עם דין (כלא׳ א׳ ו׳; ב״מ ב׳ ה׳); דין לדין (ב״מ, שם); אהן מודה לאהן (נדה א׳ ד׳); ואינון פליגין הדא על הדא (דמאי ה׳ ה׳); אילין לאילין (שם, ז׳ א׳); אילין על אילין (פסח׳ ג׳ א׳).

ד) בהשם חֲבֵר: חד לחבריה (פאה א׳ ב׳; דמאי ט׳ א׳); בר נש — חבריה (ערוב׳ ט׳ ג׳); מילה — לחברתה (יומא ג׳ ב׳); מיום לחבריה (תרומ׳ ב׳ א׳); הדא לחברתה (קה״ר ה׳ ח׳).

הערה: מִלְּתָא דָמְיָא לְמִלְּתָא (ב״ר נ׳ י׳), ואין לה חבר. מהבבלית: לא דמו להדדי (ויק״ר י״ט ד׳).

שְׁנֵי פְעוּלִים

שטז. א) כשמשמש בנין הגורם מפעל יוצא אז הוא לוקח שני פעולים: ואוכליה חולין (סנה׳ א׳ א׳); ואייכלון בשר ואשקיון חמר (ברכ׳ ג׳ א׳).

ב) שני פעולים משמשים גם כן כשהפעול האחד מסובב והשני מתפעל: אוקריה כמהין (ביצה ה׳ ח׳); מיגמליניה חסד (סנה׳ ו׳ ו׳); ויגמול יתך חסד (פאה ח׳ ח׳); הוי מלי בוצינא שמן שרפה (שבת ב׳ א׳); ומלון יתהון תבן (שבוע׳ ג׳ ח׳); זרע חקליה שעורין ולפת (ערלה ג׳ ז׳); חפון איקנתא מחצלין (ע״ז ג׳ א׳); דעביד מֵילִין ערסיין (שבת ז׳ ב׳); לסמיא צווחין סגיא נהורא (פאה ה׳ ה׳); אסקיה צום ההוא יומא (מ״ק ג׳ ז׳); זרע כרמיה כרתין (כלא׳ ד׳ ו׳); וחסרוניה חד קרט (פאה ח׳ ז׳); ומניתיה חכים (תרומ׳ י״א ד׳); ואטעינון לולבין בשובתא (ערוב׳ ג׳ ט׳); לא תתיביני חרובין (מעש׳ ג׳ א׳).

הַמַּגְבִּיל הַנְּשׂוּאִי

שיז. א) על מאמר פעלי שלם תתכן להכנס עוד הגדה המציינת את מצבו או את תכונתו של הנושא או של הפעול, שמשום חדושה אי

אפשר היה להוסיפה עליהם בצורת תאר מגביל. ההגדה הנוספת הזאת באה על המעט בצורת שם ביחס הפעול; ד״מ: צבעתיה סומק (ב״ק ט׳ ה׳) ועל הרוב בצורת בינוני, והיא משועבדת לנשוא המאמר בתור פעול שני: חמיתך מיקל (נדר׳ ב׳ ה׳); נעביד נפשין תָּנַיֵי (בכור׳ ג׳ ג׳); אשכחיה יתיב עביד מחטין (ברכ׳ ט׳ א׳); ואשכחון שפופינא ... כריך עלה (תרומ׳ ח׳ ג׳); ואשכחון תרין דינרייא עריכין גו עיגולא (שבוע׳ ו׳ ה׳); ואנא יְהִיב הכא כביש על תהומא (סנה׳ ב׳ ב׳); כד תיחמיניה יהיב ידיה על אפוהי (ברכ׳ ב׳ א׳); ואת משכח יתיה יתיב ומפייס לי — וחמא יתיה קאים גחון וסייח יתה (ויק״ר כ״ו ב׳); ואשכחוניה מית (פאה ח׳ ח׳); דחמית לרב עביד (ברכ׳ ד׳ א׳); ואשכחיה תמן קאים (ב״מ ד׳ א׳).

ב) הבינוני הנשואי לעתים קרובות לוקח מקום פעל משועבד (עיין סימן רפ״א ז׳ ג׳). ביחוד אחרי בינוני הצריך להשלמה: עיילין דמיכין (מעש׳ ב׳ ב׳); נהיג עביד (קדוש׳ ג׳ ב׳); יליפה שמעה (סוטה א׳ ד׳); שריין מתנמנמין (יבמ׳ א׳ ו׳); יכלין אנן מפקין (קדוש׳ א׳ ב׳). ולפעמים גם במאמר שמי: הא ענתה מייתין יתיה (קה״ר י״א. ב׳).

ג) לפעמים מתפשט הנשואי אל מאמר שלם ונספח אל המאמר הראשי בלי קשור: חמוניה תלמידוי דרבי יוחנן אפוי נהירין (פסח׳ י׳ א׳); חמתיה חד קייט חיויא פרי בתריה (שבת ו׳ ט׳).

ד) עם פעל מתפעל הפעול הראשון נעשה לנושא והפעול הנשואי מתקיים: אשתכח יְהִיב בבבל (מ״ש ה׳ ב׳).

ה) במאמרים שהפעל הֲוָה היה הנשוא בהם, כחו של האחרון נחלש כל כך עד שהוא נעשה לקשר המאמר והבינוני הנשואי נעשה לנשואו: הוית עבדה (שבת ו׳ א׳). עיין סימן רפ״ה.

מִלּוֹת הַיַּחַס

שיח. א) כמה ממלות היחס משמשות בגלילית באופן משונה מהבבלית:

ב) בי״ת המחיר: ד״מ מיזבון לך בהון (ב״מ ד׳ א׳) משמשת באופן

זר במאמר הבא: והוה תמן חד בית בטב עשרה דינר=והיה שם בית אחד שוה עשרה דינרים (כתוב׳ ד׳ י״ג).

בי״ת להוראת החומר: ובנתיה בליבנין (ב״ב א׳ ג׳).

בי״ת במקום למ״ד: ואתעביד בסגיא נהורא (כתוב׳ י״א ג׳); דהיא טבא בקילטא (יבמ׳ ב׳ ו׳); בעי ב׳ (ב״ר ע״ג ח׳); סלק ב׳ (שם, י״ז ג׳); קטל ב׳ (ויק״ר ה׳ א׳).

ג) כ״ף הדמיון: כְּגִנְּתָה כֵּן גַּנָּנַהּ (סנה׳ ב׳ ו׳).

כ״ף הקירוב: כְּמִפְּנֵי רַמְשָׁא (ב״ר ל״ח ח׳).

ד) למ״ד הדמיון משמש אחרי הפעל דְּמָא: ולא דמיין חד לחד (ערוב׳ ג׳ א׳); ובא פעם אחת גם במקום כ״ף: אתיא דשמואל לרב (ערוב׳ ט׳ א׳).

למ״ד התועלת נמצא במאמר: דילמא חמית לי הלין תלת דינרין (ויק״ר ו׳ ג׳).

על הרוב בא הלמ״ד עם כנוי השם אל הנושא להורות שהפעולה מתיחסת לנושא עצמו ולא לדבר חוצה לו: ייזיל ליה (ברכ׳ ב׳ ד׳); נפק ליה, יתיב ליה (שם, ג׳ א׳); נחת ליה (שם, ב׳ ד׳); דמך ליה (תרומ׳ ח׳ ג׳) ורבים כמוהם.

שתי פעמים נמצא הלמ״ד בראש הנושא: לרבי חייא בר ווא (ברכ׳ ו׳ א׳); ולההיא אינתתא דאמר לשון הרע (ויק״ר כ״ו ב׳). בדוגמא האחרונה ענין הלמ״ד הוא: מה שנוגע ל׳. במקום למ״ד נמצא פעם אחת דל״ת: מה ביני דבין בריי (פסח׳ ד׳ ט׳).

ה) מִן מורה על טעם וסבה: לא הוה יכיל למיחמי על ארעא מן חיליהון דאילנייא (ויק״ר ה׳ ב׳).

מִן ההבדל: חמר מן חמר, פיתא מן פיתא, ר״ל כל מיני יין, כל מיני פת (איכה ר׳ ס״ה:).

מִן להורות על הפועל בפעולה נפעלת: מתבעין מן מלכותא (ויק״ר ל״ד י״ב); מהו מיכחול מנהון? (ע״ז ב׳ ב׳).

מִן נמצא כמה פעמים במקום בי״ת במובנים שונים: עובדא הוה

בדרומית מן חד פונדקי (ב״ר צ״ב ו׳); אנא חכם מן מזגא (ב״ר ל״ד ט״ו); מן קושטא אנא קטלית יתיה (ויק״ר כ״ב ד׳); מן תרתין מילין לא דמיא מחשבת פיגול למחשבת פסול (פסח׳ ה׳ ב׳); כד אינון יקרין, מן עשרה דינרי (איכה ר׳ כ״ה:); דוד מאריסא טבא הוה (ויק״ר ה׳ ח׳); עיוור מן עייניה (איכה ר׳ כ״ה.). מיותר כנראה הוא המ״ם בדוגמא הבאה: לא תרבי גור ביש, מכלב ביש עאכו״כ (ויק״ר י״ט ו׳).

הַגְבָּלַת הַפְּעֻלָּה עַל יְדֵי מִלּוֹת הַיַּחַס

שיט. א) מלות היחס לעולם עומדות בסמיכות על מה שלאחריהן; ד״מ: גבי רבי (כלא׳ ט׳ ג׳); קומי רבי (יבמ׳ ב׳ י״ב); גו אילפא (חגיגה ב׳ ב׳).

ב) המלות גַּבֵּי, עַל וקֳמֵי, כשהן עומדות לפני שם נודע, לוקחות על הרוב כנוי מוקדם לשם. על השם יכולה להכנס אות הצרוף, אבל בלי אות הצרוף יותר נהוג: לגבי דרבי יוחנן (כלא׳ ט׳ ג׳); לקמיה דרבי (מ״ש ד׳ ו׳).

ג) כשבאים במאמר שני פעלים תכופים ורצופים, אז יתכן שמלת היחס המתיחסת אל הפעל הראשון תבוא אחרי הפעל השני: שלח אמר לתמן, ר״ל שלח לתמן ואמר (קדוש׳ ב׳ ה׳); פוק חזי מאן בעי לך לברא=פוק לברא וחזי מאן בעי לך (ב״ר ל״ג ג׳=כלא׳ ט׳ ג׳); הוה סלק פשט סדרוי לבית המקדש (מ״ש ה׳ ב׳); הוה סליק שבית לגו בית מקדשא (שם, שם); פוק חמי מה בעי לכאן (כתוב׳ י״ב ג׳).

ד) השמטת מלות היחס מהמאמר חזיון נפרץ הוא: (מן) כל עמא לא אקים לבר נשי אלא לי (שבת ו׳ ט׳); (מן) שמערבי הדא מילתא? (דמאי א׳ ג׳); (מן) אילין את חיי? (ברכ׳ ד׳ א׳); (מן) מעלל אנא שרע (ב״ב ג׳ א׳); (ב)מה אנן קיימין? (תענ׳ ד׳ א׳); (ב)מה פליגין? (ב״ב ז׳ א׳); (ב)מה הויתון עסיקין? (סוכה ה׳ א׳); (ל)מה עבדת כן? (גטין א׳ ה׳; קדוש׳ ג׳ ד׳); (ל)מה את פליג ליה איקר? (ברכ׳ ב׳ א׳); מאן אית (ליה) כל המיוחד ... (שבת ג׳ ז׳); ר׳ ירמיה אפסקת (ליה) רצועתה דתפילתה, ר׳

זעירא אפסיק (ליה) גודא דרצועתא (מגלה א׳ ט׳); חד (מן) רבנין (ע״ז ה׳ י״ג); מה נפק (מן) ביניהון? (שבת ו׳ ב׳). אמר (קומי) שמואל (ע״ז ב׳ ח׳); חד (מן) אילין (ב״ב ב׳ י״א). ורבות כהנה.

סֵדֶר הַמִּלּוֹת בַּמַּאֲמָר הַשֵּׁמִי הַמְעֻטָּף

שכ. א) במאמר השמי שחלקיו נושא ונשוא נוכל להוסיף לנושא מגבילי השם ולנשוא פעול או תאר הפעול. תאר השם לעולם עומד אחרי השם. הסדר הנכון יהיה על כן נושא (א) ומגביליו, נשוא (ב), פעול (ג) או תאר הפעול (ד). אבל כשהמדבר חפץ להדגיש חלק ידוע מהמאמר אז הוא מניחו בראש.

ב) אׄבׄגׄדׄ: ואנא בעיא מיחמי מה מיעבד (תענ׳ א׳ ד׳); דאת מוליד בר דכר (מ״ש ד׳ ו׳); ואתון בעיין מבטלה מצוותא מינן (ברכ׳ ב׳ ג׳); איקרי לא חשיב כלום מן קדם איקריה דבריי (שם, א׳ א׳); ואנא יהיב הכא (סנה׳ י׳ ב׳); אנא הפך ומתהפך בדידי הכא (ב״ק ד׳ א׳).

ג) אׄדׄבׄ: ביתא עם דיירא דאיר (ב״מ ה׳ ב׳).

ד) אׄגׄבׄדׄ: חד בר נש ערבונא יהיב לחבריה (קדוש׳ ב׳ א׳).

ה) בׄאׄגׄדׄ: מה טיבו עבידתכון יומא דין? (שבת ו׳ ט׳); תרין תניין אינון על דרבי יוסי (פסח׳ ד׳ א׳); תדירא היא מילתא בפומהון דרבנן (יומא ד׳ ו׳); לאו אורחיה דבר נשא מיהוי ליה תרין סנדלין (שבת ו׳ ב׳).

ו) בׄאׄגׄ: יליף הוא ברייכון עבד לכון ניסין (תרומ׳ ח׳ ד׳).

ז) בׄדׄאׄגׄ: הני לבר נש מישמוע טעמיה דרביה (נדה ב׳ א׳).

ח) גׄאׄבׄ: כולה אנא נסיב (תרומ׳ ח׳ ג׳); חד דינר אנא בעי למיתן לך (שבוע׳ ו׳ ח׳).

ט) דׄבׄאׄ: תמן יחידין אינון (נדה א׳ ד׳); אפילו כרבנן דהכא אתיא היא (סוטה א׳ ב׳).

י) דׄאׄבׄגׄ: יאות סבא ידע פרקי גיטא (יבמ׳ ד׳ י״א); יתיר מן כן את יכול עבד (חגיגה ב׳ ב׳); כן רבי אילא רבכון הוי בה (תרומ׳ ב׳ ב׳); מינה

את שמע לחזיתה (ברכ׳ י״ד ד׳); לרע קריא דמיינוקין בעיין מישאל בשלמא (יבמ׳ ב׳ י״ב).

סֵדֶר הַמִּלּוֹת בַּמַּאֲמָר הַפָּעֳלִי הַפָּשׁוּט וְהַמְעֻטָּף

שכא. א) הסדר במאמר הפעלי הוא מעקרו נשוא ונושא: אתא מריה, בעי ליה, ולא אשכחיה, ואתייאש מיניה (ב״מ ב׳ ד׳); לית נהיגין הוון אבהתך עבדין כן (סוטה א׳ ז׳).

ב) הסדר הזה של נשוא ונושא שמור בכל מקום שבכונת המדבר לספר מפעולה שהיא דבר חדש, בלתי נודעת עד עתה. וזה על הרוב בסגנון הספור. אלא שבסגנון הספור המדבר בוחר להתחיל את המאמר הראשון בנושא ונשוא ולהמשיך בנשוא ונושא: ארמייא, הוה ליה ... אתא ... ושפכין ... אתא ... אמר ... אזל ... אתון ... אמר ... שמע ... וידע ... (ע״ז ד׳ י״א); חד איתתא הוות ... סליק ... יהבת ... אכל נם ודמך ליה. אתיא ... אכל ... והוה מסתכל ... מן דאתער קם בעי ... שרי ... (תרומ׳ ח׳ ג׳).

הַשְׁמָטוֹת בַּמַּאֲמָר הַפָּעֳלִי

שכב. א) השמטת הפעל: — הפעל ״אמר״ לעולם נשמט בשלשלת מעתיקי השמועה: רבי זעירא, רבי אילא, תריהון (אמרין) בשם רבי אלעזר (פסח׳ א׳ ח׳); רבי זעירא שלח שאל לרב שמואל בר נחמן, (אמר) ר׳ כהנא בשם ר׳ אבינא (אמר), כל עמא מודיי (ברכ׳ ו׳ ד׳). והפעל ״אמר״ נשמט לפעמים גם במאמרים אחרים: רב נחמן ... תרתין, רב נחמן ... לישנא חורי (שיר ר׳ א׳ א׳); שהוא מתהפך ובא על ישראל בגזירות ... גנבתון ... לא גנבנון ... קטלתון ... לא קטלנון. קניס להון, יזמי להון ... אייתי ארנונך, אייתי גולגלתך, אייתי דימוסיך (רות ר׳ פת׳ ג׳); חד פרסוי אתא לגבי רב ... בגין דאנא ... (ברכ׳ ו׳ ב׳). מה טיבו (עבדת ליה) הוא שלים לך מן יומוי? מסורס מן: מה טיבו עבדת ליה מן יומוי דהוא שלים לך? (פאה א׳ א׳).

ב) השמטת הפעול: — יהב לה (מחתא) בחוטרא (ערוב׳ א׳ ד׳); הב דעתך מפקא (יתי) ידי חובתי (ברכ׳ ז׳ ג׳); חד זמן חמין (יתיה) גו בני (כלא׳ ט׳ ג׳).

ג) לצורך ההדגשה מקדימים את הנושא ואת מגבילי הנשוא לנשוא: אנא מן יומי לא צלית דמוספא (ברכ׳ ד׳ ה׳); אנא איזול מפלי בהדין סבא דיהודאי (מ״ש ד׳ ו׳).

ד) תארי הזמן באים לעולם בראש המאמר קודם לנשוא: חד זמן על רבי חייא רובא לגביה (כלא׳ ט׳ ג׳); למחר על רבי חייא רובא לגביה (שם, שם); ביומי דרבי יוחנן הוינן נפקין לתעניתא (ברכ׳ א׳ ה׳).

ה) אבל על הרוב מקדימים את מגבילי הנשוא לנושא: ודא מתניתא עבד לון (נדר׳ ו׳ ד׳); לאו על הדא הוה ר׳ אמי מקשי (כתוב׳ א׳ ג׳).

ו) על המנהג הזה נוהגים גם המאמרים שלא נזכר בהם הנושא בפירוש: ידא אושיט (ע״ז ד׳ ח׳); וליה אמרין (מ״ק ג׳ א׳); לשמך טבא אתית (דמאי א׳ ג׳); מילה הוה אמר ליה (יבמ׳ ח׳ ו׳); קליה שמע אמר (תענ׳ א׳ ג׳); לשבועה לא תיעול (שבוע׳ ו׳ ה׳).

הַקִּיּוּם וְהָאִיּוּן

שכג. א) הקיום מובע על ידי אֶין, הֵן, והיא משמשת לעולם בודדת, במקום מאמר שלם. האיון מובע על ידי לָא, לֵית, ועל המעט על ידי לַאו, לַו.

ב) כשהאיון משמש בודד, אז בא על הרוב לָא: הא בדיני תורה לא (סנה׳ ג׳ ב׳); אמרו ליה, לא (דמאי א׳ ג׳); ואין לא, אנא מחשבנא ... (פסח׳ ד׳ ט׳). היוצאים מהכלל הזה הם: הא לשעבר לית (שבוע׳ ג׳ ה׳); לאו? לית שוקא ... (שיר ר׳ ח׳ י״א).

ג) כשהאיון מתיחס אל מאמר שלם אז משמש הבטוי: לָא ד׳ ... אֶלָּא: לא דרבי אחא פליג אלא דהוא מקפד (יבמ׳ א׳ א׳); לא דריש לקיש מתריס ... אלא בגין ד׳ ... אלא ד׳ (קדוש׳ ב׳ א׳); ובהשמטת אות הצרוף: לא אתיא אלא כר׳ ... (קדוש׳ ב׳ א׳); לא ריש לקיש פליג על ר׳ יוחנן אלא מתניתא שמע (גטין ג׳ א׳). אבל: לית פירקא דידכון אלא דידן (גטין ח׳ ה׳), כי האיון מתיחס אל השם.

ד) בנין אחר למאמר עם דבור ההצעה לָא — אֶלָּא הוא כשבא בינוני אחר האיון: לא אתיא דלא על רישא (שביע׳ א׳ ג׳); לא צורכה דילא ... (ברכ׳ ב׳ ד׳); לא מסתברא דילא ... (מ״ש ד׳ ו׳). וזה מקוּצר מן: לא אתיא למלפא ד ... אלא ... ; לא צורכה למלפא ד׳ ... אלא ... ; לא מסתברא ד׳ — אלא ... , בהשמטת המאמר היחסי כולו. וכן נשמט המאמר היחסי במאמר הבא: לא טעמא די לא (סוכה ג׳ ב׳)[1].

ה) בכפל האיון משמשים לָא — וְלָא: דלית לי לא אבא ולא אימא (קדוש׳ א׳ ז׳); לא דו מודו לדו ולא דו מודו לדו (נזיר ד׳ ו׳); לא הוו תפילוי זעין מיניה לא בקייטא ולא בסיתוא (ברכ׳ ב׳ ג׳). פעם אחת נמצא השמטת מלת האיון השנית: דלית לי לא אבא ואימא (פאה א׳ א׳).

הערה: לית אנא יכיל ולא רשאי (אסת״ר ל״א ד׳).

ו) דְּלָא, בלי, משמשת גם לפני שם: דְּלָא רִבְּוָן, בלי חדושים (סנה׳

1 אחרי אתיא וצורכה נשמט לעולם ״למלפא״.
הערה: יש מפרשים את הבטויים לא צורכה דילא, לא מסתברא דילא שהם מכווצים מן: לא צורכה דא אלא, לא מסתברא דא אלא. לדעתי פרושם טעות הוא. וכן טעות בידי המפרשים לפרש שבמאמר: מתני׳ דלא כרבי דוסא (סוכה ד׳ ב׳) נשמט האיון לפני ״מתני׳״. לדעתי המאמר הזה הוא שאלה מליצית: משנתנו שלא כרבי דוסא?!.

ב׳ ד׳); דלא בְּנִין (יבמ׳ ד׳ י״ב); דלא אולפן (ר״ה ד׳ א׳); דלא מיסב רשותא (ברכ׳ ב׳ ח׳).

הערה: מהבבלית: בְּלָא (איכה ר׳ פת׳ כ״ד; ויק״ר ה׳ ח׳).

ז) אין דבר, אין כל מאומה, מובע על ידי לָא כְלוּם (תענ׳ ד׳ ה׳); איל, לא כלום; עגל, אין (נזיר ה׳ א׳).

אִיּוּן הַפֹּעַל

שכד. א) כשהאיון עומד הגין לפעל מוחלט, או לבינוני, אז הוא בצורת לָא: לא ייחמון אפיי (תרומ׳ ח׳ ד׳); לא חשב למישתי (ע״ז ב׳ ג׳); לא איספק מיטעם (שם, שם); לא תיזול (סנה׳ י׳ ב׳); לא תאסור ולא תשרי (ביצה ה׳ ב׳); לא תיתי לי כלום (דמאי ג׳ ב׳); לא מתחשב (ברכ׳ א׳ א׳); לא ידעין (תרומ׳ ב׳ ג׳); לא שנִייא היא (שם, א׳ ג׳); לא הוינא זהיר בך? (שם, ח׳ ג׳); לא שמעינן מינה כלום (מעש׳ ג׳ ד׳); לא עביד כן (תרומ׳ א׳ ג׳); אבל עם הבינוני נמצאים לפעמים גם לֵית ולָאו: לית כתיב (ברכ׳ ד׳ א׳, ועוד תדיר); ולית אסור? (שביע׳ ח׳ ח׳); לית מדמינן (שרידי שכ״ז); לית נהיגין הוון (סוטה א׳ ז׳).

ב) כששני פעלים המקושרים בו״ו החבור מאוינים, אז האיון לפני הפעל השני יתכן להשמט: דלא ייתי חורן ויסבור דכוותיה (סנה׳ ג׳ י׳); דלא יפול ויגלגל עלוהי קדמיתא (נדר׳ ג׳ ד׳); דלא ישהי ותזער נפשיה (ב״ר ל״ג ג׳); לא שרית ושבקת להון (פסדר״כ קס״ז:); דלא לימות ותסרי מערתא (דמאי א׳ ג׳); דלא יחמי סייעתא דסבין ועבר קומיהון (בכור׳ ג׳ ג׳). בדוגמא האחרונה האיון עונה רק על ״עבר״.

ג) לחזוק האיון מוסיפים את תארי הפעל כְּלוּם, מָה, כָּל עִקָּר: דלא נפק מן הדא קיטונה כלום (סנה׳ ז׳ י״ג); לא יקום כל עיקר (בכור׳ ג׳ ג׳); ולא אגיבו מה (תרומ׳ ח׳ א׳).

הערה: מהבבלית: מִדֵי: ולא מר ליה מידי (סנה׳ ו׳ ו׳); לא טעמית מידי (ערוב׳ ג׳ א׳). מהעברית: כְּלָל, שֵׁם: לא ארגשון כלל (איכה ר׳ א׳ ב׳); ולא הוה שום בר נש עני ליה (ב״ר צ״ב ו׳).

ד) אופן אחר לחזוק האיון הוא להוסיף מאמר ותורי בסוף: ומאן שבקיתון בגו ביתא? אמרו, ולא בר נש (פאה ג׳ ז׳); לא עביד להון ולא חדא מינייהו (פס״ר ס״ב.).

אִיּוּן הַמָּקוֹר

שכה. א) המקור התכליתי לעולם מאוין על ידי דְלָא: בגין דלא מסמקי אפויי (חגיגה ב׳ א׳); והאיון משמש שמוש ותרן אחרי "אסור": אסור דלא למיתן בר נש פריטין גו פומא (תרומ׳ ח׳ ג׳). כשהוא משמש במקום פעל מוחלט איונו הוא לָא: ואפילו כן לא מכסי (תרומ׳ ח׳ ג׳).

ב) כשהמקור משמש בתור שם הפעולה אז איונו הוא לֵית: אלא למשה רבך לית מידמוך אלא ... (סנה׳ ו׳ ג׳); לית מיחסל לה (שיר ר׳ א׳ א׳).

אִיּוּן הַשֵּׁם

שכו. א) השם מאוין על ידי לֵית: ולית חבריה שמיע ליה (יבמ׳ ד׳ ד׳); לית אינון אסירין? (ב״ב ט׳ ה׳); דלית הוא מסכמה עמיה (דמאי א׳ ג׳); דלית אורחתהון מתחמיא בימּמא (ברכ׳ א׳ א׳); לית עלמא יכיל קאים (שם, שם); אין לית קדמאה משרי לך, לית חורן מישרי לך (נדר׳ ב׳ ה׳); לית הדא אמרה (מ״ש ג׳ ב׳), על המעט משמש גם לָאו: ותורמסין לאו אינון מרין? (דמאי ז׳ א׳); ולאו ספחין אינון? (ב״ב ט׳ ה׳). ויש גם יוצאים מהכלל.

ב) במאמר השאלה הלשון משמשת על הרוב במלת לָא במקום לֵית: ולא דא היא קדמיתא? (ערוב׳ א׳ א׳); לא רבי מאיר היא? (שבת ג׳ ז׳); ולא מתניתא היא? (תרומ׳ ח׳ ג׳); ולא רבי חייא רובה היא? (חלה ד׳

ה׳); ולא כתיב? (ברכ׳ ב׳ ח׳); ולא סופך מיתנינה לכהן? (תרומ׳ ה׳ ב׳).
וכן במקור: ולא דמויי הוה רבי מדמי ליה? (מ״ש ג׳ ב׳).

אִיּוּן הַמִּלָּה

שכז. א) מלת הטעם על הרוב מאוינת על ידי לָא: לא מסתייה ד׳ (כתוב׳ ב׳ ה׳); לא מגן (בכור׳ ג׳ ג׳); די לא כן; לא על מגן (ב״ר י״ד ד׳); לא מה ביני ובין בריי (פסח׳ ד׳ ט׳); לא כלום (תענ׳ ד׳ ה׳); לא כדין דאמרין (ב״ר נ״ג א׳). אבל: לית כַּמַּן בר נש דמיי לרבי אמי? (יבמ׳ ט״ו ד׳).

ב) בכל חלקי הדבור לָא משמש לפני שם או מקור כשפעל נשמט ומובן מהמשך הענין; ולֵית משמש במקום לָא כששם או כנוי נשמט ומובן מהענין: לא ... מן דיומא דין (פסח׳ ד׳ ט׳); אנא אמר לך ולא את ... (תענ׳ ד׳ ה׳); לא ... למיפרוש מן אילין מילייא? (שבת ו׳ ט׳); לא ... היא (קדוש׳ ב׳ א׳); לית ... אפשר (מגלה א׳ ג׳); אין לית ... קומך יומא דין (ברכ׳ ב׳ ד׳); לית ... בחיילי (כתוב׳ י״ג ח׳); לית ... בדעתי (ב״מ ה׳ ו׳); לית ... כן (ערוב׳ א׳ א׳).

עֲטִיפַת הַשֵּׁמוֹת

שכח. א) כשסודרים שני שמות אז הם על הרוב מחוברים על ידי ו״ו החבור: על חבריה וביתא (סוטה ה׳ ב׳); בחקלא ובביתא (ב״ב ב׳ י״א); דילי ולך (ב״מ ה׳ ג׳); דינרין טבין ותקילין (ב״מ ד׳ א׳). אבל: חֲמַר חִוָּרִין עַתִּיק (יומא ד׳ ה׳), כי ״עתיק״ מגביל את הבטוי ״חמר חורין״.

ב) להורות קירוב המספר מסברים שני מספרים בלי קשר (עיין סימן ש״ח י״ב).

ג) כשסודרים יותר משני שמות אז יתכן להיות כל שם ושם בו״ו החבור, לחבר בו״ו רק את השם האחרון או את שני השמות האחרונים, לחלק את שורת השמות לשתי קבוצות בלתי מחוברות או לעזוב כל קשר

ביניהם: — א הוה תמן רבי חייא ורב איסי ורב אימי (תענ׳ ב׳ א׳); טלופחין מקליון וטחינן ומגבלן בדבש ומטוגן (נדר׳ ו׳ י׳); ושלח שאל לרבי חייה, לר׳ יסא לר׳ אמי והורון ליה (ע״ז א׳ ט׳); רבי הונא ר׳ פנחס, ר׳ חזקיה, סלקון לגבי יוסי (ב״מ ד׳ א׳); שרי מיטען עימיה שערין, חיטין, כוסמין (כתוב׳ י״ג ד׳); בשביה וגלותא וחרבה (איכה ר׳ פת׳ כ״ד).

ב כששעור הסדור הוא איננו חבור ותוספת כי אם חלוק אז השמות על הרוב בלתי מקושרים: ההן דעבד קונטרן, נפן ומחצלן (שבת ז׳ ב׳); ההן דכתית אורז, שערין, חלוקה (שם, שם); כד דאית ביה חמשה קטרין, שבעה קטרין, תשעה קטרין, טבא סגין (שם, ו׳ ב׳); ואין לא, מבדר מנוי: יהב חוטרא הכא, סנדלא הכא, דייסיקיא הכא (ערוב׳ ו׳ ג׳); אסור דלא למיתן בר נש פריטין גו פומא, ותבשילא תותי ערסא, פיתא תחות שיחיא, מיצא סכינא גו פוגלא, סכינא גו אתרוגא (תרומ׳ ח׳ ג׳).

ד) על שער העטיפה נמנה גם כפל השם. הכפלת השם באה — א על הרוב להורות על סכום דברים הבאים אחד אחד או קבוצות קבוצות. ו״ו החבור נמצא בין שני הכפלים רק כשמקדים להם השם כָּל. זולת זה הקשר לעולם נחסר: כל חוטרא וחוטרא (שביע׳ ב׳ ב׳); בכל יומא ויומא (ויק״ר י״ב א׳); כל חד וחד (ברכ׳ ג׳ א׳). אבל: קיטעין קיטעין (ברכ׳ ח׳ ב׳); תרין תרין גוברין (סוטה א׳ ח׳); דַעֲנָן דעון (יבמ׳ א׳ א׳); ציבחד ציבחד, סגין סגין (תענ׳ ג׳ ב׳).

ב להורות על רבוי ההפלגה: פיצעין פיצעין (קה״ר א׳ ח׳); מילין מילין סגין (סנה׳ ז׳ י׳). או על מדרגת ההפלגה בתאר: משלהי משלהי=עיף מאד (קה״ר ט׳ י״ג).

הערה: רבוי ההפלגה מצוין גם כן על דמיון העברית: רַבֵּי רַבְּנָן (ברכ׳ ט׳ ב׳); לְדָרֵי דָרִין (פסדר״כ כ״ט.). וכן: יוֹמִין בְּיוֹמִין (ב״ק ח׳ א׳)=יום יום.

הַמַּאֲמָר הַמֻּרְכָּב
הַמַּאֲמָרִים הָרְצוּפִים
מַאֲמָרִים בִּלְתִּי מְקֻשָּׁרִים

שכט. א) מאמרי הנגוד המקבילים על הרוב בלתי מקושרים: אנא הוינא מעורר שחרה, שחרה לא הוה מעורר לי (ברכ׳ א׳ א׳); באינון דהוון גביה, אנן לא הוינן גביה (מ״ק ג׳ א׳); בפומי לא אמרית, בלבי חשבית (חגיגה ב׳ ב׳); כד הוה רחיק לא הוה מגיב ליה, כד הוה קריב הוה מגיב ליה (נזיר ז׳ א׳); אנא אפיקתיה מראובן, אנא מחזיר ליה לראובן (כתוב׳ ב׳ ב׳). אבל: הכא תימר הכין והכא תימר הכין (פסח׳ ב׳ א׳).

ב) וכן בלתי מקושרים המקבילים בסכימות רפויה: ואשכחון חכינתה, פלגא בהדא מובלא ופלגא בהדא מובלא (שבת ו׳ ט׳). (ועיין סימן רצ״ט ה׳).

ג) המאמרים שהאחד נותן טעם לחברו או מבארו באים בלי קשר: תיפח רוחיה דההוא גברא, לאחתיה הוא חכים (מ״ש ד׳ ו׳); קשייא לן, הויתא חזר (ב״מ א׳ ד׳); רבי אבהו מטתיה אונס, אזל ליה חד מייניק (סנה׳ ו׳ י׳); אנא ידע רישא וסיפא: טליין דקיקין הויין מתרביין ... (שבת ו׳ א׳); את תפיס חבלא בתרין ראשין: בעי עלמא ובעי דינא דקושטא (ב״ר מ״ט ד׳).

ד) עזיבת הקשר נהוגה במאמרים הזמניים: אלא תסלק לארעא דישראל, את שאיל ליה (תרומ׳ ד׳ ז׳); מטא ביתיה מטפי ליה (שבת ב׳ א׳); ובמאמרים התנאיים (עיין סימן שמ״ג) ובשאלות כפולות (עיין סימן רצ״ב).

ה) אחרי הצווי בא בלי קשר מאמר שהוא תולדתו: הביה נשתייה (תרומ׳ ח׳ ג׳); אייתי לי חד קיסם נחצי שִׁניי (חלה ד׳ ה׳).

ו) במאמרי הפקודה נתמצע על הרוב הפעל "אמר" בלי קשר לפני תוכן הפקודה: ופקד לחייא בריה, אמר ליה ... (מ"ק ג' ה'); שלח, אמר ליה (שם, ג' א'); פקיד לבריה אמר (תענ' ד' ב'). אבל: פקד ומר (ברכ' ג' א').

ז) אחרי "מה לך": מה לך בכי? (כלא' ט' ג'); מה לך מתנח? (אסת"ר י' ד').

ח) מאמרי צווי נכפלים: ייתי, אייתוניה דאלקוניה (יבמ' ב' ו'); מה דהוה בלבכון איעבד ליה יתעבוד לון, ימטא לההוא עמא (תרומ' ח' ד'); לא תסתכל בעובדוהי, תסתכל לאורייתיה (רות ר' ג' י"ג).

ט) מאמרים שיש בראשם מלת הקשר הרומזת למאמר הקודם; כגון מלות הטעם: הָוֵי, לפום כן; או כנוי הרומז: הדא אמרה.

י) במאמרים שהפעל נכפל בהם ללא צורך: אמרין ליה, פגעינן בחד, אמרין ליה, יהודאי, ואמרינן ליה (ברכ' ט' א'); איבאש ר' אבדומי אחי רבי יוסה, איבאש (ב"ב ב' ג'); לא אתא מתני בר נש, מתני, ידעוני בכריתות אלא את (סנה' ז' י'); רבי ירמיה שאל לרבי זעירא מריה שמועתא, שאל ליה (תרומ' ח' ג'); אמר ליה, ומהו הכן? אמר ליה, ומהו את כן? (תרומ' ח' ד'); חזר ואמר לא תיתי לי כלום, אמר, דאין אתי כל בר נש ובר נש מיעבד כן, הוה אזיל סייגה דגוברא (חלה ד' ה'). עיין גם עטיפת מאמרים כפולים (סימן של"ב).

יא) על פעל החדוש נכנס לפעמים פעל התנועה. שני הפעלים על הרוב בלתי קשורים בצווי: איזיל דמוך (סוכה ב' ה'); איזיל לייט (סנה' י' ב'); זיל חות לניכסך (ב"ב ח' ה'); פוק חמי (כתוב' י"ב ג'); איזיל עביד (ב"מ ד' ז'); שלח שאול (סנה' י' ב'); אזיל גלוג לאמך (ויק"ר כ"ה ה').

מַאֲמָרִים מְקֻשָּׁרִים

של. א) כשמאמרי הנגוד בלתי מקבילים, והנגוד בהם קל, אז הם מחוברים על ידי ו"ו חבור: דהן יחידיי ורבנן פליגי עלוי (ברכ' ו' ה');

כאינש דאית ביה תרי טעמין והוא מתיב חד מנהון (כלא׳ ב׳ ג׳); דתנינן חמישתי קדמייתא ולא תנינתא עמהון (תרומ׳ א׳ א׳); תמן הוא אמר ... וכא הוא אמר הכן (שם, ה׳ א׳); מישרי נבח בהון ולא אתבוננון (שם, ח׳ ג׳); על נשיאת כפים לא שאלתון לי ולמיכלא שאלתון לי (ברכ׳ ג׳ א׳); שמשא חמין וטולא קריר (שם, ד׳ א׳); אינן הכא וטעוותהון בבבל (שם, ט׳ א׳); ימית ולא כן (שבת י״ד ד׳); תיב לך ואנא קיים לי (נדר׳ י׳ ח׳).

ב) כשהנגוד חזק אז משמשים במלת ברם או אלא: הדא דאת אמר בהין גויא, ברם בהן בריא ... (שבת ח׳ א׳); מה פליגין? כרבי מאיר. ברם כרבי יודא כל עמא מודיי (ערוב׳ ג׳ ד׳); תמן ... ברם הכא ... (תרומ׳ ח׳ א׳); ייא ייא בריוא לא אמרית, אלא בעובדא (חגיגה ב׳ ב׳); דחדא מן אילין תלת מילי לית בי, אלא אולפני שכיח לי (שקל׳ ג׳ ב׳); עלך לא כעסית, אלא על הדין דאטרח (ברכ׳ ה׳ ג׳); ידעה הוות, אלא דהוות בעי מישמע מן אבוה (ביצה ד׳ ה׳).

ג) במאמרי החלוק באים על הרוב מקושרים: חדא כרבי יודא וחדא כרבנן (בכור׳ א׳ ה׳); חדא צורכה וחדא לא צורכה (מ״ש ג׳ ב׳); בין הכין ובין הכין אסור (שבת ז׳ ב׳); זימנין אמר לה ... וזימנין אמר לה ... (מ״ש א׳ ב׳); ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא (שבת י״א ה׳). אבל: בין סבר, בין לא סבר (פאה ב׳ ד׳; חגיגה א׳ ח׳); בין זכאי, בין חייב (שבוע׳ ו׳ ה׳).

ד) במקום שיש בחירה משמשות המלות אוֹ, אִי: רבנן דהכא או רבנן דרומיא? (ברכ׳ ב׳ ז׳); לאבוך או לרבך? (חגיגה ב׳ א׳); ובשתי מלות הטעם: או הדא או הדא (ברכ׳ א׳ ה׳); או שרי נדרך או זבין חולקך (נדר׳ ה׳ ב׳); אי כקולי דדין ... אי כקולי דדין (ברכ׳ א׳ ד׳); אי ... או (יומא א׳ ה׳).

ה) המאמר הותורי שאין בראשו מלת ותור הוא מקושר: אנא תכפית גאולה לתפלה ואתצדית באנגריא, ר״ל אף על פי כן (ברכ׳ א׳ א׳); אשכח ולא נסיב (שקל׳ ז׳ ב׳); חד זמן אמרת לי והיא רקקה שבעה זמנין (סוטה א׳ ד׳); רבי מאיר פליג על רבנן ולא עבד עובדא כוותיה (ברכ׳ א׳

א׳); רבי ברכיה עבד תלת עשרה תעניין ולא נחת מיטרא (תענ׳ ב׳ א׳). עיין גם סימן שכ״ד ד׳.

ו) מאמר הנוסף לתוספת באור מקושר הוא: אבוי אכל מנהון ולית אסור לדעתיה (תרומ׳ ח׳ ג׳); אשכח תניי ופליג (ברכ׳ ה׳ ג׳); נסבין רברביא מאה גרבין ואינון טבין עשרים דינרין (ב״ב ח׳ ט׳); גבי אינון ומפקדין (תענ׳ א׳ ד׳).

ז) כשתוכן הפקודה נחסר אז עשייתה נקשר בו״ו: אמר ליה לחד רומיי ואייתי ליה (שקל׳ ז׳ ב׳).

ח) כשהמאמר השני הוא תולדה הגיונית מהראשון אז הוא מקושר: חמיתך מיקל וחמרית עלך (נדר׳ ב׳ ה׳); פרס גולתיה על גדישא ונורא ערקא מיניה (שבת ט״ז ח׳). וזה ביחוד אחרי צווי ואווי: איתא ואנא מסר יתיה לך (יומא ג׳ ז׳); אייתון ואנן שתינן (ע״ז ב׳ ג׳); הביה לי ומרא דצומא ליקום (תרומ׳ ח׳ ג׳); שאל ואינון מגיבין לך (מעש׳ ג׳ ד׳); פניי בעליך ולא תחטיי (תענ׳ א׳ ד׳); וייב לי ואנא שתי (ביצה א׳ ט׳). וכן במאמרים תנאיים (עיין סימן שמ״ד ג׳).

ט) במאמר תכליתי: מהו תיעביד קומוי ויחי? (שבת י״ד ד׳); מהו ישמע קלה ולא ימות? (שם, שם); בעיי תצלי וייחות מיטרא (תענ׳ א׳ ד׳); והורין ליה ... מישחוק ומישתי ולא יסכן (ע״ז ב׳ ב׳); יצלי ואתי מיטרא נחית מיטרא (תענ׳ א׳ ד׳); מה נעביד ועליל? (איכה ר׳ ל״ד.).

י) כשהמאמר השני נותן טעם להראשון אז הוא מקושר: מה נעביד לכון ואתון שטיין? (סוטה ג׳ ד׳); מה נעביד וגזרית? (ב״ר ס״ד י׳); מה נעביד לה והיא מחמרא על גרמה? (שם, ס׳ ח׳); ומה נעביד לכון ואינון עמא שטייא? (ב״ב ט׳ א׳); אחינן, זכוון בהדין גברא והוא ממזר (ויק״ר ל״ב ז׳).

יא) תשובה המקיימת דברי זולתו מקושרת היא: אמר רבי מנא, ויאות (ברכ׳ א׳ א׳); א״ל ועבדין, ר״ל בודאי עושים (יבמ׳ י״ב א׳); ולא פליגי (ברכ׳ ב׳ ד׳).

יב) מאמר הזרוז, כשהוא פעול לפעל האמירה, הוא מקושר: אמרין, וייחות רבי אליעזר (ברכ׳ ב׳ ד׳); א״ל ורוקקין בגויה שבע זימנין (סוטה

א׳ ד׳); א״ל ואתון גבי סבון (תרומ׳ ח׳ ד׳); אמר ר׳ ... ואנא אמרית טעמא (ברכ׳ א׳ ב׳); אמרין ליה, והלוך בגויה (סנה׳ ז׳ י״ג).

יג) שאלות המשיבות לשאלות אחרות, או להצעת דברים, מקושרות הן: ומה טב את מרבך? (כלא׳ ט׳ ג׳); ומה חמית מימר? (ערוב׳ ה׳ א׳); ואילו הויין בחיין לא הוו מייתין? (יבמ׳ ט״ו א׳); ומה ההוא גברא יכיל עביד (שבת ו׳ ט׳); וכל עמא שטיי? (מעש׳ ב׳ ב׳); וכל דא מן הן אתת ליה? (חגיגה ב׳ א׳); ולא מתניתא היא? (יבמ׳ א׳ א׳).

יד) על הרוב נכנס ו״ו החבור בראש מאמר נגודי הכולל נגוד או סתירה לדברים הקודמים, גם אם הדברים ההם רחוקים ואינם הגינים לו. וזה לרוב בבטוים כמו: והכתיב, והתנינן, וכדומה.

טו) כששתי פעולות נעשות בפעם אחת או תכופות זו לזו, אז הן באות נקשרות: שרי תורך ושרי קנקנך (ברכ׳ ב׳ ד׳); אזל זבין תורוי וזבין קנקנוי ואתעביד זבין לבדין למיינוקא (שם, שם); אתון רוחין ועלעולי וחטפוניה מן ידיי (שם, שם); נחית וסליק (שם, שם); שרי ושביק לך (איכה ר׳ א׳ ל״ט).

טז) ו״ו החבור משמש בהגבלת המשך הזמן מנקודה האחת עד האחרת: מן חגא ועד חנוכתה (שבת ב׳ ו׳); מן מנחתה ולעיל (פסח׳ ד׳ א׳); מן פיסחא ועד עצרתא (פסדר״כ ל״ז:); מכא ולהלן (ב״מ ט׳ ה׳); מתמן ולהלן (שם, ה׳ ו׳). אבל: מן חגא לחנוכתה (שבת ב׳ ו׳); מבין ריש שתא לצומא רבא (פאה ז׳ ג׳); מן פסחא לחגא (פסדר״כ ל״ז:).

יז) על פעל החדוש נכנס לפעמים פעל התנועה. בצווי הפעלים האלה על הרוב בלתי קשורים (עיין סימן שכ״ט י״א) ולפעמים קשורים: ושלח שאל (יבמ׳ ד׳ י״א); פוק וחמי (כלא׳ ט׳ ג׳); פוק וַשְׁלֵם (גטין ח׳ ט׳); עולון ושמעון (ר״ה ד׳ א׳); אזלון ונסרון (סנה׳ י׳ ב׳); אזלון ואמרון לון (יומא ח׳ ד׳). אבל הם קשורים על הרוב בספור ובהגדה: אתון ושאלון ליה (תרומ׳ ח׳ ג׳); ייזול וימות (שם, שם); איזיל ואיבעי מיניה (ב״ב ב׳ ג׳); ניזיל וניחות לי (ברכ׳ ב׳ ח׳); אזלון ופשפשוניה (קה״ר ה׳ ח׳); דייתי ויסייעני (ב״ר נ״ט י״א); מאן ייזיל ומייתי ליה? (איכה ר׳ א׳ י״ג).

יח) כששני פעלים מסודרים זה אחר זה שהאחד מהם נותן חזוק לפעולת חברו או מביא בה שנוי מה, אז הם לפעמים קשורים: הוה יתיב ומתני (ערוב׳ י׳ א׳); דהויתן נהיגין ועבדין (ברכ׳ ט׳ ב׳); חזר ואמר (חלה ד׳ ה׳); שרי ומתנח (אסת״ר י׳ ד׳). אבל על הרוב הם בלתי נקשרים: הוה קאים רדי (ברכ׳ ב׳ ד׳); יתיב מתני (מ״ש א׳ ג׳); הוה מצלי מצטער סגין (פס״ר קכ״ג.); יתיבין מתקשין (פסדר״כ קנ״ה.); חמא חד מגבע ואתא (דמאי א׳ ג׳).

יט) הו״ו משמש בכמה מאמרים שקשה להביאם תחת כללים מסוימים: ומהו הנייה לכון ואינון מתקטלין? (קדוש׳ ד׳ א׳); ואשכחוניה ומית (פאה ח׳ ח׳); מי נפקין ולא חזרין (שבת ו׳ ט׳); משגח רבי ואנן סלקין בביתא? (ב״ר י״ז ג׳).

הַנּוֹשֵׂא הַבּוֹדֵד

שלא. א) מסגולת הגלילית, דמיון אחיותיה, להוציא את הנושא מקשורו במאמר ולהעמידו בראש בתור נושא בודד או תלוי, ולמלא את מקומו בתוך המאמר בכנוי השב אליו; ועל ידי זה נעשה המאמר הפשוט למורכב: והדא קניבתא דירקא, מסקין לה לאיגרא ויבשה מגרמה (שביע׳ ז׳ א׳); את, מה אית בך עביד? (חגיגה ב׳ ב׳); הדא שיירתא, שרי מיזבון מינה במועדא (מ״ק ב׳ ג׳); את, מנן לך? (שקל׳ ב׳ ה׳); אנא, חדא מיכלא אנא חכים (שביע׳ י׳ ג׳); רב אחא, הוה ליה צמרמורין (ע״ז ב׳ ב׳); אף אנא, היא צריכה לי (תענ׳ א׳ ב׳); אילין עמודיא דרכינין, מכח קריית אינון רכינין (ב״ב ב׳ ג׳); ודא מתניתא, מה היא? (מעש׳ א׳ ג׳).

ב) הכנוי השב לפעמים נכלל בפעל: רב, כד נחית לתמן, אמר (פאה ו׳ ג׳).

ג) הנושא הבודד יכול להיות הפעול של המאמר הקודם: ואנא חמי רבנן, אתא עובדא קומיהון ואמרין איזיל תלי (תרומ׳ ח׳ ד׳).

ד) לפעמים באים אחרי הנושא הבודד מאמרים מקבילים לו

שנושאיהם חלקי הנושא הבודד הם (עיין דוגמאות בסימן רצ״ט ה׳).

ה) הנושא הבודד הוא לפעמים הענין שעליו דנים: וההן דעיינה, שאלון לרבי ירמיה. אמר לון ... (שבת י״ד ד׳); ים, דתנינן תמן, הזורק בים ארבע אמות, פטור (שם, א׳ א׳); גללי בהמה, אית תניי תני ... ואית תניי תני (שם, ג׳ א׳).

עֲטִיפַת הַמַּאֲמָרִים

שלב. א) כשמסודרים פעלים זה אחר זה בתאורים, ספירת דברים, וכדומה, אז העטיפה בהם נוהגת דמיון עטיפת שמות בודדים (עיין סימן שכ״ח): אתא חד סיעא ואכלון ושתון וצלו עלך (פאה ח׳ ו׳); דתיכל ותשבע ותותר ותיסב לאורחא (איכה ר׳ כ״ה.); עד ייחות ויסוק (כלא׳ ט׳ ו׳); אכל נם ודמך ליה (תרומ׳ ח׳ ג׳); בשלון ירק, אנשון מתקנתיה (פאה ד׳ ח׳).

ב) בסגנון הספור נהוגה רציפות המאמרים בלי אות קשר: רבי זעירא, כד סלק להכא, אזל אקיז דם. אזל בעי מיזבון חדא ליטרא דקופד מן טבחא. א״ל, בכמה הדין ליטרתא? א״ל, בחמשין מניי וחד קורסם. א״ל, סב לך שיתין; ולא קביל עילוי ... א״ל, עביד כי נהגך. ברומשא נחית לבית ועדא. אמר לון ... אמרין ליה ... אמר לון ... שלחון בעיי מייתיתיה ואשכחון ארוניה נפקא (ברכ׳ ב׳ ח׳). עובדא הוה בחד יהודאי דהוה קאים רדי. געת תורתיה קומוי. עבר חד ערביי ושמע קלה. א״ל... געת זמן תניינות. א״ל... א״ל... א״ל... א״ל... א״ל... אזל זבין תורוי וזבין קנקנוי ואתעביד זבין לבדין למיינוקא (ברכ׳ ב׳ ד׳).

הערה: מובן מאליו שאם במשך הספור באים מאמרים שדרכם להיות נקשרים, אז הם באים נקשרים גם בתוך מרוצת הספור.

הַכֶּפֶל בַּמַּאֲמָר הַמָּרְכָּב

שלג. א) במאמר המרכב נכפלת לפעמים מלה או בטוי (עיין הדוגמאות בסימן ש״ל י׳). וכן: אשתכח דהדין דחמישיתה דלא מפסיד

כלום (ב״ק ד׳ א׳), בכפל אות הצרוף. כהדין ירדנא דלא פסיק לא בליליא ולא פסיק ביממא (איכה ר׳ ג׳ ח׳); אם אתא לך בר עממיא לגבך (קה״ר ז׳ כ״ג); אין אתא בר נש גביכון מלכך באורייתא לגבכון (מגלה ג׳ ג׳).

ב) כפל הפעל היחיד מורה על התמדת הפעולה בלי הפסק: והוה סלק וסלק וסלק (ע״ז ג׳ א׳). וכפל יותר מפעל אחד מורה על חזרת הפעולה והשנותה: הוה מזג ליה והוא שתי, הוה מזג ליה והוא שתי (מעש׳ ג׳ ד׳); מטרפסא אזלא, מטרפסא אתייא (קדוש׳ ב׳ ב׳); נחתא וסלקא, נחתא וסלקא (ויק״ר י״ב א׳); אזיל ואתי, אזיל ואתי (שם, שם).

ג) לפעמים נוסף הפעל ״חזר״ לפעל הנכפל: והוה קרי וחזר וקרי, ר״ל והיה הולך וקורא (ברכ׳ א׳ א׳). על הרוב כחו של ״חזר״ הוא להורות על פעם שנית: מצלינא וחזר ומצלי (ר״ה ד׳ י׳); דמחייא וחזרה ומחייא (ברכ׳ ה׳ א׳).

ד) לפעמים בנין המאמר הכפול שונה הוא: אנא הפך ומתהפך בדידי הכא (ב״ק ד׳ א׳); היא הפכה והיא מהפכה (מעש׳ ה׳ ג׳)[1].

ה) כשהפעול הכפול בא מאוין, אז ענין המאמר הוא שלא יתכן להחליט לנושא את הפעולה או את התכונה בשלמות כי אם במדרגה ממוצעת: אשתי ולא אשתי=שתוי ולא שתוי (ע״ז א׳ א׳); קרי ולא קרי, תני ולא תני (קה״ר ה׳ ה׳). בנין אחר למאמר כזה הוא: לא חיי ולא מיית (מ״ש ד׳ ו׳).

ו) בתאור שורת של חזיונות הבאים זה אחר זה נשנה הפעל עם כל חזון: אתחמי ליה זרע ליה, על גבי טבלה, אתחמי מרבץ ליה, אתחמי דסלק, אתחמי מתלש (סנה׳ ז׳ י״ג).

ז) חלקי המאמר המרכב השוים יכולים להשמט מאחד המאמרים (עיין סימן של״ה א׳). אבל על הרוב הגלילית כופלת את שני המאמרים בשלמותם. על ידי הרכבה כזו יוצאים לנו מאמרים מקבילים ולשון נופל על לשון: אתון רוחין, אתון עלעולין וחטפוניה מידיי (ברכ׳ ב׳ ד׳);

1 השוה סגרת ומסגרת (יהושע ו׳ א׳).

מתניתא מסייעא לדין ומתניתא מסייעא לדין (דמאי ו׳ א׳); טעין יתהון ואעיל יתהון (תרומ׳ ח׳ ד׳); אנא אפיקתיה מראובן, אנא מחזיר ליה לראובן (כתוב׳ ב׳ ב׳); תמן הוינא ברישא ותמן הוינא בסיפא ותמן הוינא באמצעיתה (ב״ק ב׳ ו׳); עלין קדמאי ונפקין קדמאי (שבת י״ב ג׳).

סֵדֶר הַמִּלּוֹת בְּמַאֲמָרִים מַקְבִּילִים

שלד. א) סדר המלות במאמרים מקבילים הוא ישר או הפוך. דוגמת הישר היא: יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא (חגיגה א׳ א׳); הדא אמרת, הדא לא אמרת (סנה׳ ה׳ ד׳); הכין שרי והכין אסור (ביצה ה׳ ב׳). ודוגמת סדר הפוך היא: אנא הוינא מעורר שחרה, שחרה לא הוה מעורר לי (ברכ׳ א׳ א׳).

הַשְׁמָטוֹת בְּמַאֲמָרִים כְּפוּלִים

שלה. א) ההשמטות במאמרים פשוטים וכפולים רבות הן בגלילית ואי אפשר לפרטן כולן. והנני נותן רק דוגמאות אחדות והשאר זיל גמור: הב את פלגא מן דידך ואנא ... פלגא מן דידי (נזיר ה׳ ג׳); דלא תעבדין לא תקיעתה בשבתא ולא ... ערבתא בשבתא (סוכה ד׳ א׳); בחד תרע עלון ובתלתא ... נפקין (יבמ׳ א׳ ו׳); כמה ... דידי עבד בדידך (ב״ב ב׳ י״א); אמר (קומי) שמואל (והוא) אכל (ע״ז ג׳ ג׳); מה דהוה עובדא (הכין) הוה עובדא=מעשה שהיה כך היה (ערוב׳ ח׳ ז׳). וביחוד יש לשום לב לשני חזיונות הבאים.

ב) הפעל העוזר הֲוָה על הרוב משמש רק עם הבינוני הראשון במאמר ונשמט מעם שאר הבינוניים: והוה רבי זעירא מקנתר ... וצווח להון סיפרי קיסמי (מעש׳ ג׳ ד׳); הוה סליק פשט סדרוי ... ונחית שבת בבייתיה (מ״ש ה׳ א׳); הוה יתיב ומתני (ערוב׳ י׳ א׳).

ג) וכן נשמט על הרוב כנוי הגוף מאצל הבינוני אם קדם לו כנוי: עד דאנא תמן (אנא) שמע (חגיגה א׳ ד׳); אנא איזול ו(אנא) משיזיב ליה בחיילא (תרומ׳ ח׳ ג׳); מצלינא וחזר ומצלי (ר״ה ד׳ א׳); כד סלקית

להכא (אנא) שמע (חגיגה א׳ ד׳); חמית בחילמאי (אנא) בלע חד כוכב (מ״ש ד׳ ו׳); לא אתית אלא (אנא) בעי למידע (ב״ר ל״ג א׳).

ד) כשפעול אחד תלוי בשני פעלים אז הוא לפעמים נזכר רק פעם אחת: וחמא ... חד מסכן ונסב ליה (חגיגה ב׳ ב׳).

מַאֲמַר הַמַּצָּב

שלו. א) מאמר המצב הוא מאמר שאינו מציין התקדמות הפעולה בספור, כי אם מורה על ענין טפל אצל הפעולה הראשית. כשהמאמר שמי הוא, אז הוא מקושר בו״ו הענין: הוה יתיב ואפוי משניין (מ״ש ד׳ ו׳); הוה מהלך בשוקא וברתיה עימיה (יומא ו׳ ד׳); תיפתר באילין דנפקין וכנפיהון עליהון (ביצה א׳ א׳); רבי אבהו יתיב ומתני ברמשא ותפילין עלוי (ערוב׳ י׳ א׳); אהן דאכל סולת ובדעתיה מיכיל פיתא (ברכ׳ ו׳ ה׳); הא אכל ואינון עילוי (שם, ב׳ ג׳).

ב) במאמרים פעליים, וגם הבינוני בכללם, הקשר על הרוב נשמט: הוה מאריך רוחיה מתחמד מישמוע שועתה (תענ׳ ג׳ ד׳); וקמת ליה חורי עמודא בכייה (שם, א׳ ד׳); אדיק להון בר קפרא, רישיה מכוסיי, מאנוי מבזעין (כתוב׳ י״ב ג׳); הוה יתיב מצמי טפרויי (מ״ק ג׳ א׳); אתון טעינין תלתא ושיתא מיינוקין (יבמ׳ ד׳ י״ב); קאים מתרגם סמיך לעמודא (מגלה ד׳ א׳); עבדית טמיר במערתא תלתא יומין בעי למיקם על הדין טעמא (שביע׳ ח׳ ה׳); וגם עם מלת האיון: וההוא גברא רביע בגויה לא חיי ולא מיית (מ״ש ד׳ ו׳). אבל: לא משתבע בשמיה ומשקר (ברכ׳ א׳ ה׳).

הַמַּאֲמָר הַטָּפֵל

שלז. א) מאמרים טפלים בלתי מקושרים חזון נפרץ בגלילית והם מכל המינים הנמצאים בשפות האחיות, חוץ ממאמרים שהם נשוא המאמר.

ב) מאמר נושא: ומתקריין מתקינין הויין=ואירעו היות מתוקנים

(דמאי ד׳ א׳); אית בחיילי טעין טרחותהון דתריי (כתוב׳ י״ג ח׳); רעותיה מתקרי מארי אוסייאן (קה״ר ד׳ ו׳); סופה מייתה ותסרי מערתא עלינן (ב״ר ס׳ ח׳); אסוותך אָכוֹל מן אילין (ויק״ר ל״ז ב׳); שָׁרָא לכון רמיין קובעתא? (שביע׳ ד׳ א׳).

ג) מאמר פעול: בעי בר נשא ייחון מיתיא (תענ׳ א׳ א׳); כד הוה בעי ייחות מיטרא (שם, ג׳ י״א); אנן בעיין תתן לן ההוא ירחא דעיבורא (יבמ׳ ד׳ י״ב); אנן בעי תקימינון טבאות (גטין א׳ ה׳); אין זכית תיכול מנהון ... (ויק״ר כ״ה ה׳); אין זכיתי אכלית ... (קה״ר ב׳ כ׳); נימר תלמידיה דבר נשא חביב עליה כבריה (ברכ׳ ב׳ ח׳); נימא הלכה כרבי אליעזר (שם, ג׳ א׳); אזיל גלוג לאימך תהוון אינון תינין ולא הוון אתרגון (ויק״ר כ״ה ה׳); מאן דבעי ימות ייזיל וימות גו בייתיה (תרומ׳ ח׳ ג׳); כד אתון ייכלון (תרומ׳ ח׳ ג׳); ולא אתון אכלוניה (חגיגה ב׳ ב׳); ואתון שתיי (תענ׳ ד׳ ה׳).

ד) מאמר בתור פעול שני: חמא חד קטר גרמיה בחבלא מיחות ומיסחי (ברכ׳ ג׳ ד׳); ואנן חמיין הדא מרביתא דתאינתא אתיא בפוריא (שביע׳ א׳ ו׳); וחמית חד מיניי נסב חד גולגלא וזרקיה לרומא (סנה׳ ז׳ י״ג); ארגשת בעלה איסלק (תרומ׳ ח׳ ג׳); חמית בחילמאי משקה זיתא משח (מ״ש ד׳ ו׳); ולא שבקיה עבד (שבת ז׳ ב׳); דשלחיה רביה יעבדיניה ליה (מגלה א׳ י״א); אשכחוניה איעני (ברכ׳ ג׳ א׳); אשכחין אייקד (תרומ׳ ח׳ ג׳); חמא חד עיגל מתנכס געה (כתוב׳ י״ב ג׳); אתחמי לרבנן חסידא דכפר אמי יצלי ומטרא נחת (תענ׳ א׳ ד׳).

ה) מאמר סוכם: נַפֵּשׁ לְרַב הוּנָא יָתֵב לֵהּ, ניתן ריוח לרב הונא שישב לו (כלא׳ ט׳ ג׳); כתוב לי חדא איגרא ניפוק לפרנסתי לארעא ברייתא (מ״ק ג׳ א׳).

ו) מאמר סומך: הא ענתה מייתין יתיה (קה״ר י״א ב׳); הא עֲנְיָתִיךְ תיעלין לביתיך (סוטה א׳ ד׳).

ז) מאמרים התלויים במלות היחס: בגין חָשׁוֹד ליך, משום שאני חושדך (דמאי ד׳ א׳); בגין ניתנינה דבתרה (יבמ׳ ה׳ ד׳); בגין לא

מטייעא לכון (פאה ז׳ ג׳); בגין מפקין עובדא מיניה (גטין ג׳ א׳); ומן דקיקין רבון (שבועי ז׳ ב׳); מן יתיב נם ודמך ליה (תעני ג׳ ט׳); מאן אינון חמיין=משראו (שבוע׳ ח׳ ד׳); מה צדי לי מינך=משום שאני יראׄ ממך (ברכ׳ ז׳ ב׳); על מנת מְתְקָל, כדי להתבזות (פאה ח׳ ו׳); עד ייחות ויסוק (כלא׳ ט׳ ו׳); עד לא יחזור בה (יבמ׳ א׳ ב׳); עד מית שְׂנָא (מ״ק ג׳ ז׳); עד כל עמא גמל חסדא (כתוב׳ א׳ א׳); עד אנן תמן (יבמ׳ ג׳ ג׳); מֵעֲשׂוּקִין ביה (תרומ׳ ח׳ ד׳); ובלחוד לא ידעין מגיריית (שבת ג׳ ב׳).

מַאֲמַר הַיַּחַס בְּלִי אוֹת הַצֵּרוּף

שלח. מאמר יחסי בלי אות הצרוף חזון יקר הוא בגלילית: מן קשויי מקשי לה בר קפרא (ערוב׳ ה׳ ו׳); אית מילין אמרין (מגלה א׳ י״א); אית מתניתא אמרה (שבת ט׳ א׳); מה שלחת לי בני נש בעו מילף (יבמ׳ א׳ ו׳); אית תני (ערוב׳ ח׳ ט׳); חמא חד מבוי שריתיה בליחיא (ערוב׳ א׳ ד׳); צריך בר נש חשש על לווטיה דרבה אפילו על מגן (סנה׳ י׳ ב׳); אית תניי תני (ערוב׳ א׳ א׳).

הַמַּאֲמָר הַיַּחֲסִי עִם אוֹת הַצֵּרוּף

שלט. א) כשאות הצרוף עומדת במקום הנושא אז יתכן זכרון כנוי השב אל הנושא או עזיבתו: אייתי לי בר נש דיסוק תחותי לדיקלא (סנה׳ א׳ א׳); ואית דבעי מימר (ברכ׳ א׳ א׳); בחד דהוה אזיל פריש בימא (קה״ר ג׳ ו׳); ואשכחן לחזנא דאמר (ברכ׳ ט׳ א׳); מילה דאת דמיך לך והיא מנטרא לך (פאה א׳ א׳); שחוק טימייה דפלן דאפיק בריה לעבדא בישא (סנה׳ ז׳ ז׳); יהא שלמא לגברא דטעא בפומיה ולא טעא בעיינוי (נדר׳ ב׳ ז׳); אית בר נש דחכמין לחבריהון באפין (גטין ד׳ ב׳); מאה גרבין דאינון טבין עשרה דינרין (ב״ב ח׳ ט׳).

ב) וכן כשאות הצרוף עומדת במקום הפעול, הכנוי השב נחסר או בא: ענין בתריי מה דאנא אמר (פסח׳ ה׳ ז׳); כל שקויין דאתון עבדין בחולא (שבת ט׳ ג׳); נימר לכון מילתא טבתא דחמית לרב עביד (ברכ׳ ד׳

א׳); דא היא דנבייא מקנטר לן (תענ׳ ב׳ א׳); אילין תענייתא דאנן עבדין (תענ׳ ב׳ א׳); מילה דאנא מנטר לה (פאה א׳ א׳); בחד טרסיי דהוון יהבין ליה סימוך גו אכום (תרומ׳ א׳ א׳); ולית בר נש הוי שמע מילה דלית חבריה שמיע ליה? (ערוב׳ ט׳ ג׳).

ג) כשאות הצרוף עומדת במקום שם הסומך, אז זכרון הכנוי השב אליו מחייב להזכר: אהנו דאת מתני בשבחיה (כלא׳ ט׳ ג׳); תיפתר באילין כופרנייא דקיקייא דאורחיהון מסתלקא עד דהוא אימּמא (ברכ׳ א׳ א׳); ענבין דלקי תַּלְתֵּיהוֹן (ערלה א׳ ה׳); רבי יהושע דלווייתיה שכיחא ליה (מעש׳ ב׳ ב׳); בר נש דאימיה מבסרא ליה ואיתתיה דאבוהי מוקרא ליה (ברכ׳ ב׳ ח׳).

ד) כשאות הצרוף עומדת במקום שם התלוי במלת היחס, הכנוי השב מצוי: מילין דכל עמא מודויי בהון (שבת י״א א׳); מילין דיצרן שמע לן נעבדינון (דמאי ג׳ ב׳).

ה) כשאות הצרוף עומדת מקום שם הזמן, אז חסר הכנוי השב: עבדה טמורה גבן תלתא יומין דלא טעמא כלום (דמאי א׳ ג׳); בחולא דלית ליה מה לוכל — בשבתא דאית ליה מה לוכל (ערוב׳ ח׳ ב׳); בשעתא דאיתיהיבת תורה לישראל (ברכ׳ א׳ ב׳).

ו) כשאות הצרוף עומדת מקום שם המקום אז הכנוי השב יכול להחסר או יתכן לבוא. במקום הכנוי יתכן לבוא גם תאר הפעל: אית אתרין דמתרן טרפיהון אפילו בקייטא (כלא׳ ז׳ ב׳); אית אתרין דזרבין עימרא מן גו (שם, ט׳ ב׳). כל קרייא דהוון עלין בה (תענ׳ ד׳ ה׳); כל קרייא דהוינן עלין תמן (שם, שם); אתר דזרע רובע דחיטין (כלא׳ ב׳ א׳); אית אתר דשתי ובתר כן מיגם (אסת״ר ב׳ י״ג). אית אתר דצווחין למרגליתא דורא (שם, ב׳ ט׳).

ז) הכנוי השב נשמט כשעליו לבוא במלת היחס העומדת לפני השם המיוחס: יסבון באתר דלא חכמין להון (יבמ׳ ב׳ ד׳); מן ההוא שעתא דיהבת אצבעתך עלה (כלא׳ ט׳ ג׳).

ח) וכן נשמט הכנוי השב כשעומד לפני המאמר היחסי בבחינת

מצטרף תאר הפעל המציין זמן מקום או אופן הפעולה: הן דאתון משכחין מיסתחון מיא (ברכ׳ ח׳ ב׳); כל הן דהוא מתבע (כלא׳ ט׳ ג׳). ומכל שכן כשמלת היחס קודמת למצטרף: ייזיל להן דמוקרין ליה (ברכ׳ ב׳ ח׳); נחת ליה כהנא מן הן דסלק (שם, שם).

ט) כשהמאמר היחסי מתיחס אל גוף ראשון או שני, הגוף ההוא מתקיים גם בו: אנא הוא נשרא דחשיבית למיתי בעשרה יומין (איכה ר׳ ד׳ כ״ב); על דעתך דתימר (כתוב׳ ד׳ ה׳); על דעתך דאת אמר (יבמ׳ ד׳ י״א).

י) כשהמאמר היחסי מתיחס אל מקום, אז נמצא לפעמים תאר הפעל המורה על מקום במאמר התכוף, על דרך הסכימות העונה על שם המקום המיוחס: הן דליסטאות מקפח תמן מצטלב (אסת״ר א׳ י״ב).

יא) וכן הדין עם כנוי הגוף: אהן מוצא דבגויה, הוא מרערע כתלייא (סנה׳ י׳ א׳); ההוא מילתא דאמר לך הוא הוה נטילת רשות דידיה (ברכ׳ ב׳ ח׳); באילין דלית אורחהון מתחמיא בימּמא לא משערין בהון (ברכ׳ א׳ א׳); אף חדא מצוה דהויתן נהיגין ועבדין עמי מנעתונה מיני (שם, ב׳ ח׳).

יב) אות הצרוף יכולה לשמש בבחינת שם בלי כל מצטרף: דלא יהב לא יהב (גטין ד׳ ב׳).

אבל על הרוב נכנס עליה מצטרף בדמות כנוי השאלה או הרמוז או שם המשמש בתור כנוי סתמי: מאן דבעי מיסוק יסוק (תענ׳ ד׳ ז׳); מה דאית ליה עבידא ייזול ועבד (ברכ׳ ג׳ ד׳); חמי מה דאת עביד (סנה׳ ז׳ י״ג); מאן דאמר לך רבי דמך אנן קטלין ליה (כלא׳ ט׳ ג׳); כל מה דיימר לי בר נשא אנא עביד (שם, שם); בההוא דלא מצטער וחמי (מ״ש ד׳ ו׳); בההיא דשחיק חד לתלתא (תרומ׳ ח׳ ג׳); הדא דתימר (ברכ׳ א׳ א׳); אהן דגחיך (שם, ב׳ ח׳); כל דמטי יחכום זוגיה (חגיגה ב׳ ב׳).

יג) כנוי השאלה מָה יכולה לשמש בתור מלת הצרוף: חמי מה אמר (מ״ש ד׳ ב׳); לית אהן סבא ידע מה עביד (ע״ז ג׳ א׳); דא היא מה חמית מימר (שבוע׳ א׳ ג׳); ולא אנא ידע מה שמעית (שבת ו׳ ה׳); וחמינן מה ההוא אבונן עביד (ויק״ר י״ב א׳).

יד) המאמר היחסי יכול להקדים להשם שהוא מתיחס אליו: כל מה דהוה אכיל משוקא הוה אכיל (שבת ב׳ ז׳); מה דאת זרע לית את כנש (מ״ש ד׳ ו׳); מה דהוה עובדא הוה עובדא=מעשה שהיה כן היה (ערוב׳ ח׳ ז׳).

אוֹת הַצֵּרוּף הַמַּדְגֶּשֶׁת

שמ. לפעמים מכניסים על הנשוא את אות הצרוף להדגשת הפעולה: אין, בבליא, דקמתיה עליה (שבת ו׳ ב׳); ואנא דאייתיתה (שרידי רמ״ב); ואינון דמרין כן (ב״ק ח׳ ו׳); ולא הוה דשמעה (ב״ב ו׳ ב׳); ההוא גיטא דיהבת לה? (גטין ד׳ א׳); אלא להן דאתינן (תענ׳ ד׳ ג׳).

הַהַתְאָמָה בַּמַּאֲמָר הַיַּחֲסִי

שמא. המאמר היחסי מתאים לעולם אל מה שהוא מתיחס אליו במין במספר ובגוף המדבר. אבל כשהוא מתיחס אל מקום, אז הפעל במאמר היחסי יכול לבוא ברבים בהתאמה לאנשי המקום המובנים מכללו: אית אתר דצווחין למרגליתא דורא (אסת״ר ב׳ ט׳).

הַמַּאֲמָר הַיַּחֲסִי הַמִּתְיַחֵס אֶל הַנָּשׂוּא

שמב. א) המאמר היחסי הזה גם הוא עומד במקום השם והוא יכול לשמש כמוהו בתור נושא, נשוא, פעול, סוכם וסומך נשואי.

ב) בתור נושא: גזירה דהוא רבע ואת קאים ומשמש תחתוי (ברכ׳ ח׳ ה׳); לית אפשר דאנא נפיק מיכא (שבת ו׳ ט׳); לא מסתיה דסליקא לכהונתא (כתוב׳ ב׳ ה׳); מסתברא דיודי רב חסדא (ברכ׳ ב׳ ד׳); לא ביש לי דאמרת על טהור טמא (ע״ז ב׳ ד׳).

ג) בתור פעול: — א נהיר את דהויתון אמרין (כתוב׳ ה׳ ה׳); אנא ידע דאת לי (ברכ׳ א׳ ב׳); דלא בעי דחשדוניה (דמאי ז׳ א׳); חמית בחלמי דרקיע נפל (כלא׳ ט׳ ג׳); שמע דאתת אימיה לבוצרה (ברכ׳ ג׳ א׳).

ב אחרי פעל האמירה נכנס לעתים קרובות אות הצרוף על הפעול: מימר למלכא דלית את מליך (שבוע׳ א׳ ו׳); אמרין דאית לדמה בן נתינה (קדוש׳ א׳ ז׳); אמרין לה דאת מוליד בר דכר (מ״ש ד׳ ו׳); א״ל דאת מייתי איזייא (שם, שם). כשמאמר הפעול מתחיל במלת הטעם או בכנוי השאלה, אז אות הצרוף נכנסת בתוך המאמר: אמר לה: אין, ברתי, דאת שרייה ליה (יבמ׳ ח׳ ב׳); חזר ואמר: אין, דשמיע (שם, א׳ ה׳); ואמר: אין, דאמרה (שם, ד׳ י״א); אמרין: דילמא דאחשד לן (ברכ׳ ב׳ ח׳); אמר ליה: אין, דצלייתי עלך (שבת ב׳ ו׳); אמרי: מאן דאית ליה טבא דכוותיה? (קדוש׳ א׳ ז׳); אמרי: מאן דהורי לן? (מ״ש ד׳ א׳); ואמרית: דילמא דאנשיתה מתקנה (דמאי ד׳ א׳); אמר: אי דהכא גברא שקר (שבת ו׳ ט׳); ופעם אחת נמצאת אות הצרוף מתמצעת גם אחרי פעל: אמרון ליה: ייא דהוא גוברא מחרם (מ״ק ג׳ א׳).

ג אחרי פעלים המורים על השגת החושים, מחשבה, וכדומה, נושא המאמר היחסי נתלה לפעמים בפעל המאמר הראשי, בדרך ישר, בתור פעולו של הפעל, ושאר המאמר משמש בתור פעל שני בצורת מאמר יחסי: שמעון קליה דיימור (דמאי ו׳ ח׳); ואנן חמיין ציבורא דלא מפרשין (מ״ש ה׳ ב׳); ואנן חמיי ציבורא דלא מיכלון (יבמ׳ ז׳ ג׳); אתא ואשכחינון דהוו עסקין ב׳ (איכה ר׳ ד׳ כ״ב). צורת מאמר כזה חזונה יקר בגלילית, במקומו משמשים בניני המאמר המדוברים בסימן שי״ז וסימן של״ז.

ד בתור פעול מסובב: יאות עבד דלא עבר קומיך (ברכ׳ ב׳ א׳).

ד) אחרי דבור השבועה נמצאים מאמרים בלי אות הצרוף וגם עמה; והאחרון הוא הנהוג: בחייכון! אמרין בביתיה דטרפון (שביע׳ ד׳ ב׳); איפופי ישראל! לא עללה לביתי (נדר׳ י״א א׳). אבל: משה! דאנא אמר טעמא (דמאי ד׳ א׳); ייתי עלי דלא ידעית (גטין א׳ ב׳); וייתי עלי דלא כעסית עלוי (ברכ׳ ב׳ ח׳).

ה) בתור סוכם: מה ביש מנהגא דהכא! דלא אכיל בר נש ... (ברכ׳ ב׳ ח׳); הבון דעתיכון דאתון מיכול קיסיא בסופא (שבת ז׳ ב׳); יהב דעתך דאת מישתי חרנה (ברכ׳ ז׳ ג׳).

ו) דוגמת מאמר יחסי עם פעל מתפעל הוא: אתחמי דסלק (סנה׳ ז׳ י״ג).

ז) על הרוב בא המאמר היחסי ביחס הקִנין אחרי מלות היחס, וברוב שמושם באופן הזה נהיו מלות היחס עם ד׳ אחריהן למלות הקשור. ונרשום פה רק היותר רגילים והיותר חשובים.

א כַּד, כש׳, עם העבר: כד שמע (גטין ג׳ א׳); כד סלק (תרומ׳ ד׳ ז׳); כד נחתון (שם, ח׳ ג׳); כד הוה נפיק (ברכ׳ ד׳ ד׳). — עם הבינוני: כד הוי את (תענ׳ א׳ ד׳); כד דמיך ליה (ויק״ר ל״ד י״ב). — עם העתיד: כד ימטי (תרומ׳ י״א ד׳); כד תיחמיניה (ברכ׳ ב׳ א׳); — עם כנויים: כד הוא (תרומ׳ א׳ א׳); כד אינון (סוטה ז׳ ו׳); כד את עליל (הענ׳ א׳ ד׳); ועם מלת האיון: כד לית היא טבא (ע״ז ב׳ ב׳).

אות הצרוף לפעמים נכפלת: כד דהוא (גטין ז׳ א׳) ‖ כד דו (פאה א׳ א׳; תרומ׳ א׳ א׳) ‖ כַּדּוּ נגיב (שבת ה׳ א׳); כד דהיא (סוטה ז׳ ו׳) ‖ כַּדִּי זמן מועט (קדוש׳ ג׳ ב׳); כדי טבא (ע״ז ב׳ ב׳); כד דלא שמע (גטין ג׳ א׳); כד דאית (שבת ו׳ ב׳); כד דאנא, כד דאתית (תענ׳ א׳ ד׳); וכד דהוה נפק (שם, ד׳ ה׳).

ב כִּי (עיין סימן י״ח א׳), מעין הקודם: כי מטפלון (פאה ח׳ ח׳); כי אכל (תרומ׳ ח׳ ג׳); כי מימסמס ביה (שבת י״ט ב׳); כי הוה בר נש שאיל ליה (ע״ז ב׳ ג׳).

הערה: א) כד, כי, לפעמים נשמטות: אלא ... תסלק לארעא דישראל את שאיל לה (תרומ׳ ד׳ ז׳); מטא ביתיה מטפי לה (שבת ב׳ א׳); שרי מלכא נפק — שרי עליל (ברכ׳ א׳ א׳).

ב) פעם אחת נשמט הכנוי אחרי כד: כד עויר (אסת״ר ט׳ ב׳).

ג) מהבבלית: כַּד, כִּי, כמו, כמו ש׳: כד תנינן תמן (ברכ׳ א׳ א׳); דכי הדא מילתא (ערוב׳ ב׳ א׳); כדרבי אמי (ב״ר י״א ב׳); כדעבד (איכה ר׳ פת׳ כ״ג).

ג כַּדּוּ (<כד דהוא): כַּדּוּ דְ׳, מדי: וכדו דהוון חמין בר נש (תענ׳ ד׳ ה׳).

ד כַּדּוּ דְ׳, עתה ש׳: וכדו דהיא חריבא (פסדר״כ קי״ג.) || וְכַדּוּן דִּמְטָת לִי (סוטה ה׳ ה׳); וכדו דצבעתיה אוכם (ב״ק ט׳ ה׳); וכדו דאמרת (ב״ר מ״ה ה׳).

ח) כַּמָּה דְ׳: כמה דנסבין אילין יסבין אילין (ב״ב ח׳ ט׳).

ט) כְּמָה דְ׳, כמו ש׳: כמה דתימא (תרומ׳ א׳ א׳); כמה דאינון (שם, ב׳ ב׳); כמה דתמר (הור׳ ג׳ ה׳); כמה דאנון אמרין (תרומ׳ ד׳ ג׳); כמה דאשתעייא קרייא אשתעיית מתניתא (ב״ק א׳ א׳); כמה דתימר תמן — אוף הכא (שם, שם); כמה ד׳ — כן אוף — (שבת ח׳ א׳); כמה ד׳ — כן (כלא׳ ט׳ ג׳; גטין ד׳ ד׳; ב״ר מ״ה ה׳).

י) לפני מאמר פעלי שיש בראשו נושא נקשר או בודד משמשת כְּהָדָא דְ׳: כהדא דר׳ חייא בר ווא הוה ברומי (מ״ש ד׳ א׳). אבל על הרוב הד׳ נשמט.

הערה: א) כמה ד׳ — כך (ויק״ר כ״ה א׳; קה״ר ה׳ י״ד).
ב) כְּמָה דְ׳, כאשר; כש׳: כמה דעבד עבידא — כמה דשרו למיכל (איכה ר׳ א׳ י״ג); דכמא דההיא רבייא היא קטנא=כל מה שהיא גדלה היא מתקטנת (שם, א׳ נ״א).

יא) כֵּוָן דְ׳, א as soon as: וכיון דאתון עללין (חגיגה ב׳ ב׳); כיון דמטון ללמינא (ברכ׳ ג׳ ד׳).

ב לפי, מפני, since: כיון דלא שמע ליה (ברכ׳ ג׳ ד׳); על הרוב משמש במובן זה מִכֵּוָן: מכיון דעניתון קדושתא (ברכ׳ ה׳ ג׳).

יב) מִן דְ׳, מַן דְ׳, מָה דְ׳, מִדְ׳, מִי, א משל: מדחילפיי (תרומ׳ א׳ ה׳); מאן דית לִי, ממה שיש לי (סוטה ה׳ ה׳); מי חַיָּיא, מִי דָמְכַיָּא (ברכ׳ א׳ א׳).

ב כש׳, as, when: מִדִּדְמַךְ, כשהיה נוטה למות (תענ׳ ד׳ ד׳); מאן אילין חמיין (מכות א׳ ז׳); מי עליל (שבת ו׳ ט׳); מי חמי (נדר׳ ו׳ י״א); מי דמיך (סוטה ט׳ ט״ז).

ג כש׳, מש׳, אחרי ש׳, as, after: מן דדמך (תענ׳ ד׳ ב׳); מן דגליית לך הספא (מעש׳ ה׳ ג׳); מן דייתון (ב״ק ג׳ א׳); מאן דמתקון לון (סוטה ח׳ א׳); מדהוא צליל (תרומ׳ ח׳ א׳); מי אתי (סוכה ב׳ ה׳); מה דטלא פייגא (פסח׳ ג׳ א׳).

ד בעוד ש׳, while: מי משתעי (גטין ד׳ א׳); מי עלל (שבת ו׳ ט׳); מי נפקין (שם, שם); מיי אמר (שם, א׳ ד׳); מה צדי לי מינך (ברכ׳ ז׳ ב׳); מן דאכלין (קה״ר ז׳ י״א).

ה מפני ש׳, יען: מי סברת (ברכ׳ ב׳ ח׳); מי בעיתא (בכור׳ ג׳ ג׳); מן דלא ידע (סנה׳ ה׳ ג׳); מידחיל מינכון (הור׳ ג׳ א׳) ‖ מה דחיל מינכון (סנה׳ ב׳ ט׳).

ו במקום, תחת: מן דאת קטר לולבך קטור רגליך (ב״ר ו׳ ה׳).

ז =מִן מָה דְ׳ (עיין סימן רצ״ג ו׳): מן דרבי אמי יתיב מתני — הדא אמרה (חגיגה ב׳ א׳).

יג) מִמָּה דְ׳, מפני ש׳: ממה דהוא גברא חשוד ... קום שלם ליה (שבוע׳ ז׳ ד׳).

יד) עַד דְ׳, א עד ש׳, until that: עד דאתעבדון טפרוי סומוקן (ר״ה ב׳ ה׳); עַדִּי (<עד דהיא) מודי (שבת ב׳ ג׳).

ב בעוד ש׳: עד דאנא תמן (ערוב׳ א׳ א׳); עד דו תמן (שבת ו׳ ט׳); עד דאינין עסיקין דין עם דין (ב״מ ב׳ ה׳).

ג קודם ש׳, until: לא אספיק משאל עד דמפעפעת בידיה (תרומ׳ ח׳ ג׳); לא איספק משתייה עד דאיתחלחל (שם, שם). וביחוד: עַד דְלָא: עד דלא תצנן (יבמ׳ ד׳ י״א); לא מטון אפיפסירוס עד דאזלון כולהון (תרומ׳ ח׳ ד׳).

ד תחת, במקום: עד דאת מקשי ... קשייתה ... (מ״ש ה׳ א׳; יבמ׳ י״ג ו׳); עד דו מקשי ליה ... יקשינה ... (ב״ק ד׳ ה׳); עד דאנא קטיל אנא

מתקטיל (תרומ׳ ח׳ ד׳; עיין סימן שנ״א). ובהבלעת מלת עַד: הא דאת קטר לולבך קטור רגליך (שבת ב׳ ו׳; עיין סימן ל״ה).

טו) עַל דְ׳, א מעין הקודם: על דאת מקשי על ... קשייתה על ... (נדר׳ ד׳ י׳).

ב מפני: על דהות דחיק ליה (ב״מ ד׳ ג׳).

ג =עַל דַּעְתֵּהּ דְ׳: על דרבי אחא (ערוב׳ א׳ ו׳). ובהשמטת אות הצרוף: לא סלק על בר נש מיכול (דמאי ד׳ א׳).

הערה: עִם דְ׳, בעוד ש׳: עם דמתעסקין דין עם דין (ויק״ר ה׳ א׳).

טז) א אות ד׳ לבדה יכולה לשמש בלי מלת היחס להורות על יחסים הגיוניים שונים. כשמאמר יחסי כזה משמש להוראת הפעולה הראשית, בבחינת תאר הפעל או בבחינת פעול, אז מקומו לעולם אחר נשוא המאמר הראשי:

ב להוראת הטעם והסבה: פוק הכא לגביהון דאינון הכא (סנה׳ ז׳ י״ג); צלון על ברי דלא מוליד (שם, שם); לי נא יכלה דאינון מטלקין בימא (שם, שם); הב ליה יתיר דנפשיה מרתי (פאה ח׳ ב׳); ומה ההוא גברא יכיל עביד דאלההון דיהודאי מתפייס בפלגיה עיגול? (שבת ו׳ ט׳).

ג להוראת התכלית: מסר ליה שני תלמידין דיהלכון עימיה (כלא׳ ט׳ ג׳); שאולה הות דנצלי בה (תענ׳ א׳ ד׳); דלא יתן בר נש עיניה עלה (שם, שם); דיהא פליג למסכניא (פאה ח׳ ב׳); הבון ליה דליכול (ברכ׳ ז׳ ב׳); אייתוניה דילקי (יבמ׳ ב׳ ו׳); דאוקרינון דנירת גן עדן (פאה א׳ א׳); דלא תהוי עליל ונפיק גו ביתי (ב״מ י׳ ב׳).

ד להורות על המאמר הנמשך: חכים רבי לבר פדיה דאת אמר שמועתא משמיה? (שבת א׳ ב׳); מה הנייה אית לך דאינון מתקטלין?

(קדוש׳ ג׳ י״ג); רחיציא אנן דברגליה חריב וברגליה מתבניי (ברכ׳ ב׳ ד׳); מה עסקך דכל תבשיל דאת מייתי קומינך ... (סנה׳ ז׳ י״ג).

הערה: מהבבלית: אתון דבני אתרא מקדמין ליה (איכה ר׳ א׳ י״א). (עיין ספרי דק׳ הארמית הבבלית סימן תקנ״א י״ט).

יז) דִילְמָא, דִּלְמָא, שמא, אולי, באה לעולם בראש המאמר ועל הרוב באה אות ד׳ אחריה: דילמא תרין עובדין אינון (ברכ׳ ב׳ ז׳); דילמא לא כביש צינתה? (שבת ד׳ ג׳); וחשין דילמא דאכלין זבחי מתים (סנה׳ ז׳ י״ג); אמרין דילמא דחללינן שבתא (כלא׳ ט׳ ג׳); אמרין דילמא דאחשד לן (ברכ׳ ב׳ ח׳); דילמא דו בעי פריטין טובא (פאה א׳ א׳).

יח) הכפלת אות הצרוף נמצאת: אישתכח דהדין דחמישיתה דלא מפסיד כלום (ב״ק ד׳ א׳).

הערה: על דבר המאמרים היחסיים במאמרי השאלה עיין סימן ר״צ ג׳ וד׳, רצ״א ב׳ ב׳. במאמרי השאלה הבלתי ישרה עיין סימן ש״נ; ובמאמרים התנאיים עיין סימן שמ״ד ב׳.

לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן בַּמַּאֲמָר הַיַּחֲסִי

שמג. א) כשנשוא המאמר הפעלי נופל על לשון הנשוא במאמר היחסי אז משמעותו — אם הנשוא במאמר הפעלי הוא עתיד — שאין למדבר ענין וחפץ בפעולה: מאן דבעי מיסוק יסוק (תענ׳ ד׳ ז׳); מאן דבעי אסתמיא יסתמיי (ע״ז ב׳ ב׳); מאן דבעי לממת ימות (שם, שם).

ב) עם העבר והבינוני משמעותו שהדבר אין לשנות, אין להשיב, אין לו תקנה, וכדומה: דלא יהב לא יהב (גטין ה׳ ז׳); הן דמטא מטא (סנה׳ א׳ ב׳); דזכה זכה (קדוש׳ א׳ ז׳); מה דאזל אזל (קה״ר ט׳ ז׳); כד הוינא הוינא (שם, א׳ י״ב); ומה דאת גזי גזי (גטין ה׳ ז׳).

מַאֲמַר הַתְּנָאִי

הַתְּנָאִי הַפָּשׁוּט

שמד. א) מלת התנאי בתנאי הממשי היא אִן, אִי, ועל המעט מן המעט גם אִם. כשהתנאי כבר נתקיים אז הפעל בתנאי בזמן העבר: אין דאיתאמרת לא איתאמרת אלא מן אילין מילייא דהכין הכין (מ״ק ג׳ ה׳); די (<דאי) לא הוה עביד ליה כן לא הוה אתי (תרומ׳ י״א ד׳); ואין לא הוה רבי אבהו עבר לא הוה מְפַּני טְלַייה (מגלה ג׳ ג׳); אין הוה שמיע ... קנטרי (מ״ש א׳ ג׳); אי לא הוות חדא נפקא מתמן לא הוות ילדא (תענ׳ ד׳ ה׳); אי בעיתון מקשייה איקשון על הדא (תרומ׳ ה׳ א׳); אי לאו דתנינתא רבי יוחנן הוות צריכה לן (כתוב׳ ח׳ ט׳).

ב) אם התנאי עוד לא נתקיים, אבל הוא אפשר הקיום, אז משמש בתנאי הבינוני או העתיד, או העבר במובן העתיד, ובתשובתו, הבינוני או העתיד. כשהתשובה כוללת פקודה, אז משמש בה העתיד או הצווי: ואין קמון יתמי וערון אנא יהיב לון (כתוב׳ ו׳ ו׳); אין לית אתון יהבין ליה אנן מחרבין מדינתא (תרומ׳ ח׳ ד׳); אין סליק ... אנא מותיב ... (כלא׳ ט׳ ג׳); אין לא קציץ בעליך יהיב לך (ב״מ ט׳ ד׳); אי ידעה בהו תקבור ברה (שבוע׳ ו׳ ה׳); אין את עליל את מקלקל וורדיה (מעש׳ ב׳ ג׳); אין הוה לכון אריסטון ... תהוון מצלין ... (ברכ׳ ד׳ א׳); ואין אתא ... לא יהוי לי עליך כלום (קדוש׳ ג׳ ב׳); אין איתת איתא מישאלינכון אימרון לה ... (נדר׳ ח׳ א׳); אין חמיתינון ... לא תתרחץ ... (שבת ב׳ ו׳); אין יסב ... צריך למיסב ... (מ״ש ד׳ ה׳); אין קטעון רישך לא תשמע לון (מגלה ד׳ ה׳); אין לא יהב לך קרטיסה לא תתן ליה כלום (קדוש׳ ג׳ ד׳); אין לא מתעבדא כדון לא מתעבדא עוד (מ״ק א׳ ב׳).

ג) על התשובה נכנסת לפעמים ו״ו: אין אתא משיחא ואנא מעתד (כתוב׳ י״ב ג׳); דאין אנא שרי והוא אסיר (שביע׳ ט׳ א׳).

ד) המקור יכול לשמש במקום הפעל בתנאי וגם בתשובתו: אין

מקטעה ידיה חיי הוא (סנה׳ ט׳ ג׳); אין מטרחת עלי מיפסק הוא (פאה א׳ א׳); אין חמי ליה מילף מילף הוא (חלה א׳ א׳); אין חמי למיתי מיתי הוא (סוטה ט׳ י״ג).

ה) מאמר התנאי יכול להיות מאמר שמי: אין כולהון בר אימי אהן בר רב אימי (מעש׳ ד׳ ג׳); אין לית קומך יומא דין בתר יומין אתי ונסיב (ברכ׳ ב׳ ד׳); די לא כן בכפלא הוות מעבד (פאה ז׳ ג׳).

ו) מלת התנאי תתכן להשמט: מעיקא היא ליה הוא משבק לה (כתוב׳ ה׳ א׳); תסלק לארעא דישראל את שאיל לה (תרומ׳ ד׳ ז׳); קאים אנא ואינון אמרין מלכא דאתרא קדם (ע״ז א׳ א׳); טלטלתניה מן ארעא לא יכיל עבד כלום (חגיגה ב׳ ב׳); דאנן הכא מאן הכא? (סוכה ה׳ ד׳); אנא אמר לך מלכא קטיל לי (תענ׳ ד׳ ה׳). וזה נוהג ביחוד במשלי עם: לא תיסב מן בר נש כלום ולית את יהיב כלום (ב״ר ע״ח י״ב); סב מן איבה והב לפלופה (תרומ׳ י׳ ו׳).

ז) מין אחד של תנאי מאוין הוא כשתשובת התנאי קודמת לתנאי ומלת אֶלָּא מציעה את התנאי: מאן יעביד דא אלא אבוך? (דמאי ה׳ ח׳); מאן יעבד דא אלא אחוי דאימיה דרב כהנא? (יבמ׳ י״ב א׳); מאן תבר הדא מקמתא אלא ברך? (ב״ר ע״ג ה׳).

ח) כשתשובת התנאי היא שאלה או צווי אז היא יכולה להקדים את התנאי גם בקיום: מה לך בכי אין מסקון לך? (כתוב׳ י״ב ג׳); אייתיבון ... דְלא אפיקת ... (שם, ו׳ ז׳).

ט) גוף סתמי יכול להכנס בראש התנאי והתנאי נכנס בין הנושא להנשוא בצורת מאמר יחסי: מאן דאמר לי הדא מילתא אנא משקי ליה קונדיטון (קדוש׳ א׳ ב׳); מאן דבעי מיסוק יסוק (תענ׳ ד׳ ז׳).

י) מלת התנאי אִן משמשת לפעמים במובן זמני: אין סחית לא ידעית (כלא׳ ט׳ ג׳); אין צפרית ... (חגיגה ב׳ ב׳).

שמה. א) בתנאי הדמיוני משמשת מלת אִלּוּ בקיום ואִלּוּלָא ד׳, או אִלּוּלֵי ד׳, באיון: כשהתנאי מתיחס אל מה שעבר אז באים בתנאי ובתשובתו העבר או הבינוני המרכב: אילו איתתבת תמן אית הוות יאות (ערלה ג׳ ב׳); אילו הוית גבאי לא אבאשתא (קדוש׳ א׳ ב׳); אילו הוה

בימּמא הוינן חמיין מה קומינן (ברכ׳ ג׳ ה׳); אילו הוה דמיך לא הוה מתער על ידך (סנה׳ י׳ ב׳); אילו הוות זרעתה הוות עבדה סגין (ב״מ ט׳ ה׳); אילו מאן דנסב מרטוט ויהב לה על רישיה בשעת צינתה דילמא לא כביש צינתה? (שבת ד׳ ג׳).

ב) אילולא דהוות ידעה בהון לא קברתיה (שבוע׳ ו׳ ה׳); אילולי דתניתה רבי הושעיה הוות צריכה לן (יבמ׳ ד׳ ג׳); אילולי דאתגלי חמרא מבשלא דידי הוינה משקי לכון מיניה (תרומ׳ ח׳ ג׳); ובהשמטת הד׳: אילולי הוה בר נשא רבא לא יתב ליה ... (שקל׳ ה׳ ד׳).

ג) כשהמלה העומדת אחרי ״אלולי״ היא שם, אז אות ד׳ נעתק לאחריו: אילולי אלהא דקטלי מאן יכיל קטלי (תענ׳ ד׳ ה׳).

ד) לפעמים נשמט הֲוָה מלפני הבינוני: אילולי דאתון מרחמין שמועתא ... (תרומ׳ ח׳ ג׳); אלולא דחמיי ... לא הוה ... (יבמ׳ י״ב א׳).

ה) כשהתנאי מתיחס אל העתיד אז בא העתיד או הבינוני: אילו דיחזיר ויסבינה לית מרי חובה אתי וטריף? (ב״ב י׳ ט׳).

ו) גם בתנאי הדמיוני יכול לבוא מקור במקום פעל: אילו הוה אמר להון מה הוה מימר להון (דמאי ג׳ ד׳); אילו הות לי משח הוינא מיתן לך (מ״ש א׳ א׳); אילו אפשר דלא מיתן גביה משח ... (מעש׳ ד׳ א׳).

ז) התשובה לפעמים מקדמת את התנאי: נייח ליה אילו איתרים רישיה ולא עבד כן (סוטה ט׳ ט״ו).

שמו. א) הצעת הדבור בתנאי הותורי היא אַף, אֲפִלּוּ, אַף עַל גַּב דְ׳: רבי מאיר חמי אפילו סב עם הארץ ומיקם ליה מן קמוי (בכור׳ ג׳ ג׳); ואפילו דסבר שמואל ... לא דמי מבוי לאכסדרא (ערוב׳ א׳ א׳); אפילו דאת יהיב לי כמה דידי אנא בעי גבך (שבוע׳ ח׳ ד׳); אף על גב דלא אמר רבי יוסי דא מילתא אמר דכוותה (שבת ז׳ א׳); אף על גב דהוא מברך על גריזמתה בסופה לא פטר סולתא (ברכ׳ ו׳ ה׳); אפילו כן לא הורי (תרומ׳ ב׳ א׳); ואי סכנה הוית אפילו ר׳ אימי יטפי (נדר׳ ד׳ ט׳); אילולא דאנא וותרן אפילו קלוסיתיה דעל רישך דידי הוא (גטין ד׳ ג׳).

ב) התנאי או תשובתו יכול להשמט ואז המאמר מאמר הגדי במובן ותורי: אף חדא מצוה ... מנעתונה מיני (ברכ׳ ב׳ ח׳); אפילו תימר לית

הוא פליגא (מ״ש ה׳ ב׳); ואפילו תימר דר׳ שמעון הוא (שבת ז׳ ב׳); אפילו לחמרתיה דרבי פנחס בן יאיר לא אידמינן (דמאי א׳ ג׳); אפילו בעי רבי יוחנן מיכפור (ב״ב ט׳ ו׳).

הַתְּנָאי הַמְחֻלָּק

שמז. בתנאי המחולק, כשהוא מציע בחירה בין שני דברים המאמרים הם בלתי מקושרים; אבל כשיש נגוד בין שני הדברים אז הם מקושרים: אין תימר לקולא, ניחא; אין תימר לחומרא, הא תנינן ... (תרומ׳ ט׳ ג׳); אין תימר ... אין תימר ... (ערוב׳ א׳ ו׳); אין אכיל עבר על נדריה; אין לא אכיל חטי על נפשיה (נדר׳ ט׳ א׳); אין מי חייא הוא דוד שמיה; אין מי דמכייא הוא דוד שמיה (ברכ׳ ב׳ ד׳); אין תלתין אינון ... אין תרין אינון ... (שם, ט׳ ב׳); אין חזר ביה יתן; אין חזרת בה תתן (קדוש׳ ג׳ ב׳); אין צפרית חד זמן לבשון לבושיכון; ואין צפרית זמן תניין עולין כולכון כחדא (חגיגה ב׳ ב׳); אין אתא הא טבאות; ואין לא אתא אנן מחלטון נכסייא (כתוב׳ ט׳ ח׳); אין בר נשא קדים למיא חברברא מיית; ואין חברברא קדים למיא בר נשא מיית (ברכ׳ ה׳ א׳); אין הוון קדמאי בני מלאכים אנן בני נש; ואין הוון בני נש אנן חמרין (דמאי א׳ ג׳); אין קמית ביני צדיקיא לא נבהית; ואין קמית ביני רשיעיא לא נבהית (כתוב׳ י״ב ג׳); אין את מריה דנפשך הא מבועא קמך, שתי; ואין נפשך מרתך ... (ע״ז ה׳ ד׳).

לָשׁוֹן נוֹפֵל עַל לָשׁוֹן בְּמַאֲמָר הַתְּנָאִי

שמח. כפל התנאי בתשובתו מורה שהפעולה או המצב אין לו תקנה: אין קמין קמין (ע״ז ב׳ ד׳); תפסת תפסת (קדוש׳ א׳ ג׳); אי יהודי יהודי, אי ארמאי ארמאי (סנה׳ ב׳ ו׳) || או יודאי יודאי או ארמאי ארמאי (שביע׳ ד׳ ב׳).

הַהַשְׁמָטוֹת בַּמַּאֲמָר הַתְּנָאִי

שמט. א) השמטות במאמרים התנאיים מצויות הן והחסר מובן מהענין. ההשמטה תתכן לבוא בתנאי או בתשובתו או בשניהם יחדו. המחוסר יכול להיות הנושא, הנשוא או המגביל: אין לית ... קומך יומא דין בתר יומין אנא אתי ונסיב ... (ברכ׳ ב׳ ד׳); אילו הוו תרין על אחת כמה וכמה ... (שם, א׳ א׳); אין קטא ... קטא שיחור; ואין אובד ... אובד מרגלי (תרומ׳ ח׳ ג׳); אין פחתין ... ואין יתרין דידך (ב״מ ה׳ ו׳); ואין בעית למיתניה בעמרא, שרית; ... בכיתנא, שרי ... (קדוש׳ ג׳ י״ב); ... יתיר חדא כסו וצינתה אזלת (ויק״ר ט״ז ח׳).

ב) כל התשובה נשמטת אם התנאי ממעט את הכל הקודם: תריי תלתא אסור אלא אין שזג ידוי במיא ... (פסח׳ ג׳ ב׳).

ג) ההשמטות מצויות ביותר במאמרים המאוינים: ואין לא ... אנא מחשבנא גודלנה מן פרני (פסח׳ ד׳ ט׳); ואי לא ... לא ... (מ״ק ב׳ ג׳); ואין לא ... מבדר מנוי (ערוב׳ ו׳ ג׳); ואין לא ... איתפתחת (ע״ז ה׳ ד׳); ואי לא ... אנא אמר לך (תענ׳ ד׳ ב׳); ואם לאו ... תהא אכיל ... (שבת א׳ ג׳).

הַשְּׁאֵלָה הַבִּלְתִּי יְשָׁרָה

שנ. א) השאלה הבלתי ישרה, כשהיא שאלה פשוטה, אז היא אינה משונה בצורתה מהשאלה הישרה: הוון בעי מימר: מה פליגין? (תרומ׳ ג׳ ה׳); משמענא היך הוה קרי שמע (ברכ׳ א׳ א׳).

ב) בשאלה הכפולה הצורה הישרה מתקיימת כשהשאלה מתחלת

בכנוי השאלה: ולא ידעין מאן אמר דא ומאן אמר דא (תרומ׳ ח׳ ג׳).

ג) אבל בחסרון כנוי השאלה נכנסות עליהן המלות אִן — אִן: אין דפרש ליה דבאש ... לא ידעין, ואי משום דהוה סייסן לא ידעין (נזיר ז׳ א׳); אין דאודי ליה ואין דגזליה לית אנן ידעין, ואין דאוזפיה לינן ידעין (שבוע׳ ד׳ ה׳); ולא ידעין אי חברייא קיימנוה אי רבי אמי קיימה (כלא׳ ג׳ א׳).

ד) מלת אִן הראשונה תוכל להשמט: והרהרית בלבי ואמרית מאן עליל קומי מלכא קדמאי? ארקבסה אי ריש גלותא? (ברכ׳ ב׳ ד׳).

הַמַּאֲמָר הַהֶקֵּפִי

שנא. חזיון המאמר ההקפי יותר נפרץ בארמית הגלילית מבבלית: רב, על ידי דהוה שרי תמן, דעינא בישא שכיחא תמן, אמר ... ר׳ חנינא, על דהוה שרי בציפורין, דצינתה תמן, אמר ... (שבת י״ד ג׳); מן מה דאנן חמיין רבנן עובדא אתא קומיהון ואינון אמרין איזיל תלי (פסח׳ א׳ ח׳); בכל ערובת שובא, מן דהוה עביד קנדילוי, הוה סליק שבת בבית מקדשא ונחית ומדליק (מ״ש ה׳ ב׳); תיפתר באילין כופרניא דקיקיא, דארחיהון מסתלקא עד דהוא יממא, דצדי לון מיקמי חיותא (ברכ׳ א׳ א׳); ר׳ שמואל בר נחמני, כד הוה נחית לעיבורה, הוה מקבל גבי רבי יעקב גרוסה (שם, שם); מי נפקין תרויהון טעינין תרתי שָׁרְיָן, מן דעבר רבי יוסי מסחא, א״ל ... (שם, ב׳ ח׳); רבי ינאי זעירא, דמך חמוי (הוא הוה חמוי והוא הוה רביה) שאל לר׳ ... (שם, ג׳ א׳); מן מה דרב מענו מיתי קומיה רבי חייא רובה והוא א״ל הן הויתא? והוא אמר ליה שיירתה הוות עברא והוינא אכול מינה תאינון, הוי הוא דו אמר ... (שבת א׳ ז׳); לא מיסתך דאת רביע והוא קאים משמש, ועוד דהוא כהן (ואמר שמואל המשתמש בכהונה מעל) את מיקל ליה (ברכ׳ ח׳ ה׳).

הַסֵּרוּס בַּמַּאֲמָר

שנב. סרוס המלות במאמר מצוי בגלילית: אן מן הדה א״ל? (<הדה מן אן א״ל) (יומא ח׳ א׳); עד דאנא קטיל אנא מתקטיל (<עד דאנא מתקטיל אנא קטיל) (תרומ׳ ח׳ ד׳); אטרח רבי יוחנן עלוי ומר (<אטרח עלוי ומר רבי יוחנן) (ברכ׳ ג׳ א׳); מתניתא רב פליגא עלוי (<מתניתא פליגא עלוי רב) (שם, ב׳ ג׳); לאילין דכנישא דכיפרא סבין (<לאילין סבין דכנישא דכיפרא) (ר״ה ד׳ ד׳); אי מחדית מילה אמרין (<אמרין אי מחדית מילה) (ברכ׳ ב׳ ד׳); מה הן אין דאשכח (<מה אין הן דאשכח) (תענ׳ ב׳ י״ג); דמן חסלין (<מן דחסלין) (ב״ר י״ז ג׳); מאן הוא דכלום (<מאן דהוא כלום) (קה״ר ט׳ י׳); מה אית להון הנייה מינהון? (<מה הנייה אית להון מנהון) (שם, ו׳ י״א); דין הן אנטוגרפא? (<הן דין אנטוגרפא?) (ב״ר ס״ז ו׳); עילוי וקרי (<וקרי עילוי) (ברכ׳ ב׳ ו׳).

עֲזִיבַת הַהֶמְשֵׁךְ בַּמַּאֲמָר

שנג. לפעמים סר בעל הלשון מדרך בנין המאמר שהתחיל בה ונוטה לו לבנין מאמר אחר קודם שסיים את המאמר הקודם: מכיון דאילו הוה בימַמא הוינן חמיין מה קומינן — ברם כדון אסור (ברכ׳ ג׳ ה׳); ואיפשר כן כל קרתא מתבהלה בגין נעמי — על עליבתא? (כתוֹב׳ א׳ א׳); לאו זבינת יתך בכספא דאבא את? (ב״ר פ״ד י״א); חמון בהדין סבא דקאי ולעי דקמה לית שבשתיה (שם, י״ט י״א); והוה רבי זעירא מקנתר לאילין דאגדתא וצווח להון סיפרי קיסמי (מעש׳ ג׳ ד׳); אילולי דאתון מרחמין שמועתא — ולא מתניתא היא? (תרומ׳ ח׳ ג׳).

לִקוּטֵי קְרִיאָה

א. רַבִּי וְרַבִּי חִיָּא רֲבָּה[1]

1. רבי צוה שלשה דברים בשעת פטירתו מן העולם: אל תזוז אלמנתי מביתי ואל תספדוני בעיירות ומי שנטפל בי בחיי יטפל בי במותי ... רבי חזקיה מוסיף: על תרבו עלי תכריכין ותהא ארוני נקובה בארץ. מִלְּתָא אָמְרִין: בסדין אחד נקבר רבי. דְּרַבִּי אָמַר: לָא כְּמָה דְּבַר אֱנָשׁ אָזֵל הוּא אָתֵי; וְרַבָּנִין אָמְרִין: כְּמָה דְּבַר אֱנָשׁ אָזֵל הוּא אָתֵי.

2. צִפְּרָיֵא אָמְרִין: מַן דְּאָמַר לָן ״רַבִּי דְּמַךְ״, אֲנַן קָטְלִין לֵהּ. אֲדֵק לֹן בַּר קַפָּרָא, רֵישֵׁהּ מְכַסֵּי, מָאנוֹי מְבַזְּעִין, אָמַר לֹן: מצוקים ואראלים תפוסין בלוחות הברית וגברה ידן של אראלים וחטפו את הלוחות. אָמְרִין לֵהּ: דְּמַךְ רַבִּי?! אָמַר לֹן: אַתּוּן אָמְרִיתּוּן. וְקַרְעוּן. וַאֲזַל קָלָא דְקַרְעֹן לְגֻפַּפְתָה, מַהֲלַךְ תְּלָתָא מִילִין.

3. רַבִּי נַחֲמָן בְּשֵׁם רַבִּי מַנָּא[2]: מעשה נסין נעשו באותו היום. ערב שבת היתה ונתכנסו כל העיירות להספידו וְאִשְׁרוֹנֵהּ[3] תְּמָנֵי עַשְׂרָה כְּנִישָׁן וְאַחֲתוּנֵהּ לְבֵית שריי וּתְלָה לֹן יוֹמָא, עד שהיה כל אחד ואחד מגיע לביתו וממלא לו חבית של מים ומדליק לו את הנר. כיון ששקעה חמה קרא הגבר. שָׁרוֹן מְצִיקִין. אָמְרִין: דִּלְמָא דְחַלֲלִינַן שַׁבְּתָא? יצתה בת קול ואמרה להן: כל מי שלא נתעצל בהספדו של רבי יהא מבושר לחיי העולם הבא, בַּר מִן קַצָּרָא. כֵּיוָן דִּשְׁמַע כֵּן סָלֵק לְאִגָּרָא וּטְלַק גַּרְמֵהּ וּמִית. נְפַק בַּת[4] קָלָא וְאָמְרָה: וַאֲפִלּוּ קַצָּרָא.

4. רַבִּי הֲוָה יָתֵב בְּצִפֳּרִין שְׁבַע עַשְׂרָה שְׁנִין, וּקְרָא עַל גַּרְמֵהּ: ״ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה״ (ברא׳ מ״ז כ״ח), ויחי יהודה בצפרין שבע עשרה שנה. וּמִן גֻּבְעֵן עֲבַד תְּלָת עַשְׂרָה שְׁנִין חָשֵׁשׁ בְּשִׁנּוֹי. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֵּי רַבִּי בּוּן: כל אותן שלש עשרה שנה לא מתה חיה בארץ ישראל ולא הפילה עוברה בארץ ישראל. וּלְמָה חַשׁ שִׁנּוֹי? חַד זְמַן עֲבַר,

חֲמָא חַד עֵגֶל מִנְכַּס גְּעָה, וְאָמַר לֵהּ: רַבִּי, שֵׁיזְבִי! אָמַר לֵהּ: לכך נוצרת. וּבְסוֹפָה אֵיךְ אִנְשְׁמַת? חֲמָתַן קָטְלִין חַד קַן דְּעַכְבְּרִין; אָמַר: אַרְפּוּנוּן! "ורחמיו על כל מעשיו" (תה׳ קמ"ה ט׳) כְּתִיב.

5. רַבִּי הֲוָה עִנְוָן סַגִּין; וַהֲוָה אָמַר: כָּל מָה דְיֵימַר לִי בַר נָשָׁא[5] אֲנָא עָבֵד, חוץ ממה שעשו זקני בתירה לזקני, דִּשְׁרוֹן גַּרְמֹן מִנְּשִׂיאוּתֵיהּ[6] וּמַנּוּנֵהּ. אִן סָלֵק רַב הוּנָא רֵישׁ גָּלוּתָא לְהָכָא, אֲנָא מוֹתֵב לֵהּ לְעֵל מִנַּי; דְּהוּא מִן יְהוּדָה וַאֲנָא מִן בִּנְיָמִין, דְּהוּא מִן דִּכְרַיָּא וַאֲנָא מִן נֻקְבָתָא. חַד זְמַן עַל רַבִּי חִיָּא רֲבָּה לְגַבֵּיהּ. אָמַר לֵהּ: הָא רַב הוּנָא לְבַר! נתכרכמו פניו של רבי. אָמַר לֵהּ: ארונו בא. אָמַר לֵהּ: פּוֹק וַחֲמִי מַן בָּעֵי לָךְ לְבַר. וּנְפַק וְלָא אַשְׁכַּח בַּר נָשׁ; וִידַע דְּהוּא כָעֵס עֲלוֹי. עֲבַד דְּלָא עָלֵל לְגַבֵּיהּ תְּלָתִין יוֹמִין. (אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַר בּוּן: כָּל אִנּוּן תְּלָתִין יוֹמִין יָלֵיף רַב מִנֵּהּ כְּלָלָא[7] דְאוֹרָיְתָא). לְסוֹף תְּלָת עַשְׂרָתֵי שְׁנַיָּא וּתְלָתְתוֹי יוֹמַיָּא עַל אֵלִיָּהוּ לְגַבֵּיהּ בִּדְמוּת רַבִּי חִיָּא רֲבָּה. אָמַר לֵהּ: מָה מָרִי עֲבִיד? אָמַר לֵהּ: חַד שִׁנַּי מְעִקָא לִי. אָמַר לֵהּ: חַמִּי לַהּ לִי. וְחַמִּי לַהּ לֵהּ. וִיהַב אֶצְבְּעָתֵהּ[8] עֲלַהּ וְאִנְשְׁמַת. לְמְחַר עַל רַבִּי חִיָּא רֲבָּה לְגַבֵּיהּ. אָמַר לֵהּ: הָי שִׁנָּךְ, מָה הִיא עֲבִידָה? אָמַר לֵהּ: מִן הָהִיא שָׁעֲתָא דִיהַבְתְּ אֶצְבְּעָתָךְ[8] עֲלַהּ אִנְשְׁמַת. (באותה שעה אמר: אי לכם חיות שבארץ ישראל! אי לכם עוברות שבארץ ישראל!) אָמַר לֵהּ: אֲנָא לָא הָוֵינָא. מִן הָהִיא שָׁעֲתָא הֲוָה נָהֵג בֵּהּ בִּיקָר — כַּד הֲוָה עָלֵל לְבֵית וַעֲדָא הֲוָה אָמַר: יכנס רבי חיא רובה לפנים! אמר לו רבי ישמעאל בי רבי יוסי: לפנים ממני? אמר לו: חס ושלום! אלא רבי חיא רובה לפנים ורבי ישמעאל בי רבי יוסי לפני לפנים.

6. רַבִּי הֲוָה מְתַנֵּי שִׁבְחֵהּ דְּרַבִּי חִיָּא רֲבָּה קֳמֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֵּי רַבִּי יוֹסֵי. חַד זְמַן חָמֵי[9] גוֹ בַּנֵּי וְלָא אִתְכְּנַע מִן קֳמוֹי. אָמַר לֵהּ: אָהֲנוּ דְאַתְּ מְתַנֵּי שִׁבְחֵהּ! אָמַר לֵהּ: מָה עֲבַד לָךְ? אָמַר לֵהּ: חֲמָתִי גוֹ בַנֵּי וְלָא אִתְכְּנַע מִן קֳמוֹי[10]. אָמַר לֵהּ: לְמָה עֲבַדְתְּ כֵּן? אָמַר לֵהּ: יֵעֹל עֲלַי! דְּאִן סְחֵית לָא יַדְעֵת — בְּהָהִיא שָׁעֲתָא אַשְׁגְּרֵת עֵינַי בכל ספר תילים אגדה. מִן הָהוּא שָׁעֲתָא מְסַר לֵהּ שני תלמידין דִיהַלְכוּן עִמֵּהּ בְּגִין סַכָּנְתָא.

7. רַבִּי יוֹסֵי צָם תְּמָנַיי יוֹמִין לְמֶחְמֵי רַבִּי חִיָּא רֲבָּה, וּלְסוֹפָא חֲמָא; וְרַגְזָן יְדֵיהּ וּכְהוֹ עֵינוֹי. וְאִן תֵּימַר דַּהֲוָה רַבִּי יוֹסָה בַר נָשׁ זְעִיר — חַד גַּרְדִּי

אֲתָא לְגַבֵּי דְרַבִּי יוֹחָנָן. אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמִי דְרְקִיעַ נְפַל וְחַד מִן תַּלְמִידָךְ סְמַךְ לֵהּ. אָמַר לֵהּ: וְחָכֵם אַתְּ לֵהּ? אָמַר לֵהּ: אִן אֲנָא חָמֵי לֵהּ אֲנָא חָכֵם לֵהּ. עֲבַר כָּל תַּלְמִידוֹי קֳמוֹי וְחָכֵם לְרַבִּי יוֹסָה.

8. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ צָם תְּלָת מָאוָן צוֹמִין לְמֶחְמֵי רַבִּי חִיָּא רֶבָּה וְלָא חֲמָתֵהּ. אֲמַר: מָה, הֲוָה לָעֵי בְאוֹרָיְתָא סַגִּין מִנֵּי? אָמְרִין לֵהּ: רבץ תורה בישראל יותר ממך. וְלָא עוֹד אֶלָּא דַהֲוָה גָלֵי. אָמַר לוֹן: וְלָא הָוֵינָא גָלֵי? אָמְרִין לֵהּ: אַתְּ הֲוֵית גָּלֵי מֵילַף וְהוּא הֲוָה גָלֵי מַלְפָה.

9. כַּד דְּמַךְ רַב הוּנָא רֵישׁ גָּלוּתָא אַסְקוּנֵהּ לְהָכָא. אָמְרִי: אִן אֲנַן יָהֲבִין לֵהּ? אָמְרִין: נִיתְנֵהּ גַּבֵּי רַבִּי חִיָּא רֶבָּה, דְּהוּא מִן דִּידְהֹן. אָמְרִין: מַן בָּעֵי מִיהַב לֵהּ? אָמַר רַבִּי חַגַּי: אֲנָא עָלֵל יָהֵב לֵהּ. אַמְרוּ לֵהּ: עִלְּתָךְ אַתְּ בָּעֵי — דְּאַתְּ גְּבַר סָב וְאַתְּ בָּעֵי מֵעֹל מִתַּב לָךְ תַּמָּן. אָמַר לוֹן: יַהֲבוּן מְשִׁיחֲתָא בְּרִגְלַי, וְאִן עֲנֵית, אַתּוּן גָּרְשִׁין. עַל וְאַשְׁכַּח תְּלָת[11] דָּנִין[12]: יהודה, בני, אחריך ואין עוד; חזקיה, בני, אחריך ואין עוד; אחריך, יוסף בן ישראל, ואין עוד. תְּלָת[13] עֵינוֹי מִסְתַּכְּלָה. אִתְאֲמַר לֵהּ: אַמֵּךְ אַפָּיךְ! שְׁמַע קָלֵהּ דְּרַבִּי חִיָּא אָמַר לְרַב יְהוּדָה בְּרֵהּ: נַפֵּשׁ לְרַב הוּנָא, יָתֵב לֵהּ! וְלָא קַבֵּל עֲלוֹי מִתֵּב לֵהּ. אָמְרִין: כְּמָה דְלָא קַבֵּל עֲלוֹי מִתֵּב לֵהּ כֵּן זַרְעִיתֵהּ לא פסקה לעולם.

[1] כלא׳ ט׳ ג׳. — [2] שכ״ב א׳. — [3] כ״ג ד׳. — [4] מלה יהודית. בגלילית: ברת. — [5] ר״ע ג׳. — [6] ט׳ ב׳ ד׳. — [7] רנ״ה ח׳. — [8] ק׳. — [9] שכ״ב ב׳. — [10] רנ״ה י״ג. — [11] תלת הוא פעול. — [12] דנין הוא פעל שלא נזכר פועלו; עיין רע״ח ב׳ א׳. — [13] רנ״ה ט״ז ב׳.

ב. רַבִּי וְדִיקְלֶטְיָנוּס

דִּיקְלוֹט חֲזִירָא, מַחוֹנֵהּ טְלַיָּא דְרַבִּי יְהוּדָא נְשִׂיאָה. אִתְעֲבַד מֶלֶךְ. נְחַת לְפַמְיָס. שְׁלַח כְּתָבִין בָּתַר רַבָּנַן: ״תֶּהֱווֹן גַּבִּי בְמִפְּקֵי שַׁבְּתָא מִיַּד״. אָמַר לֵהּ לִשְׁלוּחֵהּ: לָא תִתֵּן לְהֹן כְּתָבִין אֶלָּא בַעֲרַבְתָּא, עִם מַטְמְעֵי שִׁמְשָׁא. וַאֲתָא שְׁלִיחָא גַבְּהֹן בַּעֲרַבְתָּא עִם מַטְמְעֵי שִׁמְשָׁא. וַהֲוָה רַבִּי יוּדָן נְשִׂיאָה וְרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן נָחֲתִין לְמִסְחֵי בְדֵימוֹסִין דִּטְבֶרְיָא. אֲתָא אַנְטִיגְרֵיס גַּבְּהֹן; וּבָעֵי רַבִּי יוּדָן נְשִׂיָּא לְמִנְזַף בֵּהּ. אָמַר לֵהּ רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן: אַרְפִּי לֵהּ, לְנִסַּיִן[2] הוּא מִתְחֲמֵי. אָמַר לוֹן: מָה רַבָּנַן עָבְדִין? תַּנּוֹן לֵהּ עֻבְדָא. אָמַר לוֹן:

סְחוֹן, דְּבָרְיְכֹן עָבֵד נִסִּין. בְּמִפְּקֵי שַׁבְּתָא טְעִין יָתְהֹן וְאָעֵל יָתְהֹן. אֲמַר לֵהּ: הָא רַבָּנַן לְבַר. אֲמַר: לָא יֶחֱמוֹן אַפִּי עַד דְּאִנּוּן סָחַיִן. הֲוָה הָהִיא בֵּי בַנִּי. אַזְיַהּ שַׁבְעָה יוֹמִין וְשַׁבְעָה לֵילָוָן. נְפַק וְאַצְנַהּ קֳדָמֵיהֹן וּסְחוֹן וְעַלְּלוּן וְקָמוּן ליה[3] קדמיהון[3]. אֲמַר לֹן: בְּגִין דְּבָרְיְכֹן עָבֵד לְכֹן נִסִּין אַתּוּן מְבַזִּין מַלְכוּתָא? אָמְרִין לֵהּ: דִּיקְלוֹט חֲזִירָא בַּזִּינַן, דִּיקְלֵיטְיָנוּס מַלְכָּא לָא בַזִּינַן. וַאֲפִלּוּ כֵן לָא מִכְסֵי לָא בְרוֹמָי זְעֵיר וְלָא בְחַבָּר זְעֵיר.

[1] תרומ׳ ח׳ ג׳. — [2] נִסֵּין<נִסַּין<נִסִּין (כ״ז ג׳ ו׳). — [3] קרי: להון קדמוהי; עיין רנ״ה.

ג. רַבִּי וְרַבִּי פִּינְחָס בֶּן יָאִיר[1]

1. רַבִּי אַבָּא בַר זְבִינָא בְּשֵׁם רַבִּי זְעֵירָא אָמַר: אִן הֲווֹן קַדְמָאֵי בְּנֵי מַלְאֲכִים[2], אֲנַן בְּנֵי נָשׁ; וְאִן הֲווֹן בְּנֵי נָשׁ, אֲנַן חֲמָרִין. אָמַר רַבִּי מַנָּא: בְּהָהִיא שַׁעֲתָא אָמְרִין: אֲפִלּוּ לַחֲמָרְתֵהּ דְּרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר לָא אִדְּמִינַן. חֲמָרְתֵהּ דְּרַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר גַּנְבוּנַהּ לֵיסְטָיֵי בְלֵילְיָא. עַבְדַּת טְמוּרָה גַּבֹּן תְּלָתָא יוֹמִין דְּלָא טָעֲמָא כְּלוּם. בָּתַר תְּלָתָא יוֹמִין אִתְמַלְּכָן מִחַזָּרְתַהּ לְמָרַהּ. אָמְרִין: נֵשַׁלְּחִנַהּ[3] לְמָרַהּ דְּלָא לִימוּת לְגַבָּן וְתַסְרֵי מְעָרְתָא. אַפְּקוּנַהּ. אַזְלַת וְקָמַת עַל תַּרְעַת[4] דְּמָרַהּ שׁוּרַיַּת[5] מְנַהֲקָא. אֲמַר לֹן: פָּתְחִין לְהָדָא עֲלוּבְתָא, דְּאִית לַהּ תְּלָתָא יוֹמִין דְּלָא טְעֵמַת כְּלוּם. פָּתְחִין לַהּ וְעָלַת לַהּ. אָמַר לֹן: יַהֲבוּן לַהּ כְּלוּם לְמֵיכַל תֵּיכַל. יָהֲבִין קֳמַהּ שְׂעָרִין וְלָא בְעֵת[6] מֵיכַל. אַמְרוּ לֵהּ: רַבִּי, לָא בְעֵת[6] מֵיכַל. אֲמַר לֹן: מְתַקְּנִין אִנּוּן? אָמְרִי לֵהּ: אֵין. אֲמַר לֹן: וַאֲרֵמְתּוּן דַּמָּיִין? אַמְרוּ לֵהּ[21]: וְלָא כֵן אִלְּפַן רַבִּי: הלוקח לזרע, לבהמה, קמח לעורות, שמן לנר, שמן לסוך בו את הכלים, פטור מן הדמאי? אָמַר לֹן: מָה נַעֲבֵד לְהָדָא עֲלוּבְתָא? דְּהִיא מַחְמְרָא עַל גַּרְמַהּ סַגִּין. וַאֲרֵמוּן דַּמָּיִין וְאַכְלַת.

2. תְּרֵין מִסְכֵּנִין אַפְקְדוּן תְּרֵין סְאִין דִּשְׂעָרִין גַּבֵּן[7] רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר. זַרְעֹן וְחַצְדֹן וְאַעֲלֹן. בְּעִין[8] מִסַּב שְׂעָרֵיהֹן. אָמַר לֹן: אַיְתוֹן גַּמְלַיָּא וַחֲמָרַיָּא וְסַבוּן שְׂעָרֵיכֹן.

3. רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אֲזַל לְחַד אֲתַר. אֲתוֹן לְגַבֵּיהּ, אַמְרוּ לֵהּ: עַכְבְּרַיָּא אָכַל[9] עֲבוּרָן. גְּזַר עֲלֵיהֹן וְצַמְתּוּן. שָׁרוֹן מְצַפְצְפִין. אֲמַר לֹן: יָדְעִין

אַתּוּן מָה אִנּוּן אָמְרִין? אַמְרוּ לֵהּ: לָא. אָמַר לוֹן: אַמְרוּ דְּלָא מְתַקְּנָה. אַמְרוּ לֵהּ[21]: עֲרְבַן. וְעַרְבֹן וְלָא אִנְכוֹן.

4. מַרְגְּלִי מִן דְּמַלְכָּא סַרְקַיָא נַפְלַת וּבַלְעַת[10] חַד עַכְבַּר. אֲתָא לְגַבֵּי רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר. אָמַר לוֹן[11]: מָה אֲנָא, חַבַּר? אָמַר לֵהּ: לִשְׁמָךְ טָבָא אֲתֵית. גְּזַר עֲלֵיהֹן וְצַמְתּוּן. חֲמָא חַד מְגַבַּע וַאֲתָא[12]. אָמַר: גַּבֵּי הָהֵן נִיהוּ. וּגְזַר עֲלוֹי וּפַלְטֵהּ.

5. רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר אֲזַל לְחַד אֲתַר. אֲתוֹן לְגַבֵּיהּ, אַמְרוּ לֵהּ: לֵית מַבּוּעָן מְסַפֵּק לָן. אָמַר לוֹן: דִּילְמָא לָא אַתּוּן מְתַקְּנָן? אַמְרוּ לֵהּ: עֲרְבַן. וְעַרְבֹן וּמְסַפֵּק לְהֹן.

6. רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר הֲוָה אֲזַל לְבֵית וַעַד. הֲוָת גִּנַּי גְּבִיר. אָמַר לֵהּ: גִּנַּי! מָה, אַתְּ מָנַע לִי מִן בֵּית וַעֲדָא? וּפְלַג קֳמוֹי וַעֲבַר. אַמְרוּ לֵהּ תַּלְמִידיו[13]: יָכְלִין אֲנַן עָבְרִין? אָמַר לוֹן: מַן דְּיָדַע בְּנַפְשֵׁהּ דְּלָא אַקֵּל לְבַר נָשׁ מִן יִשְׂרָאֵל מִן יוֹמוֹי יַעֲבֹר וְלָא מִנְּכֵה.

7. רַבִּי בָעֵי מִשְׁרֵי שְׁמִטְּתָא. סְלַק רַבִּי פִּנְחָס בֶּן יָאִיר לְגַבֵּיהּ. אָמַר לֵהּ: מָה עֲבוּרַיָּא עֲבִידִין? אָמַר לֵהּ: עולשין יפות. מָה עֲבוּרַיָּא עֲבִידִין? אָמַר לֵהּ: עולשין יפות. וִידַע רַבִּי דְּלֵית הוּא מַסְכָּמָה עִמֵּהּ. אָמַר לֵהּ: מַשְׁגַּח[14] רַבִּי לְמֵיכַל עִמִּי צִיבְחַד בְּטָל יוֹמָא דֵן? אָמַר לֵהּ: אֵין. מִי נָחֵת חֲמָא מוּלְוָתָא דְרַבִּי קָיְמִין. אָמַר: כָּל אִלּוֹן יְהוּדָאֵי זָנִין!? אֶפְשָׁר דְּלָא חָמֵי סְבַר אַפּוֹי[15] מִן כַּדוּן. אָזְלִין וְאָמְרוּן לְרַבִּי. שְׁלַח רַבִּי בָעֵי מְפַיְּסָתֵהּ. מְטוֹן בֵּי[16] גַּבֵּי קַרְתֵּי[17]. אָמַר: בְּנֵי קַרְתִּי, קֳרְבִין[18] (או קוּרְבִין) לִי! וּנְחַתוּ בְּנֵי קַרְתָּתֵהּ[19] וְאַקְּפוּן עֲלוֹי. אָמַר לוֹן: רַבִּי בָעֵי מְפַיְּסָתֵהּ. שַׁבְקוּנֵהּ וְאָזוֹל[20] לוֹן. אָמַר: בְּנֵי דִידִי, קֳרְבִין[18] לִי! נַחֲתַת אֶשָּׁתָא מִן שְׁמַיָּא וְאַקְּפַת עֲלוֹי. אַזְלוּן וְאַמְרוּן לְרַבִּי. אָמַר: הואיל וְלָא זְכֵינַן נִשְׂבַּע מִנֵּהּ בְּעָלְמָא הָדֵן, נִזְכֵּי נִשְׂבַּע מִנֵּהּ בְּעָלְמָא דַאֲתָא.

[1] דמאי א׳ ג׳. — [2] ק״ד ג׳ א׳. — [3] כ״ח ד׳. — [4] רנ״ה ט״ז ג׳. — [5] כ״ז ג׳ ג׳. — [6] קצ״ו ב׳. — [7] רנ״ה ט״ז א׳. — [8] קל״ה ג׳. — [9] רנ״ה ט״ז א׳. — [10] ל״ד ז׳. — [11] רנ״ה ט״ז א׳. — [12] ש״ל י״ח. — [13] ל״ד ד׳ א׳, הערה. — [14] כ״ג ד׳. — [15] רנ״ה י״ג. — [16] =ביה. — [17] =קרתיה. — [18] =קֻרְבוּן או קָרְבִין. — [19] ק׳. — [20] נ״ח ד׳; רנ״ה ט״ז א׳. — [21] =אַמְרוּן־לֵהּ (כ״ה ד׳).

ד. רַבִּי וְרֵישׁ לָקִישׁ[1]

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר: ״נשיא שחטא מלקין אותו בבית דין של שלשה״. מָה, מַחְזְרִין לֵהּ? אָמַר רַבִּי חַגַּי: מֹשֶׁה! אִן מַחְזְרִין לֵהּ דִּי[2] קְטַל לַן. שְׁמַע רַבִּי יוּדָן נְשִׂיָא וּכְעַס. שְׁלַח גּוּתְיִין לְמִתְפַּס לְרֵישׁ לָקִישׁ. טרפון[3]. עֲרַק לְדָא[4] מִגְדְּלָא; וְאִית דָּמְרִין:[5] לְהָדָא כְּפַר חִטַּיָא. לְמְחַר סְלַק רַבִּי יוֹחָנָן לְבֵית וַעֲדָא וּסְלַק רַבִּי יוּדָן נְשִׂיָא לְבֵית וַעֲדָא. אָמַר לֵהּ: לְמָה לֵית מָרִי אָמַר לָן מִלָּא דְאוֹרָיְא? שָׁרֵי טָפַח בַּחֲדָא יְדֵהּ. אָמַר לֵהּ: וּבַחֲדָא טָפְחִין? אֶלָּא אָמַר לֵהּ: לָא. וְלָא[6] בֶּן לָקִישׁ, לָא. אָמַר לֵהּ: אֶלָּא אָנוּ מַפְתְּחָה? אָמַר לֵהּ: בְּהָדָא מִגְדְּלָא. אָמַר: לְמְחַר אֲנָא וְאַתְּ נִפּק לְקֳדָמֵהּ. שְׁלַח רַבִּי יוֹחָנָן גַּבֵּי רֵישׁ לָקִישׁ: עַתֵּד לָךְ מִלָּה דְאוֹרָיְא, דִּנְשִׂיָא נָפֵק לְקֳדָמָךְ. נְפַק לְקֳדָמוֹן וְמַר: דִּיגְמָא דִידְכוֹן דָּמְיָא לְבֵרְיָתְכוֹן[7]. כַּד אֲתָא רַחֲמָנָא לְמִפְרַק יָת יִשְׂרָאֵל לָא שְׁלַח לָא שְׁלִיחַ וְלָא מַלְאַךְ, אלא הוא בעצמו. דִּכְתִיב: ועברתי בארץ מצרים (שמות י״ב י״ב), הוּא וְכָל דַּרְגּוֹן דִּידֵהּ. אָמַר לֵהּ: וּמָה חֲמֵית מֵימַר הָא מִלְּתָא? אָמַר לַן: מָה[8] אַתּוּן סָבְרִין? מָה[8] דָחֵל מִנְּכוֹן הֲוֵינָא מָנַע אֻלְפָנָא[9] דְּרַחֲמָנָא?

[1] סנה׳ ב׳ א׳. — [2] דִּי במקום דוּ; עיין ל״ו, הערה ח׳. — [3] לא ידעתי פירוש המלה הזאת. — [4] =להדא; עיין ט״ו ג׳. — [5] ט״ו ד׳. — [6] =וְאִן לָא. — [7] =לְבָרְיָכוֹן; עיין כ״ז ב׳; ק׳. — [8] =מִן; עיין מ״ג א׳ ג׳; ק״כ.

ה. רַבִּי וְהַיָּבָם[1]

דִּלְמָא. תְּלָת עֲשַׂר אַחִין הֲוַיִן, וּמָתִין תְּרֵין עֲשַׂר דְּלָא בְנִין. אָתְיוֹן[2] בָּעֲיוֹן[2] מִתְיַבְּמָה קֳמֵי רַבִּי. אָמַר לֵהּ רַבִּי: אֱזֵל יַבֵּם. אָמַר לֵהּ: לֵית בְּחֵילִי. והם אומרות כָּל חֲדָא וַחֲדָא: אֲנָא מְזַיְּנָנָא יַרְחִי. אָמַר: וּמַן זָיֵן הַהוּא יַרְחָא דְעִבּוּרָא? אָמַר רַבִּי: אֲנָא זָיְנְנָא יַרְחָא דְעִבּוּרָא. וְצַלִּי עֲלֵיהֹן וְאַזְלוּן לְהֹן. בָּתַר תְּלָת שְׁנִין אַתּוֹן טְעִינִין תְּלָתִין וְשִׁתָּא מַיְנוּקִין. אַתּוֹן וְקָמָנוּ[3] לְהֵן קֳמֵי דָרְתֵהּ דְּרַבִּי. סָלְקִין וְאָמְרִין לֵהּ: לְרַע[4] קִרְיָא דְמַיְנוּקִין בָּעַיִן מִשְׁאַל בִּשְׁלָמָא[5]. אוֹדֵק רַבִּי מִן כַּוְּתָא וַחֲמָתֹן. אָמַר לַן: מָה עִסְקֵיכוֹן? אָמְרִין לֵהּ: אֲנַן בָּעַיִן תִּתֵּן לָן הַהוּא יַרְחָא דְעִבּוּרָא. וְיָהֵב לְהֹן הַהוּא יַרְחָא דְעִבּוּרָא.

[1] במ׳ ב׳ י״ב. — [2] כ״ז ג׳ ג׳. — [3] ק״ו ה׳. — [4] ט״ו ה׳. — [5] ש״ה ח׳.

ו. רַבִּי וְרַבִּי מֵאִיר[1]

1. רַבִּי הֲוָה מַסֵּב לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּרֵהּ וַהֲווֹן מְטַפְּחִין לַאֲחוֹרֵי יְדֵיהֹן בְּשַׁבְּתָא. עֲבַר רַבִּי מֵאִיר וּשְׁמַע קָלְהֹן. אָמַר: רבותינו, הותרה השבת?! שְׁמַע רַבִּי קָלֵהּ. אָמַר: מי הוא זה שבא לרדותינו בתוך ביתינו? וְאִית דְּאָמְרִי הָכֵן אָמַר: מי הוא זה שבא לצנעינו בתוך ביתינו? שְׁמַע רַבִּי מֵאִיר קָלֵהּ וַעֲרַק. נָפְקִין פָּרַיי בָּתְרֵהּ. מִפָּרֵי[2] אַפְרַח רוּחָא פִּיקְיָלֵהּ מֵעַל קְדָלֵהּ דְּרַבִּי מֵאִיר. אוֹדֵק רַבִּי מִן כַּוְּתָא וַחֲמָא קְדָלֵהּ דְּרַבִּי מֵאִיר מִן אֲחוֹרָיו[3]. אָמַר: לָא זְכֵית אֲנָא לְאוֹרָיְתָא אֶלָּא בְגִין דְּחָמֵי[7] קְדָלֵהּ דְּרַבִּי מֵאִיר מִן אֲחוֹרָיו[3].

2. רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ תְּרֵיהֹן אָמְרִין: אֲנַן לָא זְכֵינַן לְאוֹרָיְתָא אֶלָּא בְגִין דַּחֲמֵינַן אֶצְבְּעָתֵהּ דְּרַבִּי מִן גּוֹלְגִּיקִין דִּידֵהּ.

3. רַבִּי[4] מֵאִיר הֲוָה אִדְמַךְ[5] לֵהּ בְּאַסְיָא. אָמַר: אֱמְרִין[6] לִבְנֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל: הָא מְשִׁיחֲכֹן דִּידְכֹן. אֲפִלּוּ כֵן אָמַר לֹן: יָהֲבִי עַרְסִי עַל גֵּף יַמָּא; דִּכְתִיב: כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה (תה׳ מ״ב ב׳).

[1] ביצה ה׳ ב׳. — [2] =מן פרי. — [3] ל״ד ד׳ א׳, הערה. — [4] כלא׳ ט׳ ג׳. — [5] כ״ח א׳. — [6] כ״ז ג׳ ו׳. — [7] רע״א ו׳.

ז. שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח וְיַנַּי הַמֶּלֶךְ[1]

1. שלש מאות נזירין עלו בימי רבי[2] שמעון בן שטח. מאה וחמשים מצא להם פתח ומאה וחמשים לא מצא להן פתח. אֲתָא גַּבֵּי יַנַּי מַלְכָּא, אֲמַר לֵהּ: אִית הָכָא תְּלָת מְאָה נְזִירִין בָּעַיִן תְּשַׁע מְאָה קָרְבָּנִין. אֶלָּא יְהַב אַתְּ פַּלְגָּא מִן דִּידָךְ וַאֲנָא פַּלְגָּא מִן דִּידִי. שַׁלַּח לֵהּ אַרְבַּע מְאָה וְחַמְשִׁין. אֲזַל לִשָּׁנָא בִישָׁא וְמַר לֵהּ: לָא יְהַב מִן דִּידֵהּ כְּלוּם. שְׁמַע יַנַּי מַלְכָּא וּכְעַס. דְּחַל שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח וַעֲרַק.

2. בָּתַר יוֹמִין סַלְקוּן בְּנֵי נָשׁ רַבְרְבִין מִן מַלְכוּתָא דְפָרַס גַּבֵּי יַנַּי מַלְכָּא. מִן דְּיָתְבִין אָכְלִין אָמְרִין לֵהּ: נְהִירִין אֲנַן דַּהֲוָה אִית הָכָא חַד גְּבַר סָב וַהֲוָה אָמַר קֳמַּין מִלִּין דְּחָכְמָה. תַּנֵּי לֹן עֻבְדָא. אָמְרִין לֵהּ: שְׁלַח וְאַיְתִיתֵהּ. שְׁלַח וִיהַב לֵהּ מִלָּא, וַאֲתָא וְיָתֵב לֵהּ בֵּין מַלְכָּא לְמַלְכְּתָא. אָמַר לֵהּ: לְמָה אַפְלֵית

בִּי? אָמַר לֵהּ: לָא אַפְלְיֵת בָּךְ — אַתְּ מִמָּמוֹנָךְ וַאֲנָא מִן אוֹרָיְתִי. דִּכְתִיב: כי בצל החכמה בצל הכסף (קה׳ ז׳ י״ב). אָמַר לֵהּ: וּלְמָּה עֲרַקְתְּ? אָמַר לֵהּ: שַׁמְעֵת דְּמָרִי כְּעַס עֲלַי וּבְעֵית מְקַיָּמָה הָדֵן קְרָיָא: חבי כמעט רגע עד יעבר זעם (ישע׳ כ״ו כ׳). וּקְרָא עֲלוֹי: ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה (קה׳ ז׳ י״ב). אָמַר לֵהּ: וּלְמָה יְתַבְתְּ בֵּין מַלְכָּא לְמַלְכְּתָא? אָמַר לֵהּ: בְּסִפְרֵי[3] דְּבֶן סִירָא כְּתִיב: סלסליה ותרוממך ובין נגידים תושיבך. אָמַר: הַבוּ כָּסָא דְלִיבָרֵךְ. נְסַב כָּסָא וְמַר: נברך על המזון שאכל ינאי וחבריו. אָמַר לֵהּ: עַד כַּדּוּן אַתְּ בְּקַשְׁיוּתָךְ? אָמַר לֵהּ: ומה נאמר? על המזון שלא אכלנו? אָמַר: הַבוּן לֵהּ דְּלֵיכֹל. יַהֲבוּ לֵהּ וַאֲכַל וְמַר: נברך על המזון שאכלנו.

[1] ברכ׳ ז׳ ב׳. — [2] בעל האגדה לא דק. התואר ״רבי״ מאוחר לדורו של שמעון בן שטח. — [3] =בספריה.

ח. שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח וְהַמְכַשֵּׁפוֹת[1]

1. אֲנַן תְּנֵינַן: יהודה בן טבאי נשיא ושמעון בן שטח אב בית דין (משנה חגיגה ב׳ ב׳). אִית תַּנָּי תָּנֵי וּמְחַלֵּף. מַן דְּאָמַר ״יהודה בן טבאי נשיא״ עֻבְדָא דַאֲלֶכְסַנְדְּרִיאָה מְסַיַּע לֵהּ. יְהוּדָה בֶּן טַבַּי, הֲווֹן בְּנֵי יְרוּשְׁלֵם בְּעוֹן מְמַנֵּיתֵהּ[2] נְשִׂיָא בירושְׁלֵם. עֲרַק וַאֲזַל לֵהּ לַאֲלֶכְסַנְדְּרִיאָה. והיו בני ירושלם כותבין: מירושלם הגדולה לאלכסנדריאה הקטנה! עד מתי ארוסי יושב אצלכם ואני יושבת עגומה עליו? פְּרֵשׁ מֵיתֵי גוֹ אִלְפָּא. אָמַר: דְּבוֹרָה, מָרְתָא דְבֵיתָא, מָה הֲוָת חַסִּירָה? אָמַר לֵהּ חַד מִן תַּלְמִידוֹי: רַבִּי, עֵינָהּ הֲוָת שָׁבְרָה. אָמַר לֵהּ: הָא תַרְתֵּיי גַּבָּךְ. חֲדָא, דַּחֲשַׁדְתַּנִי, וַחֲדָא, דְּאִסְתַּכַּלְתְּ בַּהּ. מָה אַמְרֵת? יָאֲיָא בְרֵיוָא לָא אַמְרֵת, אֶלָּא בְעֻבְדָא. וּכְעַס עֲלוֹי וַאֲזַל.

2. מַן דְּאָמַר שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח נְשִׂיָא, עֻבְדָא דְאַשְׁקְלוֹן מְסַיַּע לֵהּ. תְּרֵין חַסִּידִין הֲווֹן בְּאַשְׁקְלוֹן, אָכְלִין כַּחְדָא וְשָׁתִין כַּחְדָא וְלָעַיי בְּאוֹרָיְתָא כַּחְדָא. דְּמַךְ חַד מִנְּהוֹן וְלָא אִתְגְּמַל לֵהּ חֲסַד. מִית בְּרֵהּ דִּמְעוֹן[3] מוֹכֵס[4] וּבַטְלַת כָּל מְדִינְתָא מִגְמֹל לֵהּ חֲסַד. שָׁרֵי הָהוּא חַסִּידָא מִצְטַעַר. אָמַר: וָי, דְּלֵית לְשָׂנְאֵיהֹן דְּיִשְׂרָאֵל כְּלוּם! אִתְחֲמִי לֵהּ בְּחֶלְמָא וְאָמַר לֵהּ: לָא תִבְזֵי בְּנֵי

מָרִיךְ. דֵּן עֲבַד חֲדָא חוֹבָא וַאֲזַל בַּהּ, וְדֵן עֲבַד חֲדָא טֵיבוּ וַאֲזַל בַּהּ. וּמָה חוֹבָא עֲבַד הָהוּא חַסִּידָא? חָס לֵהּ! לָא עֲבַד חוֹבָא מִן יוֹמוֹי. אלא פעם אחת הקדים תפילין של ראש לתפילין של יד. וּמָה טֵיבוּ עֲבַד בְּרֵהּ דִּמְעוֹן מוֹכֵס? חָס לֵהּ! לָא עֲבַד טֵיבוּ מִן יוֹמוֹי. אֶלָּא חַד זְמַן עֲבַד אֲרִיסְטוֹן לְבוּלֶבְטַיָּא וְלָא אֲתוֹן אַכְלוּנֵהּ. אָמַר: יֵיכְלוּנֵהּ מִסְכֵּנַיָּא דְלָא יִטְלִין[5]. וְאִית דְּאָמְרִין: בְּשׁוּקָא הֲוָה עָבַר וּנְפַל מִנֵּהּ חַד עִגּוּל, וַחֲמָא חַד מִסְכֵּן וּנְסַב לֵהּ, וְלָא אֲמַר לֵהּ כְּלוּם, בְּגִין דְּלָא מְסַמְּקֵי אַפּוֹי.

3. בָּתַר יוֹמִין חֲמָא הָהוּא חַסִּידָא לְחַסִּידָא חַבְרֵהּ מְטַיֵּל גּוֹ גַּנִּין, גּוֹ פַּרְדֵּסִין, גּוֹ מַבּוּעִין דְּמוֹי; וַחֲמָא לִבְרֵהּ דִּמְעִין מוֹכֵס לשונו שותת על פי הנהר, בָּעֵי מִמְטֵי מַיָּא וְלָא מָטֵי. וַחֲמָא לְמִרְיָם בְּרַת עֲלֵי בְצָלִים — רַבִּי לְעָזָר בַּר יוֹסָה אָמַר: תַּלְיָא בְחִטֵּי בִזַּיָּא; רַבִּי יוֹסֵי בֶּן חֲנִינָא אָמַר: צִירָא דְתַרְעָא דְגֵיהִנָּם קְבִיעַ בְּאֶדְנַהּ — אָמַר לוֹן: לְמָה דָא כֵן? אָמַר לֵהּ: דַּהֲוָת צָיְמָה וּמְפַרְסְמָה. וְאִית דְּאָמְרִי: דַּהֲוָת צָיְמָה חַד יוֹם וּמַקְזָה לַהּ תְּרַיי. אָמַר לֵהּ: עַד אִמַּת הִיא כֵן? אָמַר לֵהּ: עַד דְּיֵיתֵי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח וַאֲנַן מְרִימִין לַהּ מִן גּוֹ אֶדְנַהּ וְקָבְעִין לֵהּ גּוֹ אֶדְנֵהּ: אָמַר לוֹן: וּלְמָה? אָמַר לֵהּ: דַּאֲמַר, אִן אֲנָא מִתְעֲבֵד נְשִׂיָא, אֲנָא מְקַטֵּל חָרָשַׁיָּא. וְהָא אִתְעֲבַד נְשִׂיָא וְלָא קְטַל חָרָשַׁיָּא. וְהָא אִית תְּמָנֵין נְשַׁיִן חָרָשְׁיָן יְהִיבִין גּוֹ מְעָרְתָא דְאַשְׁקְלוֹן מְחַבְּלָן עָלְמָא. אֶלָּא אֵזִל אֱמֹר לֵהּ. אָמַר לוֹן: אֲנָא דָחֵל, דְּהוּא גְבַר נְשִׂיָא, וְלֵית הוּא מְהַימְנָתִי (או מְהֵימְנָתִי). אָמַר לֵהּ: אִי הֵימְנָךְ[6], הָא טָבָאוּת; וְאִן לָא, עֲבֵד הָדֵן סִימָנָךְ קֻמּוֹי — הַב יְדָךְ עַל עֵינָךְ וְאַפְּקַהּ וְחַזְּרַהּ, וְהִיא חָזְרָה. אֲזַל וְתַנִּי לֵהּ עֻבְדָא. בְּעָא מֶעְבַּד סִימָנָא קֻמּוֹי וְלָא שַׁבְקֵהּ. אָמַר לֵהּ: יָדַע אֲנָא דְּאַתְּ גְּבַר חַסִּיד. יַתִּיר מִן כֵּן אַתְּ יָכוֹל עֲבַד. וְלָא עוֹד, אֶלָּא בְּפֻמִּי לָא אַמְרֵת, בְּלִבִּי חַשְׁבֵת.

4. מיד עמד שמעון בן שטח ביום סגריר וּנְסַב עִמֵּהּ תְּמָנֵין גֻּבְרִין בְּחִירִין וִיהַב בִּידֵיהֹן תְּמָנֵי לְבוּשִׁין נְקַיִּם? וְיַהֲבִנִּין גּוֹ קִדְרִין חַדְתִּין וּכְפֵינוּן עַל רֵישֵׁיהֹן. אָמַר לוֹן: אִן צַפְּרֵת חַד זְמַן, לַבְשׁוּן לְבוּשֵׁיכֹן; וְאִן צַפְּרֵת זְמַן תִּנְיָן, עֲלוֹן כֻּלְּכֹן כַּחְדָא. וְכֵוָן דְּאַתּוֹן עָלֵלִין, כָּל חַד וְחַד מִנְּכֹן יְגַף חֲדָא וִיטַלְטְלִנֵּהּ מִן אַרְעָא. דְּעִסְקֵהּ דְּהָדֵן חָרָשָׁא טַלְטָלְתַנֵּהּ מִן אַרְעָא לָא יָכוֹל עֲבַד כְּלוּם.

5. אֲזַל וְקָם לֵהּ עַל תַּרְעָא דִמְעָרְתָּא. אֲמַר לֹן: אוֹיָם, אוֹיָם, פַּתְחוּן לִי! דְּמִן דִּידְכֵן אֲנָא. אַמְרוּן לֵהּ: הֵיךְ אֲתֵית לְהָכָא בְהָדֵן יוֹמָא? אֲמַר לֹן: בֵּינֵי טִפַּיָּא הֲוֵינָא מְהַלֵּךְ. אָמְרִין לֵהּ: וּמָה אֲתֵיתָא הָכָא מֶעְבַּד? עֲמַר: מֵילַף וּמִילָּפָה. כָּל מָטֵי יַעֲבֵד מָה דְהוּא חֲכַם. וַהֲוָת כָּל חֲדָא מִנְּהֹן אָמְרָה מָה דְהִיא אָמְרָה וּמַיְתְיָא פִּתָּא; וְהָדָא אָמְרָה מָה דְהִיא אָמְרָה וּמַיְתְיָא קוֹפָד; אָמְרָה מָה דְהִיא אָמְרָה וּמַיְתְיָא תַבְשִׁילִין; אָמְרָה מָה דְהִיא אָמְרָה וּמַיְתְיָא חֲמַר. אַמְרוּן לֵהּ: אַתְּ, מָה אִית בָּךְ עֲבַד? אֲמַר לֹן: אִית בִּי צָפַר תְּרֵין צָפְרִין וּמַיְתֵי לְכֹן תְּמָנֵין גֻּבְרִין בְּחִירִין הָוֵי עִמְּכֹן חָדֵיי וּמְחַדֵּיי לְכֹן. אַמְרוּן לֵהּ: כֵּן אֲנַן בָּעֵיי. צְפַר חֲדָא זְמַן וְלַבְשׁוּן לְבוּשֵׁיהֹן. צְפַר זְמַן תִּנְיָנָן וְעַלּוּ כֻּלְּהֹן כַּחֲדָא. אֲמַר: כָּל דְּמָטֵי יַחְכֹּם זוּגֵהּ. וְטַעֲנוּנוּן וְאַזְלוּן וְצַלְבוּנוּן. הָדָא הִיא דְתְנֵינַן: מעשה בשמעון בן שטח שתלה נשים באשקלון. אמרו: שמנים נשים תלה. ואין דנין שנים ביום אחד? אלא שהיתה השעה צריכה לכך.

[1] חגיגה ב׳ ב׳. — [2] רפ״א ז׳ ג׳. — [3] כ״ז ג׳ ה׳. — [4] כ״ז ג׳ ג׳. — [5] שרשו טלל. — [6] כ״ח ב׳. — [7] ק״ד ד׳ א׳.

ט. שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח וְהַמַּרְגָּלִית[1]

שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח הֲוָה עֲסִיק בְּהָדָא כִתָּנָא. אָמְרִין לֵהּ תַּלְמִידוֹי: רַבִּי, אַרְפִּי מִנָּךְ, וַאֲנַן זָבְנִין לָךְ חֲדָא חֲמַר, וְלֵית אַתְּ לָעֵי סַגִּין. וְאַזְלוּן זַבְנוּן לֵהּ חֲדָא חֲמָר מֵחַד סִרְקָי וּתְלֵי בֵהּ חֲדָא מַרְגְּלִי. אֲתוֹן לְגַבֵּיהּ, אָמְרִין לֵהּ: מִן כַּדּוּן לֵית אַתְּ צְרִיךְ לָעֵי תוּבָן. אֲמַר לֹן: לְמָה? אָמְרִין לֵהּ: זָבְנִינַן לָךְ חַד חֲמָר מֵחַד סִרְקָי וּתְלֵי בֵהּ חֲדָא מַרְגְּלִי. אֲמַר לֹן: וְיָדַע בַּהּ מָרַהּ? אָמְרִין לֵהּ: לָא. אֲמַר לֹן: אֱזַל חֲזַר... בָּעֵי הֲוָה שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח מִשְׁמַע ״בְּרִיךְ אֱלָהֲהֹן דִּיהוּדָאֵי״ מֵאֲגַר כָּל הָדֵן עָלְמָא.

[1] ב״מ ב׳ ה׳.

י. מַעֲשֶׂה בְּחוֹנָה הַמְעַגֵּל[1]

1. אָמַר רַבִּי יוּדָן גִּרְיָא: הָדֵן חוֹנָה הַמְעַגֵּל, בַּר בְּרֵהּ דְּחוֹנֵי הַמְעַגֵּל, הֲוָה סְמִיךְ לְחָרְבַּן בֵּית מַקְדְּשָׁא. נְפַק לְטוּרָא לְגַבֵּי פָעֲלַי[2]. עַד דּוּ תַמָּן נְחַת

מִטְרָא. עַל לֵהּ לִמְעָרְתָא. מִן יָתֵב נָם וּדְמַךְ לֵהּ; וַעֲבַד שְׁקִיעַ בְּשִׁנְתֵּהּ שֻׁבְעִין שְׁנִין, עַד דַּחֲרַב בֵּית מֻקְדְּשָׁא וְאִתְבְּנִי זְמַן תִּנְיָנוּת.

2. לְסוֹף שֻׁבְעִין שְׁנִין אִתְּעַר מִן שִׁנְתֵּהּ. נְפַק לֵהּ מִן מְעָרְתָא וַחֲמָא עָלְמָא מְחַלַּף. זָוֵי דַּהֲוָת כַּרְמִין עֲבִידָא זֵיתִין, זָוֵי דַּהֲוָת זֵיתִין עֲבִידָא זַרְעוּ. שְׁאַל לֵהּ לִמְדִנְתָּא: מָה קָלָא בְּעָלְמָא? אַמְרוּן לֵהּ: וְלֵית אַתְּ יָדַע מָה קָלָא בְּעָלְמָא? אֲמַר לוֹן: לָא. אָמְרִין לֵהּ: מַן אַתְּ? אֲמַר לוֹן: חוֹנִי הַמְעַגֵּל. אַמְרוּן לֵהּ: שְׁמַעְנַן דַּהֲוָה עָלֵל לַעֲזָרָה וְהִיא מַנְהֲרָא. עַל וְאַנְהֲרַת. וּקְרָא עַל גַּרְמֵהּ: בשוב ה׳ את שיבת ציון היינו כחולמים (תה׳ קכ״ו א׳).

[1] תענ׳ ג׳ ט׳. — [2] כ״ד א׳ ב׳.

יא. אֲלֶכְסַנְדֶּר מֻקְדוֹן[1]

אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מַקְדוֹן סְלֵק גַּבֵּי מַלְכָּא קַצְיָא. חֲמָא[2] לֵהּ דְּהַב סַגִּין, כְּסַף סַגִּין. אֲמַר לֵהּ: לָא דַּהֲבָךְ וְלָא כַּסְפָּךְ אֲנָא צְרִיךְ. לָא אֲתֵית אֶלָּא מֶחְמֵי פְּרוּכְסִין דִּידְכוֹן; הֵיךְ אַתּוּן יָהֲבִין[3], הֵיךְ אַתּוּן דָּיְנִין. עַד דּוּ עֲסוּק עִמֵּהּ אֲתָא בַר נָשׁ חַד דָּאֵן עִם חַבְרֵהּ. דִּזְבַן חֲדָא חֻלְקָא וַחֲסַפְתָּהּ וְאַשְׁכְּחוּן בַּהּ סִימָא דְּדֵינָרֵי. אָהָן דִּזְבֵן הֲוָה מַר[4]: קִיקִלְתָּא זַבְנֵת, סִימָא לָא זַבְנֵת. אָהָן דְּזַבֵּן הֲוָה מַר[4]: קִיקִלְתָּא וְכָל דְּאִית בַּהּ זַבֵּנֵת. עַד דְּאִנּוּן עֲסִיקִין דֵּן עִם דֵּן, אֲמַר מַלְכָּא לְחַד מִנַּיְהוֹ[5]: אִית לָךְ בַּר דְּכַר? אֲמַר לֵהּ: אֵין. אֲמַר לְחַבְרֵהּ: אִית לָךְ בְּרַת נֻקְבָה? אֲמַר לֵהּ: אֵין. אֲמַר לוֹן: אַסְּבוּן דֵּן לְדֵן וְסִימָא יֶהֱוֵי לְתַרְוֵיהוֹן. שָׁרֵי גָחֵךְ. אֲמַר לֵהּ: לְמָה אַתְּ גָּחֵךְ? לָא דָנֵת טָבָאוּת? אֲמַר לֵהּ: אִלּוּ הֲוָה הָדֵן דִּינָא גַּבְּכוֹן, הֵיךְ הֲוֵיתוּן דָּנִין? אֲמַר לֵהּ: קָטְלִין דֵּן וְדֵן וְסִימָא עָלַת לְמַלְכָּא. אֲמַר לֵהּ: כָּל הָכֵי[5] אַתּוּן רָחְמִין דְּהַב סַגֵּי? עֲבַד לֵהּ אֲרִיסְטוֹן. אַפֵּק קֳמֵי קוּפָד דִּדְהַב, תַּרְנְגֹלִין דִּדְהַב. אֲמַר לֵהּ: דְּהַב אֲנָא אָכֵל?! אֲמַר לֵהּ: תִּפַּח רוּחֵהּ דְּהָהוּא גַבְרָא! דְּהַב לֵית אַתּוּן אָכְלִין, וּלְמָה אַתּוּן רָחְמִין דְּהַב סַגִּין? אֲמַר לֵהּ: דָּנְחָא עֲלֵיכוֹן שִׁמְשָׁא? אֲמַר לֵהּ: אֵין. נָחֵת עֲלֵיכוֹן מִטְרָא? אֲמַר לֵהּ: אֵין. אֲמַר לֵהּ: דִּילְמָא אִית גַּבֵּיכוֹן בְּעִיר דַּקִּיק? אֲמַר לֵהּ: אֵין. תִּפַּח רוּחֵהּ דְּהָהוּא גַבְרָא! לֵית אַתּוּן חָיְיִן (או חָיַיִן) אֶלָּא בִּזְכוּת בְּעִירָא דַּקִּיקָא, דִּכְתִיב: אדם ובהמה תושיע ה׳ (תה׳ ל״ו ז׳).

[1] ב״מ ב׳ ה׳. — [2] רפ״ח א׳ א׳. — [3] קוצר מן יהבין ונסבין. — [4] ט״ו ז׳ א׳. — [5] צורה בבלית

יב. מַעֲשִׂיּוֹת בְּעוֹלֵי בָבֶל[1]

1. כָּהֲנָא הֲוָה עֲלֵם סַגִּין. כַּד סָלֵק לְהָכָא חֲמָתֵהּ בַּר פַּחִין. אָמַר לֵהּ: מָה קָלָא בִשְׁמַיָּא? אָמַר לֵהּ: גְּזַר דִּינָא דְהָהוּא גַבְרָא מִחַתַּם. וְכֵן הֲוָת לֵהּ ומתפגע (קרי: וּמִית. פְּגַע) בֵּהּ, חֲמָתֵהּ, חַד חֲרָן. אָמַר לֵהּ: מָה קָלָא בִשְׁמַיָּא? אָמַר לֵהּ: גְּזַר דִּינָא דְהָהוּא גַבְרָא מִחַתַּם. וְכֵן הֲוָת לֵהּ. אָמַר: מָה, סְלֵקֶת מִזְכֵּי וַאֲנָא אֶחְטֵי!? מָה, סְלֵקֶת לְמִקְטְלָה בְנֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל!? נֵיזֹל וְנֵחֹת לִי מִן הָן דִּסְלֵקֶת. אֲתָא לְגַבֵּי דְרַבִּי יוֹחָנָן. אָמַר לֵהּ: בַּר נָשׁ דְּאִמֵּהּ מְבַסְּרָא לֵהּ וְאִתְּתֵהּ דַּאֲבוּהִי מוֹקְרָא לֵהּ, לְהָן יֵיזֹל לֵהּ? אָמַר לֵהּ: יֵיזֹל לְהָן דְּמוֹקְרִין לֵהּ. נְחַת לֵהּ כָּהֲנָא מִן הָן דִּסְלַק. אֲתוֹן אָמְרִין לֵהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן: הָא נָחֵת כָּהֲנָא לְבָבֶל. אָמַר: מָה הֲוָה מֵיזַל לֵהּ דְּלָא מִסַּב רְשׁוּתָא? אָמְרִין לֵהּ: הָהוּא מִלְּתָא דַאֲמַר לָךְ הוּא הֲוָה נטילת רשות דִּידֵהּ.

2. רַבִּי זְעֵירָא, כַּד סְלַק לְהָכָא, אֲזַל אַקֵּז דָּם. אֲזַל בָּעֵי מִזְבַּן חֲדָא לִיטְרָא דְקוּפָּד מִן טַבָּחָא. אָמַר לֵהּ: בְּכַמָּה הָדֵן לִיטְרְתָא? אָמַר לֵהּ: בְּחַמְשִׁין מְנֵי וְחַד קֻרְסָם. אָמַר לֵהּ: סַב לָךְ שִׁתִּין. וְלָא קַבֵּל עִלָּוֵי. סַב לָךְ פ׳, סַב לָךְ צ׳; עַד דִּמְטָא מְאָה. וְלָא קַבֵּל עִלָּוֵי. סַב לָךְ ע׳. וְלָא קַבֵּל עִלָּוֵי. אָמַר לֵהּ: עֲבֵד כְּמִנְהָגָךְ. בְּרַמְשָׁא נָחֵת לְבֵית וַעֲדָא. אָמַר לוֹן: רַבָּנַן, מָה בִישׁ מִנְהָגָא דְהָכָא, דְּלָא אָכֵל בַּר נָשׁ לִיטְרָא דְקוּפָּד עַד דִּמְחוֹ לֵהּ חַד קֻרְסָם! אָמְרִין לֵהּ: וּמָה[2] הוּא דֵן? אָמַר לוֹן: פְּלָן טַבָּחָא. שַׁלְחוּן בָּעֵי מַיְתִיתֵהּ וְאַשְׁכְּחוּן אֲרוֹנֵהּ נָפְקָא. אָמְרִין לֵהּ: רַבִּי, כָּל הָכֵן!? אָמַר לוֹן: וְיֵיתֵי עֲלַי דְּלָא כַעֲסֵת עִלָּוֵי, מִי סְבַרְתְּ דְּמִנְהָגָא כֵן.

3. רַבִּי יַסָּא, כַּד סְלֵק לְהָכָא, אֲזַל סַפַּר. בָּעֵי מִסְחֵי בְאָהֵן דֵּימוֹסָן דְּטִבֶּרְיָא. פְּגַע בֵּהּ חַד לֵיצָן וִיהַב לֵהּ פְּרָקְדָל חַד. אָמַר לֵהּ: עַד כַּדּוֹן עֻנְקְתָא דְהָהוּא גַבְרָא רַפְיָא. וַהֲוָה אַרְכוֹנָא קָאֵם דָּאֵן אֲחַד לֵיסְטֵיס. וַאֲזַל קָם לֵהּ גָּחֵךְ כָּל קִבְלֵהּ. אָמַר לֵהּ אַרְכוֹנָא: מַן הֲוָה עִמָּךְ? תְּלָה עֵינוֹי וַחֲמָא דְהוּא גָּחֵךְ. אָמַר לֵהּ: אָהָן דְּגָחֵךְ הֲוָה עִמִּי. נַסְבֵהּ וְדָנֵהּ וְאוֹדִי לֵהּ עַל חַד קְטִיל. מִי נָפְקִין תַּרְוֵיהֹן טְעִינִין תַּרְתֵּי שָׁרְיָן, (מִן דְּעָבַר רַבִּי יַסָּא מִסְחָא), אָמַר לֵהּ: הָהוּא עֻנְקְתָא דַהֲוָת רַפְיָא כְּבָר שֶׁנִּצַּת. אָמַר לֵהּ: בִּישׁ גַּדָּא דְהָהוּא

גַּבְרָא. וְלָא כְתִיב: ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם? (ישעי׳ כ״ח כ״ב).

[1] ברכ׳ ב׳ ח׳. — [2] =מַן.

יג. לֵדֶת הַמָּשִׁיחַ[1]

1. רַבָּנָן אָמְרִי: אָהֵן מַלְכָּא מְשִׁיחָא, אִן מִי חַיַּיָּא הוּא, דָּוִד שְׁמֵהּ; אִן מִי דָמְכַיָּא הוּא, דָּוִד שְׁמֵהּ. אָמַר רַבִּי תַנְחוּמָא: אֲנָא אָמְרֵת טַעֲמָא: ועושה חסד למשיחו לדוד (תה׳ י״ח נ״א). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אָמַר: צמח שמו. רַבִּי יוּדָן בְּרֵהּ דְּרַבִּי אַיְבוּ אָמַר: מנחם שמו. אָמַר חֲנִינָה בְּרֵהּ דְּרַבִּי אֲבָהוּ: וְלָא פְלִיגִי. חֻשְׁבָּנֵהּ דְּהָדֵן כְּחֻשְׁבָּנֵהּ דְּהָדֵן. הוּא צֶמַח, הוּא מְנַחֵם. וְדָא מְסַיְּעָא לְהוֹ. דָּמַר רַבִּי יוּדָן בְּרֵהּ דְּרַבִּי אַיְבוּ: עֻבְדָא הֲוָה בְחַד יְהוּדַי דַּהֲוָה קָאֵם רָדֵי. גְּעָת תּוֹרְתֵהּ קֻמּוֹי. עֲבַר חַד עַרְבָי וּשְׁמַע קָלַהּ. אָמַר לֵהּ: בַּר יוּדַי, בַּר יוּדַי! שְׁרִי תוֹרָךְ וּשְׁרִי קַנְקַנָּךְ, דְּהָא חֲרֵב בֵּית מַקְדְּשָׁא. גְּעָת זְמַן תִּנְיָנוּת. אָמַר לֵהּ: בַּר יוּדַי, בַּר יוּדַי! קְטֹר תּוֹרָךְ וּקְטֹר קַנְקַנָּךְ, דְּהָא יְלִיד מַלְכָּא מְשִׁיחָא. אָמַר לֵהּ: מָה שְׁמֵהּ? מְנַחֵם. אָמַר לֵהּ: וּמָה שְׁמֵהּ דַּאֲבוּי? אָמַר לֵהּ: חִזְקִיָּה. אָמַר לֵהּ: מִן הָן הוּא? אָמַר לֵהּ: מִן בִּירַת מַלְכָּא דְבֵית לֶחֶם יְהוּדָה.

2. אֲזַל זַבֵּן תּוֹרוֹי וְזַבֵּן קַנְקַנּוֹי וְאִתְעֲבֵד זַבֵּן[2] לְבָדִין לְמַיְנוֹקָא. וַהֲוָה עָיֵל קִרְיָה וְנָפְקָא[3] קִרְיָה עַד דְּעַל לְהָהוּא קַרְתָּא. וְהַוְיָן כָּל נְשַׁיָּא זָבְנָן וְאִמֵּהּ דִּמְנַחֵם לָא זָבְנָה. שְׁמַע קָלֵן דִּנְשַׁיָּא אָמְרִין: אִמֵּהּ דִּמְנַחֵם, אִמֵּהּ דִּמְנַחֵם! אֲתַיִי זֶבְנִין לִבְרָךְ. אָמְרָה: בָּעְיָא אֲנָא מֶחְנְקִנֵּהּ[6] סָנְאֵיהֹן דְּיִשְׂרָאֵל; דְּבְיוֹמָא דְאִתְיְלֵד אִחֲרֹב בֵּית מַקְדְּשָׁא. אָמַר לֵהּ: רְחִיצַיָּא[3] אֲנַן דִּבְרִגְלֵהּ חֲרֵב וּבְרִגְלֵהּ מִתְבְּנֵי. אָמְרָה לֵהּ: לֵית לִי פְרִיטִין. אָמַר לַהּ: וְהוּא[5] מָה אִכְפַּת לֵהּ[5]? אֲתַיִי זֶבְנִין לֵהּ. אִן לֵית קֻמָּיךְ יוֹמָא דֵן, בָּתַר יוֹמִין אֲנָא אָתֵי וְנָסֵב.

3. בָּתַר יוֹמִין עָל לְהָהִיא קַרְתָּא. אָמַר לֵהּ: מַהוּ מַיְנוֹקָא עֲבִיד? אָמְרָה לֵהּ: מִן שַׁעֲתָא דַחֲמֵיתַנִי אֲתוֹן רוּחִין וְעַלְעוֹלִין וְחַטְפִנֵּהּ מִן יְדִי. אָמַר רַבִּי בּוּן: מה לנו ללמוד מן הערבי הזה? ולא מקרא מלא הוא: והלבנון

באדיר יפול? (ישעיה י׳ ל״ד) מָה כְתִיב בָּתְרֵה? ויצא חוטר מגזע ישי (ישעי׳ י״א א׳).

[1] ברכ׳ ב׳ ד׳. — [2] ל״ד א׳. — [3] רס״ה ג׳. — [4] רנ״ה ד׳. — [5] רנ״ה י״ג. — [6] כ״ז ג׳.

יד. כִּבּוּד אָב וָאֵם[1]

כבוד אב ואם. רבי אבוה בשם רבי יוחנן: שאלו את רבי אליעזר: עד היכן כבוד אב ואם? אמר להם: ולי אתם שואלים? לכו ושאלו את דמה בן נתינה. דמה בן נתינה ראש פטרבולי היה. פעם אחת היתה אמו מסטרתו בפני כל בולי שלו. ונפל קורדקן שלה מידה והושיט לה שלא תצטער. אמר רבי חזקיה: גוי אשקלוני היה וראש פטרבולי היה, ואבן שישב עליו אביו לא ישב עליו מימיו. וכיון שמת אביו עשה אותו יראה שלו. פעם אחת אבדה ישפה של בנימין. אמרו: מַן דְּאִית[2] לֵהּ טָבָא דִכְוָתַהּ? אַמְרוּ: אִית לֵהּ לְדַמָּה בֶּן נְתִינָה. אַזְלוּן לְגַבֵּיהּ וּפַסְקוּ עִמֵּהּ בִּמְאָה דֵינָר. סָלֵק וּבָעֵי מַיְתוֹ[3] לְהוֹ, וְאַשְׁכַּח אֲבוּהַּ דָּמֵךְ. אִית דְּאָמְרִין: מַפְתֵּחַ דְּתֵבוּתָא היה יָתֵב גּוֹ אֶצְבְּעָתֵהּ דַּאֲבוּי; וְאִית דְּאָמְרִין: רִגְלוֹהִי דַּאֲבוּהַּ הֲוָת פְּשִׁיטָא עַל תֵּבוּתָא. נְחַת לְגַבֵּן, אֲמַר לֹן: לָא יְכֵלִת מַיְתוּתֵהּ[3] לְכֹן. אָמְרֵי: דִּילְמָא דוּ בָעֵי פְּרִיטִין טוּבָא? אַסְקוּנֵהּ למאתים, אַסְקוּנֵהּ לְאֶלֶף. כֵּוָן דְּאִתְּעָר אֲבוּהַּ מִן שִׁנְתֵּהּ סָלֵק וְאַיְתוֹתֵהּ[3] לֹן. בְּעוֹן מִתַּן לֵהּ בספקולא[4] אַחֲרָיָא, וְלָא קַבֵּל עֲלוֹי. אָמַר: מָה, אֲנָא מְזַבֵּן לְכֹן אִיקָרָא דַאֲבָהָתִי בִּפְרִיטִין?! איני נהנה מכבוד אבותי כלום. מה פרע לֵהּ הקב״ה שכרו? אמר רבי יוסי בי רבי בון: בו בלילה ילדה פרתו פרה אדומה, ושקלו לו כל ישראל משקלו זהב ונטלוה..

[1] פאה א׳ א׳. — [2] שמ״ב ג׳ ב׳. — [3] כ״ז ג׳. [4] קרי: בְּפַסְקוּתָא, או בִּפְסִיקוּתָא.

טו. מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד[1]

1. אִתְחֲמִי לְרַבָּנַן חַסִּידָא דִכְפַר אִמֵּי יְצַלֵּי וּמִטְרָא נְחַת. סָלְקִין רַבָּנַן לְגַבֵּיהּ. אָמְרָה[2] לֹן בְּנֵי בַיְתֵהּ: בְּטוּרָה הוּא יָתֵב. נַפְקוּן לְגַבֵּיהּ. אַמְרוּן לֵהּ:

אֵישַׁר! וְלָא אֲגֵיבְן יְתַב מֵיכֹל וְלָא אֲמַר לָן: אֲתוֹן כָּרֵיכִין[3]. מִי עֲלַל.עֲבַד חַד מוֹבֵל דְּקֵיסִין וִיהַב גְּלְתֵהּ מֵרוּם מוֹבְלָה. עַל וַאֲמַר לִבְנֵי בַיְתֵהּ: אִלֵּין רַבָּנַן הָכָא בָעֵי נְצַלֵּי[4] וְיֵחוֹת מִטְרָא. וְאִן אֲנָא מְצַלֵּי וּמִטְרָא נְחַת, גְּנָי הוּא לָן; וְאִן לָא, חלול שם שמים הוא. אֶלָּא אַיְתִי[5], אֲנָא וְאַתְּ נִסֹּק וּנְצַלֵּי. אִן נְחַת מִטְרָא, אֲנַן אָמְרִין לָן: כְּבָר דְּעַבְדוּן[6] שְׁמַיָּא נִסִּין; וְאִן לַוֹ, אֲנַן אָמְרִין לָן: לֵית אֲנַן כְּדַי מְצַלָּיָא וּמִתְעֲנָיָא. וְסָלְקִין וְצַלִּין וּנְחַת מִטְרָא. נְחַת לְגַבֹּן, אֲמַר לֹן: לְמָה אִטְרְפוּן רַבָּנַן לְהָכָא יוֹמָא דֵן? אָמְרִין לֵהּ: בָּעַיִי תְּצַלֵּי וְיֵחוֹת מִטְרָא. אָמַר לֹן: וְלִצְלוֹתִי אַתּוּן צְרִיכִין? כְּבָר דְּעַבְדוּן[6] שְׁמַיָּא נִסִּין.

2. אָמְרִין לֵהּ: לְמָה כַד הֲוֵיתָה בְטוּרָא אָמְרִינַן לָךְ: אֵישַׁר! וְלָא אַגֵבְתִּינָן? אֲמַר לָן: דַּהֲוֵינָא עֲסִיק בִּפְעֻלְתִי[7]. מָה, הֲוָה מַסְעָה דַעְתִּי מִן פְּעֻלְתִי? אָמְרִין לֵהּ: וּלְמָה כַד יְתַבְתְּ לְמֵיכֹל לָא אֲמַרְתְּ לָן: אֵתוֹן כָּרֵכִין? אֲמַר לֹן: דְּלָא הֲוָה גַבַּי אֶלָּא פִלְחִי. מָה, הֲוֵינָא מֵימֹר לְכֹן בַּחֲנֻפִּין? אָמְרִין לֵהּ: לְמָה כַד אֲתֵית לְמֵעֹל יְהַבְתְּ גְּלְתָה מֵרוּם מוֹבְלָה? אֲמַר לֹן: דְּלָא הֲוָת דִּידִי. שְׁאוּלָה הֲוָת דִּנְצַלֵּי בַהּ. מָה, הֲוֵינָא מְבַזְּעָה יָתַהּ? אָמְרִין לֵהּ וּלְמָה כַד הָוֵי אַתְּ בְּטוּרָא אִתְּתָךְ לָבְשָׁא מָאנִין צָאִין, וְכַד אַתְּ עָלֵל מִן טוּרָא הִיא לָבְשָׁה מָאנִין נְקַיִּין? אֲמַר לָן: כַּד דַּאֲנָא הָוֵי בְטוּרָא הִיא לָבְשָׁה מָאנִין צָאִין, דְּלָא יִתֵּן בַּר נָשׁ עֵינוֹי עֲלַהּ; וְכַד דַּאֲנָא עָלֵל מִן טוּרָא הִיא לָבְשָׁה מָאנִין נְקַיִּין דְּלָא נִתֵּן עֵינַי בְּאִתְּתָא אָחֲרֵי. אָמְרִין לֵהּ: יָאוּת אַתְּ מְצַלָּיָא וּמִתְעֲנָיָא.

[1] תענ׳ א׳ ד׳. — [2] רפ״ט ד׳. — [3] כ״ח ה׳. — [4] כ״ח ד׳. — [5] רפ״ח א׳ ו׳. — [6] שמ״ב ג׳ ב׳. — [7] כ״ז ג׳ ו׳.

טז. דַּיַּן צֶדֶק[1]

1. רַבִּי יוֹנָתָן הֲוָה דָאֵן טָבָאוּת. וַהֲוָה תַמָּן חַד רוֹמָי; וַהֲוָה מְגִירֵהּ בְּחַקְלָא וּבְבֵיתָא. וַהֲוָה לְרַבִּי יוֹנָתָן חַד אִילָן נְטָה גוֹ דָהוּא רוֹמָי. אֲתָא קֳמֵי[2] חַד דַּיָּן אָכֵן. אֲמַר לֹן: אַזְלוֹן וְתוֹן[3] בְּצַפְרָא. אָמַר הָהוּא רוֹמָאָה: בְּגִינִי לָא נְפַק דִּינָא. לְמָחַר אֲנָא מְבַטֵּל אִלּוּ[4] מִדִּידִי וְחָמֵי הֵיאַךְ[4] דִּינָא נְפַק. אִן הֲוָה דָאֵן כָּל עַמָּא וְלָא דָאֵן נַפְשֵׁהּ, לֵית הוּא בַר נָשׁ.

2. בְּאַפְּתֵּי רַמְשָׁא שְׁלַח רַבִּי יוֹנָתָן בָּתַר נַגָּרֵה, אָמַר: פּק קָץ מָה דִּנְטָה גוֹ רוֹמָיָה. בְּצַפְרָא קָרֵץ בְּעֵל דִּינָא לְגַבֵּיהּ. אָמַר לֵהּ: זֵל קָץ מָה דִּנְטָה גוֹ דִידֵהּ. אָמַר לֵהּ רוֹמָיָה: דִּידָךְ מָה? אָמַר לֵהּ: פּק חֲמִי יָתֵהּ. כְּמָה דִידִי עֲבַד דִּידִיךְ. נְפַק, חֲמִיתֵהּ, אֲמַר: בְּרִיךְ אֱלָהֲהֹן דִּיהוּדָאֵי!

3. חֲדָא אִתָּא אוֹקְרֶת[5] תְּאֵנִין לְרַבִּי יוֹנָתָן. אָמַר לַהּ: בְּבָעוּ מִנָּךְ, אִי אַעֲלְתִּינוּן מְגַלְּיָן, אַפְּקִינוּן מְגַלְּיָן; אִן אַעֲלְתִּינוּן מְכַסְּיָן, אַפְּקִינוּן מְכַסְּיָן; דְּלָא יֵימְרוּן בְּרִיָּתָא: דֵּינָרִין יַהֲבַת לֵהּ וְאוֹקְרָה תְּאֵנִין.

4. רַבִּי חֲנִינָה אַעֵל לְרַבִּי יוֹנָתָן בְּגִנְּתֵהּ וְאַיְכְלֵהּ תְּאֵנִין. מִדִּנְפַק חֲמָא חַד אִלֵּין[6] דִּבְרַת שְׁבְעִין חִוָּרִין. אָמַר לֵהּ: לְמָה לָא אוֹכַלְתַּנִי מִן אִלֵּין? אָמַר לֵהּ: דְּאִנּוּן לִבְרֵהּ[7]. רבי חנינה חשש משום גזל בנו.

[1] ב״ב ב׳ י״א. — [2] =קומיה. — [3] =ואתון. — [4] מלות עבריות. — [5] י״א א׳. — [6] שי״ט ד׳. — [7] רנ״ה י״ג.

יז. צְדָקָה לַעֲנִיִּים

1. רַבִּי אֶלְעָזָר הֲוָה פַּרְנָס. חַד זְמַן נָחֵת לְבַיְתֵהּ, אָמַר לֹן: מַי עֲבַדִיתּוּן? אָמְרִין לֵהּ: אֲתָא חַד סִיעָא וְאַכְלוּן וּשְׁתוֹן וְצַלּוֹ עֲלָךְ. אָמַר לֹן: לֵכָּא אֲגַר טָב. נְחַת זְמַן תִּנְיָנָן, אָמַר לֹן: מַי עֲבַדִיתּוּן? אָמְרִין לֵהּ: אֲתָא חַד סִיעָא חֲרֵי וְאַכְלוּן וּשְׁתוֹן וְאַקְלוּנָךְ. אָמַר לֹן: כַּדּוּן אִכָּא אֲגַר טָב.

2. רַבִּי עֲקִיבָא, בָּעֵין מְמַנֵּיתֵהּ[2] פַּרְנָס. אָמַר לֹן: נִמְלַךְ גוֹ בַיְתָא[3]. הַלְכוּן בָּתְרֵהּ, שַׁמְעוּן קָלֵהּ דְּיֵימַר: עַל מְנָת מִתְקַל[4], עַל מְנָת מִבַּזְיָא.

3. חַד[5] תַּלְמִיד מִן דְּרַבִּי, היה לו מאתים זוז חסר דינר. וַהֲוָה רַבִּי יְלִיף זָכֵי עִמֵּהּ חַד לִתְלַת שְׁנֵי מַעֲשַׂר מִסְכֵּנִין. עַבְדוּן בֵּהּ תַּלְמִידוֹי עֵינָא בִישָׁא וּמַלּוֹן לֵהּ. אֲתָא בָעֵי מִזְכֵּי עִמֵּהּ. אָמַר לֵהּ: רַבִּי, אִית לִי שִׁעוּרָא. אָמַר: זה, מכת פרושים נגעה בו. רמז לתלמידיו וְאַעֲלוּנֵהּ לְקַפֵּילִין וְחַסְרוּנֵהּ חַד קְרַט, וּזְכָה עִמֵּהּ הֵיךְ מָה דַהֲוָה יְלִיף.

4. שְׁמוּאֵל[6] עֲרַק מִן אֲבוּי. אֲזַל וְקָם לֵהּ בֵּין תְּרֵין צְרִיפִין דְּמִסְכֵּנִין. שְׁמַע קוֹלְהֹן[7] אָמְרִין: בְּהָדֵן אַגַּנְטִין אֲנַן אָכְלִין יוֹמָא דֵן? בְּאַגַּנְטִין דְּדַהֲבָא, אוֹ בְאַגַּנְטִין דְּכַסְפָּא? עַל וַאֲמַר קֳמֵי אֲבוּי. אָמַר לֵהּ: צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין שבהם.

5. דְּלָמָא. רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ עַלּוֹן מִסְחִין[8] בְּהָדֵן דֵּימוֹסִין דְּטִבֶּרְיָא. פְּגַע בֹּן חַד מִסְכֵּן. אָמַר לֹן: זְכִין בִּי! אָמְרִין לֵהּ: מִי חַזְרוֹן[9]. מִי חַזְרוֹן אַשְׁכְּחוּנֵהּ מִית. אמרו: הואיל ולָא זְכֵינַן בֵּהּ בְּחַייו[10] נִטַּפַּל בֵּהּ בְּמִיתוּתֵהּ. כִּי מְטַפְּלוֹן בֵּהּ אַשְׁכְּחוֹן כִּיס דינרין תלוי בֵּהּ.

6. אַבָּא בַּר בָּא יְהַב לִשְׁמוּאֵל בְּרֵהּ פְּרִיטִין דְּיְהֵא פָּלֵג לְמִסְכֵּנַיָּא. נְפַק וְאַשְׁכַּח חַד מִסְכֵּן אָכַל קוֹפָד וְשָׁתֵי חֲמַר. עַל וַאֲמַר קֳמוֹי אֲבוּי. אָמַר לֵהּ: הַב לֵהּ יַתִּיר, דְּנַפְשֵׁהּ מָרְתֵי[11].

7. רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אִדֵּי וְרַבִּי יִצְחָק בַּר נַחְמָן הֲווֹן פַּרְנָסִין. וַהֲווֹן יַהֲבוּן לְרַבִּי חַמָּא, אֲבוּי דְּרַבִּי אוֹשַׁעְיָא, חַד דֵּינָר, וְהוּא יְהַב לֵהּ לְחָרָנִין. רַבִּי זְכַרְיָה, חַתְנֵהּ דְּרַבִּי לֵוִי, היו הכל מליזין עליו. אמרו: דְּלָא צְרִיךְ וְהוּא נְסַב. כַּד דָּמוֹךְ[12] בּוּדְקִין[13] וְאַשְׁכְּחוֹן דַּהֲוָה מְפַלֵּג לְחָרָנִין.

8. רַבִּי חֲנִינָא בַּר פַּפָּא הֲוָה מְפַלֵּג מִצְוָה בְּלֵילְיָא. חַד זְמַן פְּגַע בֵּהּ רַבְּהֹן דְּרוּחַיָּא. אָמַר לֵהּ: לָא כָךְ[14] אַלְפַן[16] רַבִּי "אל תסיג גבול רעיך?" (דב' י"ט י"ד) אָמַר לֵהּ: וְלָא כֵן כְּתִיב: מתן בסתר יכפה אף? (משלי כ"א י"ד). וַהֲוָה מִתְכְּפֵי מִנֵּהּ וַעֲרַק מִן קֳמוֹי.

9. אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַדָּא: אִית הֲווֹ סָבִין בְּיוֹמֵינוּ[15]; מַן דַּהֲוָה יְהַב לֹן מִבֵּין רֵישׁ שַׁתָּא לְצוֹמָא רַבָּא הֲווֹ נַסְבוּן. מִן בָּתַר כֵּן לָא הֲווֹ נַסְבוּן. אָמְרִין: דִּשְׁתָּן[16] גַּבָּן.

10. נחום איש גם זו היה מוליך דורון לבית חֲמָא[17]. פגע בֵּהּ מוכה שחין אחד אמר לֵהּ: זְכָה עִמִּי מִמָּה דְאִית גַּבָּךְ. אָמַר לֵהּ: מִי חֲזַר[18]. חֲזַר וְאַשְׁכְּחֵנֵּהּ[19] וּמִית[20]. וַהֲוָה אָמַר לְקִבְלֵהּ: עַיְנוֹהִי[21] דְּחַמְוֹנָךְ וְלָא יַהֲבוּן לִיךְ יִסְתַּמְיָן. יְדִים[22] דְּלָא פַּשְׁטָן לְמִתַּן לָךְ יִתְקַטְעוּן. רגְלַיָּא דְּלָא רַהֲטָן מִתַּן לִיךְ יִתַּבְרוּן. וּמְטָתֵהּ כֵּן.

11. סָלֵק לְגַבֵּיהּ רַבִּי עֲקִיבָה. אָמַר לֵהּ: אי לי שאני רואה אותך כך! אָמַר לֵהּ: אי לי שאני אין רואה אותך בכך! אָמַר לֵהּ: מה את מקללני? אָמַר לֵהּ: ומה את מבעט ביסורין?

12. רַבִּי הוֹשַׁעְיָא רַבָּא, הֲוָה רַבֵּהּ דִּבְרֵהּ חַד סַגִּיא נְהוֹרָא, וַהֲוָה יְלִיף אָכַל עִמֵּהּ בְּכָל יוֹם. חַד זְמַן הֲוָה לֵהּ אוּרְחִין[15], וְלָא מְטָא מֵיכֹל עִמֵּהּ.

בְּרֶמְשָׁא סָלֵק לְגַבֵּיהּ. אָמַר לֵהּ: לָא יִכְעַס מָרִי עֲלַי. בְּגִין דַּהֲוָה לִי אוּרְחִין, וְלָא בְעֵית מִבַּזָּיָא אִיקָרֵהּ דְּמָרִי, בְּגִין כֵּן לָא אֲכָלֵת עִמָּךְ יוֹמָא דֵן. אֲמַר לֵהּ: אַתְּ פַּיֵּסְתְּ לְמַן דְּמִתְחַמֵי וְלָא חָמֵי. דֵּן דְּחָמֵי וְלָא מִתְחַמֵי יְקַבֵּל פִּיּוּסָךְ, אֲמַר לֵהּ: מְנָא לָךְ הָא? אָמַר לֵהּ: מֵרַבִּי אֱלְעָזָר בֵּן יַעֲקֹב. דְּרַבִּי אֱלְעָזָר בֵּן יַעֲקֹב, עַל חַד דְּסַגִּיא[23] נְהוֹרָא לְבֵיתֵהּ. יְתַב לֵהּ רַבִּי אֱלְעָזָר בֵּן יַעֲקֹב לְרַע מִנֵּהּ. אַמְרוּן: אִלּוּלֵי דְהוּא בַּר נָשׁ רַבָּא, לָא יְתַב לֵהּ רַבִּי אֱלְעָזָר בֵּן יַעֲקֹב לְרַע מִנֵּהּ. עָבְדִין לֵהּ פַּרְנָסָה דְאִיקָר. אֲמַר לְהוֹ: מַהוּ הָכֵן? אַמְרוּ לֵהּ: רַבִּי אֱלְעָזָר בֵּן יַעֲקֹב יָתֵב לְרַע מִנָּךְ. וְצַלִּי עֲלוֹי הָדָא צְלוֹתָא: אַתָּא גְמַלְתְּ חֲסַד לְמַן דְּמִתְחֲמֵי וְלָא חָמֵי; דֵּן דְּחָמֵי וְלָא מִתְחֲמֵי יְקַבֵּל פִּיּוּסָךְ וְיִגְמֹל יָתָךְ חֲסַד.

[1] פאה ח׳ ו׳. — [2] רפ״א ד׳ ג׳. — [3] ש״ה ח׳. — [4] שרשו ״קלל״. — [5] פאה ח׳ ז׳. — [6] פאה ח׳ ח׳. — [7] כ״ז ג׳ ג׳. — [8] ק״מ ה׳. — [9] רנ״ה י״ג. — [10] ל״ד ד׳, הערה. — [11] =מרתיה. — [12] נ״ח ד׳. — [13] כ״ז ג׳ ג׳. — [14] מלה עברית. — [15] כ״ז ג׳ ג׳. — [16] כ״ז ג׳ א׳. — [17] ש״ה ח׳. — [18] רנ״ה י״ג. — [19] כ״ז ג׳ ב׳. — [20] ש״ל י״ט. — [21] רנ״ה י״ג. — [22] ק״ד ד׳ א׳. — [23] ש״ח ט׳.

יח. מַעֲשֵׂה כְשָׁפִים[1]

1. דִּלְמָא. רַבִּי לִיעֶזֶר[2] וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבִּי עֲקִיבָה עָלִין לְמִסְחֵי בְּהָדֵן דֵּימוֹסִין דְּטִבֶּרְיָא. חֲמָתוֹן חַד מִינָי. אֲמַר מָה דָמַר[3] וְתַפְשֵׁיתוֹן[4] כִּפָּה. אֲמַר רַבִּי לִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מָה[5], יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנִינָה[10], חֲמִי מָה דְאַתְּ עָבֵד! מִי נָפֵק אָהֵן מִינָיָא אֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מָה דָמַר וְתַפְשֵׁיתֵהּ[4] תַּרְעָא. וַהֲוָה כָּל מַן דְּעָלֵל הֲוָה יָהֵב לֵהּ חַד מַרְתּוֹקָה, וְכָל מַן דְּנָפֵק יָהֵב לֵהּ בנתיקה[6]. אֲמַר לוֹן: שְׁרוֹן מָה דַעֲבַדְתּוּן! אָמְרִין לֵהּ: שְׁרִי, וַאֲנַן שָׁרַיִי. שְׁרוֹן אִלֵּין וְאִלֵּין.

2. מִן דְּנַפְקוּן אֲמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְהָהוּא מִינָיָא: הָא מָה דְאַתְּ חָכֵם? אֲמַר: נֵחֹת לְיַמָּא. מִן דְּנָחֲתִין לְיַמָּא אֲמַר הָהוּא מִינָיָא מָה דְאָמַר וְאִתְבְּזַע יַמָּא. אֲמַר: וְלָא כֵן עֲבַד מֹשֶׁה רַבְּכֹן בְּיַמָּא? אָמְרִין לֵהּ: לֵית אַתְּ מוֹדֵה לָן דְּהַלֵּךְ מֹשֶׁה רַבָּן בְּגַוֵּהּ? אֲמַר לוֹן: אֵן. אָמְרִין לֵהּ: לֵית אַתְּ מוֹדֵה לָן? גְּזַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל שָׂרָה דְיַמָּא וּבַלְעֵהּ.

3. דִּלְמָא. רַבִּי לִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל סַלְקוּן לְרוֹמֵי. עָלוּן

לְחַד אֲתַר וְאַשְׁכְּחִין מַיְנוֹקַיָּא עָבְדִין גַּבְשׁוּשִׁין וְאָמְרִין: הָכֵן בְּנֵי אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל עָבְדִין וְאָמְרִי: הָדָן תרומה והָדָן מעשר. אָמְרִין: מִסְתַּבְּרָא דְאִית הָכָא יְהוּדָאִין. עַלּוּן לְחַד אֲתַר וְאַקְבְּלוּן בְּחַד. כַּד יַתְבוּן לְמֵיכַל וַהֲוָה כָּל תַּבְשִׁיל דַּהֲוָה עָלֵל קֳמֵיהֹן, אִי לָא הֲווֹן מַעֲלִין לֵהּ בְּחַד קֵיטוֹן, לָא הֲווֹ מַיְתוֹ לֵהּ קֳמֵיהֹן; וְחָשִׁין דִּילְמָא דְאִנּוּן אָכְלִין זבחי מתים.

4. אָמְרִין לֵהּ: מָה עִסְקָךְ דְּכָל תַּבְשִׁיל דְּאַתְּ מַיְתֵי קֳמֵינַן, אִן לֵת[8] מַעֵל לְהָדָן קֵיטוֹנָה, לֵית אַתְּ מַיְתֵי לָן קֳמֵינַן? אָמַר לָן: חַד אַבָּא, גְּבַר סָב, אִית לִי, וּגְזַר עַל נַפְשֵׁהּ דְּלָא נְפַק מִן הָדָא קֵיטוֹנָא כְלוּם[9] עַד דְּיֶחְמֵי לחכמי ישראל. אָמְרִין לֵהּ: עֹל וֶאֱמֹר לֵהּ: פֹּק הָכָא לְגַבֵּיהֹן, דְּאִנּוּן הָכָא. וּנְפַק לְגַבֹּן. אָמְרִין לֵהּ: מָה עִסְקָךְ? אָמַר לָן: צַלּוֹן עַל בְּרִי, דְּלָא מוֹלֵד.

5. אָמַר רַבִּי לִיעֶזֶר לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: מָה[5], יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה[10], חֲמִי מָה דְאַתְּ עָבֵד! אָמַר לָן: אַיְתוֹן לִי זְרַע דְּכִתּוֹן[11]. וְאַיְתוֹן לֵהּ זְרַע דְּכִתּוֹן. אִתְחֲמִי לֵהּ[12] זָרַע לֵהּ עַל גַּבֵּי טַבְלָא, אִתְחֲמִי מְרַבֵּץ לֵהּ, אִתְחֲמִי דְסָלַק, אִתְחֲמִי מְתַלֵּשׁ[15] בַּהּ, עַד דְּאַסֵּק חֲדָא אִתָּא בְקַלְעִיתָא דְשַׂעֲרַהּ. אָמַר לַהּ: שְׁרוֹי[13] מָה דַעֲבַדְתִּין[14]. אָמְרָה לֵהּ: לְנָא שָׁרְיָה. אָמַר לַהּ: דְּלָא כֵן, אֲנָא מְפַרְסֵם לִיךְ. אָמְרָה לֵהּ: לְנָא יָכְלָה, דְּאִנּוּן מְטַלְקִין בְּיַמָּא. וּגְזַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל שָׂרָא דְיַמָּא וּפַלְטוֹן. וְצַלּוֹן עֲלוֹי, וּזְכָה לְמֵקָמָה[15] לְרַבִּי יוּדָה בֶּן בְּתִירָה[16].

6. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה: יָכֵל אֲנָא נָסֵב קָרְיָן[17] וַאֲבַטִּיחִין וְעָבֵד לָן אַיְלִין, טְבִין, וְהָדִינּוּן עֲבִידִין אַיְלִין וּטְבִין.

7. אָמַר רַבִּי יַנַּי: מְהַלֵּךְ הֲוֵינָא בְהָדָא אִסְרָטָא דְצִפּוֹרִי וַחֲזֵית חַד מִינָי נָסֵב צְרִיר וּזְרַק לֵהּ לְרוּמָא וַהֲוָה נְחַת וּמִתְעֲבֵד עֵגֶל. וְלָא כֵן אָמַר רַבִּי לְעָזָר בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בַּר זִמְרָא: אם מתכנסין הן כל באי העולם, אינן יכולין לבראות יתוש אחד ולזרוק בו נשמה? נֵימַר: לָא נָסְבָה[18] הוּא[19] מִינָיָא חַד צְרוֹר[20] וְזַרְקֵהּ לְרוּמָא וּנְחַת וְאִתְעֲבֵד חַד עֵגֶל, אֶלָּא לְסָרֵהּ קְרָא וּגְנַב לֵהּ עֵגֶל מִן בְּקֻרְתָּא[21] וְאַיְתִי לֵהּ.

8. אָמַר רַבִּי חִנְנָא בֵּי רַבִּי חֲנַנְיָה: מְטַיֵּל הֲוֵינָא בְאִלֵּין גַּפָּתָא דְצִפּוֹרִין וַחֲמֵית חַד מִינָי נְסַב חֲדָא גֻלְגְּלָא וְזַרְקַהּ לְרוּמָא וְהוּא נָחֲתָא וּמִתְעַבְדָא

עֵגֶל. אֲתֵית וַאֲמַרְתְּ לְאַבָּא. אָמַר לִי: אִן אֲכַלְתְּ מִנֵּהּ, מעשה הוא; וְאִי לָא, אחיזת עינים הוא.

[1] סנה׳ ז׳ י״ג. — [2] ט״ו ז׳. — [3] ט״ו ד׳. — [4] בהקשה על פעלי לו״י. — [5] קל״ד ב׳. — [6] קרי: מרתוקה. — [7] כ״ז ג׳ ד׳. — [8] =לית את; עיין קי״ט א׳. — [9] =כְּלָל. — [10] חֲנִינָה הוא תמונת החבה מן חֲנַנְיָה. — [11] כ״ז ג׳ ג׳. — [12] רע״ד ט״ז. — [13] כ״ז ג׳ א׳. — [14] רנ״ה ט״ו. — [15] כ״ח ד׳. — [16] י״א ד׳. — [17] בהקשה על בינוני לו״י. — [18] רס״ה ג׳. — [19] ל״ה. — [20] כ״ז ג׳ ג׳. — [21] כ״ז ג׳ א׳.

יט. חֲלוֹמוֹת[1]

1. הרי שהיה מצטער על מעותיו של אביו, נראה לו בחלום: כך וכך הם, ובמקום פלוני הם. אֲתָא עֻבְדָא קֳמֵי רַבָּנִין[2]. אָמְרִין: דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. רַבִּי יוֹנָה בָּעֵי: "מִצְטַעַר וְחָמֵי", וְאַתְּ אָמְרַתְּ הָכֵן!? אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: לָא מִסְתַּבְּרָא דְּלָא[3] בְּהָהוּא דְלָא מִצְטַעַר וְחָמֵי; בְּרַם הָכָא, כְּמָה דְבַר נָשׁ הָוֵי הוּא חָלֵם. אָמַר רַבִּי אָבִין: מַן דַּעֲבַד יָאוּת, עֲבַד כְּרַבִּי יוֹסֵי. חַד בַּר נָשׁ אֲתָא לְגַבֵּי דְרַבִּי יוֹסֵי בֶּן חַלְפְּתָא[4], אֲמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי[5] מִתְּמַר לִי: אֵזִל לְקַפּוֹדַקְיָא וְאַתְּ מַשְׁכַּח מַדְלָא דַאֲבוּךְ. אָמַר לֵהּ: אֲזַל אֲבוּי דְּהָהוּא גַבְרָא לְקַפּוֹדַקְיָא מִן יוֹמוֹי? אָמַר לֵהּ: לָא. אָמַר לֵהּ: אֵזִל מְנִי עֲשַׂר שָׁרְיָן גּוֹ בַיְתָךְ וְאַתְּ מַשְׁכַּח מַדְלָא דַאֲבוּךְ תְּחֹת קַפָּא דְקוֹרַיָּא.

2. חַד בַּר נָשׁ אֲתָא לְגַבֵּי דְרַבִּי יוֹסֵי בַּר חַלְפְּתָא, אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי לְבוּשׁ[6] חַד כְּלִיל דְּזֵית. אָמַר לֵהּ: דְּאַתְּ[7] מִתְרוֹמְמָא. לְבָתַר יוֹמִין אֲתָא חַד חָרָן, אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי לְבוּשׁ כְּלִילָא דְזֵית. אָמַר לֵהּ: דְּאַתְּ[7] מִלְקֵי. אָמַר לֵהּ: לְהָהוּא גַבְרָא אֲמַרְתְּ דְּאַתְּ מִתְרוֹמְמָא וְלִי אָמְרַתְּ דְּאַתְּ מִלְקֵי! אָמַר לֵהּ: הָהוּא הֲוָה בְנִצַּיָּא וְאַתְּ בַּחֲבָטַיָּא.

3. חַד בַּר נָשׁ אֲתָא לְגַבֵּי דְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֵּי רַבִּי יוֹסֵי, אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי מַשְׁקֵה[8] זֵיתָא מְשַׁח. אָמַר לֵהּ: תִּפַּח רוּחֵהּ דְּהָהוּא גַבְרָא! לְאִמֵּהּ הוּא חָכֵם.

4. חַד בַּר נָשׁ אֲתָא לְגַבֵּי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֵּי רַבִּי יוֹסֵי, אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי עֵינִי נָשְׁקָה חֲבַרְתַּהּ. אָמַר לֵהּ: תִּפַּח רוּחֵהּ דְּהָהוּא גַבְרָא! לַאֲחָתֵהּ הוּא חָכֵם.

5. חַד בַּר נָשׁ אֲתָא לְגַבֵּי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֵּי רַבִּי יוֹסֵי, אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי אִית לִי תְלָתָא עַיְנִין. אָמַר לֵהּ: תַּנּוּרִין אַתְּ עָבֵד. תַּרְתֵּין עֵינָךְ וְעֵינֵהּ דְתַנּוּרָא.

6. חַד בַּר נָשׁ אֲתָא לְגַבֵּי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֵּי רַבִּי יוֹסֵי, אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי אִית לִי אַרְבְּעָה אֲדְנִין. אָמַר לֵהּ: מָלוֹי אַתְּ. תַּרְתֵּי אֲדְנָךְ וְתַרְתֵּי אֲדְנֵי דגִרְבָא.

7. חַד בַּר נָשׁ אֲתָא לְגַבֵּי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֵּי רַבִּי יוֹסֵי, אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי בִּרְיָתָא עָרְקִין מִן קֳמַי. אָמַר לֵהּ: דְּאַתְּ[7] מַיְתֵי אִזַּיָּא וְכָל עַמָּא עָרְקִין מִן קֳדָמָךְ.

8. חַד בַּר נָשׁ אֲתָא לְגַבֵּי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֵּי רַבִּי יוֹסֵי, אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי לְבִישׁ[6] חַד פִּינְקַס דִּתְרֵי עֲשַׂר לוּחִין. אָמַר לֵהּ: אִסְטְוָא דְּהָהוּא גַּבְרָא אִית בַּהּ תְּרֵי עֲשַׂר מַרְקָעָן.

9. חַד בַּר נָשׁ אֲתָא לְגַבֵּי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֵּי רַבִּי יוֹסֵי, אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי בָּלַע[8] חַד כּוֹכַב. אָמַר לֵהּ: תִּפַּח רוּחֵהּ דְּהָהוּא גַּבְרָא! יְהוּדַי קְטַל. דִּכְתִיב: "דרך כוכב מיעקב" (במד' כ"ד י"ז).

10. חַד בַּר נָשׁ אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֵּי רַבִּי יוֹסֵי, אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי כַּרְמֵהּ דְּהָהוּא גַּבְרָא מַסֵּק חַסִּין. אָמַר לֵהּ: חַמְרֵהּ דְּהָהוּא גַּבְרָא מַפֵּק בְּסִים, וְאַתְּ מִנְסַב חַסִּין וְצָבַע בִּבְסִין[9].

11. חַד בַּר נָשׁ אֲתָא לְגַבֵּי דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בֵּי רַבִּי יוֹסֵי, אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי מִתְּמַר לִי הָכֵן: זְרַק אֶצְבְּעָתָךְ[10] נְחַת. אָמַר לֵהּ: הַב לִי אַגְרַי וַאֲנָא אָמַר לָךְ. אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי מִתְּמַר לִי הָכֵן: תֶּהֱוֵי נָפַח בְּפֻמָּךְ. אָמַר לֵהּ: הַב לִי אַגְרַי וַאֲנָא אָמַר לָךְ. אָמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי הָכֵן: זְקִיף אֶצְבְּעָךְ. אָמַר לֵהּ: לָא אַמְרֵת לָךְ "הַב לִי אַגְרִי וַאֲנָא אָמַר לָךְ? כַּד דְּאִתְּמַר לָךְ הָכֵן, נְחַת דִּלְפָּא בְחִטָּךְ; כַּד אִתְּמַר לָךְ הָכֵן, אִנְפְּחָן; כַּד אִתְּמַר לָךְ הָכֵן, צָמְחִין".

12. הָדָא אִתְּתָא דְאָתְיָא לְגַבֵּי רַבִּי לִיעֶזֶר, אָמְרָה לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי תִּנְיָתָא[11] דְבֵיתָא[12] מִתַּבְרָא. אָמַר לַהּ: דְּאַתְּ מוֹלֵד[13] בַּר דְּכַר. אָזְלָה וְיָלְדָה בַר דְּכַר. בָּתַר יוֹמִין אָזְלָה בָּעְיָא לֵהּ. אָמְרִין לַהּ תַּלְמִידוֹי: לֵית הוּא הָכָא. אָמְרִין לַהּ: מָה אַתְּ בָּעְיָא מִנֵּהּ? אָמְרָה לוֹן: חֲמֵית הָהִיא אִתְּתָא בְחֶלְמַי

תְּנָיְתָא[14] דְבַיְתָא[12] מִתַּבְרָא. אָמְרִין לַהּ: דְּאַתְּ מוֹלֵד[13] בַּר דְּכַר וּבַעֲלָהּ דְּהָהִיא אִתְּתָא מָיֵית. כַּד אֲתָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר תַּנּוֹן לֵהּ עֻבְדָא. אֲמַר לֹן: קְטַלְתּוּן נְפַשׁ. לְמָה? שאין החלום הולך אלא אחר פתרונו. שנאמר: ויהי כאשר פתר לנו כן היה (בראׄ מ״א י״ג). אמר רבי יוחנן: כל החלומות הולכין אחר פתרוניהון, חוץ מן היין. יש שותה יין וטוב לו, יש שותה יין ורע לו. תלמיד חכם שותה וטוב לו, עם הארץ שותה ורע לו.

13. חַד בַּר נָשׁ אֲתָא לְגַבֵּי רַבִּי עֲקִיבָה, אֲמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי רִגְלִי קַטִּינָא. אֲמַר לֵהּ: דְּמוֹעֲדָא[7] מַיְתֵי[13] וְלֵית מֵיכַל קוֹפָּד. אֲתָא חַד חֳרָן לְגַבֵּיהּ, אֲמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי רִגְלִי מְסַבְּלָא. אֲמַר: מוֹעֲדָא מַיְתֵי[13] וְאִית לָךְ קוֹפָּד סַגִּי.

14. חַד תַּלְמִיד מִן דְּרַבִּי עֲקִיבָה הֲוָה יָתֵב וְאַפּוֹי מְשַׁנְּיָן. אֲמַר לֵהּ: מָהוּ כֵן? אֲמַר לֵהּ: חֲמֵית בְּחֶלְמַי תְּלָת מִלִּין קַשְׁיָן: בַּאֲדָר אַתְּ מָיֵית, וְנִיסָן לֵית אַתְּ חָמֵי, וּמָה דְאַתְּ זָרַע לֵית אַתְּ כָּנֵשׁ. אֲמַר לֵהּ: תְּלָתֵיהֹן טָבִין אִנּוּן. בְּהַדְרָא דְאוֹרָיְתָא אַתְּ מִתְרוֹמְמָא, וְנִסִּין לֵית אַתְּ חָמֵי, וּמָה דְאַתְּ זָרַע לֵית אַתְּ כָּנֵשׁ — מָה דְאַתְּ מוֹלֵד לֵית אַתְּ קָבַר.

[1] מ״ש ב׳ ו׳. — [2] ל״ה. — [3] ט״ו ז׳ א׳, הערה; שכ״ג ד׳. — [4] נכתב לפעמים חלפותא. — [5] כ״ז א׳. — [6] רע״א ו׳. — [7] שמ״ו ג׳ ב׳. — [8] ז׳ ג׳. — [9] כ״א א׳. — [10] ק׳. — [11] שרשו תנן. — [12] ש״ה ח׳. — [13] רפ״ח. — [14] עיין במלון בערכה.

כ. דִּבְרֵי הֲלָכָה[1]

1. רַבִּי יַנַּי בַּר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אִבְאַשׁ. סָלְקִין לְגַבֵּיהּ רַבִּי זְעִירָא וְרַבִּי הוֹשַׁעְיָא וְרַבִּי בּוּן בַּר כָּהֲנָא וְרַבִּי חֲנַנְיָה, חַבְרֵיהֹן דְּרַבָּנַן, מְבַקְּרָתֵהּ. חֲמוֹן לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר זֵדֵל[2] יָתֵב. אָמְרִין: הָא מָרָא שְׁמוּעֲתָא וְהָא מָרָא עֻבְדָא. אֲתוֹן וְשַׁאֲלוּן לֵהּ. אֲמַר לֹן רַבִּי יַנַּי בֵּי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: כֵּן אֲמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: מתוק אין בו לא משום גילוי ולא משום יין נסך. אֲמַר לֵהּ רַבִּי זְעִירָא: דְּדִילְמָא[3] מָה[4] אִלֵּין דְּרֵישׁ לָקִישׁ דְּהָכֵן הָכֵן? אֲמַר לֵהּ: לָא, לְעֻבְדָא. וְסַמְכוּן עֲלוֹי. כַּד נַחְתּוּן קָם רַבִּי אִלָּא עִם רַבִּי בּוּן בַּר כָּהֲנָא. אֲמַר לֵהּ: אִלּוּלֵי דְאַתּוּן מְרַחֲמִין[5] שְׁמוּעֲתָא — וְלָא מַתְנִיתָא הִיא?[6] דְּתָנֵי רַבִּי חִיָּא: יין מבושל של גוים למה אסור? מפני שהיה מתחלתו יין. חומץ

של גוים למה אסור? מפני שהיה תחלתו יין. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: מַתְנִיתָא אָמְרָה כֵן: היין והחומץ של גוים שהיה מתחלתו יין.

2. רַבִּי אִמֵּי הֲוָה לֵהּ אוּרְחִין[7]. אָמַר לֹן: אִלּוּלֵי דְאִתְגַּלִּי חַמְרָא מְבַשְּׁלָא דידי, הֲוֵינָא מַשְׁקֵי לְכֹן מִנֵּהּ. אָמַר לֵהּ רַב בֵּבַי: אֵיתֵיהּ וַאֲנָא שָׁתַיי[8]. אָמַר: מַן דְּבָעֵי יְמוּת יֵיזֹל וִימוּת גּוֹ בַיְתֵהּ.

3. בַּר יוּדָנִי אִגַּלִּי קָנְדִיטוֹן דִּידֵהּ. אֲתָא שְׁאַל לְרַבָּנָן. אָמְרִין לֵהּ: אֲסוּר. וְלָא כֵן אמר רבי יצחק בר נחמן בשם רבי יהושע בן לוי: החד והמר והמתוק אין בהן משום גילוי? רַבָּנָן דְּקֵיסָרִין בְּשֵׁם רַבִּי חִיָּא בַר טִיטַס: בְּהָהִיא דִשְׁחִיק חַד לִתְלָתָא.

4. בְּעוֹן קֳמֵי רַבִּי אַבָּהוּ: יין שנתבשל שנתגלה מהו? אָמַר לֹן: קָרִינָה צְרִיכָה לְרַבִּי יוֹחָנָן, וְאַתּוּן שָׁאֲלוּן לִי!? לא כל שכן יין מבושל. עַל, שְׁאַל לְרַבִּי יִצְחָק. אָמַר לֵהּ: אֲסוּר. אִנְהַר רַבִּי אַבָּהוּ דַּאֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֲסוּר. רבי יעקב בר אחא, רבי אימי בשם רבי אלעזר: אם היה נכנס ויוצא, מותר. בַּר נָטוֹזָא אִתְגַּלִּי לֵהּ גִּיגִיתֵהּ. אֲתָא, שְׁאַל לְרַבִּי בָא בַר מַמָּל. אָמַר לֵהּ: אם היה יוצא ונכנס, מותר.

5. רַבִּי יַעֲקֹב בַּר אַחָא, רַבִּי אִמֵּי בְּשֵׁם רַבִּי לְעָזָר: אם היה ישן, מותר. רַבִּי חֲנַנְיָה וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, חַד אָמַר: ישן מותר, וְחָרָנָא אָמַר: ישן אסור; וְלָא יָדְעִין מַן אָמַר דָּא וּמַן אָמַר דָּא. וּמִסְתַּבְּרָא דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָה[9]: ישן מותר; דִּבְכָל אֲתַר רַבִּי אֶלְעָזָר סָמֵךְ לְרַבִּי חֲנַנְיָא[9]. וְרַבִּי יוֹסֵי בֶּן שָׁאוּל מִשְׁתָּעֵי אָהָן עֻבְדָא: חַד אִתְּתָא הֲוָת רַחֲמָנָא[10] מִצְוָתָא סַגִּיא. חַד זְמַן סָלֵק גַּבַּהּ חַד מִסְכֵּן. יַהֲבַת קֳמוֹי מֵיכֹל. כִּי אֲכַל, אַרְגְּשַׁת בַּעֲלַהּ אִסְלַק[11]. יְהַבְתֵּהּ גּוֹ עִלִּיתָא. יַהֲבַת קֳמֵי בַעֲלַהּ דְּיֵיכֹל. אֲכַל, נָם וּדְמַךְ לֵהּ. אָתְיָא[12] חִוְיָא, אֲכַל מִן מָה דַהֲוָה קֳמֵיהּ וַהֲוָה מִסְתַּכַּל בֵּהּ. מִן דְּאִתְּעַר, קָם בָּעֵי מֵיכֹל מִן מָה דַהֲוָה קֳמֵיהּ. שָׁרֵי הָהוּא דְעִלִּיתָא מְלוּלֵי[13] בֵהּ. הָדָא אָמְרָה: ישן מותר!? כְּרִיךְ הֲוָה. ואין אסור משום יחוד. מִכֵּיוָן דְּלָא חֲשִׁיד עַל הָדָא, לָא חֲשִׁיד עַל הָדָא: כי נאפו ודם בידיהם (יחז׳ כ״ג ל״ז).

6. חַד בַּר נָשׁ אִגַּלִּי לֵהּ גְּרָב דַּחֲמַר. אֲזַל בַּעֲרָבָא צוֹמָא רַבָּא לְמִשְׁפְּכִנֵּהּ. חֲמָתֵהּ חַד, אָמַר לֵהּ: הֲבֵהּ לִי נִשְׁתְּיֵהּ. אָמַר לֵהּ: לָאו מְגַלֵּי הוּא? אָמַר לֵהּ: הֲבֵה לִי, וּמָרֵי דְצוֹמָא לֵיקוּם. לָא אִסְפֵּק[14] מִשְׁתְּיֵהּ עַד

דְּאִתְחַלְחַל. רבי ירמיה בשם רבי חיא בר בא: כל הארסין מעלין חטטין ואירוס דְּנחש ממית.

7. רַבִּי יִרְמְיָה שְׁאַל לְרַבִּי זְעֵירָא, מָרֵיהּ שְׁמוּעֲתָא, שְׁאַל לֵהּ. (מתנמנם היה). רַבִּי זְעֵירָא הֲוָה יָתֵב אייכול[15] וַהֲוָה דָמֵךְ. יְהַב יְדֵהּ עַל תֻּמַנְתָּא וַאֲמַר לֹן: אַדְלְקִין בּוֹצִינָא. אַדְלְקוּן וַאַשְׁכְּחוּן שְׁפוֹפִינָא[16], שהוא דומה לשערה, כְּרִיךְ עֲלַהּ. אָמַר לֵהּ: רַשִּׁיעָא! לָא הֲוֵינָא זְהִיר בָּךְ? אָמַר רַבִּי אַמֵּי: צְרִיכִין לְמֵחשׁ לְמָה דְבִרְיָתָא חָשְׁשִׁין — אֲסוּר דְּלָא[17] לְמִתַּן בַּר נָשׁ פְּרִיטִין גּוֹ פֻּמָּא[18] וְתַבְשִׁילָא תְּחֵי עַרְסָא, פִּתָּא תְּחוֹת שִׁחְיָא, מְצָּא סַכִּינָא גוֹ פֻּגְלָא, סַכִּינָא גוֹ אֶתְרֹגָא.

8. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בֵּי רַבִּי בוּן: כָּל זֵעָאי דְנָפְקָא מִבַּר נָשׁ סם המות הוא, חוץ מזועת הפנים. כַּד שַׁאֲלוּן לְרַבִּי יוֹנָתָן, אָמַר לֹן: עָרָבָא דוֹ[19] נַפְשָׁךְ אֲנָא? אָמַר רַבִּי יַנַּי: אִן קֶטָא, קֶטָא שִׁיחוֹר; וְאִן אוֹבֵד, אוֹבֵד מַרְגְּלִי. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: אִלּוּ זַבֵּנְתְּ גַּרְמָךְ לְלוּדִין, הֲוָה מְזַבֵּן[20] לְהֹן בִּדְמִין יַקְרִין; וְהָכָא בִדְמִין קַלִּילִין.

9. רבי יעקב בר אחא בשם רבי חיא בר בא: אבטיח שנקר, שנתמסמסו בני מעיה, אסור. חַד בַּר נָשׁ הֲוָה טְעוּן מְלָפְפוֹן נְקוּר, וְאָכֵל[21] מִנֵּהּ לְעַשְׂרָה בְנֵי נָשׁ וּמִיתוּן. ...[22] עַבְרַת רירין עֲלוֹי וּפְסַקְתֵּהּ.

10. חַד בַּר נָשׁ הֲוָה סָנֵי קוֹפָד דְּאִמַּר. חַד זְמַן הֲוָה אָכֵל קוֹפָד. עֲבַר חַד וַאֲמַר לֵהּ דְּאִמַּר הוּא, וְאִתְכַּלְעַס וּמִית. חַמָּרַיָּא שְׁרוֹן בְּפוּנְדְּקַיָּא[23]. אָמְרִין לֹן: הַבוּ לָן טְלוּפְחִין[24]. וְיַהֲבוּן. אָמְרִין לֹן: הַבוּ לָן תְּיֵנָן. וְיַהֲבוּן. אָמְרִין לֹן: קַדְמָיֵה הֲווֹן טָבִין מֵהָאִלֵּין. אָמְרִין לֹן: שְׁזְרְתֵהּ דְּחִוְיֵ אַשְׁכַּחְנַן בְּהֹן. וְאִתְכַּלְעֲסוּן וּמִיתוּן.

11. כְּתִיב: ברצות ה׳ דרכי איש גם אויביו ישלים אתו (משלי ט״ז ז׳). רבי אומר: זה הכלב; ורבי יהושע בן לוי אומר: זה הנחש. רָעַיָּא חַלְבוּן חֲלַב, וַאֲתָא חִוְיָא וַאֲכַל מִנֵּהּ. וַהֲוָה כַלְבָּא מִסְתַּכַּל בֵּהּ. כַּד אֲתוֹן יֵיכְלוּן, מִשְׁרֵי נָבַח בְּהֹן; וְלָא אִתְבּוֹנְנוּן. בְּסוֹפָה אָכַל וּמִית[25]. חַד בַּר נָשׁ עָבֵד תּוּם שְׁחִיק גּוֹ בַיְתֵהּ, וַאֲתָא חִוְיָא דְטוּר וְאָכֵל מִנֵּהּ; וְהָוֵי חִוְיָא דְבֵית מִסְתַּכַּל בֵּהּ. אֲתוֹן בְּנֵי בַיְתֵהּ מֵיכַל מִנֵּהּ; מִשְׁרֵי מִתְרַתַּר עֲלֵיהֹן עֲפַר, וְלָא אִתְבּוֹנְנוּן; וּקְלַק גַּרְמֵהּ גַּוֵּהּ. חַד בַּר נָשׁ זַמֵּן חַד רַבָּן וְאַיְתֵב כַּלְבָּא גַּבֵּיהּ.

אָמַר לֵהּ: בִּזְיוֹן אֲנָא חַיָּב לָךְ? אָמַר לֵהּ: שַׁבָּיִין עֲלוֹן לְקַרְתָּא. עַל חַד מִנְּהֹן, בְּעָא מִנְסַב אִתְּתֵי, וַאֲכַל בִּיצִיו[26].

12. תְּנֵי[27]: סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך, פגעו להן גוים ואמרו: תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו; ואם לאו, הרי אנו הורגים את כולכם. אפילו כולם נהרגים, לא ימסרו נפש אחת מישראל. ייחדו להן אחד, כגון שבע בן בכרי, ימסרו אותו, ולא ייהרגו. אמר רבי שמעון בן לקיש: והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי. עֻלָּא בַּר קֻשָׁב, תְּבַעְתֵּהּ מַלְכוּתָא. עֲרַק וְאָזַל לֵהּ לְלֹד גַּבֵּי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי. אֲתוֹן וְאַקְפוּן מְדִינְתָא. אמרו להן: אִן לֵית אַתּוּן יָהֲבוּן לֵהּ לָן, אֲנַן מַחְרְבִין מְדִינְתָא. סְלַק גַּבֵּיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וּפַיְּסֵהּ וִיַהֲבֵהּ לֹן. וַהֲוָה אליהו, זכור לטוב, יְלִיף מִתְגְּלֵי עֲלוֹי, וְלָא אִתְגְּלִי. וְצָם כַּמָּה צוֹמִין וְאִתְגְּלִי עֲלוֹי. אָמַר לֵהּ: ולמסורות אני נגלה?! אָמַר לֵהּ: והלא משנה עשיתי? אָמַר לֵהּ: וזו משנת החסידים?

13. רַבִּי אִמֵּי אִתְּצָד בְּסִפְסִיפָה. אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: יכרך המת בסדינו. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ: עַד דַּאֲנָא קָטֵל אֲנָא מִתְקְטֵל[28]. אֲנָא אֵיזֵל וּמְשֵׁיזֵב לֵהּ בְּחֵילָא. אֲזַל וּפַיְּסֹן וְיַהֲבוּנֵהּ לֵהּ. אָמַר לֹן: וַאֲתוֹן[29] גַּבֵּי סָבוֹן[30] וְהוּא מְצַלֵּי עֲלֵיכֹן. אֲתוֹן גַּבֵּי רַבִּי יוֹחָנָן. אָמַר לֹן: מָה דַהֲוָה בְלִבְּכֹן איעבד[31] לֵהּ יִתְעֲבֵד[32] לֹן[33], יִמְטָא לְהָהוּא עַמָּא. לָא מְטוֹן אֶפִּיפְסֵירוֹס עַד דְּאַזְלוּן כֻּלְּהֹן.

14. זְעֵיר בַּר חֲנִינָא אִתְּצָד בְּסִפְסִיפָה. סְלַק רַבִּי אַמֵּי וְרַבִּי שְׁמוּאֵל מְפַיָּסָה עֲלוֹי. אָמְרָה לְהֹן זֵנְבִיָה מַלְכְּתָא[34]: יְלִיף הוּא בָרְיְכֹן עָבֵד לְכֹן נִסִּין. מְעַשׁוּקִין בֵּהּ עֲלַל חַד סַרְקָיָא טְעִין חַד סַפְסַר. אָמַר לְהֹן: בְּהָדָא סַפְסֵרָא קָטֵל בַּר נֵצֶר לַאֲחוּי[35]. וְאִשְׁתֵּיזֵב זְעֵיר בַּר חֲנִינָא.

15. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אִקְפַּח[36] בַּעֲלֵי קַנְיָה[37]. סָלֵק לְבֵית וַעֲדָא וַהֲוָה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ שָׁאֵל לֵהּ וְהוּא לָא מְגִיב, שָׁאֵל לֵהּ וְהוּא לָא מְגִיב. אָמַר לֵהּ: מַהוּ הָכֵן? אָמַר לֵהּ: כל האברים תלוים בלב, והלב תלוי בכיס. אָמַר לֵהּ: וּמַהוּ הָכֵן? אָמַר לֵהּ: וּמַהוּ אַתְּ הָכֵן? אָמַר לֵהּ: אִקְפַּחְתְּ בַּעֲלֵי קַנְיָה. אָמַר: חַמִּי לִי זָוִיתָה. נָפֵק מְחַזֵי לֵהּ. חֲמִיתֹן מִן רַחוֹק[38] וְשָׁרֵי

מְצַלְצֵל. אָמְרִין: אִן רַבִּי יוֹחָנָן הוּא, יִסַּב פַּלְגָּא. אָמַר לוֹן: חַיֵּיכוֹן! כֻּלַּהּ אֲנָא נָסֵב. וְנָסֵב כֻּלַּהּ.

[1] תרומ׳ ח׳ ג׳. — [2] י״ט ה׳. — [3] שמ״ב ג׳ ב׳. — [4] =מִן. — [5] רפ״ח א׳ ד׳. — [6] שנ״ג. — [7] כ״ז ג׳ ג׳. — [8] רנ״ה י״ב. — [9] עיין סימן י״ט הערה 10 למעלה. — [10] קי״ז א׳. — [11] קמ״א ב׳. — [12] רס״ה ג׳. — [13] כ״ג ד׳. — [14] כ״ג ד׳. — [15] ט׳ ב׳ ה׳. — [16] ל״ג ב׳. — [17] שכ״ה א׳. — [18] ש״ה ח׳. — [19] ש״א א׳. — [20] רע״א ו׳. — [21] רפ״ח א׳ ב׳. — [22] פה חסרים דברים בגוף הספר. — [23] רנ״ה ח׳. — [24] כ״ז ג׳ ג׳. — [25] רנ״ה ט״ז. — [26] ל״ד ד׳, הערה. — [27] תרומ׳ ח׳ ד׳. — [28] שנ״ב. — [29] ש״ל י״ב. — [30] כ״ז ג׳ ג׳. — [31] ט׳ ב׳ ה׳. — [32] כ״ז ג׳ ד׳. — [33] רנ״ה י״ד. — [34] כ״ז ג׳ ו׳. — [35] זכר במקום נקבה. — [36] רנ״ה י״ג. — [37] ש״י י״א. — [38] כ״ז ג׳ ה׳.

כא. אַבְרָהָם וְנִמְרֹד[1]

1. וימת הרן על פני תרח אביו (ברא׳ י״א כ״ח). רַבִּי חִיָּא בַּר בְּרֵהּ דְּרַב אַדָּא דְּיָפוֹ: תרח עובד צלמים היה. חַד זְמַן נְפַק לַאֲתַר, הושיב לאברהם מוכר תחתיו. הֲוָה אָתֵי בַּר אֱנָשׁ בָּעֵי דְּיִזְבַּן, וַהֲוָה אָמַר לֵהּ: בַּר כַּמָּה שְׁנִין אַתְּ? וַהֲוָה אָמַר לֵהּ: בַּר חַמְשִׁין, אוֹ שִׁתִּין. וַהֲוָה אָמַר לֵהּ: וַי לֵהּ לְהַהוּא גַבְרָא דַהֲוָה בַר שִׁתִּין וּבָעֵי לְמִסְגַּד לְבַר יוֹמֵי! וַהֲוָה מתבייש והולך לו. חַד זְמַן אֲתָא חַד אִתְּתָא טְעִינָה בִידָהּ חֲדָא פִינָךְ דְּסֹלֶת. אָמְרָה לֵהּ: הָא לָךְ, קְרַב[2] קֳדָמֵיהֹן! קָם, נָסֵב בּוּקְלְסָא בִידֵהּ וְתַבְרֵיהֹן[3] לְכֻלְּהֹן פְּסִילַיָּא, וִיהַב בּוּקְלְסָא בִידָא דְרַבָּה דַהֲוָה בֵינֵיהֹן. כֵּיוָן דַּאֲתָא אֲבוּהִי אָמַר לֵהּ: מַן עָבֵד לְהֹן כְּדֵן? אָמַר לֵהּ: מָה נִכְפַּר מִנָּךְ? אֲתַת חֲדָא אִתְּתָא טְעִינָה לַהּ חֲדָא פִינָךְ דְּסֹלֶת וְאַמְרַת לִי: הָא לָךְ, קָרֵב קֳדָמֵיהֹן! קָרֵבְתְּ לְקֳדָמֵיהֹן. הֲוָה דֵן אָמַר: אֲנָא אֵיכֹל קַדְמָי, וְדֵן אָמַר: אֲנָא אֵיכֹל קַדְמָי. קָם הָדֵן רַבָּה דַהֲוָה בֵינֵיהֹן, נְסַב בּוּקְלְסָא וְתַבְרִנּוּן. אָמַר לֵהּ: מה אתה מפלה בי? וְיָדְעִין אִנּוּן? אָמַר לֵהּ: ולא ישמעו אזניך מה שפיך אומר? נַסְבֵהּ וּמַסְרֵהּ לְנִמְרֹד.

2. אָמַר לֵהּ: נִסְגֹּד לְנוּרָא. אָמַר לֵהּ אַבְרָהָם: וְנִסְגֹּד לְמַיָּא דִמְטַפִּין לְנוּרָא. אָמַר לֵהּ נִמְרֹד: נִסְגֹּד לְמַיָּא. אָמַר לֵהּ: אם כן נִסְגֹּד לַעֲנָנָא דִטְעִין מַיָּא. אָמַר לֵהּ: נִסְגֹּד לַעֲנָנָא. אָמַר לֵהּ: אם כן נִסְגֹּד לְרוּחָא דִמְבַדֵּר עֲנָנָא. אָמַר לֵהּ: נִסְגֹּד לְרוּחָא. אָמַר לֵהּ: וְנִסְגֹּד לְבַר אֱנָשָׁא דְסָבֵל רוּחָא. אָמַר לֵהּ: מִלִּין אַתְּ מִשְׁתַּעֵי. אני איני משתחוה אלא לאור. הרי אני משליכך

בתוכו, ויבא אלוה שאתה משתחוה לו ויצילך הימנו. הֲוָה תַמָּן הָרָן קָאֵם פְּלוּג. אָמַר: מה נפשך, אם נצח אברהם, אֲנָא אָמַר: מִן דְּאַבְרָהָם אֲנָא; ואם נצח נמרוד; אֲנָא אָמַר: דְּנִמְרֹד אֲנָא. כיון שירד אברהם לכבשן האש וניצול, אָמְרִין לֵהּ: דְּמַן אַתְּ? אָמַר לְהֹן: מִן אַבְרָהָם אֲנָא. נטלוהו והשליכוהו לאור, ונחמרו בני מעיו, ויצא ומת על פני תרח אביו. הָדָא הוּא דִכְתִיב: וימת הרן על פני תרח אביו (בראש׳ י״א כ״ח).

[1] ב״ר ל״ח י״ג. — [2] רפ״ח א׳ א׳. — [3] עם כנוי השם. עיין רט״ז ז׳ ב׳, הערה.

כב. רַבִּי וְאַנְטוֹנִינוּס[1]

אנטונינוס שלח לרבינו; אָמַר לֵהּ: בְּגִין דְּתֵסַוְרָתָא חָסְרִין מָה נַעֲבֵד וּנְמַלֵּא יָתְהֹן? נַסְבֵהּ לִשְׁלוּחָא וְעַיְלֵהּ לְגוֹ פַּרְדֵּסָא. שָׁרֵי עָקַר פֻּגְלִין רַבְרְבִין וְשָׁתֵל דַּקִּיקִין, אָמַר לֵהּ: הַב לִי אַנְטוּגְרָפָא[2]. אָמַר לֵהּ: לֵית אַתְּ צְרִיךְ. סָלֵק לְגַבֵּיהּ. אָמַר לֵהּ: דֵּן הָן[3] אַנְטוּגְרָפָא? אָמַר לֵהּ: לָא יְהֵב לִי כְלוּם. אָמַר לֵהּ: וּמָה אָמַר לָךְ? אָמַר לוֹ[4]: לָא אָמַר לִי כְלוּם. אָמַר לֵהּ: וְלָא עֲבַד קֳדָמֵיךְ כְּלוּם? אָמַר לֵהּ: נַסְבַנִי וְאַעֲלַנִי לְגוֹ פַּרְדֵּסָא, שָׁרֵי עָקַר פֻּגְלִין רַבְרְבִין וְשָׁתֵל דַּקִּיקִין, תַּרְדִּין רַבְרְבִין וְשָׁתֵל דַּקִּיקִין, חַסִּין רַבְרְבִין וְשָׁתֵל דַּקִּיקִין. מִיַּד הֲבִין. שָׁרֵי מַפֵּק דּוּכְסִין וּמְעַיֵּל דּוּכְסִין עַד זְמַן דְּאִיתְמַלְיָן תֵּסַוְרָתָא.

[1] ב״ר ס״ז ו׳. — [2] כ״ז ג׳ ה׳. — [3] שנ״ב. — [4] כ״ז ג׳ ד׳.

כג. חָכְמַת הַמִּסְכֵּן[1]

1. תָּנֵי ר״ש: מה נַגָּרִין הם ישראל, שהם יודעין לרצות את בוראם. אָמַר רַבִּי יוּדָן: כְּאִלֵּין כּוּתָאֵי. אִלֵּין כּוּתָאֵי חַכִּימִין לְמִחַסְּדָה. חַד מִנְּהֹן הֲוָה אָזֵל לְגַבֵּי אִתְּתָא, אָמַר לַהּ: אִית לָךְ חַד בְּצַל תִּתְּנוֹן[2] לִי? מִן דְּיָהֲבָא לֵהּ, אָמַר לַהּ: אִית בְּצַל בְּלָא[3] פִּתָּא? מִן דְּיָהֲבָה לֵהּ, אָמַר לַהּ: אִית מֵיכַל בְּלָא[3] מִשְׁתֵּי? מתוך כך אָכֵל וְשָׁתֵי.

2. אָמַר רַבִּי אַחָא: אִית אִתְּתָא דְחַכִּימָא לְמִשְׁאַל וְאִית אִתְּתָא דְלָא חַכִּימָא לְמִשְׁאַל. אִית אִתְּתָא דְחַכִּימָא לְמִשְׁאַל, אָתְיָא לְגַבֵּי מְגִירְתָא, תַּרְעָא

פְּתִיחָא, מְדַפֵּק לֵהּ. אָמַר לַהּ: שְׁלָמָא עֲלֵיךְ מְגִירְתִּי! מָה אַתְּ עֲבִידָא? מָה בַּעֲלִיךְ עֲבִיד? וּמָה בְּנַיְכִי עֲבִידִין? אָמְרָה לַהּ: טָב. נֵעֹל?[4] מְתִיבָה לַהּ: נֵעֹל![5] מָה אַתְּ בָּעְיָא? אָמְרָה לַהּ: אִית לִיךְ מְקִימָה פְּלוֹנִית[6] תִּתְּנוֹן[2] לִי? אָמְרָה לַהּ: אֵין. דְּלָא חַכִּימָא לְמִשְׁאַל אָזְלָא לְגַבֵּי מְגִירְתָא, תַּרְעָא מַשְׁקֵף[7], פָּתְחָה לַהּ; אָמְרָה לַהּ: אִית לָךְ מְקִימָה פְלוֹנִית[6]? אָמְרָה לַהּ: לָאו.

3. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: אִית אָרִיס דְּחַכִּים לְמִשְׁאַל וְאִית אָרִיס דְּלָא חַכִּים לְמִשְׁאַל. דְּחַכִּים לְמִשְׁאַל חָמֵי בְגַרְמֵהּ דִּשְׁקַע בַּאֲרִיסוּתֵהּ, עָבֵד לֵב טָב, סָרֵק שַׂעֲרֵהּ, מְחַוֵּר מָנֵיהּ, אַפֵּיהּ טָבִין, יָהֵב חֻטְרָא בִידֵהּ וְעִזְקְתָא בְאֶצְבְּעֵהּ, וְאָזֵל לְגַבֵּי מָרֵי עֲבִידְתָא. וְהוּא אָמַר לֵהּ: אָתֵי בִשְׁלָם, אָרִיס טָב! מָה אַתְּ עֲבִיד? וְהוּא אָמַר לֵהּ: טָב. וּמָה אַרְעָא עֲבִידָא? תִּזְכֵּי וְתִשְׂבַּע מִן פֵּרֵי. מָה תוֹרֵי עָבְדִין? תִּזְכֵּי וְתִשְׂבַּע מִן שַׁמְנֵיהֹן. מָה עִזִּים[8] עָבְדִין? תִּזְכֵּי וְתִשְׂבַּע מִן גַּדְיֵיהֹן. אָמַר לֵהּ: מָה אַתְּ בָּעֵי? אָמַר לֵהּ: אִית לָךְ י׳ דֵּינָרִין תִּתְּנַן לִי? אָמַר לֵהּ: אִם אַתְּ בָּעֵי עֶשְׂרִים[8], סַב לָךְ. דְּלָא חַכִּים לְמִשְׁאַל, שַׂעֲרֵהּ מְקַצַּץ, מָנֵיהּ צוֹאָן[9], אַפֵּיהּ בִּישִׁין, אָזֵל לְגַבֵּי מָרֵי עֲבִידְתָא. מִשְׁאֵל לֵהּ, אָמַר לֵהּ: מָה אַרְעָא עֲבִידָא? אָמַר לֵהּ: הַלְוַי מַעֲלָה מָה דְאַפְּקִינַן בְּגַוַּהּ. מָה תוֹרָא עָבְדִין? אָמַר לֵהּ: תַּשִּׁישִׁין. אָמַר לֵהּ: מָה אַתְּ בָּעֵי? אִית לָךְ עַשְׂרָה דֵּינָרִין תִּתְּנַן לִי? אָמַר לֵהּ: זֵל קוּם[10] מָה דְאִית לִי גַּבָּךְ.

[1] ויק״ר ה׳ ח׳. — [2] כ״ז ג׳ ה׳. — [3] שכ״ג ו׳, הערה. — [4] רנ״ה י״ג. — [5] במקום עֱלִין. — [6] כ״ז ג׳ ג׳. — [7] רס״ב ז׳. — [8] ק״ד ד׳ א׳. — [9] כ״ז ג׳ ג׳.

כד. חָכְמַת הַיְּרוּשַׁלְמִי[1]

1. רבתי בגוים (איכה א׳ א׳). והלא כבר נאמר: רבתי עם? ומה תלמוד לומר: רבתי בגוים? אלא רבתי בדעות. רב הונא בשם רבי יוסי: בכל מקום שהיה אחד מבני ירושלם הולך למדינה היו מציעין לו קתדרא לישב עליה בשביל לשמוע חכמתו. חַד מִירוּשְׁלֵם אֲזַל לִמְדִינְתָא. אֲרַע זִמְנֵהּ לְמֵמָת. אַיְתִי מָרֵי דְבֵיתָא וְאַפְקֵד בִּידֵיהּ מָדִילֵהּ וַאֲמַר לֵהּ: אִן הוּא אָתֵי בְּרִי מִן יְרוּשְׁלֵם וְיַעֲבֵד לָךְ תְּלָת מִלִּין דְּחָכְמְתָא, הַב לֵהּ מָה דְלִי. וְאִן לָא, לָא תְהִיב[2] לֵהּ מָה דְלִי. וְעָבְדִין בֵּינֵיהֹן דְּלָא לֶהֱוֵי[4] חַד מִנְּהֹן מְחַמֵּי

בֵּיתָא דְחַבְרֵהּ לְגַבֵּי אַכְסְנָי. נָח נַפְשֵׁהּ וְאִתְפְּטַר לְבֵית עָלְמִין. לְבָתַר יוֹמִין אֲתָא בְרֵהּ. כֵּוָן דִּמְטָא בִתְרַע פִּילֵי דְהָהִיא מְדִינְתָא חֲמָא חַד טְעִין מוֹבְלָא דְקֵיסִין. אָמַר לֵהּ: מְזַבֵּן אַתְּ מוֹבְלָא דְקֵיסִין? אָמַר לֵהּ: אֵן. סַב לִי טִימֵיתְהֹן וְאוֹבֵל יָתְהֹן גַּבֵּי פְלָן. נֵסַב טִימִיסְהֹן[3] וְאוֹבֵל יָתְהֹן גַּבֵּי פְלָן.

2. הֲוָה אֲזַל הוּא, וְהוּא אָזֵל בָּתְרֵהּ, עַד דִּמְטָא גַבֵּי דָרְתֵהּ. אָמַר לֵהּ: אִי, פְּלָן! תָּא, סַב מוֹבְלָא דְקֵיסִין. אָמַר לֵהּ: וּמִי[4] מוֹבְלָא דְקֵיסִין אֲמַרִי[4] לָךְ דְּתֵיתֵי לִי? אָמַר לֵהּ: אֵן, דְּלָא אֲמַרְתְּ לִי אַתְּ; אֶלָּא הָדֵן בַּר נָשׁ דְּאָתֵי בָתְרַי, לֵהּ הִנּוּן. לְאַלְתַּר[4] אַפְתַּח לֵהּ בֵיתֵהּ ונכנס וִיהַבוּ[4] שְׁלָמָא דֵן לְדֵן. הָא מִלָּא חֲדָא.

3. אָמַר לֵהּ: מַן אַתְּ? אָמַר לֵהּ: אֲנָא הוּא בְרֵהּ דְּהָהוּא גַבְרָא דְמִית גַּבָּךְ. אַעֲלֵהּ וַעֲבַד לֵהּ מְגִיס. וַהֲוָה לְהָהוּא גַבְרָא תְּרֵין בְּנִין וְתַרְתֵּין בְּנָתָן. כַּד מְטָא עָנְתֵהּ דַּאֲרִסְטְווֹן[5] אַיְתִי קֳמֵיהּ בִסְעֻדְּתָא חַמְשָׁה פְרִיגִין בְּתַבְשִׁילָא. כְּמָה דְשָׁרוֹ[4] לְמֵיכַל אָמַר לֵהּ: סַב וּפְלַג. אָמַר לֵהּ: לָא הִיא דִידִי. אָמַר לֵהּ: אֲנָא צָבֵי דְתִסַּב וְתִפְלַג. נְסַב וּפְלַג וְיָהֵב פְּרִיגָא בֵּין גַּבְרָא וְאִתְּתֵהּ; וּנְסַב פְּרִיגָא תִנְיֵיתָא וְיָהֵב בֵּין תְּרֵי גַבְרֵי[4] דְּהֵן תְּרֵין בְּנוֹי; נְסַב תְּלִיתָאָה וִיהַב בֵּין תַּרְתֵּין בְּנָתֵהּ; נְסַב תְּרֵין פְּרִיגִין וִיהַב קֳמֵיהּ[4] דִּידֵהּ[4].

[1] איכה ר׳ א׳ ד׳. — [2] קע״ז. — [3] י״ח ב׳ ג׳. — [4] מהבבלית. — [5] כ״ד ב׳. — [6] צ״ב ג׳. — [7] כ״ז ג׳ ד׳.

רְשִׁימַת מִלִּים

אַבָּא[1] (ק״ג), אב, father.

אַבָּא[2] (<אַבְרָהָם), Abba.

אבד III, אבד, to lose.

אַבְדָּן (ל״ד ג׳), Abdan.

אֶבָּהטֵס (ז׳ ג׳).

אֲבַטִּיחָא, water melon.

אַבְקְתָא (י״ז ב׳).

אֲגִיסָא (כ״ח א׳).

*אֲגַנְטִין, כלים למאכל ומשתה, table-ware, table-plate.

אַגְרָא, שכר, pay, reward.

אִגָּרָא, גג, roof.

אִדְמָא<דְּמָא, (כ״א א׳), דם, blood.

אֻדְנָא, אֶדְנָא, אוזן, ear.

אֲדָר, שם לחודש י״ב, Adar.

אֲדֵרָא (כ״ח א׳), זר, מסגרת, edge.

אֶדְרָעָא (כ״ח א׳), זרוע, arm.

אָהָן[1], אָהֵן (ל׳ ב׳), זה, this.

אָהָן, איה, where.

אָהִינָא<אָחִינָא (י״ז ב׳).

או<הוא (ל״ו, הערה ג׳).

אוֹ, 1. אוֹ, or, אוֹ־אוֹ, אם־אוֹ, either-or, whether-or. 2. אם, if.

אוֹנְיָא (י״ז ב׳).

אוֹר<עוֹר (י״ז ד׳).

אוֹרָיְתָא (עיין ירה).

אֲזָא, أَزَّ, הסיק, to light a fire in, heat.

אִזָּא, מין קוצים (בסורית אַזָּה, שרף).

אֲזַל, הלך, to go (כ״ח ג׳ ו־ה׳).

אֱזוֹרָא (כ״ח ג׳).

אֲחָא (ק״ג), אח, brother. לנקבה אֲחָתָא (ק״ג), אחות, sister. (ל״ד ב׳ י״ד).

אָחֳרִי (ט״ו ג׳), אחרת, other.

אַחֲרָיָא (ל״ד ד׳ ד׳, ל״ה), אחרון, latter.

אָחֳרָנָא (ל״ה; ט״ו ג׳), אחר, other.

אֲטָא<אֲתָא (י״ח ב׳ א׳).

אַטְמָא, שוק, thigh.

אִי[1], Oh (קל״ד ג׳, הערה).

אִי[2]<אִן (כ״ג ב׳).

אִי[3]<אִית (קי״ט).

אִי[4]<הִיא (ל״ו, הערה ד׳).

אֵי, אַי, which (מ״ג ב׳).

אַיָּלָה, איל, stag, hart.

אִילָנָא, עץ, tree.

אִימָמָא<יְמָמָה, יום, day-time.

אֵין, הן, yes (כ״ג ב׳).

אָיֵן<אָהֵן (ל״ט ג׳, הערה ב׳).

אִיקָרָא<יְקָרָא, יקר, כבוד, honor.

אִכָּא (קי״ט א׳).

אֲכַל, אכל, to eat. — III, האכיל, to feed, give to eat (כ״ח ג׳).

*אַכְסְנָיָא, זר, נכרי, stranger.

[אֲכַף, חרד על, to be solicitous]; מָה אָכְפָּה לְ׳, מָה אִכְפַּת לְ׳, 1. מה יהלוך מן, what does one care? — 2. מה ענין זה ל׳, what has (this) to do with?

אֱלָא (כ״ה א׳; קכ״ה; קל״ב).

אֱלָהָא, אלוה, god.

אִלּוּ (כ״ה א׳).

אִלּוּלָא, אִלּוּלֵי (קכ״ה).

אִלּוּךְ (כ״ז ג׳ ד׳).

אִלּוֹן (כ״ז ג׳ ד׳).

*אֲלְווּנְתִּית (כ״ד ב׳).

אִלְפָא, 1. אניה, ship. — 2. גוף של עוף, body of fowl.

אִלְפֵּי (י״ז ב׳).

אֲלַף, לָמד, to learn. — II, לִמד, to teach (ט״ו ב׳). עיין ילף.

אֻלְפָנָא (כ״ח ה׳), תלמוד, תורה, קבלה. בנגוד למשנה, לאגדה, ולסברא, teaching, learning halachic matter, discussion of the mishna.

אַלְתַּר (קט״ו ג׳, הערה).

אִמָּא, אם, mother.

אמן, III הֵימֵן, האמין, to believe (ל״ד ז׳).

אִמְּרָא, לנקבה אִמַּרְתָּא, כבש, כבשה, lamb.

אֲמַר, אמר, to say (ח׳ בהערה; כ״ז ג׳ וד׳; ל״ד ז׳).

אִן, אם, if; אִן־אִן, אם־או, whether-or.

אַרְעָא, ארץ, אדמה, land, ground. — לְרַע (ט״ו ה׳), מתחת, below.

אֲרַע וְאָרַע, קרה, to happen (ל׳ א׳; ל״ד ז׳). אֲרַע זִמְנֵה, בא עתו, his time came.

אֶשָּׁתָא, אש, fire.

אֶשְׁתָּא, אֲשִׁתָּא (ל״ד ו׳), ששה, six.

אֶשְׁתִּין, אֲשִׁתִּין (ל״ד ו׳), ששים, ששה, six, sixty (רנ״ה י׳).

אֶשְׁתְּדָא (ל״ד ו׳).

אֶשְׁתְּקַד (ל״ד ד׳ וה׳ וו׳).

אַת, אָת (ל״ד ד׳ ד׳).

אָת=יָת (ק״כ).

אַתְּ (ל״א א׳, ל״ד ה׳) || אַתָּה, thou.

אֲתָא (ט״ז ו׳ ב׳; ר״ג), בא, to come. — יֵיתֵי עֲלַי, יבוא עלי, indeed. — וְאִתְיָא ד׳־כ׳, ושל־בא ללמד כלל. — III הביא, to bring.

אַתּוּן (ל״א א׳), אתם, you.

אֲתַר, מקום, place.

*אֶתְרֹגָא (כ״ז ג׳ ה׳), citron.

אִתְּתָא (ק״ג), אשה, woman, wife.

ב

בָּא<אַבָּא[2] (ט״ו ז׳ א׳. ור׳ הערה).

בָּאוּ<כְּהָהוּא.

באשׁ, IV, נחלה, to fall sick.

בָּדָא<כְּהָדָא (ח׳ א׳).

בְּדַק; בדק, to search, examine.

בַּדַּר, פזר, to scatter.

בָּהוּ<כְּהָהוּא (ט״ו ג׳).

בּוֹצִינָא, נר, lamp, light.

בְּזָא, בַּזִּי, בזה, despise, revile. V, נתבזה, be made despicable.

בִּזְיוֹנָא, בזיון, contempt: בזיון אנא חייב לך? did I deserve to be treated with contempt by thee?

בִּזָּא, דד, שד, mother's breast.

בַּזַּע, קרע, to tear, rend, V, נקרע, to be torn.

בְּחִיר, בחור, select.

בְּטָל (ל״ג א׳), סעודה קלה, אכילת עראי, collation, refreshment.

בַּטֵּל, to destroy, cut dwon.

בִּי<בְּדִ׳ (י״ח א׳ כ״ג ב׳).

בֵּי[1]<כְּהֵ (י״ג ב׳).

בֵּי[2]<בֵּר<בַּר (ח׳ ג׳; כ״ז ב׳).

בֵּיְדָא<כְּהֵיְדָא (ט״ו ג׳).

בין — הֲבִין, הבין, to understand; אִתְבּוֹנַן, id.

בֵּיצְתָא, ביצת איש, testicle (ל״ד ד׳ א׳).

בִּירְתָא, בירה, fort.

בִּישׁ, רע, bad, evil (ט״ו א׳; כ״ד ב׳).

בֵּישִׁין, בֵּישָׁנִין, בֵּישָׁנַיִ (כ״ד ד׳; ל״ה), אנשי בית שאן.

בִּישְׁתָא<יַבִּישְׁתָא (ט״ז ו׳ ג׳).

בֵּיתָא, בַּיְתָא, בית, home, house (ט׳ ב׳ ד׳).

בַּכּוֹשָׁה<מַכּוֹשָׁה (כ׳ ו׳).

*בּוּלֶבְטֵי, יועצים, senators.

בְּלַע, בלע, to swallow.

*בַּנִי, בֵּי בַנִי, בית המרחץ, bath-house.

בְּנָא, בנה, to build. IV נבנה, to be built.

בְּסִים, מתוק, sweet.

בְּסִין<בְּסִים (כ״א א׳).

בַּסַּר, בזה, מאס, to despise.

בְּעָא, בקש, שאל, to ask, want.

בָּעוּתָא, בקשה, request.

בְּעֵל, בעל, husband; בְּעֵל דִּינָא, בעל הדין,
complainant, plaintive.

בְּעִיר, בעיר, מקנה, cattle.

בְּצַל, בֻּצְלָא, בצל, onion.

*בּוּקְלְסָא, מטה, מקל, stick, rod.

בַּקַּר, בקר, to visit.

בְּקֻרְתָּא, בקר, herd of cattle.

בקר<פקר (כ׳ ד׳).

בַּר[1], בְּרָא, בן, son (ק״ג); בַּר נָשׁ, בן אדם, איש, man (ט״ו ז׳ ו׳, הערה;
רע״ד ב׳); בַּר<בַּר נָשׁ (רצ״ט א׳ הערה); בַּר חַמְשִׁין, בן חמשים, a man
of fifty.

בַּר[2], בַּרָא, חוץ, outside; בַּר מִן, חוץ מן, except.

בְּרָא, ברא, to create. IV, נברא, to be created.

בָּרְיָא, בורא, creator.

בִּרְיָתָא (רע״ד ג׳), בריה, creature.

בָּרֵךְ, to say grace, bless.

בְּרִיךְ, ברוך, blessed.

בָּרְתָא<בָּרְדָא (י״ח ב׳ ב׳).

בְּרַתָּא (ק״ג), בת, daughter. בְּרַת שֶׁבְעִין, בנות שבע, מין תאנים.

בַּשֵּׁל, בשל, to boil, cooke.

תַּבְשִׁילָא, נזיד, מאכל, boiled food, dish.

ג

גַּב, גַּבֵּי (ק״כ), אצל, by, at.

גְּבִי<גְּבִין (ל״ד ד׳ ג׳).

[גְּבְעָא]=גַּב? מִן גְּבְעֵן, מהן.

גבע, נפח, התנפח, to swell; מְגַבַּע, תפוח, נפוח, swollen.

גְּבַר, גַּבְרָא, גֻּבְרָא, איש, גבר, man.

גְּבִיר, מלא על כל גדותיו, swollen (river).

גַּבְשׁוּשָׁא, גל, ערמה, pile, heap.

גַּדָּא, גד, מזל, luck, fate.

גַּדְיָא, גדי, kid.

גוּב, III השיב, to reply.

גוּפָא, גוף, body.

גְּזַר, גזר, to decree. גְּזָר דִּינָא, גזר דין, heavenly decree.

גְּחַךְ, צחק, to laugh (י״ט ג׳).

גִּי<גִּין (ל״ד ד׳ ג׳).

גִּיגִיתָא, גיגית, tub, tank.

גְּלָא, עזב את ביתו וישב בנכר, to leave one's home and live among strangers. — II, גלה, to uncover. — IV, נגלה, נראה ל׳, to appear. — V, נתגלה, to be uncovered.

גָּלוּתָא, גָּלוּת, exile, diaspora; רֵישׁ גָּלוּתָא, exilarch.

*גוּלְגִּיקִין (עיין קרויז ודלמן בערכו), נעל? shoe.

גֻּלְגָּלָא, גולגולת, skull.

גֻּלְתָּא, מעיל, cloak.

גלוסא<גרוסא (כ״א ד׳).

גְּמַל, גמל: to do גמל חֶסֶד, to show kindness; IV to be shown kindness.

גַּמְלָא, גמל, camel.

גְּנַב, to steal.

גְּנָי, disgrace, shame.

גִּנַּי, שם של נהר.

גַּנְּתָא, גִּנְּתָא, גן, garden.

גֵּף (י״ט א׳), חוף, שפה, shore.

גַּפָּא, כנף, wing.

גְּפַף, חבק, to embrace.

גֻּפָּתָא, גֻּפְפָתָא, שם מקום.

גְּרָבָא, נאד, נבל, large jug.

*גַּרְדִּי, אורג, weaver.

גֵּרֵי, מזרע גרים, dascendant of proselytes.

גַּרְמָא, עצם, self.

גְּרַשׁ, גרר, to pull.

*גֻּתָּי, Goth.

ד

*דִּיגְמָא, אות, example.

דַּהֲבָא, זהב, gold.

דוּ<דְּהוּא (ט״ו ג׳).

דּוּק, III, הביט, to look.

דְּחוּמָא<תְּחוּמָא (י״ח ב׳ ב׳).

דְּחֵל, ירא, to fear.

דִּי[1]<דְּהִיא (ט״ו ג׳).

דִּי[2]<דְּאִי<דְּאִן (ח׳ א׳; ט״ו ז׳ א׳).

דֵּי<דְּיֵי (ט״ז ו׳ ב׳).

דַּי<דִּי (כ״ד ג׳).

דִּי[3]=דְּ׳.

דָּי<דְּהָהִיא (ט״ו ז׳ ג׳).

דִּייְדָא (כ״ד ב׳ ד׳).

דִּילְמָא, שמא, perhaps.

דִּין, — 1. שפט, to judge. — 2. ענה (אסיר) ביסורים (להכריחו להודות על פשעו), to torture (prisoner, to make him confess). — 3. חוה דעתו, to express an opinion.

דִּין, דַּיִן (כ״ד ג׳), דִּינָא, 1. משפט, חק, law. 2. דין ודברים, lawsuit.

דַּיְנוּן (כ״ד ג׳).

דִּייתַם (כ״ד ב׳ ד׳).

*דּוּכַּס, military governor.

דְּכַר, דִּכְרָא, זכר, male.

דְּלָא<דְּאִן לָא (ח׳ ב׳; ט״ו ז׳ א׳).

דֶּלָא<דְּאֶלָּא (ח׳ ב׳; ט״ו ז׳ א׳).

דָּלָא<דָּא אֶלָּא (ח׳ ב׳; ט״ו ז׳ א׳).

דְּלָ נָא<דְּלָא אֲנָא (ח׳ א׳).

דְּלָכֵן (ח׳ א׳).

*דְּלָמָא, מעשה שהיה, something that happened.

דִּלְפָּא, דלף, dripping from a leaking roof.

דְּלַק, III, הדליק, to light.

דְּמָא, דמה, to be like resemble. — II to liken, compare. — V, to be likened, compared.

דְּמִין, דְּמַיָּא, דמים, prize, value. בדמין יַקְּרִין, ביוקר, dear; בדמין קַלִּילִין, בזול, cheap.

דַּמַּי, דְּמַי, תבואה ופירות שאינם יודעים אם נתן המעשר שלהם, produce about which one is in doubt whether it was tithed.

דְּמוּתָא, דמות וצורה, figure, form. בִּדְמוּמִית, בתור מת, as a corpse.

דְּמַךְ, — 1. ישן, to sleep. — 2. ישן שנת עולם, מת, to die.

דָּמְכָא, מת, dead, deceased.

*דֵּימוֹסִין, מרחץ לרבים, public bath.

דָּמַר<דְּאָמַר (ט״ו ד׳).

דְּנָא[1]=דֵּן.

דְּנָא[2]<דַּאֲנָא (ט״ו ה׳).

דְּנַח, זרח, to shine (sun).

דְּנוּן<דְּאִנּוּן (ט״ו ג׳).

דְּנָן, זה, this.

דְּנַן<דַּאֲנַן.

*דֵּינָרָא, denarius.

דַּפַּק, דפק, to knock.

*דִּיקְלוֹט, Diocletes.

*דִּיקְלֵיטְיָנוֹס, Diocletian.

דַּקִּיק, דק, קטן, small.

*דַּרְגּוֹן, גדוד צבא, regiment.

דָּרְתָא, בית דירה, residence.

ה

הָא[1] (קל״ב; קל״ד ב׳).

הָא[2]<הָדָא (י״ח א׳).

הָאִדָּנָא, עתה, now (קט״ו א׳, הערה).

הַב, עיין יהב.

הֲבִין (ט״ז ו׳ ג׳).

הַדְרָא, הדר, glory.

הָה (ז׳ ג׳, הערה).

הָהָן[1], הָהֵן, זה, this.

הָהָן[2], אנה, where.

הֲוָה, היה, to be.

הזקתא<עזקתא (י״ב ב׳; י״ז ד׳).

הָי<ההיא (ח׳ ג׳; ט״ו ז׳ ג׳).

הַלֵךְ, הלך, to go, walk.

מַהַלְכָא, מהלך, way, journey.

הָן[1]<הָדֵן (י״ח א׳).

הָן[2], אנה, where.

הָן[3]<הָנֵי (ל״ד ד׳ ד׳).

ו

וָדָא<וְהָדָא (ט״ו ג׳).

ודא, III, הודה, to confess, agree.

וָה<וְהָא (ז׳ ג׳, הערה; ט״ו ג׳).

וְהָי<וְהָהִיא.

וָי[1], אוי, alas, oh.

וָי[2]<וְהָהִיא.

וַיְדָא<וְהַיְדָא.

וָכָא<וְהָכָא.

וִלָא<וְאִן לָא.

וַלְוַי<וְהַלְוַי.

וִלֵין<וְאִלֵין.

וְנָא<וַאֲנָא (ט״ז ב׳).

וִנּוּן<וְאִנּוּן.

וְנַן<וַאֲנַן.

וָנַן<וְהָא אֲנַן.

וַעֲדָא, assembly; בֵּית וַעֲדָא, בית המדרש, college.

וָתְיָא<וְאָתְיָא (ט״ו ג׳ ד׳).

ז

זְבַן, קנה, to buy. — II, מכר, to sell. — V, נמכר, to be sold.

זבונתא (י״ט ה׳).

זְדֵל (י״ט ה׳).

זְהִיר, careful (י״ח ב׳ ד׳).

זוּגָא, partner.

זָוִיתָא, מקום, parts, tract.

זוּן, I זן, to support, feed. — II, id.

זֵיתָא, זית, olive-(tree).

זְכָא, זכה, to be worthy; זְכָא עִם, נתן צדקה, to give charity to s.o.

זָכוּתָא, זכות, worth, merit.

זְמְנָא, — 1. עת, time. — 2. פעם, time.

זֵעָה, זיעה, sweat.

זְעֵיר, קטן, מעט, little, small.

זְקִיף, זקוף, raised up.

זְרַע, זרע, to sow.

זַרְעָא, זרע, seed.

זַרְעוּתָא, שדה זריעה, seed-field.

זַרְעִיתָא, זרע, descendants.

זְרַק, זרק, to throw.

ח

חֲבָטָא, 1. חבוט, נקוף, beating (of olives). — 2. מכה.

חַבֵּל, החריב, to destroy.

חַבְרָא, חבר, רע, colleague, fellow. לנקבה: חֲבִרְתָּא (שט״ו ד׳).

חַבָּרָא, — 1. חובר חבר, charmer. — 2. פרסי, Parsee, Gueber.

חַד, חֲדָא, אחד, אחת, one.

חֲדָא, שָׂמַח, to rejoice. — II, שִׂמַּח, to cheer, amuse.

חֲדַת, חדש, new.

חוֹבָא, חטא, guilty action, sin.

חוד<חוט (י״ח ב׳ ב׳).

חִוֵי, חִוְיָא, נחש, snake.

חַוִּי, הראה, to show.

חַוַּר, לִבֵּן, נקה, to whiten, cleanse.

חִוָּר, לבן, white.

חֲזָא, ראה, to see (בבלית).

חֲזַר, חזר, שב, to come back, return. — II. III, החזיר, השיב, to give back, return.

חֲזִירָא, חזיר, swine, pig.

חָזִירָא, רועה חזירים, swine-herd.

חֲטָא, חטא, to sin.

חִטְּתָא, — 1. חטה, wheat. — 2. פטומת, nipple.

חֲטַף, חטף, to snatch.

חֻטְרָא, מקל, stick, rod.

חַיָּא, חי, alive, living.

חַיֵּיָא, חיים, life.

חַיָּב, מחויב לשלם, owing.

חֵילָא, כח, חזקה, power, force.

חֲכַם, — 1. ידע, to know. — 2. הכיר, to recognize. — 3. to be acquainted with, acquaint oneself with. — 4. ידע (אשה), to have sexual intercourse with.

חַכִּים, חכם, wise.

חָכְמְתָא, חכמה, wisdom.

חֲלַב, חלב, to milk.

חַלְבָא, חלב, milk.

חלחל, V נחדר, to be penetrated (by poison).

חֲלֵל, חלל, to desecrate.

חֶלְמָא, חלום, dream.

חֲלֵף, החליף, to change, say differently.

חֲלָק, חלק, portion.

חֶלְקָא<חֲקְלָא (ל״ג א׳).

חֲמָא, ראה, to see. — II, הראה, to show. — IV נראה, to be seen, appear.

חַמִּין<חַמִּים (כ״א א׳).

חמר, III, החמיר, to place oneself under greater restrictions.

חֲמַר, חַמְרָא, יין, wine.

חֲמָרָא, חמור, ass.

חֲמָרְתָא, אתון, she-ass.

חַמָּרָא, חמר, ass-driver.

חֲנֵפִין או חָנְפִין, דברי חנף, hypocrisy.

חֲנַק, to strangle.

חָס, חס ושלום, far be it.

חַסָּא, חזרת, lattuce.

חסד, V, to beg (as beggar).

חֲסַד, חַסְדָא, חִסְדָא, חסד, kindness.

חַסִּידָא, חסיד, pious man.

חֲסַפְתָּה (<סחפתה; ל״ג א׳), חורבה, ruin.

חֲסַר, to be wanting, missing. — II, to lessen.

חַסִּיר, חסר, wanting, missing, less, incomplete.

חֲצַד, קצר, to harvest.

חַקְלָא, field.

חֲרַב, חֲרֵב, to be destroyed, be in ruins.

חָרְבָּנָא, ruin, destruction.

חָרָשָׁא, מכשף, wizard.

חֲשַׁב, to think, reckon.

חֻשְׁבָּנָא, numerical value (of a word).

חֲשַׁד, to suspect.

חַשׁ, חֲשַׁשׁ, to suffer.

חתם, V, נחתם, be sealed.

חַתְנָא, חתן, son-in-law.

ט

טַבָּחָא, טבח, cook, caterer.

טַבְיָא, צבי, ghazel.

*טַבְלָא, טבלא, לוח, שלחן, table.

*טְבֶרְיָא, Tiberias.

טָב, טוב, good.

טֵיבוּתָא, טובה, favor, kindness.

טול, II, טייל, to promenade.

טוּרָא, הר, mountain.

טַלְטֵל, to remove.

טַלְיָא, נער, ילד, child, young man.

טְלוּפְחִין (כ״ז ג׳ ג׳), עדשים, lentils.

טְלַל (י״ח ב׳ ה׳), נתקלקל, נסרח, to spoil.

טְלַק<קְלַק, השליך, to throw.

*טִימִיתָא, טִימִיסָא, מחיר, ערך, price, value.

טְמַר, טמן, to hide.

טְעֵם, טעם, to taste.

טַעֲמָא, טעם, taste, reason.

טְעַן, טען, נשא, to carry. — III, הטעין, עמס, to load.

טַפִּי, כבה, to put out (light). — V, כָּבָה, to be put out.

טִפָּא, טפה, drop.

טְפַח, טַפַּח, טפח, to clap.

*טַקְסִיוּט (כ״ד ב׳).

טְרַף, V, הטריח את עצמו, to trouble oneself.

י

יֵא<יְהֵא.

יָאֵי, לנקבה יָאֲיָא, יאה, fit.

יב<יהב.

יבל, III, הוביל, to bring.

יַבֵּם, to marry (as levir). — V, to be married (by the levir).

יַד, יְדָא, hand (ק״ג).

יְדַא, to know. — III, הודיע, to inform.

יֵה<יְהֵא (ט״ו א׳).

יְהַב, נתן, שם, to give, place.

יוּדָי, יהודי, Jew.

יוֹמָא, יום, day.

יַוְנָא (ט״ז ו׳ ג׳) יוני, Greek.

יֵי<יְהֵא; יֵיבֵה (ט״ו א׳).

יינון<אִנּוּן (י״א ד׳, הערה).

ייתם<יִתַם, יתום, orphan.

יְכֵל, יכול, to be able (י״ד א׳).

יְלֵד, ילד, to bear. — III, הוליד, to beget. — IV, נולד, to be born.

ילף<אֲלַף; II, למד, to teach.

יְלִיף, רגיל, accustomed.

יַמָּא, ים, sea.

יקר, III הוקיר, כבד, to honor present.

יַקְּרָא, יקר, dear.

יְקָרָא, יקר, כבוד, honor.

יַרְחָא, ירח, חודש, month.

יְתַב, ישב, הונח, to sit, be placed. — III, הושיב, to seat.

יַתִּיר, יותר, more.

כ

כְּהָא, כהה, to grow dim.

כְּהֵי<כְּהָהִיא (ט״ו ג׳).

כָּהֵן<כָּן (ז׳ ג׳).

כּוֹכְבָא, כוכב, star (ל״ב.).

כֵּוָן (ל״א ד׳), as soon as.

כַּוְּתָא, חלון, window.

כּוּתָי, Samaritan.

כַּחְדָא, יחדיו, כאחד, together.

כִּי[1]<כַּד׳ (י״ח א׳; כ״ג ב׳).

כִּי[2]<כְּ[1] (ח׳ א׳, הערה; ח׳ ג׳).

כַּי<כִּי[1] (ט״ז ח׳; כ״ד א׳ ג׳).

כָּי<כְּהָהִיא (ח׳ א׳; ט״ו ג׳).

כִּיָא<כִּי הָא (ט״ו ז׳ ד׳).

כֵּיסָא<קֵיסָא (י״ט ב׳).

כַּלְבָּא, כלב, dog.

כְּלוּם (י״ח א׳), מאומה, something.

כְּלוּן<כְּלוּם (כ״א א׳).

כְּלֵין<כְּאִלֵּין (ט״ו ג׳).

כְּלָלָא, rule, principle.

כְּלִילָא, כליל, wreath.

כַּלְעֵס, V (י״ט ב׳), התחיל להקיא, to begin to vomit.

כְּמָה, כמו, like.

כַּמָּה, how much.

כְּמַן, כְּמֶן, כמי, like one (י״א א׳).

כַּמַן, כַּמֶן=כַּמָּה (י״א א׳).

כֵּן, thus, so. — כֵּנִי<כֵּן הִיא (י״ד א׳).

כְּנִיסְתָא<כְּנִישְׁתָא (י׳ ב׳).

כנע, IV, הרכין ראשו לפ׳ לאות כבוד, to bow, salute.

כְּנַשׁ, כנס, to assemble.

כְּנִישְׁתָא, בית הכנסת, synagogue.

כָּסָא, כוס, glass, goblet.

כסא[1], II, כסה, to cover.

כְּסָא[2]<כסס, בזה, הכלים, to insult, maltreat.

כַּסְפָּא, כסף, silver.

כְּעַס, כעס, to be angry.

כְּפָא[1], הפך, to overturn. — כְּפָא[2], IV, נסתר, to hide oneself.

כִּפְּתָא, כִּפָּה, vault.

כְּפַר, כפר, to deny.

כְּפַר, כַּפְרָא, village: כְּפַר חִטַּיָא, שם מקום.

כְּרַךְ, סעד, to have a meal, eat.

כְּרִיךְ, coiled.

כַּרְמָא, כרם, vineyard.

כְּתִיב, כתוב, (it is) written.

כְּתִיבָא, כְּתָבָא, a writing.

כִּתָּנָא, כִּתּוֹנָא, פשתן, flax.

ל

לָא, לא, not.

לאו<לָא הוּא.

לִבָּא, לֵב, heart.

לִבְדָּא, felt.

לְבַשׁ, to dress, put on.

לְבוּשָׁא, garment.

*לוּדִין, gladiators.

לָה<לָא (ז׳ ג׳, הערה).

לְהָי<לְהָהִיא (ט״ו ג׳).

לָהֶן<לָן (ז׳ ג׳).

לַו<לָאו.

לוֹ<לֵהּ (כ״ז ג׳ ד׳).

לוּחָא, לוּח, tablet.

*לִיטְרָא, לִיטַרְתָּא, pound.

לִי<לְדְ׳ (י״ח א׳; כ״ג ב׳).

לִי<לְ׳: לִי נא (ח׳ ג׳).

לֵי<לֵהּ (י״ג ב׳).

לַי<לֵי<לֵהּ (כ״ד א׳).

לָי<לְהָהִיא (ט״ו ג׳).

לַיְדָא<לְהַיְדָא (ט״ו ג׳).

לָיְדָא<לָא אִית דָּא (ט״ו ז׳ ג׳).

לֵילְיָא, לילה, night.

לֵיצָן, scoffer.

לֵית<לָא אִית (ט״ו ז׳ ו׳).

*לֵיסְטָיֵי, לסטים, robbers.

לְעָא, עמל, יגע, to wear oneself out, work hard; למד, הגה, to study.

לְקָא, לקה, to be whipped. — III, הלקה, to lash.

לִשָּׁנָא, לשון, tongue; לִשָּׁן בִּישׁ, לשון הרע, slander.

לֵת<לֵית אַתְּ (י״ד ב׳).

מ

מְאָה, hundred; מָאתָן, מאתים, two hundred.

מָאן, מָאנָא, מָנָא, כלי, vessel, garment.

מַבּוּעָא, מעיין, מבוע, spring.

מַגְדְּלָא, שם מקום, Magdala.

מְגִיסָא, סעודה, מאכל, meal.

מְגִירָא, לנקבה מְגִירְתָא, שכן, שכנה, neighbor.

מַגֵּן<מַגָּן (כ״ז ב׳).

מָדִיל[1]<מָה דִיל׳, קנין, goods.

מְדִינְתָא, עיר גדולה, large city.

מֶדֶל, מַדְלָא, מֶדְלָא<מָדִיל[1], goods, belongings.

מָה, what; who; from.

מהלכא, עיין הלך.

מוֹבֵל, מוֹבְלָא, משא, load.

מוֹי, מַיָא, מים, water.

*מוּלְוָתָא, פרדות, mules.

מוֹעֲדָא, מועד, festival.

מַחִי, מחה, הכה, to smite.

מְחַר, morrow.

מְטָא, הגיע, to arrive, reach; מצא ידו, to be able.

מַטְמְעֵי שִׁמְשָׁא, שקיעת החמה, sun-down.

מִטְרָא, מטר, גשם, rain.

מִי[1], כנוי השאלה.

מִי[2]<מִדְ׳ (ח׳ א׳; ג׳ ב׳).

מַי[1]<מִי (ט״ו ז׳ ג׳; כ״ד ג׳).

מַי[2]<מַהִי<מָה הִיא.

מָי<מָדֵן<מָה דֵן.

*מִילָא, מיל, mile.

מִינָיָא, מין, heretic.

מַיְנוֹקָא, מַיְנֵיקָא, תינוקת, infant, suckling.

מִית, מות, to die.

מִיתָא, מת, dead.

מִיתוּתָא, מיתה, death.

מְכָתָא, מְכוֹתָא (י״ז ג׳).

מכך, III הנמיך, to lower.

מַלְאֲכָא (שליח) מלאך, (messenger), angel.

מְלָא, to be full. — II, to fill; IV, to be filled.

מָלוֹיָא, הממלא את היין בכלים, bottler.

מְלַךְ, IV, נמלך, נתיעץ, to consult, reconsider.

מֶלֶךְ, מַלְכָּא, king.

מַלְכְּתָא, מַלְכֵּתָא (כ״ז ג׳ ו׳), queen.

מַלְכוּתָא, kingship, government, royal personage.

מַלֵּל, דבר, to speak.

מִלְּתָא, דבר, word, thing; מִלְּתָא אָמְרִין, יש אומרים, some say;
מִמִּלְּתֵהּ, מכלל דבריו, implicisite; מִלְּתֵהּ אָמְרָה, he says.
by implication; מִלִּין, דברים בעלמא, mere words.

*מֶלְפְּפוֹן, sweet melon.

מָמוֹנָא, money.

מַן, מי, מה, מן, who, what, from.

מִן, from, who.

מָן<מֵאָן (ט״ו ז׳ ו׳).

מְנָא[1], מָנה, to count; II, מַנה, to appoint, ordain.

מְנָא[2]<מְנָן (י״ד ב׳).

מִנְהָגָא, custom, habit.

מַנִּי<מַן הִיא.

מְנָן<מִנֵּן<מִן אָן.

מְנַן<מָה אֲנַן (ט"ו ז' א').

מְנַע, to keep back.

מסא<מטא (י"ח ב' ג').

מִסְכֵּנָא, עני, poor, pauper.

מְסַר, to deliver, give.

מִסְתְּיָא, די, sufficiency.

מְעַיָּא, womb, abdomen; בְּנֵי מְעַיָּא, giblets.

מְעָרְתָא, cave.

מַעַשְׂרָא, מעשר, tithe.

מַפְתְּחָא, key.

מִצְוְתָא, alms, deed of charity.

מַקְדּוֹן, Macedonian.

מֶקְדְּשָׁא, sanctuary; בֵּית מֶקְדְּשָׁא, the temple.

מְקִימְתָא, כלי, vessel, thing.

מַר<אֲמַר.

מָר, מָרֵי, master, lord.

*מַרְגְּלִיתָא, pearl.

מַרְקָעָא, a spot in need of repair.

מרר, to be bitter.

מַרְתּוּקָא, מכה, fisticuff.

מְשַׁח, מִשְׁחָא, שמן, oil.

מְשִׁיחָא, Messiah.

מְשִׁיחֲתָא, משיחה, חבל, cord, rope.

מתא (י"ח ב' א').

מַתַּלְיָא<מַתַּנְיָה (כ"א ג').

מַתְנֵי, מַתְנִיתָא, Mishnah.

נ

נָא, נוּ (ח' ג'; כ"ז ג' ג'; קי"ז א').

נְבַח, to bark.

נַגָּרָא, carpenter.

נְהַג בפ׳ ב׳, to treat one with.

נַהֵק, נער, to brag, heehaw.

נְהַר III, האיר, אור, to light up. — IV, נזכר, to recall to memory. — נְהִיר, נזכר, remembering.

נָח, to rest; נָח נַפְשֵׁהּ, he died.

נָם, to slumber, doze.

נוּרָא, אש, fire.

נְזַף, to reprimand.

נְזִירָא, נזיר, Nazirite.

נְחַת, ירד, to go down. — III, הוריד, to let down.

נְטָא, נטה, to incline.

נִיסָן, the month Nisan.

נכא, IV, ניזק, to suffer, harm.

נכס, IV, נשחט, to be slaugh-tered.

נִסָּא, נס, miracle.

נְסַב, לקח, נשא, to take, marry. — III, השיא, to give in marriage, marry off .

נסע, III, הסיע, הסיח, to remove, divert.

נְפַח: תִּפַּח רוּחֵהּ, may dispair take him! — V, התנפח, תפח, to swell up.

נִפְחָא, נפח, swelling.

נפח<נסח (ט׳ ב׳ ג׳).

נְפַל, to fall.

נְפַק, יצא, to issue, go out. — III, הוציא, to bring out.

מִפְּקֵי שֶׁבְּתָא, מוצאי שבת, evening of Sabbath.

נַפְשָׁא, נפש, עצם, soul, self

נַפֵּשׁ, הרויח, to make room.

נְצָא<נְצַע, נְעַץ, to stick in.

נֶקְבְתָא, נקבה, female.

נקז, III, הקיז, אַקֵז דַם, הקיז דם, to bleed.

נַקְיָא, נקי, clean.

נקף, III, הקיף, to surround.

נְקַר, נקר, to pick, gnaw.

נְשִׂיָא<נְשִׂיאָה, patriarch.

נְשִׂיוּתָא<נְשִׂיאוּתָא, patriarchate.

נְשַׁיָא (ק״ג), נשים, women.

נשם, IV, הבריא, to get well recover.

נְשַׁק, to touch, kiss.

נתב<נסב (י״ח ב׳ ג׳).

נְתַן, (משמש רק בעתיד), to give.

ס

סַב, עיין נְסַב.

סְבַל, סבל, נשא, to carry, bear. מְסֻבַּל, מסורבל, fleshy.

סְבַר, to opine, think.

סְבָרָא, opinion, rationality.

סִבְרָא, תקוה, hope.

סְבַר אַפַּיָא, סבר פנים.

סַגִּיא, סְגִּי, סַגִּין, סְגִּין, רב, מאד, much, very. — סַגִּיא נְהוֹרָא, מאור עינים, עיור, blind man.

סְגַד, השתחוה, to bow, worship.

סוֹפָא, end.

סְחָא, רחץ, to bathe.

סָבָא, זקן, old (man).

סָבְתָא, זקנה, old woman.

סִימָא, אוצר, treasure-trove.

סִימָנָא, אות, sign.

סַיְסָן<טַיְסָן (י״ח ב׳ ג׳).

סַיַּע, עזר, to help, assist.

סִיעֲתָא, סְיָעֲתָא, סיעה, המון, group, troop, crowd.

*סכם, III, הסכים, to agree.

סַכִּינָא, knife.

סַכָּנְתָא, danger.

סְלֵק, סְלַק, עלה, to go up. — III, העלה, to bring up.

סֹלֶת, סְלֶת, סולת, fine flour.

סמא, IV, נתעור, to grow blind.

סְמַךְ, to support. — סְמִיךְ, קרוב, סמוך, near, adjoining.

סַמֵּק, האדים, to cause redness; ס׳ אַפַּיָא, הוביש, to put to shame.

סָנְאָה=שָׂנְאָה, שונא, enemy.

סְעֻדְתָא, meal.

*סַפְסְלָא, bench.

ספסף (י״ח ב׳ ג׳).

סִפְסִיפָה, שם מקום?

*סַפְסַר, סַפְסֵירָא, חרב, sword.

סַפֵּק, to give sufficiently, be sufficient. — III, הספיק, to do sufficiently: לא אספיק ל׳, he scarcely finished to.

סַפַּר, to cut one's hair.

סְרָא, באש, סרח, to stink. — III, הסרה, הסריח, to fill with stench.

סְרַק, to comb.

סְרְקָי, Saracene.

סָרָא<שָׂרָא.

סתא<שתא (י׳ ב׳).

ע

עֲבַד, עשה, to do, abide (רפ״ו); עָבְדִין בֵּינֵיהֹן, הסכימו ביניהם, they came to an agreement. — IV, נעשה, נהיה, to be made, become.

עֲבָדָא, מעשה, occurrence, practice.

עֲבִידְתָא, מעשה, מפעל, work; מָרֵי עֲבִידְתָא, בעל המעשה, the man concerned.

עֲבִיצָא<חֲבִיצָא (י״ז ב׳).

עֲבַר, to pass by, or through. — II, העביר.

עֲבוּרָא, עבור האדמה, grain, produce, crops.

עִבּוּרָא, עבור החודש, intercalation.

עֵגֶל, עִגְלָא, calf.

עִגּוּלָא, ככר לחם, loaf.

עֲדֵי (י״ד ב׳).

עִדָּנָא, עת, זמן, time.

עוק, III, הציק, to pain, trouble.

עֲוַר, IV, נתעור, to grow blind.

עִזָּא, עז, she-goat.

עִזְקְתָא, טבעת, ring.

עֲזָרָה, עֲזַרְתָּא, עזרה, court of temple.

עֵינָא, עַיְנָא, עין, eye; עינא דתנורא, vent of oven.

עַיְתָהלוּ (ז׳ ג׳).

עַכְבְּרָא, mouse.

עַכְשְׁמוּנִיתָא (כ׳ ה׳).

עֲלוּבָא, עֲלִיבָא, עלוב, אומלל, one wretched.

עִלִּיתָא, עליה, upper chamber.

עֲלַל, עַל, נכנס, to enter. יֵעֹל עֲלַי=יֵיתֵי עֲלַי (עיין אֲתָא). — III, הכניס, to bring in.

עָלְמָא, עולם, world; בֵּית עָלְמִין, בית עולם, cemetery; אִתְפְּטַר לְבֵית עָלְמִין, to depart to one's heavenly rest.

עֲלֵם, עֲלֵים, עלם, young man.

עֲלֵין<עֲלֵם (כ״א א׳).

עַלְעוּלָא, סערה, storm.

עִלְּתָא, עִלה, pretext.

עֲמָהם (ז׳ ג׳).

עַמּוּדָא, support, column.

עֲנָא[1], התמהמה, to be late, be protracted (בערבית אני).

עָנְתָא, עונה, זמן, עת, time.

עֲנָא[2], IV, נענה, to be answered, granted one's prayer.

עֲנָא[3], V התענה, to afflict one's self, fast.

תַּעֲנֵה, תַּעֲנִיתָא, תענית, fast, fast-day.

עִנְוָנָא, ענו, humble, modest.

עֲנָנָא, cloud.

עֶנְקְתָא, עניבה, neck-tie.

עַנְתּוֹנָא (ט״ז ו׳ ג׳).

עֲסוּק, עֲסִיק, busy.

עֵסֶק, עִסְקָא, עסק, ענין, דבר, affair, matter, concern; עַל עֵסֶק, בדבר, אודות, about, in re; מָה עִסְקָךְ? what is the matter with thee? what doest thou want?

עִסְקֵהּ, it his nature.

עסיקתא<עַתִּיקְתָא (י״ח ב׳ ג׳).

עַפְרָא, עפר, earth, dust.

עֲקִין<עֲקִים (כ״א א׳).

עֲרַב, שם מקום.

עָרְבָא, ערב, surety.

עֲרַב, ערב, to warrant vouch for.

עֲרֻבְתָּא, ערב, eve; יום הששי, ערב שבת, Friday.

עַרְסָא, מטה, bed, bear.

עֲרַק, ברח, to flee, run away.

עֲשׁוֹק=עֲסוּק.

עַתֵּד, to prepare, make ready.

עֲתִיד, destined, sure to.

עתור<עטור (י״ח ב׳ ז׳).

פ

פֻּגְלָא, black radish.

פְּגַע, to meet.

פוס, III, רַצֵּה, to appease; פייס על, התחנן בעד, to entreat in behalf of.

פִּיּוּסָא, רצוי, appeasement.

פַּחִין, המוניים, rabble; בַּר פַּחִין, בליעל, scamp, blackguard.

פחליץ<פחלין (ט׳ ב׳ א׳).

פַּטִּימָא, פטום, fat, fattened.

פְּטַר, IV, נפטר, to depart.

פלא, III, לעג, השטה, to make fun of.

פְּלַג, חלק, to distribute, divide. — IV, היה חלוק בדעתו, to differ in opinion.

פְּלוּג, מפקפק, undecided.

פְּלִיג, חלוק, differing.

פַּלְגָּא, מחצה, half.

פילגות<פילגוס (י״ח ב׳ ג׳).

פִּלְחָא, פרוסה, slice.

פְּלַט, פלט, to throw off, discharge.

פֻּמָּא, פה, mouth.

*פּוּנְדְּקָא, בית מלון, inn.

*פִּינַךְ, קערה, plate.

*פִּינְקָס, ספר, book.

פְּסִילָא, פסל, idol, statue.

פָּעֳלָא, פועל, עובד, laborer.

פְּעֻלְתָא, עבודה, labor.

פצר<בצר (כ׳ ג׳).

פַּקֵּד, צוה, to command. III, הפקיד, to deposit.

*פִּיקְיָלָא, צניף, turban.

פְּרָא, רץ, to run.

פְּרִיגָא, אפרוח, תרנגולת, young bird, chicken.

*פַּרְדֵּסָא, גן עדנים, pleasure-garden.

פְּרַח, פרח, to fly. II, הפריח, to blow away.

פְּרִיטִין, מעות, money.

*פְּרוּכְסִין, משא ומתן, הנהגת החיים, דרך, practice.

פַּרְנָסָא, ראש הקהל, chief of the community.

פַּרְנָסְתָא, פרנסה, a living.

*פָּרַס, Persia.

פַּרְסֵם, to publish, expose.

פַּרְסֵן<פַּרְסֵם (כ״א א׳).

פְּרַק, גאל, to redeem.

פֶּרְקְדָלָא, מכה על העורף, a blow on the back.

פָּרֵשׁ, ירד באניה, to go to sea.

פְּשַׁט, to stretch out.

פְּתַח, to open. — III, id.

פִּתְּתָא, פת, bread.

צ

צָאֵי, צוֹאֵי, dirty, filthy.

צְבָא, רצה, חפץ, to wish, want.

צְבַע, טבל, to dip.

צוּם, to fast.

צוֹמָא, a fast, fast-day; צוֹמָא רַבָּא, יום הכפורים, Day of Atonement.

צוּק, חרד, דאג, to worry.

צוַת<צבת<צמת (כ׳ א׳).

צִיבְחַד (<צִיב חַד), מעט, little.

ציד, IV, נשבה, to be caught, taken prisoner.

צַלִּי, התפלל, to pray.

צְלוֹתָא, תפלה, prayer.

צְלַב, to crucify.

צֲלָמָא<צֲנָמָא (כ״א ג׳).

צַלְצֵל, צוח בקול גבוה, to yell.

צְמַח, to sprout.

צְמַת, נקהל, to assemble. II, הקהל.

צנן, נתקרר, to get cold. — III, הקר, to cool off.

צער, V, נצטער, to grieve, be pained.

צַעֲרָא, grief, pain.

צַפְצֵף, to squeak.

צְפַר, שרק, to whistle.

צְפָרָא, שריקה, whistle.

צַפְרָא, בוקר, morning.

צִפֳּרִין, צִפֳּרִי, Sepphoris.

צִפֳּרָיָא, איש צפרין.

צְרִיךְ, necessary, questionable.

צְרִיפָא, shanty, hut.

צְרָרָא, צְרוֹרָא, צְרִירָא, pebble.

ק

קַבֵּל, to accept, assume. — III, הקביל, מצא, to meet.

קְבַע, to fix, set.

קְבַר, to bury.

קִדְרָא, pot.

קָלָא, news; voice.

קָם, עמד, to stand (up), rise; (בְּ)מָה אֲנַן קָיְמִין? במה אנו עסוקים? of what case do we treat?; כְּבַּן קָיְמִין, בזה אנו עסוקים, this is the case we treat of; קָם עִם, פגש, to meet.
— II, to preserve. — III, הבטיח, to secure.
— V, to be preserved.

קַזֵּז, III, השוה, to balance.

קְטָא, צבר, סגל, to accumulate.

קְטַל, קַטֵּל, הרג, to kill. — IV, נהרג, to be killed.

קְטוּלָא, הריגה, a killing.

קטע, IV, to be amputated.

קַטִּינָא, דק, thin.

קִיטוֹנָא, חדר, room.

קְטַר, קשר, אסר, to tie, fasten.

קֵיסַיָא, עצים, wood.

קִלְטָא, תוכחת מוסר, reproof.

קַלֵּל, to curse. — III, הקל, to be lenient in practice; גדף, to vilify. —
IV, נתגדף, to be vilified.

קַלִּיל, מעט, little.

קִיקִלְתָּא, אשפה, rubbish.

קַלְעִיתָא, מקלעה, braid.

קְלַק, השליך, to throw.

קלתא<קִלְטָא (י"ח ב' א').

*קָנְדִּיטוֹן, יין הרקח, mulled wine.

*קַנְדֵּילָא, נר, candle.

קֵן, קִנָּא, nest.

קַנְקַנָּא, מחרשה, ploughshare.

*קַפָּא, כ׳, עשרים.

*קוֹפָד, בשר, meat.

*קַפּוֹדַקְיָא, Cappadocia.

קפח, V, נגזל, to be robbed.

*קַפֵּילִין, בעל מלון, innkeeper.

*קַצְיָא, שם, מדינה, או קַצָּיָא, איש מעם הקצים.

מְקַצַּץ, פרוע, סתור, dishevelled.

קצץ, פסק, to stipulate.

קַצָּרָא, כובס, fuller.

קִרְוָא, קִרְיָה, קִרְיְתָא, קַרְתָּא, עיר, עיירה, town.

קוֹרַיָּא, קורות, beaws (מהעברית).

קְרָא, to call, read, recite.

קְרָיָא, Biblical passage, verse.

קְרֵב, to approach. — II, הקריב, to offer.

קָרְבָּנָא, offering, sacrifice.

קְרַט, קַרְטָא, פרוטה, small coin.

קֻרְסָמָא, מכה, blow.

קָרָא (<*קַרְעָא), דלעת, pumpkin.

קְרַע, to rend, tear.

קַרְעָא, קריעה, rending, rent.

קֶרֶן<קֶרֶץ (ט׳ ב׳ א׳).

*קָרֵינָה, יין מתוק מבושל, a sweet wine boiled down.

קְרַץ, השכים, to do s. th. early in the morning.

קְשֵׁי, קַשְׁיָא, קשה.

קַשְׁיוּתָא, stubbornnese.

ר

רֵאשָׁא, רֵישָׁא, ראש, head.

רַב, רַבָּא, רֶבָּא, ברבוי רַבְרְבַיָּא, גדול, רב, זקן; big, great, large; elder, grandee, senior; ברבוי רַבַּיָּא, chief, master, teacher; Rabbi.

רַבִּי, Rabbi.

רַבָּנָא, איש ממעמד הרבנים, one of rabbinic rank.

רַבָּנַן, רַבָּנֵין (ל״ה), רבותינו, our teachers.

רַבֵּץ, to water, sprinkle water.

רְגַז, כעס, to be angry.

רִגְלָא, foot.

רְגַשׁ, III, הִרגיש, to notice.

רְדָא, חרש, to plough.

רְהַט, רץ, to run.

רוּחָא, wind, spirit.

רוּם, III, הרים, נשא, to remove. — IV, to be removed, taken.

רוּמָא, height.

רְחַם, אהב, to love; II, רחם, to show mercy; רַחֲמָנָא (קי״ז).

רַחֲמָנָא, הרחמן, אלהים, the Merciful, God.

רחץ, IV, בטח, to trust.

רְחִיץ, בטוח, trusting.

רֵיוָא, מראה, appearance.

רִירָא, ריר, slimy fibre.

רֵישָׁא, עיין רֵאשָׁא.

רוֹמֵי, Rome.

רוֹמָיָא, Roman.

רַמְשָׁא, רֶמְשָׁא, ערב, evening.

רָעֲיָא, רועה, shepherd.

רְעוּתָא, רצון, will.

רפא, III, הרפה, to let go, leave.

רְצַף, הכה, to smite (י״ח ב׳ ה׳).

רְקִיעָא, firmament.

רְשׁוּתָא, permission; מִסַּב רְשׁוּתָא, נטילת רשות, leave-taking.

רַשִׁיעָא, רשע, wicked.

שׂ

שְׂבַע, to be sated.

שְׂמָאלָא, left (side).

שָׂנְאָה, שונא, enemy.

שַׂעֲרָא, hair.

שְׂעָרִין, שעורים, oats.

שַׂר, שָׂרָא, genius, heavenly, representative.

שׁ

שְׁאַל, to ask.

שַׁבָּיָא, שובה, captor.

שִׁבְחָא, praise.

שַׁבְּלוּן (כ״א ב׳).

שְׁבַק, עזב, גרש (את אשתו), to abandon, divorce.

שְׁבַר, כהה (עין), to grow dim.

שַׁבְּתָא, שֻׁבְּתָא, Sabbath.

שגח, III, אַשְׁגַּח (עַל), כבד, to have regard for, favor, show honor.

שגר, III, הריץ, שלח, to let run.

שׁוּקָא, market.

שִׁזְרְתָא, שדרה, backbone.

שִׁחְיָא, armpit.

שְׁחַק, to crush, rub.

שִׁיחוֹר, פחם, coal.

שֵׁיזַב, מלט, הציל, הושיע, to save.

שׁיע<סיע (י׳ ב׳).

שִׁיתָא<שְׁהִיתָא, שהיה, delay.

שְׁכַח, III, מצא, to find.

שְׁלַח, שַׁלַּח, to send.

שְׁלוּחָה, שְׁלִיחָא, messenger.

שְׁלָמָא, שלום, peace; לִשְׁלָם, in peace; יְהַב שְׁלָמָא ל׳ ‖ שְׁאַל בִּשְׁלָם ..., to great; יְתֵב שְׁלָם, to be safe and sound.

שֵׁם, שְׁמָא, בסמיכות שֵׁם, name.

שְׁמַיָּא, שמים, heaven.

שְׁמִטְּתָא, year of release.

שַׁמְנָא, שומן, fat.

שְׁמַע, שמע, למד, to hear, learn, infer.

שְׁמוּעֲתָא, מה שהוציאו האמוראים מדברי המשנה בפלפול חברים.

שִׁמְשָׁא, sun.

שַׁתָּא, ברבוי שְׁנַיָּא, שנה, year.

שִׁנְתָּא, שינה, sleep.

שנא, II, שַׁנֵּה, to change.

שִׁנָּא, שֵׁן, tooth.

שְׁנַץ, to be drawn tight.

שָׁעֲתָא, time, hour.

שעא, IV, הסיח, ספר, to talk, tell.

שִׁעוּרָא, measure.

שְׁפַךְ, to pour out.

שְׁפוֹפִינָא, מין נחש.

שְׁקָא, III, השקה, to give to drink, water.

שְׁקַע, to sink, decline, go down.

שקף, III, נסגר, to be closed.

שְׁרָא, התיר, to losen, permit; break the spell; שְׁרָא גַרְמֵהּ מִן, to withdraw. — II, התחיל, to begin. — III, השרה, הניח, to place.

שָׁרִיתָא, קורה, beam, joist.

שריי, שם מקום.

שְׁתָא, שתה, to drink.

שַׁתִּיתָא (י"ז ב').

ת

תְּאֵנְתָא, תֵּינְתָא, fig, fig-tree.

תְּבַע, to demand.

תְּבַר, שבר, to break. — IV, נשבר, to be broken.

תּוֹ (כ"ז ג' ד').

תּוּב, תּוּבָן, שוב, עוד, again.

תּוּמָא, שום, garlic.

תּוֹרָא, שור, ox.

תּוֹרְתָא, פרה, cow.

תּוֹתֵי, תחת, under (י"ז ב').

תֵּי (ט"ו א').

תְּלָא, תלה, היה תלוי; נשא, הרים, to hang, suspend, lift up.

תַּלְמִידָא, disciple, pupil.

תַּלֵּשׁ, tear out, pull out.

תְּמָנַיְן, שמונים, eighly (כ"ד ה').

תְּמָנְיֵ, השמונה (ט"ז ו' א').

תְּמַנְתָּא, שם מדת הלח, שמינית.

תְּנָא, שנה, to learn, teach. — II, ספר, to narrate.

תַּנָּי, שונה, tanna.

תִּנְיָנָא, שני, second (ט"ז ג' וו').

תְּנָיְתָא, קרס, board (בסורית טְנִינְתָא, קרס רחב דק וארוך שכורכים עליו מרבדים).

תַּנּוּרָא, oven.

*תֵּסַוְרָא, אוצר, treasure.

תַּעֲנֶה, עיין עֲנָא[3].

תְּפַס, תְּפַשׂ, to seize, hold.

תַּקֵּן, to prepare.

תַּרְדִּין, מין צמח, beets.

תַּרְנְגֹלְתָא, hen, chicken.

תַּרְעָא, שער, gate.

תַּרְתַּר, השליך, זרק, to throw.

תַּשִׁישָׁא, רפה כח, weak.

לוּחוֹת הַפְּעָלִים

גִּזְרַת הַשְּׁלֵמִים

עבר

	קל	קל	פעל	אפעל	אתפעל	אתפעל
נסתר	כְּתַב	סְלֵק	כַּתֵּב	אַכְתֵּב	אִתְכְּתֵב	אִתְכַּתַּב
	—	—	—	—	אִתְכְּתֵב	—
נסתרת	כַּתְבַת	סְלֵקַת	כַּתְּבַת	אַכְתְּבַת	אִתְכַּתְבַת	אִתְכַּתְּבַת
	כַּתְבֶת	—	כַּתְּבֶת	אַכְתְּבַת	אִתְכְּתְבַת	—
נכח	כְּתַבְתְּ	סְלֵקְתְּ	כַּתֵּבְתְּ	אַכְתֵּבְתְּ	אִתְכְּתַבְתְּ	אִתְכַּתַּבְתְּ
	כְּתַבְתָּה	—	כַּתֵּבְתָּה	—	אִתְכְּתַבְתָּה	—
נכחת	כְּתַבְתְּ	סְלֵקְתְּ	כַּתֵּבְתְּ	אַכְתֵּבְתְּ	אִתְכְּתַבְתְּ	אִתְכַּתַּבְתְּ
	כַּתְבֵת	—	כַּתְּבֵת	אַכְתְּבֵת	אִתְכַּתְבֵת	—
מ"ב	כְּתַבְתְּ	סְלֵקְתְּ	כַּתֵּבְתְּ	—	אִתְכְּתַבְתְּ	אִתְכַּתַּבְתְּ
	כַּתְבֵת	סְלֵקֵת	כַּתְּבֵת	אַכְתְּבֵת	אִתְכַּתְבֵת	אִתְכַּתְּבֵת
נסתרים	כַּתְבוּן	—	כַּתְּבוּן	אַכְתְּבוּן	אִתְכַּתְבוּן	אִתְכַּתְּבוּן
נסתרות	כַּתְבָן	—	כַּתְּבָן	—	אִתְכַּתְבָן	אִתְכַּתְּבָן
נכחים	כְּתַבְתּוּן	סְלֵקְתּוּן	כַּתֵּבְתּוּן	אַכְתֵּבְתּוּן	אִתְכְּתַבְתּוּן	—
נכחות	כְּתַבְתֵּין	—	—	—	—	—
מ"ב	כְּתַבְנַן	—	כַּתֵּבְנַן	אַכְתֵּבְנַן	—	—

עתיד

נסתר	יִכְתֹּב	יִשְׁמַע	יְכַתֵּב	יַכְתֵּב	יִתְכְּתֵב	יִתְכַּתַּב
	—	יַעֲבֵד	—	—	—	—
נסתרת	תִּכְתֹּב	—	תְּכַתֵּב	תַּכְתֵּב	תִּתְכְּתֵב	תִּתְכַּתַּב
נכח	תִּכְתֹּב	—	תְּכַתֵּב	תַּכְתֵּב	תִּתְכְּתֵב	תִּתְכַּתַּב
נכחת	תִּכְתְּבִי	תִּשְׁמְעִי	—	—	—	—
	אֶכְתֹּב	—	אֲכַתֵּב	אַכְתֵּב	אֶתְכְּתֵב	אֶתְכַּתַּב
נסתרים	יִכְתְּבוּן	—	יְכַתְּבוּן	יַכְתְּבוּן	יִתְכַּתְבוּן	יִתְכַּתְּבוּן
נסתרות	יִכְתְּבָן	—	—	—	יִתְכַּתְּבָן	יִתְכַּתְּבָן
נכחים	תִּכְתְּבוּן	—	תְּכַתְּבוּן	תַּכְתְּבוּן	תִּתְכַּתְבוּן	תִּתְכַּתְּבוּן
מ"ב	נִכְתֹּב	—	נְכַתֵּב	נַכְתֵּב	נִתְכְּתֵב	נִתְכַּתַּב

צווי

נכח	כְּתֹב	שְׁמַע, עֲבֵד	כַּתֵּב	אַכְתֵּב	אִתְכְּתֵב	אִתְכַּתַּב
נכחת	כַּתְבִין	—	כַּתְּבִין	אַכְתְּבִין	אִתְכַּתְבִין	אִתְכַּתְּבִין
נכחים	כַּתְבוּן	—	כַּתְּבוּן	אַכְתְּבוּן	—	—

בינוני פועל

יחיד	כָּתֵב	—	מְכַתֵּב	מַכְתֵּב	—	—
יחידה	כָּתְבָה	—	מְכַתְּבָה	מַכְתְּבָה	—	—

בינוני פעול

יחיד	כְּתִיב	—	מְכַתַּב	מַכְתַּב	מִתְכְּתֵב	מִתְכַּתַּב
יחידה	כְּתִיבָה	—	מְכַתְּבָה	מַכְתְּבָה	מִתְכַּתְבָה	מִתְכַּתְּבָה

מקור

	מִכְתֹּב	מִכְתַּב	מְכַתָּבָא	מַכְתָּבָא	מִתְכְּתָבָא	מִתְכַּתָּבָא
	מִכְתֵּב	מִכְתְּבָא	—	—	—	—

גִּזְרַת עו״י

עבר

	קל		פעל	אפעל	אתפעֵל	אתפעַל
נסתר	קָם	מִית	קַיֵּם	אֲקֵם	אִתְּצָד, אִתְּצִיד	אִתְקַיַּם
נסתרת	קָמַת	מֵתַת	קַיְּמַת	אֲקֵמַת	—	אִתְקַיְּמַת
נכח	קָמְתְּ, קַמְתָּה	מֵתְתְּ	קַיֵּמְתְּ	אֲקֵמְתְּ	—	—
מ״ב	קָמֵת	—	קַיְּמֵת	—	אִתְּצָדֵת	—
נסתרים	קָמוּן	מִיתוּן	קַיְּמִין	אֲקִימוּן	אִתְּצִידוּן	אִתְקַיְּמוּן
נסתרות	קָמָן	—	—	—	—	—
נכחים	—	—	קַיֵּמְתּוּן	אֲקֵמְתּוּן	—	—

עתיד

נסתר	יְקוּם	(יְקִים)	—	יְקִים	יִתְצָד, יִתְּרִים	—
נסתרת	תְּקוּם	—	—	—	—	תִּתְקַיַּם
נכח	תְּקוּם	—	—	—	—	—
מ״ב	אֲקוּם	—	—	—	—	—
נסתרים	יְקוּמוּן	—	—	—	—	—
מ״ב	נְקוּם	—	—	—	—	—

צווי

נכח	קוּם	—	קַיֵּם	אֲקֵם	אִתְּעִיר	—
נכחת	קוּמִי	—	—	—	—	—
נכחים	קוּמוּ	—	—	אֲקִימוּן	—	—

בינוני פועל

יחיד	קָאֵם, קָיֵם	מָיֵת	מְקַיֵּם	מְקִים	—	—
	קָם	—	—	—	—	—
יחידה	קָיְמָה, קָמָה	—	מְקַיְּמָה	מְקִימָה	—	—

בינוני פעול

יחיד	קִים	מִית	—	—	מִתְּעָר	מִתְקַיַּם
יחידה	נִיחָא	—	—	—	—	—

מקור	מְקָם, מְקִים	מֵקִים	מְקַיָּמָה	מְקָמָה	מִתְדָנָא	—
	מְקוּם, מֵיקָם	מֵקוּם	—	מוֹקָמָה, מֵקָמָה	—	—

גִּזְרַת ע״ע

	קַל	אַפְעֵל	אתפּעַל
עבר			
נסתר	עַל, עֲלַל	אַעֵל	אִתְעֲלַל
נסתרת	עַלַּת, עֲלַלַת	אַעֲלַת	—
נכח	עַלְתְּ, עַלְתָּה	—	—
מ״ב	עַלְתְּ, עַלֵּת,	אַעֵלֵת	—
	עֲלֵלֵת	—	—
נסתרים	עַלּוּן, עֲלַלוּן	אַעֲלוּן	—
עתיד			
נסתר	יֵעֹל, יִגֹּף	יַעֵל	—
נסתרת	תֵּעֹל, תִּצְנַן	—	—
נכח	תֵּעֹל	—	—
נכחת	תֵּעֲלִין	—	—

מ״ב	—	—	—
נסתרים	יֵעֲלוּן	יֵעֲלוּן, יְקִלּוּן	—
מ״ב	נֵעֹל	נֵעֵל	—
צווי			
נכח	עֹל	אַעֵל	—
נכחת	עֱלִין, רְקַקִין	—	—
נכחים	עֱלוּן	—	—
בינוני פועל			
יחיד	עָיֵל, עָלֵל	מַעֵל, מֵקֵל	מִתְקָל
יחידה	עָלְלָה	מַעֲלָה, מֵזְלָה	—
רבים	עָיְלִין, עָלְלִין	מְקִלִּין	—
	עָלִין	—	—
רבות	עָלָן	—	—
בינוני פעול			
יחיד	זְקִיק	—	—
יחידה	—	—	—
רבים	זְקִיקִין	—	—
רבות	זְקִיקָן	—	—

מקור

מֵעֹל, מֵעַל	—	—
מְעֱלַל	—	—

גִּזְרַת לו״י

עבר

	קל	פעל	אפעל	אתפעֵל	אתפעַל
נסתר	חֲמָא	חַמִּי	אַחְמִי	אִתְחֲמִי	אִתְחַמִּי
נסתרת	חֲמָת, חֲמֵת	חַמִּיַּת, חַמִּיאַת	אַחְמִיַּת	אִתְחֲמִיַּת,־מֵית	אִתְחַמִּיַּת,־מֵית
נכח	חֲמֵית, חֲמֵיתָה	חַמִּית, חַמִּיתָה	אַחְמִית,־מְיִית	אִתְחֲמִית	אִתְחַמִּית
מ״ב	חֲמֵית, חֲמֵיתִי	חַמִּית, חַמִּיתִי	אַחְמִית,־מְיִית	אִתְחֲמִית	אִתְחַמְּיִית
	חַמְיֵית	חַמְּיִית	אַחְמִיתִי	—	—
נסתרים	חֲמוֹן	חַמּוֹן	אַחְמוֹן	אִתְחֲמוֹן	אִתְחַמּוֹן
נסתרות	חַמְיָן	—	—	אִתְחַמְיָן	—
נכחים	חֲמֵיתוּן	חַמִּיתוּן	אַחְמִיתוּן	אִתְחֲמִיתוּן	—
נכחות	חֲמֵיתִין	—	—	—	—
מ״ב	חֲמֵינַן	חַמִּינַן, חַמְּיִינַן	אַחְמִינַן	אִתְחֲמִינַן	—

עתיד

נסתר	יֶחֱמֵי	יְחַמֵּי	יַחֲמֵי	יִתְחֲמֵי	יִתְחַמֵּי
נסתרת	תֶּחֱמֵי	תְּחַמֵּי	תַּחֲמֵי	תִּתְחֲמֵי	תִּתְחַמֵּי
נכח	תֶּחֱמֵי	תְּחַמֵּי	תַּחֲמֵי	תִּתְחֲמֵי	תִּתְחַמֵּי
נכחת	תֶּחֱמַיי	—	תַּחֲמַיי	—	—
מ״ב	אֶחֱמֵי	אֲחַמֵּי	אַחֲמֵי	אֶתְחֲמֵי	אֶתְחַמֵּי
נסתרים	יֶחֱמוֹן	יְחַמּוֹן	יַחֲמוֹן	יִתְחֲמוֹן	יִתְחַמּוֹן
נסתרות	יֶחְמְיָן	—	—	יִתְחַמְיָן	—
נכחים	תֶּחֱמוֹן	תְּחַמּוֹן	—	—	תִּתְחַמּוֹן
מ״ב	נֶחֱמֵי	נְחַמֵּי	נַחֲמֵי	—	—

צווי

נכח	חֲמִי	חַמִּי	אַחֲמִי	אִתְחֲמִי	אִתְחַמִּי
נכחת	חֲמַיי	חַמַּיי	—	—	—
נכחים	חֲמוֹן	חַמּוֹן	אַחֲמוֹן	אִתְחֲמוֹן	—

בינוני פועל

יחיד	חָמֵי	מְחַמֵּי	מַחֲמֵי	—	—
יחידה	חָמְיָה	מְחַמְּיָה	מַחְמְיָה	—	—
רבים	חָמַיִן, חָמַיי	מְחַמַּיִין, ־מַּיי	מַחְמַיִן, ־מַיי	—	—
רבות	חָמְיָן	—	—	—	—

בינוני פעול

יחיד	חֲמֵי	מְחַמֵּי	מַחֲמֵי	מִתְחֲמֵי	מִתְחַמֵּי
יחידה	חַמְיָה	מְחַמְּיָה	מַחְמְיָה	מִתְחַמְיָה	מִתְחַמְּיָה
רבים	—	מְחַמַּיִן	—	מִתְחֲמַיִן	מִתְחַמַּיִן
רבות	—	מְחַמְּיָן	—	—	—

מקור

	מֶחֱמֵי, מֶחֱמָא מֶחְמְיָא	מְחַמָּיָא	מַחֲמָיָא	מִתְחֲמָיָא	מִתְחַמָּיָא

פְּעָלִים שְׁלֵמִים עִם כִּנּוּיִים

עבר

	מ״ב	נכח	נסתר	נסתרת	מ״ב	נסתרים	נסתרות
נסתר	כַּתְבִי	כַּתְבָךְ	כַּתְבֵהּ	כַּתְבַהּ	כַּתְבַן	כַּתְבֹן	כַּתְבֵן
	—	—	(כַּתְבָתֵהּ)	(כַּתְבָתַהּ)	—	(כַּתְבָתֹן)	—
נסתרת	—	—	כְּתַבְתֵּהּ	כְּתַבְתַּהּ	*כְּתַבְתַּן	כְּתַבְתֹּן	—
נכח	כְּתַבְתַּנִי	—	כְּתַבְתִּנֵּהּ	כְּתַבְתַּהּ	*כְּתַבְתַּנַן	כְּתַבְתֹּן	כְּתַבְתֵּן
	—	—	—	—	—	כְּתַבְתַּנּוּן	—
נכחת	—	—	—	—	—	כְּתַבְתִּינוּן	—

מ״ב	—	כְּתַבְתָּךְ	כְּתַבְתֵּהּ	כְּתַבְתַּהּ	—	כְּתַבְתַּנּוּן	—
	—	—	—	כַּתְבֵתַהּ	—	—	—
נסתרים	(כַּתְבוּנִי)	כַּתְבוּנָךְ	כַּתְבוּנֵהּ	כַּתְבוּנַהּ	—	כַּתְבוּנוּן	כַּתְבוּנִין
	—	—	(כַּתְבִנֵּהּ)	(כַּתְבִנַּהּ)	—	—	—
נכחים	—	—	כְּתַבְתּוּנֵהּ	כְּתַבְתּוּנַהּ	—	—	—
מ״ב	—	(כְּתַבְנָתָךְ)	(כְּתַבְנָתֵהּ)	(כְּתַבְנָתַהּ)	—	—	—
עתיד							
נסתר	(יִכְתְּבַנִי)	יִכְתְּבִנָּךְ	יִכְתְּבִנֵּהּ	יִכְתְּבִנַּהּ	—	יִכְתְּבִנּוּן	יִכְתְּבִנִּין
הצווי							
יחיד	(כְּתֻבִי)	—	כְּתֻבֵהּ	כְּתֻבַהּ	(כְּתֻבַן)	(כְּתֻבֹן)	(כְּתֻבֵן)
רבים	כַּתְבוּנִי	—	כַּתְבוּנֵהּ	כַּתְבוּנַהּ	—	כַּתְבוּנוּן	—
מקור							
	מִכְתְּבִנִי	מִכְתְּבִנָּךְ	מִכְתְּבִנֵּהּ	מִכְתְּבִנַּהּ	—	מִכְתְּבִנּוּן	מִכְתְּבִנִּין
	(מִכַתָּבָתִי)	מִכַתָּבָתָךְ	מִכַתָּבָתֵהּ	מִכַתָּבָתַהּ	—	מִכַתָּבָתֹן	מִכַתָּבָתֵן

פָּעֳלֵי לו״י עִם כִּנּוּיִים

עבר

	מ״ב	נכח	נסתר	נסתרת	מ״ב	נסתרים	נסתרות
נסתר	חֲמָתִי	(חֲמָתָךְ)	חֲמָתֵהּ	חֲמָתַהּ	(חֲמָתַן)	חֲמָתֹן	חֲמָתֵן
	—	—	חֲמִיתֵהּ	חֲמִיתַהּ	—	חֲמִיתֹן	—
נסתרת	(חֲמָתִי)	(חֲמָתָךְ)	חֲמָתֵהּ	(חֲמָתַהּ)	(חֲמָתַן)	—	—
	—	—	חֲמֵתֵהּ	—	—	—	—
נכח	חֲמֵיתָנִי	—	חֲמֵיתֵהּ	חֲמֵיתַהּ	—	חֲמֵיתְנוּן	חֲמֵיתְנִין
נכחת	—	—	חֲמֵיתִינֵהּ	—	—	—	—
מ״ב	—	חֲמֵיתָךְ	חֲמֵיתֵהּ	חֲמֵיתָהּ	—	חֲמֵיתֹן	חֲמֵיתֵן
נסתרים	חֲמוֹנִי	חֲמוֹנָךְ	חֲמוֹנֵהּ	חֲמוֹנַהּ	—	חֲמוֹנוּן	(חֲמוֹנִין)
מ״ב	—	—	חֲמֵינָתֵהּ	—	—	חֲמֵינָתֹן	—

עתיד

	מ״ב	נכח	נסתר	נסתרת	מ״ב	נסתרים	נסתרות
נסתר	(יֶחֱמֵינִי)	(יֶחֱמֵינָךְ)	יֶחֱמֵינֵהּ	(יֶחֱמֵינַהּ)	—	יֶחֱמֵינוּן	—
	—	—	יֶחְמְיֵהּ	—	—	—	—

מקור

	מ״ב	נכח	נסתר	נסתרת	מ״ב	נסתרים	נסתרות
	(מֶחְמֵינִי)	(מֶחְמֵינָךְ)	מֶחְמֵינֵהּ	(מֶחְמֵינַהּ)	—	—	—
	(מְחַמָּיָתִי)	(מְחַמָּיָתָךְ)	מְחַמָּיָתֵהּ	מְחַמָּיָתַהּ	—	(מְחַמָּיָתֹן)	(מְחַמָּיָתֵן)

ס

סדרון	syntax
סותם	stop, plosive
סכימות	apposition

ע

עזוב	open sound
עטיפה	coordination
עמוד הנשימה	expiratory stream
עצור	stop
עקירה	pause

פ

פעלוני	physiological
פשוט הדבור	haplology

צ

צלילי	sonant
ציצי	apical

ק

התקושש על	formed on analogy to

ש

שליש	tripthong
שנוי	sound change

ת

תקון	normality
תשנית	umlaut

GLOSSARY OF SELECTED TERMS

א

איון	negation

ב

בריחת הזיווג	dissimilation

ג

גבי	dorsal
גבשון	alveolar
גזרון	etymology
גמול	reciprocity

ד

דחיקה	expiratory accent
דומם	voiceless
דלדול	reduction

ה

הברון	phonetics
הודעה	determination
הזדווגות	assimilation
הכלאה	diphthongization
המלי	consonantal
הקשה	analogy

ז

זיווג	assimilation

ח

חכוכי	fricative

ט

טעם האחדות	uniform accent
טעם גרור	glide accent

כ

כובעי	laryngeal
התכלא	to become diphthongized
כליא	diphthong
כליא עולה	rising diphthong
כליא יורד	falling diphthong
כליא ביניים	heterosyllabic diphthong

מ

מגביל הגזרה	root determinant
מדפי	at a distance
מחוגי הקול	vocal chords
מנשם	aspirate
מעמד הגליפה	base of articulation
מצב החתוך	base of articulation
מצרי	spirant
מתמיד	continuant
מתרבץ	pharyngealized

נ

נעם	tone
נפשוני	psychological
נשימי	aspirate

Levias 1930 = C. Levias, *A Grammar of Babylonian Aramaic,* New York (Hebrew)

Lieberman 1929 = S. Lieberman, *On the Yerushalmi,* Jerusalem (Hebrew)

Lieberman 1934 = Id., *Hayerushalmi Kiphshuto,* Jerusalem (Hebrew)

Lieberman TK = Id., *Tosefta Ki-fshutah,* New York 1955 → (Hebrew)

Lieberman 1962 = Id., *Greek and Hellenism in Jewish Palestine,* Jerusalem (Hebrew)

Margulies 1958 = M. Margulies, *Midrash Vayyikra Rabbah,* Jerusalem (Hebrew)

Moreshet 1980 = M. Moreshet, *A Lexicon of the New Verbs in Tannaitic Hebrew,* Ramat Gan (Hebrew)

Odeberg 1939 = G. Odeberg, *The Aramaic Portions of Bereshit Rabba, II: A Short Grammar of Galilean Aramaic,* Lund

Schlesinger 1889 = M. Schlesinger, *Die Aramäischen Verbum in Jerusalemischen Talmud,* Berlin.

Sokoloff 1978 = M. Sokoloff, The Current State of Research on Galilean Aramaic, *JNES* 37: 161—167

Sokoloff 1982 = Id., *The Geniza Fragments of Bereshit Rabba,* Jerusalem (Hebrew)

Studies Kutscher = *Studies in Hebrew and Semitic Languages dedicated to the Memory of Prof. E.Y. Kutscher,* Ramat Gan *1980*

Yalon Vol = *H. Yalon Memorial Volume,* Ramat Gan 1974 (Hebrew)

BIBLIOGRAPHICAL ABBREVIATIONS

Agnon Vol = *S.A. Agnon Jubilee Volume,* Ramat Gan 1958 (Hebrew)

Alon Vol = *In Memory of G. Alon, Essays in Jewish History and Philology,* Tel Aviv 1970 (Hebrew)

Assaf 1942 = S. Assaf, *Responsa Geonica,* Jerusalem (Hebrew)

Ben-Hayyim 1967 = Z. Ben-Hayyim, *The Literary and Oral Tradition of Hebrew and Aramaic amonst the Samaritans,* Jerusalem (Hebrew)

BR = J. Theodor and H. Albeck, *Bereschit Rabbah mit kritischem Apparat und Kommentar,* Berlin-Jerusalem 1903—1936 (Hebrew)

CTY = M. Kosovsky, *Concordance to the Talmud Yerushalmi,* 2 vols., Jerusalem 1979 →

Dalman 1898, [2]1905 = G. Dalman, *Grammatik des judisch-palästinischen Aramäisch,* Leipzig

Friedman, 1980 = M.A. Friedman, *Jewish Marriage in Palestine,* I, Tel Aviv and New York

Greenfield 1973 = J.C. Greenfield, *Prolegomenon to H. Odeberg, 3 Enoch,* New York

Jastrow 1902 = M. Jastrow, *A Dictionary of the Targumim, Talmud Babli, and Yerushalmi and the Midrashic Literature and Targumim,* New York

Kressel 1967 = *Cyclopedia of Modern Hebrew Literature,* II, Tel Aviv (Hebrew)

Kutscher 1976 = E.Y. Kutscher, *Studies in Galilean Aramaic,* Ramat Gan

Kutscher 1977 = Id., *Hebrew and Aramaic Studies,* Jerusalem

§342.10 The expression כהדא "as the following" (CTY,II, p.762+) is an indicator of a following story (interchanges with דלמה), and should not be connected with the following words.

§342.12.1-4 Most of the examples quoted here are various corruptions of the syntagm מן + the participle. This has been discussed in detail in Kutscher 1976: 51ff.

§342.12.6 The correct reading is הן דאת (see BR 44.12). See below, §342.14.4, where in a parallel הן was corrupted to הא.

§344.4 All the forms quoted here are participles, not infinitives.

§349.1 ... יתיר חדא See above, §116.4.

§288 This section should be read with extreme caution due to the many misinterpretations in it; e.g. חשב and חמי are pa. forms; מעליל is from מן עליל (see below, §342.12.1-4) and is a peal form; ספר and סכן are both pa. forms; אייתרון and תייתר are af. forms.

§289.8 מילתיה דשמואל אמר In this common phrase (see CTY, I, p. 795 +), Ms. L always has אמ׳ which occasionally was erroneously spelled out in the printed editions as אמר.

§302.3 כולהן דתנינן should be כול הן דתנינן "everywhere we have learned."

§308.2 "Exceptions" such as גברא חד, חדא איתתא are never found in reliable texts which have גבר חד, חדה איתה, etc. (Kutscher 1976:13).

§310.2 אבא לכון בייתא is a corruption of הבו בלכון מיני (See: S. Lieberman, *Tarbiz*, 20 (1950), p. 110).

§310.8 Translate the phrase משתיי אזלין ומשתי אתיין "drinking they go and drinking they come." משתיי is not a noun but מן + the part. (See below §342.12.1—4).

§313.1 מי אזיל מיזיל ליה This is not an example of an infinitive with a conjugated verb but is in fact a double reading מיאזיל-מיזיל, i.e. מן אזיל "on going" (see below, §342.12.1-4).

§324.2 In the phrase דלא ישהי ותזער נפשיה, the negation is not to be understood also for the second verb. Translate. "So that he should not wilt and faint" (See: S. Lieberman, *Alon Vol:* 230).

§324.3 אגיבו מה is an error for אגיבוניה (so in Ms. Syrillio).

§324.3, note דידי is a TBA form (See above §117.2).

§324.7.2 The word כי is TBA and does not exist in GA. In the examples quoted in this section, it is a corruption of either מי or כד. (See: Kutscher 1976: 52).

§279 The examples in this paragraph which purportedly employ the pf. to indicate the future should be viewed with great caution. Many of them are simply conditional clauses which in GA require a pf. in the protasis. Others are either printer's errors (e.g. עלמא דאתא for the common עלמא דאתי; מי דמכון for מידמכין [See below §342.12.1-4]) or misinterpretations (e.g. אידמך is אי + the part.; see above, §28.1; יהב in מאן עליל יהב is a part.).

§280.6 זכיתה מימרינה יקים (Hor 48c[32]) As shown by BR 1262:5 (מן קאים) as well as by the second half of the statement in PT (תזכי מימרינה מיתיב), the correct reading is מיקים, i.e. מן + the part. (See below §342.12.1.4 and H. Yalon, *Quntresim*, 1 (1937), p. 791).

§280.7 יימרון is not a verb but an error for יומדין "today." See: Kutscher 1976:18 with reference to Lieberman.

יחמי is an error for אמ' "he said." This reading is now found in an unpublished Geniza manuscript. (Cf. Y. Sussman, *Te'uda*, 1 (1980), p. 31, n. 46).

§281.7, note Most of the forms in this section are in fact infinitives which have been corrupted in the text from which the author quotes (e.g. למגייס BR 1266:9 should be למגייסה; cf. למגיסא in Ms. V).

§284.5 This section brings several fine examples of the usage of הוה + the infinitive in GA, but it is marred by several corrupt or misinterpreted forms; e.g. מישרי מתרתר is מְיַשְּׁרֵי, a pael part.; הוה מיסמך should be emended to מיסתמיך as in other cases.

§286.3 This section should be eliminated. Read כחללה "as its space" instead of כחל לה as pointed out in the footnote by the author.

§257.1.6 זרוזי Read: זריזי, the 2 f. sg. imper. This is certainly not a TBA infinitive.

§257.2.2 עלין Though the context is not entirely clear, this word seems to be a corruption for עלון, the 3 pl. pf.

§260.7 The form אישר (=יישר<אִישַׁר) derives from the qal imp. of שרר (See: Ben-Hayyim 1967:351).

§262 The phrase מירתח רתחא ומיצן צוננה Shab 6d(37) was misunderstood by the author. Translate: "It (i.e. the sand) heats up (= maintains the heat) of the hot dish and cools (= prevents the heating up of) the cool dish."

§264 קרביא... אינש is a quotation in PT from the Tos Ned 3:5 (ed. Lieberman 108:27) and is thus not evidence for GA.

§264.3 הוינא is not a part. + an enclitic pronoun, but the usual 1 sg. pf. form of this verb in GA in place of the expected הוית which *never* occurs (see above, §208. A detailed study of this form by G. Lund will appear in the near future).

§265.2 This paragraph should be eliminated. On בעי אתון and בר נש דחכמין, see above §215.16.

§266.1 וכן חמיי is an error for ונן חמיי (See the examples in CTY, II, p. 9); חמי (יתיה) and מתמנעין (דרשין) are both errors as may be ascertained from the fact that the "missing" words appear in the parallels to these passages (Ket 35a(51); MasSh 56a(36)).

§270.3 The beginning of the use of determined forms in GA where classical Aramaic would require the absolute forms has now been discussed by J. Blau, *Yalon Vol:* 29ff.

§278.2 והיידין... This example should be eliminated (See above §39.3.9).

§255.7 The examples quoted in this paragraph and in the following ones which supposedly display incongruence of gender are either copyists' mistakes or printers' errors. Two examples from §255.9 may suffice:

1. חכימי הדין טלייא Ber 3c(39) — The correct reading is חכימו (So Ms. V), i.e. חכים הוא "does he know." See: S. Lieberman, *Tarbiz*, 3 (1932), p. 453.

2. בזווי רחיקי Shebu 38a(39) — The *yod* of רחיקי is an error for the abbreviation sign, i.e. (= רחיקא) בזווי רחיק' "in a far-away place." See: E.S. Rosenthal, *Agnon Vol:* 314.

§255.15 קהיתין, עבדתין These are, in fact, correct forms for the 2 f. sg. pf. and not 2 f. pl. forms. For a similar addition of *nun* to the 2 f. sg. pronoun אתין (<אתי), see: M. Sokoloff, *Studies Kutscher: 172, Friedman 1980:59.*

§255.16 This paragraph is replete with misunderstandings; e.g. בעי is simply a common defective spelling for the pl. form בעיי; בר נש though sg. in form is commonly used as a collective in the pl. (See: Lieberman, TK 8: 896, n. 29).

ובלחוד לא ידעין מגיריית The text is corrupt and should be emended to ובלחוד לא יידען מגירתה "but under the condition that the neighbors(f.) should not know.

§256.4 הבא לכון See above, §134.1.

§257.1.3. נסבין This form is not an isolated part. used as an imperative. The whole phrase (Ber 12a[43]) reads: הן דאתון משכחין מיסתחון נסבין ידיכון. The word מיסתחון is corrupt, and the correct reading is found in the text of R. Shelomo Syrillio: מים תהון. Translate: "Wherever you find water, you should ritually wash your hands."

§ **195,** note מלולי is not a TBA inf., but rather from the verb לוולי "to shout" (I intend to deal with this root elsewhere). איזדקוקי is a gloss in Ms. L of PT. The correct reading מיזדקקא is found in a fragment of R. Nissim's *Sepher Ha-Mafteah,* published in Assaf 1942: 197, 1.17.

§ **197.2** איחטא is אי + the participle (See above, §9.5).

§**200.3** מהשניי This form — a survival of the hafel in GA — has been generally corrupted in the printed editions. See: S. Lieberman, *Tarbiz,* 2 (1931), p. 109; id., 1934: 342.

§**201** צדי (in the phrase צדי ל- "to fear") is not a passive, but an active participle (cf. Mishnaic Hebrew צודה להם (RH 1:8)).

§**208** הויתי, הוות, הויית As is noted further on (§264.3), the correct form of the 1 sg. pf. of הוי in GA is הוינא, and not the expected הוית. The forms quoted here are all either doubtful or corrupt:

1. הויתי Qid 63d(22) — The entire phrase is הויתי כונסה לי and is quoted from a *symphon*-document. The Hebrew form of the main verb shows clearly that the text is corrupt. The parallel in Erub 21b(18) has כנסתיך.

2. הוות Pea 15c(22) — The entire phrase is ריגליה דאבוה הוות פשיטא (missing in Ms. V.), i.e. a 3 f. sg. pf.

3. הויית Tan 68a(34). The correct form הוינא is found in a Geniza fragment of this passage (See: *Ginze Schechter,* I: 428, 1. 10).

§**213** In good manuscripts of GA texts, one never finds participial forms with enclitic pronouns (e.g. in Pea 15c(43) הוה יכילנא, Ms. V has instead הוינא יכיל). Even in the printed editions forms such as these are quite rare. Their existence undoubtedly betrays TBA influence on the copyists.

§120, note 3 בי רבי is a metanalytical spelling for בירבי (= ביר רבי) and is always spelled ביר' in Ms. L.

§120 אַת (= יַת) does not exist in manuscripts. מי· (> מִדְּ) belongs to the syntagm מן + the participle (See below, §280.6).

§134.1 הֲבָא No such word exists. The text should be read: הב באלכון "pay attention" (See: Lieberman 1962: 132).

§139.3.4 These two paragraphs are incorrect and should be eliminated.

§141 אתפעֵל The form איגחך is a qal form with the prefex אי־ (See above, §9.5).

נסתרת — The forms חמרת, חומרת are 2 m. sg.

§145 The itpeel and itpaal stems do not have past participles. Similarly in §184.

§146.2 משגז should be eliminated here (See above, §33.1).

§154.2 אנצח is an error for אצנה "he cooled it" (צנן af.; see Ms. V).

§162 איינים Read instead איניים, i.e. אי + the qal participle of נום (see above §9.5).

§174 תיהב The correct reading is found in Ms. V: את יהיב (See: M. Sokoloff, *Maarav*, 1 (1978), p. 81).

§186, אפעל The forms מייתין, מייתון should be emended to מיתון, i.e. מות pe.

§191 The forms יטלין, etc. are corrupt. The correct form is found in the parallel passage San 23c(34): יטלק "it should be thrown out" (See: M. Assis, op. cit., p. 87, 1. 16).

§193 חיישון is an emendation in ed. pr. Ms. L has the more correct חששון (read: חששין) (See: Lieberman 1955: Intr. 20 and n. 36.)

§195.2 מיצן is not the qal infinitive, but an afel participle (see below on §262).

פֵּם is the TBA form. The correct form in GA is פים, פם. See: Kutscher 1976: 20—22.

§105 There is no prefixed definite article in GA, and this section should be eliminated.

§106.4 דעיון is an error for דעוון (see above, §99).

צלונן is an error for the correct צלוון.

§109.3 חדי The reference is incorrect, and the form itself is undoubtedly corrupt.

ארבעי San 22d(23) is a mistake for ארבע which is the reading in the fragment published by M. Assis, *Tarbiz,* 46 (1977), p. 50, l. 11

§111.5 בתרייא is a mistake for תנייא ב(ת)רייא "the external Tanna," i.e. the Tanna of the Barraita (cf. CTY II, p. 550).

§114.1 היך, אין are common errors in PT for הן, אן "where" and are not correct forms.

§114.1 note 2 התם is a TBA form which has occasionally crept into GA texts.

§115.1.1 היידין is not an adverb meaning "now." The reading is in fact corrupt, and the correct reading is found in the fragment published by M. Assis, op. cit., p. 89, l. 22: והיידליה "and behold he" (see above §39.3.9).

§116.4, note יתיר חדא כסו means "add another garment." יתיר is a verb (יתר pa.) and not an adverb.

§117.1 The particles נא, נו are non-existent, but are rather metanalytical spellings for the pronouns אנא, הוא respectively.

הות רחמנא Ter 45c(50) is a printing error in the current editions. Ed. pr. has the correct רחמא.

§117.2, note מידי is the TBA form. In Erub 20d(28), the correct reading is מזון as shown by the parallel (See: Lieberman, TK 1:65.)

תפשיטא is not a noun. This word occurs (with various spellings) in the phrase כד תפשיטא לך, i.e. תהא פשיטא. See: Lieberman 1929: 80, n. 117.

§82.5 טובן is an error and again illustrates the dangers of the reliance on the printed text. The word occurs twice: In Peah 15c(23) and in the parallel passage Qid 61b(12). However, in Peah it was added in Ms. L. between the lines, and Ms. V has the correct תובן.

§90, note מפרכיא is a participial verbal form and should be emended to מפרכא.

§92 The ending ־וי, ־ויי is non-existent in GA, and most of the forms quoted here should be corrected to ־יי.

§98 דעיון is a graphic error for דעוון, already correctly emended by Jastrow 1903: 316, s.v. דעוון.

פלגה Occurrences of this word in GA are due to scribal errors under the influence of the common TBA noun פלוגתא. The correct GA form is rather פלגו (see Jastrow 1903, s.v.). The forms given here are taken from the phrase ואתיין אילין פלגוותה כהלין פלגוותה which was corrupted in various ways (references may be found in CTY I, p. 519).

צדדין is Hebrew and occurs only in the phrase לצדדין היא מתניתא.

§100 סעודנכון See above on §58.4.

§103 The form בְּרַת given as a pl.(!) cst. is based on a misunderstanding by Levias. The quoted word occurs in the phrase ברת שובעין BB 13c(42) which is the plural of ברת שבע BR 141:2 "a type of fig." In GA, the plural morpheme is added to the *nomen rectum,* as opposed to the form of the Hebrew plural בנות שבע PT Mas 49a(9).

Sheb 35b(32), ed. pr. has correctly דלא instead of הלה in the current editions.

§40.2 הדך<הך This form is a corruption and is non-existent; e.g. טעמא דהך תנייא Hor 45c(15) should be דהן (=דאהן) as shown by the reading דההן in the version of the appendix to Babli Horayot.

§43.1.2.1 מן "what" (= מָן; cf. Syriac מָן) should be separated from מן (=מַן) "who."

§43.2 The independent forms אי, איי, הי, היי are not real linguistic entities, but metanalytical breakoffs of: איידן, היידן, etc.

§43.4 היכן does not exist in GA . The passage quoted מהיכן אתר את BR 327:8 should be read מהידן אתר את "From which place are you?" (See ib. Ms. L).

§§45—107 Morphology of the Noun.

In this chapter, Levias rarely gives references for his sources. As a result, it is not possible in many cases to ascertain the accuracy of the data. Accordingly, this chapter should be employed with this restriction in mind.

§45.1 ברת The correct abs. form is ברה. See: M. Sokoloff, in *Studies Kutscher* 168.

מוי means "its waters." The correct abs. form is מיי. See: Kutscher 1976: 45 and n. 11.

§58.4 סעודנכון is not a nominal form. Read instead. <י>סעודנכון "he will support you."

§75.3 מכילתא is the TBA form. The correct form in GA is מכלה, pl. מכלן (e.g. Targ. Neophyti Dt 25:14; Lev 19:36).

§80 תענה is incorrect. The sg. abs. form is תעני (e.g. PT Tan 63d(19)).

§34.4.3 דעלי < דא עלל The rt. of this word is עלי and not עלל.

§34.4.4 Most of the forms quoted in this section are corrupt. מתבע does not derive from מתבעי, but is from תבע pa.

§36 Not all of the pronominal forms are listed in the table. The correct 2 f. sg. form is אתי. (See: Kutscher 1976: 31). Though rare in the printed texts, the manuscript evidence shows that the more correct 3 pl. forms are הנון and הנין (Kutscher, ib.).

§36.6 end. The forms given here are Hebrew.

§36.10 These are TBA forms and do not appear in the reliable manuscripts.

§39 The demonstrative pronouns in GA have recently been dealt with by A. Tal, *Leshonenu* 44 (1980), pp. 43—59.

§39.1.2 This paragraph should be eliminated.

§39.2 דו No such form exists. Read instead: דן, i.e. the defective spelling for דין commonly found in good manuscripts (See: Sokoloff 1982: 67).

§39.3 הן "this." No such independent form exists. Rather it occurs graphically as part of bound morphemes, e.g. והן (<ואהן), כהן (<כאהן), etc.

§39.3.8 היינו is not a Babylonian form, but a variant spelling of ההנו (<ההין הוא) "this is".

§39.3.9 הידו and הידי are errors for הידן and הידין respectively. The forms אידי ליקמך, היידי ליה, etc. are all metanalytical spellings. The correct forms are איידיליה, היידיליה, etc. On this form, see: Lieberman 1934: 463; id., in Margulies 1958: 808.

§40.1.4 The form הלה is non-existent in GA. In BM 12b(19), it appears in a Hebrew context and is a corruption for הלוה. In

שברה This is the correct form and comes from the root שבר "to bulge" as shown by E.S. Rosenthal, apud M. Assis, *Tarbiz* 46 (1977), p. 83, note.

§**21.4** גלוסא Ms. V has correctly גרוסה "the grist maker."

§**24.1.2.** The forms listed here which are due to TBA influence are an insignificant minority in the texts in GA and are essentially absent from reliable texts.

§**25.2** The forms איקד, אעני, אעבד are not itpeel forms with assimilation of *taw,* but rather present the construction אי + participle (See above, §9.5).

§**27.1** מַתְנִיתֵן Levias' vocalization is based on the prevalent spelling of this word in the Babylonian Talmud. While this form is common in the printed editions of PT (including ed. pr.), in fact the Leiden Ms. always has מתנית', (i.e. מתניתא.).

§**27.3.5** The forms listed here are the result of the graphic confusion *waw* — *yod* and do not reflect a real linguistic change.

§**28.1** אדמך This is again אי + the participle (See above, §9.5).

§**33.1** Most of the forms listed here are simple corruptions:

1. מטעמי, The correct reading מטמעי occurs in the manuscripts. (see BR 689:2).

2. מרחייא is the correct form and occurs as such in Ms. L. The form מזרחייא already in ed. pr. is a printer's error.

3. חטוניא does not occur in ed. pr. where the correct טחוניא is found.

4. משגז is the form in the editions, but ed. pr. has correctly משזגה (inf. pa.) "to wash".

§**34.1** The forms given in this section are not participles with the loss of preformative *mem.* Rather, they are pf. forms with the graphic *waw* — *yod* interchange (See above, §27.3.5).

45d(3) is אייכל and in Ms. V: אי אכיל, i.e. אי + the participle. On this construction, see: S. Lieberman, *Tarbiz* 3 (1932), p. 453; id., *Tarbiz* 4 (1933), p. 293; M. Assis, *Tarbiz* 46 (1977), p. 46.

§15.7.3 ליסגי The correct form is found in Ms. Vat. 30 of Bereshit Rabba: לסגי < לא אסגי. "I will not add". See: M. Sokoloff, *Leshonenu* 33 (1969), p. 145, n. 138.

§16.6 Most of the forms listed in this section are either scribal errors or corruptions under the influence of other Jewish Aramaic dialects.

§17ff. The sections on "Phonetic Changes" are replete with errors which cannot all be dealt with here. Many of them are the result of Levias' reliance on the corrupt printed text of the PT as the following examples from **§18.2.3** — which supposedly demonstrate a shift *t (ṭ)* > *s* — will show.

1. מטין > מסין The text in ed. pr. reads נהור אתית אמ' Orla 63c(2), but this is corrupt and should be emended with the parallel to נהירת דהויתון מרין AZ 45a (52). The word מרין (=אמרין) was corrupted in the editions to מסין!

2. מטפטף > מספסף The reference should be BQ 6,6 (=5c(24)), the word is Hebrew, and it is not an error. On ספסף "to singe," see Moreshet 1980: 252.

3. טייסן > סייסן The correct reading is גויסן "proud person." See S. Lieberman, *Tarbiz* 1/1 (1930), p. 106.

4. עתיקתא > עסיקתא, נסבין > נתבין. Both aberrant forms are printer's error in the current editions, and the correct forms are found in ed. pr. Pes 34c(39) and Ber 10c(24) respectively.

§20.6 בכושא is a printer's error. Ed. pr. Meg 73c(55) has correctly מכושא.

NOTES ON THE GRAMMAR

The following notes are not intended to be exhaustive, but are rather a representative selection. Due to the corrupt nature of the vulgar texts employed by Levias as the basis for his grammar, the introduction of a large number of errors into it was inevitable. The modern reader with easy access to the now available critical editions of the major midrashim and reprints of first editions can easily eliminate such dubious examples. However, in addition to these, there are a goodly number of words which Levias misinterpreted, and whose correct meaning is now known as a result of research on Jewish Palestinian Aramaic texts since his time.

Since the following notes are written in English, the paragraph notation has been altered accordingly.

§8.1 והוון סבין מיניה The correct translation is: "they were older than him" (see: S. Lieberman, *Tarbiz* 4 (1931), p. 236, n. 4), and thus, סבין should not be emended to נסבין.

אשכח תימר is a mistake for the common אשכחת אמר. For references, see: CTY I, p. 844 and recently Z. Ben-Ḥayyim, *Tarbiz* 50 (1981), p. 207.

§8.2 נימלכון Read: נימ׳ (=נימר) לכון according to the parallel passage Hor 45 c(63): נמר לכון אנא (according to the reading of the text in the appendix to the Babylonian Talmud).

ליל׳א is a corrption of לילה "to him". See: S. Lieberman, *Tarbiz* 20 (1949), pp. 111—112.

§9.5 This section should be eliminated. The references to both איעבד and אימר are incorrect. The form אייכול in ed. pr. Ter

Terminology

An additional difficulty for the reader is Levias' linguistic terminology, which consists mainly of idiosyncratic terms coined by himself. In his grammar of Babylonian Aramaic, Levias himself appended a glossary of terms, and we have done likewise here for the benefit of the modern reader.

Vocalization

Levias vocalized a large number of words in the grammar while simultaneously taking the liberty of eliminating many vowel letters in the original text, all according to his grammatical conceptions. It cannot be emphasized too strongly that these vocalizations are quite unreliable. At most they should be regarded as educated guesses. On the other hand, we should note that Levias was aware of the sporadic vocalizations in the Geniza fragments of the Palestinian Talmud and occasionally put them to good use.[17]

In sum, a scientific grammar of Galilean Aramaic based on the best available textual evidence has yet to be written, and interested scholars and students must make do for the moment with works of varying reliability. Bearing its limitations in mind, the publication of Levias' book today fills in a gap in Aramaic linguistics that has yet to be filled according to the requirements of modern scholarship. Until that day, Levias' *Grammar* will serve both scholar and student as a tool for understanding Galilean Aramaic and its literature.

17. See e.g., §§11.5,6.

As previously mentioned, one of Kutscher's major criticisms of Dalman's *Grammatik* was the unsound textual basis from which he worked. Kutscher's criticism must, of course, be viewed in light of the textual progress which had been made since Dalman's time, especially the publication of many Geniza fragments of the Palestinian Talmud and of the Palestinian Targum as well as the availability of Theodor and Albeck's critical edition of Bereshit Rabba. He showed that Dalman erred due to his reliance on unreliable texts which had been corrupted over the years by scribes more familiar with Babylonian Aramaic. This criticism can be voiced even more strongly against Levias who did not even utilize the first editions, but rather worked from the vulgar printed editions which contain even more errors.[15] Indeed, most of the errors of commission in the book can be shown to originate from reliance on corrupt sources.

2. Unsophisticated approach to the text.

Scholars familiar with the modern study of Rabbinic texts know that even well-documented forms cannot always be taken at their face value. For example, an unusual form in a given text may be shown from a parallel text to be a graphic corruption. Comparison of similar phrases may show that an unusual form should be rejected as a mistake. Levias' approach is, unfortunately, all-believing, and he accepts all that he finds as being linguistically true.[16] The result is that many sections of the book are a combination of fact and fancy.

15. Cf. his statements in ss5—6.

16. Astonishingly, there is hardly any passage in the book in which the author emends the text. Anyone familiar with the modern study of the Palestinian Talmud is aware of the ingenuousness of such an approach.

2. Orthography (§§7—9) — A discussion of spelling practice, *matres lectionis,* and scribal errors.

3. Phonetics and Phonology (§§10—35) — This section includes a description of the consonants and vowels as well as the phonetic changes which take place in this dialect and which differentiate it from the classical form.

4. Morphology (§§36—254) — This is the largest section of the work and includes the following topics: Pronouns, numerals, particles, conjunctions, interjections, and verbs.

5. Syntax (§§255—352) — The fourth and final part of the book comprises a syntactic discussion under the following headings: Interrogative clauses, independent nominal compounds, subordinated nominal compounds, verbal phrases, and compound clauses.

The grammar is followed by a fully vocalized chrestomathy with selections from the Palestinian Talmud and Midrashim and is accompanied by an Aramaic-Hebrew-English glossary. A table of fully vocalized verbal paradigms completes the book.

An Evaluation of Levias' Grammar

The value of the book is greatly marred by two major faults: 1. The corrupt textual base on which it rests; 2. The author's unsophisticated approach to the texts themselves in which he assumed that all — even contradictory — occurring forms are correct. Since it is impossible in this introduction to list all of the errors of this type (see below, pp. XV), nor could it be posssible to remove them from the book without essentially rewriting it, the following discussion is meant as a *caveat* for the discerning reader.

1. The textual basis

work itself deals with selected aspects of phonology, morphology, and syntax of Galilean Aramaic and was based nearly exclusively on linguistic material found in "reliable texts," viz. inscriptions, old manuscript material, mainly from the Cairo Geniza, and Ms. Vat. 30 of Bereshit Rabba. Kutscher demonstrated the need for a thorough revision of the existing descriptions of Galilean Aramaic and lamented the lack of a syntax. However, his untimely death prevented him from writing a full-fledged grammar.[12]

Levias' Grammar

In retrospect, one can only regret that Levias was unable to find a publisher for his grammar during his lifetime,[13] and that the manuscript was only rediscovered a few years ago.[14] For had it been published at the time, not only would it have enabled Hebrew readers to study Galilean Aramaic, but it would have filled in the aforementioned lacuna of a syntax. In fact, the latter is the only major lasting contribution of the book, and it will be of value to scholars for some time to come.

The entire work contains the following parts:

1. Introduction (§§1—6) — A description of the language, its sources, and the book's methodology.

12. He published, however, an outline grammar in *Encyclopaedia Judaica*, II, cols. 270—275.

13. Levias' most famous work, his Hebrew grammar of Babylonian Aramaic, was published by the Alexander Kohut Foundation in 1930. For an evaluation, see: Kutscher 1977: 150.

14. The manuscript has no date, but from the fact that it is completely ready for the printer, it was probably completed several years before his death. G. Kressel (1967: 191) mentions the fact that Levias' *Nachlass* included a דקדוק ארמית ירושלמית(!), which is obviously our work, but the source of this information is not known to me.

Though his grammar includes only a phonology and morphology, much syntactical[6] — and even lexical[7] — material is included throughout the work. While later studies have pointed out the defects of this work, its most glaring omission was the lack of a systematic syntax.

In 1939, H. Odeberg published his work on the Aramaic portions of Bereshit Rabba and appended to it a "Short Grammar of Galilean Aramaic."[8] In addition to the morphology, the author presented the reader for the first time with "Notes on Syntax" of Galilean Aramaic.[9]

The defects of earlier scholarship on Galilean Aramaic were summed up by E. Y. Kutscher in his "Studies on Galilean Aramaic."[10] Kutscher's basic criticism of his predecessors' work was the corrupt textual basis from which they worked.[11] All of the printed texts — and even many manuscripts, such as the British Museum manuscript which formed the basis of Odeberg's study — are unreliable since they have been corrupted and contaminated by the far-better known Babylonian Aramaic, an Eastern Aramaic dialect. Kutscher's

6. Cf. e.g., his discussion of the syntax of the demonstrative particles (Dalman 1905: 113—114).

7. Cf. e.g., ib. § 57: Verschiedene Redensarten.

8. Odeberg 1939. On Odeberg's scholarly contributions, see: Greenfield 1973: XLII—XLIII.

9. On p. 177, following the "Contents," we read: "The 'Notes on Syntax' are the first attempt ever made towards a syntax of Galilean Aramaic."

10. Kutscher 1976. This is an English translation of the work originally published in installments in *Tarbiz* 21—23 (1950—1952), and which appeared later (Kutscher 1952) as a separate offprint with a detailed index. It is now reprinted in Kutscher 1977: 169—222, unfortunately without the index. Kutscher was apparently unaware at the time of Odeberg's work.

11. Kutscher 1976: 1—4.

1. The various Palestinian (vulgarly styled "Jerusalem") Targumim, now comprising the Neophyti Targum, the fragments of the Palestinian Targum from the Cairo Geniza, and the Fragment Targums.

2. The Palestinian ("Jerusalem") Talmud.

3. The Palestinian aggadic Midrashim, e.g. Bereshit Rabba, Vayyikra Rabba, and Pesikta de-Rav Kahana.

4. A small number of inscriptions found mainly in ancient synagogues.

5. Liturgical poetry.

Grammatical Study of Galilean Aramaic[2]

All previous studies on the phonology and morphology of Galilean Aramaic[3] were superseded by the publication of G. Dalman's *Grammatik des judisch-palästinischen Aramäisch*[4]. Dalman's aim was to publish a description of what he termed "Jewish Palestinian Aramaic," under which he subsumed — in addition to the sources mentioned above — also the Targumim of the Onkelos type (Targum Onkelos to the Pentateuch and Targum Jonathan to the Prophets). Dalman's work was of the highest standard for its time. However, since no critical editions of the relevant texts were available then, he had to base himself nearly entirely on the first printed editions. His use of manuscripts was limited to those available to him in the British Museum, especially for the Targumic material.[5]

2. See: Sokoloff 1978: 165.
3. Mention should be especially made of Schlesinger 1889.
4. 1st ed., 1898; 2nd ed., 1905.
5. See: Dalman 1905: XVI—XVII. In his chrestomathy (Dalman 1927), Dalman employed many more manuscripts, but again, all stem from the British Museum (see ib.: VI—VII).

INTRODUCTION

by Michael Sokoloff

Several years ago, Mrs. Ruth Levy, the author's daughter, presented to the Jewish Theological Seminary of America the yellowed pages of a Hebrew manuscript composed by her late father, Caspar Levias (1860—1934), entitled דקדוק הארמית הגלילית "A Grammar of Galilean Aramaic." Prof. Sh. Friedman of the Jerusalem branch of the Seminary placed a Xerox copy of the manuscript at my disposal and asked me to evaluate it with the express intention of publishing the work.

In the following pages, an attempt will be made to describe the importance of the work, its limitations, as well as its value today many years after its composition.

GALILEAN ARAMAIC

The term "Galilean Aramaic"[1] refers to the Aramaic vernacular and literary language of the Jews of Palestine during the Amoraic Period (200—500 C.E.). This dialect forms together with the closely related Christian Palestinian and Samaritan Aramaic dialects the western branch of Middle Aramaic. During the Amoraic Period, this dialect was employed as a literary language either alone or together with Rabbinic Hebrew in the following compositions:

1. The more correct term is "Jewish Palestinian Aramaic of the Amoraic Period." For the problem of the name of the dialect, see: Sokoloff 1978: 161, n. 4.

FOREWORD

by

Gerson D. Cohen

The publication of C. Levias' Grammar of Galilean Aramaic coincides with the fiftieth anniversary of the author's death. This posthumous publication of an unknown work by Levias is another major contribution to Aramaic studies by this distinguished scholar.

Caspar Levias (1860-1934) came to the United States in about 1890 and immediately embarked on a course of studies designed to supplement his traditional Jewish education. He completed his doctoral work under Professor R. Gottheil at Columbia University and later did post-doctoral work at Johns Hopkins University.

Levias' first major publication was a Grammar of Babylonian Aramaic. This work first appeared in English and later — at the instigation of the poet H.N. Bialik — he published a fuller version of it in Hebrew. The present grammar is a noteworthy sequel to this work and completes the author's analysis of the Jewish Aramaic traditional literature.

In 1895, Levias became a member of the faculty of Hebrew Union College, Cincinnati, where he remained until 1905. He was relieved of this post because of his pro-Zionist views which were not in keeping with the official policy of the Reform Movement of the period. From that time on, Levias struggled to earn a living but still managed to devote himself to his scholarly work.

Although some of the author's conceptualization in the introduction is now outmoded, the body of the grammar is comprehensive and richly detailed. The discovery of the manuscript of the work before us and its publication today will put before the Hebrew reader for the first time a complete grammar of Galilean Aramaic (phonology, morphology, syntax). Truly, we may say of this work דובב שפתי ישנים.

The Jewish Theological Seminary of America wishes to express its gratitude to Mrs. Ruth Levy, daughter of Caspar Levias, for making this publication possible.

CONTENTS

ISBN 0-87334-030-2

A GRAMMAR
of
GALILEAN ARAMAIC

CASPAR LEVIAS

Introduction
by
MICHAEL SOKOLOFF

The Jewish Theological Seminary of America
New York 1986

C. Levias/A Grammar of Galilean Aramaic